M. TVLLI CICERONIS

ORATIONES VERRINAE

00079671

BOMBAY BRANCH

OF THE

Royal Asiatic Society.

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 18 July, 2018

SCRIPTORUM CLASSICORUM

BIBLIOTHECA OXONIENSIS

00079671

OXONII
E TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO
LONDINI ET NOVI EBORACI
APUD HENRICUM FROWDE

M. TVLLI CICERONIS

ORATIONES

DIVINATIO IN Q. CAECILIVM. IN C. VERREM

79671

RECOGNOVIT
BREVIQVE ADNOTATIONE CRITICA INSTRVXIT

GVLIELMVS PETERSON
RECTOR VNIVERSITATIS MACGILLIANAE

LIBRARY OF THE BOMBAY BRANCH OF THE ROYAL ASIATIC SOCIETY

OXONII
E TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO

OXONII

Excudebat Horatius Hart

Typographus academicus

PRAEFATIO

En tibi, lector, opus quod sex ante annis temere ac paene dicam inconsultius incohatum plurimis districtus occupationibus vix tandem confeci. Namque a Curatoribus Typographei Clarendoniani invitatus ut Verrinas ederem, nihil prohibere opinatus sum quominus usitatis fretus adiumentis et rationes secutus tralaticias textum harum orationum intra breve tempus recensere possem. Sed quaerenti ad initium num quid deesset ad notitiam librorum manu scriptorum confirmandam et dilatandam, contigit mihi adhuc quasi in limine operis codicem detegere et 'e carceris sui longa nocte eruere' quo constat nihil antiquius a Tullii nostri fautoribus hac aetate esse repertum. E quo tamen quasi ἑρμαίῳ obortae sunt multae quaestiones et problemata quae haud scio an ne nunc quidem omnino sint soluta: et quod opus in promptu videbatur atque expeditum intra paucos tantum menses absolvere, id multo mihi maiore constitit temporis et laboris dispendio. Liceat breviter in hac praefatione rem totam ita exponere ut unaquaque in re lectorem ad libellos quos nuper publicavi reiciam.[1]

Iam inde ab iis temporibus quibus *Epistolam criticam ad Orellium* scripsit Madvigius (1828) inter omnes constitit Verrinarum libros MSS. in duas praecipue familias esse redigendos, quarum altera (*X*) Gallica est appellata, quia

[1] *Anecdota Oxoniensia*, Pt. ix (1901), 'Collations from the Codex Cluniacensis s. Holkhamicus'; *The Classical Review* (1902), vol. xvi, pp. 401–406: (1903) vol. xvii, pp. 162–164, 'The Cluni Codex of Cicero'; *The Journal of Philology* (1906), vol. xxx, pp. 161–207, 'The MSS. of the Verrines'; *The American Journal of Philology* (1905), vol. xxvi, pp. 409–436, 'The Vatican Codex of Cicero's Verrines'; (1907) vol. xxviii, pp. 125–152, 'Transposition Variants in Cicero's Verrines.'

praecipui eius generis libri in Gallia reperti sunt, altera (*Y*) Italica sive vulgaris. Intêr *X* et *Y* disceptant aliquo modo fragmenta Palimpsesti Vaticani (*V*), cum recentioribus sectae vulgaris exemplis, quamquam satis longo intervallo, congruentia.

Familiae *X* nullus iam liber non est mutilus. Primum locum obtinet codex praestantissimus Regius Parisinus 7774 A (*R*), quem totum initio Verrinarum corpus habuisse perfacile erat demonstrare (*J. Ph.* xxx, pp. 162 sqq.): quartum tantum et quintum libros hodie inter alia complectitur. In familia *Y* agmen ducit codex Parisinus 7776 (*p*), omnes orationes continens. Hunc librum denuo excussi, et dignus erat quem maiore in pretio haberent editores; nam saeculo undecimo exaratus est, et quamquam multas correctiones pertulit—quod idem valet de Vaticano—non est tamen inter deteriores adnumerandus.

Inter hos ceterosque earundem sectarum libros processit iam codex maxime insignis *Cluniacensis* s. *Holkhamicus*, quem ut antea dixi latentem ego in bibliotheca Holkhamica (387) detexi et velut recognovi. Sed ne nimium mihimet ipse videar tribuere, iuvat hoc loco profiteri, id quod iam in *Anecdoto* meo feci, vel ante me—quod tum ignorabam—eundem hunc codicem inspexisse virum in arte palaeographica sollertissimum Leonem Dorez, e Bibliotheca Publica Parisiensi, et nono saeculo iure ascribentem folium arte photographica depictum in eo volumine curasse inserendum quod edidit E. Chatelain (*Paléographie des classiques latins*: Pl. xxvii a). Quamquam non videtur ille quidem animadvertisse nedum interpretatus est verborum vestigia in primo folio ascriptorum *d' cōuētu cluñ* (i. e. de conventu Cluniacensi), quae ego secutus et simul veterem illum catalogum respiciens quem constat in monasterio Cluniacensi inter annos A.D. 1158 et 1161 esse confectum[1], statui

[1] Delisle, *Cabinet des Manuscrits*, ii, p. 458 sq.

librum quem in manibus habebam nullum esse alium quam praestantissimum codicem Cluniacensem No. 498, qui ibi his verbis describitur :—

Volumen in quo continetur Cicero in Catillina et idem pro Quinto Ligario et pro rege Dejotaro et de publicis litteris et de actione idemque in Verrinis.—De vera huius tituli interpretatione vide quae scripsi in *Classical Review*, xvii, p. 163.

Hunc codicem in orationibus Catilinariis edendis nuper adhibuit collega meus et amicus Albertus C. Clark, vir optime de M. Tullio meritus, ceteris qui exstant libris omnibus optimo iure praeponens. Quod ad Verrinas attinet, nullam harum orationum partem nisi secundum et tertium Actionis Secundae libros initio continebat; et perincommode accidit quod exiguae tantum partes libri secundi nunc supersunt; tertius liber totus est deperditus. Sed criticae est artis non modo latentia in lucem protrahere, verum etiam viam monstrare qua iniuriae temporis obviam ire possimus, et damna vetustatis velut reficere ac redintegrare. Licet certam rationem sequentibus vel deperditas cod. Cluniacensis partes iubere reviviscere, et librum hodie hiantem et decurtatum omnibus suis numeris et partibus explere.

Anno 1548 quaedam 'Scholia et Castigationes' ad Accusationis libros ii et iii iuris publici fecit Petrus Nannius (Nanning *s.* Nanninck), Litterarum Humaniorum in Vniversitate Lovaniana Professor. In his multas a textu in editionibus vulgato discrepantes lectiones enotavit, e vetustissimo quodam codice excerptas, quem summis laudibus ut 'aureum libellum' et prope ἀναμάρτητον extulerunt qui Nannium secuti sunt editores. Nannii varietates fere omnes recepit Car. Stephanus (1554) et in Appendice vol. ii p. 686 separatim posuit.[1]

[1] Intelligendum est priores Verrinarum editiones post Romanam (1471) omnes vulgarem praebuisse textum qui in deterioribus familiae

Codicem Nannianum (*N*) nullum alium fuisse quam Cluniacensem nostrum ausim iam pro certo affirmare. Argumenta quibus innisus sum ut huius propositi fidem facerem singillatim exposui in *Anecdoto* meo pp. xlvi–li: cf. *Classical Review* xvi, pp. 403–405. Parum diligenter, ut tum fiebat, lectiones e cod. Cluniacensi transcripsit Nannius, et saepius quae enotaverat cum scriptura in editionibus vulgata in schedis suis immiscuit; unde factum est ut signo 'falso N' in apparatu critico bis terque sim usus, ne quis re vera aliud in codice Nanniano stetisse existimet quam quod exstat vel exstabat in Cluniacensi. Possum etiam nova huius indiligentiae exempla hoc loco proferre. Ad ii § 180 lectio vulgata erat *mecum fingam*. Habet Cluniacensis *in te confingam* (itemque *Lg.* 42, Par. 7776 et al.). Cum vellet *mecum* corrigere Nannius, *in te fingam* refert, vocabulum *confingam* in codice suo per incuriam aspernatus. iii § 44 *In beneficio populi Romani hoc petit* vulg.: *in beneficio populi Romani propter hoc petit* Nannius. Vnde illud vocabulum *propter*? Veram lectionem hic praebent *Lg.* 42 (*O*), e Cluniacensi descriptus, et Vaticanus (*V*),—*in beneficio praetor hoc petit.* Vtramque scripturam refert Nannius, vulgatam (i. e. *populi Romani*) et pro *praetor* falso *propter*. iii § 75 pro *tantum lucri* habent codd. deteriores *triticum lucri*: vulgatam lectionem ita corrigit Nannius ut *tantum* e cod. Cluniacensi adsumat (et sic Vaticanus, *Lg.* 42), *triticum* relinquat: unde 'tantum triticum lucri' posuit Orellius, 'codicem Nannianum' secutus!

In magno honore erat, ut iam dixi, apud ceteros iis

Y exemplaribus vel hodie agnoscitur. Primus Naugerius in editione Aldina Veneta (1519) scripturas vulgatas secundum codicem aliquem diversi generis correxit. Simili modo edd. *Hervagianam* et *Victorianam* (1534) in primis et extremis Verrinarum libris e familia *X* correctas esse liquido apparet. Atque eadem ratione usus Car. Stephanus libros praeterea ii et iii ad codicem a Nannio usurpatum exegit.

temporibus Tullii sospitatores codex ille quem raptim inspexisse videtur Nannius: 'omnis eius quae indicatae essent varietates totidem fere', ut ait Zumptius, 'emendationes habendas esse illico intellectum est.' Quare minime est mirandum eos qui Nannium secuti sunt, et qui isdem fere locis quibus ille vivebant, talis libri memoriam fovisse, quem apparebat etiamsi tantis erroribus a Nannio obscuratum veram tamen Ciceronis imaginem reddidisse. Immo magis esset mirum si codex tam insignis continuo se ex hominum notitia subduxisset.

Post impressam primam Lambini editionem (1565–6), misit ad eum codicis cuiusdam vetustissimi scripturas ad libr. ii et iii a vulgata differentes Fr. Fabricius Marcoduranus (Franz Schmidt von Düren: ob. 1573). Neque dubitare possumus quin, si vita ei suppetisset, eandem quam Stephanus praeeunte Nannio ingressus erat viam secutus, has Fabricii scripturas Lambinus, accurate in libellum, ut ipse dicit, relatas, in textum editionis repetitae curasset adsumendas. Vt res se habet, ex hoc fonte videntur fluxisse lectiones *v. c.* quae in margine positae sunt editionis repetitae, et huic adscribenda fere sunt omnia quae eadem haec editio in libris ii–iii a priore diversa praebet. Hunc codicem Fabricianum (*F*), perinde ac Nannianum, non alium fuisse quam Cluniacensem abunde demonstravimus in *Anecdoto*, pp. xxxix–xlvi.

Restat codex quem de nomine possessoris[1] Metellianum editores nuncupant. Hunc eundem esse atque Fabricianum iure iam suspicatus est Gruterus: negavit in *Epistola ad Orellium* Madvigius, quem secutus est Bake (Biblioth. crit. nova v pp. 1–56). Post Gruterum idem opinatus est in editione sua (1831) C. T. Zumptius, qui exiguam quae invenitur inter hos libros differentiam ad errorem eorum recte

[1] Ioannes Matalius Metellus (Jean Matal), 1520–1597.

attribuit qui lectiones excerpserunt aut descripserunt. Rem in dubio relinquunt in editione Turicensi Baiterus et Halmius (1854). Sed luce iam clarius apparet ideo codicem Metellianum non alium habendum esse quam Fabricianum quia idem uterque erat qui hodie Cluniacensis est appellandus. Codicis Metelliani notitiam Grutero debemus, qui in editione sua (1618) lectiones exhibuit quas ex Iani Gulielmii schedis transcripserat. Diem supremum iam anno 1584 expleverat Gulielmius, quem iudico non multo post Fabricium codicem Cluniacensem ita inspexisse ut non longius quam iii § 16 opus continuaverit, sive quod avulsis foliis liber iam in calce deficiebat, sive quod ipsi Gulielmio iam patebat rem antea a Fabricio esse transactam. Quae omnia satis ample in *Anecdoto* exposui, pp. xxxix sqq.

Quodsi praeter Verrinarum partes quae hodie in Cluniacensi supersunt iis solum excerptis esset innitendum quae in editionibus suis adhibuerunt Lambinus (1584) et Gruterus, parum accurata profecto esset nostra praestantissimi huius codicis notitia. Sed exstat in bibliotheca Laurentiana testis locupletissimus in libro qui Lagomarsinianus 42 appellatur, et quem ex optimo quodam exemplari descriptum esse recte augurati sunt qui eum contulerunt editores. Hoc ego exemplar codicem fuisse Cluniacensem, nondum hiantem et decurtatum, plurima secutus signa atque argumenta ausus sum affirmare. Qui huius rei experimentum facere velit, inspiciat tantum formulam *CO* qua usus sum in apparatu critico per eas libri secundi partes quae vel hodie in Cluniacensi (*C*) supersunt, ut demonstrem quam accurate cum hoc codice concordet *Lg.* 42 (*O*).[1] Conferat etiam *Anecdoton*,

[1] Siglo O^1 priorem in *Lg.* 42 manum significavi, quotiens opus est commemorare priorem scripturam vel ab ipso librario vel postea ad normam lectionis vulgatae mutatam esse. Namque in ceteris libris inter deteriores adnumerandus est hic codex; et qui libros ii–iii exscripsit saepius ipse inter Cluniacensem et textum vulgo receptum videtur vacillasse. Huc pertinet quod in calce libri admonuit

pp. xxiii sqq., *Classical Review*, xvi, 401 sqq., *Journal of Philology*, xxx, pp. 194–5, ubi multos citavi locos unde apparet cod. *Lg.* 42 raptim a docto quodam viro exscriptum esse, qui tamen non semper quod erat in exemplari videtur intellexisse aut legere potuisse.

Iure igitur primum una cum Cluniacensi locum per libros ii–iii obtinet hic codex, et videor mihi propositum iam probasse quod sex ante annis in medium protuli, codicem Cluniacensem eundem esse atque Nannianum, Fabricianum, Metellianum, addito Lagomarsiniano 42 : $C = NFM + O$.[1]

Diiudicata hac lite, formulam repetamus qua demonstrare possimus criticam omnium Verrinarum rationem, prius divisam, iam in unum corpus redigendam esse. Hoc satis indicant per singulos libros signa $SD + C + R$—qui codices unius archetypi quasi disiecta habendi sunt membra—collatis in omnes orationum partes Parisino 7776 (*p*) et, ubi exstat, palimpsesto Vaticano (*V*).

Et primum singulos recenseamus codices qui duas familias componunt *X* et *Y*.

Omnium quotquot sunt in familia *X* codicum illud est commune quod certis in locis hiant universi, et praecipue in libro quinto magnam exhibent lacunam inter §§ 162 et 171. Primas in hac familia partes agit, ut supra dictum est, Regius ille Parisinus 7774 A (*R*), quem photographice depictum apud Chatelain inspicere licet (Pl. xxxi). Hunc ego codicem initio omnibus partibus perfectum fuisse demonstravi: immo in eum quadrare videntur verba quibus

Leonardus Aretinus: *Hic liber cum initio recte scriptus fuisset postea corruptus est ab homine qui, cum vellet eum corrigere, corrupit. Quare priorem litteram accepta, correctiones reice.*

[1] Restat tamen quidam scrupulus atque dubitatio quae vetat omnes in *O* quas vocant verborum transpositiones ut e deperditis cod. Cluniacensis partibus accurate transcriptas in textum recipere. De hac re agam paullo infra; cf. *American Journal of Philology*, vol. xxviii, pp. 136–7.

fuerint exarati: 'nimirum optimum illud exemplar Verrinarum, ex quo tamquam ex communi fonte omnes libri meliores fluxerunt, olim aut casu quodam, aut quia mediae orationes parum iucundae habebantur, discissum videtur esse, qua in ruptura cum perissent extrema libri i folia factum est ut postea primae tres cum extremis duabus, aut etiam hae duae solae, et rursus mediae illae separatim describerentur, hae quidem propter severitatem argumenti rarissime' (Praef. p. xxxiii). Qua fidelitate librarius Regii exemplar quod ante oculos habebat transcripserit, ex eo iudicari potest quod in iv § 142 tres lineas vacuas relinquit ut verba quae legere nequibat (*sese antea . . . cumque eum*) postea reponerentur. Desunt haec verba etiam in ceteris familiae *X* codicibus, sed nulla indicata lacuna.[1]

Iuxta *R* merito ponendus est Par. 7775 (*S*), saecl. xiii, cuius codicis scriptorem iudico perfectum quoddam exemplar, Regii gemellum, ante oculos habuisse. In prioribus Verrinarum libris duo tantum folia hodie supersunt, ii, i, §§ 90–111 continentia. Iam illud imprimis est notandum quod, cum ceteri huius sectae codices, qui omnes aetate posteriores sunt quam *S*, isdem verbis hic desinant[2], non nisi expleta demum pagina hoc modo deficit *S*: qua ex re concludere licet librarium cod. *S*, quamquam potuisset plura ex exemplari suo transcribere, hoc loco intermisisse opus ceterisque auctorem exstitisse cur isdem verbis subsisterent omnes (*J. Ph.* xxx, pp. 163 sqq.). Itaque debemus cod. *S* agnoscere ut omnium in familia *X* qui priores libros habent codicum parentem. Et recensio quam praebebat *S* iam inde ab initio Verrinarum usque ad ii, i, § 111, quippe ab eodem fonte sumpta e quo derivati sunt libri iv–v, haud minoris

[1] Haud absurdum fuerit hic commemorare eandem fere rem et in Cluniacensi, qui et ipse potest ex eodem quo Regius archetypo descriptus esse, duobus in locis evenisse, ii. §§ 23, 24: v. *Anecdoton*, p. xxvi.

[2] *De istius singu⟨lari⟩*, ii, i, § 111.

est aestimanda quam illa quam tradit in libris extremis praestantissimus codex *R*[1].

Quodsi praeter libros iv–v duo tantum folia in *S* supersunt, quid valet hic codex ad textum priorum orationum stabili in loco constituendum? Est unde detur responsum. Exstat etiam in bibliotheca Parisiensi cod. 7823 (*D*), non antea collatus nisi paucis locis. Hunc ego ineunte saeculo quinto decimo ex *S* descriptum esse pronuntiavi (*J. Ph.* xxx, pp. 167 sqq.), quod satis est causae cur primas ei partes detulerim in textu priorum orationum definiendo. Ceteri huius familiae codices, ex *SD* derivati potius quam ex ipso *R* (l. c. pp. 169 sqq.), abiciendi sunt omnes: satis habui in hac editione omnium vel plurimorum consensum siglo Ψ insignire. Nam prior iste Guelferbytanus (G_1), de cuius meritis plane erraverunt editores, et recentior est quam G_2, et multo magis correctionibus depravatus (l. c. pp. 183 sqq.). Neque maioris est pretii codex Leidensis (*L*): cf. l. c. pp. 176 sqq. Illud pro certo est habendum, ubicumque hic et ceteri ab *SD* declinant semper in peiorem fieri partem. Horum codicum lectiones neglegere et poterunt et debebunt posteri: ipse nimius fortasse fui qui duos e Museo Britannico cum iis coniunxerim libros, Harl. 4105 et 4852 (l. c. pp. 181 sqq.), quorum hic praecipue optimam praebet recensionem quae si antea fuisset vulgata numquam G_1 G_2 *Ld.* tantopere laudassent editores.

Proximum est ut familiam *Y* recenseamus, cui adscribendum est deteriorum codicum agmen quos adhibuerunt ii qui Verrinas primum typis impressis mandaverunt. Sed inter hos et cod. Parisinum 7776 (*p*), saeculo undecimo exaratum (Chatelain, op. cit.: Pl. xxxi), satis longum est intervallum. Hunc codicem totum perlegi, et errores eorum qui scripturas eius iam antea rettulerunt (*J. Ph.*

[1] Non praetermittendum est cod. *S* in libris iv–v plerumque cum altera in *R* manu congruere (*J. Ph.* xxx, p. 198).

xxx, p. 165) omnes removi. Neque vero dubitandum est ipsum huius familiae quasi ducem et signiferum interpolatoris et correctoris manum saepius pertulisse: testis sit locus ii § 1 ad fin. ubi verba 'erepta esset facultas eorum quos' e textu prorsus sunt expellenda. Quin etiam cum Vaticano nonnumquam ita consentit *p* (e.g. v § 125) ut manum corruptricem vel antiquis temporibus certis in locis adhibitam esse appareat. Sed multa supplet *p* quae in familia *X* omnino sunt omissa: Div. §§ 65, 66: ii, 1 §§ 9, 45: iv §§ 27, 35, 142: v §§ 76, 136, 152, 154. Quin etiam nunc primum e cod. *p* recuperata sunt verba *sic abusus est* ii, i, § 130 quae locum in omnibus libris impressis hiantem sero sanaverunt. Neque vero nullius est momenti quod quibusdam in locis videtur ipse Quintilianus recensionem quam tradit *p* inter manus habuisse potius quam *RSD*: cf. v § 117, Div. § 4. Supplevit altera manus in *p* (p^2= saecl. xiii) verba a priore librario sive per incuriam omissa sive quia non legere poterat quod erat in exemplari.

Cum codice *p* artissime cohaeret Lagomarsinianus 29 (*q*), saecl. xv (*J. Ph.* xxx, pp. 190–1). Hunc permagni aestimabat Zumptius, in iis praesertim partibus quae desunt in codicibus familiae *X*. Ipse non inspexi, supervacaneum ratus, ut qui ipsum cod. *p* totum perlegissem, quidquam amplius quam cod. *q* lectiones iam ab aliis enotatas in apparatu meo includere: vide tamen quae scripsit C. F. W. Muellerus in Adnot. Crit. p. xci. Ex hoc codice derivatus est Harleianus 2687 (*r*): v. *J. Ph.* xxx, pp. 191–3. Consensum codicum *pqr* signo π indicavi.

Par. 4588 A (*k*) tertii decimi saeculi est codex, quem in libris ii–iii ex parte contulit Iordanus. Et certe nimis iam est occaecatus quam ut continenter legi sine molestia possit; ipse tamen inspexi et dubiis in locis identidem laudavi. Medium inter *p* et codd. deteriores locum videtur obtinere.

In deterioribus adnumerandus est cod. S. Marci 255 (*b*),

quem quasi exempli causa totum perlegi. Videtur circa annum 1420 esse exaratus. Cuiusmodi exemplar librarius ante oculos habuerit ex eo licet concludere quod pro verbis *quo in numero* ii, i § 15 (nimirum per compendia scriptis) posuit *coiere*.

Erfurtensem (*E*) ex Harleiano 2682 (*H*) contra Zumptium certissimis argumentis demonstravit A. C. Clark (v. *Anecd. Oxoniensia*, Part vii, 1892: pp. 48–51). In Verrinarum excerptis cum codd. Cluniacensi et Regio Parisino (*R*) egregie concordat *H*: v. quae scripsi in *Am. J. Ph.* xxviii, p. 131.

Vt Palimpsestum Taurinensem omittam, hodie combustum, qui nihil nisi perexiguam Verrinarum partem continebat, restant solum fragmenta Codicis Vaticani (*V*), quae utinam hodie non essent tam exigua. De his fusius disputavi in *American Journal of Philology* xxvi, pp. 409–436. Qua in re omnino tollenda est sententia quam quadraginta abhinc annis pronuntiavit H. Meusel[1]: 'summo opere cavendum est religiosis omnibus et prudentibus hominibus ne ab hoc fallacissimo auctore decipiantur et circumveniantur.' Nimirum ille quidem, dum litterarum syllabarum verborum permutationes, additiones, omissiones quasi in trutina expendit, rem nimis ad calculos videtur revocasse. Ego contra adfirmo per magnam saltem harum orationum partem non posse nisi adiuvante Vaticano verum Ciceronis textum constitui. Sint exempla in libris prioribus hi loci:—

ii, i § 107 ubi verbum *reprehendi* in *V* solo adservatum est.

ibid. § 110 ubi scripturam cod. *V* tribus in locis comprobaverunt editores, *Qui* . . *iure* . . . *discrimen*.

ibid. § 146 ad fin. ubi verba *facito quid est suo cuique*

[1] *De Ciceronis Verrinarum codicibus*: Pars i, *Vtri maior fides habenda sit, palimpsesto Vaticano an codici Regio Parisiensi* 7774 (Berolini, 1876).

ex homoeoteleuto in ceteris codd. omnibus omissa in *V* solo leguntur.

ibid. § 151 *stetisse cum V* sol. : *stet esse cum p* ; *tet esse cum* p^2 : *ter esse cum Lg.*29 *r* : *testes secum bδ*.

ibid. § 158 ad fin. *oportebat quos V* sol. : *oportebat erepta esset facultas eorum quos p* rell. (v. *Am. J. Ph.* xxvi, p. 416).

Sunt alia eiusdem generis : qui hosce locos in apparatu critico consideraverit videbit quam longe in hac re erraverit Meusel,—ii, i § 111 *multi in isdem*, etc. : § 114 *nullum* : § 121 *perfacete* : § 125 *sescenta* : § 138 *inhumaniter* : § 142 *quisquam accedit* : § 143 *Lex operi*. Vt summatim rem exponam, e centum et viginti quinque fere locis in quibus per libros priores vera lectio erat determinanda, in viginti tantum duobus locis patet errasse Vaticanum : cetera aut recta sunt aut parum certa. Atque multo maioris momenti sunt illa quae dedi exempla quam errores in *V* quos enotavit Meusel : *Am. J. Ph.* xxvi, p. 419.

Et quoniam de prioribus dixi libris, illud videtur esse addendum, in tres praecipue partes distribui posse cod. Vaticani fragmenta, quarum prima ad normam codd. *SD* in libris prioribus est exigenda, altera cum *Cc* et *O* per libros ii–iii Actionis Secundae comparanda est, tertia cum *R* et *S* per libros extremos. Nec non adhibendus est per totum opus cod. Parisinus 7776 (*p*). Sequitur mixtum, quod aiunt, iudicium : nam inter ceteros ita vacillat *V* ut diversas in variis Verrinarum portionibus recensiones in se videatur comprehendere. Et fieri certe potest ut magnum Verrinarum corpus quale initio in cod. *V* continebatur correctorum et emendatorum manus diversis locis et temporibus pertulerit.

Inter quae emergit tamen quaestio difficilis et scrupulosa, utri codices ordinem verborum ab ipso Tullio positum fidelius servaverint. Quod ad libros priores attinet, nihil

videtur obstare quominus Vaticanum sequamur. In duodecim fere locis ad finem libri primi (*Am. J. Ph.* xxviii, pp. 128–9) videtur mihi huius codicis auctoritati contra *p* ceterosque familiae *Y* codices obtemperandum esse: deficit in his partibus *X*. Ergo cod. *V* disceptatorem adhibebo cum agam de difficili quaestione, num C. F. W. Muellerus recte fecerit qui omnes in *Lg.* 42 (*O*) verborum transpositiones per libros ii–iii in textum receperit?[1]

Vt in prioribus libris, ita in libris ii–iii quidam sunt loci in quibus veram scripturam conservavit cod. *V*, aut solus aut *CcO* suffragantibus:

iii. § 70 *atque adeo cum damnatus eris*. In nullo alio quam *V* codice leguntur haec verba, quae in archetypo ceterorum omnium videntur ex homoeoteleuto omissa esse. Eadem res evenit Div. § 8 *iudiciorum ⟨vim gravitatemque requirunt iudiciorum⟩*, ubi haec verba ob eandem causam et in *X* et in *Y* omissa sunt.

ii. § 61 *amplam nactus VO* contra rell. (*amplam occasionem nactus*, s. *amplam occasionem calumniae nactus*).

ii. § 84 *angebatur animi necessario* (*VcO* contra rell. (*angebatur tamen animi dolore necessario*).

iii. § 220 *denis non licere VcO*: om. ex homoeoteleuto ceteri codd.

iii. § 199 *quos non exarat VcO*, om *rell.*

iii. 221 ubi *tanti . . . aestimabit videtis* habent *p* rell., verbis quae in medio debebant esse omissis et e *VO* recuperatis.

[1] Parvum est illud sed Tullianum usum loquendi spectantibus haud praetermittendum, quod inter *esse videantur* et *videantur esse* differunt inter se codices: e. g. ii, § 61 (in clausula sententiae) *esse videantur V rell.* praeter *O* (*videantur esse*). Cum eadem res iterum (§ 108) observatur (*esse videatur* codd. praeter *O*, *videatur esse*) suspicionem movet: videmur nobis correctoris alicuius manum deprehendere, qui voluit culpatam illam structuram e textu eicere. Cf. iii, § 99 *praeda esse videatur* codd. praeter *O*, in quo est *esse videatur praeda*: quamquam hic vocabulum *praeda* textui adscriptum esse putat Zielinskius. Confer et v, § 35 *videntur esse R al.*: *esse videntur SΨ*.

Sed mira inter haec res observatur quod, cum per libros ii–iii in variis lectionibus prorsus inter se consentiant *VCcO* (cf. *Am. J. Ph.* xxvi, pp. 420–1, 423, 428), in conlocatione verborum incipit quaedam apparere differentia atque diversitas. E triginta fere libri secundi locis in quibus codices inter se comparari possunt, et qui alicuius momenti habendi sunt, discedit *O* a *V*, quod ad verborum ordinem attinet, haud saepius quam viciens. Et per librum tertium crescit haec discrepantia, quamvis in ceteris rebus inter se plerumque congruant codd. *V* et *O*. Nonaginta sunt fere eiusdem generis loci in quibus licet *V* cum *O* in verborum collocatione comparare: in his congruit *O* cum *V* tantum undeviciens, in ceteris omnibus locis discedit a *V*. Non improbandus est ordo verborum in *V* positus, quamvis repugnet *O*, in hisce locis: iii, §§ 23, 25, 26, 29 (bis), 47, 68, 130, 175, 183 (bis), 193, 213.

Quare miretur nemo me in hac editione C. F. W. Muellerum non esse secutum qui per libros ii–iii verborum conlocationem in *O* positam semper fere in textum recepit. Quaeri potest, num cod. *O* in hac re improbare idem valeat quod auctoritatem ipsius Cluniacensis detrectare: vide quae scripsi in *Am. J. Ph.* xxviii, pp. 149 sqq. Non ausim in re dubia atque difficili, quae nisi nova nacti erimus adiumenta critica non poterit plane diiudicari, quidquam pro certo affirmare: sed videtur mihi quidem librarius cod. *O*, summa alioqui religione et fide transcribens, verborum ordinem aliquotiens suo Marte immutasse: exemplo sint ii, §§ 11, 28, 114, 177, ubi ab ipso Cluniacensi refutatur, et §§ 52, 149, 154, iii. §§ 28, 34 ubi a lectione discedit *O* quam in *C* stetisse referunt qui cod. Cluniacensem nondum decurtatum contulerunt. Cf. *Am. J. Ph.* xxviii, p. 151. Quin etiam si omnes quae hodie exstant in *O* verborum transpositiones ex ipso Cluniaciensi essent transcriptae, quomodo fit ut tot varietatum fere nullam aut Nannius aut

Fabricius aut Gulielmius usquam commemoraverit? Sed haec hactenus. Digna est quaestio quae in aliis quoque Tullii orationibus exerceatur: in Cluentiana, e.g., centum fere locos denotavi in quibus codices nostri inter se in verborum conlocatione dissentiunt. Praeter numerorum rationem, videntur librarii interdum ipsi sibi placuisse in talibus verbis ponendis qualia sunt *iam*, *enim*, *iste*, *etiam*, *potius*, *quoque* (ii, § 166: iii, § 199: v, § 123: Rosc. § 82).

Quod denique ad libros iv–v Verrinarum attinet, illud est animadvertendum cum *p* et deterioribus congruere plerumque cod. *V* potius quam cum Regio Parisino (*R*), et in dubiis lectionibus et in verborum conlocatione. Et hercule in prava conlocatione similibusque erratis nonnumquam manifesto deprehenditur: e.g. v, § 115 *omnesque multum V* sol. pro *omnes multumque*, et § 132 *calamitates quidem* pro *quidem calamitatis*: cf. *Am. J. Ph.* xxvi, p. 434. Sed nonnihil momenti ad hanc disceptationem videtur illud adferre quod recensionem quam praebet *V* ante oculos habuit Quintilianus: v, § 117 *sunt haec V p* al. et Quint. viii. 4, 19, *haec sunt RSΨ*: ibid. *usitatum est V p* al. et Quint., *est* om. *RSΨ*: § 118 *Romanorum V* Quint. viii. 4, 27, om. rell.: cf. Div. § 4 *habere eos pδ* et Quint. ix. 2, 59, *eos habere DΨ*.

Merito igitur laudandus est cod. Vaticanus ut sectae vulgaris quasi ultimus et verus parens. Atque etiam recensio quam praebet *V* potest fuisse antiquior quam illa quae in archetypo continebatur e quo descripti sunt *RS*, unde excerpsit aliquis libros ii–iii ut in cod. Cluniacensi olim legebantur. Sed utra scriptura ipsi Ciceroni plus debeat, id sane haud facile erat decernendum.

Scribebam Monte Regio Canadensium
Mense Iulio MDCCCCVII.

SIGLA PER LIBROS PRIORES

(DIV. IN Q. CAEC., ACT. I, ACT. II LIB. I)

S = Parisinus 7775, saecl. xiii, mutilus (ii. 1, §§ 90–111 *Dolabellae . . . istius singu*[*lari* continens)

D = Parisinus 7823, ineunte saecl. xv e cod. *S* nondum mutilato descriptus

G_2 = Guelferbytanus (41 Weissenburgensium) saecl. xv

L = Leidensis (Perizonianus 12) saecl. xv

K = Harleianus 4105, 'A.D. 1462' scriptus

Z = Harleianus 4852, saecl. xv

G_1 = Guelferbytanus (2652, Extravagantium) ad finem saecl. xv scriptus. Huius codicis gemellus est Parisinus 7822, scriptus anno 1471

s = codex S. Stephani

λ = codex Lambini

Hos omnis eiusdem esse familiae demonstravimus, cuius princeps est et parens mutilus cod. *S* (v. *Journal of Philology*, xxx. 161–207): continent, praeter libros iv–v, priores orationes usque ad verba *istius singu*[*lari* ii. 1, § 111. Siglo G_3 consensum codicum G_1 G_2 *L* significaverunt editores. Nos omnium vel plurimorum in hoc genere codicum conspirationem nota Ψ indicavimus. Ipse cod. *S* et eius apographon *D* omnibus locis diserte citantur: *D al.* = D aliique eiusdem familiae codices

V = fragmenta Palimpsesti Vaticani (Reginensis 2077) saecl. iii/iv. Continet ii. 1, §§ 105–114 docet hominem . . . usitata satis: §§ 119–130 videbantur quod . . . locavissent: §§ 137–139 Venit ad Ch. . . . esse deferre: §§ 142–148 bonis praedibus . . existimationem con. . .: §§ 150–153 tabulae praedam . . . ut illorum: § 158 Q. Curtium . . . . subsortiebatur. De hoc codice v. quae scripsimus *American Journal of Philology* (*Am. J. Ph.*), xxvi. pp. 409–436

SIGLA PER LIBROS PRIORES

p = Parisinus 7776, saecl. xi

q = Mediceus plut. xlviii. cod. 29, s. Lagomarsinianus 29, saecl. xv

r = Harleianus 2687, saecl. xv

π = consensus codicum *p q r*

b = cod. S. Marci 255, saecl. xv. Desinit in fine Actionis Secundae Lib. ii

δ = deteriores, e. g. Lagomarsiniani (Lgg.) et ceteri omnes e quibus initio constitutus est textus in libros impressos receptus

Citatur hic illic Parisinus 7786, saecl. xiv. Ad Cap. xvii Actionis Secundae Libri Primi commemoratur etiam fragmentum Palimpsesti Taurinensis

Asc. = Ps.-Asconius

M. TVLLI CICERONIS

IN Q. CAECILIVM ORATIO

QVAE DIVINATIO DICITVR

Si quis vestrum, iudices, aut eorum qui adsunt, forte I
miratur me, qui tot annos in causis iudiciisque publicis ita 1
sim versatus ut defenderim multos, laeserim neminem, subito nunc mutata voluntate ad accusandum descendere, is, si mei consili causam rationemque cognoverit, una et id quod facio probabit, et in hac causa profecto neminem praeponendum mihi esse actorem putabit.

Cum quaestor in Sicilia fuissem, iudices, itaque ex ea 2
provincia decessissem ut Siculis omnibus iucundam diuturnamque memoriam quaesturae nominisque mei relinquerem, factum est uti cum summum in veteribus patronis multis, tum non nullum etiam in me praesidium suis fortunis constitutum esse arbitrarentur. Quare nunc populati atque vexati cuncti ad me publice saepe venerunt, ut suarum fortunarum omnium causam defensionemque susciperem. Me saepe esse pollicitum, saepe ostendisse dicebant, si quod tempus accidisset, quo tempore aliquid a me requirerent, commodis eorum me non defuturum. Venisse tempus aiebant 3
non iam ut commoda sua, sed ut vitam salutemque totius

2 mirantur *plerique codd.* : *num* mirabitur? (*Cl. Rev.* xviii. 440) qui per tot (*Quint.* iv. 1. 49) G_2L sim ita *π* 3 defenderem *codd.* 4 descenderim *DπAsc.* 9 decessissem *πb* (i, § 52) : discessissem *DΨ* 13 Quare *DG₁KZ* : qui *π et plerique codd.* 14 publice saepe *codd.* : saepe *om. r*, *del. Bake* : supplices saepe *J. Paulson* fortunarum suarum (*sed cum signis transp.*) *D*, *item* G_2LK (§ 31 *infra*) 16 esse *om. p* 19 sua *et* ut *om. p*

provinciae defenderem; sese iam ne deos quidem in suis urbibus ad quos confugerent habere, quod eorum simulacra sanctissima C. Verres ex delubris religiosissimis sustulisset; quas res luxuries in flagitiis, crudelitas in suppliciis, avaritia in rapinis, superbia in contumeliis efficere potuisset, eas omnis sese hoc uno praetore per triennium pertulisse; rogare et orare ne illos supplices aspernarer quos me incolumi nemini supplices esse oporteret.

2 4 Tuli graviter et acerbe, iudices, in eum me locum adduci ut aut eos homines spes falleret qui opem a me atque auxilium petissent, aut ego, qui me ad defendendos homines ab ineunte adulescentia dedissem, tempore atque officio coactus ad accusandum traducerer. Dicebam habere eos actorem Q. Caecilium, qui praesertim quaestor in eadem provincia post me quaestorem fuisset. Quo ego adiumento sperabam hanc a me posse molestiam demoveri, id mihi erat adversarium maxime; nam illi multo mihi hoc facilius remisissent si istum non nossent, aut si iste apud eos
5 quaestor non fuisset. Adductus sum, iudices, officio, fide, misericordia, multorum bonorum exemplo, vetere consuetudine institutoque maiorum, ut onus huius laboris atque offici non ex meo, sed ex meorum necessariorum tempore mihi suscipiendum putarem.

Quo in negotio tamen illa me res, iudices, consolatur, quod haec quae videtur esse accusatio mea non potius accusatio quam defensio est existimanda. Defendo enim multos mortalis, multas civitates, provinciam Siciliam totam; quam ob rem, quia mihi unus est accusandus, prope modum

2 *num* quod deorum? (iv, § 151) 13 habere eos *prδ Quint.* ix. 2. 59: eos habere *DΨ* 14 eadem *prG₁*: sua *DL*: illa *Hirschfelder*: Sicilia *Mueller* 15 post me quaestorem *πδ*: *om. DΨ. Haec verba requirere videtur vocabulum illud* praesertim: *J. Ph.* xxx, 173. Quo *codd.*: sed quo *coni. Ruhnken, fort. recte* 16 demoveri *prδ*: dimov. *DΨq* (amoveri *L*) idem id *DΨ* 19 Ita adductus *Pluygers* 20 veteri *D al. π* 24 illa me res *D al. π*: illa res me *G₃* 28 quia *DΨ* (cum *L*): si *prδ* (etiamsi?)

manere in instituto meo videor et non omnino a defendendis
hominibus sublevandisque discedere. Quodsi hanc causam 6
tam idoneam, tam inlustrem, tam gravem non haberem,—
si aut hoc a me Siculi non petissent aut mihi cum Siculis
causa tantae necessitudinis non intercederet, et hoc quod
facio me rei publicae causa facere profiterer, ut homo singulari cupiditate, audacia, scelere praeditus, cuius furta
atque flagitia non in Sicilia solum, sed in Achaia, Asia,
Cilicia, Pamphylia, Romae denique ante oculos omnium
maxima turpissimaque nossemus, me agente in iudicium
vocaretur,—quis tandem esset qui meum factum aut consilium posset reprehendere? Quid est, pro deum homi- 3 7
numque fidem, in quo ego rei publicae plus hoc tempore
prodesse possim? Quid est quod aut populo Romano
gratius esse debeat, aut sociis exterisque nationibus optatius
esse possit, aut saluti fortunisque omnium magis accommodatum sit? Populatae, vexatae, funditus eversae provinciae,
socii stipendiariique populi Romani adflicti, miseri, iam non
salutis spem sed solacium exiti quaerunt. Qui iudicia 8
manere apud ordinem senatorium volunt, queruntur accusatores se idoneos non habere: qui accusare possunt, iudiciorum severitatem desiderant. Populus Romanus interea,
tametsi multis incommodis difficultatibusque adfectus est,
tamen nihil aeque in re publica atque illam veterem iudiciorum vim gravitatemque requirit. Iudiciorum desiderio
tribunicia potestas efflagitata est, iudiciorum levitate ordo
quoque alius ad res iudicandas postulatur, iudicum culpa
atque dedecore etiam censorium nomen, quod asperius
antea populo videri solebat, id nunc poscitur, id iam populare et plausibile factum est. In hac libidine hominum 9
nocentissimorum, in populi Romani cotidiana querimonia,

1 videor et *prG*$_1$: video me et *D*Ψ 11 tamen *Hotoman* 18 non iam *L* 19 exitii sol. *prδ ex homoeoteleuto DLK, suppl. s. l. p*^{2} 25 vim grav. req. iud. *om.* 26 lenitate *DG*$_{12}$

iudiciorum infamia, totius ordinis offensione, cum hoc unum his tot incommodis remedium esse arbitrarer, ut homines idonei atque integri causam rei publicae legumque susciperent, fateor me salutis omnium causa ad eam partem accessisse rei publicae sublevandae quae maxime laboraret.

10 Nunc quoniam quibus rebus adductus ad causam accesserim demonstravi, dicendum necessario est de contentione nostra, ut in constituendo accusatore quid sequi possitis habeatis. Ego sic intellego, iudices: cum de pecuniis repetundis nomen cuiuspiam deferatur, si certamen inter aliquos sit cui potissimum delatio detur, haec duo in primis spectari oportere, quem maxime velint actorem esse ii quibus factae esse dicantur iniuriae, et quem minime 4 velit is qui eas iniurias fecisse arguatur. 11 In hac causa, iudices, tametsi utrumque esse arbitror perspicuum, tamen de utroque dicam, et de eo prius quod apud vos plurimum debet valere, hoc est de voluntate eorum quibus iniuriae factae sunt; quorum causa iudicium de pecuniis repetundis est constitutum.

Siciliam provinciam C. Verres per triennium depopulatus esse, Siculorum civitates vastasse, domos exinanisse, fana spoliasse dicitur. Adsunt, queruntur Siculi universi; ad meam fidem, quam habent spectatam iam et cognitam, confugiunt; auxilium sibi per me a vobis atque a populi Romani legibus petunt; me defensorem calamitatum suarum, me ultorem iniuriarum, me cognitorem iuris sui, me 12 actorem causae totius esse voluerunt. Vtrum, Q. Caecili, hoc dicis, me non Siculorum rogatu ad causam accedere, an optimorum fidelissimorumque sociorum voluntatem apud hos gravem esse non oportere? Si id audebis dicere, quod C. Verres, cui te inimicum esse simulas, maxime existimari

5 sublevandam *Vrsinus* 13 minime $\pi Z G_1$ (*cap.* vii, *ad init.*): maxime $D\Psi$ 23 et diu cogn. $p^2 r G_1 \delta$ 27 volunt $G_2 L K$ 28 dicis $D\Psi\pi$: dices $G_1\delta$ *edd.*

vult, Siculos hoc a me non petisse, primum causam inimici
tui sublevabis, de quo non praeiudicium, sed plane iudicium
iam factum putatur, quod ita percrebruit, Siculos omnis
actorem suae causae contra illius iniurias quaesisse. Hoc 13
si tu, inimicus eius, factum negabis, quod ipse, cui maxime
haec res obstat, negare non audet, videto ne nimium fami-
liariter inimicitias exercere videare. Deinde sunt testes
viri clarissimi nostrae civitatis, quos omnis a me nominari
non est necesse: eos qui adsunt appellabo, quos, si mentirer,
testis esse impudentiae meae minime vellem. Scit is qui
est in consilio, C. Marcellus, scit is quem adesse video,
Cn. Lentulus Marcellinus; quorum fide atque praesidio
Siculi maxime nituntur, quod omnino Marcellorum nomini
tota illa provincia adiuncta est. Hi sciunt hoc non modo 14
a me petitum esse, sed ita saepe et ita vehementer esse
petitum ut aut causa mihi suscipienda fuerit aut officium
necessitudinis repudiandum. Sed quid ego his testibus
utor, quasi res dubia aut obscura sit? Adsunt homines ex
tota provincia nobilissimi, qui praesentes vos orant atque
obsecrant, iudices, ut in actore causae suae deligendo
vestrum iudicium ab suo iudicio ne discrepet. Omnium
civitatum totius Siciliae legationes adsunt praeter duas
civitates; quarum duarum si adessent, duo crimina vel
maxima minuerentur quae cum his civitatibus C. Verri
communicata sunt. At enim cur a me potissimum hoc 15
praesidium petiverunt? Si esset dubium petissent necne,
dicerem cur petissent: nunc vero, cum id ita perspicuum
sit ut oculis iudicare possitis, nescio cur hoc mihi de-
trimento esse debeat, si id mihi obiciatur, me potissimum

13 nituntur *Manutius* : utuntur *codd.*   21 ab suo *Dp et rell. praeter* G_2KZ (a suo)   22 praeter duas (*s.* duarum) quarum si *Rinkes*, *A. Eberhard*   24 his *Dp* : is (*i. e.* iis) *Probus*, *K.* iv. *p.* 41   26 petierunt *π*   petissent a me praesidium $G_1r\delta$ 27 cum *om.* *π*   id *om.* G_2LKZ

16 esse delectum. Verum id mihi non sumo, iudices, et hoc
non modo in oratione mea non pono, sed ne in opinione
quidem cuiusquam relinquo, me omnibus patronis esse
praepositum. Non ita est; sed unius cuiusque temporis,
valetudinis, facultatis ad agendum ducta ratio est. Mea
fuit semper haec in hac re voluntas et sententia, quemvis
ut hoc mallem de iis qui essent idonei suscipere quam me,
me ut mallem quam neminem.

5 Reliquum est iam ut illud quaeramus, cum hoc constet,
17 Siculos a me petisse, ecquid hanc rem apud vos animosque
vestros valere oporteat, ecquid auctoritatis apud vos in suo
iure repetundo socii populi Romani, supplices vestri, habere
debeant. De quo quid ego plura commemorem? quasi
vero dubium sit quin tota lex de pecuniis repetundis socio-
18 rum causa constituta sit; nam civibus cum sunt ereptae
pecuniae, civili fere actione et privato iure repetuntur.
Haec lex socialis est, hoc ius nationum exterarum est, hanc
habent arcem, minus aliquanto nunc quidem munitam
quam antea, verum tamen si qua reliqua spes est quae
sociorum animos consolari possit, ea tota in hac lege posita
est; cuius legis non modo a populo Romano, sed etiam
ab ultimis nationibus iam pridem severi custodes requirun-
19 tur. Quis ergo est qui neget oportere eorum arbitratu lege
agi quorum causa lex sit constituta? Sicilia tota si una
voce loqueretur, hoc diceret: 'Quod auri, quod argenti,
quod ornamentorum in meis urbibus, sedibus, delubris fuit,
quod in una quaque re beneficio senatus populique Romani
iuris habui, id mihi tu, C. Verres, eripuisti atque abstulisti;
quo nomine abs te sestertium miliens ex lege repeto.' Si
universa, ut dixi, provincia loqui posset, hac voce uteretur:
quoniam id non poterat, harum rerum actorem quem ido-
20 neum esse arbitrata est ipsa delegit. In eius modi re quis-

12 repetundo *Dp*: repetendo *LKZ* 15 ereptae sunt *Z* 23 ergo *DΨ*: igitur *prδ* 26 fuit *prG₁δ Gellius*: *om. DΨ*

quam tam impudens reperietur qui ad alienam causam,
invitis iis quorum negotium est, accedere aut aspirare
audeat? Si tibi, Q. Caecili, hoc Siculi dicerent: 'Te non 6
novimus, nescimus qui sis, numquam te antea vidimus;
sine nos per eum nostras fortunas defendere cuius fides est
nobis cognita,' nonne id dicerent quod cuivis probare de-
berent? Nunc hoc dicunt, utrumque se nosse; alterum se
cupere defensorem esse fortunarum suarum, alterum plane
nolle. Cur nolint, etiamsi taceant, satis dicunt; verum 21
non tacent. Tamen iis invitissimis te offeres? tamen in
aliena causa loquere? tamen eos defendes qui se ab omni-
bus desertos potius quam abs te defensos esse malunt?
tamen iis operam tuam pollicebere qui te neque velle sua
causa nec, si cupias, posse arbitrantur? Cur eorum spem
exiguam reliquarum fortunarum, quam habent in legis et in
iudici severitate positam, vi extorquere conaris? cur te
interponis invitissimis iis quibus maxime lex consultum esse
vult? cur, de quibus in provincia non optime es meritus,
eos nunc plane fortunis omnibus conaris evertere? cur iis
non modo persequendi iuris sui, sed etiam deplorandae
calamitatis adimis potestatem? Nam te actore quem eorum 22
adfuturum putas, quos intellegis non ut per te alium, sed ut
per alium aliquem te ipsum ulciscantur laborare?

At enim solum id est, ut me Siculi maxime velint: alte- 7
rum illud, credo, obscurum est, a quo Verres minime se
accusari velit. Ecquis umquam tam palam de honore, tam
vehementer de salute sua contendit quam ille atque illius
amici ne haec mihi delatio detur? Sunt multa quae Verres
in me esse arbitratur, quae scit in te, Caecili, non esse;
quae cuius modi in utroque nostrum sint, paulo post com-

4 quis sis *L* 9 taceant *DΨπ* : tacent *Asc.* : tacerent *δ* 13 sua causa *DΨ* *Rufinianus* : sui causa *K* (iii, § 121) : suam causam *pr*, *unde* suam causam tueri, defendere *δ* 23 alium *om. prδ* 28 ut ne *prδ* 29 Caecili *DΨpq* : Q. Caecili *r ed. Rom.* (i, §§ 45, 63; *Am. J. Ph.* xxvi. *p.* 412)

23 memorabo; nunc tantum id dicam quod tacitus tu mihi adsentiare, nullam rem in me esse quam ille contemnat, nullam in te quam pertimescat. Itaque magnus ille defensor et amicus eius tibi suffragatur, me oppugnat; aperte ab iudicibus petit ut tu mihi anteponare, et ait hoc se honeste sine ulla invidia ac sine ulla offensione contendere. 'Non enim,' inquit, 'illud peto quod soleo, cum vehementius contendi, impetrare: reus ut absolvatur non peto, sed ut potius ab hoc quam ab illo accusetur, id peto. Da mihi hoc; concede quod facile est, quod honestum, quod non invidiosum; quod cum dederis, sine ullo tuo periculo, sine infamia illud dederis, ut is absolvatur cuius ego causa

24 laboro.' Et ait idem, ut aliquis metus adiunctus sit ad gratiam, certos esse in consilio quibus ostendi tabellas velit; id esse perfacile; non enim singulos ferre sententias, sed universos constituere; ceratam uni cuique tabellam dari cera legitima, non illa infami ac nefaria. Atque is non tam propter Verrem laborat quam quod eum minime res tota delectat; videt enim, si a pueris nobilibus, quos adhuc elusit, si a quadruplatoribus, quos non sine causa contempsit semper ac pro nihilo putavit, accusandi voluntas ad viros fortis spectatosque homines translata sit, sese in

8 iudiciis diutius dominari non posse. Huic ego homini iam

25 ante denuntio, si a me causam hanc vos agi volueritis, rationem illi defendendi totam esse mutandam, et ita mutandam ut, meliore et honestiore condicione quam qua ipse vult uti, imitetur homines eos quos ipse vidit amplissimos, L. Crassum et M. Antonium, qui nihil se arbitrabantur ad

5 a iud. *DΨ* 7 enim inquit *om.* *DG₂ al.* 9 ab hoc potius *prδ* 10 honestum est *G₃K* 12 is *om.* *DΨ* 15 sententiam *LK Asc.* 25 et ita mutandam *Heraeus* (ii, § 53): et ita tamen mutandam *p s. l., item qr* (tñ *per dittographiam, credo*): et ita causam (cām) mutandam *G₁ Par.* 7822 δ: *om.* *DΨb* 26 condicione sit *Asc.* ipse vult uti *scripsi, pqr secutus in quibus est* ut *ante* imitetur (*Cl. Rev.* xix. 160): ipse esse vult *pG₁ Par.* 7822 δ

iudicia causasque amicorum praeter fidem et ingenium adferre oportere. Nihil erit quod me agente arbitretur iudicium sine magno multorum periculo posse corrumpi.
Ego in hoc iudicio mihi Siculorum causam receptam, populi 26
Romani susceptam esse arbitror, ut mihi non unus homo improbus opprimendus sit, id quod Siculi petiverunt, sed omnino omnis improbitas, id quod populus Romanus iam diu flagitat, exstinguenda atque delenda sit: in quo ego quid eniti aut quid efficere possim, malo in aliorum spe relinquere quam in oratione mea ponere.

Tu vero, Caecili, quid potes? quo tempore aut qua in re 27
non modo ceteris specimen aliquod dedisti, sed tute tui periculum fecisti? In mentem tibi non venit quid negoti sit causam publicam sustinere, vitam alterius totam explicare atque eam non modo in animis iudicum, sed etiam in oculis conspectuque omnium exponere, sociorum salutem, commoda provinciarum, vim legum, gravitatem iudiciorum defendere? Cognosce ex me, quoniam hoc primum tempus 9
discendi nactus es, quam multa esse oporteat in eo qui alterum accuset; ex quibus si unum aliquod in te cognoveris, ego iam tibi ipse istuc quod expetis mea voluntate concedam.

Primum integritatem atque innocentiam singularem; nihil est enim quod minus ferendum sit quam rationem ab altero vitae reposcere eum qui non possit suae reddere.
Hic ego de te plura non dicam: unum illud credo omnis 28
animum advertere, te adhuc a nullis nisi ab Siculis potuisse cognosci; Siculos hoc dicere, cum eidem sint irati cui tu te

5 non unus *prb Asc.*: non nisi unus DG_1KZ: non tantum unus G_2L. *Cf.* v, § 170 homo *om. Asc. Forte* non unus *modo* improbus: *Cl. Rev.* xvii. 198 7 omnino omnis *Iannoctianus Garatonii* (*Zumpt Praef. p.* xxvi), *Steph.*, *Lamb.*: omnino *codd.*: omnis *Asc.* 8 ego *πbδ*: *om.* DΨ 20 aliquod πG_1: *om.* DΨ 21 istud G_2LKZ 27 animum advertere *π*: animadvertere *rell.*, *edd.* (v, § 105) ab nullis *prδ* ab Siculis $DG_1\pi$: a Sic. Ψ *Asc.*

inimicum esse dicis, sese tamen te actore ad iudicium non adfuturos. Quare negent ex me non audies: hos patere id suspicari quod necesse est. Illi quidem, ut est hominum genus nimis acutum et suspiciosum, non te ex Sicilia litteras in Verrem deportare velle arbitrantur, sed, quod isdem litteris illius praetura et tua quaestura consignata sit, asportare te velle ex Sicilia litteras suspicantur.

29 Deinde accusatorem firmum verumque esse oportet. Eum ego si te putem cupere esse, facile intellego esse non posse. Nec ea dico, quae si dicam tamen infirmare non possis, te, antequam de Sicilia decesseris, in gratiam redisse cum Verre; Potamonem, scribam et familiarem tuum, retentum esse a Verre in provincia, cum tu decederes; M. Caecilium, fratrem tuum, lectissimum atque ornatissimum adulescentem, non modo non adesse neque tecum tuas iniurias persequi, sed esse cum Verre et cum illo familiarissime atque amicissime vivere. Sunt et haec et alia in te falsi accusatoris signa permulta, quibus ego nunc non utor: hoc dico, te, si maxime cupias, tamen verum accusatorem
30 esse non posse. Video enim permulta esse crimina quorum tibi societas cum Verre eius modi est ut ea in accusando
10 attingere non audeas. Queritur Sicilia tota C. Verrem ab aratoribus, cum frumentum sibi in cellam imperavisset, et cum esset tritici modius HS II, pro frumento in modios singulos duodenos sestertios exegisse. Magnum crimen, ingens pecunia, furtum impudens, iniuria non ferenda! Ego hoc uno crimine illum condemnem necesse est: tu,
31 Caecili, quid facies? utrum hoc tantum crimen praetermittes an obicies? Si obicies, idne alteri crimini dabis quod eodem tempore in eadem provincia tu ipse fecisti? audebis ita accusare alterum ut quo minus tute condemnere recusare non possis? Sin praetermittes, qualis erit tua ista

4 nimis *om.* G_2LK 5 quod] cum *rδ* 9 non esse posse *DΨ* 32 praetermittis *D π al.* ista tua (*sed cum signis transp.*) *D*, *item* G_2K *al.* (§ 2 *supra*)

accusatio, quae domestici periculi metu certissimi et maximi
criminis non modo sp*ons*ionem, verum etiam mentionem
ipsam pertimescat? Emptum est ex senatus consulto fru- 32
mentum ab Siculis praetore Verre, pro quo frumento pe-
cunia omnis soluta non est. Grave est hoc crimen in
Verrem, grave me agente, te accusante nullum; eras enim
tu quaestor, pecuniam publicam tu tractabas, ex qua,
etiamsi cuperet praetor, tamen ne qua deductio fieret
magna ex parte tua potestas erat. Huius quoque igitur
criminis te accusante mentio nulla fiet: silebitur toto iudicio
de maximis et notissimis illius furtis et iniuriis. Mihi
crede, Caecili, non potest in accusando socios vere de-
fendere is qui cum reo criminum societate coniunctus est.
Mancipes a civitatibus pro frumento pecuniam exegerunt. 33
Quid? hoc Verre praetore factum est solum? Non, sed
etiam quaestore Caecilio. Quid igitur? daturus es huic
crimini quod et potuisti prohibere ne fieret et debuisti, an
totum id relinques? Ergo id omnino Verres in iudicio suo
non audiet quod, cum faciebat, quem ad modum defensurus
esset non reperiebat.

Atque ego haec quae in medio posita sunt commemoro: 11
sunt alia magis occulta furta, quae ille, ut istius, credo,
animos atque impetus retardaret, benignissime cum quae-
store suo communicavit. Haec tu scis ad me esse delata; 34
quae si velim proferre, facile omnes intellegent vobis inter
vos non modo voluntatem fuisse coniunctam, sed ne prae-
dam quidem adhuc esse divisam. Quapropter si tibi
indicium postulas dari quod tecum una fecerit, concedo,
si id lege permittitur; sin autem de accusatione dicimus,
concedas oportet iis qui nullo suo peccato impediuntur quo
minus alterius peccata demonstrare possint. Ac vide quan- 35

2 sponsionem *scripsi* (*Cl. Rev.* xvii. 199): suspicionem *codd.*: subscriptionem *Madvig*: susceptionem *A. Eberhard*: suspicionem *et* mentionem *voluit transponere Pluygers*

tum interfuturum sit inter meam tuamque accusationem. Ego etiam quae tu sine Verre commisisti Verri crimini daturus sum, quod te non prohibuerit, cum summam ipse haberet potestatem: tu contra ne quae ille quidem fecit obicies, ne qua ex parte coniunctus cum eo reperiare.

Quid? illa, Caecili, contemnendane tibi videntur esse, sine quibus causa sustineri, praesertim tanta, nullo modo potest? aliqua facultas agendi, aliqua dicendi consuetudo, aliqua in foro, iudiciis, legibus aut ratio aut exercitatio?
36 Intellego quam scopuloso difficilique in loco verser; nam cum omnis adrogantia odiosa est, tum illa ingeni atque eloquentiae multo molestissima. Quam ob rem nihil dico de meo ingenio; neque est quod possim dicere, neque si esset dicerem; aut enim id mihi satis est quod est de me opinionis, quidquid est, aut, si id parum est, ego maius
12 id commemorando facere non possum. De te, Caecili,—iam
37 mehercule hoc extra hanc contentionem certamenque nostrum familiariter tecum loquar,—tu ipse quem ad modum existimes vide etiam atque etiam, et tu te collige, et qui sis et quid facere possis considera. Putasne te posse de maximis acerbissimisque rebus, cum causam sociorum fortunasque provinciae, ius populi Romani, gravitatem iudici legumque susceperis, tot res tam gravis, tam varias voce,
38 memoria, consilio, ingenio sustinere? Putasne te posse quae C. Verres in quaestura, quae in legatione, quae in praetura, quae Romae, quae in Italia, quae in Achaia, Asia Pamphyliaque peccarit, ea, quem ad modum locis temporibusque divisa sint, sic criminibus et oratione distinguere? Putasne posse, id quod in eius modi reo maxime neces-

1 tuamque *Dp et plerique*: et tuam G_1: atque tuam δ   15 id *om.* G_2 17 haec G_2L 19 quis sis $DG_{12}KZ$ 22 gravitatemque $D\Psi$ 23 susceperis *edd.*: susciperis *r*: susciperes *Dp et pler.*   res *om.* DG_2K, *post* varias *habet L*   29 posse *codd. praeter b* (te posse) eius modi *Dp et pler.*: huius modi G_1, *tres Lgg.*, *ed. Rom.* (i, § 17)

sarium est, facere ut, quae ille libidinose, quae nefarie, quae
crudeliter fecerit, ea aeque acerba et indigna videantur esse
his qui audient atque illis visa sunt qui senserunt? Magna 39
sunt ea quae dico, mihi crede; noli haec contemnere.
Dicenda, demonstranda, explicanda sunt omnia, causa non
solum exponenda, sed etiam graviter copioseque agenda
est; perficiendum est, si quid agere aut proficere vis, ut
homines te non solum audiant, verum etiam libenter
studioseque audiant. In quo si te multum natura adiuvaret,
si optimis a pueritia disciplinis atque artibus studuisses et in
his elaborasses, si litteras Graecas Athenis non Lilybaei,
Latinas Romae non in Sicilia didicisses, tamen esset magnum tantam causam, tam exspectatam, et diligentia consequi
et memoria complecti et oratione expromere et voce ac
viribus sustinere.

Fortasse dices: 'Quid ergo? haec in te sunt omnia?' 40
Vtinam quidem essent! verum tamen ut esse possent
magno studio mihi a pueritia est elaboratum. Quodsi
ego haec propter magnitudinem rerum ac difficultatem
adsequi non potui, qui in omni vita nihil aliud egi, quam
longe tu te ab his rebus abesse arbitrare, quas non modo
antea numquam cogitasti, sed ne nunc quidem, cum in
eas ingrederis, quae et quantae sint suspicari potes? Ego 13
qui, sicut omnes sciunt, in foro iudiciisque ita verser ut 41
eiusdem aetatis aut nemo aut pauci pluris causas defenderint, et qui omne tempus quod mihi ab amicorum negotiis
datur in his studiis laboribusque consumam, quo paratior
ad usum forensem promptiorque esse possim, tamen ita
mihi deos velim propitios ut, cum illius mihi temporis venit
in mentem quo die citato reo mihi dicendum sit, non

11 laborasses π 14 exponere δ ac *Dp et pler.*: et G_1LK
24 in iudiciisque π versor G_2L 29 illius mihi temporis π:
illius temporis mihi *DΨb. Vtramque lectionem tuetur Priscianus*
30 die *om. L*

solum commoveor animo, sed etiam toto corpore per-
42 horresco. Iam nunc mente et cogitatione prospicio quae
tum studia hominum, qui concursus futuri sint, quantam
exspectationem magnitudo iudici sit adlatura, quantam
auditorum multitudinem infamia C. Verris concitatura,
quantam denique audientiam orationi meae improbitas
illius factura sit. Quae cum cogito, iam nunc timeo
quidnam pro offensione hominum, qui illi inimici infensi-
que sunt, et exspectatione omnium et magnitudine rerum
43 dignum eloqui possim. Tu horum nihil metuis, nihil
cogitas, nihil laboras: si quid ex vetere aliqua oratione,
'Iovem ego Optimum Maximum,' aut 'Vellem, si fieri
potuisset, iudices,' aut aliquid eius modi ediscere potueris,
praeclare te paratum in iudicium venturum arbitraris.

44 Ac si tibi nemo responsurus esset, tamen ipsam causam,
ut ego arbitror, demonstrare non posses: nunc ne illud
quidem cogitas, tibi cum homine disertissimo et ad di-
cendum paratissimo futurum esse certamen, quicum modo
disserendum, modo omni ratione pugnandum certandumque
sit. Cuius ego ingenium ita laudo ut non pertimescam, ita
probo ut me ab eo delectari facilius quam decipi putem
14 posse. Numquam ille me opprimet consilio, numquam
ullo artificio pervertet, numquam ingenio me suo labe-
factare atque infirmare conabitur; novi omnis hominis
petitiones rationesque dicendi; saepe in isdem, saepe in
contrariis causis versati sumus; ita contra me ille dicet,
quamvis sit ingeniosus, ut non nullum etiam de suo ingenio
45 iudicium fieri arbitretur. Te vero, Caecili, quem ad modum
sit elusurus, quam omni ratione iactaturus, videre iam
videor; quotiens ille tibi potestatem optionemque facturus
sit ut eligas utrum velis—factum esse necne, verum esse an

11 si quid *DΨπb*: et si quid *δ edd.* 15 At si *LKZ* 16 nec illud *π* 21 me *om. D al.* 23 suo me G_2LZ

falsum—utrum dixeris, id contra te futurum. Qui tibi
aestus, qui error, quae tenebrae, di immortales, erunt,
homini minime malo! Quid? cum accusationis tuae
membra dividere coeperit et in digitis suis singulas partis
causae constituere? quid? cum unum quidque transigere,
expedire, absolvere? Ipse profecto metuere incipies ne
innocenti periculum facessieris. Quid? cum commiserari, 46
conqueri, et ex illius invidia deonerare aliquid et in te
traicere coeperit, commemorare quaestoris cum praetore
necessitudinem constitutam, morem maiorum, sortis reli-
gionem, poterisne eius orationis subire invidiam? Vide
modo, etiam atque etiam considera. Mihi enim videtur
periculum fore ne ille non modo verbis te obruat, sed
gestu ipso ac motu corporis praestringat aciem ingeni tui,
teque ab institutis tuis cogitationibusque abducat. Atque 47
huiusce rei iudicium iam continuo video futurum. Si enim
mihi hodie respondere ad haec quae dico potueris, si ab
isto libro, quem tibi magister ludi nescio qui ex alienis
orationibus compositum dedit, verbo uno discesseris, posse
te et illi quoque iudicio non deesse et causae atque officio
tuo satis facere arbitrabor; sin mecum in hac prolusione
nihil fueris, quem te in ipsa pugna cum acerrimo adversario
fore putemus?

Esto, ipse nihil est, nihil potest; at venit paratus cum 15
subscriptoribus exercitatis et disertis. Est tamen hoc ali-
quid, tametsi non est satis; omnibus enim rebus is qui
princeps in agendo est ornatissimus et paratissimus esse
debet. Verum tamen L. Appuleium esse video proximum
subscriptorem, hominem non aetate sed usu forensi atque

7 facessieris *pq* (*quam formam in quibusdam codd. iam tum exstare testatur Priscianus*): facessiveris *Zielinski*: facesseris *plerique codd.* 10 morem . . . religionem *codd.* (i, § 37): more . . . religione *Gronovius, edd.*: more . . . religionem *Kayser* 26 in omnibus *Asc.*

48 exercitatione tironem. Deinde, ut opinor, habet Alienum, hunc tamen a subselliis; qui quid in dicendo posset numquam satis attendi, in clamando quidem video eum esse bene robustum atque exercitatum. In hoc spes tuae sunt omnes; hic, si tu eris actor constitutus, totum iudicium sustinebit. Ac ne is quidem tantum contendet in dicendo quantum potest, sed consulet laudi et existimationi tuae, et ex eo quod ipse potest in dicendo aliquantum remittet, ut tu tamen aliquid esse videare. Vt in actoribus Graecis fieri videmus, saepe illum qui est secundarum aut tertiarum partium, cum possit aliquanto clarius dicere quam ipse primarum, multum submittere, ut ille princeps quam maxime excellat, sic faciet Alienus; tibi serviet, tibi lenocinabitur, minus aliquanto contendet quam potest.

49 Iam hoc considerate, cuius modi accusatores in tanto iudicio simus habituri, cum et ipse Alienus ex ea facultate, si quam habet, aliquantum detracturus sit, et Caecilius tum denique se aliquid futurum putet, si Alienus minus vehemens fuerit et sibi primas in dicendo partis concesserit. Quartum quem sit habiturus non video, nisi quem forte ex illo grege moratorum, qui subscriptionem sibi postularunt cuicumque

50 vos delationem dedissetis: ex quibus alienissimis hominibus ita paratus venis ut tibi hospes aliquis sit recipiendus. Quibus ego non sum tantum honorem habiturus ut ad ea quae dixerint certo loco aut singillatim uni cuique respondeam: sic breviter, quoniam non consulto sed casu in eorum mentionem incidi, quasi praeteriens satis faciam

16 universis. Tantane vobis inopia videor esse amicorum ut mihi non ex his quos mecum adduxerim, sed de populo subscriptor addatur? vobis autem tanta inopia reorum est

1 T. Alienum *E. F. Eberhard* 2 a subselliis *Dp et plerique*: ab subs. *qr Asc.* posset *Dp et pler.*: possit $G_1LKr\delta$ 6 Ac $DG_2\pi$: at G_1 *al.* 18 aliquid se *qr* facturum G_1 21 moratorum *p, quod ex Asc. coniecerat Cuiacius*: meritorum *L*: meatorum DG_2KZ: oratorum $G_1r\delta$

ut mihi causam praeripere conemini potius quam aliquos ad columnam Maeniam vestri ordinis reos reperiatis? 'Custodem', inquit, 'Tullio me adponite'. Quid? mihi 51
quam multis custodibus opus erit, si te semel ad meas capsas admisero? qui non solum ne quid enunties, sed etiam ne quid auferas custodiendus sis. Sed de isto custode toto sic vobis brevissime respondebo, non esse hos talis viros commissuros ut ad causam tantam a me susceptam, mihi creditam, quisquam subscriptor me invito adspirare possit; etenim fides mea custodem repudiat, diligentia speculatorem reformidat.

Verum ut ad te, Caecili, redeam, quam multa te deficiant 52
vides: quam multa sint in te quae reus nocens in accusatore suo cupiat esse, profecto iam intellegis. Quid ad haec dici potest? non enim quaero quid tu dicturus sis; video mihi non te, sed hunc librum esse responsurum, quem monitor tuus hic tenet; qui si te recte monere volet, suadebit tibi ut hinc discedas neque mihi verbum ullum respondeas. Quid enim dices? an id quod dictitas, iniuriam tibi fecisse Verrem? Arbitror; neque enim esset veri simile, cum omnibus Siculis faceret iniurias, te illi unum eximium cui consuleret fuisse. Sed ceteri Siculi 53
ultorem suarum iniuriarum invenerunt; tu dum tuas iniurias per te, id quod non potes, persequi conaris, id agis ut ceterorum quoque iniuriae sint impunitae atque inultae; et hoc te praeterit, non id solum spectari solere, qui debeat, sed etiam illud, qui possit ulcisci; in quo utrumque sit, eum superiorem esse, in quo alterutrum, in eo non quid is velit, sed quid facere possit, quaeri solere. Quodsi ei 54
potissimum censes permitti oportere accusandi potestatem cui maximam C. Verres iniuriam fecerit, utrum tandem

2 ad columnam Maeniam *Asc.* : a columna aenea, *s.* enea, *s.* aerea *codd.* 15 tu *om. Dal.* 20 est *coni. Halm* 28 alterutrum *DLKpq* : alterum utrum G_2 : alterum G_1Zbr *edd.* (*Cl. Rev.* xvii. 199)

censes hos iudices gravius ferre oportere, te ab illo esse laesum, an provinciam Siciliam esse vexatam ac perditam? Opinor, concedes multo hoc et esse gravius et ab omnibus ferri gravius oportere. Concede igitur ut tibi anteponatur in accusando provincia; nam provincia accusat cum is agit causam quem sibi illa defensorem sui iuris, ultorem iniuriarum, actorem causae totius adoptavit.

17 At eam tibi C. Verres fecit iniuriam quae ceterorum
55 quoque animos possit alieno incommodo commovere. Minime; nam id quoque ad rem pertinere arbitror, qualis iniuria dicatur quae causa inimicitiarum proferatur. Cognoscite ex me; nam iste eam profecto, nisi plane nihil sapit, numquam proferet. Agonis quaedam est Lilybitana, liberta Veneris Erycinae, quae mulier ante hunc quaestorem copiosa plane et locuples fuit. Ab hac praefectus Antoni quidam symphoniacos servos abducebat per iniuriam, quibus se in classe uti velle dicebat. Tum illa, ut mos in Sicilia est omnium Veneriorum et eorum qui a Venere se liberaverunt, ut praefecto illi religionem Veneris nomine obiceret, dixit et se et sua Veneris esse. Vbi hoc
56 quaestori Caecilio, viro optimo et homini aequissimo, nuntiatum est, vocari ad se Agonidem iubet; iudicium dat statim, SI PARET EAM SE ET SVA VENERIS ESSE DIXISSE. Iudicant recuperatores id quod necesse erat; neque enim erat cuiquam dubium quin illa dixisset. Iste in possessionem bonorum mulieris intrat, ipsam Veneri in servitutem

1 hos iudices *p*G_1 *et* (*corr. ex* hoc iud.) *r*: nos iud. *D*: nos inde *G_2LKZ et in mg.* D^2: iudices *secl. Bake* esse *om. D al.* 3 et (*ante* esse) *om. in ras. D* G_1*s* 7 tota adoptavit *Zielinski* 9 possit *pqL*: posset *DKZr* (i §§ 99, 105, 116, 158) 13 Lilybitana *ut cum inscript. et nummis Th. Mommsen, ita Dp cod. Victor.*: lilibitana G_{12}*KZr*: Lilybaetana *edd.* 20 nomenque G_1 et omnia sua *pr*G_1*δ* 21 quaestori [Caecilio] *Pluygers, E. F. Eberhard*: Q. Caecilio *Ant. Augustinus* 23 paret (parret *p*) eam *pr* (*et Burneianus Musei Britannici* 158): parre theam *D al.* 26 intrat *D*G_1*KZ*: mittit *prδ. Habet D supra lineam* ŧ (= vel) mittat: *unde* intrat vel mittit G_2

adiudicat; deinde bona vendit, pecuniam redigit. Ita dum
pauca mancipia Veneris nomine Agonis ac religione retinere
vult, fortunas omnis libertatemque suam istius iniuria per-
didit. Lilybaeum Verres venit postea; rem cognoscit,
factum improbat, cogit quaestorem suum pecuniam, quam
ex Agonidis bonis redegisset, eam mulieri omnem ad-
numerare et reddere. Est adhuc, id quod vos omnis 57
admirari video, non Verres, sed Q. Mucius. Quid enim
facere potuit elegantius ad hominum existimationem,
aequius ad levandam mulieris calamitatem, vehementius ad
quaestoris libidinem coercendam? Summe haec omnia
mihi videntur esse laudanda. Sed repente e vestigio ex
homine tamquam aliquo Circaeo poculo factus est Verres;
rediit ad se atque ad mores suos; nam ex illa pecunia
magnam partem ad se vertit, mulieri reddidit quantulum
visum est. Hic tu si laesum te a Verre esse dicis, patiar 18
et concedam; si iniuriam tibi factam quereris, defendam 58
et negabo; denique de iniuria quae tibi facta sit neminem
nostrum graviorem iudicem esse oportet quam te ipsum,
cui facta dicitur. Si tu cum illo postea in gratiam redisti,
si domi illius aliquotiens fuisti, si ille apud te postea
cenavit, utrum te perfidiosum an prevaricatorem existimari
mavis? Video esse necesse alterutrum, sed ego tecum in
eo non pugnabo quo minus utrum velis eligas.

Quodsi ne iniuriae quidem, quae tibi ab illo facta sit, 59
causa remanet, quid habes quod possis dicere quam ob
rem non modo mihi, sed cuiquam anteponare? nisi forte

1 Ita *Dp et pler.* : ista G_2L : illa *al.* : ita illa *Pluygers* 2 [Agonis] *Kays. Pluyg.* : Agonidis *DΨ* 9 ad ⟨colligendam⟩ hom. exist. *E. Eberhard, Pluyg.* : *malim* ad hom. exist. ⟨conciliandam⟩ 12 repente *non habet Priscianus* : *secl. Kays. Pluyg.* e vestigio *om. Rufinianus, secl. Halm.* 13 Circaeo *πb* : Circe *DZ* : Cerceo G_1 : Circes G_2LK *Asc.* 14 rediit G_1 *Prisc.* : redit *rell.* 15 vertit *codd.*, averrit *Lamb.*, verrit *Gruter*, avertit *Zumpt* (ii § 19 : iii § 137) 16 dicis pG_1K *Asc.* : dices *D et pler.* 18 deinde $G_1L\delta$ 25 Quodsi *DΨ et corr. p* : quid? si *rell.*

illud, quod dicturum te esse audio, quaestorem illius fuisse. Quae causa gravis esset, si certares mecum uter nostrum illi amicior esse deberet: in contentione suscipiendarum inimicitiarum ridiculum est putare causam necessitudinis
60 ad inferendum periculum iustam videri oportere. Etenim si plurimas a tuo praetore iniurias accepisses, tamen eas ferendo maiorem laudem quam ulciscendo mererere; cum vero nullum illius in vita rectius factum sit quam id quod tu iniuriam appellas, hi statuent hanc causam, quam ne in alio quidem probarent, in te iustam ad necessitudinem violandam videri? Qui si summam iniuriam ab illo accepisti, tamen, quoniam quaestor eius fuisti, non potes eum sine ulla vituperatione accusare; si vero non ulla tibi facta est iniuria, sine scelere eum accusare non potes. Quare cum incertum sit de iniuria, quemquam horum esse putas qui non malit te sine vituperatione quam cum scelere discedere?

19
61 Ac vide quid differat inter meam opinionem ac tuam. Tu cum omnibus rebus inferior sis, hac una in re te mihi anteferri putas oportere, quod quaestor illius fueris: ego, si superior omnibus rebus esses, hanc unam ob causam te accusatorem repudiari putarem oportere. Sic enim a maioribus nostris accepimus, praetorem quaestori suo parentis loco esse oportere; nullam neque iustiorem neque graviorem causam necessitudinis posse reperiri quam coniunctionem sortis, quam provinciae, quam offici, quam
62 publici muneris societatem. Quam ob rem si iure posses eum accusare, tamen, cum is tibi parentis numero fuisset,

1 dicturum te *DKZ al.*: te *ante* dicturum *suppl. s. l.* p^1: te dicturum qrG_1L 6 tuo praetore *Dp rell. praeter* G_1 (praet. tuo) 14 est *Dp et pler.*: sit G_3K 15 cum iam certum sit *Eberhard*: cum iam actum sit *Kays.*: etiamsi incertum esset *Hachtmann* 18 criminationem *L* et tuam G_1 19 in *secl. Hotom.*, *om. Nohl* 21 omnibus rebus DG_2L: ceteris rebus *prδ*: omnibus ceteris rebus G_1 22 accusatorem *secl. Kays.* 25 reperiri posse *π* 27 iure eum posses *pδ*: eum iure posse *r*

id pie facere non posses; cum vero neque iniuriam acceperis et praetori tuo periculum crees, fatearis necesse est te illi iniustum impiumque bellum inferre conari. Etenim ista quaestura ad eam rem valet, ut elaborandum tibi in ratione reddenda sit quam ob rem qui quaestor eius fueris accuses, non ut ob eam ipsam causam postulandum sit ut tibi potissimum accusatio detur. Neque fere umquam venit in contentionem de accusando qui quaestor fuisset, quin repudiaretur. Itaque neque L. Philoni in C. Servilium 63
nominis deferendi potestas est data, neque M. Aurelio Scauro in L. Flaccum, neque Cn. Pompeio in T. Albucium; quorum nemo propter indignitatem repudiatus est, sed ne libido violandae necessitudinis auctoritate iudicum comprobaretur. Atque ille Cn. Pompeius ita cum C. Iulio contendit, ut tu mecum; quaestor enim Albuci fuerat, ut tu Verris; Iulius hoc secum auctoritatis ad accusandum adferebat quod, ut hoc tempore nos ab Siculis, sic tum ille ab Sardis rogatus ad causam accesserat.

Semper haec causa plurimum valuit, semper haec ratio accusandi fuit honestissima, pro sociis, pro salute provinciae, pro exterarum nationum commodis inimicitias suscipere, ad periculum accedere, operam, studium, laborem interponere. Etenim si probabilis est eorum causa qui 20 64
iniurias suas persequi volunt (qua in re dolori suo, non rei publicae commodis serviunt), quanto illa honestior causa est, quae non solum probabilis videri sed etiam grata esse debet, nulla privatim accepta iniuria sociorum atque amicorum populi Romani dolore atque iniuriis commoveri! Nuper cum in P. Gabinium vir fortissimus et innocentissimus L. Piso delationem nominis postularet, et contra

5 qui quaestor eius fueris *DΨprb* : cui quaestor fueris *plcr. Lgg.*, *Rau, fort. recte* : cum cui quaestor fueris, *s.* eum cui qu. f. *Lg.* 5 *et Matritensis Asconii* 9 Philoni *b, ed. Rom* : Pithoni *DKZ* : pythoni *pq* : pyloni *r* 25 causa est *DΨpr* : est causa *q* : est *om.* *δ*

Q. Caecilius peteret isque se veteres inimicitias iam diu susceptas persequi diceret, cum auctoritas et dignitas Pisonis valebat plurimum, tum illa erat causa iustissima,
65 quod eum sibi Achaei patronum adoptarant. Etenim cum lex ipsa de pecuniis repetundis sociorum atque amicorum populi Romani patrona sit, iniquum est non eum legis iudicique actorem idoneum maxime putari quem actorem causae suae socii defensoremque fortunarum suarum potissimum esse voluerunt. An quod ad commemorandum est honestius, id ad probandum non multo videri debet aequius? Vtra igitur est splendidior, utra inlustrior commemoratio, 'Accusavi eum cui quaestor fueram, quicum me sors consuetudoque maiorum, quicum me deorum hominumque iudicium coniunxerat,' an 'Accusavi rogatu sociorum atque amicorum, delectus sum ab universa provincia qui eius iura fortunasque defenderem'? Dubitare quisquam potest quin honestius sit eorum causa apud quos quaestor fueris, quam eum cuius quaestor fueris accusare?

66 Clarissimi viri nostrae civitatis temporibus optimis hoc sibi amplissimum pulcherrimumque ducebant, ab hospitibus clientibusque suis, ab exteris nationibus, quae in amicitiam populi Romani dicionemque essent, iniurias propulsare eorumque fortunas defendere. M. Catonem illum Sapientem, clarissimum virum et prudentissimum, cum multis gravis inimicitias gessisse accepimus propter
67 Hispanorum, apud quos consul fuerat, iniurias. Nuper Cn. Domitium scimus M. Silano diem dixisse propter unius hominis Aegritomari, paterni amici atque hospitis,
21 iniurias. Neque enim magis animos hominum nocentium res umquam ulla commovit quam haec maiorum consue-

2 ac *πb* 3 causa erat G_2K 9 volunt *L* 14 coniunxerat *pr*: -ant *DΨ* 21 amicitia . . . dicioneque *A. Eberhard* 22 essent *codd.* (ii § 67 : v § 98) : ⟨receptae⟩ essent *Novak* : venissent *cod.* (?) *Vrsini* 27 M. *Hotom. e* ii. § 118 : decimo *D al. pr.*

tudo longo intervallo repetita ac relata, sociorum querimoniae delatae ad hominem non inertissimum, susceptae ab eo qui videbatur eorum fortunas fide diligentiaque sua posse defendere. Hoc timent homines, hoc laborant, hoc 68 institui atque adeo institutum referri ac renovari moleste ferunt; putant fore ut, si paulatim haec consuetudo serpere ac prodire coeperit, per homines honestissimos virosque fortissimos, non imperitos adulescentulos aut illius modi quadruplatores leges iudiciaque administrentur. Cuius con- 69 suetudinis atque instituti patres maioresque nostros non paenitebat tum cum P. Lentulus, is qui princeps senatus fuit, accusabat M'. Aquilium subscriptore C. Rutilio Rufo, aut cum P. Africanus, homo virtute, fortuna, gloria, rebus gestis amplissimus, posteaquam bis consul et censor fuerat, L. Cottam in iudicium vocabat. Iure tum florebat populi Romani nomen, iure auctoritas huius imperi civitatisque maiestas gravis habebatur. Nemo mirabatur in Africano illo, quod in me nunc, homine parvis opibus ac facultatibus praedito, simulant sese mirari, cum moleste ferunt: 'Quid sibi iste vult? accusatoremne se existimari, qui antea 70 defendere consuerat, nunc praesertim, ea iam aetate, cum aedilitatem petat?' Ego vero et aetatis non modo meae sed multo etiam superioris, et honoris amplissimi puto esse et accusare improbos et miseros calamitososque defendere. Et profecto aut hoc remedium est aegrotae ac prope desperatae rei publicae iudiciisque corruptis et contaminatis paucorum vitio ac turpitudine, homines ad legum defensionem iudiciorumque auctoritatem quam honestissimos et integerrimos diligentissimosque accedere; aut, si ne hoc quidem prodesse poterit, profecto nulla umquam medicina his tot

4 homines *secl. A. Eberhard* 6 uti G_1 *al.* 21 consuerat *Dπ* : consueverat *KZ al.* 25 aegrote DG_1KZp : egrotae *rb* : egrotanti *L* : aegrotante G_2 26 et contam. Lq^2r *Asc.* : ac contam. G_1 *al.* : et incontaminatis *D al.* pq^1

71 incommodis reperietur. Nulla salus rei publicae maior est quam eos qui alterum accusant non minus de laude, de honore, de fama sua quam illos qui accusantur de capite ac fortunis suis pertimescere. Itaque semper ii diligentissime laboriosissimeque accusarunt qui se ipsos in discrimen existimationis venire arbitrati sunt.

22 Quam ob rem hoc statuere, iudices, debetis, Q. Caecilium, de quo nulla umquam opinio fuerit nullaque in hoc ipso iudicio exspectatio futura sit, qui neque ut ante collectam famam conservet neque uti reliqui temporis spem confirmet laborat, non nimis hanc causam severe, non nimis accurate, non nimis diligenter acturum. Habet enim nihil quod in offensione deperdat; ut turpissime flagitiosissimeque discedat, nihil de suis veteribus ornamentis re-
72 quiret. A nobis multos obsides habet populus Romanus, quos ut incolumis conservare, tueri, confirmare ac recuperare possimus, omni ratione erit dimicandum. Habet honorem quem petimus, habet spem quam propositam nobis habemus, habet existimationem multo sudore labore vigiliisque collectam, ut, si in hac causa nostrum officium ac diligentiam probaverimus, haec quae dixi retinere per populum Romanum incolumia ac salva possimus; si tantulum offensum titubatumque sit, ut ea quae singillatim ac
73 diu collecta sunt uno tempore universa perdamus. Quapropter, iudices, vestrum est deligere quem existimetis facillime posse magnitudinem causae ac iudici sustinere fide, diligentia, consilio, auctoritate. Vos si mihi Q. Caecilium anteposueritis, ego me dignitate superatum non arbitrabor: populus Romanus ne tam honestam, tam severam diligentemque accusationem neque vobis placuisse neque ordini vestro placere arbitretur, providete.

14 requirit *D et pler.* 16 reciperare λ : recipere *p*δ 21 diligentiamque *L* 25 diligere p^1G_2K 30 nobis pG_1 31 vestro *K* : nostro *D al.* π

M. TVLLI CICERONIS

IN C. VERREM ACTIO PRIMA

QVOD erat optandum maxime, iudices, et quod unum ad I 1
invidiam vestri ordinis infamiamque iudiciorum sedandam maxime pertinebat, id non humano consilio sed prope divinitus datum atque oblatum vobis summo rei publicae tempore videtur. Inveteravit enim iam opinio perniciosa rei publicae vobisque periculosa, quae non modo apud *nos sed apud* exteras nationes omnium sermone percrebruit, his iudiciis quae nunc sunt pecuniosum hominem, quamvis sit nocens, neminem posse damnari. Nunc in ipso discrimine 2
ordinis iudiciorumque vestrorum, cum sint parati qui contionibus et legibus hanc invidiam senatus inflammare conentur, reus in iudicium adductus est C. Verres, homo vita atque factis omnium iam opinione damnatus, pecuniae magnitudine sua spe et praedicatione absolutus. Huic ego causae, iudices, cum summa voluntate et exspectatione populi Romani actor accessi, non ut augerem invidiam ordinis, sed ut infamiae communi succurrerem. Adduxi enim hominem in quo reconciliare existimationem iudiciorum amissam, redire in gratiam cum populo Romano, satis facere exteris nationibus possetis, depeculatorem aerari,

4 nobis G_1 6 non modo apud nos sed apud exteras nationes *Harl.* 5428 (A. D. 1470): non modo Romae sed et (etiam *Halm*) apud ext. nat. *Naugerius*, *vulg.* (*cf.* iv § 58): non modo apud populum Romanum sed etiam apud ext. nat. *edit. Iunt. secuti Baiter*, *Kayser*, *Mueller. Habent* non modo apud ext. nat., *mediis omissis*, *Dp et codd. praeter r et Burn.* 158, *in quibus est* (*itemque in ed. Ven.* 1483) non modo apud ext. nat. sed omnium sermone: *Cl. Rev.* xvii. 199

vexatorem Asiae atque Pamphyliae, praedonem iuris urbani,
3 labem atque perniciem provinciae Siciliae. De quo si vos severe ac religiose iudicaveritis, auctoritas ea quae in vobis remanere debet haerebit; sin istius ingentes divitiae iudiciorum religionem veritatemque perfregerint, ego hoc tamen adsequar, ut iudicium potius rei publicae quam aut reus iudicibus aut accusator reo defuisse videatur.

2 Equidem ut de me confitear, iudices, cum multae mihi a C. Verre insidiae terra marique factae sint, quas partim mea diligentia devitarim, partim amicorum studio officioque repppulerim, numquam tamen neque tantum periculum mihi adire visus sum neque tanto opere pertimui ut nunc in
4 ipso iudicio. Neque tantum me exspectatio accusationis meae concursusque tantae multitudinis, quibus ego rebus vehementissime perturbor, commovet quantum istius insidiae nefariae, quas uno tempore mihi, vobis, M'. Glabrioni, populo Romano, sociis, exteris nationibus, ordini, nomini denique senatorio facere conatur; qui ita dictitat, iis esse metuendum qui quod ipsis solis satis esset surripuissent, se tantum eripuisse ut id multis satis esse possit; nihil esse tam sanctum quod non violari, nihil tam munitum quod non
5 expugnari pecunia possit. Quodsi quam audax est ad conandum tam esset obscurus in agendo, fortasse aliqua in re nos aliquando fefellisset; verum hoc adhuc percommode cadit, quod cum incredibili eius audacia singularis stultitia coniuncta est; nam ut apertus in corripiendis pecuniis fuit, sic in spe corrumpendi iudici perspicua sua consilia conatusque omnibus fecit. Semel ait se in vita pertimuisse,—tum cum primum a me reus factus sit; quod, cum e provincia recens esset, invidiaque et infamia non

1 iuris urbani *πb*, *Asc.* : iuris *DΨ* : urbis *W. Paul* (*cf. Act. Pr.* § 30) *An* huius urbis? *Cl. Rev.* xvii. 200   3 atque *G₂Kδ*   17 populo r. *πK* : p. r. *D al.* : praetori *δ* *Fort.* Glabrioni praetori, populo Romano : *Cl. Rev. l. c.*   20 rapuisse *bδ*   possit *codd.* : posset *coni. Muell.* (*Div.* § 55)   29 primus *pδ* : primo *L* : *om. Asc.* reus a me *b* *Schol. Gronov.*

recenti sed vetere ac diuturna flagraret, tum ad iudicium corrumpendum tempus alienum offenderet. Itaque cum 6 ego diem inquirendi in Siciliam perexiguam postulavissem, invenit iste qui sibi in Achaiam biduo breviorem diem postularet; non ut is idem conficeret diligentia et industria sua quod ego meo labore et vigiliis consecutus sum, —etenim ille Achaicus inquisitor ne Brundisium quidem pervenit, ego Siciliam totam quinquaginta diebus sic obii ut omnium populorum privatorumque litteras iniuriasque cognoscerem; ut perspicuum cuivis esse posset hominem ab isto quaesitum esse non qui reum suum adduceret, sed qui meum tempus obsideret.

Nunc homo audacissimus atque amentissimus hoc cogitat. 3 Intellegit me ita paratum atque instructum in iudicium 7 venire ut non modo in auribus vestris, sed in oculis omnium sua furta atque flagitia defixurus sim; videt senatores multos esse testis audaciae suae, videt multos equites Romanos, frequentis praeterea civis atque socios, quibus ipse insignis iniurias fecerit, videt etiam tot tam gravis ab amicissimis civitatibus legationes cum publicis auctoritatibus convenisse. Quae cum ita sint, usque eo de 8 omnibus bonis male existimat, usque eo senatoria iudicia perdita profligataque esse arbitratur, ut hoc palam dictitet, non sine causa se cupidum pecuniae fuisse, quoniam in pecunia tantum praesidium experiatur esse; sese, id quod difficillimum fuerit, tempus ipsum emisse iudici sui, quo cetera facilius emere postea posset; ut, quoniam criminum vim subterfugere nullo modo poterat, procellam temporis devitaret. Quodsi non modo in causa, verum in aliquo 9 honesto praesidio aut in alicuius eloquentia aut gratia spem aliquam conlocasset, profecto non haec omnia colligeret atque aucuparetur; non usque eo despiceret contemneret-

3 Siciliam *Kb* : Sicilia *DΨp*   4 Achaiam *prs* : Achaia *DΨ*

que ordinem senatorium ut arbitratu eius deligeretur ex
senatu qui reus fieret, qui, dum hic quae opus essent com-
pararet, causam interea ante eum diceret.

10 Quibus ego rebus quid iste speret et quo animum
intendat facile perspicio; quam ob rem vero se confidat
aliquid proficere posse hoc praetore et hoc consilio intelle-
gere non possum. Vnum illud intellego, quod populus
Romanus in reiectione iudicum iudicavit, ea spe istum
fuisse praeditum ut omnem rationem salutis in pecunia
constitueret, hoc erepto praesidio ut nullam sibi rem
4 adiumento fore arbitraretur. Etenim quod est ingenium
tantum, quae tanta facultas dicendi aut copia, quae istius
vitam tot vitiis flagitiisque convictam, iam pridem omnium
voluntate iudicioque damnatam, aliqua ex parte possit
11 defendere? Cuius ut adulescentiae maculas ignominiasque
praeteream, quaestura, primus gradus honoris, quid aliud
habet in se nisi Cn. Carbonem spoliatum a quaestore suo
pecunia publica, nudatum et proditum consulem, desertum
exercitum, relictam provinciam, sortis necessitudinem reli-
gionemque violatam? cuius legatio exitium fuit Asiae totius
et Pamphyliae, quibus in provinciis multas domos, plurimas
urbis, omnia fana depeculatus est, tum cum in Cn. Dola-
bellam suum scelus illud pristinum renovavit et instauravit
quaestorium, cum eum, cui et legatus et pro quaestore
fuisset, et in invidiam suis maleficiis adduxit, et in ipsis
periculis non solum deseruit, sed etiam oppugnavit ac
12 prodidit; cuius praetura urbana aedium sacrarum fuit

6 hoc praetore *Asc.*: praetore *om.* *pq*[1]*s* (*add. s. l.* *p*[2] glabrione p. r.): hoc Glabrione *DΨ* (*in mg.* *D* praetore): hoc Glabrione praetore *r al.* 7 p. r. *Dp*: populus Romanus $G_{12}KZ$: praetor *r* *Asc.*, *edd.* 10 constitucrit *Dp et plcr.* 12 aut *DΨπ*: et *b ed. Rom.* 13 convictam *pδ*: coniunctam *D al.* 16 primus gradus honoris *codd.*, *Diomedes*: *secl. edd.* 22 depeculatus *π Schol. Gronov.*: depopulatus *DΨ* in Cn. Dolabellam *secl. Kays. Muell.* 24 cui et legatus *π*: cui l legatus G_2: cui ille leg. *D al*: cui .l. ille leg. *K*

publicorumque operum depopulatio, simul in iure di-
cundo bonorum possessionumque contra omnium instituta
addictio et condonatio. Iam vero omnium vitiorum suorum
plurima et maxima constituit monumenta et indicia in pro-
vincia Sicilia, quam iste per triennium ita vexavit ac per-
didit ut ea restitui in antiquum statum nullo modo possit,
vix autem per multos annos innocentisque praetores aliqua
ex parte recreari aliquando posse videatur. Hoc praetore 13
Siculi neque suas leges neque nostra senatus consulta
neque communia iura tenuerunt: tantum quisque habet
in Sicilia quantum hominis avarissimi et libidinosissimi aut
imprudentiam subterfugit aut satietati superfuit. Nulla res 5
per triennium nisi ad nutum istius iudicata est, nulla res
tam patria cuiusquam atque avita fuit quae non ab eo
imperio istius abiudicaretur. Innumerabiles pecuniae ex
aratorum bonis novo nefarioque instituto coactae, socii
fidelissimi in hostium numero existimati, cives Romani
servilem in modum cruciati et necati, homines nocentissimi
propter pecunias iudicio liberati, honestissimi atque inte-
gerrimi absentes rei facti indicta causa damnati et eiecti,
portus munitissimi, maximae tutissimaeque urbes piratis
praedonibusque patefactae, nautae militesque Siculorum,
socii nostri atque amici, fame necati, classes optimae atque
opportunissimae cum magna ignominia populi Romani
amissae et perditae. Idem iste praetor monumenta anti- 14
quissima partim regum locupletissimorum, quae illi orna-
mento urbibus esse voluerunt, partim etiam nostrorum
imperatorum, quae victores civitatibus Siculis aut dederunt
aut reddiderunt, spoliavit nudavitque omnia. Neque hoc
solum in statuis ornamentisque publicis fecit, sed etiam

1 depeculatio *Lamb. edd.* 4 monimenta *codd. pler.* (*p et Div.* § 14) 14 tam patria cuiusquam *D al. p, sed inseruit p*[2] cuiusquam *s. l. ante* tam: cuiusquam tam patria cuiusquam *r*: cuiusquam tam patria *qs edd.* 19 a iud. G_2K

delubra omnia sanctissimis religionibus consecrata depeculatus est, deum denique nullum Siculis, qui ei paulo magis adfabre atque antiquo artificio factus videretur, reliquit. In stupris vero et flagitiis nefarias eius libidines commemorare pudore deterreor; simul illorum calamitatem commemorando augere nolo quibus liberos coniugesque suas integras ab istius petulantia conservare non licitum est.
15 'At enim haec ita commissa sunt ab isto ut non cognita sint ab omnibus.' Hominem esse arbitror neminem, qui nomen istius audierit, quin facta quoque eius nefaria commemorare possit, ut mihi magis timendum sit ne multa crimina praetermittere quam ne qua in istum fingere existimer. Neque enim mihi videtur haec multitudo, quae ad audiendum convenit, cognoscere ex me causam voluisse, sed ea quae scit mecum recognoscere.

6 Quae cum ita sint, iste homo amens ac perditus alia mecum ratione pugnat. Non id agit ut alicuius eloquentiam mihi opponat; non gratia, non auctoritate cuiusquam, non potentia nititur. Simulat his se rebus confidere; sed video quid agat; neque enim agit occultissime. Proponit inania mihi nobilitatis, hoc est hominum adrogantium nomina, qui non tam me impediunt quod nobiles sunt, quam adiuvant quod noti sunt: simulat se eorum praesidio confidere, cum interea aliud quiddam iam diu machinetur.
16 Quam spem nunc habeat in manibus et quid moliatur breviter iam, iudices, vobis exponam; sed prius ut ab initio res ab eo constituta sit, quaeso, cognoscite.

Vt primum e provincia rediit, redemptio est huius iudici facta grandi pecunia. Mansit in condicione atque pacto

1 depeculatus *p* (*errant Zumpt et Iord.*), *bqr edd.* (i § 48): depopulatus *DΨ* 9 ab hominibus pq^1 esse arbitror *Dp et pler.*: arbitror esse *qr* 26 ab initio res ab eo *DZpr*: ab eo *om.* G_1, ab initio *om.* G_2K 27 const. sit ab eo *q* 29 Ea mansit *Asc.*, *Schol. Gronov.* condicione *p*: ditione *s.* dictione *rell.*

usque ad eum finem dum iudices reiecti sunt: posteaquam reiectio iudicum facta est, quod et in sortitione istius spem fortuna populi Romani et in reiciendis iudicibus mea diligentia istorum impudentiam vicerat, renuntiata est tota condicio. Praeclare se res habebat. Libelli nominum 17 vestrorum consilique huius in manibus erant omnium; nulla nota, nullus color, nullae sordes videbantur his sententiis adlini posse, cum iste repente ex alacri atque laeto sic erat humilis atque demissus ut non modo populo Romano, sed etiam sibi ipse condemnatus videretur. Ecce autem repente his diebus paucis comitiis consularibus factis eadem illa vetera consilia pecunia maiore repetuntur, eaedemque vestrae famae fortunisque omnium insidiae per eosdem homines comparantur. Quae res primo, iudices, pertenui nobis argumento indicioque patefacta est: post aperto suspicionis introitu ad omnia intima istorum consilia sine ullo errore pervenimus.

Nam ut Hortensius consul designatus domum reduce- 7 batur e campo cum maxima frequentia ac multitudine, 18 fit obviam casu ei multitudini C. Curio, quem ego hominem honoris potius quam contumeliae causa nominatum volo; etenim ea dicam quae ille, si commemorari noluisset, non tanto in conventu tam aperte palamque dixisset; quae tamen a me pedetemptim cauteque dicentur, ut et amicitiae nostrae et dignitatis illius habita ratio esse intellegatur. Videt ad ipsum fornicem Fabianum in turba Verrem; 19 appellat hominem et ei voce maxima gratulatur; ipsi Hortensio, qui consul erat factus, propinquis necessariisque eius, qui tum aderant, verbum nullum facit; cum hoc

5 condicio *Asc.*, *edd.* : conditio *Z* : dicio G_1 : conclusio G_2LK : conductio *p vulg.* : condutio *ut videtur D* 18 ut *om. p* Hortensius *codd.* : Q. Hort. *Schol. Gronov.*, *Muell.* (*Am. J. Ph.* xxvi. 412) 21 potius quam cont. *secl. Kays.* 22 commemorare *codd.* (*Act. Pr.* § 54, i § 4 : ii § 6 : iii § 41) 27 gratulatur *DΨ* : victoriam grat. *prδ*

consistit, hunc amplexatur, hunc iubet sine cura esse. 'Renuntio', inquit, 'tibi te hodiernis comitiis esse absolutum.' Quod cum tam multi homines honestissimi audissent, statim ad me defertur; immo vero ut quisque me viderat narrabat. Aliis illud indignum, aliis ridiculum videbatur: ridiculum iis qui istius causam in testium fide, in criminum ratione, in iudicum potestate, non in comitiis consularibus positam arbitrabantur, indignum iis qui altius perspiciebant et hanc gratulationem ad iudicium corrum-
20 pendum spectare videbant. Etenim sic ratiocinabantur, sic honestissimi homines inter se et mecum loquebantur, aperte iam et perspicue nulla esse iudicia. Qui reus pridie iam ipse se condemnatum putabat, is, posteaquam defensor eius consul est factus, absolvitur? Quid igitur? quod tota Sicilia, quod omnes Siculi, omnes negotiatores, omnes publicae privataeque litterae Romae sunt, nihilne id valebit? Nihil invito consule designato. Quid? iudices non crimina, non testis, non existimationem populi Romani sequentur? Non; omnia in unius potestate ac moderatione vertentur.
8 Vere loquar, iudices. Vehementer me haec res commovebat; optimus enim quisque ita loquebatur 'Iste quidem tibi eripietur, sed nos non tenebimus iudicia diutius; etenim quis poterit Verre absoluto de transferendis iudiciis
21 recusare?' Erat omnibus molestum; neque eos tam istius hominis perditi subita laetitia quam hominis amplissimi nova gratulatio commovebat. Cupiebam dissimulare me id moleste ferre, cupiebam animi dolorem vultu tegere et taciturnitate celare.

Ecce autem illis ipsis diebus, cum praetores designati sortirentur et M. Metello obtigisset ut is de pecuniis repetundis quaereret, nuntiatur mihi tantam isti gratulationem

9 aspiciebant *pq*^{1} *Schol. Gronov.* : aspiciebatur *r* 12 iam *pδ Asc.* : *om.* *DΨ* et *DΨp* : ac *Asc.* 18 sequentur *DKp* : sequuntur $G_{12}Z$ 19 Non DG_1Zsb : num $G_2LKrδ$: *om.* *pq*

esse factam ut is domum quoque pueros mitteret qui uxori suae nuntiarent. Sane ne haec quidem mihi res placebat; 22 neque tantopere quid in hac sorte metuendum mihi esset intellegebam. Vnum illud ex hominibus certis, ex quibus omnia comperi, reperiebam; fiscos compluris cum pecunia Siciliensi a quodam senatore ad equitem Romanum esse translatos; ex his quasi X fiscos ad senatorem illum relictos esse comitiorum meorum nomine; divisores omnium tribuum noctu ad istum vocatos. Ex quibus quidam, qui se 23 omnia mea causa facere debere arbitrabatur, eadem illa nocte ad me venit; demonstrat qua iste oratione usus esset; commemorasse istum quam liberaliter eos tractasset iam antea, cum ipse praeturam petisset, et proxumis consularibus praetoriisque comitiis; deinde continuo esse pollicitum quantam vellent pecuniam, si me aedilitate deiecissent. Hic alios negasse audere, alios respondisse non putare id perfici posse; inventum tamen esse fortem amicum ex eadem familia, Q. Verrem Romilia, ex optima divisorum disciplina, patris istius discipulum atque amicum, qui HS quingentis milibus depositis id se perfecturum polliceretur, et fuisse tamen non nullos qui se una facturos esse dicerent. Quae cum ita essent, sane benivolo animo me ut magnopere caverem praemonebat.

Sollicitabar rebus maximis uno atque eo perexiguo tem- 9 24 pore. Vrgebant comitia, et in his ipsis oppugnabar grandi pecunia; instabat iudicium, ei quoque negotio fisci Sicilienses minabantur. Agere quae ad iudicium pertinebant

2 quidem mihi res *DKZπ* : mihi quidem res *G₁₂s* : quidem res mihi *bδ*   3 neque tamen tant. *Manutius, edd.* (iii § 134)   tantopere *Dp*: tanto opere *codd. pler., edd.* (*cf.* iii § 155 : magnopere *l.* 23, i §§ 27, 108, iv § 1, v § 107)   10 facere debere *codd.* : facere *om. Asc., Schol. Gronov., edd.*   13 iam antea *scripsi cum Steph. Lamb.* (§ 29 *infra*) : etiam (*post* -asset) antea *codd.* : et iam antea *edd.*   17 tantum G_1 : tandem *coni. Zumpt*   21 tñ *D*, tamen *p rell.* (*ut l.* 17) : tum *edd.*   23 magnopere *Dp* : magno opere *edd.* (*l.* 3 *supra*)   25 eis *Halm Kays.*

libere comitiorum metu deterrebar; petitioni toto animo servire propter iudicium non licebat; minari denique divisoribus ratio non erat, propterea quod eos intellegere videbam me hoc iudicio districtum atque obligatum
25 futurum. Atque hoc ipso tempore Siculis denuntiatum esse audio primum ab Hortensio, domum ad illum ut venirent; Siculos in eo sane liberos fuisse, qui quam ob rem arcesserentur cum intellegerent, non venisse. Interea comitia nostra, quorum iste se, ut ceterorum hoc anno comitiorum, dominum esse arbitrabatur, haberi coepta sunt. Cursare iste homo potens cum filio blando et gratioso circum tribus; paternos amicos, hoc est divisores, appellare omnis et convenire. Quod cum esset intellectum et animadversum, fecit animo libentissimo populus Romanus ut, cuius divitiae me de fide deducere non potuissent, ne
26 eiusdem pecunia de honore deicerer. Posteaquam illa petitionis magna cura liberatus sum, animo coepi multo magis vacuo ac soluto nihil aliud nisi de iudicio agere et cogitare. Reperio, iudices, haec ab istis consilia inita et constituta ut, quacumque opus esset ratione, res ita duceretur ut apud M. Metellum praetorem causa diceretur. In eo esse haec commoda: primum M. Metellum amicissimum, deinde Hortensium consulem, *neque Hortensium* solum, sed etiam Q. Metellum, qui quam isti sit amicus attendite; dedit enim praerogativam suae voluntatis eius
27 modi ut isti pro praerogativis iam reddidisse videatur. An me taciturum tantis de rebus existimavistis, et me in tanto rei publicae existimationisque meae periculo cuiquam con-

2 propter iudicium *prδ* (*Zielinski p.* 192): *om.* *DΨ* denique] quoque *pq*[1]*K* 7 sane in eo *bδ* 16 deicerer *DKZp* : deiicerer *G₂qs al.* : deiiceret *G₁rb* (me deiceret *Zielinski l. c.*) 23 neque Hortensium *addidi*: Hortensium cōs. (eosque *G₁*) n̄ solū sed etiam *DG₁pr al.* : consulem non solum Q. Hort. *Mueller* (*Cl. Rev.* xvii. 200) 24 istis *p* 26 iam *DG₁₂pr* : eam *q al.* : *om.* *K* reddisse *Dp*; redisse *Z* : dedisse *K*

sulturum potius quam officio et dignitati meae? Arcessit alter consul designatus Siculos; veniunt non nulli, propterea quod L. Metellus esset praetor in Sicilia. Cum iis ita loquitur, 'se consulem esse; fratrem suum alterum Siciliam provinciam obtinere, alterum esse quaesiturum de pecuniis repetundis; Verri ne noceri possit multis rationibus esse provisum.' Quid est, quaeso, Metelle, iudicium 10 conrumpere, si hoc non est, testis, praesertim Siculos, 28 timidos homines et adflictos, non solum auctoritate deterrere, sed etiam consulari metu et duorum praetorum potestate? Quid faceres pro innocente homine et propinquo, cum propter hominem perditissimum atque alienissimum de officio ac dignitate decedis, et committis ut quod ille dictitat alicui qui te ignoret verum esse videatur? Nam hoc Verrem dicere aiebant, te non fato, ut ceteros 29 ex vestra familia, sed opera sua consulem factum. Duo igitur consules et quaesitor erunt ex illius voluntate. 'Non solum effugiemus,' inquit, 'hominem in quaerendo nimium diligentem, nimium servientem populi existimationi, M'. Glabrionem; accedet etiam nobis illud. Iudex est M. Caesonius, conlega nostri accusatoris, homo in rebus iudicandis spectatus et cognitus, quem minime expediat esse in eo consilio quod conemur aliqua ratione conrumpere, propterea quod iam antea, cum iudex in Iuniano consilio fuisset, turpissimum illud facinus non solum graviter tulit, sed etiam in medium protulit. Hunc iudicem ex Kalendis Ianuariis non habebimus; Q. Manlium et 30 Q. Cornificium, duos severissimos atque integerrimos iudices, quod tribuni plebis tum erunt, iudices non habebimus; P. Sulpicius, iudex tristis et integer, magistratum

3 Q. Metellus *codd.* : *corr. Naugerius* 6 posset *Mueller* 11 potestate *D et* (*in ras.*) p_1 *al.* : voluntate al. potestate *L* homine innocente *πb* 23 eo *om.* G_2LK 27 Kal. Iunii *DKZ* : Kal. iũn. *pq* habemus DG_1pq *al.*

ineat oportet Nonis Decembribus; M. Crepereius ex acerrima illa equestri familia et disciplina, L. Cassius ex familia cum ad ceteras res tum ad iudicandum severissima, Cn. Tremellius, homo summa religione et diligentia, tres hi homines veteres tribuni militares sunt designati; ex Kalendis Ianuariis non iudicabunt. Subsortiemur etiam in M. Metelli locum, quoniam is huic ipsi quaestioni praefuturus est. Ita secundum Kalendas Ianuarias et praetore et prope toto commutato consilio magnas accusatoris minas magnamque exspectationem iudici ad nostrum arbi-
31 trium libidinemque eludemus.' Nonae sunt hodie Sextiles; hora VIII convenire coepistis; hunc diem iam ne numerant quidem. Decem dies sunt ante ludos votivos, quos Cn. Pompeius facturus est; hi ludi dies quindecim auferent; deinde continuo Romani consequentur. Ita prope XL diebus interpositis tum denique se ad ea quae a nobis dicta erunt responsuros esse arbitrantur; deinde se ducturos et dicendo et excusando facile ad ludos Victoriae; cum his plebeios esse coniunctos, secundum quos aut nulli aut perpauci dies ad agendum futuri sunt: ita defessa ac refrigerata accusatione rem integram ad M. Metellum praetorem esse venturam. Quem ego hominem, si eius fidei diffisus essem, iudicem non retinuissem; nunc tamen hoc
32 animo sum ut eo iudice quam praetore hanc rem transigi malim, et iurato suam quam iniurato aliorum tabellas committere.

11 Nunc ego, iudices, iam vos consulo quid mihi faciendum putetis; id enim consili mihi profecto taciti dabitis quod egomet mihi necessario capiendum intellego. Si utar ad dicendum meo legitimo tempore, mei laboris industriae

6 kal. iūn *p* 8 ian. *Dp*: § 36 9 prope toto comm. cons. DG_1: prope cons. toto comm. *πbD*[1]*K*: prope toto cons. comm. *rell. praeter Z, in quo est* toto prope comm. cons. 10 exspect. iud. *Dp et pler.*: iud. exspect. *bsδ edd.* 18 accusando *Dp et pler.* 20 perpauci *D al. π*: pauci *Kbδ*

diligentiaeque capiam fructum, et *hac* accusatione perficiam ut nemo umquam post hominum memoriam paratior, vigilantior, compositior ad iudicium venisse videatur. Sed in hac laude industriae meae reus ne elabatur summum periculum est. Quid est igitur quod fieri possit? Non obscurum, opinor, neque absconditum. Fructum istum 33
laudis, qui ex perpetua oratione percipi potuit, in alia tempora reservemus: nunc hominem tabulis, testibus, privatis publicisque litteris auctoritatibusque accusemus. Res omnis mihi tecum erit, Hortensi. Dicam aperte. Si te mecum dicendo ac diluendis criminibus in hac causa contendere putarem, ego quoque in accusando atque in explicandis criminibus operam consumerem: nunc quoniam pugnare contra me instituisti non tam ex tua natura quam ex istius tempore et causa [malitiose], necesse est istius modi rationi aliquo consilio obsistere. Tua ratio est ut 34
secundum binos ludos mihi respondere incipias, mea ut ante primos ludos comperendinem. Ita fiet ut tua ista ratio existimetur astuta, meum hoc consilium necessarium.

Verum illud quod institueram dicere, mihi rem tecum 12
esse, huius modi est. Ego cum hanc causam Siculorum rogatu recepissem, idque mihi amplum et praeclarum existimassem, eos velle meae fidei diligentiaeque periculum facere qui innocentiae abstinentiaeque fecissent, tum suscepto negotio maius quiddam mihi proposui, in quo meam in rem publicam voluntatem populus Romanus perspicere possset. Nam illud mihi nequaquam dignum industria 35
conatuque meo videbatur, istum a me in iudicium iam omnium iudicio condemnatum vocari, nisi ista tua intolerabilis potentia, et ea cupiditas qua per hosce annos in qui-

1 et hac accus. *scripsi*: et ex accus. *DZp al.*: et excus. *K*: ex accus. (*om.* et) G_2: et mea accus. *Klotz* 5 igitur *Dp et pler.*: ergo G_2K 10 mihi *p al.*: *om.* *DΨ* 15 malitiose *secl. Bake, edd.* (·malitiose· *p*: *cf.* §§ 91, 139, 147) 16 ratio fert *malit Mueller*

busdam iudiciis usus es, etiam in istius hominis desperati causa interponeretur. Nunc vero, quoniam haec te omnis dominatio regnumque iudiciorum tanto opere delectat, et sunt homines quos libidinis infamiaeque suae neque pudeat neque taedeat, qui quasi de industria in odium offensionemque populi Romani inruere videantur, hoc me profiteor suscepisse magnum fortasse onus et mihi periculosum, verum tamen dignum in quo omnis nervos aetatis industri-
36 aeque meae contenderem. Quoniam totus ordo paucorum improbitate et audacia premitur et urgetur infamia iudiciorum, profiteor huic generi hominum me inimicum accusatorem, odiosum, adsiduum, acerbum adversarium. Hoc mihi sumo, hoc mihi deposco, quod agam in magistratu, quod agam ex eo loco ex quo me populus Romanus ex Kalendis Ianuariis secum agere de re publica ac de hominibus improbis voluit; hoc munus aedilitatis meae populo Romano amplissimum pulcherrimumque polliceor. Moneo, praedico, ante denuntio: qui aut deponere aut accipere aut recipere aut polliceri aut sequestres aut interpretes corrumpendi iudici solent esse, quique ad hanc rem aut potentiam aut impudentiam suam professi sunt, abstineant in hoc iudicio manus animosque ab hoc scelere
13 nefario. Erit tum consul Hortensius cum summo imperio
37 et potestate, ego autem aedilis, hoc est paulo amplius quam privatus; tamen haec huius modi res est quam me acturum esse polliceor, ita populo Romano grata atque iucunda, ut ipse consul in hac causa prae me minus etiam, si fieri possit, quam privatus esse videatur.

Omnia non modo commemorabuntur, sed etiam expositis certis rebus agentur, quae inter decem annos, posteaquam

7 periculosum *D al. pb* : periculosissimum *qr* 13 mihi (*ante* sumo) *om. DΨ* 15 Ian. *D* : Iun. *p* secum habere *Dp et pler.* 18 aut accipere aut recipere *π Asc.* : aut rec. aut acc. *DΨb* 25 haec huius modi *pb al.* : haec huiusce modi *D al.* : huius modi haec *qr*

iudicia ad senatum translata sunt, in rebus iudicandis
nefarie flagitioseque facta sunt. Cognoscet ex me populus 38
Romanus quid sit quam ob rem, cum equester ordo iudi-
caret, annos prope quinquaginta continuos *in* nullo, iudices,
equite Romano iudicante ne tenuissima quidem suspicio
acceptae pecuniae ob rem iudicandam constituta sit; quid
sit quod, iudiciis ad senatorium ordinem translatis sub-
lataque populi Romani in unum quemque vestrum pote-
state, Q. Calidius damnatus dixerit minoris HS triciens
praetorium hominem honeste non posse damnari; quid sit
quod, P. Septimio senatore damnato Q. Hortensio praetore
de pecuniis repetundis, lis aestimata sit eo nomine, quod
ille ob rem iudicandam pecuniam accepisset. *Quid?* quod 39
in C. Herennio, quod in C. Popilio, senatoribus, qui ambo
peculatus damnati sunt, quod in M. Atilio, qui de maie-
state damnatus est, hoc planum factum est, eos pecuniam
ob rem iudicandam accepisse, quod inventi sunt senatores
qui C. Verre praetore urbano sortiente exirent in eum reum
quem incognita causa condemnarent, quod inventus est
senator qui, cum iudex esset, in eodem iudicio et ab reo
pecuniam acciperet quam iudicibus divideret, et ab accusa-
tore ut reum condemnaret. Iam vero quo modo ego illam 40
labem ignominiam calamitatemque totius ordinis conquerar,
hoc factum esse in hac civitate, cum senatorius ordo iudi-
caret, ut discoloribus signis iuratorum hominum sententiae
notarentur? Haec omnia me diligenter severeque acturum
esse polliceor.

Quo me tandem animo fore putatis, si quid in hoc ipso 14
iudicio intellexero simili aliqua ratione esse violatum atque

4 in *add. Zumpt* iudices *scripsi* (*cf.* ii § 13 *ad fin.*) : iudice *codd.*
5 equite Rom. iudicante *secl. Madv. edd.* 9 $\overline{\text{xxx}}$ *Dpq* : xxx *rell.*
13 Quid? quod *scripsi* : quod *codd.* 14 Popilio *Dp* : Popillio *al.*
16, 17, 19 est . . . sunt . . . est *codd.* (*cf.* i § 20, ii § 32) : sit . . .
sint . . . sit *edd.* 20 et *om. D al.* π 28 putetis *D al. prb*

commissum? cum praesertim planum facere multis testibus possim C. Verrem in Sicilia multis audientibus saepe dixisse se habere hominem potentem cuius fiducia provinciam spoliaret; neque sibi soli pecuniam quaerere, sed ita triennium illud praeturae Siciliensis distributum habere ut secum praeclare agi diceret si unius anni quaestum in rem suam converteret, alterum patronis et defensoribus traderet, tertium illum uberrimum quaestuosissimumque annum
41 totum iudicibus reservaret. Ex quo mihi venit in mentem illud dicere, quod apud M'. Glabrionem nuper cum in reiciundis iudicibus commemorassem intellexi vehementer populum Romanum commoveri, me arbitrari fore uti nationes exterae legatos ad populum Romanum mitterent, ut lex de pecuniis repetundis iudiciumque tolleretur; si enim iudicia nulla sint, tantum unum quemque ablaturum putant quantum sibi ac liberis suis satis esse arbitretur; nunc, quod eius modi iudicia sint, tantum unum quemque auferre quantum sibi, patronis, advocatis, praetori, iudicibus satis futurum sit; hoc profecto infinitum esse; se avarissimi hominis cupiditati satis facere posse, nocentissimi victoriae
42 non posse. O commemoranda iudicia praeclaramque existimationem nostri ordinis, cum socii populi Romani iudicia de pecuniis repetundis fieri nolunt, quae a maioribus nostris sociorum causa comparata sunt! An iste umquam de se bonam spem habuisset, nisi de vobis malam opinionem animo imbibisset? Quo maiore etiam, si fieri potest, apud vos odio esse debet quam est apud populum Romanum, cum in avaritia, scelere, periurio vos sui similis esse arbitretur.

15 Cui loco, per deos immortalis, iudices, consulite ac pro-
43 videte! Moneo praedicoque id quod intellego, tempus

1 praesertim *pbδ* : *om. DΨ edd.* 4 exspoliaret G_2*LK* 7 defensoribus *DΨ* : def. suis *pbδ* 20 nocentissimi *Schol. Gronov. Madv.* : -tissimae *codd.* 31 tempus hoc vobis divin. *D al.* : tempus hoc. div. vobis *LKs* : tempus opportunissimum (oport. *p*) vobis hoc divinitus *pbrδ*

hoc vobis divinitus datum esse ut odio, invidia, infamia, turpitudine totum ordinem liberetis. Nulla in iudiciis severitas, nulla religio, nulla denique iam existimantur esse iudicia. Itaque a populo Romano contemnimur, despicimur; gravi diuturnaque iam flagramus infamia. Neque 44 enim ullam aliam ob causam populus Romanus tribuniciam potestatem tanto studio requisivit; quam cum poscebat, verbo illam poscere videbatur, re vera iudicia poscebat. Neque hoc Q. Catulum, hominem sapientissimum atque amplissimum, fugit, qui Cn. Pompeio, viro fortissimo et clarissimo, de tribunicia potestate referente cum esset sententiam rogatus, hoc initio est summa cum auctoritate usus, patres conscriptos iudicia male et flagitiose tueri; quodsi in rebus iudicandis populi Romani existimationi satis facere voluissent, non tanto opere homines fuisse tribuniciam potestatem desideraturos. Ipse denique Cn. Pompeius cum 45 primum contionem ad urbem consul designatus habuit, ubi, id quod maxime exspectari videbatur, ostendit se tribuniciam potestatem restituturum, factus est in eo strepitus et grata contionis admurmuratio. Idem in eadem contione cum dixisset populatas vexatasque esse provincias, iudicia autem turpia ac flagitiosa fieri; ei rei se providere ac consulere velle; tum vero non strepitu, sed maximo clamore suam 16 populus Romanus significavit voluntatem. Nunc autem 46 homines in speculis sunt; observant quem ad modum sese unus quisque nostrum gerat in retinenda religione conservandisque legibus. Vident adhuc post legem tribuniciam unum senatorem vel tenuissimum esse damnatum; quod tametsi non reprehendunt, tamen magno opere quod laudent non habent; nulla est enim laus ibi esse integrum

3 veritas *coni. Halm.* : *cf.* §§ 3, 51 : v § 130   10 fort. et clar. *DΨb* : clar. et fort. *π*   22 ac *Dpb al.* : atque *G_2K* : et *rδ*   26 nostrum *DΨπ* : vestrum *Iord.*   28 *post* senatorem *add.* hominem *Fritzsche, Iord. Kays.* : unum hominem vel ten. *Asc.*

47 ubi nemo est qui aut possit aut conetur corrumpere. Hoc
est iudicium in quo vos de reo, populus Romanus de vobis
iudicabit; in hoc homine statuetur, possitne senatoribus
iudicantibus homo nocentissimus pecuniosissimusque
damnari. Deinde est eius modi reus in quo homine nihil
sit praeter summa peccata maximamque pecuniam, ut, si
liberatus sit, nulla alia suspicio nisi ea quae turpissima est
residere possit; non gratia, non cognatione, non aliis recte
factis, non denique aliquo mediocri vitio tot tantaque eius
48 vitia sublevata esse videbuntur. Postremo ego causam sic
agam, iudices, eius modi res, ita notas, ita testatas, ita
magnas, ita manifestas proferam, ut nemo a vobis ut istum
absolvatis per gratiam conetur contendere. Habeo autem
certam viam atque rationem qua omnis illorum conatus
investigare et consequi possim; ita res a me agetur ut in
eorum consiliis omnibus non modo aures omnium, sed
49 etiam oculi populi Romani interesse videantur. Vos aliquot
iam per annos conceptam huic ordini turpitudinem atque
infamiam delere ac tollere potestis. Constat inter omnis
post haec constituta iudicia, quibus nunc utimur, nullum
hoc splendore atque hac dignitate consilium fuisse. Hic
si quid erit offensum, omnes homines non iam ex eodem
ordine alios magis idoneos, quod fieri non potest, sed alium
omnino ordinem ad res iudicandas quaerendum arbitra-
17 buntur. Quapropter primum ab dis immortalibus, quod
50 sperare mihi videor, hoc idem, iudices, opto, ut in hoc
iudicio nemo improbus praeter eum qui iam pridem in-
ventus est reperiatur; deinde, si plures improbi fuerint, hoc
vobis, hoc populo Romano, iudices, confirmo, vitam me-

10 videbuntur *DΨ* : existimabuntur *prbδ* 16 omnium *scripsi*, *cf.* § 7 (*Cl. Rev.* xx. 256) : hominum *codd.* 17 oculi P̄R̄ *p* *Par.* 7786, oculi populi ·ro· *rδ* : populus Romanus (p̄. r̄. *D*) *DΨ*, *secl. Fritzsche*, *Kays.* (*sed cf.* i § 29) : oculi et manus *Koch*, *Muell.* : *an* oculi animique? (ii § 150) 25 ab dis *Dp* : a diis G_1 *al.* 26 peto *bδ*

hercule mihi prius quam vim perseverantiamque ad illorum improbitatem persequendam defuturam.

Verum quod ego laboribus periculis inimicitiisque meis 51
tum cum admissum erit dedecus severe me persecuturum esse polliceor, id ne accidat tu tua auctoritate, sapientia, diligentia, M'. Glabrio, potes providere. Suscipe causam iudiciorum; suscipe causam severitatis, integritatis, fidei, religionis; suscipe causam senatus, ut is hoc iudicio probatus cum populo Romano et in laude et in gratia esse possit. Cogita, quo loco sis, quid dare populo Romano, quid reddere maioribus tuis debeas; fac tibi paternae legis Aciliae veniat in mentem, qua lege populus Romanus de pecuniis repetundis optimis iudiciis severissimisque iudicibus usus est. Circumstant te summae auctoritates, quae 52
te oblivisci laudis domesticae non sinant, quae te noctes diesque commoneant fortissimum tibi patrem, sapientissimum avum, gravissimum socerum fuisse. Quare si Glabrionis patris vim et acrimoniam ceperis ad resistendum hominibus audacissimis, si avi Scaevolae prudentiam ad prospiciendas insidias quae tuae atque horum famae comparantur, si soceri Scauri constantiam, ut ne quis te de vera et certa possit sententia demovere, intelleget populus Romanus integerrimo atque honestissimo praetore delectoque consilio nocenti reo magnitudinem pecuniae plus habuisse momenti ad suspicionem criminis quam ad rationem salutis.

Mihi certum est non committere ut in hac causa praetor 18
nobis consiliumque mutetur. Non patiar rem in id tempus 53
adduci ut quos adhuc servi designatorum consulum non moverunt, cum eos novo exemplo universos arcesserent, eos tum lictores consulum vocent; ut homines miseri,

7 veritatis *coni. Baiter* (§ 43: ii § 4) 10 quo loco sis *codd.*: qui sis quo loco sis *edd. post Naugerium* 15 noctes diesque *DΨ*: dies noctesque *pδ* 29 ut Siculi quos *codd.*: Siculi *secl. edd. auct. Madv., ego delevi*

antea socii atque amici populi Romani, nunc servi ac supplices, non modo ius suum fortunasque omnis eorum imperio amittant, verum etiam deplorandi iuris sui pote-
54 statem non habeant. Non sinam profecto causa a me perorata, quadraginta diebus interpositis, tum nobis denique responderi cum accusatio nostra in oblivionem diuturnitatis adducta sit. Non committam ut tum haec res iudicetur, cum haec frequentia totius Italiae Roma discesserit, quae convenit uno tempore undique comitiorum ludorum censendique causa. Huius iudici et laudis fructum et offensionis periculum vestrum, laborem sollicitudinemque nostram, scientiam quid agatur, memoriamque quid a
55 quoque dictum sit, omnium puto esse oportere. Faciam hoc non novum, sed ab iis qui nunc principes nostrae civitatis sunt ante factum, ut testibus utar statim: illud a me novum, iudices, cognoscetis, quod ita testis constituam ut crimen totum explicem, ubi id interrogando argumentis atque oratione firmavero, tum testis ad crimen adcommodem, ut nihil inter illam usitatam accusationem atque hanc novam intersit, nisi quod in illa tum cum omnia dicta sunt testes dantur, hic in singulas res dabuntur, ut illis quoque eadem interrogandi facultas argumentandi dicendique sit. Si quis erit qui perpetuam orationem accusationemque desideret, altera actione audiet; nunc id quod facimus,—*quia* ea ratione facimus, ut malitiae illorum consilio nostro
56 occurramus,—necessario fieri intellegat. Haec primae actionis erit accusatio. Dicimus C. Verrem, cum multa

5 xl *D*: xxxx *p*: triginta *rδ* 6 responderi *Lamb.* (§ 18): respondere *D*p^1 (*corr.* respondeat p^2)Ψ: respondeant *rδ* diuturnitatis *D al.* π: diuturnitate *p in mg.*, *edd. vett.* 10 ludorum *coni. ex Asc. Manutius*: iudiciorum *codd.* 13 quoquam *qr* 17 totum crimen *qr* ut ubi *Asc. Iannoctianus*: et ubi? interrogando *auct. Madv. secl. Mueller. Cf.* i cap. xi *ad init.* 20 tum *D al.*: tunc *pr* 25 quia ea *scripsi*: si ea *Muell.* (*Div.* § 5): ea *D al.* p_1, *om.* G_1*rδb.* Facimus *post* ratione *del. Lamb. Schuetz. An pro* facimus ea ratione (rē) facimus *scribendum* facimus et recte facimus (i § 13)? *Cl. Rev.* xvii. 200

libidinose, multa crudeliter in civis Romanos atque socios, multa in deos hominesque nefarie fecerit, tum praeterea quadringentiens sestertium ex Sicilia contra leges abstulisse. Hoc testibus, hoc tabulis privatis publicisque auctoritatibus ita vobis planum faciemus ut hoc statuatis, etiamsi spatium ad dicendum nostro commodo vacuosque dies habuissemus, tamen oratione longa nihil opus fuisse. Dixi.

1 socios *DΨp* : in socios δ

LIBRARY OF THE BOMBAY BRANCH OF THE ROYAL ASIATIC SOCIETY

M. TVLLI CICERONIS

ACTIONIS IN C. VERREM SECVNDAE

LIBER PRIMVS

DE PRAETVRA VRBANA

I 1 Neminem vestrum ignorare arbitror, iudices, hunc per hosce dies sermonem vulgi atque hanc opinionem populi Romani fuisse, C. Verrem altera actione responsurum non esse neque ad iudicium adfuturum. Quae fama non idcirco solum emanarat quod iste certe statuerat ac deliberaverat non adesse, verum etiam quod nemo quemquam tam audacem, tam amentem, tam impudentem fore arbitrabatur qui tam nefariis criminibus, tam multis testibus convictus ora iudicum aspicere aut os suum populo Romano osten-
2 dere auderet. Est idem Verres qui fuit semper, ut ad audendum proiectus, sic paratus ad audiendum. Praesto est, respondet, defenditur; ne hoc quidem sibi reliqui facit ut, in rebus turpissimis cum manifesto teneatur, si reticeat et absit, tamen impudentiae suae pudentem exitum quaesisse videatur. Patior, iudices, et non moleste fero me laboris mei, vos virtutis vestrae fructum esse laturos. Nam si iste id fecisset quod prius statuerat, ut non adesset, minus aliquanto quam mihi opus esset cognosceretur quid ego in hac accusatione comparanda constituendaque elaborassem; vestra vero laus tenuis plane atque obscura, iudices,

8 testibus *prb Cuiac.* : iudicibus *DΨ* 10 est idem *D al. prb* : est enim idem *q^1 al.* 11 paratus *prδ Schol. Gronov., Prisc.* : *om. DΨ* 17 prius *DΨ* : primus *L* : primo *prδ*

esset. Neque hoc a vobis populus Romanus exspectat 3
neque eo potest esse contentus, si condemnatus sit is qui
adesse noluerit, et si fortes fueritis in eo quem nemo sit
ausus defendere. Immo vero adsit, respondeat; summis
opibus, summo studio potentissimorum hominum defenda-
tur; certet mea diligentia cum illorum omnium cupiditate,
vestra integritas cum illius pecunia, testium constantia cum
illius patronorum minis atque potentia: tum demum illa
omnia victa videbuntur cum in contentionem certamenque
venerint. Absens si esset iste damnatus, non tam sibi 4
consuluisse quam invidisse vestrae laudi videretur. Neque 2
enim salus ulla rei publicae maior hoc tempore reperiri
potest quam populum Romanum intellegere, diligenter
reiectis ab accusatore iudicibus, socios, leges, rem publicam
senatorio consilio maxime posse defendi; neque tanta for-
tunis omnium pernicies ulla potest accedere quam opinione
populi Romani rationem veritatis, integritatis, fidei, re-
ligionis ab hoc ordine abiudicari. Itaque mihi videor 5
[iudices] magnam et maxime aegram et prope depositam
rei publicae partem suscepisse, neque in eo magis meae
quam vestrae laudi existimationique servisse. Accessi
enim ad invidiam iudiciorum levandam vituperationemque
tollendam, ut, cum haec res pro voluntate populi Romani
esset iudicata, aliqua ex parte mea diligentia constituta
auctoritas iudiciorum videretur, *perperam si* esset hoc iudi-
catum, ut finis aliquando iudiciariae controversiae con-
stitueretur. Etenim sine dubio, iudices, in hac causa ea 6

1 neque *D*Ψ : neque enim *prδ* 6 hominum *bG*$_2$: nominum *p*$_1$ (*corr.* omnium) 7 istius *p Schol. Gronov.* δ 8 illa omnia *Dpr* : omnia illa *KZ al.* : omnia *om. bδ* 10 esset iste *D*Ψπ : iste esset *bδ* ipse sibi *δ* 12 enim *D al. pbr* : *om. G*$_3$ 16 ulla *pr Schol. Gronov.* : *om. D*Ψ*b* accedere *Dp rell.* : accidere *Manut.* (i § 39 : ii § 172 : *Cluent.* § 10) 18 abiudicari *pb* : -are *D*Ψ 19 iudices *Nonius, edd.* : *om. codd.* 25 perperam si *scripsi* (*Cl. Rev.* xvii. 201) : postremo ut *codd.* (utut *Muret. Gulielm.*) : contra eam cum *Koch* : *lacunam susp. Iordan.*

res in discrimen adducitur. Reus est enim nocentissimus; qui si condemnatur, desinent homines dicere his iudiciis pecuniam plurimum posse; sin absolvitur, desinemus nos de iudiciis transferendis recusare.

Tametsi de absolutione istius neque ipse iam sperat nec populus Romanus metuit: de impudentia singulari, quod adest, quod respondet, sunt qui mirentur. Mihi pro cetera eius audacia atque amentia ne hoc quidem mirandum videtur; multa enim et in deos et in homines impie nefarieque commisit, quorum scelerum poenis agitatur et
3 7 a mente consilioque deducitur. Agunt eum praecipitem poenae civium Romanorum, quos partim securi percussit, partim in vinculis necavit, partim implorantis iura libertatis et civitatis in crucem sustulit. Rapiunt eum ad supplicium di patrii, quod iste inventus est qui e complexu parentum abreptos filios ad necem duceret, et parentis pretium pro sepultura liberum posceret. Religiones vero caerimoniaeque omnium sacrorum fanorumque violatae, simulacraque deorum, quae non modo ex suis templis ablata sunt sed etiam iacent in tenebris ab isto retrusa atque abdita, consistere eius animum sine furore atque amentia non
8 sinunt. Neque iste mihi videtur se ad damnationem solum offerre, neque hoc avaritiae supplicio communi, qui se tot sceleribus obstrinxerit, contentus esse: singularem quandam poenam istius immanis atque importuna natura desiderat. Non id solum quaeritur ut isto damnato bona restituantur iis quibus erepta sunt, sed et religiones deorum immortalium expiandae et civium Romanorum cruciatus multorumque
9 innocentium sanguis istius supplicio luendus est. Non

7 mirantur *Z* pro p^1 *et pler.*: propter *s. l.* p^2 *et* (*om.* cetera) *bδ* 14 eum *om. p* 15 inventus est *D rell.* (iii § 21): unus inventus est *Prisc. edd.* e *DΨ*: et e *Garat. edd.* (*Act. Pr.* § 39: iii § 175): ei *π*: ex *Prisc.* i. 306. 24, et a *Prisc.* ii. 264. 10 (v § 125) 17 liberum *Zpδ Prisc. Non.*: *om.* $G_{12}K$: *add. in mg. D* 26 nou id solum quaeritur *s. l.* p^2 27 his *pb*

enim furem sed ereptorem, non adulterum sed expugnatorem pudicitiae, non sacrilegum sed hostem sacrorum religionumque, non sicarium sed crudelissimum carnificem civium sociorumque in vestrum iudicium adduximus; ut ego hunc unum eius modi reum post hominum memoriam fuisse arbitrer cui damnari expediret.

Nam quis hoc non intellegit, istum absolutum dis 4
hominibusque invitis tamen ex manibus populi Romani eripi nullo modo posse? Quis hoc non perspicit, praeclare nobiscum actum iri si populus Romanus istius unius supplicio contentus fuerit, ac non sic statuerit, non istum maius in sese scelus concepisse,—cum fana spoliarit, cum tot homines innocentis necarit; cum civis Romanos morte, cruciatu, cruce adfecerit, cum praedonum duces accepta pecunia dimiserit,—quam eos, si qui istum tot tantis tam nefariis sceleribus coopertum iurati sententia sua liberarint? Non est, non est in hoc homine cuiquam peccandi locus, 10
iudices; non is est reus, non id tempus, non id consilium, (metuo ne quid adrogantius apud talis viros videar dicere), ne actor quidem est is cui reus tam nocens, tam perditus, tam convictus aut occulte subripi aut impune eripi possit. His ego iudicibus non probabo C. Verrem contra leges pecuniam cepisse? Sustinebunt tales viri se tot senatoribus, tot equitibus Romanis, tot civitatibus, tot hominibus honestissimis ex tam inlustri provincia, tot populorum privatorumque litteris non credidisse, tantae populi Romani voluntati restitisse? Sustineant: reperiemus, si istum vivum 11
ad aliud iudicium perducere poterimus, quibus probemus istum in quaestura pecuniam publicam Cn. Carboni consuli datam avertisse, quibus persuadeamus istum alieno nomine

8 tamen *Naugerius*: eum *Dp et pler.*: tamen eum *Lgg.*; *om. b* 14 cum praedonum . . . dimiserit *πb*: *om. DΨ* 19 talis iudices *qr* 21 convictus *Halm* (ii, § 27): victus *codd.* 24 equitibus ·r· *pb*: equitibus *DΨ* 28 poterimus *D al. b*: potuerimus *pδ*

a quaestoribus urbanis, quod priore actione didicistis, pecuniam abstulisse; erunt qui et in eo quoque audaciam eius reprehendant, quod aliquot nominibus de capite quantum commodum fuerit frumenti decumani detraxerit; erunt etiam fortasse iudices qui illum eius peculatum vel acerrime vindicandum putent, quod iste M. Marcelli et P. Africani monumenta, quae nomine illorum, re vera populi Romani et erant et habebantur, ex fanis religiosissimis et ex urbibus sociorum atque amicorum non dubitarit auferre.

5
12 Emerserit ex peculatus etiam iudicio: meditetur de ducibus hostium quos accepta pecunia liberavit, videat quid de illis respondeat quos in eorum locum subditos domi suae reservavit, quaerat non solum quem ad modum nostro crimini, verum etiam quo pacto suae confessioni possit mederi, meminerit se priore actione, clamore populi Romani infesto atque inimico excitatum, confessum esse duces praedonum a se securi non esse percussos, se iam tum esse veritum ne sibi crimini daretur eos ab se pecunia liberatos; fateatur, id quod negari non potest, se privatum hominem praedonum duces vivos atque incolumis domi suae, posteaquam Romam redierit, usque dum per me licuerit retinuisse. Hoc in illo maiestatis iudicio si licuisse sibi ostenderit, ego oportuisse concedam. Ex hoc quoque evaserit: proficiscar eo quo me iam pridem vocat populus
13 Romanus; de iure enim libertatis et civitatis suum putat esse iudicium, et recte putat. Confringat iste sane vi sua consilia senatoria, quaestiones omnium perrumpat, evolet ex vestra severitate: mihi credite, artioribus apud populum Romanum laqueis tenebitur. Credet his equitibus Romanis populus Romanus qui ad vos ante producti testes ipsis

2 et *codd.* (§ 47): *auct. Halm, Wesenberg, secl. Muell.* 9 dubitaverit *δ* 16–18 confessum . . . veritum *suppl. in mg. p²* 21 tenuisse *bδ* 24 me iam pridem *D al. p*: iam me pridem G_1: me iam non pridem G_2 26 recte *Dp rell.*: ratione G_1 29 his *Dp*: iis *edd.* 30 antea *pbδ*

inspectantibus ab isto civem Romanum, qui cognitores homines honestos daret, sublatum esse in crucem dixerunt; credent omnes v et xxx tribus homini gravissimo atque 14
ornatissimo, M. Annio, qui se praesente civem Romanum securi percussum esse dixit; audietur a populo Romano vir primarius, eques Romanus, L. Flavius, qui suum familiarem Herennium, negotiatorem ex Africa, cum eum Syracusis amplius centum cives Romani cognoscerent lacrimantesque defenderent, pro testimonio dixit securi esse percussum; probabit fidem et auctoritatem et religionem suam L. Suettius, homo omnibus ornamentis praeditus, qui iuratus apud vos dixit multos civis Romanos in lautumiis istius imperio crudelissime per vim morte esse multatos. Hanc ego causam cum agam beneficio populi Romani de loco superiore, non vereor ne aut istum vis ulla ex populi Romani suffragiis eripere, aut a me ullum munus aedilitatis amplius aut gratius populo Romano esse possit. 6

Quapropter omnes in hoc iudicio conentur omnia; nihil 15
est iam quod in hac causa peccare quisquam, iudices, nisi vestro periculo possit. Mea quidem ratio cum in praeteritis rebus est cognita, tum in reliquis explorata atque provisa est. Ego meum studium in rem publicam iam illo tempore ostendi cum longo intervallo veterem consuetudinem rettuli, et rogatu sociorum atque amicorum populi Romani, meorum autem necessariorum, nomen hominis audacissimi detuli. Quod meum factum lectissimi viri atque ornatissimi, quo in numero e vobis complures fuerunt, ita probaverunt ut ei qui istius quaestor fuisset, et ab isto laesus inimicitias iustas persequeretur, non modo deferendi nominis, sed ne subscribendi quidem, cum id postularet, facerent potestatem. In Siciliam 16

7 cum eum *pδ* : cum *DΨ* : quem *Bake* (i, § 104) 10 Suettius *C. I. L.* iv. 1190 : Suetius *b* : Suectius *DpG₂* (ii, § 31 ; v, § 147) 18 in hoc *D al. br* : hoc *pq*, *fort. recte* (i, § 63 ; ii, §§ 118, 133) 19 est enim *qr* iudices quisquam *πb* 27 e numero *D al.* probaverunt *Dp al.* : probarunt *δ* : comprobaverunt *qr*

sum inquirendi causa profectus; quo in negotio industriam meam celeritas reditionis, diligentiam multitudo litterarum et testium declaravit, pudorem vero ac religionem quod, cum venissem senator ad socios populi Romani, qui in ea provincia quaestor fuissem, ad hospites meos ac necessarios causae communis defensor deverti potius quam ad eos qui a me auxilium petivissent. Nemini meus adventus labori aut sumptui neque publice neque privatim fuit: vim in inquirendo tantam habui quantam mihi lex dabat, non quantam habere poteram istorum studio quos iste vexarat.
17 Romam ut ex Sicilia redii, cum iste atque istius amici, homines lauti et urbani, sermones eius modi dissipassent, quo animos testium retardarent, me magna pecunia a vera accusatione esse deductum, tametsi probabatur nemini, quod et ex Sicilia testes erant ii qui quaestorem me in provincia cognoverant, et hinc homines maxime inlustres, qui, ut ipsi noti sunt, sic nostrum unum quemque optime norunt, tamen usque eo timui ne quis de mea fide atque integritate dubitaret donec ad reiciundos iudices venimus.
7 Sciebam in reiciundis iudicibus non nullos memoria nostra pactionis suspicionem non vitasse, cum in ipsa
18 accusatione eorum industria ac diligentia probaretur. Ita reieci iudices ut hoc constet, post hunc statum rei publicae quo nunc utimur simili splendore et dignitate consilium nullum fuisse. Quam iste laudem communem sibi ait esse mecum; qui cum P. Galbam iudicem reiecisset, M. Lucretium retinuit, et cum eius patronus ex eo quaereret cur suos familiarissimos, Sex. Peducaeum, Q. Considium, Q. Iunium reici passus esset, respondit 'quod eos

9–10 non quantam . . . vexarat p^1 *in mg.* 10 istorum *Dp rell.* : illorum *edd.* : ipsorum *Muell.* 11 cum comites istius atque amici *Nonius* 12 eius modi *D al.* π ; huius modi *b rell.* (*Div.* § 38 ; ii, §§ 56, 60) 13 quo *pbK* : quos *DG*$_1$*Z* : per quos *G*$_2$ 20 reiciendis *p* 21 ipsa in *q* 23 statum p̄. r̄. π*b* 25 sibi ait esse *D*Ψπ : sibi esse ait *K* : ait sibi esse *b*δ

in iudicando nimium sui iuris sententiaeque cognosset'. 19 Itaque iudicibus reiectis sperabam iam onus meum vobiscum esse commune; putabam non solum notis sed etiam ignotis probatam meam fidem esse et diligentiam. Quod me non fefellit; nam comitiis meis, cum iste infinita largitione contra me uteretur, populus Romanus iudicavit istius pecuniam, quae apud me contra fidem meam nihil potuisset, apud se contra honorem meum nihil posse debere. Quo quidem die primum, iudices, citati in hunc reum consedistis, quis tam iniquus huic ordini fuit, quis tam novarum rerum iudiciorum iudicumque cupidus qui non aspectu consessuque vestro commoveretur? 20 Cum in eo vestra dignitas mihi fructum diligentiae referret, id sum adsecutus, ut una hora qua coepi dicere reo audaci, pecunioso, profuso, perdito spem iudici corrumpendi praeciderem; ut primo die testium tanto numero citato populus Romanus iudicaret isto absoluto rem publicam stare non posse; ut alter dies amicis istius ac defensoribus non modo spem victoriae sed etiam voluntatem defensionis auferret, ut tertius dies sic hominem prosterneret ut morbo simulato non quid responderet, sed quem ad modum non responderet, deliberaret. Deinde reliquis diebus his criminibus, his testibus, et urbanis et provincialibus, sic obrutus atque oppressus est ut his ludorum diebus interpositis nemo istum comperendinatum, sed condemnatum iudicaret.

8 21 Quapropter ego quod ad me attinet, iudices, vici; non enim spolia C. Verris, sed existimationem populi Romani concupivi. Meum fuit cum causa accedere ad accusandum: quae causa fuit honestior, quam a tam inlustri provincia defensorem constitui et deligi? rei publicae consulere:

1 cognosset π: cognoscet *D al. Schol. Gronov.*: cognosceret *rell.* (i, § 97; ii, § 33) 4 esse meam fidem *Zielinski p.* 193 10 iniquus *DΨ*: inicus *p*: inimicus *bδ* (ii, § 167) 12 conspectu *δ* consensuque *pqD* (*sed hic corr.* consessuque) 13 mihi dignitas *δ* 17 isto *Zumpt edd.*: ipso *codd.* 29 honestior *DΨp*: iustior *δ*: illustrior *b*

quid tam e re publica quam in tanta invidia iudiciorum adducere hominem cuius damnatione totus ordo cum populo Romano et in laude et in gratia posset esse? ostendere ac persuadere hominem nocentem adductum esse: quis est in populo Romano qui hoc non ex priore actione abstulerit, omnium ante damnatorum scelera, furta, flagitia, si unum in locum conferantur, vix cum huius parva

22 parte aequari conferrique posse? Vos quod ad vestram famam existimationem salutemque communem pertinet, iudices, prospicite atque consulite: splendor vester facit ut peccare sine summo rei publicae detrimento ac periculo non possitis. Non enim potest sperare populus Romanus esse alios in senatu qui recte possint iudicare, vos si non potueritis: necesse est, cum de toto ordine desperarit, aliud genus hominum atque aliam rationem iudiciorum requirat. Hoc si vobis ideo levius videtur quod putatis onus esse grave et incommodum iudicare, intellegere debetis primum interesse utrum id onus vosmet ipsi reieceritis, an, quod probare populo Romano fidem vestram et religionem non potueritis, eo vobis iudicandi potestas erepta sit; deinde etiam illud cogitare, quanto periculo venturi simus ad eos iudices quos propter odium nostri populus Romanus de

23 nobis voluerit iudicare. Verum vobis dicam id quod intellexi, iudices. Homines scitote esse quosdam quos tantum odium nostri ordinis teneat ut hoc palam iam dictitent, se istum, quem sciant esse hominem improbissimum, hoc uno nomine absolvi velle ut ab senatu iudicia per ignominiam turpitudinemque auferantur. Haec me pluribus verbis,

1 quid tam e re publica *coni. Madvig.* : quid tamen re · p · honestius *DΨπ* (tam *q* : iam *brδ* : in re pub. *Z*) : Quid tandem *coni. Zumpt* : *an* Quid tamen (tandem ?) in re publica honestius ? 12 possitis *Kb* : possetis *DΨπ* potest sperare *Dp al.* : sperare potest *qr* 15 requirat iudiciorum *q*[1] 18 reiceretis *p* : reiiceretis *q* : relegeritis *DΨ* 23 Verū euobis *p* : Verum et vobis *qr* : verum ut vobis *Kayser* 28 Haec me res *D p rell.* pluribus verbis iudices *DΨπ* : plur. iud. verb. *b* : iud. plur. verb. *δ*

iudices, vobiscum agere coegit non timor meus de vestra fide, sed spes illorum nova, quae cum Verrem a porta subito ab iudicium retraxisset, non nulli suspicati sunt non sine causa illius consilium tam repente esse mutatum.

Nunc ne novo querimoniae genere uti possit Hortensius 9 et ea dicere, opprimi reum de quo nihil dicat accusator, 24 nihil esse tam periculosum fortunis innocentium quam tacere adversarios; et ne aliter quam ego velim meum laudet ingenium, cum dicat me, si multa dixissem, sublevaturum fuisse eum quem contra dicerem, quia non dixerim, perdidisse: morem illi geram, utar oratione perpetua, non quo iam hoc sit necesse, verum ut experiar utrum ille ferat molestius me tunc tacuisse an nunc dicere. Hic tu fortasse 25 eris diligens ne quam ego horam de meis legitimis horis remittam; nisi omni tempore quod mihi lege concessum est abusus ero, querere, deum atque hominum fidem implorabis, circumveniri C. Verrem quod accusator nolit tam diu quam diu liceat dicere. Quod mihi lex mea causa dedit, eo mihi non uti non licebit? Nam accusandi mihi tempus mea causa datum est, ut possem oratione mea crimina causamque explicare: hoc si non utor, non tibi iniuriam facio, sed de meo iure aliquid et commodo detraho. 'Causam enim', inquit, 'cognosci oportet': ea re quidem quod aliter condemnari reus, quamvis sit nocens, non potest. Id igitur tu moleste tulisti, a me aliquid factum esse quo minus iste condemnari posset? nam causa cognita possunt multi absolvi, incognita quidem condemnari nemo potest. 'Adimo enim comperendinatum': quod 26 habet lex in se molestissimum, bis ut causa dicatur,—quod aut mea causa potius est constitutum quam tua, aut nihilo tua potius quam mea. Nam si bis dicere est commodum,

12 quo iam *Madv. edd.* : quoniam *codd.* 19 dedit *Asc. edd.* : det *Dp rell.* non uti licebit *DΨ* 29 quod *codd.* : id *coni. Ernesti* : *fort.* id quidem

certe utriusque commune est; si eum qui posterius dixit opus est redargui, accusatoris causa, ut bis ageretur, constitutum est. Verum, ut opinor, Glaucia primus tulit ut comperendinaretur reus; antea vel iudicari primo poterat vel amplius pronuntiari. Vtram igitur putas legem molliorem? Opinor, illam veterem, qua vel cito absolvi vel tarde condemnari licebat. Ego tibi illam Aciliam legem restituo, qua lege multi semel accusati, semel dicta causa, semel auditis testibus condemnati sunt, nequaquam tam manifestis neque tantis criminibus quantis tu convinceris. Puta te non hac tam atroci, sed illa lege mitissima causam dicere. Accusabo; respondebis; testibus editis ita mittam in consilium ut, etiamsi lex ampliandi faciat potestatem, tamen isti turpe sibi existiment non primo iudicare.

10 27 Verum si causam cognosci opus est, parumne cognita est? Dissimulamus, Hortensi, quod saepe experti in dicendo sumus. Quis nos magnopere attendit umquam in hoc quidem genere causarum, ubi aliquid ereptum aut ablatum a quopiam dicitur? Nonne aut in tabulis aut in testibus omnis exspectatio iudicum est? Dixi prima actione me planum esse facturum C. Verrem HS quadringentiens contra leges abstulisse. Quid? hoc planius egissem, si ita narrassem? 'Dio quidam fuit Halaesinus, qui, cum eius filio praetore C. Sacerdote hereditas a propinquo permagna venisset, nihil habuit tum neque negoti neque controversiae. Verres simul ac tetigit provinciam, statim Messana litteras dedit, Dionem evocavit, calumniatores ex sinu suo adposuit qui illam hereditatem Veneri Erycinae commissam esse dic-

1 utriusque commune *DΨp* (*Zielinski p.* 193): comm. utr. *qr* dixit *codd. praeter q* (dixerit) 5 molliorem *DZqb*: moliorem *pr*: meliorem G_3K 7 Ergo? 16–17 Hortensi . . . sumus *suppl.* p^2 17 magnopere *Dp rell.* (*Act. Pr.* § 23; ii, § 28): magno opere *Iord.* 19 a quopiam *DΨpr*: cuipiam *δ* 22 leges *pq*$G_{12}K$: legem *Zbδ*: (lege D^1: legē D^2) 23 halaesinus *p*: halesinus *D rell.* 25 tum *om. δ* 26 Messanam *Dp et pler.*

erent; hac de re ostendit se ipsum cogniturum.' Possum 28 deinceps totam rem explicare, deinde ad extremum id quod accidit dicere, Dionem HS deciens centena milia numerasse ut causam certissimam obtineret; praeterea greges equarum eius istum abigendos curasse, argenti, vestis stragulae quod fuerit curasse auferendum. Haec neque cum ego dicerem neque cum tu negares, magni momenti nostra esset oratio. Quo tempore igitur auris iudex erigeret animumque attenderet? Cum Dio ipse prodiret, cum ceteri qui tum in Sicilia negotiis Dionis interfuissent, cum per eos ipsos dies per quos causam Dio diceret reperiretur pecunias sumpsisse mutuas, nomina sua exegisse, praedia vendidisse; cum tabulae virorum bonorum proferrentur; cum qui pecuniam Dioni dederunt dicerent se iam tum audisse eos nummos sumi ut Verri darentur; cum amici, hospites, patroni Dionis, homines honestissimi, haec eadem se audisse dicerent. Opinor, cum haec fierent, tum vos audiretis, sicut audistis: 29 tum causa agi vere videretur. Sic a me sunt acta omnia priore actione ut in criminibus omnibus nullum esset in quo quisquam vestrum perpetuam accusationem requireret. Nego esse quicquam a testibus dictum quod aut vestrum cuipiam esset obscurum aut cuiusquam oratoris eloquentiam quaereret. Etenim sic me ipsum egisse memoria tenetis ut 11 in testibus interrogandis omnia crimina proponerem et explicarem, ut, cum rem totam in medio posuissem, tum denique testem interrogarem. Itaque non modo vos, quibus est iudicandum, nostra crimina tenetis, sed etiam populus Romanus totam accusationem causamque cognovit.

Tametsi ita de meo facto loquor quasi ego illud mea

2 iudicare *qr* 4 equarum *Dpb* (*ut in cod. Clun.* ii, § 20) : equorum *K al. vulg.* 5 vestisque *bδ* : *in mg.* *p*² vestrisque stragulae quod fuerit 14 eos *Dp rell.* : eo *q* 16 hominis *Dp rell.* : *om.* G_2 19 omnibus *pb* : *om.* *DΨ* 22 cuipiam *Dp rell.* : cuiquam *Heindorf, Muell.* (ii, § 36) 24 et explicarem *in mg.* *D*³

30 voluntate potius quam vestra iniuria adductus fecerim. Interposuistis accusatorem qui, cum ego mihi c et x dies solos in Siciliam postulassem, c et VIII sibi in Achaiam postularet. Mensis mihi tris cum eripuissetis ad agendum maxime adpositos, reliquum omne tempus huius anni me vobis remissurum putastis, ut, cum horis nostris nos essemus usi, tu binis ludis interpositis quadragesimo post die responderes, deinde ita tempus duceretur ut a M'. Glabrione praetore et a magna parte horum iudicum ad praetorem alium iu-
31 dicesque alios veniremus. Hoc si ego non vidissem, si me non omnes noti ignotique monuissent id agi, id cogitari, in eo elaborari ut res in illud tempus reiceretur, credo, si meis horis in accusando uti voluissem, vererer ne mihi crimina non suppeterent, ne oratio deesset, ne vox viresque deficerent, ne, quem nemo prima actione defendere ausus esset, eum ego bis accusare non possem. Ego meum consilium cum iudicibus tum populo Romano probavi: nemo est qui alia ratione istorum iniuriae atque impudentiae potuisse obsisti arbitretur. Etenim qua stultitia fuissem, si, quam diem qui istum eripiendum redemerunt in cautione viderunt,—cum ita caverent, 'si post Kalendas Ianuarias in consilium iretur',—
32 in eam diem ego, cum potuissem vitare, incidissem? Nunc mihi temporis eius quod mihi ad dicendum datur, quoniam in animo est causam omnem exponere, habenda ratio est diligenter.

12 Itaque primum illum actum istius vitae turpissimum et flagitiosissimum praetermittam. Nihil a me de pueritiae suae flagitiis audiet, nihil ex illa impura adulescentia sua; quae qualis fuerit aut meministis, aut ex eo quem sui simillimum produxit recognoscere potestis. Omnia praeteribo quae

7 tu *πb* : tum *DΨ* 9 a *pKZ et s. l. D* : *om. qr* 11 in eo elaborari (lab. *Zb*) *DΨp* : id elab. *qr*: id lab. *Lg.* 42 (ii, § 124) 20 viderunt *codd.* : scripserunt *Hugh E. P. Platt* : *fort.* indixerunt 28 flagitiis *DΨ* : flagitiis peccatisque *prδ*

mihi turpia dictu videbuntur, neque solum quid istum audire, verum etiam quid me deceat dicere considerabo. Vos, quaeso, date hoc et concedite pudori meo ut aliquam partem de istius impudentia reticere possim. Omne illud tempus 33
quod fuit antequam iste ad magistratus remque publicam accessit, habeat per me solutum ac liberum. Sileatur de nocturnis eius bacchationibus ac vigiliis; lenonum, aleatorum, perductorum nulla mentio fiat; damna, dedecora, quae res patris eius, aetas ipsius pertulit, praetereantur; lucretur indicia veteris infamiae; patiatur eius vita reliqua me hanc tantam iacturam criminum facere. Quaestor Cn. 34
Papirio consuli fuisti abhinc annos quattuordecim. Ex ea die ad hanc diem quae fecisti in iudicium voco: hora nulla vacua a furto, scelere, crudelitate, flagitio reperietur. Hi sunt anni consumpti in quaestura et legatione Asiatica et praetura urbana et praetura Siciliensi; quare haec eadem erit quadripertita distributio totius accusationis meae.

Quaestor ex senatus consulto provinciam sortitus es: 13
obtigit tibi consularis, ut cum consule Cn. Carbone esses eamque provinciam obtineres. Erat tum dissensio civium, de qua nihil sum dicturus quid sentire debueris: unum hoc dico, in eius modi tempore ac sorte statuere te debuisse utrum malles sentire atque defendere. Carbo graviter ferebat sibi quaestorem obtigisse hominem singulari luxuria atque inertia; verum tamen ornabat eum beneficiis officiisque omnibus. Ne diutius teneam, pecunia attributa, numerata est: profectus est quaestor in provinciam: venit exspectatus in Galliam ad exercitum consularem cum pecunia. Simul ac primum ei occasio visa est,—cognoscite hominis principium magistratuum gerendorum et rei publicae ad-

1 dictu turpia *qr* : dictu *om. b* 8 perductorum *DΨpr* : perlectorum *q* : perditorum *L* 10 patietur *coni. Schuetz* : patitur *Orelli* 12 cōs. *D al. p* : consuli G_2, consule $G_1 b$ 17 quadripertita *D al. p* : quadripartita *Z al.* 25 ornabat *prb* : honorabat *DΨ* 27 in Galliam exsp. *bδ*

ministrandae,—aversa pecunia publica quaestor consulem, 35 exercitum, sortem, provinciamque deseruit. Video quid egerim: erigit se, sperat sibi auram posse aliquam adflari in hoc crimine voluntatis defensionisque eorum quibus Cn. Carbonis mortui nomen odio sit, quibus illam relictionem proditionemque consulis sui gratam sperat fore. Quasi vero id cupiditate defendendae nobilitatis aut studio partium fecerit, ac non apertissime consulem, exercitum, provinciamque compilarit et propter impudentissimum furtum aufugerit! est enim obscurum et eius modi factum eius ut possit aliquis suspicari C. Verrem, quod ferre novos homines non potuerit, ad nobilitatem, hoc est ad suos, transisse, nihil 36 fecisse propter pecuniam! Videamus rationes quem ad modum rettulerit: iam ipse ostendet quam ob rem Cn. 14 Carbonem reliquerit, iam se ipse indicabit. Primum brevitatem cognoscite: ACCEPI, inquit, VICIENS DVCENTA TRIGINTA QVINQVE MILIA QVADRINGENTOS DECEM ET SEPTEM NVMMOS. DEDI STIPENDIO, FRVMENTO, LEGATIS, PRO QVAESTORE, COHORTI PRAETORIAE HS MILLE SESCENTA TRIGINTA QVINQVE MILIA QVADRINGENTOS DECEM ET SEPTEM NVMMOS. RELIQVI ARIMINI HS SESCENTA MILIA. Hoc est rationes referre? hoc modo aut ego aut tu, Hortensi, aut quisquam omnium rettulit? Quid hoc est? quae impudentia, quae audacia? quod exemplum ex tot hominum rationibus relatis huiusce modi est? Illa tamen HS sescenta milia, quae ne falso quidem potuit quibus data essent describere, quae se Arimini scribit reliquisse, quae ipsa HS sescenta milia reliqua facta sunt, neque

3 auram sibi posse *K* affiare *coni. Zumpt, Cobet* 4 defensionisque *qr edd.*: dissensionisque *DΨpb*: adsensionisque *al. An* consensionisque? 5 reiectionem *codd. et edd. ante Naugerium* (*cf.* § 22) 16 triginta *om. D al. pr* 17 decem sex *DΨp* 18–20 dedi stipendio . . . nummos *om.* G_1 18 pro quaestore *Asc.*: pro quaestoribus *Dp rell.* 19 milles quingenta quadraginta quinque *πb* 22 quispiam G_3K 24 relatis *pr edd.*: redditis DG_1KZ huius modi *pbδ* (*Zielinski p.* 193) 25 neque falso *DΨπ* 26 describere *Dp rell.*: discr. *Kays.*: perscr. *cod.* (?) *Vrs.*

Carbo attigit neque Sulla vidit neque in aerarium relata sunt. Oppidum sibi elegit Ariminum, quod tum, cum iste rationes referebat, oppressum direptumque erat: non suspicabatur, id quod nunc sentiet, satis multos ex illa calamitate Ariminensium testis nobis in hanc rem reliquos esse. Recita denuo. P. LENTVLO L. TRIARIO QVAESTORIBVS 37
VRBANIS RES RATIONVM RELATARVM. Recita. EX SENATVS CONSVLTO. Vt hoc pacto rationem referre liceret, eo Sullanus repente factus est, non ut honos et dignitas nobilitati restitueretur.

Quodsi illinc inanis profugisses, tamen ista tua fuga nefaria proditio consulis tui conscelerata iudicaretur. 'Malus civis, improbus consul, seditiosus homo Cn. Carbo fuit.' Fuerit aliis: tibi quando esse coepit? posteaquam tibi pecuniam, rem frumentariam, rationes omnis suas exercitumque commisit. Nam si tibi antea displicuisset, idem fecisses quod anno post M. Piso. Quaestor cum L. Scipioni consuli obtigisset, non attigit pecuniam, non ad exercitum profectus est; quod de re publica sensit, ita sensit ut nec fidem suam nec morem maiorum nec necessitudinem sortis laederet. Etenim si haec perturbare omnia ac permiscere 15 38
volumus, totam vitam periculosam, invidiosam, infestamque reddemus,—si nullam religionem sors habebit, nullam societatem coniunctio secundae dubiaeque fortunae, nullam auctoritatem mores atque instituta maiorum. Omnium est communis inimicus qui fuit hostis suorum. Nemo umquam sapiens proditori credendum putavit. Ipse Sulla, cui adventus istius gratissimus esse debuit, ab se hominem atque ab exercitu suo removit: Beneventi esse iussit apud eos

3 direptumque *D al. b*: directumque *pr*: dirutumque *K Lg.* 42 6 G. Triar. *DZp*: Q. Triar. $G_{12}K$ 7 restaurationum relat. *π* 12 scelerata *Zδ* 14 tibi quando *pb*: tibi *iterum suppl. s. l. D*: tibi tibi quando *KZ*: quando tibi *qr* 17 legisses *DΨ* (*cf.* ii, § 60) Qui quaestor *malit Muell.* 22 invidiosam *Dp rell.*: insidiosam *Lamb. edd.* 25 institutaque *q*

quos suis partibus amicissimos esse intellegebat, ubi iste summae rei causaeque nocere nihil posset. Ei postea praemia tamen liberaliter tribuit, bona quaedam proscriptorum in agro Beneventano diripienda concessit, habuit
39 honorem ut proditori, non ut amico fidem. Nunc quamvis sint homines qui mortuum Cn. Carbonem oderint, tamen hi debent non quid illi accidere voluerint, sed quid ipsis in tali re metuendum sit cogitare. Commune est hoc malum, communis metus, commune periculum. Nullae sunt occultiores insidiae quam eae quae latent in simulatione offici aut in aliquo necessitudinis nomine. Nam eum qui palam est adversarius facile cavendo vitare possis; hoc vero occultum intestinum ac domesticum malum non modo non exsistit, verum etiam opprimit antequam prospicere atque explorare
40 potueris. Itane vero? Tu cum quaestor ad exercitum missus sis, custos non solum pecuniae sed etiam consulis, particeps omnium rerum consiliorumque fueris, habitus sis in liberum loco, sicut mos maiorum ferebat, repente relinquas, deseras, ad adversarios transeas? O scelus, o portentum in ultimas terras exportandum! Non enim potest ea natura quae tantum facinus commiserit hoc uno scelere esse contenta: necesse est semper aliquid eius modi moliatur, necesse est in simili audacia perfidiaque versetur.

41 Itaque idem iste, quem Cn. Dolabella postea C. Malleolo occiso pro quaestore habuit,—haud scio an maior etiam haec necessitudo fuerit quam illa Carbonis, ac plus iudicium voluntatis valere quam sortis debeat,—idem in Cn. Dolabellam qui in Cn. Carbonem fuit. Nam quae in ipsum valebant crimina contulit in illum, causamque illius omnem ad inimicos accusatoresque detulit; ipse in eum cui legatus,

2 nil *Zielinski, p.* 178 7 accedere *D al.* π (ii, §§ 4, 172) 11 eum qui *DKZpbr*: qui *q*: cum G_2 13 non modo non *codd.*: non modo *Asc. edd.* (*Cl. Rev.* xx. 256) 15 Tu cum *pb*: tum cum *D al.*: cum G_2LK 28 in ipso *Asc. edd. vett.*

cui pro quaestore fuerat, inimicissimum atque improbissimum testimonium dixit. Ille miser cum esset Cn. Dolabella,—cum proditione istius nefaria, tum improbo ac falso eiusdem testimonio,—tum multo ex maxima parte istius furtorum ac flagitiorum invidia conflagravit. 16 42 Quid hoc homine faciatis aut ad quam spem tam perfidiosum, tam importunum animal reservetis? qui in Cn. Carbone sortem, in Cn. Dolabella voluntatem neglexerit ac violarit, eosque ambo non modo deseruerit sed etiam prodiderit atque oppugnarit. Nolite, quaeso, iudices, brevitate orationis meae potius quam rerum ipsarum magnitudine crimina ponderare; mihi enim properandum necessario est, ut omnia vobis quae mihi constituta sunt possim exponere. 43 Quam ob rem quaestura istius demonstrata primique magistratus et furto et scelere perspecto, reliqua attendite. In quibus illud tempus Sullanarum proscriptionum ac rapinarum praetermittam; neque ego istum sibi ex communi calamitate defensionem ullam sinam sumere, suis eum certis propriisque criminibus accusabo. Quam ob rem hoc omni tempore Sullano ex accusatione circumscripto legationem eius praeclaram cognoscite.

17 44 Posteaquam Cn. Dolabellae provincia Cilicia constituta est, o di immortales, quanta iste cupiditate, quibus adlegationibus illam sibi legationem expugnavit! id quod Cn. Dolabellae principium maximae calamitatis fuit. Nam ut est profectus, quacumque iter fecit, eius modi fuit, non ut legatus populi Romani, sed ut quaedam calamitas pervadere videretur. In Achaia—praetermittam minora omnia,

2 Cn. Dolabella *del. Naugerius, Iord., Kays.*: *malim* Ille miser (i, § 74) cum esset *conflictatus*, cum *etc.* 3 cum prodit *Dp et pler.*: tum prodit $G_2K\delta$ tum impr. *K al.*: cum impr. *Dp et pler.* 4 cum multo G_2. *Cf. Act. Pr.* § 34; i, §§ 65, 119; iii, § 188 5 de hoc *qr* 7 Carbone . . . Dolabella *Manutius*: -em . . . -am *codd.* 8 ambo *D al.* π: ambos bG_2LKZ 22 dii *Dp* 25 est *Dp rell.*: iste $G_1\delta$: est iste *Kays., Muell.* *A verbo* quacun[que *usque ad* C. Verrem i, § 45 *commemoratur fragmentum Palimpsesti Taurinensis, mutilum ipsum* (*T.*) 26 persuadere *Tb* 27 Achaiam *T*

quorum simile forsitan alius quoque aliquid aliquando fecerit; nihil dicam nisi singulare, nisi id quod, si in alium reum diceretur, incredibile videretur—magistratum Sicyonium nummos poposcit. Ne sit hoc crimen in Verrem: fecerunt alii. Cum ille non daret, animadvertit: improbum,
45 sed non inauditum. Genus animadversionis videte: quaeretis ex quo genere hominem istum iudicetis. Ignem ex lignis viridibus atque umidis in loco angusto fieri iussit: ibi hominem ingenuum, domi nobilem, populi Romani socium atque amicum, fumo excruciatum semivivum reliquit. Iam quae iste signa, quas tabulas pictas ex Achaia sustulerit, non dicam hoc loco: est mihi alius locus ad hanc eius cupiditatem demonstrandam separatus. Athenis audistis ex aede Minervae grande auri pondus ablatum; dictum est hoc in Cn. Dolabellae iudicio. Dictum? etiam aestimatum. Huius consili non participem C. Verrem, sed principem fuisse reperietis.

46 Delum venit. Ibi ex fano Apollinis religiosissimo noctu clam sustulit signa pulcherrima atque antiquissima, eaque in onerariam navem suam conicienda curavit. Postridie cum fanum spoliatum viderent ii qui Delum incolebant, graviter ferebant; est enim tanta apud eos eius fani religio atque antiquitas ut in eo loco ipsum Apollinem natum esse arbitrentur. Verbum tamen facere non audebant, ne forte
18 ea res ad Dolabellam ipsum pertineret. Tum subito tempestates coortae sunt maximae, iudices, ut non modo proficisci cum cuperet Dolabella non posset, sed vix in oppido consisteret: ita magni fluctus eiciebantur. Hic navis illa prae-

2 nisi singulare p^2 *s. l.* nisi id *T*: nisi *Dp rell.* 4 poposcit *πb*: poscit *D al.*: possit G_2: petit *K* 7 hominem *codd.*: hominum *Hotom. edd.* (ii, § 17) 11 ista *T* 12 mihi alius *T Asc.*: alius mihi *Dp rell.* 13 istius *qδ* separatus *TDΨp*: servatus $p^2rbδ$ 15–16 dictum est . . . aestimatum *Tπ*: *om. DΨ* 15 est hoc *Tb*: hoc est *π.* Cn. *om. T* (106. 19) 16 non part. *T*: non modo part. *Dp rell.* *Cf.* i, § 106

donis istius, onusta signis religiosis, expulsa atque eiecta fluctu frangitur; in litore signa illa Apollinis reperiuntur; iussu Dolabellae reponuntur. Tempestas sedatur, Dolabella Delo proficiscitur.

Non dubito quin, tametsi nullus in te sensus humanitatis, 47
nulla ratio umquam fuit religionis, nunc tamen in metu periculoque tuo tuorum tibi scelerum veniat in mentem. Potestne tibi ulla spes salutis commoda ostendi, cum recordaris in deos immortalis quam impius, quam sceleratus, quam nefarius fueris? Apollinemne tu Delium spoliare ausus es? Illine tu templo tam antiquo, tam sancto, tam religioso manus impias ac sacrilegas adferre conatus es? Si in pueritia non iis artibus ac disciplinis institutus eras ut ea quae litteris mandata sunt disceres atque cognosceres, ne postea quidem, cum in ea ipsa loca venisti, potuisti accipere id quod est proditum memoria ac litteris, Latonam ex longo errore et fuga gravidam et 48
iam ad pariendum temporibus exactis confugisse Delum atque ibi Apollinem Dianamque peperisse? qua ex opinione hominum illa insula eorum deorum sacra putatur, tantaque eius auctoritas religionis et est et semper fuit ut ne Persae quidem, cum bellum toti Graeciae, dis hominibusque, indixissent, et mille numero navium classem ad Delum adpulissent, quicquam conarentur aut violare aut attingere. Hoc tu fanum depopulari, homo improbissime atque amentissime, audebas? Fuit ulla cupiditas tanta quae tantam exstingueret religionem? Et si tum haec non cogitabas, ne nunc quidem recordaris nullum esse tantum malum quod non tibi pro sceleribus tuis iam diu debeatur?

2 illa *DΨr*: *om. pqb Schol. Gronov.* 7 venerit *q¹r* 11 illine *D al. π*: illi G_{12} 13 iis *edd. recc.*: his *Dp rell.* 16 memoriae G_1*bδ* 18 ad pariendum vicinam *rδ* 19 ibi *om. in lac. p* 22 hominibusque *p*G_1 *Asc.*: hominibus *DΨ* 25 depopulari *b*: -are *DΨp al.*: depeculari *Lamb.*, *Muell.* (I, § 14) 26 ulla G_1 *al.*: illa *Dp et pler.* 29 iam *πb*: tam *DΨ*

19
49 In Asiam vero postquam venit, quid ego adventus istius prandia, cenas, equos muneraque commemorem? Nihil cum Verre de cotidianis criminibus acturus sum: Chio per vim signa pulcherrima dico abstulisse, item Erythris et Halicarnasso. Tenedo—praetereo pecuniam quam eripuit —Tenem ipsum, qui apud Tenedios sanctissimus deus habetur, qui urbem illam dicitur condidisse, cuius ex nomine Tenedus nominatur, hunc ipsum, inquam, Tenem pulcherrime factum, quem quondam in comitio vidistis, abstulit
50 magno cum gemitu civitatis. Illa vero expugnatio fani antiquissimi et nobilissimi Iunonis Samiae quam luctuosa Samiis fuit, quam acerba toti Asiae, quam clara apud omnis, quam nemini vestrum inaudita! de qua expugnatione cum legati ad C. Neronem in Asiam Samo venissent, responsum tulerunt eius modi querimonias, quae ad legatos populi Romani pertinerent, non ad praetorem sed Romam deferri oportere. Quas iste tabulas illinc, quae signa sustulit! quae cognovi egomet apud istum in aedibus nuper, cum obsi-
51 gnandi gratia venissem. Quae signa nunc, Verres, ubi sunt? illa quaero quae apud te nuper ad omnis columnas, omnibus etiam intercolumniis, in silva denique disposita sub divo vidimus. Cur ea, quam diu alium praetorem cum iis iudicibus quos in horum locum subsortitus es de te in consilium iturum putasti, tam diu domi fuerunt: posteaquam nostris testibus nos quam horis tuis uti malle vidisti, nullum signum domi reliquisti praeter duo quae in mediis aedibus sunt, quae ipsa Samo sublata sunt? Non putasti me tuis fami-

1 adv. istius, prandia: *sic distinxit Madvigius, et ita est in p* 2 muneraque *Dp rell.*: munera *Asc.*, *edd. vett.* commemorarem *p et primo D* 10 vero *om. p* expilatio *Koch*, *Muell.* (*et* 13): iii, §§ 6, 23 12 apud deos δ (*ex* apud os, *credo*, *ortum*) 15 legatos *DΨp*: -um *rb* 17 illinc *D al.* *πb*: istinc *s*: istinc illinc $G_{12}K$ 20 in omnibus *Klotz*, *Muell.* 21 in intercol. *Halm*, *Kays.* 23 subsortitus *πb* (I, § 30): sortitus *DΨ* (i, § 158) es *codd.*: esses *Zumpt* subsortiturus eras *coni. Hotom.* 25 tuis *Dp rell.*: *om. Asc.*, *cod.* (?) *Vrs.* tuis horis *b*

liarissimis in hanc rem testimonia denuntiaturum, qui tuae domi semper fuissent, ex quibus quaererem, signa scirentne fuisse quae non essent? Quid tum hos de te iudicaturos 20 arbitratus es, cum viderent te iam non contra accusatorem 52 tuum, sed contra quaestorem sectoremque pugnare? Qua de re Charidemum Chium testimonium priore actione dicere audistis, sese, cum esset trierarchus et Verrem ex Asia decedentem prosequeretur iussu Dolabellae, fuisse una cum isto Sami, seseque tum scire spoliatum esse fanum Iunonis et oppidum Samum; posteaque se causam apud Chios civis suos Samiis accusantibus publice dixisse, eoque se esse absolutum quod planum fecisset ea quae legati Samiorum dicerent ad Verrem, non ad se pertinere.

Aspendum vetus oppidum et nobile in Pamphylia scitis 53 esse, plenissimum signorum optimorum. Non dicam illinc hoc signum ablatum esse et illud: hoc dico, nullum te Aspendi signum, Verres, reliquisse, omnia ex fanis, ex locis publicis, palam, spectantibus omnibus, plaustris evecta exportataque esse. Atque etiam illum Aspendium citharistam, de quo saepe audistis id quod est Graecis hominibus in proverbio, quem omnia 'intus canere' dicebant, sustulit et in intimis suis aedibus posuit, ut etiam illum ipsum suo artificio superasse videatur. Pergae fanum antiquissimum 54 et sanctissimum Dianae scimus esse: id quoque a te nudatum ac spoliatum esse, ex ipsa Diana quod habebat auri detractum atque ablatum esse dico.

Quae, malum, est ista tanta audacia atque amentia! Quas enim sociorum atque amicorum urbis adisti legationis iure et nomine, si in eas vi cum exercitu imperioque invasisses,

2 semper *DΨ* : saepe *prb* 3 ibi fuisse quae nunc non essent *Bake, Kays.* (*Zielinski p.* 159) 6 chium *DΨb* : cophium *pq*[1] 18 plostris *Dp al.* 20 gregis *p* 21 intus *om. pq*[1] 22 suo art. *DΨ* : art. suo *pbrδ* : suo *om. Asc., Schol. Gronov.* 29 si in eas *π D*[2] *vulg.* : quin ea *D*[1], quin eas *Ψ* (quam cas *L*) : cum in eas *Klotz, Kays., Muell.*

tamen, opinor, quae signa atque ornamenta ex iis urbibus sustulisses, haec non in tuam domum neque in suburbana
21 amicorum, sed Romam in publicum deportasses. Quid ego
55 de M. Marcello loquar, qui Syracusas, urbem ornatissimam, cepit? quid de L. Scipione, qui bellum in Asia gessit Antiochumque, regem potentissimum, vicit? quid de Flaminino, qui regem Philippum et Macedoniam subegit? quid de L. Paulo, qui regem Persen vi ac virtute superavit? quid de L. Mummio, qui urbem pulcherrimam atque ornatissimam, Corinthum, plenissimam rerum omnium, sustulit, urbisque Achaiae Boeotiaeque multas sub imperium populi Romani dicionemque subiunxit? Quorum domus, cum honore ac virtute florerent, signis et tabulis pictis erant vacuae; at vero urbem totam templaque deorum omnisque Italiae partis illorum donis ac monumentis exornatas vide-
56 mus. Vereor ne haec forte cuipiam nimis antiqua et iam obsoleta videantur; ita enim tum aequabiliter omnes erant eius modi ut haec laus eximiae virtutis et innocentiae non solum hominum, verum etiam temporum illorum esse videatur. P. Servilius, vir clarissimus, maximis rebus gestis, adest de te sententiam laturus: Olympum vi, copiis, consilio, virtute cepit, urbem antiquam et omnibus rebus auctam et ornatam. Recens exemplum fortissimi viri profero; nam postea Servilius imperator populi Romani Olympum urbem hostium cepit quam tu in isdem illis locis legatus quaestorius oppida pacata sociorum atque amicorum diripienda ac
57 vexanda curasti. Tu quae ex fanis religiosissimis per scelus et latrocinium abstulisti, ea nos videre nisi in tuis amicorumque tuorum tectis non possumus: P. Servilius quae signa

1 atque *pr al.* : et que *D*, et quae Ψ (quae *K*, et G_1) iis *Zumpt* (is *ed. Rom.*): his *Dp al.* : istis G_2 8 Paulo *codd.* : Paullo *Iord.*, *Klotz*, *Kays.* 14 templa *Kδ* 16 forte *om.* G_1 *Prisc.* 18 huius modi *πbδ* (*Div.* § 38; i, §§ 17, 151): vel huius modi G_2KZ (vel *s. l.* D^2) 21 laturus est *prδ* Olinthium *D* : Olinphum *p* : Olynthum *rell.* virtute consilio *q* 24 Olinthum *Dp*

atque ornamenta ex urbe hostium vi et virtute capta belli lege atque imperatorio iure sustulit, ea populo Romano adportavit, per triumphum vexit, in tabula publica ad aerarium perscribenda curavit. Cognoscite ex litteris publicis hominis amplissimi diligentiam. Recita. Rationes relatae P. Servili. Non solum numerum signorum, sed etiam unius cuiusque magnitudinem, figuram, statum litteris definiri vides. Certe maior est virtutis victoriaeque iucunditas quam ista voluptas quae percipitur ex libidine et cupiditate. Multo diligentius habere dico Servilium praedam populi Romani quam te tua furta notata atque perscripta.

Dices tua quoque signa et tabulas pictas ornamento urbi 22 58
foroque populi Romani fuisse. Memini; vidi simul cum populo Romano forum comitiumque adornatum ad speciem magnifico ornatu, ad sensum cogitationemque acerbo et lugubri; vidi conlucere omnia furtis tuis, praeda provinciarum, spoliis sociorum atque amicorum. Quo quidem tempore, iudices, iste spem maximam reliquorum quoque peccatorum nactus est; vidit enim eos qui iudiciorum se dominos dici volebant harum cupiditatum esse servos. Socii 59
vero nationesque exterae spem omnem tum primum abiecerunt rerum ac fortunarum suarum, propterea quod casu legati ex Asia atque Achaia plurimi Romae tunc fuerunt, qui deorum simulacra ex suis fanis sublata in foro venerabantur, itemque cetera signa et ornamenta cum cognoscerent, alia alio in loco lacrimantes intuebantur. Quorum omnium hunc sermonem tum esse audiebamus, nihil esse quod quisquam dubitaret de exitio sociorum atque amicorum, cum quidem viderent in foro populi Romani, quo in loco

1 vi *s. l. r* : *om. Dp rell.* (per virtutem *K*) 3 tabula pub. *pq* (v, § 103) : tabulas publicas *rell. praeter Cuiac. in quo fuisse dicitur* tabulis publicis : *secl. Muell.* 5 Recita . . . Servili *prb* : *om. DΨ* 19 iudic. se *Dp rell.* : se iudic. *Asc., Schol. Gronov.* 21 omnem *L* : omnium *Dp rell.* 24 fanis suis *qr* 25 itemque *p al.* : item qui *DΨ*

antea qui sociis iniurias fecerant accusari et condemnari solebant, ibi esse palam posita ea quae ab sociis per scelus ablata ereptaque essent.

60 Hic ego non arbitror illum negaturum signa se plurima, tabulas pictas innumerabilis habere; sed, ut opinor, solet haec quae rapuit et furatus est non numquam dicere se emisse, quoniam quidem in Achaiam, Asiam, Pamphyliam sumptu publico et legationis nomine mercator signorum
23 tabularumque pictarum missus est. Et istius et patris eius accepi tabulas omnis, quas diligentissime legi atque digessi, patris, quoad vixit, tuas, quoad ais te confecisse. Nam in isto, iudices, hoc novum reperietis. Audimus aliquem tabulas numquam confecisse; quae est opinio hominum de Antonio falsa, nam fecit diligentissime; verum sit hoc genus aliquod, minime probandum. Audimus alium non ab initio fecisse, sed ex tempore aliquo confecisse; est aliqua etiam eiusce rei ratio. Hoc vero novum et ridiculum est, quod hic nobis respondit cum ab eo tabulas postularemus, usque ad M. Terentium et C. Cassium consules confecisse, postea
61 destitisse. Alio loco hoc cuius modi sit considerabimus; nunc nihil ad me attinet; horum enim temporum in quibus nunc versor habeo tabulas et tuas et patris. Plurima signa pulcherrima, plurimas tabulas optimas deportasse te negare non potes. Atque utinam neges! Vnum ostende in tabulis aut tuis aut patris tui emptum esse: vicisti. Ne haec quidem duo signa pulcherrima quae nunc ad impluvium tuum stant, quae multos annos ante valvas Iunonis Samiae

7 Asiam *Db* : *om.* *pq* : *ante* Achaiam *K* 9 Habeo et istius *Dp* *al.* *Asc.* : ab eo istius *b* *al.*: *num* At vero *s.* Age vero istius? *Cl. Rev.* xvii. 202 10 accepi *Dp* *rell.* : accepti *Asc.* (accepti et expensi?) : *secl. edd.* 12, 15 Audivimus G_2 13 numquam tab. *qr* 14 Antonio *Dp* *rell.* : M. Antonio *Asc.* *edd.* (§ 22) fecit *p* *al.* : leḡ *DZ*, legis $G_{12}K$, legit *s* 17 eiusce *DΨ* : huiusce *pb* *Asc.* (i, § 56) 18 ab *om.* *Dp* 19 et *Dp* *rell.* : *om.* *Asc.* (v, § 34) 23 optimas *Dpq* : *om.* $G_2K\delta$ 26 impluvium *qrb* (impluium *p*) : pluium *s.* pluvium *DΨ* 27 ad valvas *δ*

steterunt, habes quo modo emeris, haec, inquam, duo quae in aedibus tuis sola iam sunt, quae sectorem exspectant, relicta ac destituta a ceteris signis.

At, credo, in hisce solis rebus indomitas cupiditates atque 24 62
effrenatas habebat: ceterae libidines eius ratione aliqua aut modo continebantur. Quam multis istum ingenuis, quam multis matribus familias in illa taetra atque impura legatione vim attulisse existimatis? Ecquo in oppido pedem posuit ubi non plura stuprorum flagitiorumque suorum quam adventus sui vestigia reliquerit? Sed ego omnia quae negari poterunt praetermittam; etiam haec quae certissima sunt et clarissima relinquam; unum aliquod de nefariis istius factis eligam, quo facilius ad Siciliam possim aliquando, quae mihi hoc oneris negotique imposuit, pervenire.

Oppidum est in Hellesponto Lampsacum, iudices, in 63
primis Asiae provinciae clarum et nobile; homines autem ipsi Lampsaceni cum summe in omnis civis Romanos officiosi, tum praeterea maxime sedati et quieti, prope praeter ceteros ad summum Graecorum otium potius quam ad ullam vim aut tumultum adcommodati. Accidit; cum iste a Cn. Dolabella efflagitasset ut se ad regem Nicomedem regemque Sadalam mitteret, cumque iter hoc sibi magis ad quaestum suum quam ad rei publicae tempus adcommodatum depoposcisset, ut illo itinere veniret Lampsacum cum magna calamitate et prope pernicie civitatis. Deducitur iste ad Ianitorem quendam hospitem, comitesque eius item apud ceteros hospites conlocantur. Vt mos erat istius, atque ut eum suae libidines flagitiosae facere admonebant, statim negotium dat illis suis comitibus, nequissimis turpissimisque

1 habes dicere *Lamb.*, *Kays.* 8 ecquo *D*: hecquo *p*: et quo *δ* 9 quam *om. D al. p*: stupr. flag. suor. quam *del. Kays.* 10 ego relinquam *qr* 16 autem *DΨbr*: *om. pq* 17 ipsi *om. K* Lampsaceni *secl. Bake*, *Kays.* 19 Graecorum *D rell. Non.*: *om. pq*[1]: *secl. Kays.* 24 in illo *Lg.* 42 *Kays* (i, § 15) 28 flagitiose *Dp rell.* admonebant *DΨpr*: commonebant *K*: monebant *q*

hominibus, uti videant et investigent ecqua virgo sit aut mulier digna quam ob rem ipse Lampsaci diutius commo-
25 raretur. Erat comes eius Rubrius quidam, homo factus ad
64 istius libidines, qui miro artificio, quocumque venerat, haec investigare omnia solebat. Is ad eum rem istam defert, Philodamum esse quendam, genere, honore, copiis, existimatione facile principem Lampsacenorum; eius esse filiam, quae cum patre habitaret propterea quod virum non haberet, mulierem eximia pulchritudine; sed eam summa integritate pudicitiaque existimari. Homo, ut haec audivit, sic exarsit ad id quod non modo ipse numquam viderat, sed ne audierat quidem ab eo qui ipse vidisset, ut statim ad Philodamum migrare se diceret velle. Hospes Ianitor, qui nihil suspicaretur, veritus ne quid in ipso se offenderetur, hominem summa vi retinere coepit. Iste, qui hospitis relinquendi causam reperire non posset, alia sibi ratione viam munire ad stuprum coepit; Rubrium, delicias suas, in omnibus eius modi rebus adiutorem suum et conscium, parum laute
65 deversari dicit; ad Philodamum deduci iubet. Quod ubi est Philodamo nuntiatum, tametsi erat ignarus quantum sibi ac liberis suis iam tum mali constitueretur, tamen ad istum venit; ostendit munus illud suum non esse; se, cum suae partes essent hospitum recipiendorum, tum ipsos tamen praetores et consules, non legatorum adseculas, recipere solere. Iste, qui una cupiditate raperetur, totum illius postulatum causamque neglexit; per vim ad eum,
26 qui recipere non debebat, Rubrium deduci imperavit. Hic Philodamus, posteaquam ius suum obtinere non potuit, ut

1 ut *πb* hecquae *p*, ecquae *s* : qua DG_1 : si qua KG_2 2 commoretur *Ern. auct. Klotz, Kays.* 5 istam *Dp rell.* : ita *Pluyg.*, *Madv.*, *Muell.* 13 Ianitor *secl. Bake, Kays.*, *Muell.* 20 erat *tres Lgg.*, *Non.* : non erat *DΨprb* : erat non *q al.* 21 mali *πb* : *om. DΨ* 22 munus illud suum *DZπb* : illud munus suum G_2K : munus suum illud G_1 23 ipsos tantum *Lg.* 42 24 adseculas (ass.) *Dπ* : asseclas *rell.*

humanitatem consuetudinemque suam retineret laborabat. Homo, qui semper hospitalissimus amicissimusque nostrorum hominum existimatus esset, noluit videri ipsum illum Rubrium invitus domum suam recepisse; magnifice et ornate, ut erat in primis inter suos copiosus, convivium comparat; rogat Rubrium ut quos ei commodum sit invitet, locum sibi soli, si videatur, relinquat; etiam filium suum, lectissimum adulescentem, foras ad propinquum suum quendam mittit ad cenam. Rubrius istius comites invitat; 66
eos omnis Verres certiores facit quid opus esset. Mature veniunt, discumbitur. Fit sermo inter eos, et invitatio ut Graeco more biberetur; hortatur hospes, poscunt maioribus poculis, celebratur omnium sermone laetitiaque convivium. Posteaquam satis calere res Rubrio visa est, 'Quaeso,' inquit, 'Philodame, cur ad nos filiam tuam non intro vocari iubes?' Homo, qui et summa gravitate et iam id aetatis et parens esset, obstipuit hominis improbi dicto. Instare Rubrius. Tum ille, ut aliquid responderet, negavit moris esse Graecorum ut in convivio virorum accumberent mulieres. Hic tum alius ex alia parte, 'Enim vero ferendum hoc quidem non est; vocetur mulier!' Et simul servis suis Rubrius ut ianuam clauderent et ipsi ad foris adsisterent imperat. Quod ubi ille intellexit, id agi atque id parari ut 67
filiae suae vis adferretur, servos suos ad se vocat; his imperat ut se ipsum neglegant, filiam defendant; excurrat aliquis qui hoc tantum domestici mali filio nuntiet. Clamor interea fit tota domo; inter servos Rubri atque hospitis iactatur domi suae vir primarius et homo honestissimus; pro se quisque manus adfert; aqua denique ferventi a Rubrio ipso Philodamus perfunditur. Haec ubi filio nuntiata sunt,

6 comparat *Dp rell. Non.* (*Zielinski p.* 193): apparat *q*¹ *Muell.* 17 obstipuit (ops. *p*) *q*λ : obstupuit *Dr rell.* 18 ille πb : *om. D*Ψ 27 pugna inter *contra codd. Rufinianus* 28 primarius *Non. edd.* : primus *codd.* : (optimus *s et ed. Iunt.*) homo πb *Non.* : *om. D*Ψ

statim exanimatus ad aedis contendit, ut et vitae patris et
pudicitiae sororis succurreret; omnes eodem animo Lampsaceni, simul ut hoc audierunt, quod eos cum Philodami
dignitas tum iniuriae magnitudo movebat, ad aedis noctu
convenerunt. Hic lictor istius Cornelius, qui cum eius
servis erat a Rubrio quasi in praesidio ad auferendam
mulierem conlocatus, occiditur; servi non nulli vulnerantur;
ipse Rubrius in turba sauciatur. Iste, qui sua cupiditate
tantos tumultus concitatos videret, cupere aliqua evolare, si
27 68 posset. Postridie homines mane in contionem conveniunt;
quaerunt quid optimum factu sit; pro se quisque, ut in
quoque erat auctoritatis plurimum, ad populum loquebatur;
inventus est nemo cuius non haec et sententia esset et oratio,
non esse metuendum, si istius nefarium scelus Lampsaceni
ulti vi manuque essent, ne senatus populusque Romanus in
eam civitatem animadvertendum putaret; quodsi hoc iure
legati populi Romani in socios nationesque exteras uterentur,
ut pudicitiam liberorum servare ab eorum libidine tutam
non liceret, quidvis esse perpeti satius quam in tanta vi
69 atque acerbitate versari. Haec cum omnes sentirent, et
cum in eam rationem pro suo quisque sensu ac dolore
loqueretur, omnes ad eam domum in qua iste deversabatur
profecti sunt; caedere ianuam saxis, instare ferro, ligna et
sarmenta circumdare ignemque subicere coeperunt. Tunc
cives Romani, qui Lampsaci negotiabantur, concurrunt;
orant Lampsacenos ut gravius apud eos nomen legationis
quam iniuria legati putaretur; sese intellegere hominem
illum esse impurum ac nefarium, sed quoniam nec perfecisset quod conatus esset, neque futurus esset Lampsaci

3 cum *Dpq*: tum Ψδ 9 aliqua *Dpr*: aliq̃. *KZ*: aliquo *L* 10 mane homines *prb* 11 factu *D al. p Asc.*: factum G_1qr 13 oratio *pb*: ratio *D*Ψ*r* 22 devers. *D*: divers. *pr Schol. Gronov.* 24 subiicere *Dpr*: circum *add. in mg.* D^2, *et ita* Ψ Tunc *D*Ψ: tum *pb*

postea, levius eorum peccatum fore si homini scelerato pepercissent quam si legato non pepercissent.

Sic iste multo sceleratior et nequior quam ille Hadrianus 70
aliquanto etiam felicior fuit. Ille, quod eius avaritiam cives Romani ferre non potuerunt, Vticae domi suae vivus exustus est, idque ita illi merito accidisse existimatum est ut laetarentur omnes neque ulla animadversio constitueretur: hic sociorum ambustus incendio tamen ex illa flamma periculoque evolavit, neque adhuc causam ullam excogitare potuit quam ob rem commiserit, aut quid evenerit, ut in tantum periculum veniret. Non enim potest dicere, 'cum seditionem sedare vellem, cum frumentum imperarem, cum stipendium cogerem, cum aliquid denique rei publicae causa gererem, quod acrius imperavi, quod animadverti, quod minatus sum.' Quae si diceret, tamen ignosci non oporteret, si nimis atrociter imperando sociis in tantum adductus periculum videretur. Nunc cum ipse causam illius tumultus 28
neque veram dicere neque falsam confingere audeat, homo 71
autem ordinis sui frugalissimus, qui tum accensus C. Neroni fuit, P. Tettius, haec eadem se Lampsaci cognosse dixerit, vir omnibus rebus ornatissimus, C. Varro, qui tum in Asia militum tribunus fuit, haec eadem ipse se ex Philodamo audisse dicat, potestis dubitare quin istum fortuna non tam ex illo periculo eripere voluerit quam ad vestrum iudicium reservare? Nisi vero illud dicet, quod et in Tetti testimonio priore actione interpellavit Hortensius—quo tempore quidem signi satis dedit, si quid esset quod posset dicere, se tacere non posse, ut, quam diu tacuit in ceteris testibus, scire omnes possemus nihil habuisse quod diceret: hoc tum dixit, Philodamum et filium eius a C. Nerone esse damnatos.

5 potuerant δ 6 ita *πb*: *om.* *D*Ψ 19 tunc *D al.* 20 Tettius δ: Pettius *DKp*: Pectius *qr* 22 mil. trib. *D*Ψ: trib. mil. *p* (*errant Zumpt, Iord.*) *br* ipse *coni. Benecke*: ipsa *codd.*: ipso *Haase, Kays.* 26 quo tempore quidem *Dp rell.* (*praeter* G_2K quo temp. ipse qu.): quo quidem temp. *Siesbye, Muell.*

72 De quo ne multa disseram tantum dico, secutum id esse
Neronem et eius consilium: quod Cornelium lictorem
occisum esse constaret, putasse non oportere esse cuiquam
ne in ulciscenda quidem iniuria hominis occidendi potesta-
tem. In quo video Neronis iudicio non te absolutum esse
improbitatis, sed illos damnatos esse caedis.
Verum ista damnatio tamen cuius modi fuit? Audite,
quaeso, iudices, et aliquando misereminі sociorum et osten-
29 dite aliquid iis in vestra fide praesidi esse oportere. Quod
toti Asiae iure occisus videbatur istius ille verbo lictor, re
vera minister improbissimae cupiditatis, pertimuit iste ne
Philodamus Neronis iudicio liberaretur; rogat et orat
Dolabellam ut de sua provincia decedat, ad Neronem pro-
ficiscatur; se demonstrat incolumem esse non posse, si
Philodamo vivere atque aliquando Romam venire licuisset.
73 Commotus est Dolabella: fecit—id quod multi reprehen-
derunt—ut exercitum, provinciam, bellum relinqueret, et in
Asiam hominis nequissimi causa in alienam provinciam pro-
ficisceretur. Posteaquam ad Neronem venit, contendit ab
eo ut Philodami causam cognosceret. Venerat ipse qui
esset in consilio et primus sententiam diceret; adduxerat
etiam praefectos et tribunos militaris suos, quos Nero omnis
in consilium vocavit; erat in consilio etiam aequissimus
iudex ipse Verres; erant non nulli togati creditores Grae-
corum, quibus ad exigendas pecunias improbissimi cuiusque
74 legati plurimum prodest gratia. Ille miser defensorem repe-
rire neminem poterat; quis enim esset aut togatus, qui
Dolabellae gratia, aut Graecus, qui eiusdem vi et imperio
non moveretur? Accusator autem adponitur civis Romanus
de creditoribus Lampsacenorum; qui si dixisset quod iste

1 multa π : multum DΨ 5 Neronis iudicio *del. Bake* 7 fuerit audite *qr edd. recc.* 9 his *codd.* 17 in Asiam *auct. Iord. secl. Kays.* 26 rep. nem. pot. *πbδ, Zielinski p.* 193 : nem. rep. pot. DΨ 30 quod iste iussisset *s. l. p*[2]

iussisset, per eiusdem istius lictores a populo pecuniam posset exigere. Cum haec omnia tanta contentione, tantis copiis agerentur; cum illum miserum multi accusarent, nemo defenderet; cumque Dolabella cum suis praefectis pugnaret in consilio, Verres fortunas agi suas diceret, idem testimonium diceret, idem esset in consilio, idem accusatorem parasset,—haec cum omnia fierent, et cum hominem constaret occisum, tamen tanta vis istius iniuriae, tanta in isto improbitas putabatur ut de Philodamo AMPLIVS pronuntiaretur. 30 75 Quid ego nunc in altera actione Cn. Dolabellae spiritus, quid huius lacrimas et concursationes proferam, quid C. Neronis, viri optimi atque innocentissimi, non nullis in rebus animum nimium timidum atque demissum? qui in illa re quid facere *oporteret* non habebat, nisi forte, id quod omnes tum desiderabant, ut ageret eam rem sine Verre et sine Dolabella. Quicquid esset sine his actum, omnes probarent; tum vero quod pronuntiatum est non per Neronem iudicatum, sed per Dolabellam ereptum existimabatur. Condemnatur enim perpaucis sententiis Philodamus et eius filius. Adest, instat, urget Dolabella ut quam primum securi feriantur, quo quam minime multi ex illis de istius nefario scelere audire possent. Constituitur in foro 76 Laodiceae spectaculum acerbum et miserum et grave toti Asiae provinciae, grandis natu parens adductus ad supplicium, ex altera parte filius, ille quod pudicitiam liberorum, hic quod vitam patris famamque sororis defenderat. Flebat uterque non de suo supplicio, sed pater de fili morte, de patris filius. Quid lacrimarum ipsum Neronem putatis profudisse? quem fletum totius Asiae fuisse, quem luctum et gemitum Lampsacenorum? securi esse percussos homines innocentis nobilis, socios populi Romani atque amicos,

14 oporteret *scripsi* : potuerit *Dp rell.* (i, § 103 ; iii, § 113 : *Cl. Rev.* xvii. 202)   21 quod quam $prG_{12}\delta$: quod quoniam *DZs*   23 laodiceē *b* : laodicie *D* : laodiciae *πλs*   29 luctum et *om.* G_2K

propter hominis flagitiosissimi singularem nequitiam atque improbissimam cupiditatem!

77 Iam iam, Dolabella, neque me tui neque tuorum liberorum, quos tu miseros in egestate atque in solitudine reliquisti, misereri potest. Verresne tibi tanti fuit ut eius libidinem hominum innocentium sanguine lui velles? Idcircone exercitum atque hostem relinquebas ut tua vi et crudelitate istius hominis improbissimi pericula sublevares? Quod enim eum tibi quaestoris in loco constitueras, idcirco tibi amicum in perpetuum fore putasti? nesciebas ab eo Cn. Carbonem consulem, cuius re vera quaestor fuerat, non modo relictum sed etiam spoliatum auxiliis, pecunia, nefarie oppugnatum et proditum? Expertus igitur es istius perfidiam tum cum ipse se ad inimicos tuos contulit, cum in te homo ipse nocens acerrimum testimonium dixit, cum rationes ad aerarium nisi damnato te referre noluit.

31 78 Tantaene tuae, Verres, libidines erunt ut eas capere ac sustinere non provinciae populi Romani, non nationes exterae possint? Tune quod videris, quod audieris, quod concupieris, quod cogitaris, nisi id ad nutum tuum praesto fuerit, nisi libidini tuae cupiditatique paruerit, immittentur homines, expugnabuntur domus, civitates non modo pacatae, verum etiam sociorum atque amicorum ad vim atque ad arma confugient, ut ab se atque a liberis suis legati populi Romani scelus ac libidinem propulsare possint? Nam quaero abs te circumsessusne sis Lampsaci, coeperitne domum in qua deversabare illa multitudo incendere, voluerintne legatum populi Romani comburere vivum Lampsaceni? Negare non potes; habeo enim testimonium tuum quod apud Neronem dixisti, habeo quas ad eundem litteras

3 me *Dp al.*: *om. Lgg. praeter q* liberorum *DΨπb*: liberum *Quint. Asc. edd.* 6 innocentum *G₁Z* elui *Bake* (sanguines lui *p*) 10 sperasti *L* 24 a liberis *om. pq¹* 29 tuum *Dp rell.*: publicum tuum *Asc., Klotz*

misisti. Recita hunc ipsum locum de testimonio. TESTI- 79
MONIVM C. VERRIS IN ARTEMIDORVM. NON MVLTO POST IN DOMVM —. Bellumne populo Romano Lampsacena civitas facere conabatur? deficere ab imperio ac nomine nostro volebat? Video enim et ex iis quae legi et audivi intellego, in qua civitate non modo legatus populi Romani circumsessus, non modo igni, ferro, manu, copiis oppugnatus, sed aliqua ex parte violatus sit, nisi publice satis factum sit,
ei civitati bellum indici atque inferri solere. Quae fuit 80
igitur causa cur cuncta civitas Lampsacenorum de contione, quem ad modum tute scribis, domum tuam concurrerit? Tu enim neque in litteris quas Neroni mittis, neque in testimonio causam tanti tumultus ostendis ullam. Obsessum te dicis, ignem adlatum, sarmenta circumdata, lictorem tuum occisum esse dicis, prodeundi tibi in publicum potestatem factam negas: causam huius tanti terroris occultas. Nam si quam Rubrius iniuriam suo nomine ac non impulsu tuo et tua cupiditate fecisset, de tui comitis iniuria questum ad te potius quam te oppugnatum venirent. Cum igitur quae causa illius tumultus fuerit testes a nobis producti dixerint, ipse celarit, nonne causam hanc quam nos proposuimus cum illorum testimonia tum istius taciturnitas perpetua confirmat?

32 81
Huic homini parcetis igitur, iudices, cuius tanta peccata sunt ut ii quibus iniurias fecerit neque legitimum tempus exspectare ad ulciscendum neque vim tantam doloris in posterum differre potuerint? Circumsessus es. A quibus? A Lampsacenis. Barbaris hominibus, credo, aut iis qui populi Romani nomen contemnerent. Immo vero ab hominibus et natura et consuetudine et disciplina lenissi-

1–3 Recita . . . domum *in mg. pr* (ipsum hunc *b*): *om. DΨ* 3 lampsaceni civ. fac. conabatur *p*: lampsaceni fac. conabantur *δ* 11 tuam *pr*: *om. DΨ* concurrerit *Dp rell.*: -eret *b Lg.* 42, *Muell.* 22 perpetua confirmat *Dp rell.*: conf. perp. *qr* (*Zielinski p.* 193) 26 ad ulcisc. exsp. *q*[1]

mis, porro autem populi Romani condicione sociis, fortuna servis, voluntate supplicibus: ut perspicuum sit omnibus, nisi tanta acerbitas iniuriae, tanta vis sceleris fuisset ut Lampsaceni moriendum sibi potius quam perpetiendum putarent, numquam illos in eum locum progressuros fuisse ut vehementius odio libidinis tuae quam legationis metu moverentur. 82 Nolite, per deos immortalis, cogere socios atque exteras nationes hoc uti perfugio, quo, nisi vos vindicatis, utentur necessario! Lampsacenos in istum numquam ulla res mitigasset nisi eum poenas Romae daturum credidissent: etsi talem acceperant iniuriam, quam nulla lege satis digne persequi possent, tamen incommoda sua nostris committere legibus et iudiciis quam dolori suo permittere maluerunt. Tu mihi, cum circumsessus a tam inlustri civitate sis propter tuum scelus atque flagitium, cum coegeris homines miseros et calamitosos quasi desperatis nostris legibus et iudiciis ad vim, ad manus, ad arma confugere, cum te in oppidis et civitatibus amicorum non legatum populi Romani, sed tyrannum libidinosum crudelemque praebueris, cum apud exteras nationes imperi nominisque nostri famam tuis probris flagitiisque violaris, cum te ex ferro amicorum populi Romani eripueris atque ex flamma sociorum evolaris, hic tibi perfugium speras futurum? Erras: ut huc incideres, non ut hic conquiesceres, illi te vivum exire passi sunt.

33 83 Et ais iudicium esse factum te iniuria circumsessum esse Lampsaci, quod Philodamus cum filio condemnatus sit. Quid, si doceo, si planum facio teste homine nequam, verum ad hanc rem tamen idoneo—te ipso, inquam, teste docebo te huius circumsessionis tuae causam et culpam in alios transtulisse, neque in eos, quos tu insimularas, esse animad-

4 moriendum sibi potius *Dp rell.*: mor. potius sibi G_2: sibi mor. pot. *K* 8 quod *codd.* 26 At ais *Muell.* 31 contulisse *Asc.* insimularas *Dp rell., praeter* G_{12} (insimulares) *Lg.* 42 (-abas): insimularis *edd.* (*Cl. Rev.* xvii. 202)

versum. Iam nihil te iudicium Neronis adiuvat. Recita quas ad Neronem litteras misit. EPISTVLA C. VERRIS AD NERONEM. THEMISTAGORAS ET THESSALVS —. Themistagoram et Thessalum scribis populum concitasse. Quem populum? Qui te circumsedit, qui te vivum comburere conatus est. Vbi hos persequeris, ubi accusas, ubi defendis ius nomenque legati? in Philodami iudicio dices id actum? Cedo mihi ipsius Verris testimonium: videamus quid idem 84
iste iuratus dixerit. Recita. AB ACCVSATORE ROGATVS RESPONDIT IN HOC IVDICIO NON PERSEQVI: SIBI IN ANIMO ESSE ALIO TEMPORE PERSEQVI. Quid igitur te iuvat Neronis iudicium, quid Philodami damnatio? Legatus cum esses circumsessus, cumque, quem ad modum tute ad Neronem scripsisti, populo Romano communique causae legatorum facta esset insignis iniuria, non es persecutus: dicis tibi in animo esse alio tempore persequi. Quod fuit id tempus? quando es persecutus? Cur imminuisti ius legationis, cur causam populi Romani deseruisti ac prodidisti, cur iniurias tuas coniunctas cum publicis reliquisti? Non te ad senatum causam deferre, non de tam atrocibus iniuriis conqueri, non eos homines qui populum concitarant consulum litteris evocandos curare oportuit? Nuper M. Aurelio 85
Scauro postulante, quod is Ephesi se quaestorem vi prohibitum esse dicebat quo minus e fano Dianae servum suum, qui in illud asylum confugisset, abduceret, Pericles Ephesius, homo nobilissimus, Romam evocatus est, quod auctor illius iniuriae fuisse arguebatur: tu, si te legatum ita Lampsaci tractatum esse senatum docuisses ut tui comites vulnerarentur, lictor occideretur, ipse circumsessus paene incenderere, eius autem rei duces et auctores principes fuisse,

1–3 Recita . . . Thessalus *prb* (i, § 79): *om. DΨ* 9 Recita *prb*: *om. D rell.* 10 sibi *πb*: in hoc sibi *DΨ* (in *om. G₁*) 19 Nonne te *r Lgg. praeter q* 21 concitarent *G₂qr* 27 argueretur *bδ* (*Zielinski p.* 193) 30 actores *π* et princ. *Lamb. edd.*

quos scribis, Themistagoram et Thessalum, quis non commoveretur, quis non ex iniuria quae tibi esset facta sibi provideret, quis non in ea re causam tuam, periculum commune agi arbitraretur? Etenim nomen legati eius modi esse debet quod non modo inter sociorum iura, sed etiam inter hostium tela incolume versetur.

34 Magnum hoc Lampsacenum crimen est libidinis atque
86 improbissimae cupiditatis: accipite nunc avaritiae prope modum in suo genere non levius. Milesios navem poposcit, quae eum praesidi causa Myndum prosequeretur: illi statim myoparonem egregium de sua classe ornatum atque armatum dederunt. Hoc praesidio Myndum profectus est. Nam quid a Milesiis lanae publice abstulerit, item de sumptu in adventum, de contumeliis et iniuriis in magistratum Milesium tametsi dici cum vere tum graviter et vehementer potest, tamen dicere praetermittam eaque omnia testibus integra reservabo: illud, quod neque taceri ullo modo neque
87 dici pro dignitate potest, cognoscite. Milites remigesque Miletum Myndo pedibus reverti iubet: ipse myoparonem pulcherrimum de decem Milesiorum navibus electum L. Magio et L. Fannio, qui Myndi habitabant, vendidit. Hi sunt homines quos nuper senatus in hostium numero habendos censuit: hoc illi navigio ad omnis populi Romani hostis usque ab Dianio [quod in Hispania est] ad Sinopam [quae in Ponto est] navigaverunt.

O, di immortales, incredibilem avaritiam singularemque audaciam! Navem tu de classe populi Romani, quam tibi Milesia civitas ut te prosequeretur dedisset, ausus es vendere? Si te magnitudo malefici, si hominum existimatio non

8 nunc *Dp al.*: vero G_3K (*D in mg.* '*al. vero*') 13 a *πK*: *om. DZ al.* (milesios *p*). *Cf.* ii, § 26 lanae publice *p*: lane publice *D al.*: -ae -ae *vulg.* 17 taceri *om.* pq^1 21 Mario DG_{12} Fannio *Asc. edd.*: Fabio *Dp rell., praeter brδ* (Rabio) 24 ab *pq al.*: a *s.* ad *rell.* *Verba seclusa om. Asc.*: *mance p* usque ab dianopam quae in ponto est nav.

movebat, ne illud quidem cogitabas, huius improbissimi furti sive adeo nefariae praedae tam inlustrem ac tam nobilem civitatem testem futuram? An quia tum Cn. Dolabella in 88 eum qui ei myoparoni praefuerat, Milesiisque rem gestam renuntiarat, animadvertere tuo rogatu conatus est, renuntiationemque eius, quae erat in publicas litteras relata illorum legibus, tolli iusserat, idcirco te ex hoc crimine elapsum esse arbitrabare? Multum te ista fefellit opinio, et quidem 35 multis in locis. Semper enim existimasti, et maxime in Sicilia, satis cautum tibi ad defensionem fore, si aut referri aliquid in litteras publicas vetuisses, aut quod relatum esset tolli coegisses. Hoc quam nihil sit, tametsi ex multis Siciliae civitatibus priore actione didicisti, tamen etiam in hac ipsa civitate cognosce. Sunt illi quidem dicto audientes, quam diu adsunt ii qui imperant: simul ac discesserunt, non solum illud perscribunt quod tum prohibiti sunt, sed etiam causam adscribunt cur non tum in litteras relatum sit. Manent istae litterae Mileti, manent, et dum erit illa civitas 89 manebunt. Decem enim navis iussu L. Murenae populus Milesius ex pecunia vectigali populo Romano fecerat, sicut pro sua quaeque parte Asiae ceterae civitates. Quam ob rem unam ex decem, non praedonum repentino adventu sed legati latrocinio, non vi tempestatis sed hac horribili tempestate sociorum amissam in litteras publicas rettulerunt. Sunt Romae legati Milesii, homines nobilissimi ac principes 90 civitatis, qui tametsi mensem Februarium et consulum designatorum nomen exspectant, tamen hoc tantum facinus non modo negare interrogati, sed ne producti quidem reticere poterunt: dicent, inquam, et religione adducti et domesticarum legum metu, quid illo myoparone factum sit, ostendent C. Verrem, in ea classe quae contra piratas aedificata sit, piratam ipsum consceleratum fuisse.

17 causam *om.* pG_1 (*s. l.* p^2) : causas *qr* 21 quaeque (queque *Dr*) *D al. p* : quoque G_3K

36 C. Malleolo, quaestore Cn. Dolabellae, occiso duas sibi hereditates venisse arbitratus est, unam quaestoriae procurationis, nam a Dolabella statim pro quaestore iussus est esse; alteram tutelae, nam cum pupilli Malleoli tutor esset,
91 in bona eius impetum fecit. Nam Malleolus in provinciam sic copiose profectus erat ut domi prorsus nihil relinqueret; praeterea pecunias occuparat apud populos et syngraphas fecerat, argenti optimi caelati grande pondus secum tulerat, nam ille quoque sodalis istius erat in hoc morbo et cupiditate; grande pondus argenti, familiam magnam, multos artifices, multos formosos homines reliquit. Iste quod argenti placuit invasit; quae mancipia voluit abduxit; vina ceteraque quae in Asia facillime comparantur, quae ille reliquerat, asportavit;
92 reliqua vendidit, pecuniam exegit. Cum ad HS viciens quinquiens redegisse constaret, ut Romam rediit, nullam litteram pupillo, nullam matri eius, nullam tutoribus reddidit; servos artifices pupilli cum haberet domi, circum pedes autem homines formosos et litteratos, suos esse dicebat, se emisse. Cum saepius mater et avia pueri postularent uti, si non redderet pecuniam nec rationem daret, diceret saltem quantum pecuniae Malleoli deportasset, a multis efflagitatus aliquando dixit HS deciens; deinde in codicis extrema cera nomen infimum in flagitiosa litura fecit; expensa Chrysogono servo HS sescenta milia, accepta pupillo Malleolo rettulit. Quo modo ex deciens HS sescenta sint facta, quo modo DC eodem modo quadrarint ut illa de Cn. Carbonis pecunia reliqua HS sescenta facta sint, quo modo Chrysogono

1 dolobellae occiso: *in his verbis incipit codex S, mutilus* 6 [copiose] *Ern. Kays.* nil *Zielinski, p.* 178 9 sodalis istius *prb*: sodalicius *SDΨ* (sodalius G_1) 13 facillime *SD al. p*: facile *qr Serv.* (*ad Verg. Ecl.* v. 36) 14 et pec. G_1 HS $\overline{XX}$ $\overline{D}$ quinquies *p* ($\overline{XX}$·D *SD*: XX·D· G_2KZr) 18 homines formosos *DZpb*: form. hom. G_2K *et* (*cum signis transp.*) *S* (i, § 105) 20 pec. non redd. G_1 23 in (*post* infimum) *om.* $G_{12}K$ 25 sint facta *SDp*: facta sint G_3 26 de eodem *SD*: in eodem *p* 27 facta sint *SDp*: facta sunt *b*: '*al. fort. recte*' *Muell.*

expensa lata sint, cur id nomen infimum in lituraque sit,
vos existimabitis. Tamen HS sescenta milia cum accepta 93
rettulisset, HS quinquaginta milia soluta non sunt; homines,
posteaquam reus factus est, redditi *alii*, alii etiam nunc reti-
nentur; peculia omnium vicariique retinentur. Haec est 37
istius praeclara tutela. En cui tuos liberos committas, en
memoriam mortui sodalis, en metum vivorum existimationis!
Cum tibi se tota Asia spoliandam ac vexandam praebuisset,
cum tibi exposita esset omnis ad praedandum Pamphylia,
contentus his tam opimis rebus non fuisti? manus a tutela,
manus a pupillo, manus a sodalis filio abstinere non potuisti?
Iam te non Siculi, non aratores, ut dictitas, circumveniunt,
non hi qui decretis edictisque tuis in te concitati infestique
sunt: Malleolus a me productus est et mater eius atque
avia, quae miserae flentes eversum a te puerum patriis bonis
esse dixerunt. Quid exspectas? an dum ab inferis ipse 94
Malleolus exsistat, atque abs te officia tutelae sodalitatis
familiaritatisque flagitet? Ipsum putato adesse. Homo
avarissime et spurcissime, redde bona sodalis filio, si non
quae abstulisti, at quae confessus es! Cur cogis sodalis
filium hanc primam in foro vocem cum dolore et querimonia
emittere? cur sodalis uxorem, sodalis socrum, domum deni-
que totam sodalis mortui contra te testimonium dicere? cur
pudentissimas lectissimasque feminas in tantum virorum
conventum insolitas invitasque prodire cogis? Recita
omnium testimonia. TESTIMONIVM MATRIS ET AVIAE.

Pro quaestore vero quo modo iste commune Milyadum 38
vexarit, quo modo Lyciam, Pamphyliam, Pisidiam Phry- 95

4 redditi alii alii etiam *scripsi*: redditi alii etiam *SDp rell. praeter r*, aliis (= alii sunt?) redditi alii etiam. *Vulg.* alii redditi alii etiam 5 omnium *SDZ*: omnia *π* vicariique] *habet in mg. p (m. pr.)* '*servi in loco manumissorum suppositi*' 7 memoria G_2Kb 9 tibi *om.* G_1 10 optimis *codd.* 13 hi *codd.*: ii *Iord.* 15 misere *Sp*: misere *D al. r* patris $G_2\delta$ 17 abs te *om. SD al.* 18 puta G_1 20 at *prb*: *om.* *SD*Ψ 22 amittere *codd.* 27 Myliadum *SD* 28 vexarit *b*: vexaret *Spq*: vexaret *D*

giamque totam frumento imperando, aestimando, hac sua, quam tum primum excogitavit, Siciliensi aestimatione adflixerit, non est necesse demonstrare verbis: hoc scitote, [his nominibus—quae res per hunc gestae sunt] cum iste civitatibus frumentum, coria, cilicia, saccos imperaret, neque ea sumeret proque iis rebus pecuniam exigeret—his nominibus solis Cn. Dolabellae HS ad triciens litem esse aestimatam. Quae omnia, etiamsi voluntate Dolabellae fiebant,
96 per istum tamen omnia gerebantur. Consistam in uno nomine; multa enim sunt ex eodem genere. Recita. DE LITIBVS AESTIMATIS CN. DOLABELLAE PR. PECVNIAE REDACTAE. QVOD A COMMVNI MILYADVM—. Te haec coegisse, te aestimasse, tibi pecuniam numeratam esse dico, eademque vi et iniuria, cum pecunias maximas cogeres, per omnis partis provinciae te tamquam aliquam calamitosam
97 tempestatem pestemque pervasisse demonstro. Itaque M. Scaurus, qui Cn. Dolabellam accusavit, istum in sua potestate ac dicione tenuit. Homo adulescens cum istius in inquirendo multa furta ac flagitia cognosset, fecit perite et callide; volumen eius rerum gestarum maximum isti ostendit; ab homine quae voluit in Dolabellam abstulit; istum testem produxit; dixit iste quae velle accusatorem putavit. Quo ex genere mihi testium qui cum isto furati sunt, si uti voluissem, magna copia fuisset; qui ut se periculo litium, coniunctione criminum liberarent, quo ego vellem descensuros pollice-
98 bantur. Eorum ego voluntatem omnium repudiavi; non modo proditori, sed ne perfugae quidem locus in meis castris cuiquam fuit. Forsitan meliores illi accusatores

4 his nom. . . . sunt *secl. Bake, Kays., Muell.* per ipsum *L* 6 iis] his *SDp* 11 P·R· pecuniam redactaę *p* (redacta e SDG_2 : redacta est D^2G_1Z) 15 aliquam calam. *SD al. p*: cal. aliq. G_2 16 pestem *s. l. p*[2] : pestem tempestatemque *qr* 19 cognosset *SDp rell. praeter* G_1b (cognosceret) *et K* (cognoscet) : i, § 18 21 produxit *D*: protulit produxit SG_{12} (*sed in S linea ducta sub* protulit) 25 descensuros *pbr*: discessuros *SDΨ*

habendi sint, qui haec omnia fecerunt. Ita est; sed ego defensorem in mea persona, non accusatorem maxime laudari volo. Rationes ad aerarium, antequam Dolabella condemnatus est, non audet referre; impetrat a senatu ut dies sibi prorogaretur, quod tabulas suas ab accusatoribus Dolabellae obsignatas diceret, proinde quasi exscribendi potestatem non haberet. Solus est hic qui numquam rationes ad aerarium referat.

Audistis quaestoriam rationem, tribus versiculis relatam; 39
legationis, non nisi condemnato et eiecto eo qui posset reprehendere; nunc denique praeturae, quam ex senatus consulto statim referre debuit, usque ad hoc tempus non rettulit. Quaestorem se in senatu exspectare dixit, proinde 99
quasi non, ut quaestor sine praetore possit rationem referre, —ut tu, Hortensi, ut omnes—eodem modo sine quaestore praetor. Dixit idem Dolabellam impetrasse. Omen magis patribus conscriptis quam causa placuit: probaverunt. Verum quaestores quoque iam pridem venerunt: cur non rettulisti? Illarum rationum ex ea faece legationis quaestoriaeque tuae procurationis illa sunt nomina, quae Dolabellae necessario sunt aestimata. EX LITIBVS AESTIMATIS DOLABELLAE PR. ET PRO PR.: Quod minus Dolabella Verri 100
acceptum rettulit quam Verres illi expensum tulerit, HS quingenta triginta quinque milia, et quod plus fecit Dolabella Verrem accepisse quam iste in suis tabulis habuit, HS ducenta triginta duo milia, et quod plus frumenti fecit accepisse istum, HS deciens et octingenta milia, quod tu homo castissimus aliud in tabulis habebas. Hinc illae extraordinariae pecuniae, quas nullo duce tamen aliqua ex

1 Ita est *codd.* (ista est G_2) : *om. b* : *secl. Muell.* 5 prorogarentur *codd.* 6 proinde *codd. praeter Lg.* 48 *et* δ (perinde) 8 ad aerar. rationes G_1 11 quam *SDZ* : *om.* G_2LK 13 quaestorem se *SDp* : quaestores sese *ex Asc.* (quaestor esse se) *edd.* deinde quasi *SDp al.* 14 et quaestor *codd.* posset δ 27 octing. duo milia G_2LK 28 callidissimus G_1 aliis *coni. Wyttenb.*

particula investigamus, redundarunt, hinc ratio cum Q. et Cn. Postumis Curtiis multis nominibus, quorum in tabulis iste habet nullum; hinc HS quater deciens P. Tadio numeratum Athenis testibus planum faciam; hinc empta apertissime praetura, nisi forte id etiam dubium est, quo
101 modo iste praetor factus sit. Homo scilicet aut industria aut opera probata aut frugalitatis existimatione praeclara aut denique, id quod levissimum est, adsiduitate, qui ante quaesturam cum meretricibus lenonibusque vixisset, quaesturam ita gessisset quem ad modum cognovistis, Romae post quaesturam illam nefariam vix triduum constitisset, absens non in oblivione iacuisset sed in adsidua commemoratione omnibus omnium flagitiorum fuisset, is repente, ut Romam venit, gratiis praetor factus est. Alia porro pecunia ne accusaretur data. Cui sit data, nihil ad me, nihil ad rem pertinere arbitror: datam quidem esse tum
102 inter omnis recenti negotio facile constabat. Homo stultissime et amentissime, tabulas cum conficeres et cum extraordinariae pecuniae crimen subterfugere velles, satis te elapsurum omni suspicione arbitrabare si, quibus pecuniam credebas, iis expensum non ferres, neque in tuas tabulas ullum nomen referres, cum tot tibi nominibus acceptum Curtii referrent? Quid proderat tibi te expensum illis non tulisse? an tuis solis tabulis te causam dicturum existimasti?

40
103 Verum ad illam iam veniamus praeclaram praeturam, criminaque ea quae notiora sunt his qui adsunt quam nobis qui meditati ad dicendum paratique venimus; in quibus non dubito quin offensionem neglegentiae vitare

1 ratio ·Q·Q· postumus curtus *SDp al.* 4 numcrata *codd.*: *corr. Gronov.* (ii, §§ 20, 50) 18 cum (*ante* confic.) *om. SD* 20 arbitrare *p*G_1 21 his *SDp al.* 22 nomen ullum *qr* nominis *SD* 24 solius? *Muell.* 26 *habet p in mg.* hinc incipit de praetura urbana: *D*[2] admissa in praetura urbana. tertia pars divisionis 29 quin *pr*: quid in *SD al.*

atque effugere non possim. Multi enim ita dicent, 'De illo
nihil dixit in quo ego interfui; illam iniuriam non attigit
quae mihi aut quae amico meo facta est, quibus ego in
rebus interfui'. His omnibus qui istius iniurias norunt, hoc
est populo Romano universo, me vehementer excusatum
volo non neglegentia mea fore ut multa praeteream, sed
quod alia testibus integra reservari velim, multa autem
propter rationem brevitatis ac temporis praetermittenda
existimem. Fatebor etiam illud invitus, me prorsus, cum
iste punctum temporis nullum vacuum peccato praeterire
passus sit, omnia quae ab isto commissa sint non potuisse
cognoscere. Quapropter ita me de praeturae criminibus
auditote ut ex utroque genere, et iuris dicendi et sartorum
tectorum exigendorum, ea postuletis quae maxime digna
sint eo reo cui parvum ac mediocre obici nihil oporteat.
Nam ut praetor factus est, qui auspicato a Chelidone sur- 104
rexisset, sortem nactus est urbanae provinciae magis ex sua
Chelidonisque quam ex populi Romani voluntate. Qui
principio qualis in edicto constituendo fuerit cognoscite.

P. Annius Asellus mortuus est C. Sacerdote praetore. 41
Is cum haberet unicam filiam neque census esset, quod
eum—natura hortabatur, lex nulla prohibebat—fecit ut filiam
bonis suis heredem institueret. Heres erat filia. Facie-
bant omnia cum pupilla, legis aequitas, voluntas patris,
edicta praetorum, consuetudo iuris eius quod erat tum cum
Asellus est mortuus. Iste praetor designatus—utrum 105
admonitus an temptatus an, qua est ipse sagacitate in his
rebus, sine duce ullo, sine indice pervenerit ad hanc impro-

3 aut *om.* *LK* in *om.* *G_1K* 4 iis *SD* 8 brev. rat. *G_1* 13 ex *p Asc. Prisc.* δ : *om.* *SDΨ* dicendi *SDp Prisc.* : dicundi δ 15 aut *Prisc.* nihil oporteat *DpZS*[2] : nihilo poterat *S*[1] (i, § 75) 20 C. Annius *codd.* : *corr. Naugerius* (i, § 107 : ii, § 21) . p̄R̄ . *D corr.*, *Zr* : p^i^r *p* : . p . R̄ *SD primo* 22 eum *SDKZpr* : cum *q* : *om.* *b edd.* 23 omnia faciebant *qr* 24 puella *Prisc.* legis *SDp* : leges *Prisc.* 26 mortuus est *Kr* 27 an temptatus *p* : atemptatus (att.) *SDΨ* ipse *SDΨp* : iste *bδ*

bitatem, nescio: vos tantum hominis audaciam amentiamque cognoscite—appellat heredem L. Annium, qui erat institutus secundum filiam (non enim mihi persuadetur istum ab illo prius appellatum); dicit se posse ei condonare edicto hereditatem; docet hominem quid possit fieri. Illi bona res, huic vendibilis videbatur. Iste, tametsi singulari est audacia, tamen ad pupillae matrem submittebat; malebat pecuniam accipere, ne quid novi ediceret, quam ut hoc edictum tam
106 improbum et tam inhumanum interponeret. Tutores pecuniam praetori si pupillae nomine dedissent, grandem praesertim, quem ad modum in rationem inducerent, quem ad modum sine periculo suo dare possent, non videbant; simul et istum fore tam improbum non arbitrabantur; saepe appellati pernegaverunt. Iste ad arbitrium eius cui condonabat hereditatem ereptam a liberis quam aequum edictum conscripserit, quaeso, cognoscite. CVM INTELLEGAM LEGEM VOCONIAM —. Quis umquam crederet mulierum adversarium Verrem futurum? an ideo aliquid contra mulieres fecit ne totum edictum ad Chelidonis arbitrium scriptum videretur? Cupiditati hominum ait se obviam ire. Quis potius non modo his temporibus, sed etiam apud maiores nostros? quis tam remotus fuit a cupiditate? Dic, quaeso, cetera; delectat enim me hominis gravitas, scientia iuris *praetorii*, auctoritas. Recita. QVI AB A. POSTVMIO

1 audaciam amentiamque *pbrK*: am. aud. *ZG*[1]*λ et SD* (*sed hi cum signis transp.* § 2) 5 possit *SDΨp*: posset *V Prisc.* 6 singulari *pKZ et corr. SD*: -aris *Vb al., et pr. SD*: *fort.* singularis audaciae? 8 diceret *Vb* 9 tam *V*: *om. SDZpbr*: tam *K Harl.* 5428 13 et *om. Vb* (*Am. J. Ph.* xxvi. 411) 15 condonabat *VSDp rell.*: -averat *Prisc.*: -arat *δ* a *SDp rell.*: *om. Vb Prisc.* aecum *Vp*: aequum *SDb*: et cum *qr* (qua maecum p_1 *corr.*) 16 Cum . . . Voconiam *om. V* 17 Verr. mul. advers. *bδ* 19 fecit *SDp rell.*: scripsit *V* (i, § 110: *Am. J. Ph. l.c.*) 21 etiam *om. V* (*Am. J. Ph. ibid.* 412: *cf.* i, § 45) 22 fuit *om.* G_2 24 praetorii (i, § 114) *add. Koch, V secutus in quo est* P·R· (iii, § 17): praetoris auctoritas *Klotz* Recita *V*: *om. SDp rell.* (*cf.* dic . . . recita i, § 143) ab *om. V*

Q. FVLVIO CENSORIBVS POSTVE EA — — FECIT FECERIT. 'Fecit fecerit'? quis umquam edixit isto modo? quis umquam 107 eius rei fraudem aut periculum proposuit edicto, quae neque post edictum reprehendi neque ante edictum provideri potuit? Iure, legibus, auctoritate omnium qui consulebantur, 42 testamentum P. Annius fecerat non improbum, non inofficiosum, non inhumanum: quodsi ita fecisset, tamen post illius mortem nihil de testamento illius novi iuris constitui oporteret. Voconia lex te videlicet delectabat. Imitatus esses ipsum illum C. Voconium, qui lege sua hereditatem ademit nulli neque virgini neque mulieri: sanxit in posterum, qui post eos censores census esset, ne quis heredem virginem neve mulierem faceret. In lege Voconia 108 non est 'FECIT FECERIT', neque in ulla praeteritum tempus reprehenditur nisi eius rei quae sua sponte tam scelerata et nefaria est ut, etiamsi lex non esset, magnopere vitanda fuerit. Atque in his ipsis rebus multa videmus ita sancta esse legibus ut ante facta in iudicium non vocentur; Cornelia testamentaria, nummaria, ceterae complures, in quibus non ius aliquod novum populo constituitur, sed sancitur ut, quod semper malum facinus fuerit, eius quaestio ad populum pertineat ex certo tempore. De iure vero civili si quis novi 109 quid instituit, is non omnia quae ante acta sunt rata esse patietur? Cedo mihi leges Atinias, Furias, Fusias, ipsam, ut dixi, Voconiam, omnis praeterea de iure civili: hoc reperies in omnibus statui ius quo post eam legem populus utatur. Qui plurimum tribuunt edicto, praetoris edictum legem annuam dicunt esse: tu edicto plus amplecteris quam

3 eius rei *SD*: ei rei *V* 4 reprehendi *V sol.* (*Am. J. Ph.* xxvi. 410) 6 P. Annius *VSD* (*in mg. D* '*al. C*') 10 ipsum illum *VSDpr*: illum ipsum *Kδ Prisc.* C *SDp al.*: *om. V* (§ 22: i, § 111) 15 tam *V*: *om. SDp rell.* 16 magnopere *VSD* (i, § 22): magno opere *Iord.* 17 his *V*: is *π*: *om. SDΨ* 22 ex *Vp*: *om. SDΨ*: (a certo *Asc.*) 23 instituerit *Prisc. contra codd.* non *Vs Prisc.*: non *SD*: *om. G₂Lq et in lac. p* 24 patietur *V Asc.*: patitur *SDp al.* Fusias *SDp al.*: flufias *V* 28 amplecteris *VSD*: compl. *bδ*

lege. Si finem edicto praetoris adferunt Kalendae Ianuariae, cur non initium quoque edicti nascitur a Kalendis Ianuariis? an in eum annum progredi nemo poterit edicto quo praetor alius futurus est, in illum quo alius praetor fuit regredietur?
110 Ac si hoc iuris, non unius hominis causa edixisses, cautius
43 composuisses. Scribis, QVI HEREDEM FECIT FECERIT. Quid, si plus legarit quam ad heredem heredesve perveniat? quod per legem Voconiam ei qui census non sit licet; cur hoc, cum in eodem genere sit, non caves? Quia non generis, sed hominis causam verbis amplecteris, ut facile appareat te pretio, non iure esse commotum. Atque hoc si in posterum edixisses, etsi minus esset nefarium, tamen esset improbum; sed tum vituperari posset, in discrimen venire non posset; nemo enim committeret. Nunc est eius modi edictum ut quivis intellegat non populo esse scriptum,
111 sed P. Anni secundis heredibus. Itaque cum abs te caput illud tam multis verbis mercennarioque prooemio esset ornatum, ecquis inventus est postea praetor qui idem illud ediceret? Non modo nemo edixit, sed ne metuit quidem quisquam ne quis ediceret. Nam post te praetorem multi in isdem causis fuerunt; in his nuper Annaea de multorum propinquorum sententia, pecuniosa mulier, quod censa non erat, testamento fecit heredem filiam. Iam hoc magnum iudicium hominum de istius singulari improbitate, quod C. Verres sua sponte instituisset, id neminem metuisse ne

5 Ac *VSDp*: At *Z al.* 6 Qui *V* (i, § 106): Si quis *SDp al.* 10 generis *SDΨp*: iuris *V* (*cf.* iii, § 58) amplecteris *V* (?) *b edd.*: complect. *SDp rell.* 11 iure *V*: *om. rell.* 12 dixisset *V* etsi *suppl. Iord.* 13 tum *VSDp*: cum *LKZ et in mg. D* in discrimen *V*: in dubium *SDp rell.* 16 abs te *edd.* (aps te *V*): a te *SDp rell.* caput id *V* (v, § 105) 18 inventus est *V*: est inventus *SDp rell.* 20 multi in isdem causam sis (causis?) fuerunt *V* (v, § 111): multi testamenta eodem modo fecerunt *SDp rell.*: *Cl. Rev.* xvii. 202 21 in is *p* 23 Itaque hoc *b* 24 *Desinit in verbis* istius singu. *S plena pagina, quem sequuntur* DG_2LK *s et al.*: istius *Z* 25 C. π *Prisc.*: *om. Vbδ* (§ 22)

quis reperiretur qui istius institutum sequi vellet; solus enim tu inventus es cui satis non fuerit corrigere testamenta vivorum, nisi etiam rescinderes mortuorum. Tu ipse ex 112 Siciliensi edicto hoc sustulisti; voluisti, ex improviso si quae res nata esset, ex urbano edicto decernere. Quam postea tu tibi defensionem relinquebas, in ea maxime offendisti, cum tuam auctoritatem tute ipse edicto provinciali repudiabas.

Atque ego non dubito quin, ut mihi, cui mea filia maxime 44 cordi est, res haec acerba videtur atque indigna, sic uni cuique vestrum, qui simili sensu atque indulgentia filiarum commovemini. Quid enim natura nobis iucundius, quid carius esse voluit? quid est dignius in quo omnis nostra diligentia indulgentiaque consumatur? Homo importunis- 113 sime, cur tantam iniuriam P. Annio mortuo fecisti? cur hunc dolorem cineri eius atque ossibus inussisti, ut liberis eius bona patria—voluntate patris, iure, legibus tradita—eriperes, et cui tibi esset commodum condonares? Quibuscum vivi bona nostra partimur, iis praetor adimere nobis mortuis bona fortunasque poterit? NEC PETITIONEM, inquit, NEC POSSESSIONEM DABO. Eripies igitur pupillae togam praetextam, detrahes ornamenta non solum fortunae sed etiam ingenuitatis? Miramur ad arma contra istum hominem Lampsacenos isse, miramur istum de provincia decedentem clam Syracusis profugisse? Nos si alienam vicem pro nostra iniuria doleremus, vestigium istius in foro nullum esset relictum. Pater dat filiae, prohibes; leges sinunt, 114 tamen te interponis! De suis bonis ita dat ut ab iure non abeat; quid habes quod reprehendas? Nihil, opinor. At ego concedo; prohibe, si potes, si habes qui te audiat, si

1 istius institutum *secl. Ernesti* 2 satis non *V*: non satis *πb* 5 nata esset *V al.*: natae essent *πb* 6 tu tibi *V*, *ut videtur*, *al.*: tibi tu *πb* 9 ego *om.* *q* 15 fecisti mortuo *b* 19 nostra *Vpb*: paterna *q*: nostra paterna *r* his *pb*: is *q* 26 nullum *V*: non *p rell.*

potest tibi dicto audiens esse quisquam. Eripias tu voluntatem mortuis, bona vivis, ius omnibus? Hoc populus Romanus non manu vindicasset, nisi te huic tempori atque huic iudicio reservasset?

Posteaquam ius praetorium constitutum est, semper hoc iure usi sumus: si tabulae testamenti non proferrentur, tum, uti quemque potissimum heredem esse oporteret, si is intestatus mortuus esset, ita secundum eum possessio daretur. Quare hoc sit aequissimum facile est dicere, sed in re tam usitata satis est ostendere omnis antea ius ita dixisse, et hoc
45 vetus edictum translaticiumque esse. Cognoscite hominis
115 aliud in re vetere edictum novum, et simul, dum est unde ius civile discatur, adulescentis in disciplinam ei tradite: mirum est hominis ingenium, mira prudentia. Minucius quidam mortuus est ante istum praetorem; eius testamentum erat nullum; lege hereditas ad gentem Minuciam veniebat. Si habuisset iste edictum, quod ante istum et postea omnes habuerunt, possessio Minuciae genti esset data: si quis testamento se heredem esse arbitraretur quod tum non exstaret, lege ageret in hereditatem, aut, pro praede litis vindiciarum cum satis accepisset, sponsionem faceret et ita de hereditate certaret. Hoc, opinor, iure et maiores nostri et nos semper usi sumus. Videte ut hoc iste cor-
116 rexerit. Componit edictum his verbis ut quivis intellegere possit unius hominis causa conscriptum esse, tantum quod hominem non nominat; causam quidem totam perscribit, ius, consuetudinem, aequitatem, edicta omnium neglegit. EX EDICTO VRBANO. SI DE HEREDITATE AMBIGITVR — — SI POSSESSOR SPONSIONEM NON FACIET. Iam qui id ad praetorem, uter possessor sit? nonne id quaeri oportet, utrum

1 quisquam *om. V* 8 intestatus *V Asc.* : intestato *p rell.* 11 hominis aliud *π* : aliud hom. *bδ* 21 *glossam post* litis *habent π* fide iussores fructuum et *cod.* (?) *Vrs. Asc.* : *om. p rell.* 24 his *p* : iis *b al.* 25 possit *p rell.* : posset *qr* 29 qui id ad *scripsi* (*cf.* ii, § 127) : quid ad *cod. Mein. Prisc.* : quid id ad *br cum pler.* : quid ad id *pq*

possessorem esse oporteat? Ergo, quia possessor est, non moves possessione: si possessor non esset, non dares? Nusquam enim scribis, neque tu aliud quicquam edicto amplecteris nisi eam causam pro qua pecuniam acceperas. Iam hoc ridiculum est: SI DE HEREDITATE AMBIGETVR ET 117
TABVLAE TESTAMENTI OBSIGNATAE NON MINVS MVLTIS SIGNIS QVAM E LEGE OPORTET AD ME PROFERENTVR, SECVNDVM TABVLAS TESTAMENTI POTISSIMVM POSSESSIONEM DABO. Hoc translaticium est: sequi illud oportet, SI TABVLAE TESTAMENTI NON PROFERENTVR. Quid ait? se ei datum qui se dicat heredem esse. Quid ergo interest proferantur necne? Si protulerit, uno signo ut sit minus quam ex lege oportet, non des possessionem: si omnino tabulas non proferet, dabis? Quid nunc dicam? neminem umquam hoc postea alium edixisse? valde sit mirum neminem fuisse qui istius se similem dici vellet. Ipse in Siciliensi edicto hoc non habet; exegerat enim iam mercedem; item ut illo edicto de quo ante dixi, in Sicilia de hereditatum possessionibus dandis edixit idem quod omnes Romae praeter istum. EX EDICTO SICILIENSI. SI DE HEREDITATE AMBIGITVR —.

Ac, per deos immortalis! quid est quod de hoc dici 46 118
possit? Iterum enim iam quaero abs te, sicut modo in illo capite Anniano de mulierum hereditatibus, nunc in hoc de hereditatum possessionibus, cur ea capita in edictum provinciale transferre nolueris. Vtrum digniores homines existimasti eos qui habitant in provincia quam nos qui aequo iure uteremur, an aliud Romae aequum est, aliud in Sicilia? Non enim hoc potest hoc loco dici, multa esse in provinciis aliter edicenda; non de hereditatum quidem possessionibus,

5 ambigetur π : ambigitur *b Asc.*, *Par.* 7786   9 est *om.* π   10 non *om.* *pq*[1]   15 sit *codd.* : scilicet *Bake* : valde hoc est mirum *Prisc.*   22 Ac *pq* : at *r Par.* 7786   26 esse exist. *Prisc.*   27 eos *p* (*corr.* nos) . . . uterentur *Prisc.*

non de mulierum hereditatibus. Nam in utroque genere video non modo ceteros, sed te ipsum totidem verbis edixisse quot verbis edici Romae solet. Quae Romae magna cum infamia pretio accepto edixeras, ea sola te, ne gratis in provincia male audires, ex edicto Siciliensi sustulisse video.
119 Et cum edictum totum eorum arbitratu, quam diu fuit designatus, componeret qui ab isto ius ad utilitatem suam nundinarentur, tum vero in magistratu contra illud ipsum edictum suum sine ulla religione decernebat. Itaque L. Piso multos codices implevit earum rerum in quibus ita intercessit, quod iste aliter atque ut edixerat decrevisset; quod vos oblitos esse non arbitror, quae multitudo, qui ordo ad Pisonis sellam isto praetore solitus sit convenire; quem iste conlegam nisi habuisset, lapidibus coopertus esset in foro. Sed eo leviores istius iniuriae videbantur quod erat in aequitate prudentiaque Pisonis paratissimum perfugium, quo sine labore, sine molestia, sine impensa, etiam sine patrono
120 homines uterentur. Nam, quaeso, redite in memoriam, iudices, quae libido istius in iure dicundo fuerit, quae varietas decretorum, quae nundinatio, quam inanes domus eorum omnium qui de iure civili consuli solent, quam plena ac referta Chelidonis; a qua muliere cum erat ad eum ventum et in aurem eius insusurratum, alias revocabat eos inter quos iam decreverat, decretumque mutabat, alias inter aliquos contrarium sine ulla religione decernebat ac proxumis paulo
121 ante decreverat. Hinc illi homines erant qui etiam ridiculi inveniebantur ex dolore; quorum alii, id quod saepe audistis, negabant mirandum esse ius tam nequam esse verrinum; alii etiam frigidiores erant, sed quia stomachabantur ridiculi videbantur esse, cum Sacerdotem exsecrabantur qui verrem tam

1 in utroque *Lamb. edd.* (i, § 15): utroque *codd.* 3 quod *p* edici *p rell.*: *om. qr* 6 quam diu fuit design. *suppl. in mg. p*[2]: *om. r* 13 esse solitus sit *codd.* 19 dicundo *V Prisc.*: dicendo *πb* 23 vos *p* 24 aliquos *V*: alios *p rell.*

nequam reliquisset. Quae ego non commemorarem,—neque enim perfacete dicta neque porro hac severitate digna sunt,—nisi vos illud vellem recordari, istius nequitiam et iniquitatem tum in ore vulgi atque in communibus proverbiis esse versatam.

In plebem vero Romanam utrum superbiam prius com- 47 memorem an crudelitatem? 122 Sine dubio crudelitas gravior est atque atrocior. Oblitosne igitur hos putatis esse quem ad modum sit iste solitus virgis plebem Romanam concidere? Quam rem etiam tribunus plebis in contione egit, cum eum quem iste virgis ceciderat in conspectum populi Romani produxit; cuius rei recognoscendae faciam vobis suo tempore potestatem. Superbia vero quae fuerit quis 123 ignorat? quem ad modum iste tenuissimum quemque contempserit, despexerit, liberum esse numquam duxerit? P. Trebonius viros bonos et honestos compluris fecit heredes; in iis fecit suum libertum. Is A. Trebonium fratrem habuerat proscriptum. Ei cum cautum vellet, scripsit ut heredes iurarent se curaturos ut ex sua cuiusque parte ne minus dimidium ad A. Trebonium illum proscriptum perveniret. Libertus iurat; ceteri heredes adeunt ad Verrem, docent non oportere se id iurare facturos esse quod contra legem Corneliam esset, quae proscriptum iuvari vetaret; impetrant ut ne iurent; dat his possessionem. Id ego non reprehendo; etenim erat iniquum homini proscripto egenti de fraternis bonis quicquam dari. Libertus, nisi ex testamento patroni iurasset, scelus se facturum arbitrabatur; itaque ei Verres 124

2 perfacete *V Lg.* 42 : perfacile *p rell.* 3 et iniquitatem tum *p rell.* : *om. V* 4 volgi *V* 10 tr. pl. Quintius *V* 11 iste virgis *V π* : virgis iste *bδ* 12 produxisset *V* (*Zielinski p.* 193) 14 iste *V Prisc.* : is *pδ* 16 conplures *Vbr* : plures *pq* 17 iis *V* : his *p rell.* Is Aulum *p* 20 A. *prb* : *om. Vq* fratrem illum *πb* : illum *V edd.* 22 id iurare *p* (*ut coni. Klotz*) : adiurare *V* : iurare id *qr* : iurare *rell.* acturos *V* 23 vetaret *V ut videtur* : vetat *p rell.* 25 inicum *V* 26 Libertus *V edd.* : at ille libertus *r* (*ut coni. Ern.*) : et ille lib. *p rell.*

possessionem hereditatis negat se daturum, ne posset patronum suum proscriptum iuvare, simul ut esset poena quod alterius patroni testamento obtemperasset. Das possessionem ei qui non iuravit; concedo; praetorium est. Adimis tu ei qui iuravit; quo exemplo? Proscriptum iuvat; lex est, poena est. Quid ad eum qui ius dicit? utrum reprehendis quod patronum iuvabat eum qui tum in miseriis erat, an quod alterius patroni mortui voluntatem conservabat, a quo summum beneficium acceperat? Vtrum horum reprehendis? Et hoc tum de sella vir optimus dixit: 'Equiti Romano tam locupleti libertinus homo sit heres!' O modestum ordinem, quod illinc vivus surrexerit!

125 Possum sescenta decreta proferre in quibus, ut ego non dicam, pecuniam intercessisse ipsa decretorum novitas iniquitasque declarat; verum ut ex uno de ceteris coniecturam
48 facere possitis, id quod priore actione didicistis, audite. C. Sulpicius Olympus fuit; is mortuus est C. Sacerdote praetore, nescio an antequam Verres praeturam petere coeperit; fecit heredem M. Octavium Ligurem. Ligus hereditatem adiit; possedit Sacerdote praetore sine ulla controversia. Posteaquam Verres magistratum iniit, ex edicto istius, quod edictum Sacerdos non habuerat, Sulpici patroni filia sextam partem hereditatis ab Ligure petere coepit. Ligus non aderat. L. frater eius causam agebat; aderant amici, propinqui. Dicebat iste, nisi cum muliere decideretur, in possessionem se ire iussurum. L. Gellius causam Liguris defendebat; docebat edictum eius non oportere in eas

6 lex poena est *V* 7 tum *πb*: *om. V* 9 a *r*: *om. Vpqb* 11 homo sit *V*: sit homo *p rell.* 12 surrexerit *V* (*Zielinski p.* 193): surrex̄ *p*: surrexit *r rell.* 13 sescenta *V*: $\overline{\text{LX}}$ *p*: sexaginta *rell.* ego non dicam pecuniam *V*: ego pec. non dicam *pr rell.* 16 didicistis *V*: cognostis *p rell.* (*Am. J. Ph.* xxvi. 411) 18 coeperit *πb rell. Prisc.*: coepit *V* 19, 23 (item i, § 126) ligus *pq*: ligur *rell.* 22 non *om. V*: *s. l. ut videtur p*², *dein del.* 26 ire iussurum *Vprb*: ire missurum δ: se missurum *coni. Zumpt* (*Zielinski l. c.*) 27 ad eas heredes *pb*

hereditates valere quae ante eum praetorem venissent; si hoc tum fuisset edictum, fortasse Ligurem hereditatem aditurum non fuisse. Aequa postulatio, summa hominum auctoritas pretio superabatur. Venit Romam Ligus; non 126 dubitabat quin, si ipse Verrem convenisset, aequitate causae, auctoritate sua commovere hominem posset. Domum ad eum venit, rem demonstrat, quam pridem sibi hereditas venisset docet; quod facile homini ingenioso in causa aequissima fuit, multa quae quemvis commovere possent dixit; ad extremum petere coepit ne usque eo suam auctoritatem despiceret gratiamque contemneret ut se tanta iniuria adficeret. Homo Ligurem accusare coepit, qui in re adventicia atque hereditaria tam diligens, tam attentus esset; debere eum aiebat suam quoque rationem ducere; multa sibi opus esse, multa canibus suis, quos circa se haberet. Non possum illa planius commemorare quam ipsum Ligurem pro testimonio dicere audistis.' Quid 127 est, Verres? utrum ne his quidem testibus credetur, an haec ad rem non pertinent? non credemus M. Octavio, non L. Liguri? quis nobis credet, cui nos? quid est quod planum fieri testibus possit, si hoc non fit? An id quod dicunt leve est? Nihil levius quam praetorem urbanum hoc iuris in suo magistratu constituere, omnibus quibus hereditas venerit coheredem praetorem esse oportere. An vero dubitamus quo ore iste ceteros homines inferiores loco, auctoritate, ordine, quo ore homines rusticanos ex municipiis, quo denique ore, quos numquam liberos putavit, libertinos homines solitus sit appellare, qui ob ius dicendum M. Octavium Ligurem,

1 venissent] fuissent *V contra codd. et Prisc.* 5 causae *V Non.*: causae et *pr rell.* (i, § 137; *Am. J. Ph.* xxvi. 414) 8 fuit in causa aequissima *pr* 11 gratiamque *prb*: gratiam *V* (i, § 145) 17 Quid est *V*: quid e *p*: quid enim *bδ* 18 crederetur *pδ* 19 credemus *V*: credimus *π*: *om. bδ* 21 est *V*: est Verres *pr* 23 urbanum *V*: ūrb. *p*: urbis *bδ* (i, § 143) 29 dicendum *Vπb*: dicundum *δ*

hominem ornatissimum loco, ordine, nomine, virtute, ingenio, copiis, poscere pecuniam non dubitavit?

49 In sartis tectis vero quem ad modum se gesserit quid ego dicam? Dixerunt qui senserunt; sunt alii qui dicant;
128 notae res ac manifestae prolatae sunt et proferentur. Dixit Cn. Fannius, eques Romanus, frater germanus Q. Titini, iudicis tui, tibi pecuniam se dedisse. RECITA. CN. FANNI TESTIMONIVM. Nolite Cn. Fannio dicenti credere, noli, inquam, tu, Q. Titini, Cn. Fannio, fratri tuo, credere; dicit enim rem incredibilem; C. Verrem insimulat avaritiae et audaciae, quae vitia videntur in quemvis potius quam in istum convenire. Dixit Q. Tadius, homo familiarissimus patris istius, non alienus a matris eius genere et nomine; tabulas protulit, quibus pecuniam se dedisse ostendit. RECITA. NOMINA Q. TADI. RECITA. TESTIMONIVM Q. TADI. Ne Tadi quidem tabulis nec testimonio credemus? Quid igitur in iudiciis sequemur? Quid est aliud omnibus omnia peccata et maleficia concedere nisi hoc, hominum honestorum testimoniis et virorum bonorum tabulis non credere?

129 Nam quid ego de cotidiano sermone querimoniaque populi Romani loquar, de istius impudentissimo furto seu potius novo ac singulari latrocinio? ausum esse in aede Castoris, celeberrimo clarissimoque monumento—quod templum in oculis cotidianoque aspectu populi Romani positum est, quo saepe numero senatus convocatur, quo maximarum rerum frequentissimae cotidie advocationes

1 ordine *om. pq* 2 dubitavit *Vpq*[1]: dubitarit *rb* 3 se *Vqr*: sese *pδ* 5 ac *p*: atque *qr*: *om. V* 6 C. Fannius *πb*: Cn. Phaenius *V* 7 iudiciis (*corr.* iudicis) tuis *Vb*: iudici is tuis *p* pec. se dedisse *ed. Venet.* 1483, *Zielinski* (*p.* 193): se pec. dedisse *codd.* R. Cn. Faeni test. *V*: Recita test. Cn. Faen. *pb* 8 dicenti *pr rell.*: *om. V* 10 Verrem *p*[2] *s. l.* 12 histum *p* 16 Ne Tadi quidem tab. *V edd.*: Ne tabulis quidem Quinti (Q.) Tadii *pr rell.* credemus *V*: credetur *πbδ* (i, § 127) 19 honestorum *V*: honestissimorum *pr rell.*

fiunt—in eo loco in sermone hominum audaciae suae monu- 50
mentum aeternum relinquere. Aedem Castoris, iudices, 130
P. Iunius habuit tuendam de L. Sulla Q. Metello consulibus. Is mortuus est; reliquit pupillum parvum filium. Cum L. Octavius C. Aurelius consules aedis sacras locavissent neque potuissent omnia sarta tecta exigere, neque ii praetores quibus erat negotium datum, C. Sacerdos et M. Caesius, factum est senatus consultum, quibus de sartis tectis cognitum et iudicatum non esset, uti C. Verres P. Caelius praetores cognoscerent et iudicarent. Qua postestate iste permissa sic abusus est ut ex Cn. Fannio et ex Q. Tadio cognovistis, verum tamen cum esset omnibus in rebus apertissime impudentissimeque praedatus, hoc voluit clarissimum relinquere indicium latrociniorum suorum, de quo non audire aliquando sed videre cotidie
possemus. Quaesivit quis aedem Castoris sartam tectam 131
deberet tradere. Iunium ipsum mortuum esse sciebat; scire volebat ad quem illa res pertineret. Audit pupillum esse filium. Homo qui semper ita palam dictitasset, pupillos et pupillas certissimam praedam esse praetoribus, optatum negotium sibi in sinum delatum esse dicebat. Monumentum illa amplitudine, illo opere, quamvis sartum tectum integrumque esset, tamen aliquid se inventurum in
quo moliri praedarique posset arbitrabatur. L. Habonio 132
aedem Castoris tradi oportebat: is casu pupilli Iuni tutor erat testamento patris: cum eo sine ullo intertrimento convenerat iam quem ad modum traderetur. Iste ad se Habonium vocat; quaerit ecquid sit quod a pupillo traditum non sit, quod exigi debeat. Cum ille, id quod erat, diceret facilem pupillo traditionem esse, signa et dona com-

3 de *Vpq* : *om. rbδ* 5 aedis *V*: aedes *p* 7 hi *p* 10 Cęlius *p* : Coelius *q* 11 sic abusus est *π* ('*est nova lectio*') : *om. bδ edd.* (*Cl. Rev.* xvii. 202) 14 iudicium *Zumpt al.* 24 Habonio *π Prisc.* : Rabonio *δ* (*ut V*, i, § 150) 29 id *om. pq* 30 comparare *pb*

parere omnia, ipsum templum omni opere esse integrum, indignum isti videri coepit ex tanta aede tantoque opere se non opimum praeda, praesertim a pupillo, discedere.
51 133 Venit ipse in aedem Castoris, considerat templum; videt undique tectum pulcherrime laqueatum, praeterea cetera nova atque integra. Versat se; quaerit quid agat. Dicit quidam ex illis canibus quos iste Liguri dixerat esse circa se multos, 'Tu, Verres, hic quod moliare nihil habes, nisi forte vis ad perpendiculum columnas exigere.' Homo omnium rerum imperitus quaerit, quid sit 'ad perpendiculum': dicunt ei fere nullam esse columnam quae ad perpendiculum esse possit. 'Nam mehercule,' inquit, 'sic
134 agamus; columnae ad perpendiculum exigantur.' Habonius, qui legem nosset—qua in lege numerus tantum columnarum traditur, perpendiculi mentio fit nulla—et qui non putaret sibi expedire ita accipere, ne eodem modo tradendum esset, negat id sibi deberi, negat oportere exigi. Iste Habonium quiescere iubet et simul ei non nullam spem societatis ostendit; hominem modestum et minime pertinacem facile
135 coercet; columnas ita se exacturum esse confirmat. Nova res atque improvisa pupilli calamitas nuntiatur statim C. Mustio, vitrico pupilli, qui nuper est mortuus, M. Iunio patruo, P. Titio tutori, homini frugalissimo; hi rem ad virum primarium summo officio ac virtute praeditum, M. Marcellum, qui erat pupilli tutor, deferunt. Venit ad Verrem M. Marcellus; petit ab eo pro sua fide ac diligentia pluribus verbis ne per summam iniuriam pupillum Iunium fortunis patriis conetur evertere. Iste, qui iam spe atque opinione praedam illam devorasset, neque ulla aequitate orationis neque auctoritate M. Marcelli commotus est;

2 e, *corr.* isti, *p* 4 vidit *p* 6 dicit *pq* : dicit ei *q²r rell. codd.* 7 ipsis *π* 8 nihil *pbδ* : non *q codd.* 17 deberi *b* : debere *p* (*corr.* i, *ut videtur*) *qr* 23 P. Titio *ut V infra*, § 137; *cf.* § 139: P. Tettio *pq* : P. tertio *r* : Potitio *δ*

itaque quem ad modum ostendisset se id exacturum esse respondit. Cum sibi omnis ad istum adlegationes difficilis, 136
omnis aditus arduos ac potius interclusos viderent—apud quem non ius, non aequitas, non misericordia, non propinqui oratio, non amici voluntas, non cuiusquam auctoritas [pro pretio], non gratia valeret—statuunt id sibi esse optimum factu, quod cuivis venisset in mentem, petere auxilium a Chelidone, quae isto praetore non modo in iure civili privatorumque omnium controversiis populo Romano praefuit, verum etiam in his sartis tectisque dominata est. 52
Venit ad Chelidonem C. Mustius, eques Romanus, publi- 137
canus, homo cum primis honestus; venit M. Iunius, patruus pueri, frugalissimus homo et castissimus; venit homo summo pudore, summo officio, spectatissimus ordinis sui, P. Titius tutor. O multis acerbam, o miseram atque indignam praeturam tuam! Vt omittam cetera, quo tandem pudore talis viros, quo dolore meretricis domum venisse arbitramini? qui numquam ulla condicione istam turpitudinem subissent nisi offici necessitudinisque ratio coegisset. Veniunt, ut dico, ad Chelidonem. Domus erat plena; nova iura, nova decreta, nova iudicia petebantur. 'Mihi det possessionem, mihi ne adimat, in me iudicium ne det, mihi bona addicat.' Alii nummos numerabant, ab aliis tabellae obsignabantur; domus erat non meretricio conventu sed praetoria turba referta. Simul ac potestas primum 138
data est, adeunt hi quos dixi. Loquitur C. Mustius, rem demonstrat, petit auxilium, pecuniam pollicetur. Respondit illa ut meretrix non inhumaniter; libenter ait se factu-

3 vident *p* 6 pro pretio *auct. Garat. secl. edd.* esse optimum *pbr*: opt. esse *edd.* 13 venit *Vb* : *om.* *π* 14 pudore *V* (i, § 126): pudore et *π* 16 mittam *πb* 17 talis viros quo dolore p^2 *s. l.* 18 numquam ulla *π* : numq. nulla *V*: nulla *b* 22 mihi adimat pq^1 23 ab aliis tab. obsign. *V*: alii tabulas obsignabant *p rell.* 28 inhumaniter *V Prisc.* : inhumane *π rell.* se facturam *V et Donat.* : se esse facturam *pr rell.* (i, § 156)

ram, et se cum isto diligenter sermocinaturam; reverti iubet. Tum discedunt: postridie revertuntur. Negat illa posse hominem exorari; permagnam eum dicere ex illa re pecuniam confici posse.

53 Vereor ne quis forte de populo, qui priore actione non adfuit, haec, quia propter insignem turpitudinem sunt incredibilia, fingi a me arbitretur. Ea vos antea, iudices,
139 cognovistis. Dixit iuratus P. Titius, tutor pupilli Iuni, dixit M. Iunius tutor et patruus; Mustius dixisset, si viveret, sed recenti re de Mustio auditum est; dixit L. Domitius, qui cum sciret me ex Mustio vivo audisse, quod eo sum usus plurimum (etenim iudicium, quod prope omnium fortunarum suarum C. Mustius habuit, me uno defendente vicit), cum hoc, ut dico, sciret L. Domitius, me scire ad eum res omnis Mustium solitum esse deferre, tamen de Chelidone reticuit quoad potuit, alio responsionem suam derivavit. Tantus in adulescente clarissimo ac principe iuventutis pudor fuit ut aliquam diu, cum a me premeretur, omnia potius responderet quam Chelidonem nominaret; primo necessarios istius ad eum adlegatos esse dicebat,
140 deinde aliquando coactus Chelidonem nominavit. Non te pudet, Verres, eius mulieris arbitratu gessisse praeturam quam L. Domitius ab se nominari vix sibi honestum esse arbitrabatur?

54 Reiecti a Chelidone capiunt consilium necessarium, ut suscipiant ipsi negotium. Cum Habonio tutore, quod erat vix HS quadraginta milium, transigunt HS ducentis milibus. Defert ad istum rem Habonius: ut sibi videatur, satis grandem pecuniam et satis impudentem esse. Iste, qui aliquanto plus cogitasset, male accipit verbis Habonium,

1 se cum isto *Vpb* : cum isto se *qr* 8 Iuni *V*: Iunii *p* 10 sed recenti re de M. auditum est *V*: sed pro Mustio rec. re de Mustio aud. *pb* (I, § 33) titus dom. *pbr* 21 actus *π al.* 28 defert *π*: refert *bδ* videatur *coni. Ernesti*: videbatur *p codd.* 30 accepit *pb*

negat eum sibi illa decisione satis facere posse; ne multa, locaturum se esse confirmat. Tutores haec nesciunt; quod 141
actum erat cum Habonio, putant id esse certissimum; nullam maiorem pupillo metuunt calamitatem. Iste vero non procrastinat; locare incipit non proscripta neque edicta die, alienissimo tempore, ludis ipsis Romanis, foro ornato. Itaque renuntiat Habonius illam decisionem tutoribus. Accurrunt tamen ad tempus tutores; digitum tollit Iunius patruus; isti color immutatus est, vultus, oratio, mens denique excidit. Quid ageret coepit cogitare; si opus pupillo redimeretur, si res abiret ab eo mancipe quem ipse adposuisset, sibi nullam praedam esse. Itaque excogitat — quid? Nihil ingeniose; nihil ut quisquam posset dicere, 'Improbe, verum callide'; nihil ab isto vafrum, nihil veteratorium exspectaveritis; omnia aperta, omnia perspicua reperientur, impudentia, amentia, audacia. 'Si pupillo 142
opus redimitur, mihi praeda de manibus eripitur. Quod est igitur remedium? quod? Ne liceat pupillo redimere.' Vbi illa consuetudo in bonis praedibus praediisque vendundis omnium consulum, censorum, praetorum, quaestorum denique, ut optima condicione sit is cuia res sit, cuium periculum? Excludit eum solum cui prope dicam soli potestatem factam oportebat. Quid enim? quisquam ad meam pecuniam me invito adspirat, quisquam accedit? Locatur opus id quod ex mea pecunia reficiatur; ego me refecturum dico; probatio futura est tua, qui locas; praedibus et praediis populo cautum est; et, si non putas cautum, scilicet tu, praetor, in mea bona quos voles

2 hec *p* (haec δ): hoc *qb* 10 nesciit quid ageret *H. G. Koch* 13 ut quisquam posset π: quod qu. possit *al.* 14 vafrum *Madvigius* (ii, § 132; iii, § 35): fabrum *Asc.*: verum π: tectum *al.* 19 vendundis *V Asc.*: vendendis *p rell.* 21 res sit *pbδ*: res *V*: res est *Prisc.* 23 factam *V*: factam esse *p rell.* 24 quisquam acc. *V*: quid acc. *p rell.* 26 refecturum *V* (i, § 138): ref. esse *p rell.* 27 pupillo *V* 28 [et] . . . ilico tu praetor *Kays.*: cautum esse, tu *Stuerenb.*: et si non putas (*sc.* cautum esse) caveas licet. Tu praetor . . . immittes? *Halm* cauta *p*

immittes, me ad meas fortunas defendendas accedere non
55 143 sines. Operae pretium est legem ipsam cognoscere; dicetis
eundem conscripsisse qui illud edictum de hereditate.
Recita. LEX OPERI FACIVNDO. QVAE PVPILLI IVNI —.
Dic, dic, quaeso, clarius. C. VERRES PRAETOR VRBANVS
ADDIDIT. Corriguntur leges censoriae! Quid enim? video
in multis veteribus legibus, CN. DOMITIVS L. METELLVS
CENSORES ADDIDERVNT, L. CASSIVS CN. SERVILIVS
CENSORES ADDIDERVNT: vult aliquid eius modi C. Verres.
Dic: quid addidit? Recita. QVI DE L. MARCIO M.
PERPERNA CENSORIBVS — — SOCIVM NE ADMITTITO NEVE
PARTEM DATO NEVE REDIMITO. Quid ita? ne vitiosum
opus fieret? At erat probatio tua. Ne parum locuples
esset? At erat et esset amplius, si velles, populo cautum
144 praedibus et praediis. Hic te si res ipsa, si indignitas
iniuriae tuae non commovebat, si pupilli calamitas, si
propinquorum lacrimae, si D. Bruti, cuius praedia suberant,
periculum, si M. Marcelli tutoris auctoritas apud te ponderis
nihil habebat, ne illud quidem animadvertebas, eius modi
fore hoc peccatum tuum quod tu neque negare posses,
—in tabulas enim legem rettulisti,—neque cum defensione
aliqua confiteri? Addicitur opus HS DLX milibus, cum
tutores HS CCIↃↃ CCIↃↃ CCIↃↃ CCIↃↃ id opus ad illius
iniquissimi hominis arbitrium se effecturos esse clamarent.
145 Etenim quid erat operis? Id quod vos vidistis; omnes
illae columnae, quas dealbatas videtis, machina adposita

2 sinas *bδ* ipsam legem *bδ* 4 R (= Recita) *V*: *om. p rell.* (i, § 106) Lex operi *V*: ex opere *pr rell.* 5 urbanus *V*: urb. *pr*: urbis *bδ* (i, § 127; § iii, 123) 6 Quid enī uedeo (*corr.* uideo) in multis *p rell.* (i, § 157): Quid eni multis *V*: Quod esse video in multis . . . vult *Muell.* 7 Cn. Met. L. Cass. Cn. Serv. censores addid. *mediis omissis p* 10 R (= Recita) *V*: *om. p rell. ut supra* 11 Perpenna *pqb* admitto *p* 14 pupillo *V* 16 si (*ante* propinq.) *et in sqq. V*: *om. p rell.* 17 suberant *Vqr Asc.*: subierant *p* 20 tu *om. pq*[1] 21 legem *om. bδ* neque cum *V*: nec cum *prb* 22 opus *V*: id opus *p rell.* cum totores H. S. $\overline{\text{LXXX}}$ milibus id opus *p rell., edd.* (*contra V*) 24 iniq. hominis *V*: hom. iniq. *p rell.*

nulla impensa deiectae eisdemque lapidibus repositae sunt. Hoc tu HS DLX milibus locavisti. Atque in illis columnis dico esse quae a tuo redemptore commotae non sint; dico esse ex qua tantum tectorium vetus deiectum sit et novum inductum. Quodsi tanta pecunia columnas dealbari putassem, certe numquam aedilitatem petivissem.

At ut videatur tamen res agi et non eripi pupillo: 56 146 SI QVID OPERIS CAVSA RESCIDERIS, REFICITO. Quid erat quod rescinderet, cum suo quemque loco lapidem reponeret? QVI REDEMERIT SATIS DET DAMNI INFECTI EI QVI A VETERE REDEMPTORE ACCEPIT. Deridet, cum sibi ipsum iubet satis dare Habonium. PECVNIA PRAESENS SOLVETVR. Quibus de bonis? Eius qui, quod tu HS DLX milibus locasti, se HS CCIↃↃ CCIↃↃ CCIↃↃ CCIↃↃ effecturum esse clamavit. Quibus de bonis? Pupilli, cuius aetatem et solitudinem, etiamsi tutores non essent, defendere praetor debuit. Tutoribus defendentibus non modo patrias eius fortunas, sed etiam bona tutorum ademisti. HOC OPVS BONVM SVO CVIQVE FACITO. Quid est 'suo cuique'? Lapis 147 aliqui caedendus et adportandus fuit machina sua; nam illo non saxum, non materies ulla advecta est; tantum operis in ista locatione fuit quantum paucae operae fabrorum mercedis tulerunt, et manuspretium machinae. Vtrum existimatis minus operis esse unam columnam efficere ab integro novam nullo lapide redivivo an quattuor illas

1 eisdemque *p* : eisdem (*ut vid.*) *V* (i, § 126)   4 deiectum *pq Prisc.* (*in V littera tertia incerta est*) : delectum *b*, deletum *δ*   6 petivissem *V pr* : petissem *q Prisc.*   11 accepit *V Asc.* : acciperet *π* (*cf.* susceperis § 37) : *num* acceperit?   13 solvetur *V* : solvitur *pr rell.*   14 milibus *pr rell.* : *om.* *V*   se *V* : *om.* *p rell.*   18 tutorū ademisti *pr* : tutorum una adem. *q*   19 facito . . . cuique *V sol.* : *om.* (*ex homoeoteleuto*) *p rell.*   20 aliqui *Vπ* : aliquis *bδ*   apportandus fuit? machina una; nam *Orelli, Kays.*   21 ulla *V sol.* : *secl. Muell.*   22 et in ista *πb*   fabrorum *secl. Bake, Kays.*   23 *Post* tulerunt *habet* manispraetium machinae *V* : · et manus · pretium machinae *prb* (I, § 33; i, § 139) : manu pretii (praedii *Asc.*) machina *Asc., Madv., Kays., Muell.* (*i.e. quantum manupretii machina tulit*)

reponere? Nemo dubitat quin multo maius sit novam facere. Ostendam in aedibus privatis longa difficilique vectura columnas singulas ad impluvium HS ccıↄↄ ccıↄↄ
148 non minus magnas locatas. Sed ineptum est de tam perspicua eius impudentia pluribus verbis disputare, praesertim cum iste aperte tota lege omnium sermonem atque existimationem contempserit, qui etiam ad extremum adscripserit: Rediviva sibi habeto; quasi quicquam redivivi ex opere illo tolleretur ac non totum opus ex redivivis constitueretur. At enim si pupillo redimi non licebat non necesse erat rem ad ipsum pervenire; poterat aliquis ad id negotium de populo accedere. Omnes exclusi sunt non minus aperte quam pupillus. Diem praestituit operi faciundo Kalendas Decembris, locat circiter Idus Septembris; angustiis tem-
57 poris excluduntur omnes. Quid ergo? Habonius istam
149 diem quo modo adsequitur? Nemo Habonio molestus est neque Kalendis Decembribus neque Nonis neque Idibus; denique aliquanto ante in provinciam iste proficiscitur quam opus effectum est. Posteaquam reus factus est, primo negabat se opus in acceptum referre posse; cum instaret Habonius, in me causam conferebat, quod eum codicem obsignassem. Petit a me Habonius et amicos adlegat: facile impetrat. Iste, quid ageret, nesciebat; si in acceptum non rettulisset, putabat se aliquid defensionis habiturum; Habonium porro intellegebat rem totam esse patefacturum,—tametsi quid poterat esse apertius quam nunc est?—ut uno minus teste *ag*eret, Habonio opus in acceptum rettulit
150 quadriennio post quam diem operi dixerat. Hac condicione, si quis de populo redemptor accessisset, non esset usus; cum die ceteros redemptores exclusisset, tum in eius arbitrium ac potestatem venire nolebant qui sibi ereptam

3 HS quadragenis milibus *pb*   5 eius *V*: istius *pr rell.*   20 se *π*: *om. δ*   21 eum *π Prisc.*: tum *bδ*   27 ageret *scripsi*: haberet *codd.* (I, § 36) *Arus. Mess.*: haberem *Lamb.* (*Cl. Rev.* xix. 160)

praedam arbitraretur. Nunc ne argumentemur, quo ista pecunia pervenerit facit ipse indicium. Primum cum vehementius cum eo D. Brutus contenderet, qui de sua pecunia HS DLX milia numeravit, quod iam iste ferre non poterat, opere addicto, praedibus acceptis de HS DLX milibus remisit D. Bruto HS CX milia. Hoc, si aliena res esset, certe facere non potuisset. Deinde nummi numerati sunt Cornificio, quem scribam suum fuisse negare non potest. Postremo ipsius Haboni tabulae praedam illam istius fuisse clamant. Recita. NOMINA HABONI.

Hic etiam priore actione Q. Hortensius pupillum Iunium 58 praetextatum venisse in vestrum conspectum et stetisse cum 151 patruo testimonium dicente questus est, et me populariter agere atque invidiam commovere, quod puerum producerem, clamitavit. Quid erat, Hortensi, tandem in illo puero populare, quid invidiosum? Gracchi, credo, aut Saturnini aut alicuius hominis eius modi produxeram filium, ut nomine ipso et memoria patris animos imperitae multitudinis commoverem. P. Iuni erat, hominis de plebe Romana, filius, quem pater moriens cum tutoribus et propinquis, tum legibus tum aequitati magistratuum, tum iudiciis vestris commendatum putavit. Hic istius scelerato nefarioque latrocinio 152 bonis patriis fortunisque omnibus spoliatus venit in iudicium, si nihil aliud, saltem ut eum cuius opera ipse multos annos esset in sordibus paulo tamen obsoletius vestitum videret. Itaque tibi, Hortensi, non illius aetas, sed causa, non vestitus, sed fortuna popularis videbatur, neque te tam com-

1 Nunc ne *π* (*p post levem rasuram*) : nonne (argumentamur) *bδ* : nos ne *Muell.* 4 HS ꟾↃLX *ed. Venet.* 1483 : HS C̄C̄ꟾↃↃↃ *p* 9 istius *p rell.* : huius *V* 9, 10 Haboni *V* : -ii *p* 12 praetext. ven. *V* (*ut videtur*) : ven. praet. *pr rell.* stetisse cum *V* : stet esse cum *p* (*ut Par. Lall.*) : tet esse cum p^2 : ter esse cum *qr* : testes secum *bδ* 17 eius modi *p rell.* : huius modi *V* (i, § 17 ; iv, § 6) 18 commoverem *Vπ* : concitarem *bδ* 19 Iuni *V* : Iunii *p* 21 commendatum fuisse *V* 24 cum *om.* pq^1 25 esset *V* : est *pr* 27 te tamen monebat *V*

movebat quod ille cum toga praetexta, quam quod sine bulla venerat. Vestitus enim neminem commovebat is quem illi mos et ius ingenuitatis dabat; quod ornamentum pueritiae pater dederat, indicium atque insigne fortunae, hoc ab isto praedone ereptum esse graviter tum et acerbe homines
153 ferebant. Neque erant illae lacrimae populares magis quam nostrae, quam tuae, Q. Hortensi, quam horum qui sententiam laturi sunt, ideo quod communis est causa, commune periculum; communi praesidio talis improbitas tamquam aliquod incendium restinguendum est. Habemus enim liberos parvos; incertum est quam longa cuiusque nostrum vita futura sit; consulere vivi ac prospicere debemus ut illorum solitudo et pueritia quam firmissimo praesidio munita sit. Quis est enim qui tueri possit liberum nostrorum pueritiam contra improbitatem magistratuum? Mater, credo. Scilicet magno praesidio fuit Anniae pupillae mater, femina primaria: minus illa deos hominesque implorante iste infanti pupillae fortunas patrias ademit. Tutoresne defendent? Perfacile vero apud istius modi praetorem, a quo M. Marcelli tutoris in causa pupilli Iuni et oratio et voluntas et auctoritas repudiata est!

59
154 Quaerimus etiam quid iste in ultima Phrygia, quid in extremis Pamphyliae partibus fecerit, qualis in bello praedonum praedo ipse fuerit qui in foro populi Romani †pirata nefarius reperiatur? Dubitamus quid iste in hostium praeda molitus sit, qui manubias sibi tantas ex L. Metelli manubiis fecerit, qui maiore pecunia quattuor columnas dealbandas quam ille omnis aedificandas locaverit? Exspectemus quid dicant ex Sicilia testes? Quis umquam templum illud aspexit quin avaritiae tuae, quin iniuriae, quin audaciae

2 commovet *V* 5 tum *Vπ* : *om. bδ* 6 illae *V*: eae *p* : hae *bδ* 10 restinguendum sit *V*: -enda est *prb rell.* 11 cuiusque nostrum *Vpq* : nostrum cuiusque *bδ* 12 proficere *rb* 14 est enim *pbδ*: enim est *qr* 19 defendent *p* (*ut coni. Madv.*) : defenderent *rell.* 22 quaerimus *Prisc.* : quaeremus *p rell.*

testis esset? quis a signo Vortumni in circum maximum venit quin is uno quoque gradu de avaritia tua commoneretur? quam tu viam tensarum atque pompae eius modi exegisti ut tu ipse illa ire non audeas. Te putet quisquam, cum ab Italia freto diiunctus esses, sociis temperasse, qui aedem Castoris testem tuorum furtorum esse volueris? quam populus Romanus cotidie, iudices etiam tum cum de te sententiam ferent, videbunt.

Atque etiam iudicium in praetura publicum exercuit; non 60 enim praetereundum est ne id quidem. 155 Petita multa est apud istum praetorem a Q. Opimio; qui adductus est in iudicium, verbo quod, cum esset tribunus plebis, intercessisset contra legem Corneliam, *re vera* quod in tribunatu dixisset contra alicuius hominis nobilis voluntatem. De quo iudicio si velim dicere omnia, multi appellandi laedendique sint, id quod mihi non est necesse; tantum dicam, paucos homines, ut levissime appellem, adrogantes hoc adiutore Q. Opimium per ludum et iocum fortunis omnibus evertisse.

Is mihi etiam queritur quod a nobis IX solis diebus prima 156 actio sui iudici transacta sit, cum apud ipsum tribus horis Q. Opimius, senator populi Romani, bona, fortunas, ornamenta omnia amiserit? cuius propter indignitatem iudici saepissime est actum in senatu ut genus hoc totum multarum atque eius modi iudiciorum tolleretur. Iam vero in bonis Q. Opimi vendendis quas iste praedas, quam aperte, quam improbe fecerit, longum est dicere: hoc dico, nisi vobis id hominum honestissimorum tabulis planum fecero, fingi

1 Vortumni *Asc.*: Vertumni *Prisc.*: vertūni *p*: vertuni *qr* 2 quin in uno *coni. Halm* 4 tu *om. Prisc., secl. Iord.* 5 diiunctus *π*: disiunctus *bδ* (iv, §§ 103, 117) 6 furtorum tuorum *Prisc.* 8 ferrent viderunt *p* 13 re vera *add. Prisc.* 16 sint *Ern., Kays.*: sunt *p rell.* id quod *π*: quod *b rell.* 17 appellem *π*: dicam *Asc.* 20 ab nobis *pq et* (*corr. ex* ab omnibus) *r* 21 ipsum *p rell.*: istum ipsum *Prisc.* 25 eius modi iud. *pq Prisc.*: iud. eius modi *bδ*

157 a me hoc totum temporis causa putatote. Iam qui ex calamitate senatoris populi Romani, cum praetor iudicio eius praefuisset, spolia domum suam referre et manubias detrahere conatus sit, is ullam ab sese calamitatem poterit deprecari?

61 Nam de subsortitione illa Iuniana iudicum nihil dico. Quid enim? contra tabulas quas tu protulisti audeam dicere? Difficile est; non enim me tua solum et iudicum auctoritas, sed etiam anulus aureus scribae tui deterret. Non dicam id quod probare difficile est; hoc dicam quod ostendam multos ex te viros primarios audisse, cum diceres ignosci tibi oportere quod falsum codicem protuleris; nam qua invidia C. Iunius conflagravit, ea, nisi providisses, tibi ipsi
158 tum pereundum fuisset. Hoc modo iste sibi et saluti suae prospicere didicit referendo in tabulas et privatas et publicas quod gestum non esset, tollendo quod esset, et semper aliquid demendo, mutando, interpolando; eo enim usque progreditur ut ne defensionem quidem maleficiorum suorum sine aliis maleficiis reperire possit. Eius modi subsortitionem homo amentissimus suorum quoque iudicum fore putavit per sodalem suum Q. Curtium, iudicem quaestionis suae; cui ego nisi vi populi atque hominum clamore atque convicio restitissem, ex hac decuria vestra, cuius mihi copiam quam largissime factam oportebat, quos iste adnuerat in suum consilium sine causa subsortiebatur.

4 sit *pr Asc., Prisc.* : est *codd. pler.* 13 conflagravit *pq* : -arit *rδ* 17 mutando interpolando *pq* : *post* mutando *habent brδ* curando ne litura appareat, *quae verba reperiuntur in margine cod. p* (*manu prima scripta*) 19 possit *π* : posset *bδ* subsortitionem *Asc.* : sortitionem *p rell.* (i, § 51) 22 suae *V* : *om. p rell.* : *v. Am. J. Ph.* xxvi. 416 ego nisi *V* : nisi ego *p rell.* (ii, § 64) atque hominum *Vπ* : et hom. *b rell.* (*v. Iordanum ad loc.*) 23 vestra *Vπb* : nostra *Asc.* (§ 73) copiam *codd.* : potestatem *Asc.* 24 largissime *codd.* : -am *Asc.* factam *codd.* : fieri *Asc.* oportebat quos *V* : oportebat erepta esset facultas eorum quos *p rell.* : *v. Am. J. Ph. l. c.*

SIGLA PER LIBROS II-III

V = fragmenta Palimpsesti Vaticani (Reginensis 2077) saecl. iii-iv: vide *infra*.

C = Cluniacensis 498, nunc Holkhamicus 387, saecl. ix. Continet ii. 2, §§ 1-30 *Multa mihi . . . cum sua cohorte*: §§ 112-117 *ac magnificentissime . . . cupidissimumque*: §§ 157-183 *Iam dudum enim . . . certe manifestum*.

c = eiusdem codicis partes deperditae, in quantum ex Nanniano (*N*), Fabriciano (*F*), Metelliano (*M*), quos vocant, codicibus restitui possunt: vide *Anecdota Oxoniensia, Classical Series*, Part ix: *Classical Review*, xvi. 401 sqq.

O = Lagomarsinianus 42, saecl. xv, Flor. Bad. 2618 (79), e cod. Cluniacensi nondum mutilato descriptus: v. *Anecd. Oxon.*, *Cl. Rev.*, ut supra. Citatur ubique prior manus: ubi O^1 diserte scribitur, intellegendum est eandem manum aut alteram lectiones vulgatas e familia π intulisse.

Ad initium libri tertii commemoratur *H* = Excerpta quae exstant in codice Harleiano 2682, olim Coloniensi Basilicano. Continet §§ 1-10 *Omnes qui . . . deprecati*: vide *Anecdota Oxoniensia, Classical Series*, Part vii (Albert C. Clark).

π = consensus codicum *p q r*.

p = Parisinus 7776, saecl. xi.

q = Mediceus plut. xlviii, cod. 29, s. Lagomarsinianus 29, saecl. xv.

r = Harleianus 2687, saecl. xv.

k = Parisinus 4588, saecl. xiii.

b = codex S. Marci 255, saecl. xv (per librum secundum). Citatur hic illic Parisinus 7786, saecl. xiv.

δ = codices deteriores.

Palimpsesti Vaticani haec sunt fragmenta:

ii. 2, §§ 1-2 Multa mihi . . . sociorum pro[vinciarumque: §§ 23-24 omnium Siculorum . . . Venerius ho]mo: §§ 32-34 Romano datur . . . haec copia: §§ 42-43 coeperunt . . . hereditas: §§ 53-56 demonstravi

SIGLA PER LIBROS II-III

. . . velle de : §§ 59-68 maximum . . . innocens : §§ 83-87 dixi comparat . . . ut putant : §§ 100-102 ipsum apud . . . cum haec ac[ta : §§ 113-116 de publico . . . Veneri non de Sthe[ni : §§ 120-121 testimonia legati . . . dandarum : §§ 124-127 ut is amplior . . . scriptum erat ut : §§ 138-140 adepti sunt . . . hi iudicent : §§ 142-143 nomine accersat . . . magistratibus nostris : §§ 152-156 voles eorum . . . apertissime vobis : §§ 166-169 causa multa . . . prodesse potest : §§ 188-191 pecuarius . . . dilucide quod.

ii. 3, §§ 1-2 Omnes qui . . . officii sed etiam : §§ 20-23 ut neque . . . non solum : §§ 24-29 diripiendasque . . . neque tamen : §§ 40-47 vendidisti. Tu . . . annonae caritatem : §§ 52-62 Profecto quamquam . . . Aproni convivio : §§ 66-70 insolentia consecuta . . . virgis te : §§ 74-78 tantus dolor . . . posteaquam ventum : §§ 83-86 de populi R. victu . . . Tissenses : §§ 129-130 periculum pertinebat . . . decumani : §§ 137-144 totam iniquam . . . si quem aratorum : §§ 152-157 Tenetur igitur . . . videtis ut : §§ 168-173 quis denique . . . emere iussit : §§ 175-177 cognoscite ex litteris . . . Vidimus : §§ 182-186 oppugnari . . . praedonum : §§ 190-193 meminimus . . . mea civitate : §§ 195-196 Cum tibi . . . Hoc quid : §§ 199-204 ut daret arator . . . qui aderant : §§ 205-209 non ex eo . . . hominum auctoritas : §§ 212-214 adflictam . . . in illo : §§ 220-225 quotus erit . . . aestimavit tanti : § 228 nullo modo . . . revertantur.

Anecd. = Anecdota Oxoniensia, Classical Series, Part ix.
J. Ph. = Journal of Philology.
Am. J. Ph. = American Journal of Philology.
Cl. Rev. = Classical Review.

LIBRARY OF THE BOMBAY BRANCH OF THE ROYAL ASIATIC SOCIETY

M. TVLLI CICERONIS

ACTIONIS IN C. VERREM SECVNDAE

LIBER SECVNDVS

DE PRAETVRA SICILIENSI

MVLTA mihi necessario, iudices, praetermittenda sunt, I ut possim aliquo modo aliquando de his rebus quae meae 1 fidei commissae sunt dicere. Recepi enim causam Siciliae: ea me ad hoc negotium provincia attraxit. Ego tamen hoc onere suscepto et recepta causa Siciliensi amplexus animo sum aliquanto amplius. Suscepi enim causam totius ordinis, suscepi causam rei publicae, quod putabam tum denique recte iudicari posse si non modo reus improbus adduceretur, sed etiam diligens ac firmus accusator ad iudicium veniret. Quo mihi maturius ad Siciliae causam 2 veniendum est relictis ceteris eius furtis atque flagitiis, ut et viribus quam integerrimis agere et ad dicendum temporis satis habere possim.

Atque antequam de incommodis Siciliae dico, pauca mihi videntur esse de provinciae dignitate, vetustate, utilitate dicenda. Nam cum omnium sociorum provinciarumque rationem diligenter habere debetis, tum praecipue Siciliae, iudices, plurimis iustissimisque de causis, primum quod

1 iudices *V rell.*: *om.* CO^1 2 his *VCOpb*: iis δ 6 enim . . . suscepi (*VC al.*) *suppl. in mg. O*; *Anecd. p.* xxvii: enim *post alterum* suscepi *male iteravit V* 9 ac COq^1: et *πb rell.*: *in V est incertum* 10 venerit C^1O^1 (*cf.* § 37) 11 veniundum *VCp al.* 11 atque VCO^1: ac *p rell.* 14 Atque (adque *V*) VCO^1r: atque adeo *pb al.* dico *VCπb et in mg.* O^1: dicam *Ok* 16 dicunda *C*

omnium nationum exterarum princeps Sicilia se ad amicitiam fidemque populi Romani adplicavit. Prima omnium, id quod ornamentum imperi est, provincia est appellata; prima docuit maiores nostros quam praeclarum esset exteris gentibus imperare; sola fuit ea fide benivolentiaque erga populum Romanum ut civitates eius insulae, quae semel in amicitiam nostram venissent, numquam postea deficerent, pleraeque autem et maxime inlustres in amicitia perpetuo
3 manerent. Itaque maioribus nostris in Africam ex hac provincia gradus imperi factus est; neque enim tam facile opes Carthaginis tantae concidissent nisi illud et rei frumentariae subsidium et receptaculum classibus nostris
2 pateret. Quare P. Africanus Carthagine deleta Siculorum urbis signis monumentisque pulcherrimis exornavit, ut, quos victoria populi Romani maxime laetari arbitrabatur,
4 apud eos monumenta victoriae plurima conlocaret. Denique ille ipse M. Marcellus, cuius in Sicilia virtutem hostes, misericordiam victi, fidem ceteri Siculi perspexerunt, non solum sociis in eo bello consuluit, verum etiam superatis hostibus temperavit. Vrbem pulcherrimam Syracusas,—quae cum manu munitissima esset, tum loci natura terra ac mari clauderetur,—cum vi consilioque cepisset, non solum incolumem passus est esse, sed ita reliquit ornatam ut esset idem monumentum victoriae, mansuetudinis, continentiae, cum homines viderent et quid expugnasset et quibus pepercisset et quae reliquisset: tantum ille honorem habendum Siciliae putavit ut ne hostium quidem urbem ex
5 sociorum insula tollendam arbitraretur. Itaque ad omnis res sic illa provincia semper usi sumus ut, quicquid ex sese posset efferre, id non apud nos nasci, sed domi nostrae conditum iam putaremus. Quando illa frumentum quod

11, 13 Carth. *COp*: Karth. *edd.* 22 clauderetur *COpqk*: claudebatur *r rell.* 29 sic illa *Cobet*: sicilia *codd.* 30 nos *C* (*Cl. Rev.* xviii, *p.* 23): eos *rell.* 31 iam *CO*[1]: *om. rell.*

deberet non ad diem dedit? quando id quod opus esse putaret non ultro pollicita est? quando id quod imperaretur recusavit? Itaque ille M. Cato Sapiens cellam penariam rei publicae nostrae, nutricem plebis Romanae Siciliam nominabat. Nos vero experti sumus Italico maximo difficillimoque bello Siciliam nobis non pro penaria cella, sed pro aerario illo maiorum vetere ac referto fuisse; nam sine ullo sumptu nostro, coriis, tunicis, frumentoque suppeditando, maximos exercitus nostros vestivit, aluit, armavit. 3 Quid? illa quae forsitan ne sentiamus quidem, iudices, 6 quanta sunt! quod multis locupletioribus civibus utimur, quod habent propinquam fidelem fructuosamque provinciam, quo facile excurrant, ubi libenter negotium gerant; quos illa partim mercibus suppeditandis cum quaestu compendioque dimittit, partim retinet, ut arare, ut pascere, ut negotiari libeat, ut denique sedes ac domicilium conlocare; quod commodum non mediocre rei publicae est, tantum civium numerum tam prope a domo tam bonis fructuosisque rebus detineri. 7 Et quoniam quasi quaedam praedia populi Romani sunt vectigalia nostra atque provinciae, quem ad modum vos propinquis vestris praediis maxime delectamini, sic populo Romano iucunda suburbanitas est huiusce provinciae. Iam vero hominum ipsorum, iudices, ea patientia virtus frugalitasque est ut proxime ad nostram disciplinam illam veterem, non ad hanc quae nunc increbruit videantur accedere: nihil ceterorum simile Graecorum, nulla desidia, nulla luxuries, contra summus

5 nominavit *bδ* 8 suppeditando O^1 : subpedido C^1 : suppeditato *p rell.*, *Serv. ad Aen.* i. 1 : suppeditabat *Arus. Mess.* 10 sentiamus CO^1 : sentimus *p rell.* 17 reip. *COp al.* : populi Romani *bδ* 18 civium *C* : romanorum *add.* (*per compend.*) $O^1 br\delta$ (v, § 118) a *CO* : ab *p rell.* 19 detineri *b al.* : -ere *COp et pler.* (i, § 18) 21 uos propinquis CO^1 : prop. uos *p rell.* 23 est *p rell.* : *om. C* (est suburb. *corr.* Oq^1) 25 ad *CO Par.* 7786 : *om. p rell.* 26 increbruit *Cπ* : increbuit *Ob et plcr.* uideatur *Cb* 27 luxuries CO^1 : luxuria *p rell.*

labor in publicis privatisque rebus, summa parsimonia, summa diligentia. Sic porro nostros homines diligunt ut iis solis neque publicanus neque negotiator odio sit.

8 Magistratuum autem nostrorum iniurias ita multorum tulerunt ut numquam ante hoc tempus ad aram legum praesidiumque vestrum publico consilio confugerint, tametsi et illum annum pertulerant qui sic eos adflixerat ut salvi esse non possent, nisi C. Marcellus quasi aliquo fato venisset, ut bis ex eadem familia salus Siciliae constitueretur, et post M. Antoni infinitum illud imperium senserant. Sic a maioribus suis acceperant, tanta populi Romani in Siculos esse beneficia ut etiam iniurias nostrorum hominum per-

9 ferendas putarent. In neminem civitates ante hunc testimonium publice dixerunt; hunc denique ipsum pertulissent, si humano modo, si usitato more, si denique uno aliquo in genere peccasset. Sed cum perferre non possent luxuriem, crudelitatem, avaritiam, superbiam, cum omnia sua commoda, iura, beneficia senatus populique Romani unius scelere ac libidine perdidissent, hoc statuerunt, aut illius iniurias per vos ulcisci ac persequi, aut, si vobis indigni essent visi quibus opem auxiliumque ferretis, urbis ac sedes suas relinquere, quandoquidem agros iam ante istius

4 iniuriis exagitati reliquissent. Hoc consilio ab L. Metello

10 legationes universae petiverunt ut quam primum isti succederet, hoc animo totiens apud patronos de suis miseriis deplorarunt, hoc commoti dolore postulata consulibus, quae non postulata sed in istum crimina viderentur esse, ediderunt. Fecerunt etiam ut me, cuius fidem continentiamque cognorant, prope de vitae meae statu dolore ac lacrimis

1 summa parsimonia *om.* *CO* 3 iis *C*: is *p*: his *b edd.* 6 confugerint *Cp*: confugerent *bδ* 7 et *Cpr al.*: *om.* O^1b *Asc.* 10 et post CO^1pq: et postea *Asc.*: postea *k*: postquam *bδ* 19 illius CO^1: istius *p rell.* 21 ac *COp*: et *bδ* 22 relinquere *Manutius*: relinquerentur *primo C, dein* relinquerent, *ut rell.* agros *om.* *bδ* 23 ab *CO*: a *rell.* 29 cognorant *C*: cognoverant *p rell.*

suis deducerent ut ego istum accusarem, a quo mea longissime ratio voluntasque abhorrebat; quamquam in hac causa multo pluris partis mihi defensionis quam accusationis suscepisse videor. Postremo ex tota provincia 11
homines nobilissimi primique publice privatimque venerunt, gravissima atque amplissima quaeque civitas vehementissime suas iniurias persecuta est.

At quem ad modum, iudices, venerunt? Videor enim (11)
mihi iam liberius apud vos pro Siculis loqui debere quam forsitan ipsi velint: saluti potius eorum consulam quam voluntati. Ecquem existimatis umquam ulla in provincia reum absentem contra inquisitionem accusatoris tantis opibus, tanta cupiditate esse defensum? Quaestores utriusque provinciae qui isto praetore fuerant cum fascibus mihi praesto fuerunt: his porro qui successerunt, vehementer 12
istius cupidi, liberaliter ex istius cibariis tractati, non minus acres contra me fuerunt. Videte quid potuerit qui quattuor in una provincia quaestores studiosissimos defensores propugnatoresque habuerit, praetorem vero cohortemque totam sic studiosam ut facile appareret non tam illis Siciliam, quam inanem offenderant, quam Verrem ipsum, qui plenus decesserat, provinciam fuisse. Minari Siculis si decrevissent legationes quae contra istum dicerent, minari si qui essent profecti, aliis si laudarent benignissime promittere, gravissimos privatarum rerum testis, quibus nos praesentibus denuntiavimus, eos vi custodiisque retinere.

4 ex tota prov. hom. *CO* : hom. ex tota prov. *p rell.* 6 amplissima *CO*[1] : honestissima *p rell.* 9 mihi *C rell.* : *om.* *O*[1] iam liberius apud vos *CO*[1] : liberius apud vos iam *p rell.* 10 saluti *CO*[1] : saluti enim *p rell.* eorum potius *bδ* 11 hecquem *C* umquam ulla *C rell.* : nulla (n *del. m.* 2) unquam *O* '*sed corr. m.* 1, *ut videtur*' (*Muell.*) : ulla umquam *Kays.* (ii, § 17) 12 tantis opibus *om.* *CO* 14 mihi *om.* *CO*[1] 15 his *COπb* : hi *rell.* 18 una *COprk* : *om. rell.* 22 fuisse provinciam *Zielinski*, *p.* 193 23 decrevissent *CO al.* : decressent *codd. plerique* legationes . . . dicerent *CO* : -cm . . . -et *πbk edd.*

5 13 Quae cum omnia facta sint, tamen unam solam scitote esse civitatem Mamertinam quae publice legatos, qui istum laudarent, miserit. Eius autem legationis principem, civitatis nobilissimum civem, C. Heium, iuratum dicere audistis isti navem onerariam maximam Messanae esse publice coactis operis aedificatam; idemque Mamertinorum legatus, istius laudator, non solum istum bona sua, verum etiam sacra deosque penatis a maioribus traditos ex aedibus suis eripuisse dixit. Praeclara laudatio, cum duabus in rebus legatorum una opera consumitur, in laudando atque repetendo! Atque ea ipsa civitas qua ratione isti amica sit, dicetur certo loco; reperietis enim, quae causae benivolentiae Mamertinis erga istum sint, eas ipsas causas satis iustas esse damnationis. Alia civitas
14 nulla, iudices, publico consilio laudat. Vis illa summi imperi tantum potuit apud perpaucos homines, non civitates, ut aut levissimi quidam ex miserrimis desertissimisque oppidis invenirentur qui iniussu populi ac senatus proficiscerentur, aut ii qui contra istum legati decreti erant, et testimonium publicum mandataque acceperant, vi ac metu retinerentur. Quod ego in paucis tamen usu venisse non moleste tuli, quo reliquae tot et tantae et tam graves civitates, tota denique Sicilia plus auctoritatis apud vos haberet, cum videretis nulla vi retineri, nullo periculo prohiberi potuisse quo minus experirentur ecquid apud vos querimoniae valerent antiquissimorum fidelissimorumque
15 sociorum. Nam quod fortasse non nemo vestrum audierit, istum a Syracusanis publice laudari, id tametsi priore

1 sint *CO*: sunt *pbk* 4 civem CO^1: *om. rell.* (*cf.* v, § 47) 11 repetendo *COb*: in repet. *pk* 12 illi *bδ* 13 Mam. erga istum sint CO^1: sint Mam. erga istum *p rell.* 14 satis *COb*: *om. nk* 19 hii *C* legatos decreverant *bδ* 20 et *om. CO* mandataque *CO p rell.*: ac mandata *falso 'N'* 21 Quod ego id in *C* 22 tuli *CO*: fero *p rell.* 24 videretis *C, et pler.*: videritis O^1 *Par.* 7786 25 potuisse *Cp rell.*: posse *bδ*: *in O utrumque coniungitur* 27 non *om. C*

actione ex Heraclii Syracusani testimonio cuius modi esset cognovistis, tamen vobis alio loco ut se tota res habeat, quod ad eam civitatem attineat, demonstrabitur. Intellegetis enim nullis hominibus quemquam tanto odio quanto istum Syracusanis et esse et fuisse.

At enim istum Siculi soli persequuntur: cives Romani **6**
qui negotiantur in Sicilia defendunt, diligunt, salvum esse cupiunt. Primum, si ita esset, tamen vos in hac quaestione de pecuniis repetundis, quae sociorum causa constituta est lege iudicioque sociali, sociorum querimonias audire oporteret. Sed intellegere potuistis priore actione civis 16
Romanos honestissimos ex Sicilia plurimis maximisque de rebus, et quas ipsi accepissent iniurias et quas scirent esse aliis factas, pro testimonio dicere. Ego hoc quod intellego, iudices, sic confirmo. Videor mihi gratum fecisse Siculis quod eorum iniurias meo labore, inimicitiis, periculo sim persecutus: non minus hoc gratum me nostris civibus intellego fecisse, qui hoc existimant, iuris libertatis rerum fortunarumque suarum salutem in istius damnatione consistere. Quapropter de istius praetura Siciliensi non recuso 17
quin ita me audiatis ut, si cuiquam generi hominum sive Siculorum sive nostrorum civium, si cuiquam ordini sive aratorum sive pecuariorum sive mercatorum probatus sit, si non horum omnium communis hostis praedoque fuerit, si cuiquam denique in re umquam ulla temperarit, ut vos quoque ei temperetis.

3 attineat *CO* : attinet *rell.* 5 et esse *CO* : esse *πbk* 6 soli Siculi *bδ* 7 negotiantur in Sicilia *CO* : in Sic. neg. *p rell.*, *corr.* O^1 8 in ista O^1 12 plurimis maximisque *scripsi C secutus, in quo est* plurimos (*suprascr.* i) maximisq. : plurimos maximis *rell.* (ii, §§ 2, 102, 142) 14 esse aliis *CO* : aliis esse *rell.* 16 inimicitias *bδ* 17 sim *C rell. praeter* O^1b (sum) 21 si cui *b* hominum *om.* CO^1 22 sive cuiquam *codd.* 23 sive pecuariorum *om. CO* 25 in re umquam ulla *CO* : ulla in re umquam *rell.*, *corr.* O^1 temperavit *codd.* 26 ei *om. bδ*

Qui simul atque ei sorte provincia Sicilia obvenit, statim Romae, ab urbe antequam proficisceretur, quaerere ipse secum et agitare cum suis coepit quibusnam rebus in ea provincia maximam uno anno pecuniam facere posset. Nolebat in agendo discere,—tametsi non provinciae rudis erat et tiro: [sed Siciliae] paratus ad praedam meditatusque
18 venire cupiebat. O praeclare coniectum a vulgo in illam provinciam omen communis famae atque sermonis, cum ex nomine istius quid iste in provincia facturus esset perridicule homines augurabantur! Etenim quis dubitare posset, cum istius in quaestura fugam et furtum recognosceret, cum in legatione oppidorum fanorumque spoliationes cogitaret, cum videret in foro latrocinia praeturae, qualis
7 iste in quarto actu improbitatis futurus esset? Atque ut intellegatis eum Romae quaesisse non modo genera furandi, sed etiam nomina certissima, accipite argumentum quo facilius de singulari eius impudentia existimare possitis.

19 Quo die Siciliam attigit—videte satisne paratus ex illo omine urbano ad everrendam provinciam venerit,—statim Messana litteras Halaesam mittit (quas ego istum in Italia conscripsisse arbitror; nam simul atque e navi egressus est dedit), Halaesinus ad se Dio continuo veniret; se de hereditate velle cognoscere quae eius filio a propinquo
20 homine, Apollodoro Laphirone, venisset. Ea erat, iudices, pergrandis pecunia. Hic est Dio, iudices, nunc beneficio Q. Metelli civis Romanus factus; de quo multis viris pri-

2 Romae ab urbe *CO*, *Harl.* 5428 (A.D. 1469): Romae et ab urbe *p rell.*: Romae et ad urbem *Asc.*, *Arus. Mess.* 3 cogitare *bδ* 5 non *om.* *πb* 6 sed (si *O*) Sicilie *CO*: sed in Siciliam *p rell.*: *ego seclusi*, *Gulielmium et Madvigium secutus* (*Cl. Rev.* xviii, *p.* 24) paratus erat *CO* 7 a *Cπ*: ab *b*: *om.* *kO*[2] 9 iste *om.* *bδ* 10 perridicule *CO*[1]*k* *Prisc.*: perridiculi *p rell.* 16 nomina certissima *CO*[1]: nomina, certissimum *rell.* 18 attigit *CO*[1]: tetigit *p rell.* 19 evertendam *pδ* 21 conscripsisse *CO*: scripsisse *p*, *Asc.* 22 dedit *CO*: dedit operam ut *πb*, *et ita falsa cum interpunctione edd.* 24 Lafyrone *p*: Lafirone *qr*, *al.*: L· A· ualerone *C* (L. Aualerone *C*[2])

mariis testibus multorumque tabulis vobis priore actione
satis factum est, HS deciens numerata esse ut eam causam,
in qua ne tenuissima quidem dubitatio posset esse, isto
cognoscente obtineret; praeterea greges nobilissimarum
equarum abactos, argenti vestisque stragulae domi quod
fuerit esse direptum; ita HS deciens Q. Dionem, quod
hereditas ei venisset, nullam aliam ob causam perdidisse.
Quid? haec hereditas quo praetore Dionis filio venerat? 21
Eodem quo Anniae, P. Anni senatoris filiae, eodem quo
M. Liguri senatori, C. Sacerdote praetore. Quid? tum
nemo molestus Dioni fuerat? Non plus quam Liguri
Sacerdote praetore. Quid? tum ad Verrem quis detulit?
Nemo; nisi forte existimatis ei quadruplatores ad fretum
praesto fuisse. Ad urbem cum esset, audivit Dioni cuidam 8
Siculo permagnam venisse hereditatem; heredem statuas
iussum esse in foro ponere; nisi posuisset, Veneri Erycinae
esse multatum. Tametsi positae essent ex testamento,
tamen putabat, quoniam Veneris nomen esset, causam
calumniae se reperturum. Itaque adponit qui petat Veneri 22
Erycinae illam hereditatem. Non enim quaestor petit, ut
est consuetudo, is qui Erycum montem obtinebat: petit
Naevius Turpio quidam, istius excursor et emissarius,
homo omnium ex illo conventu quadruplatorum deterrimus,
C. Sacerdote praetore condemnatus iniuriarum; etenim
erat eius modi causa ut ipse praetor, cum quaereret
calumniatorem, paulo tamen consideratiorem reperire non

2 H.S.D̄ *C*: HS decies *O*[1]: undecies *p rell.* numerata *C* (i, § 100: ii. §§ 50, 142): numeratum *p Asc.*: -tam *O*[1] 3 possit *CO*[1] 4 nobilissimarum equarum *Cb* (iii, § 28): -orum equorum *O*[1] *edd.* 6 dereptum *Cp al.* deciens *C*: undecies *p rell.* 7 venisset *CO*[1]: obvenisset *rell.* 9 anniae p. anni senatoris filiae *C*: *in rell. varie est turbatum* 10 praetore *CO*: *om. πk* 12 Quid tum *C*: Quid *rell.* *Habent lacunam ex homoeoteleuto Ob* 15 heredem *CO b al.*: *om. πk* 18 tamen putabat *CO*: put. tamen *rell. corr. O*[1] 19 calumniae *CO*[1]: pecuniae *πkb* (*et falso* '*N*') 24 a Sacerdote *CO*[1] (iii, § 90)

posset. Hunc hominem Veneri absolvit, sibi condemnat.
Maluit videlicet homines peccare quam deos: se potius
a Dione quod non licebat, quam Venerem quod non debe-
batur auferre.
23 Quid ego hic nunc Sex. Pompei Chlori testimonium
recitem, qui causam Dionis egit, qui omnibus rebus inter-
fuit, hominis honestissimi, tametsi civis Romanus virtutis
causa iam diu est, tamen omnium Siculorum primi ac
nobilissimi? quid ipsius Q. Caecili Dionis, hominis proba-
tissimi ac pudentissimi? quid L. Caecili, L. Liguris,
T. Manili, L. Caleni? quorum omnium testimoniis de hac
Dionis pecunia confirmatum est. Dixit hoc idem M.
Lucullus, se de his Dionis incommodis pro hospitio quod
24 sibi cum eo esset iam ante cognosse. Quid? Lucullus,
qui tum in Macedonia fuit, melius haec cognovit quam
tu, Hortensi, qui Romae fuisti, ad quem Dio confugit, qui
de Dionis iniuriis gravissime per litteras cum Verre questus
es? Nova tibi haec sunt? inopinata? nunc primum hoc
aures tuae crimen accipiunt? nihil ex Dione, nihil ex
socru tua, femina primaria, Servilia, vetere Dionis hospita,
audisti? Nonne multa mei testes quae tu scis nesciunt?
nonne te mihi testem in hoc crimine eripuit non istius
innocentia, sed legis exceptio? Recita. TESTIMONIA
9 LVCVLLI, CHLORI, DIONIS. Satisne vobis magnam pecu-
niam Venerius homo, qui e Chelidonis sinu in provinciam
profectus esset, Veneris nomine quaesisse videtur?

1 hunc hominem (*corr.* dionem *O*) *CO codd.* : hic hominem *Hotoman* 5 Sexti *C* 6 Dionis egit *CO al.* : egit Dionis *bδ corr. O*[1] 10 ac pudentissimi *om. CO* (iii, § 52) : ac prud. *V* 10 luci liguris *C* : L. C. Liguris *V* 11 Manili *Cp al.* : Manlii *VO* 12–14 Dixit . . . cognosse *om. CO* 18 inopinata *VCO*[1] : et inopinata *rell.* (i, § 126 : *Am. J. Ph.* xxvi, p. 414) hoc aures tuae *Vp rell.* : aures hoc tuae *CO*[1] 19 ex . . . ex *VCO* : de . . . de *rell* (ii, § 189 : *Am. J. Ph.* xxvi, p. 420) 23 ℞ (= Recita) *VCO* : *om. rell.* Testimonium *CO*[1] 24–26 Satisne . . . profectus esset *om. CO*.

Accipite aliam in minore pecunia non minus impudentem calumniam. Sosippus et Philocrates fratres sunt Agyrinenses. Horum pater abhinc duo et xx annos est mortuus; in cuius testamento, quodam loco si commissum quid esset, multa erat Veneri. Ipso vicensimo anno, cum tot interea praetores, tot quaestores, tot calumniatores in provincia fuissent, hereditas ab his Veneris nomine petita est. Causam Verres cognoscit, pecuniam per Volcatium accipit, fere ad HS cccc milia, a duobus fratribus. Multorum testimonia audistis antea. Vicerunt Agyrinenses fratres ita ut egentes inanesque discederent. 25

10 26
At enim ad Verrem pecunia ista non pervenit. Quae ista defensio est? utrum adseveratur in hoc an temptatur? mihi enim res nova est. Verres calumniatorem adponebat, Verres adesse iubebat, Verres cognoscebat, Verres iudicabat; pecuniae maximae dabantur; qui dabant causas obtinebant. Tu mihi ita defendas, 'Non est ista Verri numerata pecunia?' Adiuvo te; mei quoque testes idem dicunt; Volcatio dicunt sese dedisse. Quae vis erat in Volcatio tanta ut HS cccc milia duobus hominibus auferret? Ecquis Volcatio, si sua sponte venisset, unam libellam dedisset? Veniat nunc, experiatur: tecto recipiet nemo. At ego amplius dico: HS quadringentiens cepisse te arguo contra leges; nego tibi ipsi ullum nummum esse numeratum; sed cum ob tua decreta, ob edicta, ob imperia, ob

2 Philocrates CO^1 : Epicrates *rell.* 3 duos *δ* 5 vicensimo *C* (*ut* ii, § 185) : vigesimo *al.* ipsos xx annos *bδ* 6 interea *p rell.*: *om.* *CO* 8 non est *COpbr* Causam *om.* CO^1 9 ad *om.* CO^1 HS $\overline{xx}$ *C*: HS xx milia O^1 a CO^1 : ab *vulg.* 10 testimonia CO^1 *al.* : -um *codd. pler.* 12 ista defensio est *COpbk* : est ista def. *ed. Rom.* 14 res nova est *COpb* : nova res est *vulg.* calumniatorem *CO* : -es *codd. pler.*, *Asc.* 16 causas obtinebant *πb al.* (*Zielinski*, p. 193) : obtin. causas CO^1 19 in *COp* : *om.* *rell.* 20 HS cccc milia *om.* CO^1 duobus hom. C^2bk : duob. nominibus C^1O^1pq (a duobus *al.* : II. i, § 86) 25 ob edicta CO^1 : *om.* *πbd*

iudicia pecuniae dabantur, non erat quaerendum cuius
27 manu numerarentur, sed cuius iniuria cogerentur. Comites illi tui delecti manus erant tuae; praefecti, scribae, accensi, medici, haruspices, praecones manus erant tuae; ut quisque te maxime cognatione adfinitate necessitudine aliqua attingebat, ita maxime manus tua putabatur; cohors tota illa, quae plus mali Siciliae dedit quam si centum cohortes fugitivorum fuissent, tua manus sine controversia fuit. Quicquid ab horum quopiam captum est, id non modo tibi datum, sed tua manu numeratum iudicari necesse est. Nam si hanc defensionem probabitis, 'Non accepit ipse,' licet omnia de pecuniis repetundis iudicia tollatis. Nemo umquam reus tam nocens adducetur qui ista defensione non possit uti; etenim cum Verres utatur, quis erit umquam posthac reus tam perditus qui non ad Q. Muci innocentiam referatur, si cum isto conferatur? Neque nunc tam isti mihi Verrem defendere videntur quam in Verre defensionis temptare rationem.

28 Qua de re, iudices, magnopere vobis providendum est: pertinet hoc ad summam rem publicam et ad existimationem ordinis nostri salutemque sociorum. Si enim innocentes existimari volumus, non solum nos, sed etiam nostros
11 comites praestare debemus. Primum omnium opera danda est ut eos nobiscum educamus qui nostrae famae capitique consulant; deinde, si in hominibus eligendis nos spes amicitiae fefellerit, ut vindicemus, missos faciamus, semper

3 accensi medici CO^1 : med. acc. *p rell.* 4 quo quisque *πk* 6 tota illa CO^1 : tota tua illa *π* : tua tota illa *Par.* 7786 : tota illa tua *bδ* 7 Siciliae dedit *C codd.* : dedit Sic. *vulg.* 10 numeratum sit CO^1 (*om.* iudicari) 11 accepit *C* : accipit *πbk* 13 reus tam nocens *Cp al.* : *v. Anecd. p.* xxvii–xxviii. *Verba* tam convictus *in marg. O videntur inrepsisse ex simili loco,* II. i, § 10 16 isti mihi *C* : mihi isti *p rell.* 19 magnopere *Cp* (II. i, § 27) : magno opere *edd.* 20 rem p. *COp* : rei p. *rell.* 21 nostri CO^1 : *om. p rell.* 22 nos abstinentes *codd. praeter* CO^1 nostros comites *Cpb al.* : com. nostr. O^1 23 omnium *om. CO* (*add.* O^1) 24 educamus *CO* : ducamus *rell.* 26 iudicemus *pq* (indic. *r*)

ita vivamus ut rationem reddendam nobis arbitremur. Africani est hoc, hominis liberalissimi—verum tamen ea liberalitas est probanda quae sine periculo existimationis est, ut in illo fuit: cum ab eo quidam vetus adsectator 29
et ex numero amicorum non impetraret uti se praefectum in Africam duceret, et id ferret moleste, 'Noli,' inquit, 'mirari si tu hoc a me non impetras. Ego iam pridem ab eo cui meam existimationem caram fore arbitror peto ut mecum praefectus proficiscatur, et adhuc impetrare non possum.' Etenim re vera multo magis est petendum ab hominibus, si salvi et honesti esse volumus, ut eant nobiscum in provinciam, quam in benefici loco deferendum. Sed tu cum et tuos amicos in provinciam quasi in praedam invitabas et cum iis ac per eos praedabare et eos in contione anulis aureis donabas, non statuebas tibi non solum de tuis, sed etiam de illorum factis rationem esse reddendam?

Cum hos sibi quaestus constituisset magnos atque uberes 30
ex his causis quas ipse instituerat cum consilio, hoc est cum sua cohorte, cognoscere, tum illud infinitum genus invenerat ad innumerabilem pecuniam corripiendam. Dubium nemini 12
est quin omnes omnium pecuniae positae sint in eorum potestate qui iudicia dant, et eorum qui iudicant, quin nemo vestrum possit aedis suas, nemo fundum, nemo bona patria obtinere, si, cum haec a quopiam vestrum petita sint, praetor improbus, cui nemo intercedere possit, det quem velit iudicem, iudex nequam et levis quod praetor iusserit iudicet. Si vero illud quoque accedit, ut praetor 31
in ea verba iudicium det ut vel L. Octavius Balbus iudex,

5 et ex CO^1: ex *rell.* uti *COp*: ut *bqr Par.* 7786 7 tu hoc a me CO^1b: tu a me hoc *rell.* 11 et honesti *CO*: *om. p rell.* 12 quam *CO*: quam hoc illis *rell.* 14 is *C*: his O^1: illis *pb al.* 15 de tuis CO^1: de te *rell.* 18 his *C codd.*: iis *edd.* 25 intercedere *cOp Asc.*: interdicere *rell.* 27 accedit *c* (accidit? II. i, §§ 4, 39): accidet πbO^2: accedet *k* 28 in ea verba praetor *vulg.* L. O^1 *Asc.*: *om. rell.*

homo et iuris et offici peritissimus, non possit aliter iudicare,—si iudicium sit eius modi

L. OCTAVIVS IVDEX ESTO. SI PARET FVNDVM CAPENATEM, QVO DE AGITVR, EX IVRE QVIRITIVM P. SERVILI ESSE, NEQVE IS FVNDVS Q. CATVLO RESTITVETVR,

non necesse erit L. Octavio iudici cogere P. Servilium Q. Catulo fundum restituere, aut condemnare eum quem non oporteat? Eius modi totum ius praetorium, omnis res iudiciaria fuit in Sicilia per triennium Verre praetore. Decreta eius modi, SI NON ACCIPIT QVOD TE DEBERE DICIS, ACCVSES; SI PETIT, DVCAS: C. Fuficium duci iussit petitorem, L. Suettium, L. Racilium. Iudicia eius modi: qui cives Romani erant *iudicabant* si Siculi essent, cum Siculos eorum legibus dari oporteret, qui Siculi, si cives
32 Romani essent. Verum ut totum genus amplectamini iudiciorum, prius iura Siculorum, deinde istius instituta cognoscite.

13 Siculi hoc iure sunt ut, quod civis cum cive agat, domi certet suis legibus, quod Siculus cum Siculo non eiusdem civitatis, ut de eo praetor iudices ex P. Rupili decreto, quod is de decem legatorum sententia statuit, quam illi legem Rupiliam vocant, sortiatur. Quod privatus a populo petit aut populus a privato, senatus ex aliqua civitate qui iudicet datur, cum alternae civitates reiectae sunt; quod civis Romanus a Siculo petit, Siculus iudex, quod Siculus a civi Romano, civis Romanus datur; ceterarum rerum

2 eius modi *Ob*: eiusdem modi *codd. pler.* 8 *ante* omnis *habent codd. iterum* eiusdem modi (eiusmodi *b*): *om. O*: *secl. Muell.*, *ego delevi* 10 Eius modi decreta *O* 11 petit *Manutius*: patitur *codd.* 12 Acilium, Accilium *c*O^1 eius modi *O*: huius modi *p rell.* 13 iudicabant *addidi* (*Cl. Rev.* xviii, p. 24) cum Siculos eorum *Lamb., Donatum secutus ad Ter. Phorm.* ii, 1, 36: cum Siculorum *coni. Steph.*: cum Siculi eorum '*N*': tum (tamen *b*) si eorum *p. rell. Asc.* 14 dare $O^1\pi$ 21 sententiis O^1 (II. ii, § 39) illi legem *cO*: Siculi legem *πk*: legem Sic. *bδ* 25 iudex *O*: iudex datur *p rell.* 26 rerum *om. V*O^1

selecti iudices ex conventu civium Romanorum proponi solent. Inter aratores et decumanos lege frumentaria, quam Hieronicam appellant, iudicia fiunt. Haec omnia 33 isto praetore non modo perturbata, sed plane et Siculis et civibus Romanis erepta sunt. Primum suae leges: quod civis cum civi ageret, aut eum iudicem quem commodum erat,—praeconem, haruspicem, medicum suum,—dabat, aut si legibus erat iudicium constitutum et ad civem suum iudicem venerant, libere civi iudicare non licebat. Edictum enim hominis cognoscite, quo edicto omnia iudicia redegerat in suam potestatem, SI QVI PERPERAM IVDICASSET, SE COGNITVRVM; CVM COGNOSSET, ANIMADVERSVRVM. Idque cum faciebat, nemo dubitabat quin, cum iudex alium de suo iudicio putaret iudicaturum seque in eo capitis periculum aditurum, voluntatem spectaret eius quem statim de capite suo putaret iudicaturum. Selecti ex conventu aut 34 propositi ex negotiatoribus iudices nulli: haec copia, quam dico, iudicum cohors non Q. Scaevolae, qui tamen de cohorte sua dare non solebat, sed C. Verris. Cuius modi cohortem putatis hoc principe fuisse? Sicubi videtis edictum, SI QVI PERPERAM IVDICARIT SENATVS, eum quoque ostendam, si quando sit datus, coactu istius quod non senserit iudicasse. Ex lege Rupilia sortitio nulla, nisi cum nihil intererat istius; lege Hieronica iudicia plurimarum controversiarum sublata uno nomine omnia; de conventu ac negotiatoribus nulli iudices. Quantam potestatem habuerit videtis, quas res gesserit cognoscite.

Heraclius est Hieronis filius Syracusanus, homo in 14 35

1 conv. civ. Rom. *VO* : civ. Rom. conv. *πb Asc.* 6 civi *cO*¹ : cive *rell.* 8 suum civem *V* 11 si qui *cOp al.* : si quis *bδ* 12 cognovisset *V*: cognosceret *O*¹ (II. i, § 18) 15 spectaret *c*: expectaret *O*: spectet *V rell.* 16 putaret *Vc*: putet *O rell.* ex *O*: e *rell.* 17 ex negot. prop. *O* 19 dare nolebat *O* 20 Sicubi *scripsi*: sicuti *codd.*: †sicuti . . . Eum quoque *edd.* 21 Si qui *O*¹ : si quid *rell.*

primis domi suae nobilis et ante hunc praetorem vel pecuniosissimus Syracusanorum, nunc nulla alia calamitate nisi istius avaritia atque iniuria pauperrimus. Huic hereditas ad HS facile triciens venit testamento propinqui sui Heraclii, plena domus caelati argenti optimi multaeque stragulae vestis pretiosorumque mancipiorum; quibus in rebus istius cupiditates et insanias quis ignorat? Erat in sermone res, magnam Heraclio pecuniam relictam; non solum Heraclium divitem, sed etiam ornatum supellectile,
36 argento, veste, mancipiis futurum. Audit haec etiam Verres, et primo illo suo leniore artificio Heraclium adgredi conatur, ut eum roget inspicienda, quae non reddat. Deinde a quibusdam Syracusanis admonetur,—hi autem quidam erant adfines istius, quorum iste uxores numquam alienas existimavit, Cleomenes et Aeschrio, qui quantum apud istum et quam turpi de causa potuerint ex reliquis criminibus intellegetis: hi, ut dico, hominem admonent rem esse praeclaram, refertam omnibus rebus, ipsum autem Heraclium hominem esse maiorem natu, non promptissimum; eum praeter Marcellos patronum, quem suo iure adire aut appellare posset, habere neminem; esse in eo testamento quo ille heres esset scriptus, ut statuas in palaestra deberet ponere. 'Faciemus ut palaestritae negent ex testamento esse positas, petant hereditatem, quod eam palaestrae
37 commissam esse dicant.' Placuit ratio Verri; nam hoc animo providebat, cum tanta hereditas in controversiam venisset iudicioque peteretur, fieri non posse ut sine praeda

5 domus *om.* *O*: ii, § 36 plena celatia optimi argenti *O* 6 pretiosorumque *cO*: pretiosissimorumque *rell.* 7 insanias cO^1: -am *rell.* 8 pecuniam Heraclio *O* relictam *cOpk*: *inseruit s. l.* venisse p^2: venisse relictam *qr*: venisse *bδ* 11 primum *O* leniore O^1b: leviore *rell.* 12 inspiciunda O^1 *An* quae *mox* reddat? (*C. R.* xviii. 24) 13 quidam erant *pb rell.*: erant quidam *Oqr* 18 *ante* refertam *add.* *Lamb.* domum (*supra* § 35) *Fort.* (*post* -laram) larem refertum? 20 iure suo *δ* 22 scriptus O^1: scriptum *rell.* 23 ex test. neg. *O* 25 commissam esse *cO*: commisisse *rell.*

ipse discederet. Adprobat consilium; auctor est ut quam primum agere incipiant, hominemque id aetatis minime litigiosum quam tumultuosissime adoriantur. Scribitur Heraclio dica. Primo mirantur omnes improbitatem 15 calumniae; deinde qui istum nossent partim suspicabantur, partim plane videbant adiectum esse oculum hereditati. Interea dies advenit quo die sese ex instituto ac lege Rupilia dicas sortiturum Syracusis iste edixerat. Paratus ad hanc dicam sortiendam venerat. Tum eum docet Heraclius non posse eo die sortiri, quod lex Rupilia vetaret diebus XXX sortiri dicam quibus scripta esset. Dies XXX nondum fuerant. Sperabat Heraclius, si illum diem effugisset, ante alteram sortitionem Q. Arrium, quem provincia tum maxime exspectabat, successurum. Iste omnibus dicis 38 diem distulit, et eam diem constituit ut hanc Heraclii dicam sortiri post dies triginta ex lege posset. Posteaquam ea dies venit, iste incipit simulare se velle sortiri. Heraclius cum advocatis adit et postulat ut sibi cum palaestritis, hoc est cum populo Syracusano, aequo iure disceptare liceat. Adversarii postulant ut in eam rem iudices dentur, ex iis civitatibus quae in id forum convenirent electi, qui Verri viderentur: Heraclius contra, ut iudices ex lege Rupilia dentur, ut ab institutis superiorum, ab auctoritate senatus, ab iure omnium Siculorum ne recedatur. 16 Quid ego istius in iure dicundo libidinem et scelera demonstrem? 39 quis vestrum non in urbana iuris dictione cognovit? quis umquam isto praetore Chelidone invita lege agere potuit? Non istum, ut non neminem, provincia corrupit; idem fuit qui Romae. Cum id quod omnes intellegebant diceret Heraclius, ius esse certum Siculis inter se quo iure

14 dicis cO^1: iudiciis *p rell.* 16 postquam *O* 20 iis *Lamb.*: his *codd.* 21 convenerant cO^1 22 ex *πk* (§ 42 *infra*): e *vulg.* 23 dentur ne ab auct. (*mediis omissis*) . . . recedatur O^1 25 dicundo cO^1 *al.*: dicendo *pq* et scelera *c*: scelera *O*: *om. rell.* 26 in *O*: ex *rell.* 30 certum ius esse *O*

certarent, legem esse Rupiliam quam P. Rupilius consul de decem legatorum sententia dedisset, hanc omnis semper in Sicilia consules praetoresque servasse, negavit se e lege Rupilia sortiturum: quinque iudices, quos commodum ipsi
40 fuit, dedit. Quid hoc homine facias? quod supplicium dignum libidine eius invenias? Praescriptum tibi cum esset, homo deterrime et impudentissime, quem ad modum iudices inter Siculos dares, cum imperatoris populi Romani auctoritas, legatorum decem, summorum hominum, dignitas, senatus consultum intercederet, *quo senatus* consulto P. Rupilius de decem legatorum sententia leges in Sicilia constituerat, cum omnes ante te praetorem Rupilias leges et in ceteris rebus et in iudiciis maxime servassent, tu ausus es pro nihilo prae tua praeda tot res sanctissimas ducere? tibi nulla lex fuit, nulla religio, nullus existimationis pudor, nullus iudici metus? nullius apud te gravis auctori-
41 tas, nullum exemplum quod sequi velles? Verum, ut institui dicere, quinque iudicibus nulla lege, nullo instituto, nulla reiectione, nulla sorte ex libidine istius datis, non qui causam cognoscerent, sed qui quod imperatum esset iudicarent, eo die nihil actum est; adesse iubentur
17 postridie. Heraclius interea, cum omnis insidias fortunis suis a praetore fieri videret, capit consilium de amicorum et propinquorum sententia non adesse ad iudicium; itaque illa nocte Syracusis profugit. Iste postridie mane, cum multo maturius quam umquam antea surrexisset, iudices citari iubet. Vbi comperit Heraclium non adesse, cogere

1 P. Rup. consul *cO*: praetor Rup. ex S. C. *rell.* 2 hanc cO^1: hoc *rell.* 3 se e lege *scripsi* (§ 42 *infra*): se lege cO^1: se iudices e lege *rell.* 4 ipsi commodum *O* 5 hoc homine *cO*: huic homini *rell.* 7 deterrime et *om. cO* 10 quo senatus *scripsi*: cuius (= quo s.) *codd.* 11 de decem *scripsi*: ·x· O^1: ex *b* '*Fabricianus*' 13 leges et *cOp*: leges *bδ* et in iudiciis maxime *om. cO* servassent cO^1: observassent *rell.* 19 reiectione cO^1: religione *rell.* 25 illa nocte Syr. *Opq*: Syr. illa nocte *b al.* (*prob. Zielinski, p.* 193) postridie O^1: postero die *p rell.*

incipit eos ut absentem Heraclium condemnent. Illi eum commonefaciunt ut, si sibi videatur, utatur instituto suo nec cogat ante horam decimam de absente secundum praesentem iudicare: impetrant. Interea sane perturbatus 42
et ipse et eius amici et consiliarii moleste ferre coeperunt Heraclium profugisse; putabant absentis damnationem, praesertim tantae pecuniae, multo invidiosiorem fore quam si praesens damnatus esset. Eo accedebat quod iudices e lege Rupilia dati non erant; multo etiam rem turpiorem fore et iniquiorem visum iri intellegebant. Itaque hoc dum corrigere vult, apertior eius cupiditas improbitasque facta est. Nam illis quinque iudicibus uti se negat; iubet, id quod initio lege Rupilia fieri oportuerat, citari Heraclium et eos qui dicam scripserant; ait se iudices ex lege velle sortiri. Quod ab eo pridie, cum multis lacrimis cum oraret atque obsecraret, Heraclius impetrare non potuerat, id ei postridie venit in mentem, ex lege Rupilia sortiri dicas oportere. Educit ex urna tris; his ut absentem Heraclium condemnent imperat; itaque condemnant.

Quae, malum, ista fuit amentia! Ecquando te rationem 43
factorum tuorum redditurum putasti? ecquando his de rebus talis viros audituros existimasti? Petatur hereditas ea, quae nulla debetur, in praedam praetoris? interponatur nomen civitatis? imponatur honestae civitati turpissima persona calumniae? neque hoc solum, sed ita res agatur ut ne simulatio quidem aequitatis ulla adhibeatur? Nam, per deos immortalis, quid interest utrum praetor imperet vique cogat aliquem de suis bonis omnibus decedere, an huiusce

2 sibi *cO*: ei *p rell.* videretur (*om.* utatur) . . . ne cogat *cO* (negogat *p*) 8 accedere *V* 9 ex *V* 10 fore *cO*: *om. rell.* 11 uolt *V* 14 ait *VcOk*: aitque *pq* ·c· ex lege *cO*: lege *V* (§ 39, *supra*) 15 cum oraret *V rell.* (*cf.* ii, § 57: iii, § 67): oraret (*om.* cum) cO^1 16 atque obsecraret *om.* cO^1 17 postridie *VcO*: postero die *p rell.* 17 ex lege *VO*: e lege *rell.* 18 tris *om. V* his *Ob*: iis *edd.* 23 ea *om.* O^1 25 agatur *cOb*: agitur *rell.*

modi iudicium det, quo iudicio indicta causa fortunis omni-
18 bus everti necesse sit? Profecto enim negare non potes te
44 ex lege Rupilia sortiri iudices debuisse, cum praesertim Heraclius id postularet. Sin illud dicis, te Heraclii voluntate ab lege recessisse, ipse te impedies, ipse tua defensione implicabere; quare enim primum ille adesse noluit, cum ex eo numero iudices haberet quos postularat? deinde tu cur post illius fugam iudices alios sortitus es, si eos qui erant antea dati utriusque dederas voluntate? Deinde ceteras dicas omnis illo foro M. Postumius quaestor sortitus est: hanc solam tu illo conventu reperiere sortitus.

45 Ergo, inquiet aliquis, donavit populo Syracusano illam hereditatem. Primum, si id confiteri velim, tamen istum condemnetis necesse est; neque enim permissum est ut impune nobis liceat, quod alicui eripuerimus, id alteri tradere. Verum ex ista reperietis hereditate ita istum praedatum ut perpauca occulte fecerit; populum Syracusanum in maximam invidiam sua infamia, alieno praemio pervenisse, paucos Syracusanos,—eos qui nunc se publice laudationis causa venisse dicunt,—et tunc participes praedae fuisse et nunc non ad istius laudationem, sed ad communem litium aestimationem venisse. Posteaquam damnatus est absens, non solum illius hereditatis de qua ambigebatur, quae erat HS triciens, sed omnium bonorum paternorum ipsius Heraclii, quae non minor erat pecunia, palaestrae Syracusanorum, hoc est Syracusanis, possessio
46 traditur. Quae est ista praetura? Eripis hereditatem quae venerat a propinquo, venerat testamento, venerat legibus; quae bona is qui testamentum fecerat huic Hera-

2 est *O*: everti sit necesse *coni. Zielinski* (*p.* 193) negari non potest *O* 4 dicis *O* (§ 12: iii, § 48): dices *rell.* 6 ille O^1: ille ipse *rell.* 7 postularet O^1 *Par.* 7786 12 inquit O^1 16 istum ita *O* (§ 1: ii, § 100: iii, § 145) 17 populum O^1: populum quidem *rell.* 19 nunc se *Oπk*: se nunc *b vulg.* 20 tunc *πb*: dū *O*: tum *edd.* 21-2 sed ad . . . venisse *om. cO* 29 fecerat *c Arus. Mess.*: fecerant O^1: fecit *p rell.*

clio, aliquanto ante quam est mortuus, omnia utenda ac
possidenda tradiderat, cuius hereditatis, cum ille aliquanto
ante te praetorem esset mortuus, controversia fuerat nulla,
mentionem fecerat nemo. Verum esto. Eripe hereditatem 19
propinquis, da palaestritis, praedare in bonis alienis nomine
civitatis, everte leges, testamenta, voluntates mortuorum,
iura vivorum: num etiam patriis Heraclium bonis exturbare oportuit? Qui simul ac profugit, quam impudenter,
quam palam, quam acerbe, di immortales, illa bona direpta
sunt! quam illa res calamitosa Heraclio, quaestuosa Verri,
turpis Syracusanis, miseranda omnibus videbatur! Nam
illud quidem statim curatur, ut quicquid caelati argenti fuit
in illis bonis ad istum deferatur, quicquid Corinthiorum
vasorum, stragulae vestis: haec nemo dubitabat quin non
modo ex illa domo capta et oppressa, verum ex tota provincia ad istum comportari necesse esset. Mancipia quae
voluit abduxit, alia divisit; auctio facta est, in qua cohors
istius invicta dominata est. Verum illud est praeclarum. 47
Syracusani qui praefuerant his Heraclii bonis verbo redigendis, re dispertiendis, reddebant eorum negotiorum rationem in senatu; dicebant scyphorum paria complura, hydrias
argenteas pretiosas, vestem stragulam multam, mancipia
pretiosa data esse Verri; dicebant quantum cuique eius
iussu nummorum esset datum. Gemebant Syracusani, sed
tamen patiebantur. Repente recitatur uno nomine HS $\overline{ccc}$
iussu praetoris data esse. Fit maximus clamor omnium,
non modo optimi cuiusque neque eorum quibus indignum

1 aliq. ante quam *πk Arus. Mess.* : ante aliquanto ante quam *O* (*cp.* iii, § 178 *ubi habet O* videtur mihi videtur *contra rell.* mihi videtur): ante aliquanto quam *vulg.* (aliquanto *om. bδ Par.* 7786) 11 Iam *O* 16 Mancupia *O* 17 voluerat O^1 20 dispertiendis *O p rell.*: dissipandis *vulg.* 22 pretiosas *cO*: pretiosam *rell.* multam *c*: *om. O* pretiosam vestem stragulam, multa mancipia *vulg.* 23 data esse Verri *cO*: Verri data esse *p rell.* (*Ziel. p.* 193) 25 ccc (§ 50 *infra*) *cO*: ccc quinquaginta milia *vulg.* (*et falso* '*N*') 26 esse *O*: *om. rell.*

semper visum erat bona privati populi nomine per summam iniuriam erepta, verum etiam ipsi illi auctores iniuriae et ex aliqua particula socii praedae ac rapinarum clamare coeperunt sibi ut haberet hereditatem. Tantus in curia
20 48 clamor factus est ut populus concurreret. Res ab omni conventu cognita celeriter isti domum nuntiatur. Homo inimicus iis qui recitassent, hostis omnibus qui acclamassent, exarsit iracundia ac stomacho; verum tamen fuit tum sui dissimilis. Nostis os hominis, nostis audaciam; tamen tum rumore populi et clamore et manifesto furto grandis pecuniae perturbatus est. Vbi se collegit, vocat ad se Syracusanos; qui non posset negare ab illis pecuniam datam, non quaesivit procul alicunde, (neque enim probaret), sed proximum, paene alterum filium, quem illam pecuniam diceret abstulisse; ostendit se reddere coacturum. Qui posteaquam id audivit, habuit et dignitatis et aetatis et nobilitatis suae rationem; verba apud senatum fecit, docuit ad se nihil pertinere; de isto, id quod omnes videbant, ne ille quidem obscure locutus est. Itaque illi Syracusani statuam postea statuerunt, et is, ut primum potuit, istum
49 reliquit de provinciaque decessit. Et tamen aiunt eum queri solere non numquam se miserum quod non suis, sed suorum peccatis et criminibus prematur. Triennium provinciam obtinuisti; gener, lectus adulescens, unum annum tecum fuit; sodales, viri fortes, legati tui primo anno te reliquerunt; unus legatus P. Tadius qui erat reliquus non ita tecum multum fuit; qui si semper una fuisset,

1 bona privati (privata *k*) *codd.* : privata bona *O edd.* : privati bona *Klotz* 2 illi ipsi *O* 6 iste mutet domum *cO*, *unde ingeniose Herelius* isti Mucio 10 rumore pop. et clamore *p rell.* : rumore populique clamore *k* : rumore et clamore populi O^1 manifesto furto (forte) *O* : furt. man. *p rell.* 12 qui non posset cO^1 : quia (qui *qrk*) non possunt *πk* 16 et cO^1 : *om. rell.* 18 ne O^1 : neque *rell.* 20 ut cO^1 : ubi *rell.* 22 non inique se *O* 23 suorum cO^1 : comitum *rell.* et crim. *codd. praeter O* (criminibusque) 24 electus *codd.* 27 tecum multum *πk* : multum tecum *O ed. Rom.* una *codd.* : tecum una O^1 : una tecum *corr. m. 1*

tamen summa cura cum tuae, tum multo etiam magis suae famae pepercisset. Quid est quod tu alios accuses? quid est quam ob rem putes te tuam culpam non modo derivare in aliquem, sed communicare cum altero posse? Numerantur 50 illa HS $\overline{\text{ccc}}$ Syracusanis. Ea quem ad modum ad istum postea per pseudothyrum revertantur, tabulis vobis testibusque, iudices, planum faciam.

Ex hac iniquitate istius et improbitate, iudices, quod 21 praeda ex illis bonis ad multos Syracusanos invito populo senatuque Syracusano venerat, et illa scelera quae per Theomnastum et Aeschrionem et Dionysodorum et Cleomenem invitissima civitate illa facta sunt: primum ut urbs tota spoliaretur, qua de re alius mihi locus ad dicendum est constitutus; ut omnia signa iste per eos homines quos nominavi, omne ebur ex aedibus sacris, omnis undique tabulas pictas, deorum denique simulacra quae vellet auferret; deinde ut in curia Syracusis, quem locum illi *βουλευτήριον* nomine appellant, honestissimo loco et apud illos clarissimo, ubi illius ipsius M. Marcelli,—qui eum Syracusanis locum, quem eripere belli ac victoriae lege posset, conservavit et reddidit,—statua [ex aere facta] est, ibi inauratam istius et alteram filio statuam ponerent, ut dum istius hominis memoria maneret senatus Syracusanus sine lacrimis et gemitu in curia esse non posset. Per eosdem istius furtorum iniuriarum uxorumque socios 51 istius imperio Syracusis Marcellia tolluntur maximo gemitu luctuque civitatis, quem illi diem festum cum recentibus beneficiis C. Marcelli debitum reddebant, tum generi no-

1 summa cura *om. O* 7 testibusque *O*: et test. *p rell.* 9 Syracusanos *om. O* 10 et illa scelera quae per *p rell.* (*Cluent.* § 191): illa scelera per *O*: etiam illa scelera sunt quae per *Lamb.* 1584 (*ex c = Fabric.*?) *Grut.* (*ex c = Metell.*?) 12 illa *O*: *om. rell.* 18 buleuterium nominant *p al.* 21 ac O^1 ex aere facta *om. cO*: ex aere facta est *pbr*: est ex aere f. *vulg.* 22 ponerent O^1: posuerint, -unt *p rell.* 27 et luctu *O* 28 C. *O*: M. *rell.*

mini familiae Marcellorum maxima voluntate tribuebant. Mithridates in Asia, cum eam provinciam totam occupasset, Mucia non sustulit. Hostis, et hostis in ceteris rebus nimis ferus et immanis, tamen honorem hominis deorum religione consecratum violare noluit: tu Syracusanos unum diem festum Marcellis impertire noluisti, per quos illi adepti sunt ut ceteros dies festos agitare possent?

52 At vero praeclarum diem illis reposuisti Verria ut agerent, et ut ad eum diem quae sacris epulisque opus essent in compluris annos locarentur! Iam in tanta istius impudentia remittendum aliquid videtur, ne omnia contendamus, ne omnia cum dolore agere videamur. Nam me dies vox latera deficiant, si hoc nunc vociferari velim, quam miserum indignumque sit istius nomine apud eos diem festum esse qui se istius opera funditus exstinctos esse arbitrentur. O Verria praeclara! quo accessisti, quaeso, quo non attuleris tecum istum diem? Etenim quam tu domum, quam urbem adisti, quod fanum denique, quod non eversum atque extersum reliqueris? Quare appellentur sane ista Verria, quae non ex nomine sed ex manibus naturaque tua constituta esse videantur.

22 53 Quam facile serpat iniuria et peccandi consuetudo, quam non facile reprimatur, videte, iudices. Bidis oppidum est tenue sane, non longe a Syracusis. Hic longe primus civitatis est Epicrates quidam. Huic hereditas HS quingentorum milium venerat a muliere quadam propinqua, atque ita propinqua ut, ea etiamsi intestata esset mortua, Epicratem Bidinorum legibus heredem esse oporteret. Recens

5 Syracusanis *bδ* 6 vetuisti *πb* 7 agitare *c*O^1 : agere *rell.* possent O^1 : possint *rell.* 8 illis *c*O^1 : *om. rell.* 13 vociferari *cO* : -are *rell.* 15 arbitrantur *O* (ii, § 158) 16 quo accessisti quaeso *scripsi* : quo acc. quasi *c* : acc. quo quasi *O* : quo quasi acc. *br*, *unde Lambinus* quo quaeso acc. : quo *om. pq* 17 istum tecum *O* 20 moribus *Manut.* 24 Hic *O Non.* : huius *p rell.* 25 quidam Epicrates *O* ('*pessime,*' *Zielinski, p.* 193) 28 recens *O* : recens Syracusana *rell.*

erat illa res quam ante demonstravi, de Heraclio Syracusano, qui bona non perdidisset nisi ei venisset hereditas. Huic quoque Epicrati venerat, ut dixi, hereditas. Cogitare 54 coeperunt eius inimici nihilo minus eodem praetore hunc everti bonis posse quo Heraclius esset eversus. Rem occulte instituunt; ad Verrem per eius interpretes deferunt. Ita causa componitur ut item palaestritae Bidini peterent ab Epicrate hereditatem, quem ad modum palaestritae Syracusani ab Heraclio petivissent. Numquam vos praetorem tam palaestricum vidistis; verum ita palaestritas defendebat ut ab illis ipse unctior abiret. Qui statim, *quo* quid praesens esset, iubet cuidam amicorum suorum numerari HS LXXX. Res occultari satis non potuit; per quen- 55 dam eorum qui interfuerant fit Epicrates certior. Primo contemnere et neglegere coepit, quod causa prorsus quod disputari posset nihil habebat. Deinde cum de Heraclio cogitaret et istius libidinem nosset, commodissimum putavit esse de provincia clam abire; itaque fecit; profectus est Regium. Quod ubi auditum est, aestuare illi qui pe- 23 cuniam dederant, putare nihil agi posse absente Epicrate; nam Heraclius tamen adfuerat, cum primo sunt dati iudices; de hoc qui, antequam aditum in ius esset, antequam mentio denique controversiae facta esset ulla, discessisset, putabant nihil agi posse. Homines Regium proficiscuntur; Epicratem conveniunt; demonstrant, id quod ille sciebat, se HS LXXX dedisse; rogant eum ut sibi id quod ab ipsis abisset pecuniae curet, ab sese caveat quem ad modum velit, de illa hereditate cum Epicrate neminem esse actu-

4 everti hunc *O*   5 quo *codd. praeter V* (quam *add. s. l.* quemadmodum)   7 Bidini *VcO*^{1} : Bidenses *rell.*   8 hereditatem *om. cO*   11 abiret *VcO*^{1} : discederet *rell.*   quo quid *scripsi* (*C. R.* xviii, *p.* 24) : quod *codd. Habet V* qui statim quod statim praesensisset   12 suorum *Vπk* : *om. cO* (ii, § 83) : suor. amic. *bal.*   14 Primum *O* (§ 36 *supra*)   15 contemnere et neglegere coepit *V* : negl. et cont. c. *pr rell.* : negl. c. et cont. *O*   21 primo *VO*^{1} : primum *πb*   25 et demonstr. *O*   26 sibi *VcO* : *om. rell.*

56 rum. Epicrates homines multis verbis ab se male acceptos dimittit; redeunt illi Regio Syracusas, queri cum multis, ut fit, incipiunt se HS LXXX nummum frustra dedisse. Res percrebruit et in ore atque sermone omnium coepit esse. Verres refert illam suam Syracusanam; ait se velle de illis HS LXXX cognoscere; advocat multos. Dicunt Bidini Volcatio se dedisse; illud non addunt, 'iussu istius.' Volcatium vocat, pecuniam referri imperat. Volcatius animo aequissimo nummos adfert, qui nihil amitteret, reddit in-

57 spectantibus multis: Bidini nummos auferunt. Dicet aliquis, 'Quid ergo in hoc Verrem reprehendis, qui non modo ipse fur non est, sed ne alium quidem passus est esse?' Attendite; iam intellegetis hanc pecuniam, quae via modo visa est exire ab isto, eodem semita revertisse. Quid enim debuit praetor facere, cum consilio re cognita cum comperisset suum comitem iuris decreti iudici corrumpendi causa,—qua in re ipsius praetoris caput existimatioque ageretur,—pecuniam accepisse, Bidinos autem pecuniam contra praetoris famam ac fortunas dedisse? non et in eum qui accepisset animadvertisset et in eos qui dedissent? Tu, qui institueras in eos animadvertere qui perperam iudicassent,—quod saepe per imprudentiam fit,—hos pateris impune discedere qui ob tuum decretum, ob tuum iudicium

24 pecuniam aut dandam aut accipiendam putarant? Volca-

58 tius idem apud te postea fuit, eques Romanus, tanta accepta ignominia; nam quid est turpius ingenuo, quid minus libero dignum quam in conventu maximo cogi a magistratu furtum reddere? qui si eo animo esset quo non modo eques Romanus, sed quivis liber debet esse, aspicere te

1 male acc. ab se *V fort. recte* 2 dimittit *VO*[1]: dimisit *rell.* 3 se *V*: sese *rell.* 5 rem refert *Kahntio auct. Iord.*: illam fabulam *Muell.* 8 imperat *codd. praeter O* (iubet) 13 quae *O*: qua *rell.* 14 eodem *scripsi*: eadem *codd. praeter O*[1] (eam = eandem?). *Cf.* ii, § 50: *Cl. Rev.* xx, 256 15 re cognita *p rell. praeter O*[1] (cognita causa) 18 pecuniam *om.* δ 20 animadvertisset *cO*[1]: animum advertisse *pqk* 23 ob tuum decretum *om. O*: *sed cf.* § 26 *supra* 24 putabant *O*

postea non potuisset; inimicus, hostis esset tanta con-
tumelia accepta, nisi tecum tum conlusisset et tuae potius
existimationi servisset quam suae. Qui quam tibi amicus
non modo tum fuerit quam diu tecum in provincia fuit,
verum etiam nunc sit cum iam a ceteris amicis relictus es,
et tu intellegis et nos existimare possumus. An hoc solum
argumentum est nihil isto imprudente factum, quod Vol-
catius ei non succensuit? quod iste neque in Volcatium
neque in Bidinos animadvertit? Est magnum argumen- 59
tum, verum illud maximum, quod illis ipsis Bidinis, quibus
iste iratus esse debuit, a quibus comperit, quod iure agere
cum Epicrate nihil possent, etiamsi adesset, idcirco suum
decretum pecunia esse temptatum: iis, inquam, ipsis non
modo illam hereditatem quae Epicrati venerat, sed, ut in
Heraclio Syracusano, item in hoc,—paulo etiam atrocius,
quod Epicrates appellatus omnino non erat,—bona patria
fortunasque eius Bidinis tradidit. Ostendit enim novo
modo, si quis quid de absente peteret, se auditurum. Ad-
eunt Bidini, petunt hereditatem; procuratores postulant
ut se ad leges suas reiciat aut ex lege Rupilia dicam scribi
iubeat. Adversarii non audebant contra dicere: exitus
nullus reperiebatur. Insimulant hominem fraudandi causa
discessisse; postulant ut bona possidere iubeat. Debebat 60
Epicrates nummum nullum nemini; amici, si quis quid
peteret, iudicio se passuros, iudicatum solvi satis daturos
esse dicebant. Cum omnia consilia frigerent, admonitu **25**
istius insimulare coeperunt Epicratem litteras publicas cor-
rupisse, a qua suspicione ille aberat plurimum: actionem

2 tecum tum *Opq* : tecum *vulg.* 4 tum *codd.* : tam diu *Muell.* 6 Ad *O* : *fortasse* At? 8 neque . . . neque *Oq* : nec . . . neque *pr* : nec . . . nec *b edd.* 9 animum advertit *p* 11 iste *Muell.* : ipse *cO* : *om. V rell.* 13 is *V* : his *vulg.* 18 de *V* : *om. pb rell.* : ab *vulg.* se *om. V* 20 dicam *V p al.* : litem *O*¹ : legem *bδ* 23 iubeat *VcO*¹ : liceat *p rell.* 24 nullum *om. V* : nullum nummum *b al.*

eius rei postulant. Amici recusare ne quod iudicium neve ipsius cognitio illo absente de existimatione eius constitueretur, et simul illud idem postulare non desistebant ut se ad
61 leges suas reiceret. Iste amplam nactus, ubi videt esse aliquid quod amici absente Epicrate nollent defendere, adseverat se eius rei in primis actionem daturum. Cum omnes perspicerent ad istum non modo illos nummos qui per simulationem ab isto exierant revertisse, sed multo etiam pluris eum postea nummos abstulisse, amici Epicratem defendere destiterunt, iste Epicratis bona Bidinos omnia possidere et sibi habere iussit. Ad illa HS D̄ hereditaria accessit ipsius antiqua HS quindeciens pecunia. Vtrum res ab initio ita ducta est an ad extremum ita perducta, an ita parva est pecunia, an is homo Verres ut haec quae dixi gratiis facta esse videantur?

62 Hic nunc de miseria Siculorum, iudices, audite. Et Heraclius ille Syracusanus et hic Bidinus Epicrates expulsi bonis omnibus Romam venerunt; sordidati, maxima barba et capillo, Romae biennium prope fuerunt. Cum L. Metellus in provinciam profectus est, tum isti bene commendati cum Metello una proficiscuntur. Metellus, simul ac venit Syracusas, utrumque rescidit, et de Epicrate et de Heraclio. In utriusque bonis nihil erat quod restitui posset, nisi si
26 63 quid moveri loco non potuerat. Fecerat hoc egregie primo

1 iudicium *VO*: novum iud. *p rell.* 2 eius existim. *O* 3 illud idem (item *V*) *VO*: idem illud *p rell.* 4 amplam *VOp*: occasionem *s. l. addidit ut glossam p*[1]: amplam occasionem *qrk*: ampl. occ. calumniae *bδ edd.* ('*Serv. ad Verg. Aen.* vii. 796 Labicus—ἀπὸ τῆς λαβῆς, quam Latine "*amplam*" vocamus, *Vales. ad Amm. Marc.* xxi. 2, 1, *A. Kiessling in Fleckeisen, ann.* 1871, p. 486,' *Mueller*) 14 homo *om. O* 15 videantur esse *O* (§ 108 *infra*) 19 biennio *V* Cum *Op rell.*: quod ad *V* (quoad *Mai*) L. *VO*: Q. *p rell.* 20 in provinciam *codd. praeter O, in quo est* hinc: *fort.* hinc in provinciam *Clausulam vindicat Zielinski, pp.* 193-4 21 simul ac venit *Vp et pler.*: simul advenit *cO*[1]*k* 22 rescidit *cO*: rescindit *Vπb* 23 nisi si quid *cO*: n. si quod *π*: n. quod *Vb rell.* 24 potuerat *cO*[1]: poterat *rell.* (*corr. V ex* poteret) *Vtrumque improbat Zielinski, p.* 194 hoc *O*: haec *rell.*

adventu Metellus, ut omnis istius iniurias, quas modo posset, rescinderet et inritas faceret. Quod Heraclium restitui iusserat ac non restituebatur, quisquis erat eductus senator Syracusanus ab Heraclio, duci iubebat; itaque permulti ducti sunt. Epicrates quidem continuo est restitutus. Alia iudicia Lilybaei, alia Agrigenti, alia Panhormi restituta sunt. Census qui isto praetore sunt habiti non servaturum se Metellus ostenderat; decumas quas iste contra legem Hieronicam vendiderat sese venditurum Hieronica lege edixerat. Omnia erant Metelli eius modi ut non tam suam praeturam gerere quam istius praeturam retexere videretur. Simul atque ego in Siciliam veni, mutatus est. Venerat ad 64
eum illo biduo Laetilius quidam, homo non alienus a litteris; itaque eo iste tabellario semper usus est. Is epistulas compluris attulerat, in his unam domo quae totum mutarat hominem. Repente coepit dicere se omnia Verris causa velle; sibi cum eo amicitiam cognationemque esse. Mirabantur omnes hoc ei tum denique in mentem venisse, posteaquam tam multis eum factis decretisque iugulasset. Erant qui putarent Laetilium legatum a Verre venisse, qui gratiam amicitiam cognationemque commemoraret. Ex illo tempore a civitatibus laudationes petere, testis non solum deterrere verbis, sed etiam vi retinere coepit. Quod nisi ego meo adventu illius conatus aliquantum repressissem, et apud Siculos non Metelli, sed Glabrionis litteris ac lege pugnassem, tam multos [testis] huc evocare non potuissem. Verum, quod institui dicere, miserias cognoscite sociorum. 27 65
Heraclius ille et Epicrates longe mihi obviam cum suis omnibus processerunt, venienti Syracusas egerunt gratias

2 Quod *cO* : *om. Vp rell.* 3 ac *cO* : *om. p rell.* 6 alia Panhormi *om. VO*[1] 14 semper usus est *Vpb* : semper *om. O*[1] : usus est semper *qr* 15 domu? (*habet V* unam *ut* domum) v, § 128 16 mutarat *V* : immutarat *rell.* 22 laudationes *cO* : -em *p rell.* 26 testis *V* : *om. rell.* 27 sociorum *VcO* : Siculorum *rell.*

flentes, Romam mecum decedere cupiverunt. Quod erant oppida mihi complura etiam reliqua quae adire vellem, constitui cum hominibus quo die mihi Messanae praesto essent. Eo mihi nuntium miserunt se a praetore retineri. Quibus ego testimonium denuntiavi, quorum edidi nomina Metello, cupidissimi veniendi, maximis iniuriis adfecti, adhuc non venerunt. Hoc iure sunt socii ut iis ne deplorare quidem de suis incommodis liceat.

66 Iam Heraclii Centuripini, optimi nobilissimique adulescentis, testimonium audistis; a quo HS $\overline{c}$ per calumniam malitiamque petita sunt. Iste poenis compromissisque interpositis HS $\overline{cccc}$ extorquenda curavit, quodque iudicium secundum Heraclium de compromisso factum erat, cum civis Centuripinus inter duos civis diiudicasset, id inritum iussit esse eumque iudicem falsum iudicasse iudicavit; in senatu esse, locis commodisque publicis uti vetuit; si quis eum pulsasset, edixit sese iudicium iniuriarum non daturum; quicquid ab eo peteretur, iudicem de sua cohorte daturum,
67 ipsi autem nullius actionem rei se daturum. Quae istius auctoritas tantum valuit ut neque illum pulsaret quisquam, cum praetor in provincia sua verbo permitteret, re hortaretur, neque quisquam ab eo quicquam peteret, cum iste calumniae licentiam sua auctoritate ostendisset; ignominia autem illa gravis tam diu in illo homine fuit, quam diu iste in provincia mansit. Hoc iniecto metu iudicibus novo more, nullo exemplo, ecquam rem putatis esse in Sicilia nisi ad nutum istius iudicatam? Vtrum id solum videtur esse actum,

1 mecum decedere *VO*: dec. mecum *p rell.*, *quod malit Zielinski* 2 oppida mihi *VO*: mihi oppida *p rell.* 4 adessent *V* 5 edidi nomina *VO*: nom. ed. *p rell.* 6 veniundi *V* 11 Iste ad praesens *V* 13 cum *VO*: quod cum *b*: quod *rell.* 14 duos *Vcp*: duo *O* diiudicasset *cO*: iudicasset *Vb*: iudicavisset *pq rell.* 16 esse *cO*[1]: ne esse *V*: ne esset *rell.* 19 se *V*: sese *p rell.* 23 ostendisset *VcO*[1]: possedisset *p rell.* 24 homine fuit *V* (*ut videtur*) *pb et pler.*: fuit *om. O*: *Lamb. coni.* mansit 25 mansit *pbr edd.*: fuit mansit *Oq* novo iure *V*

quod est tamen actum, ut haec Heraclio pecunia eriperetur, an etiam illud, in quo praeda erat maxima, ut nomine iudiciorum omnium bona atque fortunae in istius unius essent potestatem?

28 68 Iam vero in rerum capitalium quaestionibus quid ego unam quamque rem colligam et causam? Ex multis similibus ea sumam quae maxime improbitate excellere videbuntur. Sopater quidam fuit Halicyensis, homo domi suae cum primis locuples atque honestus; is ab inimicis suis apud C. Sacerdotem praetorem rei capitalis cum accusatus esset, facile eo iudicio est liberatus. Huic eidem Sopatro idem inimici ad C. Verrem, cum is Sacerdoti successisset, eiusdem rei nomen detulerunt. Res Sopatro facilis videbatur, et quod erat innocens et quod Sacerdotis iudicium improbare istum ausurum non arbitrabatur. Citatur reus; causa agitur Syracusis; crimina tractantur ab accusatore ea quae erant antea non solum defensione, verum etiam iudicio dissoluta. Causam Sopatri defendebat 69 Q. Minucius, eques Romanus in primis splendidus atque honestus, vobisque, iudices, non ignotus. Nihil erat in causa quod metuendum aut omnino quod dubitandum videretur. Interea istius libertus et accensus Timarchides, qui est, id quod ex plurimis testibus priore actione didicistis, rerum huiusce modi omnium transactor et administer, ad Sopatrum venit; monet hominem ne nimis iudicio Sacerdotis et causae suae confidat; accusatores inimicosque eius habere in animo pecuniam praetori dare; praetorem tamen ob salutem malle accipere, et simul malle, si fieri posset, rem iudicatam non rescindere. Sopater, cum hoc illi improvisum atque inopinatum accidisset, commotus est sane neque in praesentia Timarchidi quid responderet habuit,

4 potestatem *cO* : potestate *rell.* (§ 66 : v, § 98) 8 halyciensis *Vpq* 22 Timarchides O^1 : idem Timarchides *pb rell.* 28 ob salutem *pqk* : a salute cO^1

nisi se consideraturum quid sibi esset faciendum, et simul ostendit se in summa difficultate esse nummaria. Post ad amicos rettulit; qui cum ei fuissent auctores redimendae salutis, ad Timarchidem venit. Expositis suis difficultatibus hominem ad HS LXXX perducit, eamque ei pecuniam
29 numerat. Posteaquam ad causam dicendam ventum est,
70 tum vero sine metu sine cura omnes erant qui Sopatrum defendebant. Crimen nullum erat, res erat iudicata, Verres nummos acceperat: quis posset dubitare quidnam esset futurum? Res illo die non peroratur, iudicium dimittitur. Iterum ad Sopatrum Timarchides venit, ait accusatores eius multo maiorem pecuniam praetori polliceri quam quantam hic dedisset; proinde, si saperet, videret [quid sibi esset faciendum]. Homo, quamquam erat et Siculus et reus, hoc est et iure iniquo et tempore adverso, ferre tamen atque audire diutius Timarchidem non potuit. 'Facite,' inquit, 'quod libet; daturus non sum amplius.' Idemque hoc amicis eius et defensoribus videbatur, atque eo etiam magis quod iste, quoquo modo se in ea quaestione praebebat, tamen in consilio habebat homines honestos e conventu Syracusano, qui Sacerdoti quoque in consilio fuerant tum cum est idem hic Sopater absolutus. Hoc rationis habebant, facere eos nullo modo posse ut eodem crimine eisdem testibus Sopatrum condemnarent idem homines qui antea absolvissent. Itaque hac una spe ad iudicium venitur.
71 Quo posteaquam est ventum, cum in consilium frequentes convenissent idem qui solebant, et hac una spe tota defensio Sopatri niteretur, consili frequentia et dignitate, et quod

1 sibi esset *cO* : sibi de ea re esset *p rell.* 7 sine metu *om. O* 8 res erat *O*¹ : erat *om. rell.* 10 iudicium dimittitur *Opq Zielinski* : dim. iud. *rell.* 13 si *om. cO*¹ videret *cO* (*Zielinski*) : videret quid sibi esset faciendum, *rell.* 17 quod libet *cO* : quod vobis libet *rell.* 20 tamen in consilio *codd.* : in con. tamen *O*¹ 22 est *cO*¹ : esset *rell.* 24 idem homines *abesse malit Pluygers* 26 ventum est *b et O pr., corr. m.* 1 27 una *om. O*¹

erant, ut dixi, idem qui antea Sopatrum eodem illo crimine liberarant, cognoscite hominis apertam ac non modo non ratione, sed ne dissimulatione quidem tectam improbitatem et audaciam. M. Petilium, equitem Romanum, quem habebat in consilio, iubet operam dare, quod rei privatae iudex esset. Petilius recusabat, quod suos amicos, quos sibi in consilio esse vellet, ipse Verres retineret in consilio. Iste homo liberalis negat se quemquam retinere eorum qui Petilio vellent adesse. Itaque discedunt omnes; nam ceteri quoque impetrant ne retineantur; qui se velle dicebant alterutri eorum qui tum illud iudicium habebant adesse. Itaque iste solus cum sua cohorte nequissima relinquitur. Non dubitabat Minucius, qui Sopatrum defendebat, quin [72] iste, quoniam consilium dimisisset, illo die rem illam quaesiturus non esset, cum repente iubetur dicere. Respondet, 'Ad quos?' 'Ad me,' inquit, 'si tibi idoneus videor qui de homine Siculo ac Graeculo iudicem.' 'Idoneus es,' inquit, 'sed pervellem adessent ii qui adfuerant antea causamque cognorant.' 'Dic,' inquit; 'illi adesse non possunt.' 'Nam hercule,' inquit Minucius, 'me quoque Petilius ut sibi in consilio adessem rogavit', et simul a subselliis abire [73] coepit. Iste iratus hominem verbis vehementioribus prosequitur, atque ei gravius etiam minari coepit quod in se tantum crimen invidiamque conflaret. Minucius, qui Syra- [30] cusis sic negotiaretur ut sui iuris dignitatisque meminisset, et qui sciret se ita in provincia rem augere oportere ut ne quid de libertate deperderet, homini quae visa sunt, et quae tempus illud tulit et causa, respondit, causam sese dimisso atque ablegato consilio defensurum negavit. Itaque a subselliis discessit, idemque hoc praeter Siculos ceteri Sopatri

2 non modo [non] *Muell.* 7 in consilio O^1 : *om. rell.* 15 Respondet *et* 17 es *om.* O^1, *secl. Muell.* 18 antea adf. *O* 21 adessem *codd. praeter* O^1 (essem) 24 conflaret *c*O^1 : conflarit *p rell.* 26 se ita *O Lamb.* : ita se *pb edd.* agere *codd.* 27 respondit quae ei visum est *Quint.* iv. 2, 67

74 amici advocatique fecerunt. Iste quamquam est incredibili importunitate et audacia, tamen subito solus destitutus pertimuit et conturbatus est; quid ageret, quo se verteret nesciebat. Si dimisisset eo tempore quaestionem, post, illis adhibitis in consilium quos ablegarat, absolutum iri Sopatrum videbat; sin autem hominem miserum atque innocentem ita condemnasset, cum ipse praetor sine consilio, reus autem sine patrono atque advocatis fuisset, iudiciumque C. Sacerdotis rescidisset, invidiam se sustinere tantam non posse arbitrabatur. Itaque aestuabat dubitatione, versabat se utramque in partem non solum mente, verum etiam corpore, ut omnes qui aderant intellegere possent in animo eius metum cum cupiditate pugnare. Erat hominum conventus maximus, summum silentium, summa exspectatio quonam esset eius cupiditas eruptura; crebro se accensus
75 demittebat ad aurem Timarchides. Tum iste aliquando 'Age dic!' inquit. Reus orare atque obsecrare ut cum consilio cognosceret. Tum repente iste testis citari iubet; dicit unus et alter breviter; nihil interrogatur; praeco DIXISSE pronuntiat. Iste, quasi metueret ne Petilius privato illo iudicio transacto aut prolato cum ceteris in consilium reverteretur, ita properans de sella exsilit, hominem innocentem a C. Sacerdote absolutum indicta causa de sententia scribae medici haruspicisque condemnat.

31 76 Retinete, retinete hominem in civitate, iudices, parcite et conservate, ut sit qui vobiscum res iudicet, qui in senatu sine ulla cupiditate de bello et pace sententiam ferat. Tametsi minus id quidem nobis, minus populo Romano laborandum est, qualis istius in senatu sententia futura sit.

7 iste O^1 9 posse non *O* (non posse tantam *bδ*) 17 Reus . . . obsecrare *cO*^{1} : Sopatrus implorare deum fidem atque hominum obsecrare *pqk* : Sop. impl. h. atq. d. fid. *bδ* 21 prolato *coni. Zumpt* : perlato *cO*^{1} : dilato *p rell.* 23 a C *c*: ac *O*: *om. p rell.* 24 haruspicis (*om.* que) *O* : *v. Ziel. p.* 194 28 minus (*ante* populo) *p rell.* : et *O* : *om. b*

Quae enim eius auctoritas erit? quando iste sententiam dicere audebit aut poterit? quando autem homo tantae luxuriae atque desidiae nisi Februario mense aspirabit in curiam? Verum veniat sane, decernat bellum Cretensibus, liberet Byzantios, regem appellet Ptolomaeum, quae vult Hortensius omnia dicat et sentiat; minus haec ad nos, minus ad vitae nostrae discrimen, minus ad fortunarum nostrarum periculum pertinent. Illud est capitale, illud 77
formidolosum, illud optimo cuique metuendum, quod iste, ex hoc iudicio si aliqua vi se eripuerit, in iudicibus sit necesse est, sententiam de capite civis Romani ferat, sit in eius exercitu signifer qui imperium iudiciorum tenere vult. Hoc populus Romanus recusat, hoc ferre non potest; clamat permittitque vobis ut, si istis hominibus delectemini, si ex eo genere splendorem ordini atque ornamentum curiae constituere velitis, habeatis sane istum vobiscum senatorem, etiam de vobis iudicem, si vultis, habeatis; de se homines, si qui extra istum ordinem sunt, quibus ne reiciendi quidem amplius quam trium iudicum praeclarae leges Corneliae faciunt potestatem, hunc hominem tam crudelem, tam sceleratum, tam nefarium nolunt iudicare. Etenim si illud 32 78
est flagitiosum, quod mihi omnium rerum turpissimum maximeque nefarium videtur, ob rem iudicandam pecuniam accipere, pretio habere addictam fidem et religionem, quanto illud flagitiosius improbius indignius, eum a quo pecuniam ob absolvendum acceperis condemnare, ut ne praedonum quidem praetor in fide retinenda consuetudinem conservet! Scelus est accipere ab reo: quanto magis ab accusatore,

3 luxuriae . . . desidiae *O*[1] : -a . . . -a *p rell.* 6 haec . . . pertinent *p rell.* : hoc . . . pertinet *O* 8 Illud *O*[1] : illud, illud *rell.* 10 si ex hoc iud. *O* sese *O* 15 eo *cO* : isto *p rell.* 16 istum vobiscum (nob. *O*[1]) *cO*[1] : vob. istum *p rell.* 17 etiam *cO*[1] : istum *pb vulg.* 22 flagitiosum *cO* : tam flag. *rell.* 27 conservet *O*[1] : conservaret *rell.* 28 ab reo accipere *O* magis *Ob* : maius *rell.*

quanto etiam sceleratius ab utroque! Fidem cum proposuisses venalem in provincia, valuit apud te plus is qui pecuniam maiorem dedit. Concedo; forsitan aliquis aliquando eius modi quidpiam fecerit. Cum vero fidem ac religionem tuam iam alteri addictam pecunia accepta habueris, postea eandem adversario tradideris maiore pecunia, utrumque falles, et trades cui voles, et ei quem
79 fefelleris ne pecuniam quidem reddes? Quem mihi tu Bulbum, quem Staienum? quod umquam huiusce modi monstrum aut prodigium audivimus aut vidimus, qui cum reo transigat, post cum accusatore decidat, honestos homines, qui causam norint, ableget a consilioque dimittat, ipse solus reum absolutum, a quo pecuniam acceperit, condemnet pecuniamque non reddat? Hunc hominem in iudicum numero habebimus? hic alteram decuriam senatoriam iudex obtinebit? hic de capite libero iudicabit? huic iudicialis tabella committetur? quam iste non modo cera, verum etiam sanguine, si visum erit, notabit.

33 80 Quid enim horum se negat fecisse? illud videlicet unum, quod necesse est, pecuniam accepisse. Quidni iste neget? At eques Romanus, qui Sopatrum defendit, qui omnibus eius consiliis rebusque interfuit, Q. Minucius, iuratus dicit pecuniam datam, iuratus dicit Timarchidem dixisse maiorem pecuniam ab accusatoribus dari; dicent hoc multi Siculi, dicent omnes Halicyenses, dicet etiam praetextatus Sopatri filius, qui ab isto homine crudelissimo patre innocentissimo
81 pecuniaque patria privatus est. Verum si de pecunia testibus planum facere non possem, illud negare posses aut nunc negabis, te consilio tuo dimisso, viris primariis qui in

5 iam *cO* : *om. p rell.* accepta pecunia *O* 6 postea eandem *Muell.* : postea tandem *O* : post eandem *pb al.* adversario *cO* : -iis *p rell.* 7 et trades cui voles *om. O* 9 huiusce *O* : huius *rell.* 12 a *cO*[1] : *om. rell.* 18 visus *O* : iussus *Hirschf.* (*prob. Ziel. p.* 194) 24 pecuniam ab accus. *O* (*prob. Ziel. p.* 194) : ab accus. pec. *rell.*

consilio C. Sacerdoti fuerant tibique esse solebant remotis,
de re iudicata iudicavisse? teque eum quem C. Sacerdos
adhibito consilio causa cognita absolvisset, eundem remoto
consilio causa incognita condemnasse? Cum haec confessus
eris, quae in foro palam Syracusis in ore atque in oculis
provinciae gesta sunt, negato tum sane, si voles, te pecuniam
accepisse: reperies, credo, aliquem qui, cum haec quae
palam gesta sunt videat, quaerat quid tu occulte egeris, aut
qui dubitet utrum malit meis testibus an tuis defensoribus
credere.

Dixi iam ante me non omnia istius quae in hoc 82
genere essent enumeraturum, sed electurum ea quae
maxime excellerent. Accipite nunc aliud eius facinus 34
nobile et multis locis saepe commemoratum, et eius modi
ut in uno omnia maleficia inesse videantur. Attendite
diligenter; invenietis enim id facinus natum a cupiditate,
auctum per stuprum, crudelitate perfectum atque conclu-
sum. Sthenius est, hic qui nobis adsidet, Thermitanus, 83
antea multis propter summam virtutem summamque
nobilitatem, nunc propter suam calamitatem atque istius
insignem iniuriam omnibus notus. Huius hospitio Verres
cum esset usus, et cum apud eum non solum Thermis
saepenumero fuisset, sed etiam habitasset, omnia domo
eius abstulit quae paulo magis animum cuiuspiam aut
oculos possent commovere. Etenim Sthenius ab adule-
scentia paulo studiosius haec compararat: supellectilem
ex aere elegantiorem et Deliacam et Corinthiam, tabulas
pictas, etiam argenti bene facti, prout Thermitani hominis
facultates ferebant, satis. Quae cum esset in Asia
adulescens studiose, ut dixi, compararat, non tam suae

11 ante *O* : antea *rell.* (iii, §§ 24, 63, 130 : iv, § 73) 15 Attendite dil. inv. enim *cO* : Attendite enim dil. inv. *p rell.* 18 hic *O*, *Arus. Mess.* : is *rell.* 22 non solum *edd.* : solum *O* (*in quo omittuntur, ut saepe, per incuriam verba* sed etiam habitasset) : non modo solum *πkb* : non modo *vulg.* 26 hanc *O* 27 et tabulas *O*

delectationis causa quam ad invitationes adventusque nostrorum hominum, [suorum] amicorum atque hospitum.
84 Quae posteaquam iste omnia abstulit, alia rogando, alia poscendo, alia sumendo, ferebat Sthenius ut poterat; angebatur animi necessario quod domum eius exornatam et instructam fere iam iste reddiderat nudam atque inanem; verum tamen dolorem suum nemini impertiebat; praetoris iniurias tacite, hospitis placide ferendas arbitra-
85 batur. Interea iste cupiditate illa sua nota atque apud omnis pervagata, cum signa quaedam pulcherrima atque antiquissima Thermis in publico posita vidisset, adamavit; a Sthenio petere coepit ut ad ea tollenda operam suam profiteretur seque adiuvaret. Sthenius vero non solum negavit, sed etiam ostendit fieri id nullo modo posse ut signa antiquissima, monumenta P. Africani, ex oppido Thermitanorum incolumi illa civitate imperioque populi Romani tollerentur.

35
86 Etenim ut simul Africani quoque humanitatem et aequitatem cognoscatis, oppidum Himeram Carthaginienses quondam ceperant, quod fuerat in primis Siciliae clarum et ornatum. Scipio, qui hoc dignum populo Romano arbitraretur, bello confecto socios sua per nostram victoriam recuperare, Siculis omnibus Carthagine capta quae potuit restituenda curavit. Himera deleta quos civis belli calamitas reliquos fecerat, ii se Thermis conlocarant in isdem agri finibus neque longe ab oppido antiquo, et se patrum fortunas et dignitatem recuperare arbitrabantur cum illa maiorum ornamenta in eorum oppido conlocabantur.

2 suorum *om.* cO^1 (§ 54 *supra*) 5 angeb. animi (omni *O*) necess. *VcO*: angeb. (tangebatur *bδ*) tamen animi dolore necess. *pqkbδ* 6 et VO^1: atque *p rell.* 9 iste cupid. VO^1: cupid. iste *p rell.* 13 seseque *V* non solum *VO*: non solum id *p rell.* 18 Africani *VO*: P. Africani *p rell.* et aequitatem *VO*: *om. rell.* 22 arbitrabatur *O* 25 se *VO*: sese *πb* (*Am. J. Ph.* xxvi, 415) 26 nec *V* et *O*: ii *V* (§ 155 *infra*): hi *pb* 27 fortunas et *V*: fortunam ac *p Lgg.*: (-unam et *b*)

Erant signa ex aere complura; in his eximia pulchritudine 87
ipsa Himera in muliebrem figuram habitumque formata ex oppidi nomine et fluminis. Erat etiam Stesichori poetae statua senilis incurva cum libro summo, ut putant, artificio facta, qui fuit Himerae, sed et est et fuit tota Graecia summo propter ingenium honore et nomine. Haec iste ad insaniam concupiverat. Etiam, quod paene praeterii, capella quaedam est, ea quidem mire, ut etiam nos qui rudes harum rerum sumus intellegere possumus, scite facta et venuste. Haec et alia Scipio non neglegenter abiecerat, ut homo intellegens Verres auferre posset, sed Thermitanis restituerat, non quo ipse hortos aut suburbanum aut locum omnino ubi ea poneret nullum haberet, sed quod, si domum abstulisset, non diu Scipionis appellarentur, sed eorum ad quoscumque illius morte venissent: nunc iis locis posita sunt ut mihi semper Scipionis fore videantur itaque dicantur.

Haec cum iste posceret agereturque ea res in senatu, 36 88
Sthenius vehementissime restitit multaque, ut in primis Siculorum in dicendo copiosus est, commemoravit: urbem relinquere Thermitanis esse honestius quam pati tolli ex urbe monumenta maiorum, spolia hostium, beneficia clarissimi viri, indicia societatis populi Romani atque amicitiae. Commoti animi sunt omnium; repertus est nemo quin mori diceret satius esse. Itaque hoc adhuc oppidum Verres invenit prope solum in orbe terrarum unde nihil eius modi rerum de publico per vim, nihil occulte, nihil imperio, nihil gratia, nihil pretio posset auferre. Verum hasce eius cupiditates exponam alio loco; nunc ad Sthenium revertar. Iratus iste vehementer Sthenio 89

5 qui fuit H. *cO*: ab eo qui fuit H. *p rell.*: qui floruit H. *Colet*: qui fuit Himeraeus *Bake*, *Kayser* et est *cO et sic primo p*: est *rell.* Graecia *cO*: in Gr. *rell.* 14 quod *cO*: *om. rell.* 18 postea posceret *O* 21 Thermitanis *cO*[1]: -os *rell.* 25 qui non *O* (§ 149 *infra*) 29 Verum *Ob*: verum tamen *p vulg.*

atque incensus hospitium ei renuntiat, domo eius emigrat atque adeo exit; nam iam ante emigrarat. Eum autem statim inimicissimi Stheni domum suam invitant, ut animum eius in Sthenium inflammarent ementiendo aliquid et criminando. Hi autem erant inimici Agathinus, homo nobilis, et Dorotheus, qui habebat in matrimonio Callidamam, Agathini eius filiam; de qua iste audierat, itaque ad generum Agathini migrare maluit. Vna nox intercesserat cum iste Dorotheum sic diligebat ut diceres omnia inter eos esse communia, Agathinum ita observabat ut aliquem adfinem atque propinquum; contemnere etiam signum illud Himerae iam videbatur, quod eum multo magis
37 figura et liniamenta hospitae delectabant. Itaque hortari
90 homines coepit ut aliquid Sthenio periculi crearent criminisque confingerent. Dicebant se illi nihil habere quod dicerent. Tum iste iis aperte ostendit et confirmavit eos in Sthenium quidquid vellent, simul atque ad se detulissent, probaturos. Itaque illi non procrastinant, Sthenium statim educunt, aiunt ab eo litteras publicas esse corruptas. Sthenius postulat ut, cum secum sui cives agant de litteris publicis corruptis, eiusque rei legibus Thermitanorum actio sit, senatusque et populus Romanus Thermitanis, quod semper in amicitia fideque mansissent, urbem agros legesque suas reddidisset Publiusque Rupilius postea leges ita Siculis ex senatus consulto de x legatorum sententia dedisset ut cives inter sese legibus suis agerent, idemque hoc haberet Verres ipse in edicto: ut de his omnibus
91 causis se ad leges reiceret. Iste homo omnium aequissimus atque a cupiditate remotissimus se cogniturum esse confirmat; paratum ad causam dicendam venire hora nona

1 atque *c* : et *Opqk* (§ 95 *infra*) : *om. bδ*   3 statim *post* suam *habent bδ, edd.*   16 is *p* : his *vulg.* (his iste *b*)   17 vellent dicerent *p et codd. plcr.*   20 cum *cO* : *om. p rell.* (v. § 116)   26 se *Ob*   27 haberet *O* : habuerit *p rell.*   29 cupiditate *cO* : cupid. omni *p rell.*

iubet. Non erat obscurum quid homo improbus ac nefarius cogitaret; neque enim ipse satis occultarat, nec mulier tacere potuerat. Intellectum est id istum agere ut, cum Sthenium sine ullo argumento ac sine teste damnasset, tum homo nefarius de homine nobili atque id aetatis suoque hospite virgis supplicium crudelissime sumeret. Quod cum esset perspicuum, de amicorum hospitumque suorum sententia Thermis Sthenius Romam profugit: hiemi fluctibusque sese committere maluit quam non istam communem Siculorum 38
tempestatem calamitatemque vitaret. Iste homo certus et 92
diligens ad horam nonam praesto est, Sthenium citari iubet. Quem posteaquam videt non adesse, dolore ardere atque iracundia furere coepit, Venerios domum Stheni mittere, equis circum agros eius villasque dimittere. Itaque dum exspectat quidnam sibi certi adferatur, ante horam tertiam noctis de foro non discedit. Postridie mane descendit; Agathinum ad se vocat; iubet eum de litteris publicis in absentem Sthenium dicere. Erat eius modi causa ut ille ne sine adversario quidem apud inimicum iudicem reperire posset quid diceret; itaque tantum verbo posuit, 93
Sacerdote praetore Sthenium litteras publicas corrupisse. Vix ille hoc dixerat cum iste pronuntiat STHENIVM LITTERAS PVBLICAS CORRVPISSE VIDERI; et hoc praeterea addit homo Venerius novo modo nullo exemplo, OB EAM REM HS D VENERI ERYCINAE DE STHENI BONIS *SE* EXACTVRVM, bonaque eius statim coepit vendere; et vendidisset, si tantulum morae fuisset quo minus ei pecunia illa numeraretur. Ea posteaquam numerata est, contentus 94
hac iniquitate iste non fuit; palam de sella ac tribunali

3 potuerat *O*: poterat *p rell.* 10 vitaret *O* (iii, § 99: iv, § 39): vitare *rell. edd.* 13 domum *c O*: in domum *p rell.* 14 equis *cO*: equites *p rell.* dum *cO*: cum *p rell.* 16 discedit *O*: discessit *p rell.* 24 addit *cO*: addidit *p rell.* 25 se *add. Halm* 27 si tant. morae fuisset *add. s.l.* p^2 29 pron. de sella ac trib. *O*

pronuntiat, SI QVIS ABSENTEM STHENIVM REI CAPITALIS REVM FACERE VELLET, SESE EIVS NOMEN RECEPTVRVM, et simul ut ad causam accederet nomenque deferret, Agathinum, novum adfinem atque hospitem, coepit hortari. Tum ille clare omnibus audientibus se id non esse facturum, neque se usque eo Sthenio esse inimicum ut eum rei capitalis adfinem esse diceret. Hic tum repente Pacilius quidam, homo egens et levis, accedit; ait, si liceret, absentis nomen deferre se velle. Iste vero et licere et fieri solere, et se recepturum; itaque defertur; edicit statim ut Kalendis
95 Decembribus adsit Sthenius Syracusis. Hic qui Romam pervenisset, satisque feliciter anni iam adverso tempore navigasset, omniaque habuisset aequiora et placabiliora quam animum praetoris atque hospitis, rem ad amicos suos detulit, quae, ut erat acerba atque indigna, sic videbatur omnibus.

39 Itaque in senatu continuo Cn. Lentulus et L. Gellius consules faciunt mentionem placere statui, si patribus conscriptis videretur, ne absentes homines in provinciis rei fierent rerum capitalium; causam Stheni totam et istius crudelitatem et iniquitatem senatum docent. Aderat in senatu Verres pater istius, et flens unum quemque senatorum rogabat ut filio suo parceret; neque tamen multum proficiebat; erat enim summa voluntas senatus. Itaque sententiae dicebantur: CVM STHENIVS ABSENS REVS FACTVS ESSET, DE ABSENTE IVDICIVM NVLLVM FIERI PLACERE, ET, SI
96 QVOD ESSET FACTVM, ID RATVM ESSE NON PLACERE. Eo die transigi nihil potuit, quod et id temporis erat et ille pater istius invenerat homines qui dicendo tempus consumerent. Postea senex Verres defensores atque hospites omnis Stheni

5 se *O* : sese *p rell.* 7 tum *om. O* 8 absentis nomen *Op rell.* : nom. abs. *b vulg.* 15 et ind. *O* (§ 89 *supra*) 17 L. Gellius *cO* : Lucullus *pb*, Lucillus *rell.* 22 senatorum *O* : -em *p rell.* 25 absens reus *pb vulg.* : reus abs. *Oqr* 26 fieri nullum *O*

convenit, rogat eos atque orat ne oppugnent filium suum, de Sthenio ne laborent; confirmat iis curaturum se esse ne quid ei per filium suum noceretur; se homines certos eius rei causa in Siciliam et terra et mari esse missurum. Et erat spatium dierum fere xxx ante Kalendas Decembris, quo die iste ut Syracusis Sthenius adesset edixerat. Commoventur 97
amici Stheni; sperant fore ut patris litteris nuntiisque filius ab illo furore revocetur. In senatu postea causa non agitur. Veniunt ad istum domestici nuntii litterasque a patre adferunt ante Kalendas Decembris, cum isti etiam tum de Sthenio in integro tota res esset, eodemque ei tempore de eadem re litterae complures a multis eius amicis ac necessariis adferuntur. Hic iste, qui prae 40
cupiditate neque offici sui neque periculi neque pietatis neque humanitatis rationem habuisset umquam, neque in eo quod monebatur auctoritatem patris neque in eo quod rogabatur voluntatem anteponendam putavit libidini suae, mane Kalendis Decembribus, ut edixerat, Sthenium citari iubet. Si abs te istam rem parens tuus alicuius amici 98
rogatu benignitate aut ambitione adductus petisset, gravissima tamen apud te voluntas patris esse debuisset; cum vero abs te tui capitis causa peteret hominesque certos domo misisset, hique eo tempore ad te venissent cum tibi in integro tota res esset, ne tum quidem te potuit si non pietatis, at salutis tuae ratio ad officium sanitatemque reducere? Citat reum; non respondit; citat accusatorem; (attendite, quaeso, iudices, quanto opere istius amentiae fortuna ipsa adversata sit, et simul videte qui Stheni causam casus adiuverit); citatus accusator, M. Pacilius, nescio quo casu non respondit, non adfuit. Si praesens Sthenius reus 99
esset factus, si manifesto in maleficio teneretur, tamen, cum accusator non adesset, Sthenium condemnari non oporteret.

3 suum *om.* O^1 5 die *c*O: *om. p rell.* 9 litteras (*sine* que) O 11 in integro *c*O^1: integra *rell.* ei *om.* O^1 20 adductus *c*O^1: inductus *rell.* 27 quanto opere *cp*: quantopere *rell.*

Etenim si posset reus absente accusatore damnari, non ego a Vibone Veliam parvulo navigio inter fugitivorum ac praedonum ac tua tela venissem, quo tempore omnis illa mea festinatio fuit cum periculo capitis, ob eam causam ne tu ex reis eximerere si ego ad diem non adfuissem. Quod igitur tibi erat in tuo iudicio optatissimum, me cum citatus essem non adesse, cur Sthenio non putasti prodesse oportere, cum eius accusator non adfuisset? Itaque fecit ut exitus principio simillimus reperiretur: quem absentem reum fecerat, eum absente accusatore condemnat.

41 100 Nuntiabatur illi primis illis temporibus, id quod pater quoque ad eum pluribus verbis scripserat, agitatam rem esse in senatu; etiam in contione tribunum plebis de causa Stheni, M. Palicanum, esse questum; postremo me ipsum apud hoc collegium tribunorum plebis, cum eorum omnium edicto non liceret Romae quemquam esse qui rei capitalis condemnatus esset, egisse causam Stheni, et, cum ita rem exposuissem quem ad modum nunc apud vos, docuissemque hanc damnationem duci non oportere, x tribunos plebis hoc statuisse, idque de omnium sententia pronuntiatum esse, NON VIDERI STHENIVM IMPEDIRI EDICTO
101 QVO MINVS EI ROMAE LICERET ESSE. Cum haec ad istum adferrentur, pertimuit aliquando et commotus est; vertit stilum in tabulis suis, quo facto causam omnem evertit suam; nihil enim sibi reliqui fecit quod defendi aliqua ratione posset. Nam si ita defenderet, 'Recipi nomen absentis licet; hoc fieri in provincia nulla lex vetat,' mala et improba defensione, verum aliqua tamen uti videretur; postremo illo desperatissimo perfugio uti posset, se impru-

1 condemnari *O*[1] 8 Ita *O*[1] 11 isti *Kayser* 18 ita rem *Vqr*: rem ita *Opb* (§ 1) 20 de *VcO*[1] : *om. p rell.* 22 Romae liceret *VO* : liceret Romae *p rell.* 23 pertimuit *VcO* : timuit *p rell.* 26 Recepi nomen absentis ; licet hoc fieri in provincia, nulla lex vetat *Vpq* 29 illo *Vp rell.* : illo tamen (tñ) *O pr.* : tamen illo *corr. m.* 1 uti profugio *b*

dentem fecisse, existimasse id licere. Quamquam haec perditissima defensio est, tamen aliquid dici videretur. Tollit ex tabulis id quod erat, et facit coram esse delatum.

Hic videte in quot se laqueos induerit, quorum ex nullo 42
se, iudices, umquam expediet. Primum ipse in Sicilia saepe 102
et palam de loco superiore dixerat et in sermone multis demonstrarat licere nomen recipere absentis; se exemplo fecisse quod fecisset. Haec eum dictitasse priore actione et Sex. Pompeius Chlorus dixit, de cuius virtute antea commemoravi, et Cn. Pompeius Theodorus, homo et Cn. Pompei, clarissimi viri, iudicio plurimis maximisque in rebus probatissimus et omnium existimatione ornatissimus, et Posides Macro Soluntinus, homo summa nobilitate existimatione virtute ornatissimus, et hac actione quam voletis multi dicent, et qui ex isto ipso audierunt viri primarii nostri ordinis, et alii qui interfuerunt cum absentis nomen reciperetur. Deinde Romae, cum haec acta res esset in senatu, omnes istius amici, in his etiam pater eius hoc defendebat, licere fieri; saepe esse factum; iste quod fecisset aliorum exemplo institutoque fecisse. Dicit prae- 103
terea testimonium tota Sicilia, quae in communibus postulatis civitatum omnium consulibus edidit, rogare atque orare patres conscriptos ut statuerent ne absentium nomina reciperentur. Qua de re Cn. Lentulum, patronum Siciliae, clarissimum adulescentem, dicere audistis, Siculos, cum se causam quae sibi in senatu pro his agenda esset docerent, de Stheni calamitate questos esse, propterque hanc iniuriam

1 haec licere *V* 3 et *Vp* : *om.* *O* coram esse delatum (§ 104 *infra*) *VO*¹ : *corr.* del. esse *bδ* : coram omnibus esse *πk* 4 se laqueos *VO* : laq. se *p rell.* 5 se, iudices, umquam *scripsi* : se videri (*s.l.* umquam *p*²) *p*, *et ita qk al.* (i, § 38) expediret *p al.* 6 et (*ante* palam) *Vp* : *om.* *O* 7 exemplo multorum *V* 8 quod *VO* : id quod *p* (id fecisse quod *q*) 14 ornatissimus *VO* : *om.* *pb al.* 15 ipso *om.* *V* 17 cum haec ac . . . (*sic desinens*) *V* : cum res esset acta *pb vulg.* : cum acta res (*om.* esset) *O* 19 iste *cO*¹ : istum *p rell.*

quae Sthenio facta esset eos statuisse ut hoc quod dico
104 postularetur. Quae cum ita essent, tantane amentia praeditus atque audacia fuisti ut in re tam clara, tam testata, tam abs te ipso pervulgata tabulas publicas corrumpere auderes? At quem ad modum corrupisti? nonne ita ut omnibus nobis tacentibus ipsae tuae te tabulae condemnare possent? Cedo, quaeso, codicem, circumfer, ostende. Videtisne totum hoc nomen, coram ubi facit delatum, esse in litura? Quid fuit istic antea scriptum? quod mendum ista litura correxit? Quid a nobis, iudices, exspectatis argumenta huius criminis? Nihil dicimus; tabulae sunt in medio, quae se corruptas atque interlitas esse clamant.
105 Ex istis etiam tu rebus effugere te posse confidis, cum te nos non opinione dubia, sed tuis vestigiis persequamur, quae tu in tabulis publicis expressa ac recentia reliquisti? Is mihi etiam Sthenium litteras publicas corrupisse causa incognita iudicavit, qui defendere non poterit se non *in* ipsius Stheni nomine litteras publicas corrupisse?

43 106 Videte porro aliam amentiam; videte ut, dum expedire sese vult, induat. Cognitorem adscribit Sthenio—quem? cognatum aliquem aut propinquum? Non. Thermitanum aliquem, honestum hominem ac nobilem? Ne id quidem. At Siculum, in quo aliquis splendor dignitasque esset? Neminem. Quid igitur? Civem Romanum. Cui hoc probari potest? Cum esset Sthenius civitatis suae nobilissimus, amplissima cognatione, plurimis amicitiis, cum praeterea tota Sicilia multum auctoritate et gratia posset, invenire neminem Siculum potuit qui pro se cognitor fieret? Hoc probabis? An ipse civem Romanum maluit? Cedo cui Siculo, cum is reus fieret, civis Romanus cognitor factus

6 tuae te *O* : te *om. pqb* : te tuae *vulg.* (*post* condemnare *ed. Rom.*) 7 cedo *cO* : *om. rell.* 8 hoc totum *O* 13 istis *p codd. praeter O* (his) 17 poterit *Pluyg. edd.* : potuit *cO* : potuerit *b rell.* (§ 180 *infra*) in *Lamb.* : ex *codd.* (*om. cO*) 24 Quid ergo (g *suprascr.* o) *O* 28 pro se *om. O*

umquam sit. Omnium praetorum litteras qui ante te fuerunt profer, explica; si unum inveneris, ego hoc tibi, quem ad modum in tabulis scriptum habes, ita gestum esse concedam. At, credo, Sthenius hoc sibi amplum putavit, 107 eligere ex civium Romanorum numero, ex amicorum atque hospitum suorum copia, quem cognitorem daret. Quem delegit? quis in tabulis scriptus est? C. Claudius C. F. Palatina. Non quaero quis hic sit Claudius, quam splendidus, quam honestus, quam idoneus propter cuius auctoritatem et dignitatem Sthenius ab omnium Siculorum consuetudine discederet et civem Romanum cognitorem daret. Nihil horum quaero; fortasse enim Sthenius non splendorem hominis, sed familiaritatem secutus est. Quid? si omnium mortalium Sthenio nemo inimicior quam hic C. Claudius cum semper tum in his ipsis rebus et temporibus fuit, si de litteris corruptis contra venit, si contra omni ratione pugnavit, utrum potius pro Sthenio inimicum cognitorem esse factum an te ad Stheni periculum inimici eius nomine abusum esse credemus?

44 108 Ac ne qui forte dubitet cuius modi hoc totum sit negotium, tametsi iam dudum omnibus istius improbitatem perspicuam esse confido, tamen paulum etiam attendite. Videtis illum subcrispo capillo, nigrum, qui eo vultu nos intuetur ut sibi ipse peracutus esse videatur, qui tabulas tenet, qui scribit, qui monet, qui proximus est. Is est Claudius, qui in Sicilia sequester istius, interpres, confector negotiorum, prope conlega Timarchidi numerabatur, nunc obtinet eum locum ut vix Apronio illi de familiaritate concedere videatur, ei qui se non Timarchidi sed ipsius Verris conlegam et socium esse dicebat. Dubitate etiam, 109

1 te *om.* δ (antea *b*) 4 amplum *O*¹ : amplum esse *p rell.* 14 nemo Sthenio *O*, *ut videtur* 20 qui *Opb al.* : quis *vulg.* hoc *O*¹ : *om. p rell.* 24 ut sibi . . . esse videatur *s.l. p*² videatur esse *O* (§ 61 *supra*) 29 ei qui *coni. Benedict* : et qui *codd.*

si potestis, quin eum iste potissimum ex omni numero delegerit cui hanc cognitoris falsi improbam personam imponeret, quem et huic inimicissimum et sibi amicissimum esse arbitraretur! Hic vos dubitabitis, iudices, tantam istius audaciam, tantam crudelitatem, tantam iniuriam vindicare? dubitabitis exemplum illorum iudicum sequi qui damnato Cn. Dolabella damnationem Philodami Opuntii resciderunt, quod is non absens reus factus esset, quae res iniquissima atque acerbissima est, sed cum ei legatio iam Romam a suis civibus esset data? Quod illi iudices multo in leviore causa statuerunt aequitatem secuti, vos id statuere in gravissima causa, praesertim aliorum auctoritate iam confirmatum, dubitabitis?

45 110 At quem hominem, C. Verres, tanta tam insigni iniuria adfecisti? quem hominem absentem de litteris corruptis causa incognita condemnasti? cuius absentis nomen recepisti? quem absentem non modo sine crimine et sine teste, verum etiam sine accusatore damnasti? Quem hominem? di immortales! non dicam amicum tuum, quod apud homines clarissimum est, non hospitem, quod sanctissimum est; nihil enim minus libenter de Sthenio commemoro, nihil aliud in eo quod reprehendi possit invenio nisi quod homo frugalissimus atque integerrimus te, hominem plenum stupri flagiti sceleris, domum suam invitavit, nisi quod, qui C. Mari, Cn. Pompei, C. Marcelli, L. Sisennae, tui defensoris, ceterorum virorum fortissimorum hospes fuisset atque esset, ad eum numerum clarissimorum hominum
111 tuum quoque nomen adscripsit. Quare de hospitio violato

2 hanc *cO* : *om. rell.* (hanc cognitoris falsi *om. b al.*) 3 amicissimum *cO*^{1} : amicum *rell.* 6 illorum iudicum *Oπ* : iud. ill. *b vulg.* 9 atque *Opq* : et *bδ* 13 dubitatis *cO* (*ut supra Oδ*) 15 quem . . . 16 condemnasti *cO* (*probat Ziel. p.* 144) : *om. rell.* (*om. p* 15 de litteris—17 absentem *ex homoeoteleuto : dein post* adfecisti *suppl. p*^{2} cuius absentis nomen recepisti) 19 tuum *s.l. p*^{2} 26 virorum *cO* : *om. rell.* 28 adscripserit *pq bδ*

et de tuo isto scelere nefario nil queror; hoc dico non iis qui Sthenium norunt, hoc est nemini eorum qui in Sicilia fuerunt,—nemo enim ignorat quo hic in civitate sua splendore, qua apud omnis Siculos dignitate atque existimatione sit; sed ut illi quoque qui in ea provincia non fuerunt intellegere possint in quo homine tu statueris exemplum eius modi, quod cum propter iniquitatem rei tum etiam propter hominis dignitatem acerbum omnibus atque intolerandum videretur. Estne Sthenius is qui, omnis 46 honores domi suae facillime cum adeptus esset, amplissime 112 ac magnificentissime gessit, qui oppidum non maximum maximis ex pecunia sua locis communibus monumentisque decoravit, cuius de meritis in rem publicam Thermitanorum Siculosque universos fuit aenea tabula fixa Thermis in curia, in qua publice erat de huius beneficiis scriptum et incisum? quae tabula tum imperio tuo revulsa, nunc a me tamen deportata est, ut omnes huius honores inter suos et amplitudinem possent cognoscere. Estne hic qui apud 113 Cn. Pompeium, clarissimum virum, cum accusatus esset, quod propter C. Mari familiaritatem et hospitium contra rem publicam sensisse eum inimici et accusatores eius dicerent, cumque magis invidioso crimine quam vero arcesseretur, ita a Cn. Pompeio absolutus est ut in eo ipso iudicio Pompeius hunc hospitio suo dignissimum statueret? ita porro laudatus defensusque ab omnibus Siculis ut idem Pompeius non ab homine solum, sed etiam a provincia tota se huius absolutione inire gratiam arbitraretur? Postremo estne hic qui et animum in rem publicam habuit eius modi et tantum auctoritate apud suos civis potuit ut perficeret in Sicilia solus te praetore, quod non modo Siculus nemo sed

1 scelere nefario *Opq* : nef. scel. *b rell.* nil *scripsi, Ziel. secutus* (*p.* 144) 6 tu *p rell.* : *om. O* 7 eius *pq* : huius O^1 *bδ* 17 deportata CO^1 : report. *rell.* huius *Cp rell.* : eius *O* 22 cumque *πk* : cum quo CO^1 : quod cum *bδ* 23 a *om. C* 24 statueret *COb* (*ut coni. Ernesti*) : statuerit *rell.* 29 cives suos *qr*

ne Sicilia quidem tota potuisset, ut ex oppido Thermis
nullum signum, nullum ornamentum, nihil ex sacro, nihil
de publico attingeres, cum praesertim et essent multa prae-
114 clara et tu omnia concupisses? Denique nunc vide quid
inter te, cuius nomine apud Siculos dies festi aguntur et praeclara illa Verria celebrantur, cui statuae Romae stant inauratae a communi Siciliae, quem ad modum inscriptum videmus, datae—vide, inquam, quid inter te et hunc Siculum, qui abs te est, patrono Siciliae, condemnatus, intersit. Hunc civitates ex Sicilia permultae testimonio suo legationibusque ad eam rem missis publice laudant: te, omnium Siculorum patronum, una Mamertina civitas, socia furtorum ac flagitiorum tuorum, publice laudat—ita tamen novo more ut legati laedant, legatio laudet—ceterae quidem civitates publice litteris legationibus testimoniis accusant, queruntur, arguunt: si tu absolutus sis, se funditus eversas esse arbitrantur.

47 115 Hoc de homine ac de huius bonis etiam in Eryco monte monumentum tuorum [furtorum,] flagitiorum crudelitatisque posuisti, in quo Stheni Thermitani nomen adscriptum est. Vidi argenteum Cupidinem cum lampade. Quid tandem habuit argumenti aut rationis res quam ob rem in eo potissimum Sthenianum praemium poneretur? utrum hoc signum cupiditatis tuae an tropaeum necessitudinis atque hospiti an amoris indicium esse voluisti? Faciunt hoc homines quos in summa nequitia non solum libido et voluptas, verum etiam ipsius nequitiae fama delectet, ut multis in locis notas

2 nihil ex sacro *p rell.* : *om. CO* 5 dies festi aguntur *C* (agitantur *Vp rell.*: § 154 *infra*): festi dies aguntur *O primo, corr. m.* 1 6 cui *Cp rell.* : cuius *V* 7 Siciliae *V*: Sicilia *Cp rell.* (§ 154 *infra*) 14 legati laedant *V rell.* : *om.* *CO*[1] 16 se funditus eversas *CO* (*prob. Ziel. p.* 194): fund. ev. (*om.* se) *p rell.* : se ev. fund. *V* (*Am. J. Ph.* xxvi, *p.* 422) 18 Eryco *Vπ* : Erico *CO* 19 *ante* flagitiorum *habet V* furtorum (§ 114 *supra* : ii, § 2 : iii, § 84) 25 hoc homines *C* : homines hoc *qr* (*sed cum signis transp.*) : *habent Vp*[2] hoc *supra lineam* : *om. b* 27 delectet *C* : delectat *Vpb*

ac vestigia suorum flagitiorum relinqui velint. Ardebat 116
amore illius hospitae propter quam hospiti iura violarat; hoc non solum sciri tum, verum etiam commemorari semper volebat; itaque ex illa ipsa re quam accusante Agathino gesserat Veneri potissimum deberi praemium statuit, quae illam totam accusationem iudiciumque conflarat. Putarem te gratum in deos si hoc donum Veneri non de Stheni bonis dedisses, sed de tuis; quod facere debuisti, praesertim cum tibi illo ipso anno a Chelidone venisset hereditas.

Hic ego, si hanc causam non omnium Siculorum rogatu 117
recepissem, si hoc a me muneris non universa provincia poposcisset, si me animus atque amor in rem publicam existimatioque offensa nostri ordinis ac iudiciorum non hoc facere coegisset, atque haec una causa fuisset quod amicum atque hospitem meum Sthenium, quem ego in quaestura mea singulariter dilexissem, de quo optime existimassem, quem in provincia existimationis meae studiosissimum cupidissimumque cognossem, tam crudeliter scelerate nefarieque tractasses, tamen digna causa videretur cur inimicitias hominis improbissimi susciperem, ut hospitis salutem fortunasque defenderem. Fecerunt hoc multi apud 118
maiores nostros, fecit etiam nuper homo clarissimus, Cn. Domitius, qui M. Silanum, consularem hominem, accusavit propter Aegritomari Transalpini hospitis iniurias. Putarem me idoneum qui exemplum sequerer humanitatis atque offici, proponeremque spem meis hospitibus ac necessariis quo tutiorem sese vitam meo praesidio victuros esse arbitrarentur; cum vero in communibus iniuriis totius provinciae Stheni quoque causa contineatur, multique uno tempore a me hospites atque amici publice privatimque defendantur, profecto vereri non debeo ne quis hoc quod

6 Putaram *CO* 7 bonis *om.* *CO* 16 singulare *CO*[1]
18 cognossem *π* : cognoscerem *kδ* : cognoscere *O*

facio non existimet me summi offici ratione impulsum coactumque suscepisse.

48 Atque ut aliquando de rebus ab isto cognitis iudicatisque et de iudiciis datis dicere desistamus, et, quoniam facta istius in his generibus infinita sunt, nos modum aliquem et finem orationi nostrae criminibusque faciamus, pauca
119 ex aliis generibus sumemus. Audistis ob ius dicendum Q. Varium dicere procuratores suos isti centum triginta milia nummum dedisse, meministis Q. Vari testimonium, remque hanc totam C. Sacerdotis, hominis ornatissimi, testimonio comprobari, scitis Cn. Sertium, M. Modium, equites Romanos, sescentos praeterea civis Romanos multosque Siculos dixisse se isti pecuniam ob ius dicendum dedisse. De quo crimine quid ego disputem, cum id totum positum sit in testibus? quid porro argumenter, qua de re dubitare nemo possit? An hoc dubitabit quisquam omnium, quin is venalem in Sicilia iuris dictionem habuerit qui Romae totum edictum atque omnia decreta vendiderit? et quin is ab Siculis ob decreta interponenda pecunias ceperit, qui M. Octavium Ligurem pecuniam ob ius
120 dicendum poposcerit? Quod enim iste praeterea genus pecuniae cogendae praeteriit? quod non ab omnibus aliis praeteritum excogitavit? ecqua res apud civitates Siculas expetitur, in qua aut honos aliquis sit aut potestas aut procuratio, quin eam rem tu ad tuum quaestum nundina-
49 tionemque hominum traduxeris? Dicta sunt priore actione et privatim et publice testimonia; legati Centuripini, Halaesini, Catinenses, Panhormitanique dixerunt, multarum praeterea civitatum, iam vero privatim plurimi. Quorum ex testimoniis cognoscere potuistis tota Sicilia per triennium

2 coactumque *malit abesse Zielinski* (*p.* 194) 4 de *om.* O[1] 8 triginta O[1]: et trig. *p rell.* 9 Valerii *c*O[1] 13 se *c*O: *om. p rell.* 14 id *c*O: *om. rell.* 21 iste *c*O[1]: est *rell.* (*p in ras.*) 23 ecqua *p rell. praeter O in quo est* hec quaere: ecquae *Halm, Muell.*

 120

neminem ulla in civitate senatorem factum esse gratiis,
neminem, ut leges eorum sunt, suffragiis, neminem nisi
istius imperio aut litteris; atque in his omnibus senatoribus
cooptandis non modo suffragia nulla fuisse, sed ne genera
quidem spectata esse ex quibus in eum ordinem cooptari
liceret, neque census neque aetates neque cetera Siculorum
iura valuisse; quicumque senator voluerit fieri, quamvis 121
puer, quamvis indignus, quamvis ex eo loco ex quo non
liceret, si is pretio apud istum [idoneus] vinceret, factum
esse semper; non modo Siculorum nihil in hac re valuisse
leges, sed ne ab senatu quidem populoque Romano datas.
Quas enim leges sociis amicisque dat is qui habet imperium
a populo Romano, auctoritatem legum dandarum ab senatu,
eae debent et populi Romani et senatus existimari.

Halaesini pro multis ac magnis suis maiorumque suorum 122
in rem publicam nostram meritis atque beneficiis suo iure
nuper, L. Licinio Q. Mucio consulibus, cum haberent inter
se controversias de senatu cooptando, leges ab senatu
nostro petiverunt. Decrevit senatus honorifico senatus
consulto ut iis C. Claudius Appi filius Pulcher praetor de
senatu cooptando leges conscriberet. C. Claudius, adhibitis
omnibus Marcellis qui tum erant, de eorum sententia leges
Halaesinis dedit, in quibus multa sanxit de aetate hominum, ne qui minor XXX annis natus, de quaestu, quem
qui fecisset ne legeretur, de censu, de ceteris rebus: quae
omnia ante istum praetorem et nostrorum magistratuum

1 gratis *codd.* (*Zielinski, p.* 186) 7 voluerit *Naugerius*: voluerat *codd.* 9 idoneus vinceret *c, unde Garat. Madv.* idoneos vinc.: idon. inveniret *falsa transcript. O Sed habet V* idone. esset, *unde Klotz* idon. esset ut vinc., *Kayser* idon. esset [vinceret]. *Codd. πbk habent lect. interp.* fieret idoneus vinceret, *vel* ut vinceret, *ubi repetitio* fieret . . . factum esse *prorsus ferri non potest. Ego cod. V secutus duas clausulas in unam coïisse puto, et ita legendum esse*: quamvis non idoneus esset, si is pretio apud istum vinceret (§ 124 *infra*) *Cf. Cl. Rev.* xviii, *p.* 25 14 eae debent *p al. Habet O* (*pro* ab sen. eae debent) *miram lectionem* abferiam ace: *an* ab senatu, eas necesse est . . . ? 20 is *Ob*: his *p vulg.* 24 ne qui *p* (*ut c*: *falso Zumpt*): iniqui O^1

auctoritate et Halaesinorum summa voluntate valuerunt. Ab isto et praeco, qui voluit, illum ordinem pretio mercatus est, et pueri annorum senum septenumque denum senatorium nomen nundinati sunt; et quod Halaesini, antiquissimi et fidelissimi socii atque amici, Romae impetrarant, ut apud se ne suffragiis quidem fieri liceret, id pretio ut fieri posset effecit.

50
123 Agrigentini de senatu cooptando Scipionis leges antiquas habent, in quibus et illa eadem sancta sunt et hoc amplius: cum Agrigentinorum duo genera sint, unum veterum, alterum colonorum quos T. Manlius praetor ex senatus consulto de oppidis Siculorum deduxit Agrigentum, cautum est in Scipionis legibus ne plures essent in senatu ex colonorum numero quam ex vetere Agrigentinorum. Iste, qui omnia iura pretio exaequasset omniumque rerum dilectum atque discrimen pecunia sustulisset, non modo illa quae erant aetatis ordinis quaestusque permiscuit, sed etiam in his duobus generibus civium novorum veterumque turbavit.
124 Nam cum esset ex vetere numero quidam senator demortuus, et cum ex utroque genere par numerus reliquus esset, veterem cooptari necesse erat legibus, ut is amplior numerus esset. Quae cum ita se res haberet, tamen ad istum emptum venerunt illum locum senatorium non solum veteres, verum etiam novi. Fit ut pretio novus vincat litterasque a praetore adferat Agrigentum. Agrigentini ad istum legatos mittunt qui eum leges doceant consuetudinemque omnium annorum demonstrent, ut iste intellegeret ei se illum locum vendidisse cui ne commercium quidem esse oporteret; quorum oratione iste, cum pretium iam
125 accepisset, ne tantulum quidem commotus est. Idem fecit

11 L. *cO*[1] 13 in senatu *cO*: *om. p rell.* 14 veterum *Hotom.* 15 delictum *p*: delectum *b edd.* 19 vetere *codd.*: veterum *vulg.* 22 haberent *π* 24 verum *VO*: sed *p rell.* 28 locum illum *V* cui neque *V*

Heracleae. Nam eo quoque colonos P. Rupilius deduxit, legesque similis de cooptando senatu et de numero veterum ac novorum dedit. Ibi non solum iste ut apud ceteros pecuniam accepit, sed etiam genera veterum ac novorum numerumque permiscuit. Nolite exspectare dum omnis 51 obeam oratione mea civitates: hoc uno complector omnia, neminem isto praetore senatorem fieri potuisse nisi qui isti pecuniam dedisset.

Hoc idem transfero in magistratus, curationes, sacerdotia; 126 quibus in rebus non solum hominum iura, sed etiam deorum immortalium religiones omnis repudiavit. Syracusis lex est de religione, quae in annos singulos Iovis sacerdotem sortito capi iubeat, quod apud illos amplissimum sacerdotium putatur: cum suffragiis tres ex tribus generibus creati 127 sunt, res revocatur ad sortem. Perfecerat iste imperio ut pro suffragio Theomnastus, familiaris suus, in tribus illis renuntiaretur: in sorte, cui imperare non potuerat, exspectabant homines quidnam acturus esset. Homo, id quod erat facillimum, primo vetat sortiri: iubet extra sortem Theomnastum renuntiari. Negant id Syracusani per religiones sacrorum ullo modo fieri posse, fas denique negant esse. Iubet iste sibi legem recitari. Recitatur; in qua scriptum erat ut, quot essent renuntiati, tot in hydriam sortes conicerentur; cuium nomen exisset, ut is haberet id sacerdotium. Iste homo ingeniosus et peracutus, 'Optime,' inquit, 'nempe scriptum ita est, QVOT RENVNTIATI ERVNT. Quot ergo, inquit, sunt renuntiati?' Respondent, 'Tres.' 'Numquid igitur oportet nisi tres sortis conici, unam educi?' 'Nihil.' Conici iubet tres, in quibus omnibus

1 Heracliae *O* (v, § 129) 2 et *VO* : ac *p rell.* 6 complector *VcO* : compl. crimine *pb* : compl. nomine *al.* 8 pecuniam isti dedisset *Zielinski* (*p.* 194) 17 potuerat *Vπk* : potuerāt *O* : poterat *b vulg.* 22 recitari *VcO* : legi *p rell.* 24 cuium *c*, civium *O*¹ : cuius *p rell.* 26 ita scriptum *Ob* 27 inquit sunt *cO* : sunt inquit *πk* : inquit *om. bδ*

esset inscriptum nomen Theomnasti. Fit clamor maximus, cum id universis indignum ac nefarium videretur. Ita Iovis illud sacerdotium amplissimum per hanc rationem Theomnasto datur.

52 128 Cephaloedi mensis est certus, quo mense sacerdotem maximum creari oporteat. Erat eius honoris cupidus Artemo quidam, Climachias cognomine, homo sane locuples et domi nobilis. Sed is fieri nullo modo poterat si Herodotus quidam adesset: ei locus ille atque honos in illum annum ita deberi putabatur ut ne Climachias quidem contra diceret. Res ad istum defertur et istius more deciditur: toreumata sane nota et pretiosa auferuntur. Herodotus Romae erat; satis putabat se ad comitia tempore venturum si pridie venisset. Iste, ne aut alio mense ac fas erat comitia haberentur, aut Herodoto praesenti honos adimeretur, (id quod iste non laborabat, Climachias minime volebat), excogitat—dixi iam dudum, non est homo acutior quisquam nec fuit—excogitat, inquam, quem ad modum mense illo legitimo comitia haberentur nec tamen Herodotus
129 adesse posset. Est consuetudo Siculorum ceterorumque Graecorum, quod suos dies mensisque congruere volunt cum solis lunaeque ratione, ut non numquam, si quid discrepet, eximant unum aliquem diem aut summum biduum ex mense, quos illi exaeresimos dies nominant; item non numquam uno die longiorem mensem faciunt aut biduo. Quae cum iste cognosset novus astrologus, qui non tam caeli rationem quam caelati argenti duceret, eximi iubet non diem ex mense, sed ex anno unum dimidiatumque mensem hoc modo ut, quo die verbi causa esse oporteret Idus Ianuarias, *is* eo die Kalendas Martias proscribi iuberet: itaque fit omnibus recusantibus et

25 *Forte* faciant   26 cum iste *cO*: iste cum *pb*   30 is eo die *scripsi*: I eo die *cO*: eo die *p*: in eum diem *Wesenberg*   31 proscribi iuberet *cO*: proscriberet *rell.*

plorantibus. Dies is erat legitimus comitiis habendis. Eo
modo sacerdos Climachias renuntiatus est. Herodotus 130
cum Roma revertitur, diebus, ut ipse putabat, xv ante
comitia, offendit eum mensem qui consequitur mensem
comitialem, comitiis iam abhinc xxx diebus factis. Tunc
Cephaloeditani fecerunt intercalarium xxxv dies longum,
ut reliqui menses in suam rationem reverterentur. Hoc si
Romae fieri posset, certe aliqua ratione expugnasset iste ut
dies xxxv inter binos ludos tollerentur, per quos solos
iudicium fieri posset.

53
Iam vero censores quem ad modum isto praetore in 131
Sicilia creati sint, operae pretium est cognoscere. Ille
enim est magistratus apud Siculos qui diligentissime
mandatur a populo propter hanc causam, quod omnes
Siculi ex censu quotannis tributa conferunt, in censu
habendo potestas omnis aestimationis habendae summaeque
faciendae censori permittitur. Itaque et populus cui maximam fidem suarum rerum habeat maxima cura deligit, et
propter magnitudinem potestatis hic magistratus a populo
summa ambitione contenditur. In ea re iste nihil obscure 132
facere voluit, non in sortitione fallere neque dies de fastis
eximere. Nihil sane vafre nec malitiose facere conatus est;
sed ut studia cupiditatesque honorum atque ambitiones
ex omnibus civitatibus tolleret, quae res evertendae rei
publicae solent esse, ostendit sese in omnibus civitatibus
censores esse facturum. Tanto mercatu praetoris indicto 133

1 plorantibus *cO* : implorantibus *rell.* 3 ab Roma O^1 diebus *cO* : dies *p rell.* 4 qui cons. mensem *cO* : *om. p rell.* 5 abhinc *pb* : ab me *qr al.* : ante *coni. Halm* diebus xxx *O* factis *pO* : habitis p^2 *s. l.*, *b rell.* 6 fecerunt *cO* : decrerunt *p rell.* 6 et 9 xxxv *c* : xlv *p* 10 potest O^1 11 isto pr. in Sic. *Oπ* : in Sic. isto pr. *b vulg.* 14 [omnes . . . conferunt] *Kays.* : quod cum omnes conferant *Bake* 17 faciendae *cO* : faciundae *p rell.* 20 iste *cO* : *om. rell.* 21 facere *om.* cO^1 24 omnibus civitatibus *p rell. praeter O* (hominibus civitatibusque) tollerentur *O* 25 solerent *Bake*

concurritur undique ad istum Syracusas; flagrabat domus tota praetoria studio hominum et cupiditate; nec mirum omnibus comitiis tot civitatum unam in domum revocatis, tantaque ambitione provinciae totius in uno cubiculo inclusa. Exquisitis palam pretiis et licitationibus factis, discribebat censores binos in singulas civitates Timarchides. Is suo labore suisque accessionibus huius negoti atque operis molestia consequebatur, ut ad istum sine ulla sollicitudine summa pecuniae referretur. Iam hic Timarchides quantam pecuniam fecerit plane adhuc cognoscere non potuistis; verum tamen priore actione quam varie, quam improbe praedatus esset, multorum testimoniis cognovistis.

54 Sed ne miremini qua ratione hic tantum apud istum
134 libertus potuerit, exponam vobis breviter quid hominis sit, ut et istius nequitiam qui illum secum habuerit, eo praesertim numero ac loco, et calamitatem provinciae cognoscatis. In mulierum corruptelis et in omni eius modi luxuria atque nequitia mirandum in modum reperiebam hunc Timarchidem ad istius flagitiosas libidines singularemque nequitiam natum atque aptum fuisse; investigare, adire, appellare, corrumpere, quidvis facere in eius modi rebus quamvis callide, quamvis audacter, quamvis impudenter; eundem mira quaedam excogitare genera furandi; nam ipsum Verrem tantum avaritia semper hiante atque imminente fuisse, ingenio et cogitatione nulla, ut quicquid sua sponte faciebat, item ut vos Romae cognovistis, eripere
135 potius quam fallere videretur. Haec vero huius erat ars et malitia miranda, quod accuratissime tota provincia quid cuique accidisset, quid cuique opus esset, indagare et

1 tota domus *O* 6 describebat *codd.* 8 molestia *cO* : molestiam *p rell.* 9 pecuniae *cO* : pecunia *p rell.* 11 in priore *O* 12 testimoniis *cO*[1] : ex test. *p rell.* 28 accuratissime *cO* : acutissime *pb vulg.* quid cuique accidisset *cO* : *om. p rell.* 29 esset necesse indagare *pb al.*

odorari solebat; omnium adversarios, omnium inimicos diligenter cognoscere, conloqui, attemptare; ex utraque parte causas voluntates perspicere, facultates et copias; quibus opus esset metum offerre, quibus expediret spem ostendere; accusatorum et quadruplatorum quicquid erat, habebat in potestate; quod cuique negoti conflare volebat, nullo labore faciebat; istius omnia decreta imperia litteras peritissime et callidissime venditabat. Ac non solum erat 136
administer istius cupiditatum, verum etiam ipse sui meminerat, neque solum nummos, si qui isti exciderant, tollere solebat, ex quibus pecuniam maximam fecit, sed etiam voluptatum flagitiorumque istius ipse reliquias colligebat. Itaque in Sicilia non Athenionem, qui nullum oppidum cepit, sed Timarchidem fugitivum omnibus oppidis per triennium scitote regnasse; in Timarchidi potestate sociorum populi Romani antiquissimorum atque amicissimorum liberos, matres familias, bona fortunasque omnis fuisse. Is igitur, ut dico, Timarchides in omnis civitates accepto pretio censores dimisit: comitia isto praetore censorum ne simulandi quidem causa fuerunt.

Iam hoc impudentissime: palam—licebat enim videlicet 55 137
legibus—singulis censoribus denarii treceni ad statuam praetoris imperati sunt. Censores CXXX facti sunt; pecuniam illam ob censuram contra leges clam dederunt; haec denarium XXXVIIII milia palam salvis legibus contulerunt in statuam. Primum quo tantam pecuniam? deinde quam ob rem censores ad statuam tibi conferebant? Ordo aliqui censorum est, conlegium, genus aliquod hominum? Nam aut publice civitates istos honores habent aut, si homines,

1 omn. adversarios *cO* : *om. p rell.* 3 causas *om. O, secl. Muell.* : causa *pq* (*om.* parte) : causas et *coni. Klotz* (ex utraque causas parte *b*) 6 conflare *cO* : conflari *p rell.* 14 in omnibus *Halm. auct. Kayser.* 22 treceni *Muell.* : trecenti *p vulg.* (*praeter O*—·ccc· *om.* denarii 24 clam *s.l. p*[2] 25 denarium *iterum om. O* 29 aut si hom. gen. *scripsi* : aut si gen. hom. *codd. pler.* : aut generatim hom. *b vulg.*

generatim, ut aratores, ut mercatores, ut navicularii; censores quidem qui magis quam aediles? Ob beneficium? Ergo hoc fatebere, abs te haec petita esse—nam empta non audebis dicere; te eos magistratus hominibus benefici, non rei publicae causa permisisse? Hoc cum tute fateare, quisquam dubitabit quin tu istam apud populos provinciae totius invidiam atque offensionem non ambitionis neque beneficiorum conlocandorum, sed pecuniae conciliandae
138 causa susceperis? Itaque illi censores fecerunt idem quod in nostra re publica solent ii qui per largitionem magistratus adepti sunt: dederunt operam ut ita potestatem gererent ut illam lacunam rei familiaris explerent. Sic census habitus est te praetore ut eo censu nullius civitatis res publica posset administrari; nam locupletissimi cuiusque censum extenuarant, tenuissimi auxerant. Itaque in tributis imperandis tantum oneris plebi imponebatur ut, etiamsi homines tacerent, res ipsa illum censum repudiaret, id quod
56 intellegi facillime re ipsa potest. Nam L. Metellus, qui, posteaquam ego inquirendi causa in Siciliam veni, repente L. Laetili adventu istius non modo amicus, verum etiam cognatus factus est,—is, quod videbat istius censu stari nullo modo posse, eum censum observari iussit qui viro fortissimo atque innocentissimo, Sex. Peducaeo, praetore habitus esset. Erant enim tum censores legibus facti delecti a suis civitatibus, quibus, si quid commisissent, poenae legibus erant
139 constitutae. Te autem praetore quis censor aut legem metueret qua non tenebatur, quoniam creatus lege non erat, aut animadversionem tuam, cum id quod abs te emerat vendidisset? Teneat iam sane meos testis Metellus,

7 ambitionis tollendae *Pluyg.*, *Kays.* (§ 132 *supra*) 14 possit *V* censum *VcO* : census *p rell.* 15 hauserant *cO* extenuarunt . . . auxerunt *Ziel.* (*p.* 194) 17 omnes *V* 18 re ipsa *om.* *O* : *Ziel. l.c.* 21 census *cO* 26 quis *O* : qui *rell.* 28 cum *pb vulg.* : qui *O* : qui cum *V* (= cum : *ut* enim nimirum = nimirum § 154 *infra*)

cogat alios laudare, sicut in multis conatus est; modo haec faciat quae facit. Quis enim umquam tanta a quoquam contumelia, quis tanta ignominia adfectus est? Quinto quoque anno Sicilia tota censetur. Erat censa praetore Peducaeo; quintus annus cum in te praetorem incidisset, censa denuo est. Postero anno L. Metellus mentionem tui census fieri vetat; censores dicit de integro sibi creari placere; interea Peducaeanum censum observari iubet. Hoc si tuus inimicus fecisset, tamen, si animo aequo provincia tulisset, inimici iudicium grave videretur. Fecit amicus recens et cognatus voluntarius; aliter enim, si provinciam retinere, si salvus ipse in provincia vellet esse, facere non potuit. Exspectas etiam quid hi iudicent? Si 57 140 tibi magistratum abrogasset, minore ignominia te adfecisset quam cum ea quae in magistratu gessisti sustulit atque inrita iussit esse. Neque in hac re sola fuit eius modi, sed, antequam ego in Siciliam veni, in maximis rebus ac plurimis; nam et Heraclio Syracusanos tuos illos palaestritas bona restituere iussit, et Epicrati Bidinos, et pupillo Drepanitano A. Claudium, et, nisi mature Laetilius in Siciliam cum litteris venisset, minus XXX diebus Metellus totam trienni praeturam tuam rescidisset.

Et quoniam de ea pecunia quam tibi ad statuam censores 141 contulerunt dixi, non mihi praetermittendum videtur ne illud quidem genus pecuniae conciliatae quam tu a civitatibus statuarum nomine coegisti. Video enim eius pecuniae summam esse pergrandem, ad HS viciens: tantum conficietur ex testimoniis et litteris civitatum. Et iste hoc concedit nec potest aliter dicere. Quare cuius modi

4 Erat enim *O* 5 in te praetorem *edd. V secuti* (*in quo est* in te pop. ro. = *PR*) : te praetore *p rell.* 6 denuost *V* 9 etsi *b* fecisset *VO* : tibi fecisset *pqb al.* : tibi *ante* tuus *r* equo animo *Vb* 18 Syracusanos *O*[1] : -o *p rell.* 27 vicies *Garat.* : tricies *Zumpt* (·xx· LXI *cO* : cxxx *pq al.* §§ 142, 165) conficietur *cO* : conficitur *rell.* 28 et (*ante* litteris) *O*[1] : ac *rell.*

putamus esse illa quae negat, cum haec tam improba sint quae fatetur? Quid enim vis constitui? consumptam esse istam omnem pecuniam in statuis? Fac ita esse; tamen hoc ferendum nullo modo est, tantam a sociis pecuniam auferri ut omnibus in angiportis praedonis improbissimi statua
58 ponatur, qua vix tuto transiri posse videatur. Verum ubi
142 tandem aut in quibus statuis ista tanta pecunia consumpta est? 'Consumetur,' inquies. Scilicet exspectemus legitimum illud quinquennium; si hoc intervallo non consumpserit, tum denique nomen eius de pecuniis repetundis statuarum nomine deferemus. Reus est maximis plurimisque criminibus in iudicium vocatus: HS viciens ex hoc uno genere captum videmus. Si condemnatus eris, non, opinor, id ages ut ista pecunia in quinquennio consumatur in statuis; sin absolutus eris, quis erit tam amens qui te ex tot tantisque criminibus elapsum post quinquennium statuarum nomine arcessat? Ita si neque adhuc consumpta est ista pecunia et est perspicuum non consumptum iri, licet iam intellegamus inventam esse rationem quare et iste HS viciens ex hoc uno genere conciliarit et ceperit, et ceteri—si hoc a vobis erit comprobatum—quam volent magnas hoc nomine pecunias capere possint; ut iam videamur non a pecuniis capiendis homines absterrere, sed, cum genera quaedam pecuniarum capiendarum comprobarimus, honesta
143 nomina turpissimis rebus imponere. Etenim, si C. Verres HS c milia populum verbi gratia Centuripinum poposcisset eamque ab iis pecuniam abstulisset, non, opinor, esset

1 sint *Prisc.*: sunt *codd.* 2 fateatur *Prisc.* 3 istam omnem *Op al.*: omn. istam *b vulg.* 4 a *O*: ab *p rell.* 5 in omnibus *O* statua ponatur *c*O^1: statuae ponantur *p rell.* 6 transiri posse videatur *cO*: transire posse videamur *p rell.* 12 H·S· xx *O, ut l.* 19 13 captum O^1 *edd.* (*cf.* § 20 *supra*): capta *p rell.* 17 accersat *V* consumpta adhuc *b* est ista pec. *V*O^1: ista pec. est *p rell.* 20 ex hoc *V*: *om. rell.* 21 hoc si *V* 23 abstincre *cO* 24 capiend. *Vπb*: capiund. *edd.* 26 HS c milia *coni. Zumpt*: H.S. xx *O*: HSccıↄↄ *V*: H.S. cxx milia *πb*

dubium quin eum, cum id planum fieret, condemnari necesse esset. Quid? si eundem populum HS CC milia poposcit eaque coegit atque abstulit, num idcirco absolvetur quod adscriptum est eam pecuniam datam statuarum nomine? Non, opinor; nisi forte id agimus, non ut magistratibus nostris moram accipiendi, sed ut sociis causam dandi adferre videamur.

Quodsi quem statuae magno opere delectant, et si quis earum honore aut gloria ducitur, is haec tamen constituat necesse est, primum averti pecuniam domum non placere, deinde ipsarum statuarum modum quendam esse oportere, 59
deinde illud, certe ab invitis exigi non oportere. Ac de 144
avertenda pecunia quaero abs te utrum ipsae civitates solitae sint statuas tibi faciundas locare ei cui possent optima condicione locare, an aliquem procuratorem praeficere qui statuis faciundis praeesset, an tibi, an cui tu imperasses, adnumerare pecuniam? Nam si per eos statuae fiebant a quibus tibi iste honos habebatur, audio; sin Timarchidi pecunia numerabatur, desine, quaeso, simulare te, cum in manifestissimo furto teneare, gloriae studiosum ac monumentorum fuisse.

Quid vero? modum statuarum haberi nullum placet? Atqui habeatur necesse est. Etenim sic considerate. 145
Syracusana civitas, ut eam potissimum nominem, dedit ipsi statuam—est honos—et patri—bella haec pietatis et quaestuosa simulatio—et filio—ferri hoc potest, hunc enim puerum non oderant; verum quotiens et quot nominibus a Syracusanis statuas auferes? Vt in foro statuerent, abstulisti, ut in curia, coegisti, ut pecuniam conferrent in eas statuas quae Romae ponerentur imperasti; ut idem

6 accipiundi *O* 7 afferre *cO*[1] : auferre *p rell.* 12 non oportere exigi *b* Age *cO*[1] 14 faciendas *O* 15 locare *om. O* an *codd.* : et *Pluyg.* : aut *Muell.* procuratorem *O*[1] : curatorem *rell.* 16 an cui *codd.* : aut cui *Lamb.*, *edd. recc.* 19 in *om. O al.* 20 manifestissimo *cO* : manifesto *p rell.*

darent homines aratorum nomine, dederunt; ut idem pro parte in commune Siciliae conferrent, etiam id contulerunt. Vna civitas cum tot nominibus pecuniam contulerit idemque hoc civitates ceterae fecerint, nonne res ipsa vos admonet ut putetis modum aliquem huic cupiditati constitui oportere? Quid? si hoc voluntate sua nulla civitas fecit, si omnes imperio, metu, vi, malo adductae tibi pecuniam statuarum nomine contulerunt, per deos immortalis, num cui dubium esse poterit quin, etiamsi statuerit accipere ad statuas licere, idem tamen statuat eripere certe non
146 licere? Primum igitur in hanc rem testem totam Siciliam citabo, quae mihi una voce statuarum nomine magnam pecuniam per vim coactam esse demonstrat. Nam legationes omnium civitatum in postulatis communibus, quae fere omnia ex tuis iniuriis nata sunt, etiam hoc ediderunt, VT STATVAS NE CVI, NISI CVM IS DE PROVINCIA DECESSISSET,
60 POLLICERENTVR. Tot praetores in Sicilia fuerunt, totiens apud maiores nostros Siculi senatum adierunt, totiens hac memoria: tamen huiusce novi postulati genus atque princi-
147 pium tua praetura attulit. Quid enim tam novum non solum re, sed genere ipso postulandi? nam cetera quae sunt in isdem postulatis de iniuriis tuis sunt nova, sed tamen non novo modo postulantur. Rogant et orant Siculi patres conscriptos ut nostri magistratus posthac decumas lege Hieronica vendant. Tu primus contra vendideras. Audio. Ne in cellam quod imperatur aestiment. Hoc quoque propter tuos ternos denarios nunc primum postulatur, sed genus ipsum postulandi non est novum. Ne absentis nomen recipiatur. Ex Stheni calamitate et tua natum est iniuria. Cetera non colligam. Sunt omnia Siculorum postulata eius modi ut crimina collecta in unum

4 nonne *O* : non *rell.* 5 ut putetis *om.* *O* 7 tibi *om.* *O* 12 magnam *om.* *O* 13 demonstret *O* 23 non *om.* *πδ* novo *om.* *O*

reum te esse videantur, quae tamen omnia novas iniurias
habent, sed postulationum formulas usitatas; hoc postulatum 148
de statuis ridiculum esse videatur ei qui rem sententiamque
non perspiciat. Postulant enim, non uti ne cogantur
statuere; quid igitur? ut ipsis ne liceat. Quid est hoc?
petis a me, quod in tua potestate est, ut id tibi facere ne
liceat; pete potius ne quis te invitum polliceri aut facere
cogat. 'Nihil egero,' inquit; 'negabunt enim omnes se
coegisse; si me salvum esse vis, mihi impone istam vim ut
omnino mihi ne liceat polliceri.' Ex tua praetura primum
haec est nata postulatio; qua cum utuntur, hoc significant
atque adeo aperte ostendunt, sese ad statuas tuas pecuniam
metu ac malo coactos invitissimos contulisse. Quid? si hoc 149
non dicant, tibi non necesse sit ipsi id confiteri? Vide
et perspice qua defensione sis usurus: iam intelleges hoc
tibi de statuis confitendum esse. Mihi enim renuntiatur 61
ita constitui a tuis patronis, hominibus ingeniosis, causam
tuam, et ita eos abs te institui et doceri, ut quisque ex
provincia Sicilia gravior homo atque honestior testimonium
vehementius dixerit, sicuti multi primarii viri multa dixerunt,
te statim hoc istis tuis defensoribus dicere, 'Inimicus est
propterea quod arator est.' Itaque uno genere, opinor,
circumscribere habetis in animo genus hoc aratorum, quod
eos infenso animo atque inimico venisse dicatis quia fuerit
in decumis iste vehementior. Ergo aratores inimici omnes
et adversarii sunt: nemo est eorum quin perisse te cupiat?
Omnino praeclare te habes cum is ordo atque id hominum
genus, quod optimum atque honestissimum est, a quo uno

3 ei *om.* O^1 (*Prisc.* ii. *p.* 147) 4 uti *cO*: ut *rell.* 8 egero *πk*: rogo *c*: ego rogo O^1: ergo *bδ* 12 tuas *cO*: *om. rell.* 14 tibi *om.* O^1 18 ita eos abs te *pb al.*: eos ita (*cum signis transp. et praeterea punctis subscr. del.* ita *m.* 1) abs te ita *O*: eos ita abs te *vulg.* 20 sicuti Siculi *codd. praeter O* 26 sunt *om. πbk* est eorum *Oπb*: eorum est *vulg.* qui non *O* (§ 88 *supra*)

et summa res publica et illa provincia maxime continetur,
150 tibi est inimicissimum. Verum esto; alio loco de aratorum animo et iniuriis videro; nunc, quod mihi abs te datur, id accipio, eos tibi esse inimicissimos. Nempe ita dicis: propter decumas. Concedo: non quaero, iure an iniuria sint inimici. Quid ergo? illae quid sibi statuae equestres inauratae volunt, quae populi Romani oculos animosque maxime offendunt, propter aedem Volcani? nam inscriptum esse video quandam ex his statuis aratores dedisse. Si honoris causa statuam dederunt, inimici non sunt; credamus testibus; tum enim honori tuo, nunc iam religioni suae consulunt. Sin autem metu coacti dederunt, confiteare necesse est te in provincia pecunias statuarum nomine per vim ac metum coegisse. Vtrum tibi commodum est elige.

62 151 Equidem libenter hoc iam crimen de statuis relinquam, ut mihi tu illud concedas, quod tibi honestissimum est, aratores tibi ad statuam honoris tui causa voluntate sua contulisse. Da mihi hoc; iam tibi maximam partem defensionis praecideris; non enim poteris aratores tibi iratos esse atque inimicos dicere. O causam singularem! o defensionem miseram ac perditam! nolle hoc accipere reum ab accusatore, et eum reum qui praetor in Sicilia fuerit, aratores ei statuam sua voluntate statuisse, aratores de eo bene existimare, amicos esse, salvum cupere! Metuit ne hoc vos existimetis; obruitur enim aratorum testimoniis.
152 Vtar eo quod datur. Certe hoc vobis ita iudicandum est, eos qui isti inimicissimi sunt, ut ipse existimari vult, ad istius honores atque monumenta pecunias voluntate sua non contulisse. Atque ut hoc totum facillime intellegi possit,

1 resp. *πk* : reip. *Ob*   6 quid (*post* illae) *cO*¹ : *om. p rell.*   8 inscriptum *cO* : scriptum *rell.*   9 statuis *O* : statuam *p rell.*   13 pecunias *O* : *om. pqk*   25 salvum *O* : salvum esse *b al.* (§ 15 *supra*), *et in mg. O m.* 1   28 sint *pq*

quem voles eorum testium quos produxero, qui ex Sicilia testes sunt, sive togatum sive Siculum, rogato, et eum qui tibi inimicissimus esse videbitur, qui se spoliatum abs te esse dicet, ecquid suo nomine in tuam statuam contulerit; neminem reperies qui neget; etenim omnes dederunt. Quemquam igitur putas dubitaturum quin is quem tibi 153 inimicissimum esse oporteat, qui abs te gravissimas iniurias acceperit, pecuniam statuae nomine dederit vi atque imperio adductus, non officio ac voluntate? Huius ego pecuniae, iudices, quae permagna est impudentissimeque coacta ab invitis, non habui rationem neque habere potui,—quantum ab aratoribus, quantum ab negotiatoribus qui Syracusis, qui Agrigenti, qui Panhormi, qui Lilybaei negotiantur esset coactum: eam iam intellegitis ipsius quoque confessione ab invitissimis coactam esse.

Venio nunc ad civitates Siciliae, de quibus facillime 63 154 iudicium fieri voluntatis potest. An etiam Siculi inviti contulerunt? Non est probabile. Etenim sic C. Verrem praeturam in Sicilia gessisse constat ut, cum utrisque satis facere non posset, et Siculis et togatis, offici potius in socios quam ambitionis in civis rationem duxerit. Itaque eum non solum PATRONVM illius insulae, sed etiam SOTERA inscriptum vidi Syracusis. Hoc quantum est? Ita magnum ut Latine uno verbo exprimi non possit. Is est nimirum SOTER qui salutem dedit. Huius nomine etiam dies festi agitantur, pulchra illa Verria, non quasi Marcellia, sed pro Marcelliis, quae illi istius iussu sustulerunt; huius fornix in foro Syracusis est, in quo nudus filius stat, ipse

1 ex *cO* : e *V* : in *pbδ* 2 sunt *VO* : sint *p rell.* togatum *c cod. Cuiac.* (rogatum *O*[1]) : civem Romanum *Vp rell.* 3 abs te *om. V* 4 esse *om. pqb* 7 iniurias *suppl. s.l. post* acceperit *p*[2]. *et ita q* 9 Huius *scripsi V secutus et Lamb. in mg.* : et huius *rell. edd.* 14 eam iam *scripsi* : quoniam *codd. praeter O* (ut iam) : quam iam *Schoell* 15 coactum *O* *Forte*, quantum ... est coactum, tantum iam intell. ... coactum esse (*Cl. Rev.* xviii, *p.* 25) 17 iudicium fieri *Vp rell. praeter O* (fieri iud.) 22 illius *VO*[1] : istius *p rell.*

autem ex equo nudatam ab se provinciam prospicit; huius statuae locis omnibus, quae hoc demonstrare videantur, prope modum non minus multas statuas istum posuisse Syracusis quam abstulisse; huic etiam Romae videmus in basi statuarum maximis litteris incisum, A COMMVNI
155 SICILIAE DATAS. Quam ob rem qui hoc probare potes
64 cuiquam, tantos honores habitos esse ab invitis? Hic tibi etiam multo magis quam paulo ante in aratoribus videndum et considerandum est quid velis. Magna res est utrum tibi Siculos publice privatimque amicos an inimicos existimari velis. Si inimicos, quid te futurum est? quo confugies? ubi nitere? Modo aratorum, honestissimorum hominum ac locupletissimorum et Siculorum et civium Romanorum, maximum numerum abs te abalienasti: nunc de Siculis civitatibus quid ages? Dices tibi Siculos esse amicos? qui poteris? qui, quod nullo in homine antea fecerant, ut in eum publice testimonium dicerent,—cum praesertim ex ea provincia condemnati sint complures qui ibi praetores fuerunt, duo soli absoluti,—hi nunc veniunt cum litteris, veniunt cum mandatis, veniunt cum testimoniis publicis; qui, si te publice laudarent, tamen id more potius suo quam merito tuo facere viderentur, hi cum de tuis factis publice conqueruntur, nonne hoc indicant, tantas esse iniurias ut multo maluerint de suo more decedere quam de
156 tuis moribus non dicere? Confitendum igitur est tibi necessario Siculos inimicos esse, qui quidem [et] in te gravissima postulata consulibus ediderint, et me ut hanc causam salutisque suae defensionem susciperem obsecrarint;

2 locis omnibus *VOp al.* : omnibus locis *c* : omnibus *bδ*   6 Siciliae *cOp al.* : Sicilia *Vδ* (§§ 114, 145, 168)   probare potes *V* : probare potest *O* : probari potest *pb vulg.*   9 velis *VO*¹ : vis *p rell.*   12 hom. ac locupl. et *om. p al.*   16 fecerant *VO* : fecerunt *p vulg.*   19 fuerint *O*   21 laudarent publice *V*   22 ii *V* (*ut l.* 19) : et *O* (§ 86 *supra*)   factis *s.l. p*²   25 igitur est *Vp* : est igitur *Ob al.* necessario tibi *O*   26 et *om. VO*   27 ediderint *cO* : ediderunt *Vp al.*   28 obsecrarint *cO et V ut videtur* : obsecrarunt *p rell.*

qui cum a praetore prohiberentur, a quattuor quaestoribus impedirentur, omnium minas atque omnia pericula prae salute sua levia duxerint; qui priore actione ita testimonia graviter vehementerque dixerint ut Artemonem Centuripinum legatum et publice testem Q. Hortensius accusatorem, non testem esse diceret. Etenim ille cum propter virtutem et fidem cum Androne, homine honestissimo et certissimo, tum etiam propter eloquentiam legatus a suis civibus electus est, ut posset multas istius et varias iniurias quam apertissime vobis planissimeque explicare.

Dixerunt Halaesini, Catinenses, Tyndaritani, Hennenses, 65 Herbitenses, Agyrinenses, Netini, Segestani: enumerare omnis non est necesse. Scitis quam multi et quam multa priore actione dixerint: nunc et illi et reliqui dicent. Omnes denique hoc in hac causa intellegent, hoc animo 157 esse Siculos ut, si in istum animadversum non sit, sibi relinquendas domos ac sedes suas et ex Sicilia decedendum atque adeo fugiendum esse arbitrentur. Hos homines tu persuadebis ad honorem atque amplitudinem tuam pecunias maximas voluntate sua contulisse? Credo, qui te in tua civitate incolumem esse nollent, hi monumenta tuae formae ac nominis in suis civitatibus esse cupiebant. Res declarabit ut cupierint. Iam dudum enim mihi nimium tenuiter Siculorum erga te voluntatis argumenta colligere videor, utrum statuas voluerint tibi statuere an coacti sint.

De quo hoc homine auditum est umquam, quod tibi 158 accidit, ut eius in provincia statuae in locis publicis positae, partim etiam in aedibus sacris, per vim et per universam multitudinem deicerentur? Tot homines in Asia nocentes, tot in Africa, tot in Hispania, Gallia, Sardinia, tot in ipsa

3 duxerint *ck*: duxerunt *Vp rell.* 4 dixerint *ck*: dixerunt *Vp rell.* 5 Q. *om. V* 12 Netinenses *codd. praeter O*: *om. b* enumerare *O*: et num. *c*: numerare *rell.* 13 quam multi et *om. cO*[1] 22 declarabit *cO*: -avit *p rell.* 25 [utrum . . . coacti sint] *Pluygers* (*Ziel. p.* 194) 26 hoc *CO*: *om. rell.*

Sicilia fuerunt: ecquo de homine hoc umquam audivistis? Novum est, iudices, in Siculis quidem et in omnibus Graecis monstri simile. Non crederem hoc de statuis nisi iacentis revulsasque vidissem, propterea quod apud omnis Graecos hic mos est, ut honorem hominibus habitum in monumentis eius modi non nulla religione deorum
159 consecrari arbitrentur. Itaque Rhodii, qui prope soli bellum illud superius cum Mithridate rege gesserint, omnisque eius copias acerrimumque impetum moenibus litoribus classibusque suis exceperint, tamen, cum ei regi inimici praeter ceteros essent, statuam eius, quae erat apud ipsos in celeberrimo urbis loco, ne tum quidem in ipsis urbis periculis attigerunt. Ac forsitan vix convenire videretur, quem ipsum hominem cuperent evertere, eius effigiem simulacrumque servare; sed tamen videbam, apud eos cum essem, et religionem esse quandam in his rebus a maioribus traditam, et hoc disputari, cum statua se eius habuisse temporis rationem quo posita esset, cum homine eius
66 quo gereret bellum atque hostis esset. Videtis igitur consuetudinem religionemque Graecorum, quae monumenta hostium in bello ipso soleat defendere, eam summa in pace praetoris populi Romani statuis praesidio non fuisse.
160 Tauromenitani, quorum est civitas foederata, homines quietissimi, qui maxime ab iniuriis nostrorum magistratuum remoti consuerant esse praesidio foederis,—hi tamen istius evertere statuam non dubitarunt; qua abiecta basim tamen in foro manere voluerunt, quod gravius in istum fore putabant si scirent homines statuam eius a Tauromenitanis esse deiectam quam si nullam umquam positam esse arbitra-

1 audivistis CO^1 : audiimus, audivimus *p rell.* 7 qui *CO* : cum *p al.* 8 gesserint *C rell. praeter O* (gesserunt) 10 exceperint *C rell.* : exceperunt *Zumpt, edd.* 11 istos CO^1 13 Ac CO^1 : *om. rell.* 17 disputari CO^1 : -are *p rell.* eius *CO* : non *p* : vero *b rell.* 22 p̄tores (i) p. r. *pb al.* : P. R. *C* : pop. Rom. *O* 25 consuerant *CO* : -everant *p rell.* 26 dubitarunt *Cpb* : -averunt *rell.*

rentur. Tyndaritani deiecerunt in foro et eadem de causa equum inanem reliquerunt. Leontinis, misera in civitate atque inani, tamen istius in gymnasio statua deiecta est. Nam quid ego de Syracusanis loquar? quod non est proprium Syracusanorum, sed et illorum et commune conventus illius ac prope totius provinciae. Quanta illuc multitudo, quanta vis hominum convenisse dicebatur tum cum statuae sunt illius deiectae et eversae! At quo loco! Celeberrimo ac religiosissimo, ante ipsum Serapim, in primo aditu vestibuloque templi. Quod nisi Metellus hoc tam graviter egisset atque illam rem imperio edictoque prohibuisset, vestigium statuarum istius in tota Sicilia nullum esset relictum.

Atque ego hoc non vereor, ne quid horum non modo 161 impulsu verum omnino adventu meo factum esse videatur. Omnia ista ante facta sunt non modo quam ego Siciliam, verum etiam quam iste Italiam attigit. Dum ego in Sicilia sum, nulla statua deiecta est: posteaquam illinc decessi, quae sint gesta cognoscite. Centuripinorum senatus 67 decrevit populusque iussit ut, quae statuae Verris ipsius et patris eius et filii essent, eas quaestores demoliendas locarent, dumque ea demolitio fieret, senatores ne minus triginta adessent. Videte gravitatem civitatis ac dignitatem. Neque eas in urbe sua statuas esse voluerunt quas inviti per vim atque imperium dedissent, neque eius hominis in quem ipsi cum gravissimo testimonio publice, quod numquam antea, Romam mandata legatosque misissent; et id gravius esse putarent si publico consilio, quam si

1 de *om. pqb* 4 non *om. CO* 5 et (*ante* commune) *CO*: *om. rell.* 6 illuc *C rell.*: illic *O*[1] 8 illius *C codd.*: istius *edd.* 18 decessi *C*: discessi *pb edd.* (*Div.* § 2: ii § 172: v § 7) 19 sint *C*: sunt *pb edd.* 20 Verris *C*: C. Verris *rell. edd.* (*Am. J. Ph.* xxvi. 412) 21 eius *CO*[1]: *om. rell.* 22 molitio *CO*[1] ne minus triginta *COq*: XXX ne (non *b*) minus *pbk* 25 eius *om.* π 28 id *om. CO*

162 per vim multitudinis factum esse videretur. Cum hoc consilio statuas Centuripini publice sustulissent, audit Metellus; graviter fert; evocat ad se Centuripinorum magistratus et decem primos; nisi restituissent statuas, vehementer minatur. Illi ad senatum renuntiant: statuae, quae istius causae nihil prodessent, reponuntur; decreta Centuripinorum, quae de statuis erant facta, non tolluntur. Hic ego aliud alii concedo: Metello, homini sapienti, prorsus non possum ignoscere si quid stulte facit. Quid? ille hoc putabat Verri criminosum fore, si statuae eius essent deiectae, quod saepe vento aut aliquo casu fieri solet? Non erat in hoc neque crimen ullum neque reprehensio. Ex quo igitur crimen atque accusatio nascitur? Ex
68 hominum iudicio et voluntate. Ego, si Metellus statuas
163 Centuripinos reponere non coegisset, haec dicerem, Videte, iudices, quantum et quam acerbum dolorem sociorum atque amicorum animis inusserint istius iniuriae, cum Centuripinorum amicissima ac fidelissima civitas, quae tantis officiis cum populo Romano coniuncta est ut non solum rem publicam nostram, sed etiam in quovis homine privato nomen ipsum Romanum semper dilexerit, ea publico consilio atque auctoritate iudicarit C. Verris statuas esse in urbe sua non oportere. Recitarem decreta Centuripinorum; laudarem illam civitatem, id quod verissime possem; commemorarem decem milia civium esse Centuripinorum, fortissimorum fidelissimorumque sociorum; eos omnis hoc statuisse, monumentum istius in sua civitate nullum esse
164 oportere. Haec tum dicerem, si statuas Metellus non re-

1 esse *CO* : *om. rell.* 3 Centuripinum magistratum *codd. praeter CO* 5 minatur *COb* : his minatur *π* 6 decreta . . . tolluntur *CO* : *om. p rell.* 10 stat. eius *CO* : eius stat. *pb edd.* 15 Centur. reponere *CO*: rep. Centur. *pb vulg.* haec *Cp* : hoc *Ob* 18 ac *pqb* : *om. CO* : et *vulg.* 21 Romanum *CO* : -orum *p rell.* 24 laudarem illa decreta civitatem *CO*¹ : *forte* laudarem illa decreta, laudarem illam civitatem 25 civium esse *CO* : esse civium *π* : esse *om. bδ*

posuisset: velim quaerere nunc ex ipso Metello, quidnam sua vi et auctoritate mihi ex hac oratione praeciderit. Eadem opinor omnia convenire. Neque enim, si maxime statuae deiectae essent ego eas vobis possem iacentis ostendere; hoc uno uterer, civitatem tam gravem iudicasse statuas C. Verris demoliendas. Hoc mihi Metellus non eripuit; haec etiam addidit, ut quererer, si mihi videretur, tam iniquo iure sociis atque amicis imperari ut iis ne in suis quidem beneficiis libero iudicio uti liceret, vos rogarem ut coniecturam faceretis qualem in his rebus in me L. Metellum fuisse putaretis, in quibus [rebus] obesse mihi posset, cum in hac re tam aperta cupiditate fuerit, in qua nihil obfuit. Sed ego Metello non irascor neque ei suam vacationem eripio, qua ille apud omnis utitur, ut nihil malitiose neque consulto fecisse videatur.

69

Iam igitur est ita perspicuum ut negare non possis nullam 165 tibi statuam voluntate cuiusquam datam, nullam pecuniam statuarum nomine nisi vi expressam et coactam. Quo quidem in crimine non illud solum intellegi volo, te ad statuas HS viciens coegisse, sed multo etiam illud magis, quod simul demonstratum est quantum odium in te aratorum, quantum omnium Siculorum sit et fuerit. In quo quae vestra defensio futura sit coniectura adsequi non queo. 'Oderunt Siculi; togatorum enim causa multa feci.' 166 At hi quidem acerrimi inimici sunt. 'Inimicos habeo civis Romanos, quod sociorum commoda ac iura defendi.' At socii in hostium numero sese abs te habitos queruntur.

4 ego eas *CO* : eas ego *p vulg.* 5 iudicasse statuas *COp* : stat. iud. *b edd.* 7 hoc *Ob* 9 vos rogarem *CO* : ut vos rog. *p rell.* 10 his *codd.* : iis *edd. post Gruterum* 11 rebus *om. CO* : *ego seclusi* 14 vacationem *CO* : vagat. *pq rell.* : purgationem *Naug. Iord.* 20 HS viciens] *ut* § 141 *supra* : HS ∞ ∞ *C* : HS ·cxx· milia *p* 21 demonstratum *CO* : -andum *p rell.* est quantum *om.* *CO*[1] in te *CO* : *om. pb vulg.* 25 At hi *p edd.* : At hii *C* : Ali *V* inimici *CO* : inimicissimique *p rell.* 27 numero sese (se *b*) abs *COb* : numeros se abs *V* : numero(s) abs *πk*

'Aratores inimici sunt propter decumas.' Quid? qui agros immunis liberosque arant, cur oderunt? cur Halaesini, cur Centuripini, cur Segestani, cur Halicyenses? Quod genus hominum, quem numerum, quem ordinem proferre possum qui te non oderit, sive civium Romanorum sive Siculorum? ut, etiamsi causas cur te oderint non possim dicere, tamen illud dicendum putem, quem omnes mortales oderint, eum
167 vobis quoque odio esse oportere. An hoc dicere audebis, utrum de te aratores, utrum denique Siculi universi bene existiment, aut quo modo existiment, ad rem id non pertinere? Neque tu hoc dicere audebis, nec si cupias licebit; eripiunt enim tibi istam orationem contemnendorum Siculorum atque aratorum statuae illae equestres, quas tu paulo ante quam ad urbem venires poni inscribique iussisti, ut omnium inimicorum tuorum animos accusa-
168 torumque tardares. Quis enim tibi molestus esset aut quis appellare te auderet, cum videret statuas ab negotiatoribus, ab aratoribus, a communi Siciliae positas? Quod est aliud in illa provincia genus hominum? Nullum. Ergo ab universa provincia, generatimque a singulis eius partibus, non solum diligitur, sed etiam ornatur. Quis hunc attingere audeat? Potes igitur dicere nihil tibi obesse oportere aratorum, negotiatorum, Siculorumque omnium testimonia, cum eorum nominibus in statuarum inscriptione oppositis omnem te speraris invidiam atque infamiam tuam posse

2 erant *VO* 4 possis *bδ* 6 causas *VCO* : causam (causa *p*) *p rell.* possim *COp al.* : possum *V* 8 vobis quoque *COp al.* : quoque vobis *Vb* 9 utrum negotiatores *post* aratores *add. Garaton.* : *cf. ll.* 17, 23 (§ 188 *infra*) 10 aut *edd.* : an *CO* (§ 144 *supra*) aut (an) quo modo existiment *CO* : *om. V rell.* 11 cupias *CO* : cupies *Vp rell.* 12 enim *CO* : *om. Vπb* contemnendorum . . . aratorum *Garat auct. secl. Muell.* 15 inimicorum *V rell.* : iniquorum *CO* (i, § 19) 17 appellare te *V* : appellaret *C* : appellare *rell.* a negot. *Vb* 18 ab arat. *Vpb om. COq* Sicilia *VC* (*corr.*-ae) *O* : §§ 114, 145, 154 *supra* positas *V* : *om. CO p rell.* 20 a *COpb* : ab *Vqr* 22 Potest *VC* 23 que *om. V* 25 speraris *VCO* : sperabis *rell.*

exstingere? an, quorum tu auctoritate statuas cohonestare tuas conatus es, eorum ego dignitate accusationem meam comprobare non potero?

Nisi forte quod apud publicanos gratiosus fuisti, in ea 169
re spes te aliqua consolatur. Quae gratia ne quid tibi prodesse posset ego mea diligentia perfeci; ut etiam obesse deberet tu tua sapientia curasti. Etenim rem totam, iudices, 70
breviter cognoscite. In scriptura Siciliae pro magistro est quidam L. Carpinatius, qui et sui quaestus causa, et fortasse quod sociorum interesse arbitrabatur, bene penitus in istius familiaritatem sese dedit. Is cum praetorem circum omnia fora sectaretur neque ab eo umquam discederet, in eam iam venerat [familiaritatem] consuetudinem[que] in vendendis istius decretis et iudiciis transigendisque negotiis, ut prope alter Timarchides numeraretur; hoc erat etiam 170
capitalior, quod idem pecunias iis qui ab isto aliquid mercabantur faenori dabat. Ea autem faeneratio erat eius modi, iudices, ut etiam is quaestus huic cederet; nam quas pecunias ferebat iis expensas quibuscum contrahebat, eas aut scribae istius aut Timarchidi aut etiam isti ipsi referebat acceptas. Idem praeterea pecunias istius extraordinarias grandis suo nomine faenerabatur. Hic primo Carpinatius, 171
antequam in istius familiaritatem tantam pervenisset, aliquotiens ad socios litteras de istius iniuriis miserat; Canuleius vero, qui in portu Syracusis operas dabat, furta quoque istius permulta nominatim ad socios perscripserat, ea quae sine portorio Syracusis erant exportata; portum autem et scripturam eadem societas habebat. Ita factum est ut essent permulta quae ex societatis litteris dicere in istum et

1 tu auct. *VCO*: auct. tu *p rell.* 12 eam *om. CO* 13 consuetudinem *CO*: familiaritatem consuetudinemque *p rell.* in *om.* (*post* -em) *CO* 16 his *COpb* 17 huius modi *Cb* 19 iis *p*: is *Cb*: his *O* eas *C* (aea *O*): *om. rell.* 20 isti ipsi *COb*: ipsi isti *p rell.* 22 primo *om. CO* 23 fam. tantam *CO*: tant. fam. *p rell.* perveniret *π*

172 proferre possemus. Verum accidit ut Carpinatius, qui iam cum isto summa consuetudine, praeterea re ac ratione coniunctus esset, crebras postea litteras ad socios de istius summis officiis in rem communem beneficiisque mitteret. Etenim cum iste omnia quaecumque Carpinatius postulabat facere ac decernere solebat, tum ille etiam plura scribebat ad socios, ut, si posset, quae antea scripserat, ea plane exstingueret. Ad extremum vero, cum iste iam decedebat, eius modi litteras ad eos misit: ut huic frequentes obviam prodirent, gratias agerent, facturos se si quid imperasset studiose pollicerentur. Itaque socii fecerunt vetere instituto publicanorum, non quo istum ullo honore dignum arbitrarentur, sed quod sua interesse putabant se memores gratosque existimari: gratias isti egerunt, Carpinatium
71 173 saepe ad se de eius officiis litteras misisse dixerunt. Iste cum respondisset ea se libenter fecisse operasque Carpinati magno opere laudasset, dat amico suo cuidam negotium, qui tum magister erat eius societatis, ut diligenter caveret atque prospiceret ne quid esset in litteris sociorum quod contra caput suum aut existimationem valere posset. Itaque ille multitudine sociorum remota decumanos convocat, rem defert. Statuunt illi atque decernunt ut eae litterae quibus existimatio C. Verris laederetur removerentur, operaque
174 daretur ne ea res C. Verri fraudi esse posset. Si ostendo hoc decrevisse decumanos, si planum facio hoc decreto remotas esse litteras, quid exspectatis amplius? possumne magis rem iudicatam adferre, magis reum condemnatum in iudicium adducere? At quorum iudicio condemnatum? Nempe eorum quos ii qui severiora iudicia desiderant

1 accedit CO^1 (ii, i, § 4) 6 ille etiam CO^1b : etiam ille *pr* 7 ea quae . . . ea plane *CO* ante *C* 10 gratias CO^1 : gratiasque *p rell.* se *CO* : esse *p rell.* 17 magno opere *C* : magnopere *pb al.* (i, § 27 : ii, § 28) 20 caput suum aut exist. CO^1 : suum caput atque exist. *πb rell.* 22 eae *C* : he *Opqb* 25 decrevisse *COb* : decresse *πk* 27 magis rem *COp al.* : rem magis *b edd.*

arbitrantur res iudicare oportere [publicanorum iudicio]; quos videlicet nunc populus iudices poscit, de quibus, ut eos iudices habeamus, legem ab homine non nostri generis, non ex equestri loco profecto, sed nobilissimo promulgatam videmus; decumani, hoc est principes et 175 quasi senatores publicanorum, removendas de medio litteras censuerunt. Habeo ex iis qui adfuerunt quos producam, quibus hoc committam, homines honestissimos ac locupletissimos, istos ipsos principes equestris ordinis, quorum splendore vel maxime istius qui legem promulgavit oratio et causa nititur. Venient in medium, dicent quid statuerint; profecto, si recte homines novi, non mentientur; litteras enim communis de medio removere potuerunt, fidem suam et religionem removere non possunt. Ergo equites Romani, qui te suo iudicio condemnarunt, horum iudicio condemnari noluerunt: vos nunc utrum illorum iudicium an voluntatem sequi malitis, considerate.

At vide quid te amicorum tuorum studium, quid tuum 72 consilium, quid sociorum voluntas adiuvet. Dicam paulo 176 promptius; neque enim iam vereor ne quis hoc me magis accusatorie quam libere dixisse arbitretur. Si istas litteras non decreto decumanorum magistri removissent, tantum possem in te dicere quantum in litteris invenissem: nunc decreto isto facto litterisque remotis tantum mihi licet dicere quantum possum, tantum iudici suspicari quantum velit. Dico te maximum pondus auri argenti eboris purpurae, plurimam vestem Melitensem, plurimam stragulam, multam Deliacam supellectilem, plurima vasa Corinthia,

1 arbitrentur (arbitrarentur *b*) res iudicari *codd. praeter CO* publ. iud. *secl. Bake* (*Ziel. p.* 194) 7 ex his *COb* 9 istos ipsos *CO*: istos *p rell.* 10 istius *C rell.*: illius *edd.* 11 nititur *CO*: nitetur *p rell.* Venient *edd.*: veniunt *Cp rell.*: veniant *Ob* (*sed* dicent *codd. omnes*) 14 Romani qui . . . 15 condemnari *CO*[1]: *manca rell.* Romani te suo iudicio condemnari, *mediis omissis* 16 vos *om. CO* 18 At *C rell. praeter Ob* (ac) 20 promptius *CO*: amplius *p rell.*

magnum numerum frumenti, vim mellis maximam Syracusis exportasse; his pro rebus quod portorium non esset datum, litteras ad socios misisse L. Canuleium, qui in portu operas
177 daret. Satisne magnum crimen hoc videtur? Nullum, opinor, maius. Qui defendet Hortensius? Postulabit ut litteras Canulei proferam? crimen eius modi nisi litteris confirmetur inane esse dicet? Clamabo litteras remotas esse de medio, decreto sociorum erepta mihi esse istius indicia ac monumenta furtorum. Aut hoc contendat numquam esse factum, aut omnia tela excipiat necesse est. Negas esse factum? Placet ista mihi defensio, descendo; aequa enim contentio, aequum certamen proponitur. Producam testis, et producam pluris eodem tempore; quoniam tum cum actum est una fuerunt, nunc quoque una sint; cum interrogabuntur, obligentur non solum iuris iurandi atque existimationis periculo, sed etiam
178 communi inter se conscientia. Si planum fit hoc ita quem ad modum dico esse factum, num poteris dicere, Hortensi, nihil in istis fuisse litteris quod Verrem laederet? Non modo id non dices, sed ne illud quidem tibi dicere licebit, tantum quantum ego dicam non fuisse. Ergo hoc vestro consilio et gratia perfecistis, ut, quem ad modum paulo ante dixi, et mihi summa facultas ad accusandum daretur, et iudici libera potestas ad credendum.

73
179 Quod cum ita sit, nihil fingam tamen. Meminero me non sumpsisse quem accusarem, sed recepisse quos defenderem; vos ex me causam non a me prolatam, sed ad me delatam audire oportere; me Siculis satis esse facturum

4 crimen hoc *CO* : hoc crimen *p rell.* 5 qui defendet *CO* : quid defendit *p rell.* : qui id def. *edd. recc.* (ii, i, § 116) 10 omnium *CO* : omnia mea *H. A. Koch* 11 ista mihi *Cp* : mihi ista *Ob rell.* 12 contentio *COp* : conditio *p corr. et rell.* 13 eo tempore *CO* 15 una sint *Cpq al.* : una adsint O^1 *edd.* 18 num *Cp* (unum O^1) : non *b rell.* 23 et mihi *Cp rell.* : mihi O^1 et iudici *π* : iudici *CO* 24 cernendum CO^1 26 quos *CO* : quod *p rell.*

si quae cognovi in Sicilia, quae accepi ab ipsis, diligenter exposuero, populo Romano si nullius vim, nullius potentiam pertimuero, vobis si facultatem vere atque honeste iudicandi fide et diligentia mea fecero, mihimet si ne minimum quidem de meo curriculo vitae, quod mihi semper propositum fuit, decessero. Quapropter nihil est quod metuas 180 ne quid in te confingam: etiam quod laetere habes. Multa enim quae scio a te esse commissa, quod aut nimium turpia aut parum credibilia sunt, praetermittam. Tantum agam de hoc toto nomine societatis. Vt iam scire possis, quaeram decretumne sit. Cum id invenero, quaeram remotaene sint litterae. Cum id quoque constabit, vos iam hoc me tacito intellegetis: si illi qui hoc istius causa decreverunt equites Romani nunc idem in eum iudices essent, istum sine dubio condemnarent, de quo litteras eas quae istius furta indicarent et ad se missas et suo decreto remotas scirent esse. Quem igitur ab iis equitibus Romanis, qui istius causa cupiunt omnia, qui ab eo benignissime tractati sunt, condemnari necesse esset, is a vobis, iudices, ulla via aut ratione absolvi potest?

Ac ne forte ea, quae remota de medio atque erepta nobis 181 sunt, omnia ita condita fuisse atque ita abdita latuisse videantur ut haec diligentia, quam ego a me exspectari maxime puto, nihil eorum investigare, nihil adsequi potuerit, —quae consilio aliquo aut ratione inveniri potuerunt inventa sunt, iudices: manifestis in rebus hominem iam teneri videbitis. Nam quod in publicanorum causis vel plurimum

2 vim nullius *om.* *CO* 4 mihimet si *COpq* : mihi in eo si *rell.* 8 a te *CO* : abs te *p rell.* 10 nomine *codd.* : crimine *Bake, Cobet* ut iam scire possis *CO* : ut eam scire possitis *p rell.* quaeram . . . . invenero *s.l.* p^2 12 iam hoc me *π* : hoc *om.* *b* (vos iam me) : me iam hoc *CO* 14 *et* 17 eq. Rom. *secl.* *Bake, Kays.* 16 missas esse suo *CO* 19 via *Cpq* : vi *rell.* 20 potest *pb vulg.* (*prob. Ziel. p.* 194) : potuit *CO* : poterit *Halm* (§ 105 *supra*) 22 abdite *Cbδ forte recte* 23 haec *CO* : hac *p rell.* 24 investigari *Cb* 26 teneri videbitis *pb vulg.* (*prob. Ziel. l.c.*) : videbitis teneri *CO*

aetatis meae versor vehementerque illum ordinem observo, satis commode mihi videor eorum consuetudinem usu
74
182 tractandoque cognosse. Itaque ut hoc comperi, remotas esse litteras societatis, habui rationem eorum annorum per quos iste in Sicilia fuisset; dein quaesivi, quod erat inventu facillimum, qui per eos annos magistri illius societatis fuissent, apud quos tabulae fuissent. Sciebam enim hanc magistrorum qui tabulas haberent consuetudinem esse, ut, cum tabulas novo magistro traderent, exempla litterarum ipsi habere non nollent. Itaque ad L. Vibium, equitem Romanum, virum primarium, quem reperiebam magistrum fuisse eo ipso anno qui mihi maxime quaerendus erat, primum veni. Sane homini praeter opinionem improviso incidi. Scrutatus sum quae potui et quaesivi omnia: inveni duos solos libellos a L. Canuleio missos sociis ex portu Syracusis, in quibus erat scripta ratio mensuum complurium rerum exportatarum istius nomine sine portorio:
183 itaque obsignavi statim. *Non* erat haec ex eodem genere quod ego maxime genus ex sociorum litteris reperire cupiebam; verum tantum inveni, iudices, quod apud vos quasi exempli causa proferre possem. Sed tamen quicquid erit in his libellis, quantulumcumque videbitur esse, hoc quidem certe manifestum erit: de ceteris ex hoc coniecturam facere debebitis. Recita mihi, quaeso, hunc primum libellum, deinde illum alterum. LIBELLI CANVLEIANI.

Non quaero unde CCCC amphoras mellis habueris, unde tantum Melitensium, unde L tricliniorum lectos, unde tot candelabra; non, inquam, iam quaero unde haec habueris,

5 dein *C* (domi *O*) : deinde *p rell.* 6 eos *CO* : eosdem *p rell.* 7 apud *CO* : et apud *pq al.* 11 magistratum *CO* 16 scripta ratio *codd.* : ratio scripta *b vulg.* mensuum *qk* : mensum *Cp* : mensium *Ob edd.* 18 Non *addidi* (*ante* verum tantum *l.* 20) : nec *Hotom.* erat haec (*sc.* ratio) *scripsi* : erant haec *Cb* : erat (*om.* haec) *O* ex eodem (exeo de *Cp*) genere *COp al.* : ex eo gen. *b* : ex eo quidem genere *Halm* 22 quantulum *CO*[1] : quantulumque *πk* 27 tantum Melitensium *cO* : tantam Melitensem vestem *p rell.*

sed quo tantum tibi opus fuerit, id quaero. Omitto de melle, sed tantumne Melitensium, quasi etiam amicorum uxores, tantum lectorum, quasi omnium istorum villas ornaturus esses? Et cum haec paucorum mensuum ratio 75 184 in his libellis sit, facite ut vobis trienni totius veniat in mentem. Sic contendo, ex his parvis libellis apud unum magistrum societatis repertis vos iam coniectura adsequi posse cuius modi praedo iste in illa provincia fuerit, quam multas cupiditates, quam varias, quam infinitas habuerit, quantam pecuniam non solum numeratam, verum etiam in huiusce modi rebus positam confecerit; quae vobis alio loco planius explicabuntur. Nunc hoc attendite. His 185 exportationibus quae recitatae sunt scribit HS $\overline{LX}$ socios perdidisse ex vicensima portori Syracusis. Pauculis igitur mensibus, ut hi pusilli et contempti libelli indicant, furta praetoris, quae essent HS $\overline{\infty CC}$, ex uno oppido solo exportata sunt. Cogitate nunc,—cum illa Sicilia sit, hoc est insula quae undique exitus maritimos habeat,—quid ex ceteris locis exportatum putetis, quid Agrigento, quid Lilybaeo, quid Panhormo, quid Thermis, quid Halaesa, quid Catina, quid ex ceteris oppidis, quid vero Messana, quem iste sibi locum maxime tutum esse arbitrabatur, ubi animo semper soluto liberoque erat, quod sibi iste Mamertinos delegerat ad quos omnia quae aut diligentius servanda aut occultius exportanda erant deportaret. His inventis libellis ceteri remoti et diligentius sunt reconditi; nos tamen, ut omnes intellegant hoc nos sine cupiditate agere, his ipsis libellis contenti sumus.

76 Nunc ad sociorum tabulas accepti et expensi, quas re- 186 movere honeste nullo modo potuerunt, et ad amicum tuum

1 Omitto O^1q : mitto *p rell.* 2 tantumne *p rell.* : tantum *O* 4 Et O^1 : *om. rell.* mensum *C* : mensium *edd.* 6 libellis parvis *O* 11 in huiuscemodi *p* (eius- *O*): in huiusmodi *qr* : huiuscemodi in *edd.* 13 HS DC cO^1 16 ·∞·cc· *cO* : duodecies *p rell.* 22 esse *O* : *om. rell.*

Carpinatium revertemur. Inspiciebamus Syracusis a Carpinatio confectas tabulas societatis, quae significabant multis nominibus eos homines versuram a Carpinatio fecisse qui pecunias Verri dedissent; quod erit vobis luce clarius, iudices, tum cum eos ipsos produxero qui dederunt; intellegetis enim illa tempora per quae, cum essent in periculo, pretio sese redemerunt cum societatis tabulis non solum consulibus verum etiam mensibus convenire.

187 Cum haec maxime cognosceremus et in manibus tabulas haberemus, repente aspicimus lituras eius modi quasi quaedam vulnera tabularum recentia. Statim suspicione offensi ad ea ipsa nomina oculos animumque transtulimus. Erant acceptae pecuniae C. VERRVCIO C. F., sic tamen ut usque ad alterum R litterae constarent integrae, reliquae omnes essent in litura; alterum, tertium, quartum, permulta erant eiusdem modi nomina. Cum manifesto res flagitiosa litura tabularum atque insignis turpitudo teneretur, quaerere incipimus de Carpinatio quisnam is esset Verrucius quicum tantae pecuniae rationem haberet. Haerere homo, versari, rubere. Quod lege excipiuntur tabulae publicanorum quo minus Romam deportentur, ut res quam maxime clara et testata esse posset, in ius ad Metellum Carpinatium voco tabulasque societatis in forum defero. Fit maximus concursus hominum, et, quod erat Carpinati nota cum isto praetore societas ac faeneratio, summe exspectabant omnes

77 188 quidnam in tabulis teneretur. Rem ad Metellum defero,

4 quod *cO*[1] : *om. rell.* 5 iud. tum *Opq* : tum *om.* 8 9 haec *p vulg.* : hoc *O* (*ex* hec, *credo*, § 189 *infra*) et *Opq* : et iam *vulg.* 10 eius modi *Ern.*, *Schuetz. auctt. secl. Kayser* 13 C. Verrucio *O* : a C. Verr. *p rell.* C. F. *cO* : *om. p rell.* 16 eiusdem modi *cO* : *om. rell.* manifesto *scripsi* (manif. teneretur : *cf. Cluent.* § 20) : manifesta *codd.* flagitiosa *O* : tum (tam?) flagit. *rell.*, cum flagit. *Hotom.* 17 litura *cO* : *om. rell.* *Sed v. Cl. Rev.* xviii. 25. *Coniecerat Mueller* Cum manifesto res flagitiosa atque insignis turp. teneretur *fort. recte* 18 incepimus *O* 20 versari *cO* : aversari, advers. *rell.* 22 et *O* : ac *p vulg.* 23 defert *cO*[1] 26 quidnam *cO* : quid *p rell.*

me tabulas perspexisse sociorum; in his tabulis magnam rationem C. Verruci permultis nominibus esse, meque hoc perspicere ex consulum mensuumque ratione, hunc Verrucium neque ante adventum C. Verris neque post decessionem quicquam cum Carpinatio rationis habuisse; postulo ut mihi respondeat qui sit is Verrucius, mercator an negotiator an arator an pecuarius, in Sicilia sit an iam decesserit. Clamare omnes ex conventu neminem umquam in Sicilia fuisse Verrucium. Ego instare ut mihi responderet quis esset, ubi esset, unde esset; cur servus societatis qui tabulas conficeret semper in Verruci nomine certo ex loco mendosus esset. Atque haec postulabam, non quo illum 189 cogi putarem oportere ut ad ea mihi responderet invitus, sed ut omnibus istius furta, illius flagitium, utriusque audacia perspicua esse posset. Itaque illum in iure metu conscientiaque peccati mutum atque exanimatum ac vix vivum relinquo, tabulas in foro summa hominum frequentia exscribo; adhibentur in scribendo ex conventu viri primarii, litterae lituraeque omnes adsimulatae et expressae de tabulis in libros transferuntur. Haec omnia summa cura et dili- 190 gentia recognita et collata et ab hominibus honestissimis obsignata sunt. Si Carpinatius mihi tum respondere noluit, responde tu mihi nunc, Verres, quem esse hunc tuum paene gentilem Verrucium putes. Fieri non potest ut, quem video te praetore in Sicilia fuisse et quem ex ipsa ratione intellego locupletem fuisse, eum tu in tua provincia non cognoveris. Atque adeo, ne hoc aut longius aut obscurius esse possit,

3 mensumque *c* (§ 184 *supra*) 6 is *Oπ* : iste *edd.* an negotiator *cO* : *om. rell.* 7 in Sic. *VcO*[1] : ex Sic. *p rell.* 9 quis (qui *O*) esset ubi esset *VcO* : ubi esset quis esset *p rell.* 11 conficeret *O*[1] : confecerit *p rell.* semper *om. V* 12 hoc *O* (§ 187 *supra*) 13 ad ea *V* : ea *rell.* 18 scribendo *V Arus. Mess.* : exscribendo *p rell.* ex *V*: et *O* : de *p vulg.* (ii § 24 : *Am. J. Ph.* xxvi, *p.* 420) 19 et *V* : *om. p rell.* 23 tu mihi nunc *O* : tu *om. V* : mihi nunc tu *pb ed. Rom.* : nunc tu mihi *r* 26 cognoveris *O*[1] : cognoris *Vp rell.* 27 ne hoc aut *VcOp* : hoc ne *b rell.*

procedite in medium atque explicate descriptionem imaginemque tabularum, ut omnes mortales istius avaritiae non iam vestigia sed ipsa cubilia videre possint. Liber explice-
78 tur. Videtis Verrucium? videtis primas litteras integras?
191 videtis extremam partem nominis, codam illam Verrinam tamquam in luto demersam esse in litura? Sic habent se tabulae, iudices, ut videtis. Quid exspectatis, quid quaeritis amplius? Tu ipse, Verres, quid sedes, quid moraris? Nam aut exhibeas nobis Verrucium necesse est aut te Verrucium esse fateare.

Laudantur oratores veteres, Crassi illi et Antonii, quod crimina diluere dilucide, quod copiose reorum causas defendere solerent: nimirum illi non ingenio solum his patronis, sed fortuna etiam praestiterunt. Nemo enim tum ita peccabat ut defensioni locum non relinqueret; nemo ita vivebat ut nulla eius vitae pars summae turpitudinis esset expers; nemo ita in manifesto peccato tenebatur ut, cum impudens
192 fuisset in facto, tum impudentior videretur si negaret. Nunc vero quid faciat Hortensius? avaritiaene crimina frugalitatis laudibus deprecetur? At hominem flagitiosissimum libidinosissimum nequissimumque defendit. An ab hac eius infamia nequitia vestros animos in aliam partem fortitudinis commemoratione traducat? At homo inertior, ignavior, magis vir inter mulieres, impura inter viros muliercula proferri non potest. At mores commodi. Quis contumacior, quis inhumanior, quis superbior? At haec sine cuiusquam malo. Quis acerbior, quis insidiosior, quis crudelior umquam fuit? In hoc homine atque in eius modi causa

1 atque *VcO* : *om. p rell.* 2 mortales *om. V* 3 Liber explicetur *c* : liber explicatur *pq, punctis subscr. r* : *om. Vb* : *del. edd.* 4 litteras primas *V* 5 codam *Vcp* : quodam *Ob* : caudam *k* Verrinam *Maius eV* (Verrisnam) : Verris *p rell.* 11 Laudentur *V* 13 solerent *cO* : solebant *p rell.* 15 tum ita *p rell.* : ita tum *O* : ita *om. b* 17 peccatu *O Gell.* 19 Hortensius patronus *O* : *sed v. Gell.* vii. 16 21 illius *O*[1] 22 ac nequitia *Muell.* : infam. nequissima *k* nostros *O*

quid facerent omnes Crassi et Antonii? Tantum, opinor, Hortensi: ad causam non accederent neque in alterius impudentia sui pudoris existimationem amitterent. Liberi enim ad causas solutique veniebant, neque committebant ut, si impudentes in defendendo esse noluissent, ingrati in deserendo existimarentur.

2 ad causam *cO*[1]: ad hanc causam *p rell.* 4 neque committebant *p*[2] *s.l.* 5 voluissent *cOq al.*

M. TVLLI CICERONIS
ACTIONIS IN C. VERREM SECVNDAE

LIBER TERTIVS

DE FRVMENTO

I 1 OMNES qui alterum, iudices, nullis impulsi inimicitiis, nulla privatim laesi iniuria, nullo praemio adducti in iudicium rei publicae causa vocant providere debent non solum quid oneris in praesentia tollant, sed quantum in omnem vitam negoti suscipere conentur. Legem enim sibi ipsi dicunt innocentiae continentiae virtutumque omnium qui ab altero rationem vitae reposcunt, atque eo magis si id, ut ante dixi, faciunt nulla re commoti alia nisi utilitate communi.
2 Nam qui sibi hoc sumpsit, ut corrigat mores aliorum ac peccata reprehendat, quis huic ignoscat si qua in re ipse ab religione offici declinarit? Quapropter hoc etiam magis ab omnibus eius modi civis laudandus ac diligendus est, quod non solum ab re publica civem improbum removet, verum etiam se ipsum eius modi fore profitetur ac praestat ut sibi non modo communi voluntate virtutis atque offici, sed etiam vi quadam magis necessaria recte sit honesteque
3 vivendum. Itaque hoc, iudices, ex homine clarissimo atque eloquentissimo, L. Crasso, saepe auditum est, cum se nullius

4 sed *VHO*[1]: sed etiam *p rell.* (ii, i § 106: *Am. J. Ph.* xxvi, *p.* 412) 6 dicunt *VHcO* : indicunt *p rell.* continentiae *Vp rell.* : *om. HcO* 10 ab *VHπ rell.* : a *O*[1]*k* 12 qui δ 13 ab *VHπk* : a *cO* 16 vi *H* : in *O* : ut *c rell.* 17 atque eloq. *om. O*[1]

rei tam paenitere diceret quam quod C. Carbonem umquam in iudicium vocavisset; minus enim liberas omnium rerum voluntates habebat, et vitam suam pluribus quam vellet observari oculis arbitrabatur. Atque ille his praesidiis ingeni fortunaeque munitus tamen hac cura continebatur, quam sibi nondum confirmato consilio sed ineunte aetate susceperat, *atque eo magis* quo minus etiam percipitur eorum virtus et integritas qui ad hanc rem adulescentuli, quam qui iam firmata aetate descendunt. Illi enim, ante quam potuerunt existimare quanto liberior vita sit eorum qui neminem accusarint, gloriae causa atque ostentationis accusant: nos qui iam et quid facere et quantum iudicare possemus ostendimus, nisi facile cupiditates nostras teneremus, numquam ipsimet nobis praecideremus istam licentiam libertatemque vivendi.

Atque ego hoc plus oneris habeo quam qui ceteros 2 4 accusarunt,—si onus est id appellandum quod cum laetitia feras ac voluptate: verum tamen ego hoc amplius suscepi quam ceteri quod ita postulatur ab hominibus ut his abstineant maxime vitiis in quibus alterum reprehenderint. Furem aliquem aut rapacem accusaris: vitanda tibi semper erit omnis avaritiae suspicio. Maleficum quempiam adduxeris aut crudelem: cavendum erit semper ne qua in re asperior aut inhumanior fuisse videare. Corruptorem, adulterum: providendum diligenter ne quod in vita vesti-

6 consilio confirmato *O fort. recte* (confirm. *sc.* sibi: *cf. De Repub.* § 30: *Cluent.* § 13) 7 *Post* susceper*at scripsi* atque eo magis (*sc. hac cura continebatur*) quo (quod ?) minus: quo minus *codd.* (ii § 62): quamquam minus *Bake, Koch, Mueller*: *ipse olim* quod minus *conieceram, Cl. Rev.* xviii. 25: xx. 257 percipitur *cO*: precip. *H*: perspicitur *rell. edd.* 12 quantum iudicare *scripsi*: quantulum dicere *cO* (*credo ex* quantūludicare): quantulum iudicare *rell. praeter H* (quantulum, *omissis reliquis*) 16 ego hoc *HO*: hoc ego *p rell.* (v § 179) 18 voluptate *p rell.*: voluntate *HOq* 19 hominibus *HcO*[1]: omnibus *p rell.* ut his abstineant *HcO*: ut ab his se abstineant *p rell.* 20 reprehenderint *HcO*: -erunt *p rell.* 24 immanior *O*[1]: humanior *H corr. m.* 2

gium libidinis appareat: omnia postremo quae vindicaris in altero tibi ipsi vehementer fugienda sunt. Etenim non modo accusator, sed ne obiurgator quidem ferendus est is qui, quod in altero vitium reprehendit, in eo ipse reprehenditur. Ego in uno homine omnia vitia quae possunt in homine perdito nefarioque esse reprehendo; nullum esse dico indicium libidinis sceleris audaciae quod non in istius unius vita perspicere possitis. Ergo in isto reo legem hanc mihi, iudices, statuo, vivendum ita esse ut isti non modo factis dictisque omnibus, sed etiam oris oculorumque illa contumacia ac superbia quam videtis, dissimillimus esse ac semper fuisse videar. Patior, non moleste fero, iudices, eam vitam quae mihi sua sponte antea iucunda fuerit nunc iam mea lege et condicione necessariam quoque futuram.

3 6 Et in hoc homine saepe a me quaeris, Hortensi, quibus inimicitiis aut qua iniuria adductus ad accusandum descenderim? Mitto iam rationem offici mei necessitudinisque Siculorum: de ipsis tibi inimicitiis respondeo. An tu maiores ullas inimicitias putas esse quam contrarias hominum sententias ac dissimilitudines studiorum ac voluntatum? Fidem sanctissimam in vita qui putat, potest ei non inimicus esse qui quaestor consulem suum consiliis commissis, pecunia tradita, rebus omnibus creditis spoliare, relinquere, prodere, oppugnare ausus sit? Pudorem ac pudicitiam qui colit, potest animo aequo istius cotidiana adulteria, meretriciam disciplinam, domesticum lenocinium videre? Qui religiones deorum immortalium retinere vult, ei qui fana spoliarit omnia, qui ex tensarum orbitis praedari sit ausus, inimicus non esse qui potest? Qui iure aequo omnis putat esse oportere, is tibi non infestissimus sit, cum cogitet

4 is *om.* O^1 reprehenditur *HcOk*: depreh. *pr.* 7 istius unius *HcO* (ii, § 67: § 23 *infra*): unius istius *p rell.* 8 Ergo *Ernesti*: ego *codd.* 9 mihi iudices *Oπ*: iudices mihi *H al.* 12 Patiar *p* fero *HcO*^{1}: *om. p rell.* 13 sua *om. πk* 20 ac *HO*: et *rell.* 24 ac *HOπ*: et *rell.*

varietatem libidinemque decretorum tuorum? qui sociorum iniuriis provinciarumque incommodis doleat, is in te non expilatione Asiae, vexatione Pamphyliae, squalore et lacrimis Siciliae concitetur? qui civium Romanorum iura ac libertatem sanctam apud omnis haberi velit, is non tibi plus etiam quam inimicus esse debeat, cum tua verbera, cum securis, cum cruces ad civium Romanorum supplicia fixas
II recordetur? An si qua in re contra rem meam decrevisset 7
aliquid iniuria, iure ei me inimicum esse arbitrarere: cum omnia contra omnium bonorum rem causam rationem utilitatem voluntatemque fecerit, quaeris cur ei sim inimicus cui populus Romanus infestus est? qui praesertim plus etiam quam pars virilis postulat pro voluntate populi Romani oneris ac muneris suscipere debeam. Quid? illa 4
quae leviora videntur esse non cuiusvis animum possunt movere, quod ad tuam ipsius amicitiam ceterorumque hominum magnorum atque nobilium faciliorem aditum istius habet nequitia et audacia quam cuiusquam nostrum virtus et integritas? Odistis hominum novorum industriam, despicitis eorum frugalitatem, pudorem contemnitis, ingenium vero et virtutem depressam exstinctamque cupitis: Verrem amatis! Ita credo: si non virtute, non industria, 8
non innocentia, non pudore, non pudicitia, at sermone, at litteris, at humanitate eius delectamini. Nihil eorum est, contraque sunt omnia cum summo dedecore ac turpitudine tum singulari stultitia atque inhumanitate oblita. Huic homini si cuius domus patet, utrum ea patere an hiare ac poscere aliquid videtur? Hunc vestri ianitores, hunc cubicularii diligunt; hunc liberti vestri, hunc servi ancillaeque amant; hic cum venit extra ordinem vocatur; hic

5 haberi velit *HcO* : habere volt *πk* 8 decrevisset *HO* : decresset *p rell.* 9 me ei *δ* arbitrarere *Hotom.* : arbitrarer *codd.* 12 est *HO* : sit *p rell.* 15 cuivis *O* 17 hominum magnorum *HcO* : omnium maiorum *p rell.* 19 industriam *HcO* : -as *p rell.*

solus introducitur; ceteri saepe frugalissimi homines excluduntur. Ex quo intellegi potest eos vobis esse carissimos qui ita vixerint ut sine vestro praesidio salvi esse non

9 possint. Quid? hoc cuiquam ferendum putas esse, nos ita vivere in pecunia tenui ut prorsus nihil adquirere velimus, ut dignitatem nostram populique Romani beneficia non copiis sed virtute tueamur, istum rebus omnibus undique ereptis impune eludentem circumfluere atque abundare? huius argento dominia vestra, huius signis et tabulis forum comitiumque ornari, praesertim cum vos vestro Marte his rebus omnibus abundetis? Verrem esse qui vestras villas suis manubiis ornet? Verrem esse qui cum L. Mummio certet, ut pluris hic sociorum urbis quam ille hostium spoliasse videatur, pluris hic villas ornamentis fanorum quam ille fana spoliis hostium ornasse? Et is erit ob eam rem vobis carior ut ceteri libentius suo periculo vestris cupiditatibus serviant?

5 10 Verum haec et dicentur alio loco et dicta sunt: nunc proficiscemur ad reliqua, si pauca ante fuerimus a vobis, iudices, deprecati. Superiore omni oratione perattentos vestros animos habuimus: id fuit nobis gratum admodum. Sed multo erit gratius si reliqua voletis attendere, propterea quod in his omnibus quae antea dicta sunt erat quaedam ex ipsa varietate ac novitate rerum et criminum delectatio, nunc tractare causam instituimus frumentariam, quae magnitudine iniuriae et re criminibus ceteris antecellet, iucunditatis in agendo et varietatis minus habebit. Vestra autem auctoritate et prudentia dignissimum est, iudices, in audiendi diligentia non minus religioni tribuere quam

3 vixerint O^1 *edd.* : vixerunt *Hp rell.* 4 putas *s.l.* p^2 9 dominia vestra *Hc* : domum nostram O^1, *in mg. m.* 1 damna, *suprascr.* domina : domos vestras *m.* 2, *ut rell.* (domus v. *p*) 14 hic villas HO^1 : hic solus villas *p rell.* 18 et dicentur *HcO* : dicentur *p rell.* 19 erimus δ 24 ex ipsa *O* : ex iis, ex his *p rell.* nobilitate *cO* 26 et re *cO* : fere pO^2 : et re fere *vulg.* antecellet *O* : -it *p rell.* 28 in audiendi diligentia cO^1 : in audiendo diligentiam O^2 *rell.*

voluptati. In hac causa frumentaria cognoscenda haec 11 vobis proponite, iudices, vos de rebus fortunisque Siculorum omnium, de civium Romanorum qui arant in Sicilia bonis, de vectigalibus a maioribus traditis, de vita victuque populi Romani cognituros: quae si magna atque adeo maxima vobis videbuntur, quam varie et quam copiose dicantur exspectare nolite.

Neminem vestrum praeterit, iudices, omnem utilitatem opportunitatemque provinciae Siciliae, quae ad commoda populi Romani adiuncta sit, consistere in re frumentaria maxime; nam ceteris rebus adiuvamur ex illa provincia, hac vero alimur ac sustinemur. Ea causa tripertita, iudices, 12
erit in accusatione; primum enim de decumano, deinde de empto dicemus frumento, postremo de aestimato.

Inter Siciliam ceterasque provincias, iudices, in agrorum 6
vectigalium ratione hoc interest, quod ceteris aut impositum vectigal est certum, quod stipendiarium dicitur, ut Hispanis et plerisque Poenorum quasi victoriae praemium ac poena belli, aut censoria locatio constituta est, ut Asiae lege Sempronia: Siciliae civitates sic in amicitiam fidemque accepimus ut eodem iure essent quo fuissent, eadem condicione populo Romano parerent qua suis antea paruissent. Per- 13
paucae Siciliae civitates sunt bello a maioribus nostris subactae; quarum ager cum esset publicus populi Romani factus, tamen illis est redditus; is ager a censoribus locari solet. Foederatae civitates duae sunt, quarum decumae venire non soleant, Mamertina et Tauromenitana, quinque praeterea sine foedere immunes [civitates] ac liberae, Cen-

1 voluntati O[1] 3 omnium *om.* O 4 victu vitaque O (*Am. J. Ph.* xxviii, *p.* 141) 6 videbuntur O[1] : videntur *p rell.* 11 nam *c*O : in *rell.* 12 haec causa *π* (ac sustinemur haec causa tri. *p*[2] *s.l.*, *om. k*) 13 enim *om.* O 16 ratione *c*O*k* : rationes *p rell.* 20 accepimus *codd.* : recepimus *vulg.* 22 ante O[1] (§ 24 *infra*) 23 sunt *codd.* : superiori O[1] : sunt superiore *Muell.* 26 sunt duae O 28 civitates *om.* O, *secl. Kayser*

turipina, Halaesina, Segestana, Halicyensis, Panhormitana; praeterea omnis ager Siciliae civitatum decumanus est, itemque ante imperium populi Romani ipsorum Siculorum
14 voluntate et institutis fuit. Videte nunc maiorum sapientiam, qui cum Siciliam tam opportunum subsidium belli atque pacis ad rem publicam adiunxissent, tanta cura Siculos tueri ac retinere voluerunt ut non modo eorum agris vectigal novum nullum imponerent, sed ne legem quidem venditionis decumarum neve vendundi aut tempus aut locum commutarent, ut certo tempore anni, ut ibidem in Sicilia, denique ut lege Hieronica venderent. Voluerunt eos in suis rebus ipsos interesse, eorumque animos non modo lege nova sed ne nomine quidem legis novo commo-
15 veri. Itaque decumas lege Hieronica semper vendundas censuerunt, ut iis iucundior esset muneris illius functio, si eius regis qui Siculis carissimus fuit non solum instituta commutato imperio, verum etiam nomen maneret. Hoc iure ante Verrem praetorem Siculi semper usi sunt; hic primus instituta omnium, consuetudinem a maioribus traditam, condicionem amicitiae, ius societatis convellere et commutare ausus est.

7 16 Qua in re primum illud reprehendo et accuso, cur in re tam vetere, tam usitata quicquam novi feceris. Ingenio aliquid adsecutus es? Tot homines sapientissimos et clarissimos, qui illam provinciam ante te tenuerunt, prudentia consilioque vicisti? Est tuum, est ingeni diligentiaeque tuae: do hoc tibi et concedo. Scio te Romae, cum praetor esses, edicto tuo possessiones hereditatum a liberis ad alienos, a primis heredibus ad secundos, a legibus ad libidinem tuam transtulisse; scio te edicta superiorum omnium correxisse et possessiones hereditatum non secundum eos

4 sap. maiorum *O* 9 neve *codd.*: nec *Muell.* 13 novo *codd. praeter O* (nove): novae *Mueller* 14 Itaque *O*: ita *p rell.* 23 vetere *Opqk*: veteri *δ* (*Div.* § 5) 24 et clarissimos *cO*: *om. rell.*

qui proferrent, sed secundum eos qui dicerent testamentum factum dedisse; easque res novas abs te prolatas et inventas magno tibi quaestui fuisse scio; eundemque te memini censorias quoque leges in sartis tectis exigendis tollere et commutare, ne is redimeret cuia res esset, ne pupillo tutores propinquique consulerent quo minus fortunis omnibus everteretur; exiguam diem praefinire operi qua ceteros ab negotio excluderes, ipse in tuo redemptore nullam certam diem observares. Quam ob rem novam legem te in de- 17
cumis statuisse non miror, hominem in edictis praetoriis, in censoriis legibus tam prudentem, tam exercitatum,—non, inquam, miror te aliquid excogitasse; sed quod tua sponte iniussu populi sine senatus auctoritate iura provinciae Siciliae mutaveris, id reprehendo, id accuso. L. Octavio 18
et C. Cottae consulibus senatus permisit ut vini et olei decumas et frugum minutarum, quas ante quaestores in Sicilia vendere consuessent, Romae venderent, legemque his rebus quam ipsis videretur dicerent. Cum locatio fieret, publicani postularunt quasdem res ut ad legem adderent neque tamen a ceteris censoriis legibus recederent. Contra dixit is qui casu tum Romae fuit, tuus hospes, Verres,—hospes, inquam, et familiaris tuus,—Sthenius hic Thermitanus. Consules causam cognorunt; cum viros primarios atque amplissimos civitatis multos in consilium advocassent, de consili sentientia pronuntiarunt se lege 8
Hieronica vendituros. Itane vero? Prudentissimi viri 19
summa auctoritate praediti, quibus senatus legum dicendarum in locandis vectigalibus omnem potestatem permiserat populusque Romanus idem iusserat, Siculo uno recusante cum amplificatione vectigalium nomen Hiero-

10 pr. *O* (=praetoris: ii, i § 106: *infra* §§ 25, 66) 14 mutaveris *O*: mutaris *rell.* 16 ante *O*¹: ante te *rell.* (§ 43 *infra*) 18 dicerent *cO*¹: edicerent *p rell.* 21 is *om. O* 23 cognorunt *O*: cognoverunt *rell.* 29 Romanus idem *om. O*

nicae legis mutare noluerunt: tu, homo minimi consili, nullius auctoritatis, iniussu populi ac senatus, tota Sicilia recusante, cum maximo detrimento atque adeo exitio ve-
20 ctigalium totam Hieronicam legem sustulisti? At quam legem corrigit, iudices, atque adeo totam tollit! Acutissime ac diligentissime scriptam, quae lex omnibus custodiis subiectum aratorem decumano tradidit, ut neque in segetibus neque in areis neque in horreis neque in amovendo neque in exportando frumento grano uno posset arator sine maxima poena fraudare decumanum. Scripta lex ita diligenter est ut eum scripsisse appareat qui alia vectigalia non haberet, ita acute ut Siculum, ita severe ut tyrannum; qua lege Siculis tamen arare expediret; nam ita diligenter constituta sunt iura decumano ut tamen ab invito aratore plus decuma non possit auferri.

21 Cum haec essent ita constituta, Verres tot annis atque adeo saeculis tot inventus est qui haec non commutaret sed everteret, eaque quae iam diu ad salutem sociorum utilitatemque rei publicae composita comparataque essent ad suos improbissimos quaestus converteret; qui primum certos instituerit nomine decumanos, re vera ministros ac satellites cupiditatum suarum, per quos ostendam sic provinciam per triennium vexatam atque vastatam, iudices, ut eam multis annis multorum innocentia sapientiaque recreare
9 22 nequeamus. Eorum omnium qui decumani vocabantur princeps erat Q. ille Apronius, quem videtis; de cuius improbitate singulari gravissimarum legationum querimonias audivistis. Aspicite, iudices, vultum hominis et aspectum, et ex ea contumacia quam hic in perditis rebus

4 tum totam O^1 : *fort.* tu totam (totam totam *M* = *C*) 6 et dilig. *O* (§ 143) lex *cO* : *om. rell.* 8 neque *post* horreis *om. O* 9 exportando *Vcp al.* : asportando *O* 14 decumano *VcO* : decumani *p rell.* 15 posset O^1 16 ita essent *V* 18 verteret *V* 19 utilitatemque *VO* : utilitatem *p al.* 21 institueret *π* 25 omnium *om. V* 28 audivistis *O* : audistis *p vulg.*

retinet illos eius spiritus Siciliensis quos fuisse putetis [cogitate ac] recordamini. Hic est Apronius quem in provincia tota Verres, cum undique nequissimos homines conquisisset, et cum ipse secum sui similis duxisset non parum multos, nequitia luxuria audacia sui simillimum iudicavit; itaque istos inter se perbrevi tempore non res, non ratio, non commendatio aliqua, sed studiorum turpitudo similitudoque coniunxit. Verris mores improbos impurosque nostis: 23 fingite vobis si potestis, aliquem qui in omnibus isti rebus par ad omnium flagitiorum nefarias libidines esse possit; is erit Apronius ille qui, ut ipse non solum vita sed corpore atque ore significat, immensa aliqua vorago est aut gurges vitiorum turpitudinumque omnium. Hunc in omnibus stupris, hunc in fanorum expilationibus, hunc in impuris conviviis principem adhibebat; tantamque habet morum similitudo coniunctionem atque concordiam ut Apronius, qui aliis inhumanus ac barbarus, isti uni commodus ac disertus videretur; ut quem omnes odissent neque videre vellent, sine eo iste esse non posset; ut cum alii ne conviviis quidem isdem quibus Apronius, hic isdem etiam poculis uteretur; postremo ut odor Aproni taeterrimus oris et corporis,—quem, ut aiunt, ne bestiae quidem ferre possent,—uni isti suavis et iucundus videretur. Ille erat in tribunali proximus, in cubiculo solus, in convivio dominus, ac tum maxime cum accubante praetextato praetoris 10 filio saltare in convivio nudus coeperat. Hunc, uti dicere 24 institui, principem Verres ad fortunas aratorum vexandas diripiendasque esse voluit: huius audaciae nequitiae crude-

2 recordamini *VO*: cogitate ac recordamini *p rell.* 4 et *om. V* 9 vobis si potestis aliquem *V et pler.* (si pot. vobis aliq. *p*): vobis aliq. si pot. *O* istis *VO* 11 sed *cO*: sed etiam *rell.* (iii, §§ 1, 56) 12 aut *p vulg.*: ac *cod. Urs.*: et *Halm* (v, §§ 34, 64) 26 saltare in convivio *O* (*prob. Ziel. p.* 195): in conv. salt. *p rell.* (*Deiot.* § 26) nudus *om. πk* 27 ad fortunas *cO*: ad evertendas fortunas *p rell.*

litati fidelissimos socios optimosque civis scitote hoc praetore traditos, iudices, atque addictos fuisse novis institutis et edictis, tota Hieronica lege, quem ad modum antea dixi, reiecta ac repudiata.

25 Primum edictum, iudices, audite praeclarum: Quantum decumanus edidisset aratorem sibi decumae dare oportere, ut tantum arator decumano dare cogeretur. Quo modo? Quantum poposcerit Apronius, dato. Quid est hoc? utrum praetoris institutum in socios an in hostis victos insani edictum atque imperium tyranni? Ego tantundem dabo quantum ille poposcerit? poscet omne quantum exaravero. Quid omne? plus immo etiam, inquit, si volet. Quid tum? quid censes? Aut dabis aut contra edictum fecisse damnabere. Per deos immortalis, quid est hoc? veri enim simile

26 non est. Sic mihi persuadeo, iudices, tametsi omnia in istum hominem convenire putetis, tamen hoc vobis falsum videri. Ego enim, cum hoc tota Sicilia diceret, tamen adfirmare non auderem, si haec edicta non ex ipsius tabulis totidem verbis recitare possem, sicuti faciam. Da, quaeso, scribae, recitet ex codice professionem. Recita. EDICTVM DE PROFESSIONE. Negat me recitare totum; nam id significare nutu videtur. Quid praetereo? an illud, ubi caves tamen Siculis et miseros respicis aratores? dicis enim te in decumanum, si plus abstulerit quam debitum sit, in octuplum iudicium daturum. Nihil mihi placet praetermitti; recita hoc quoque quod postulat totum. Recita. EDICTVM DE IVDICIO IN OCTVPLVM. Iudicio ut arator decumanum

3 antea *Opq* : ante *V* (ii, § 82 ; § 12 *supra*) 4 ac *V* : et *p rell.* 5 audite iudices *O* (§ 80 *infra*) 10 tantundem dabo *V* (*cp.* § 201 *infra*) : tantum dem *p Lamb. edd.* : tantundem *rell.* 14 enim simile *VcO* : simile enim *p rell.* 20 scribae : recitet *edd. praeter Muellerum* ex codice professione ·r· edictum de professionem *V* : profess. recita *om. O* : lacunam *habent* π 25 daturum *VO* : daturum esse *rell.* (*prob. Zielinski, p.* 195) 26 ·R· (= Recita) Vp^2 : *om. O rell.* (·R· edictum de iudicio in octuplum, *ut V, ita suppl. in vers. vac.* p^2 q^2)

persequatur? Miserum atque iniquum! Ex agro homines traducis in forum, ab aratro ad subsellia, ab usu rerum rusticarum ad insolitam litem atque iudicium? Cum 11 omnibus in aliis vectigalibus, Asiae Macedoniae Hispaniae 27 Galliae Africae Sardiniae, ipsius Italiae quae vectigalia sunt —cum in his, inquam, rebus omnibus publicanus petitor ac pignerator, non ereptor neque possessor soleat esse, tu de optimo, de iustissimo, de honestissimo genere hominum, hoc est de aratoribus, ea iura constituebas quae omnibus aliis essent contraria? Vtrum est aequius, decumanum petere an aratorem repetere? iudicium integra re an perdita fieri? eum qui manu quaesierit, an eum qui digito sit licitus possidere? Quid? qui singulis iugis arant, qui ab opere ipsi non recedunt,—quo in numero magnus ante te praetorem numerus ac magna multitudo Siculorum fuit,—quid facient cum dederint Apronio quod poposcerit? relinquent arationes, relinquent Larem familiarem suum? venient Syracusas, ut te praetore videlicet aequo iure Apronium, delicias ac vitam tuam, iudicio recuperatorio persequantur? Verum esto: reperietur aliqui fortis et 28 experiens arator, qui, cum tantum dederit decumano quantum ille deberi dixerit, iudicio repetat et poenam octupli persequatur: exspecto vim edicti, severitatem praetoris: faveo aratori, cupio octupli damnari Apronium. Quid tandem postulat arator? nihil nisi ex edicto iudicium in octuplum. Quid Apronius? non recusat. Quid praetor? iubet recuperatores reicere. 'Decurias scribamus.' Quas decurias? 'de cohorte mea reicies,' inquit. 'Quid? ista cohors quorum hominum est?' Volusi haruspicis et Corneli medici et horum canum quos tribunal meum vides

2 traducis *VOpq* : miserum . . . traduci *vulg.* rusticarum rerum *O* 6 omnibus *om. V* aut *O*[1] *Mueller* 12 sit licitus *Vq* (*prob. Ziel. l.c.*) : licitus sit *rell.* 15 ac *VO* : *om. p rell.* 20 aliqui *VO* : aliquis *p rell.* 27 exscribamus *cO* 28 cohors ista *V*

lambere; nam de conventu nullum umquam iudicem nec recuperatorem dedit; iniquos decumanis aiebat omnis esse qui ullam agri glebam possiderent. Veniendum erat ad eos contra Apronium qui nondum Aproniani convivi crapulam
12 exhalassent. O praeclarum et commemorandum iudicium! o severum edictum! o tutum perfugium aratorum!

29 Atque ut intellegatis cuius modi ista iudicia in octuplum, cuius modi istius de cohorte recuperatores existimati sint, sic attendite. Ecquem putatis decumanum, hac licentia permissa ut tantum ab aratore quantum poposcisset auferret, plus quam deberetur poposcisse? Considerate cum vestris animis vosmet ipsi ecquem putetis, praesertim cum id non solum avaritia sed etiam imprudentia accidere potuerit. Multos necesse est. At ego omnis dico plus, ac multo plus, quam decumam abstulisse. Cedo mihi unum ex triennio praeturae tuae qui octupli damnatus sit. Damnatus? immo vero in quem iudicium ex edicto tuo postulatum sit. Nemo erat videlicet aratorum qui iniuriam sibi factam queri posset, nemo decumanorum qui grano amplius sibi quam deberetur deberi professus esset. Immo vero contra rapiebat et asportabat quantum a quoque volebat Apronius, omnibus autem locis aratores spoliati ac vexati querebantur; neque tamen ullum iudicium reperietur.
30 Quid est hoc? Tot viri fortes honesti gratiosi, tot Siculi, tot equites Romani, ab homine nequissimo ac turpissimo laesi poenam octupli sine ulla dubitatione commissam non persequebantur? Quae causa, quae ratio est? una illa, iudices, quam videtis, quod ultro etiam inlusos se et inrisos

2 aiebat omnis esse *V*: esse aiebat omnes esse *O*: esse aiebat omnes *ck* (*non p*): omnes dicebat esse π 4 nondum *VO*: nondum etiam *p rell.* 9 decumanum putatis *O* 13 avaritia *VcO*: sine avaritia *p rell.* 14 ac multo plus *VcO*: *om. rell.* (*habet p* omnis plus quam dec. abst. *mediis omissis*) 15 decumam *VO*: -as *p rell.* 20 sibi quam *Vp rell.*: quam sibi *O* 24 tot (*ante* viri) *cO*: *om. rell.* 28 irrisos *cOk*: irritos *p rell.*

ab iudicio discessuros videbant. Etenim quod esset iudicium, cum ex Verris turpissimo flagitiosissimoque comitatu tres recuperatorum nomine adsedissent adseculae istius, non a patre ei traditi sed a meretricula commendati? Ageret videlicet causam arator; nihil sibi frumenti ab 31 Apronio relictum, bona sua etiam direpta, se pulsatum verberatumque diceret; conferrent viri boni capita, de comissatione loquerentur inter se ac de mulierculis, si quas a praetore abeuntis possent deprehendere; res agi videretur. Surrexisset Apronius, nova dignitas publicani, non ut decumanus squaloris plenus ac pulveris, sed unguentis oblitus, vino vigiliisque languidus; omnia primo motu ac spiritu suo vini unguenti corporis odore complesset. Dixisset haec quae volgo dicere solebat, non se decumas emisse, sed bona fortunasque aratorum, non se decumanum esse Apronium, sed Verrem alterum dominum illorum ac tyrannum. Quae cum dixisset, illi viri optimi de cohorte istius recuperatores non de absolvendo Apronio deliberarent, sed quaererent ecquo modo petitorem ipsum Apronio condemnare possent.

Hanc tu licentiam diripiendorum aratorum cum decu- 13 manis, hoc est cum Apronio permisisses, ut quantum vellet 32 posceret, quantum poposcisset auferret, hoc tibi defensionis ad iudicium tuum comparabas, habuisse te edictum recuperatores daturum in octuplum? Si mehercule ex omni copia conventus Syracusani, splendidissimorum honestissimorumque hominum, faceres potestatem aratori non modo reiciendi sed etiam sumendi recuperatores, tamen hoc novum genus iniuriae ferre nemo posset, te, cum tuos omnis fructus publicano tradidisses et rem de manibus

17 viri optimi] optiliu *O*: viri *auct. Halm. secl. Kays.* 19 condemnare possent *cOq* : condemnarent *pk* 25 in octuplum daturum *O* mehercules *O* (§ 46 *infra*) 26 hon. hominum *cO* : hom. hon. *p rell.* 28 tamen *codd. praeter O* (iam)

amisisses, tum bona tua repetere ac persequi lite atque
33 iudicio. Cum vero verbo iudicium sit in edicto, re quidem vera tuorum comitum, hominum nequissimorum, conlusio cum decumanis, sociis tuis atque adeo procuratoribus, tamen audes ullius mentionem iudici facere? praesertim cum id non modo oratione mea sed etiam re ipsa refellatur, quod in tantis incommodis aratorum iniuriisque decumanorum nullum ex isto praeclaro edicto non modo factum sed ne postulatum quidem iudicium invenitur.

34 Erit tamen in aratores lenior quam videtur. Nam qui in decumanos octupli iudicium se daturum edixit, idem habuit in edicto se in aratorem in quadruplum daturum. Quis hunc audet dicere aratoribus infestum aut inimicum fuisse? quanto lenior est quam in publicanum! Edixit ut, quod decumanus edidisset sibi dari oportere, id ab aratore magistratus Siculus exigeret. Quid est reliqui iudici quod in aratorem dari possit? 'Non malum est,' inquit, 'esse istam formidinem, ut, cum exactum sit ab aratore, tamen ne se commoveat reliquus metus iudici sit.' Si iudicio vis a me exigere, remove Siculum magistratum: si hanc vim adhibes, quid opus est iudicio? Quis porro erit quin malit decumanis tuis dare quod poposcerint, quam ab adseculis tuis quadruplo condemnari?

14
35 Illa vero praeclara est clausula edicti, quod omnium controversiarum quae essent inter aratorem et decumanum, si uter velit, edicit se recuperatores daturum. Primum quae potest esse controversia, cum is qui petere debet aufert, et cum is non quantum debetur sed quantum commodum est aufert, ille autem unde ablatum est iudicio suum recuperare nullo modo potest? Deinde in hoc homo

2 re vera quidem *O* 5 ment. iudici *Onk* (*prob. Ziel. p.* 195): iud. ment. *rell.* 6–9 quod . . . invenitur *cO*: cum . . . inveniatur *p rell.* 16 est reliqui *c* [*F*] *p rell.*: reliqui est *O* 17 possit *O*: posset *rell.* (iii, § 140) 21 quin *nk*: qui *O*: qui non *rell.* 23 quadruplo *cO*: quadrupli *rell.*

luteus etiam callidus ac veterator esse vult, quod ita scribit, SI VTER VOLET, RECVPERATORES DABO. Quam lepide se furari putat! Vtrique facit potestatem, sed utrum ita scripserit, 'si uter volet' an 'si decumanus volet,' nihil interest; arator enim tuos istos recuperatores numquam volet.

Quid? illa cuius modi sunt quae ex tempore ab Apronio 36 admonitus edixit? Q. Septicio, honestissimo equite Romano, resistente Apronio et adfirmante se plus decuma non daturum, exoritur peculiare edictum repentinum, ne quis frumentum de area tolleret antequam cum decumano pactus esset. Ferebat hanc quoque iniquitatem Septicius et imbri frumentum corrumpi in area patiebatur, cum illud edictum repente uberrimum et quaestuosissimum nascitur, ut ante Kalendas Sextilis omnis decumas ad aquam deportatas haberent. Hoc edicto non Siculi, nam eos quidem superioribus 37 edictis satis perdiderat atque adflixerat, sed isti ipsi equites Romani qui suum ius retinere se contra Apronium posse erant arbitrati, splendidi homines et aliis praetoribus gratiosi, vincti Apronio traditi sunt. Attendite enim cuius modi edicta sint. NE TOLLAT, inquit, EX AREA, NISI ERIT PACTVS. Satis haec magna vis est ad inique paciscendum; malo enim plus dare quam non mature ex area tollere. At ista vis Septicium et non nullos Septici similis non coercet, qui ita dicunt, 'Non tollam potius quam paciscar.' His hoc opponitur, 'Deportatum habeas ante Kalendas Sextilis.' Deportabo igitur. 'Nisi pactus eris, non commovebis.' Sic deportandi dies praestituta tollere cogebat ex area: prohibitio tollendi, nisi pactus esset, vim adhibebat pactioni, non voluntatem.

Iam vero illud non solum contra legem Hieronicam nec 15 solum contra consuetudinem superiorum, sed etiam contra 38

2 velit *Oq* 4 dec. velit *O* 24 non *cO* : ne *p rell.* 25 opponitur *cO* : apponitur *p rell.* 27 prohibitio *cO* : cohibitio *p rell.*

omnia iura Siculorum, quae habent a senatu populoque
Romano, ne quis extra suum forum vadimonium promittere
cogatur. Statuit iste ut arator decumano quo vellet decu-
manus vadimonium promitteret, ut hic quoque Apronio,
cum ex Leontino usque Lilybaeum aliquem vadaretur, ex
miseris aratoribus calumniandi quaestus accederet. Quam-
quam illa fuit ad calumniam singulari consilio reperta ratio,
quod edixerat ut aratores iugera sationum suarum profite-
rentur. Quae res cum ad pactiones iniquissimas magnam
vim habuit, sicut ostendam, neque ad ullam utilitatem rei
publicae pertinuit, tum vero ad calumnias, in quas omnes
39 inciderent quos vellet Apronius. Vt enim quisque contra
voluntatem eius dixerat, ita in eum iudicium de professione
iugerum postulabatur, cuius iudici metu magnus a multis
frumenti numerus ablatus magnaeque pecuniae coactae
sunt; non quo iugerum numerum vere profiteri esset
difficile aut amplius etiam profiteri, quid enim in eo peri-
culi esse posset? sed causa erat iudici postulandi quod ex
edicto professus non esset. Iudicium autem quod fuerit
isto praetore, si quae cohors et qui comitatus fuerit memi-
nistis, scire debetis. Quid igitur est quod ex hac iniquitate
novorum edictorum intellegi velim, iudices? Iniuriamne
factam sociis? at videtis. Auctoritatem superiorum re-
16 pudiatam? non audebit negare. Tantum Apronium isto
40 praetore potuisse? confiteatur necesse est. Sed vos fortasse,
(16) quod vos lex commonet, id in hoc loco quaeretis, num quas
(40) ex hisce rebus pecunias ceperit. Docebo cepisse maximas,
omnisque eas iniquitates de quibus antea dixi sui quaestus
causa constituisse vincam, si prius illud propugnaculum quo
contra omnis meos impetus usurum se putat ex defensione
eius deiecero.

3 quo *cO* : quod *p rell.* 5 usque ad *O* 10 ostendam neque *cO* : ostendemus nec *p rell.* 18 esse posset *p rell.* : possit esse *O* (§ 161 *infra*) 24 Apron. tm̄ *O* 29 vincam *cO* : convincam *p al.*

'Magno,' inquit, 'decumas vendidi.' Quid ais? an tu decumas, homo audacissime atque amentissime, vendidisti? Tu partis eas quas te senatus populusque Romanus voluit, an fructus integros atque adeo bona fortunasque aratorum omnis vendidisti? Si palam praeco iussu tuo praedicasset non decumas frumenti sed dimidias venire partis, et ita emptores accessissent ut ad dimidias partis emendas, si pluris vendidisses tu dimidias quam ceteri decumas, cuinam mirum videretur? Quid? si praeco decumas pronuntiavit, re vera,—hoc est lege, edicto, condicione,—plus etiam quam dimidiae venierunt, tamen hoc tibi praeclarum putabis, te pluris quod non licebat quam ceteros quod oportebat vendidisse? Pluris decumas vendidisti quam ceteri. Quibus 41
rebus id adsecutus es? innocentia? Aspice aedem Castoris; deinde, si audes, fac mentionem innocentiae. Diligentia? Codicis lituras tui contemplare in Stheni Thermitani nomine; deinde aude te dicere diligentem. Ingenio? Qui testis interrogare priore actione nolueris et iis tacitus os tuum praebere malueris, quamvis et te et patronos tuos ingeniosos esse dicito. Quare igitur id quod ais adsecutus es? Magna est laus si superiores consilio vicisti, posterioribus exemplum atque auctoritatem reliquisti. Tibi fortasse idoneus fuit nemo quem imitarere; at te videlicet inventorem rerum optimarum ac principem imitabuntur omnes. Quis arator te praetore decumam dedit? quis 42
duas? quis non maximo se adfectum beneficio putavit cum tribus decumis pro una defungeretur, praeter paucos qui propter societatem furtorum tuorum nihil omnino dederunt? Vide inter importunitatem tuam senatusque bonitatem quid

1 ais *om. O* 9 Quid si *VO*: Quid vero si *p edd.* 11 tamenne *malit Muell.* (§ 49 *infra*) 13 decum. vend. *cO* (*prob. Ziel.*): vend. decum. *Vp rell.* 17 dicere aude te *V* 18 interrogare *VO*: -ari *p rell.* tacitus *VcO*: tacitum *rell.* (et iis . . . . malueris *om. π*) 21 est laus *V*: enim est laus *p*: enim laus est *qr* 28 tuorum *om. V*

intersit. Senatus cum temporibus rei publicae cogitur ut decernat ut alterae decumae exigantur, ita decernit ut pro his decumis pecunia solvatur aratoribus, ut, quod plus sumitur quam debetur, id emi non auferri putetur: tu cum tot decumas non senatus consulto, sed novis edictis tuis nefariisque institutis exigeres et eriperes, magnum te fecisse arbitrare si pluris vendideris quam L. Hortensius, pater istius Q. Hortensi, quam Cn. Pompeius, quam C. Marcellus, qui ab aequitate, ab lege, ab institutis non recesserunt?

43 An tibi unius anni aut bienni ratio fuit habenda, salus provinciae, commoda rei frumentariae, ratio rei publicae in posteritatem fuit neglegenda? Cum rem ita constitutam accepisses ut et populo Romano satis frumenti ex Sicilia suppeditaretur et aratoribus tamen arare atque agros colere expediret, quid effecisti, quid adsecutus es? Vt populo Romano nescio quid te praetore ad decumas accederet, deserendas arationes relinquendasque curasti. Successit tibi L. Metellus. Tu innocentior quam Metellus? tu laudis et honoris cupidior? Tibi enim consulatus quaerebatur, Metello paternus honos et avitus neglegebatur. Multo minoris vendidit non modo quam tu, sed etiam quam qui
17 ante te vendiderunt. Quaero, si ipse excogitare non potuerat quem ad modum quam plurimo venderet, ne tua quidem recentia proximi praetoris vestigia persequi poterat, ut tuis praeclaris abs te principe inventis et excogitatis
44 edictis atque institutis uteretur? Ille vero tum se minime Metellum fore putavit si te ulla in re imitatus esset; qui ab urbe Roma, quod nemo umquam post hominum memoriam fecit, cum sibi in provinciam proficiscendum putaret, litteras

2 pro his dec. pec. *VO* : pec. pro his dec. *p rell.* 3 quod *V* : quo *cOπ* 7 arbitrare *VO* : -abare, -abere *p rell.* 8 C. Marc. *VO* : M. Marc. *rell.* 10 fuit habenda *VO* : habenda fuit *p rell.* 11 in posteritatem *VcO* : in posterum *πk* 16 praetore *VO* : *om.* *πk* 22 te *om.* *Vq* (§ 18 *supra*) 23 potuerat *VO* : poterat *rell.* 27 putavit *V* : putabit *O* : putasset *p rell.*

ad Siciliae civitates miserit, per quas hortatur et rogat ut arent, ut serant. In beneficio praetor hoc petit aliquanto ante adventum suum et simul ostendit se lege Hieronica venditurum, hoc est in omni ratione decumarum nihil istius simile facturum. Atque haec non cupiditate aliqua scribit inductus ut in alienam provinciam mittat litteras ante tempus, sed consilio, ne, si tempus sationis praeterisset, granum ex provincia Sicilia nullum haberemus. Cognoscite 45 Metelli litteras. Recita. EPISTVLA L. METELLI.

Hae litterae, iudices, L. Metelli, quas audistis, hoc 18 quantum est ex Sicilia frumenti hornotini exaraverunt: glebam commosset in agro decumano Siciliae nemo, si Metellus hanc epistulam non misisset. Quid? Metello divinitus hoc venit in mentem an ab Siculis, qui Romam frequentissimi convenerant, negotiatoribusque Siciliae doctus est? quorum quanti conventus ad Marcellos, antiquissimos Siciliae patronos, quanti ad Cn. Pompeium tum consulem designatum, ceterosque illius provinciae necessarios fieri soliti sint, quis ignorat? quod quidem, iudices, nullo umquam de homine factum est, ut absens accusaretur ab iis palam quorum in bona liberosque summum imperium potestatemque haberet. Tanta vis erat iniuriarum ut homines quidvis perpeti quam non de istius improbitate deplorare et conqueri mallent. Quas litteras cum ad 46 omnis civitates prope suppliciter misisset Metellus, tamen antiquum modum sationis nulla ex parte adsequi potuit; diffugerant enim permulti, id quod ostendam, nec solum arationes sed etiam sedes suas patrias istius iniuriis exagitati reliquerant.

1 civitates Siciliae *V* 2 praetor *VO*: p̄ r̄ *p*: populi Romani *rell.* (i, § 4) 4 istius *V*: isti *p rell.* 6 litteras mittat *V* 8 ex *cO*: de *V*: in *rell.* (ii, §§ 24, 189; iii, § 141; iv, § 7) 9 Recita *om. V* 14 a Siculis *V* 15 a negotiatoribus *V* 17 tum *Maius, edd. recc.*: tuum *V*: *om. rell.* 26 adsequi *VcO*: exsequi *rell.*

Non mehercule augendi criminis causa, iudices, dicam, sed, quem ipse accepi oculis animoque sensum, hunc vere
47 apud vos et, ut potero, planissime exponam. Nam cum quadriennio post in Siciliam venissem, sic mihi adfecta visa est ut eae terrae solent in quibus bellum acerbum diuturnumque versatum est. Quos ego campos antea collisque nitidissimos viridissimosque vidissem, hos ita vastatos nunc ac desertos videbam ut ager ipse cultorem desiderare ac lugere dominum videretur. Herbitensis ager et Hennensis, Murgentinus, Assorinus, Imacharensis, Agyrinensis ita relictus erat ex maxima parte ut non solum iugorum sed etiam dominorum multitudinem quaereremus; Aetnensis vero ager, qui solebat esse cultissimus, et, quod caput est rei frumentariae, campus Leontinus,—cuius antea species haec erat ut, cum obsitum vidisses, annonae caritatem non vererere,—sic erat deformis atque horridus ut in uberrima Siciliae parte Siciliam quaereremus; labefactarat enim vehementer aratores iam superior annus, proximus
19 48 vero funditus everterat. Tu mihi etiam audes mentionem facere decumarum? tu in tanta improbitate, in tanta acerbitate, in tot ac tantis iniuriis, cum in arationibus et in earum rerum iure provincia Sicilia consistat, eversis funditus aratoribus, relictis agris, cum in provincia tam locuplete ac referta non modo rem sed ne spem quidem ullam reliquam cuiquam feceris, aliquid te populare putabis habere cum dices te pluris quam ceteros decumas vendidisse? Quasi vero aut populus Romanus hoc voluerit aut senatus hoc tibi mandaverit, ut, cum omnis aratorum

1 mehercules *O* (§ 32 *supra*) augendi criminis *VO* : crim. aug. *p rell.* 2 ipse accepi *VO* : accepi ipse *rell.* 5 eae *Vp* : esse *O* : hae *rell.* 11 ut ex maxima parte *O* 12 iugorum *V* (§ 121 *infra*) : iugerum *rell.* 14 ante *V* (ii, § 82; iii, §§ 24, 63) 20 in tanta improb. *cO* : *om. rell.* (*unde vulg.* tu in tanta acerbitate) 21 ac *O* : et *p rell.* (§ 53) 25 putas *al. in mg. Lamb.* 1584 26 dices *p rell.* : dicis *Oq al. in mg. Lamb.* 1584 28 tibi hoc *O*

fortunas decumarum nomine eriperes, in posterum fructu illo commodoque rei frumentariae populum Romanum privares, deinde, si quam partem tuae praedae ad summam decumarum addidisses, bene de re publica, bene de populo Romano meritus viderere.

Atque perinde loquor quasi in eo sit iniquitas eius reprehendenda, quod propter gloriae cupiditatem, ut aliquos summa frumenti decumani vinceret, acerbiorem legem, duriora edicta interposuerit, omnium superiorum auctori- 49
tatem repudiarit. Magno tu decumas vendidisti. Quid? si doceo te non minus domum tuam avertisse quam Romam misisse decumarum nomine, quid habet populare oratio tua, cum ex provincia populi Romani aequam partem tu tibi sumpseris ac populo Romano miseris? Quid? si duabus partibus doceo te amplius frumenti abstulisse quam populo Romano misisse, tamenne putamus patronum tuum in hoc crimine cerviculam iactaturum et populo se ac coronae daturum? Haec vos antea, iudices, audistis, verum fortasse ita audistis ut auctorem rumorem haberetis sermonemque omnium. Cognoscite nunc innumerabilem pecuniam frumentario nomine ereptam, ut simul illam quoque eius vocem improbam agnoscatis qui se uno quaestu decumarum omnia sua pericula redempturum esse dicebat.

Audivimus hoc iam diu, iudices: nego quemquam esse 20
vestrum quin saepe audierit socios istius fuisse decumanos. 50
Nihil aliud arbitror falso in istum esse dictum ab iis qui male de isto existimarint, nisi hoc. Nam socii putandi sunt quos inter res communicata est: ego rem totam

2 frum. rei *O* rem publicam privares *O*, *al. in mg. Lamb.* 1584 4 bene de re pub. *cO* : *om. p rell.* 6 Atque *cO* : atque haec *p rell.* 13 oratio *O* (§ 48 *supra*) : ratio *p rell.* 14 ac *O* : atque *p rell.* 18 ac coronae *cO* : ad coronam *rell.* ante π 20 omnium *codd.* (*prob. Ziel. p.* 195) : hominum *ed. Asc.* 1511, *Mueller* 25 vestrum esse *O* 28 existimarunt *O*

fortunasque aratorum omnis istius fuisse dico, Apronium Veneriosque servos,—quod isto praetore fuit novum genus publicanorum,—ceterosque decumanos procuratores istius
51 quaestus et administros rapinarum fuisse dico. 'Quo modo hoc doces?' Quo modo ex illa locatione columnarum docui istum esse praedatum: opinor, ex eo maxime quod iniquam legem novamque dixisset. Quis enim umquam conatus est iura omnia et consuetudinem omnium commutare cum vituperatione sine quaestu? Pergam atque insequar longius. Iniqua lege vendebas, quo pluris venderes. Cur addictis iam et venditis decumis, cum iam ad summam decumarum nihil, ad tuum quaestum multum posset accedere, subito atque ex tempore nova nascebantur edicta? Nam ut vadimonium decumano, quocumque is vellet, promitteretur, ut ex area, nisi pactus esset, arator ne tolleret, ut ante Kalendas Sextilis decumas deportatas haberet, haec omnia iam venditis decumis anno tertio te edixisse dico; quae si rei publicae causa faceres, in vendundo essent pronuntiata; quia tua causa faciebas, quod erat imprudentia praetermissum, id quaestu ac tempore admonitus repre-
52 hendisti. Illud vero cui probari potest, te sine tuo quaestu, ac maximo quaestu, tantam tuam infamiam, tantum capitis tui fortunarumque tuarum periculum neglexisse ut, cum totius Siciliae cotidie gemitus querimoniasque audires, cum, ut ipse dixisti, reum te fore putares, cum huiusce iudici discrimen ab opinione tua non abhorreret, paterere tamen aratores indignissimis iniuriis vexari ac diripi? Profecto, quamquam es singulari crudelitate et audacia, tamen abs te totam abalienari provinciam, tot homines honestis-

1 omnes aratorum *O* 4 administros *cO*: ministros *p rell.* fuisse dico *cO* : dico fuisse *p rell.* 5 illa locatione *O* : loc. ill. *rell.* 6 esse *om.* *πk* 9 atque] et *O* 11 addictis iam *O* : iam addictis *p rell.* 15 ut ante *cO* : ante *π* 16 haberet *O* : haberent *p rell.* 18 vendundo *Op rell.* : vendendo *edd.* 20 deprehend. *cO* 23 tuarum *cO* : *om. p rell.* 29 abalienari *Vc* : alienari *p rell.*

simos ac locupletissimos tibi inimicissimos fieri nolles, nisi hanc rationem et cogitationem salutis tuae pecuniae cupiditas ac praesens illa praeda superaret. Etenim 53 quoniam summam ac numerum iniuriarum vobis, iudices, non possum expromere, singillatim autem de unius cuiusque incommodo dicere infinitum est, genera ipsa iniuriarum, quaeso, cognoscite.

Nympho est Centuripinus, homo gnavus et industrius, 21 experientissimus ac diligentissimus arator. Is cum arationes magnas conductas haberet, quod homines etiam locupletes, sicut ille est, in Sicilia facere consuerunt, easque magna impensa magnoque instrumento tueretur, tanta ab isto iniquitate oppressus est ut non modo arationes relinqueret, sed etiam ex Sicilia profugeret Romamque una cum multis ab isto eiectis veniret. Fecit ut decumanus Nymphonem negaret ex edicto illo praeclaro, quod nullam ad aliam rem nisi ad huius modi quaestus pertinebat, numerum iugerum professum esse. Nympho cum se vellet aequo iu- 54 dicio defendere, dat iste viros optimos recuperatores, eundem illum medicum Cornelium, is est Artemidorus Pergaeus, qui in sua patria dux isti quondam et magister ad spoliandum Dianae templum fuit, et haruspicem Volusium et Valerium praeconem. Nympho antequam plane constitit condemnatur. Quanti fortasse quaeritis. Nulla erat edicti poena certa: frumenti eius omnis quod in areis esset. Sic Apronius decumanus non decumam debitam, non frumentum remotum atque celatum, sed tritici VII milia medimnum ex Nymphonis arationibus edicti poena, non redemptionis aliquo iure tollit.

1 ac locuplet. *cO* : *om. Vp rell.* (ii, § 23; *infra* 25; iii, §§ 97, 186; iv, § 25) 4 ac *VO* : et *p rell.* 5 expromere *cO* : exponere *rell.* 9 et exper. arator (*om.* ac dilig.) *V* (*Ziel. p.* 195) 16 illo *VO* : *om.* *πk* 18 aequo vellet *V* 21 istius *O* spoliandum *VO* : despol. *p rell.* : expol. *q* 22 Volusium *VcO* : Volusianum *rell.* 25 omnis eius *O*

22 55 Xenonis Menaeni, nobilissimi hominis, uxoris fundus erat colono locatus; colonus, quod decumanorum iniurias ferre non poterat, ex agro profugerat. Verres in Xenonem iudicium dabat illud suum damnatorium de iugerum professione. Xeno ad se pertinere negabat; fundum elocatum esse dicebat. Dabat iste iudicium, SI PARERET IVGERA EIVS FVNDI PLVRA ESSE QVAM COLONVS ESSET PROFESSVS, tum uti Xeno damnaretur. Dicebat ille non modo se non arasse, id quod satis erat, sed nec dominum eius esse fundi nec locatorem; uxoris esse; eam ipsam suum negotium gerere, ipsam locavisse. Defendebat Xenonem homo summo splendore et summa auctoritate praeditus, M. Cossutius. Iste nihilo minus iudicium HS ıↃↃↃ dabat. Ille tametsi recuperatores de cohorte latronum sibi parari videbat, tamen iudicium se accepturum esse dicebat. Tum iste maxima voce Veneriis imperat, ut Xeno audiret, dum res iudicetur hominem ut adservent; cum iudicata sit, ad se ut adducant; et illud simul ait, se non putare illum, si propter divitias poenam damnationis contemneret, etiam virgas contempturum. Hac ille vi et hoc metu adductus tantum decumanis dedit quantum iste imperavit.

23 56 Polemarchus est Murgentinus, vir bonus atque honestus. Ei cum pro iugeribus quinquaginta medimna DCC decumae imperarentur, quod recusabat, domum ad istum in ius eductus est, et, cum iste etiam cubaret, in cubiculum introductus est, quod nisi mulieri et decumano patebat alii nemini. Ibi cum pugnis et calcibus concisus esset, qui DCC medimnis decidere noluisset, mille promisit. Eubu-

6 Dat *V*   pareret *Vp* : paret *cOqr*   8 ut *Vqr*   se non arasse *VcO* : non arasse se *π*   9 satis *cp et pler.* : satum *V* : sat *O*   esse eius *O*   10 uxoris *VcO* : uxorem *p rell.*   13 HS ıↃↃↃ *V* : H·S· LXXX *p* : *om. cO*   15 se accepturum *VO* : accept. se *p rell.*   16 maxima *cO* : magna *Prisc. vulg.*   17 iudicetur *cO* : iudicaretur *rell.*   ut *om. V* (*Ziel. p.* 195)   asservent *VcOp* : asservarent *corr. p rell.*   18 ait *V* : dixit *p rell.* (§ 69 *infra*)   23 Ei *V* : is *rell.*

lidas est Grospus Centuripinus, homo cum virtute et nobili-
tate domi suae, tum etiam pecunia princeps. Huic homini,
iudices, honestissimae civitatis honestissimo non modo fru-
menti scitote sed etiam vitae et sanguinis tantum relictum
esse quantum Aproni libido tulit; nam vi malo plagis
adductus est ut frumenti daret, non quantum deberet, sed
quantum cogeretur. Sostratus et Numenius et Nympho- 57
dorus eiusdem civitatis cum ex agris tres fratres consortes
profugissent, quod iis plus frumenti imperabatur quam
quantum exararant, hominibus coactis in eorum arationes
Apronius venit, omne instrumentum diripuit, familiam
abduxit, pecus abegit. Postea cum ad eum Nymphodorus
venisset Aetnam et oraret ut sibi sua restituerentur, homi-
nem corripi ac suspendi iussit in oleastro quodam, quae
est arbor, iudices, Aetnae in foro. Tam diu pependit in
arbore socius amicusque populi Romani in sociorum urbe
ac foro, colonus aratorque vester, quam diu voluntas Aproni
tulit.

Genera iam dudum innumerabilium iniuriarum, iudices, 58
singulis nominibus profero, infinitam multitudinem iniuria-
rum praetermitto. Vos ante oculos animosque vestros
tota Sicilia decumanorum hos impetus, aratorum direptiones,
huius importunitatem, Aproni regnum proponite. Con-
tempsit Siculos; non duxit homines nec ipsos ad perse-
quendum vehementis fore, et vos eorum iniurias leviter
laturos existimavit. Esto; falsam de illis habuit opinionem, 24 59
malam de vobis; verum tamen, cum de Siculis male mere-
retur, civis Romanos coluit, iis indulsit, eorum voluntati et
gratiae deditus fuit. Iste civis Romanos? At nulli ini-

1 Grospus *V*: graspus *O*: grosphus *p* 3 honest. civ. *om. V*; v, § 117 (*Am. J. Ph.* xxvi. 431) 4 etiam *cO*: *om. V rell.* (§§ 1, 23 *supra*) 6 deberet *Onk*: vellet *V*: haberet *δ* 9 his *VO* 12 cum *VO*: quam *rell.* 17 noster *O* (§ 64 *infra*) 19 genera *codd.*: sūmā (summam) *O* (*cf.* i, § 110 gn̄is (generis) *S*: iuris *V*) 25 iniurias eorum *V*

micior aut infestior fuit. Mitto vincla, mitto carcerem, mitto verbera, mitto securis, crucem denique illam praetermitto quam iste civibus Romanis testem humanitatis in eos ac benivolentiae suae voluit esse,—mitto, inquam, haec omnia atque in aliud dicendi tempus reicio; de decumis, de civium Romanorum condicione in arationibus disputo; qui quem ad modum essent accepti, iudices, audistis ex
60 ipsis; bona sibi erepta esse dixerunt. Verum haec, quoniam eius modi causa fuit, ferenda sunt, nihil valuisse aequitatem, nihil consuetudinem; damna denique, iudices, nulla tanta sunt quae non viri fortes ac magno et libero animo adfecti ferenda arbitrentur. Quid si equitibus Romanis non obscuris neque ignotis, sed honestis et inlustribus manus ab Apronio isto praetore sine ulla dubitatione adferebantur? Quid exspectatis, quid amplius a me dicendum putatis? An id agendum ut eo celerius de isto transigamus quo maturius ad Apronium possimus, id quod ego illi iam in Sicilia pollicitus sum, pervenire? qui C. Matrinium, iudices, summa virtute hominem, summa industria, summa gratia, Leontinis in publico biduum tenuit. A Q. Apronio, iudices, homine in dedecore nato, ad turpitudinem educato, ad Verris flagitia libidinesque accommodato, equitem Romanum scitote biduum cibo tectoque prohibitum, biduum Leontinis in foro custodiis Aproni retentum atque adservatum, neque ante dimissum quam ad condicionem eius depectus est.

8 esse *om.* *V* dixerunt *VO*: dixere *rell.* 9 eius modi *VcO*: huiusmodi *p al.* (iv, § 6) causa fuit *cO*: casus fuit *V*: casus adfuit *πk* 11 fortes magno ac libero *O* 12 arbitrentur *Vp*: -arentur *cO* 15 amplius a me *VO*: a me amplius *p rell.* 16 agendum est *V* 17 possim *V* 18 ego *om.* *Vpk* (v, § 72) pervenire *VcO*: venire *p rell.* 20 publico *s.l.* *p*[2] A Q. Apronio *Madv. edd.*: Atque Apronio *Opk al.*: quo Apronio *V*: a quo Apr. *coni. Klotz* 24 in custodiis *V* (§ 140 *infra*) 25 condicionem *VO*: -es *rell.* 26 depectus *p* (*corr. ex* depactus): despectus *V*: deiectus *cO*

Nam quid ego de Q. Lollio, iudices, dicam, equite Ro- 25 61
mano spectato atque honesto? Clara res est quam dicturus sum, tota Sicilia celeberrima atque notissima. Qui cum araret in Aetnensi, cumque is ager Apronio cum ceteris agris esset traditus, equestri vetere illa auctoritate et gratia fretus adfirmavit se decumanis plus quam deberet non daturum. Refertur eius sermo ad Apronium. Enim vero iste ridere ac mirari Lollium nihil de Matrinio, nihil de ceteris rebus audisse. Mittit ad hominem Venerios. Hoc quoque attendite, apparitores a praetore adsignatos habuisse decumanum, si hoc mediocre argumentum videri potest istum decumanorum nomine ad suos quaestus esse abusum. Adducitur a Veneriis atque adeo attrahitur Lollius, commodum cum Apronius e palaestra redisset, et in triclinio quod in foro Aetnae straverat recubuisset. Statuitur Lollius in illo tempestivo gladiatorum convivio. Non meher- 62
cule haec quae loquor crederem, iudices, tametsi vulgo audieram, nisi mecum ipse senex, cum mihi atque huic voluntati accusationis meae lacrimans gratias ageret, summa cum auctoritate esset locutus. Statuitur, ut dico, eques Romanus annos prope LXXXX natus in Aproni convivio, cum interea Apronius caput atque os suum unguento confricaret. 'Quid est, Lolli?' inquit; 'tu nisi malo coactus recte facere nescis?' Homo quid ageret, taceret responderet, quid faceret denique illa aetate et auctoritate praeditus nesciebat. Apronius interea cenam ac pocula poscebat; servi autem eius, qui et moribus isdem essent quibus dominus et eodem genere ac loco nati, praeter oculos Lolli haec omnia ferebant. Ridere convivae, cachinnare ipse Apronius, nisi forte existimatis eum in vino

1 dicam iudices *O* (§§ 25, 80) 11 hoc *VcO*: *om. p rell.* 13 commodum *Lamb. marg.* 1584: commodo *O* (*i.e.* -dū): commode *p rell. praeter V* postmodum. (Postmodum cum . . . recubuisset, statuitur *Klotz*) 16 mehercle *O* 19 lacrumans *V* 22 confricaret *O*: perfricaret *p rell.* 23 Quid est . . . taceret *in mg. p*²: *om. q*

ac lu*do* non risisse qui nunc in periculo atque exitio suo risum tenere non possit. Ne multa, iudices: his contumeliis scitote Q. Lollium coactum ad Aproni leges con-
63 dicionesque venisse. Lollius aetate et morbo impeditus ad testimonium dicendum venire non potuit. Quid opus est Lollio? Nemo hoc nescit, nemo tuorum amicorum, nemo abs te productus, nemo abs te interrogatus nunc se primum hoc dicet audire. M. Lollius, filius eius, adulescens lectissimus, praesto est: huius verba audietis. Nam Q. Lollius, eius filius, qui Calidium accusavit, adulescens et bonus et fortis et in primis disertus, cum his iniuriis contumeliisque commotus in Siciliam esset profectus, in itinere occisus est. Cuius mortis causam fugitivi sustinent, re quidem vera nemo in Sicilia dubitat quin eo sit occisus quod habere clausa non potuerit sua consilia de Verre. Iste porro non dubitabat quin is, qui alium antea studio adductus accusasset, sibi advenienti praesto esset futurus, cum esset parentis iniuriis et domestico dolore commotus.

26 64 Iamne intellegitis, iudices, quae pestis, quae immanitas in vestra antiquissima fidelissima proximaque provincia versata sit? iam videtis quam ob causam Sicilia, tot hominum antea furta rapinas iniquitates ignominiasque perpessa, hoc non potuerit novum ac singulare atque incredibile genus iniuriarum contumeliarumque perferre? Iam omnes intellegunt cur universa provincia defensorem suae salutis eum quaesiverit cuius iste fidei diligentiae perseverantiae nulla ratione eripi possit. Tot iudiciis interfuistis, tot homines nocentis et improbos accusatos et vestra et supe-

1 atque *O* ludo *scripsi*: lucro *cOπ*: lustro *Lgg.* 5, 27: lustris *Muell.*: luxu *vulg.* 2 istis *O* 8 hoc dicet *p rell.* (*prob. Ziel. p.* 195): diceret (*om.* hoc) *O* 10 eiusdem *O* 11 ac in primis *O* contumeliis iniuriisque *O* (§ 95 *infra*) 16 ante *πk* (ii, § 82) 18 et domestico *s.l.* p^1 20 nostra *O* (§ 57 *supra*) 21 iamne *al. in mg. Lamb.* 1584 22 furta antea *O* 24 perferre *cO*: ferre *p rell.*

riorum memoria scitis esse: ecquem vidistis, ecquem audistis in tantis furtis, in tam apertis, in tanta audacia, in tanta impudentia esse versatum? Apronius stipatores 65 Venerios secum habebat; ducebat eos circum civitates; publice sibi convivia parari, sterni triclinia, et in foro sterni iubebat; eo vocari homines honestissimos non solum Siculos sed etiam equites Romanos, ut, quicum vivere nemo umquam nisi turpis impurusque voluisset, ad eius convivium spectatissimi atque honestissimi viri tenerentur. Haec tu, omnium mortalium profligatissime ac perditissime, cum scires, cum audires cotidie, cum videres, si sine tuo quaestu maximo fierent, cum tanto periculo tuo fieri paterere atque concederes? Tantum apud te quaestus Aproni, tantum eius sermo inquinatissimus et blanditiae flagitiosae valuerunt ut numquam animum tuum cura tuarum fortunarum cogitatioque tangeret? Cernitis, iudices, quod et 66 quantum incendium decumanorum impetu non solum per agros sed etiam per reliquas fortunas aratorum, neque solum per bona sed etiam per iura libertatis et civitatis isto praetore pervaserit. Videtis pendere alios ex arbore, pulsari alios, *alios* autem verberari, porro alios in publico custodiri, destitui alios in convivio, condemnari alios a medico et praecone praetoris; bona tamen interea nihilo minus eorum omnium ex agris auferri ac diripi. Quid est hoc? populi Romani imperium? praetoriae leges, iudicia? [socios fidelis, pro-

2 in tanta audac. in tanta impud. *cO*: in tanta impud. *om. rell.*: tanta aud. tanta imp. *vulg.* 3 esse versatum *om. O*: *secl. Muell. Ziel. p.* 195 5 apparari *Muell.* (ii, i, § 65) 6 eo vocari *O*: evocari *p rell.*: eo evocari *Muell.* 7 quicum *cO*: quocum *p rell.* vivere *cO*: inire convivium *p rell.* 10 ac *codd.*: et *edd.* 12 tuo periculo *O* 15 tuarum fort. *p rell. praeter O* (*pr.* fortunarum tuarum: *dein corr. m.* 1; *Div.* § 2) 18 neque *cOk*: non *p rell.* 20 alios, alios autem *scripsi*: alios autem *codd. praeter O* (autem alios): alios aut etiam *Francius* 25 pretor imperium *O* (*cC, credo,* P·R·) praetoriae leges *scripsi, O secutus, in quo est* ·p̄r·, *ut* iii, § 17: populi Romani leges *rell., edd.* socios (sotios) *O*: *om. rell.*: iudicia. *in* socios fidelis, provinciam suburbanam *Muell.*, *Halmium secutus*: leges? iudicia? socii fideles? provincia suburbana? *vulg.*

vincia suburbana]. Nonne omnia potius eius modi sunt quae, si Athenio rex fugitivorum vicisset, in Sicilia non fecisset? Non, inquam, iudices, esset ullam partem istius nequitiae fugitivorum insolentia consecuta.

27 Privatim hoc modo: quid? publice civitates tractatae quem ad modum sunt? Audistis permulta, iudices, testi-
67 monia civitatum, et reliquarum audietis. Ac primum de Agyrinensi populo fideli et inlustri breviter cognoscite. Agyrinensis est in primis honesta Siciliae civitas hominum ante hunc praetorem locupletium summorumque aratorum. Eius agri decumas cum emisset idem Apronius, Agyrium venit. Qui cum apparitoribus eo et vi ac minis venisset, poscere pecuniam grandem coepit ut accepto lucro discederet; nolle se negoti quicquam habere dicebat, sed accepta pecunia velle quam primum in aliam civitatem occurrere. Sunt omnes Siculi non contemnendi, si per nostros magistratus liceat, sed homines et satis fortes et plane frugi ac sobrii, et in primis haec civitas de qua loquor,
68 iudices. Itaque homini improbissimo respondent Agyrinenses sese decumas ei quem ad modum deberent daturos: lucrum, cum ille magno praesertim emisset, non addituros.
28 Apronius certiorem facit istum cuia res erat. Statim, tamquam coniuratio aliqua Agyri contra rem publicam facta aut legatus praetoris pulsatus esset, ita Agyrio magistratus et quinque primi accitu istius evocantur. Veniunt Syracusas; praesto est Apronius; ait eos ipsos qui venissent contra edictum praetoris fecisse. Quaerebant, quid? Respondebat

1 sunt *om. O edd.* 2 rex fugitiv. *cO*: *om. rell. edd.* 12 eo et vi ac minis *scripsi* (et cum vi *Halm*): eo et cum agminis *V*: eo cum vi ac minis *pqk forte recte* (*cf.* ii, § 42): vi ac minis eo *O et Lamb. in mg.* 1584 (*Cl. Rev.* xviii. *p.* 26) 15 velle *cO*: *om. p vulg.* in aliam civ. occurrere *V*: in *om. p rell.*: aliam civ. occupare *O edd. recc.* 16 omnes *VO*: homines *p rell.* 17 et (*ante* satis) *om. V*: et fortes satis *πk sed cum signis transp. p* et satis plane *p codd. praeter V, in quo est* sed plane (*Am. J. Ph.* xxviii. 144) 19 homini *VcO*: homini impr. *p rell.* 21 praes. magno *O* 22 erat *VO*: erat quid rei esset *p rell.*

se ad recuperatores esse dicturum. Iste aequissimus homo formidinem illam suam miseris Agyrinensibus iniciebat: recuperatores se de cohorte sua daturum minabatur. Agyrinenses, viri fortissimi, iudicio se passuros esse dicebant. Ingerebat iste Artemidorum Cornelium medicum et Tlepolemum 69 Cornelium pictorem et eius modi recuperatores, quorum civis Romanus nemo erat, sed Graeci sacrilegi iam pridem improbi, repente Cornelii. Videbant Agyrinenses, quicquid ad eos recuperatores Apronius attulisset, illum perfacile probaturum: condemnari cum istius invidia infamiaque malebant quam ad eius condiciones pactionesque accedere. Quaerebant quae in verba recuperatores daret. Respondebat, SI PARERET ADVERSVS EDICTVM FECISSE; qua in re in iudicio dicturum esse aiebat. Iniquissimis verbis, improbissimis recuperatoribus conflictari malebant quam quicquam cum isto sua voluntate decidere. Summittebat iste Timarchidem qui moneret eos, si saperent, ut transigerent. Pernegabant. 'Quid ergo? in singulos HS quinquagenis milibus damnari mavultis?' Malle dicebant. Tum iste clare omnibus audientibus, 'Qui damnatus erit,' inquit, 'virgis ad necem caedetur.' Hic illi flentes rogare atque orare coeperunt ut sibi suas segetes fructusque omnis arationesque vacuas Apronio tradere liceret, ut ipsi sine ignominia molestiaque discederent.

Hac lege, iudices, decumas vendidit Verres. Dicat licet 70 Hortensius, si volet, magno Verrem decumas vendidisse. Haec condicio fuit isto praetore aratorum, ut secum prae- 29

4 iudicio *VO* (iii, § 60): iudicium *p rell.* 5, 6 Artemidorum. . . . pictorem *VO* (*nisi quod* Artemidolorum *habet V*, ut ·T· lepodemum *O*): Artemidorum medicum Cornelium pictorem et Tlepolemum *p rell.* 6 eiusmodi *O*: huiusce modi *V*: huiusm. *p* (ii, § 184) 13 si pareret *cO* (separēt) *al.* (§ 55 *supra*; *Div.* § 56): si paret *V edd.* qua in re *πk*: in qua re *V*: qua re *cO*: quae (δ) se in iud. *Lamb. in mg.* 1584 (*falso ex N*) 14 aiebat *VcO*: dicebat *rell.* (§ 55 *supra*) 22 suas sibi *O* 25 Licet dicat *O* 26 decumas *VcO*: *om. rell.*

clare agi arbitrarentur si vacuos agros Apronio tradere liceret; multas enim cruces propositas effugere cupiebant. Quantum Apronius edidisset deberi, tantum ex edicto dandum erat. Etiamne si plus edidisset quam quantum natum esset? Etiam, quando magistratus ex istius edicto exigere debebant. At arator repetere poterat. Verum Artemidoro recuperatore. Quid si minus dedisset arator quam poposcisset Apronius? Iudicium in aratorem in quadruplum. Ex quo iudicum numero? Ex cohorte praetoria praeclara hominum honestissimorum. Quid amplius? Minus te iugerum professum esse dico: recuperatores reice, quod adversus edictum feceris. Ex quo numero? Ex eadem cohorte. Quid erit extremum? Si damnatus eris, atque adeo cum damnatus eris,—nam dubitatio damnationis illis recuperatoribus quae poterat esse?—virgis te ad necem caedi necesse erit. His legibus, his condicionibus erit quisquam tam stultus qui decumas venisse arbitretur, qui aratori novem partis reliquas factas esse existimet, qui non intellegat istum sibi quaestui praedaeque habuisse bona possessiones fortunasque aratorum? Virgarum metu Agyrinenses quod imperatum esset facturos se esse dixerunt.

30 Accipite nunc quid imperarit, et dissimulate, si potestis,
71 vos intellegere ipsum praetorem, id quod tota Sicilia perspexit, redemptorem decumarum atque adeo aratorum dominum ac regem fuisse. Imperat Agyrinensibus ut decumas ipsi publice accipiant, Apronio lucrum dent. Si magno emerat, quoniam tu es qui diligentissime pretia exquisisti, qui, ut ais, magno vendidisti, quare putabas

3, 4 edixisset *V* 5 Etiam quando mag. *V*: Etiam. Quo modo? Magistr. *p rell.* (*cf.* iii, § 3) istius *VcO*: ipsius *p rell.* 6 At arator *VO*: ab aratore petere *p rell.* poterat poterat vero *V* 7 dedisset (edid. *O*) arator *VO*: arator dedisset *p rell.* 14 atque adeo cum damnatus eris *V*: *om. p rell.* 20 fortunasque *O*: fortunas *rell.* 23 id quod . . . perspexit *O*: et quod . . . perspexerit *p rell.* 27 pretia dilig. *O*

emptori lucrum addi oportere? Esto, putabas: quam ob rem imperabas ut adderent? quid est aliud capere et conciliare pecunias, in quo te lex tenet, si hoc non est, vi atque imperio cogere invitos lucrum dare alteri, hoc est pecuniam dare? Quid tum? Apronio, deliciis praetoris, lucelli 72
aliquid iussi sunt dare. Putatote Apronio datum, si Apronianum lucellum ac non praetoria praeda vobis videbitur. Imperas ut decumas accipiant, Apronio dent lucri tritici medimnum $\overline{\text{XXXIII}}$. Quid est hoc? Vna civitas ex uno agro plebis Romanae prope menstrua cibaria praetoris imperio donare Apronio cogitur. Tu magno decumas vendidisti, cum tantum lucri decumano sit datum? Profecto, si pretium exquisisses diligenter tum cum vendebas, $\overline{\text{X}}$ medimnum potius addidissent quam HS $\overline{\text{DC}}$ postea. Magna praeda videtur: audite reliqua et diligenter attendite, quo minus miremini Siculos re necessaria coactos auxilium a patronis, ab consulibus, ab senatu, ab legibus, ab iudiciis petivisse. Vt probaret Apronius hoc triticum quod ei 73
dabatur, imperat Agyrinensibus Verres ut in medimna singula dentur Apronio HS. Quid est hoc? tanto numero 31
frumenti lucri nomine imperato et expresso, nummi praeterea exiguntur ut probetur frumentum? An poterat non modo Apronius, sed quivis, exercitui si metiendum esset, improbare Siculum frumentum, quod illi ex area, si vellet, admetiri licebat? Frumenti tantus numerus imperio tuo datur et cogitur. Non est satis; nummi praeterea imperantur. Dantur. Parum est. Pro decumis hordei alia pecunia cogitur; iubes HS $\overline{\text{XXX}}$ lucri dari. Ita ab una

2 et *om.* *O* (*cf.* § 91) 5 Quid tum Apr. *O*: age quid tum si Apr. *p rell.* 8 lucri *O*: lucrum *rell.* 9 medimnum (*et* 13) *Hotom. edd.*: medium *O*: medimna *rell.* hoc est *O* (iv, § 143) 11 cogitur? *Muell.* 17 ab consul. *cO*: consul. *p rell.* 21 lucri nomine *cO*: in luc. nom. *pk* 22 exiguntur *O*, *al. in mg.* *Lamb.* 1584: -entur, -antur *p rell.* 23 metiendum *cO*: metiundum *p rell.* 25 metiri *O*

civitate vi minis imperio iniuriaque praetoris eripiuntur tritici medimnum XXXIII et praeterea HS LX. At haec obscura sunt? aut, si omnes homines velint, obscura esse possunt? quae tu palam egisti, in conventu imperasti, omnibus inspectantibus coegisti; qua de re Agyrinenses magistratus et quinque primi, quos tu tui quaestus causa evocaras, acta et imperia tua domum ad senatum suum renuntiaverunt; quorum renuntiatio legibus illorum litteris publicis mandata est; quorum legati, homines nobilissimi,
74 Romae sunt, qui hoc idem pro testimonio dixerunt! Cognoscite Agyrinensium publicas litteras, deinde testimonium publicum civitatis. Recita. *LITTERAE PVBLICAE, TESTIMONIVM PVBLICVM.* Animadvertistis in hoc testimonio, iudices, Apollodorum, cui Pyragro cognomen est, principem suae civitatis, lacrimantem testari ac dicere numquam post populi Romani nomen ab Siculis auditum et cognitum Agyrinensis contra quemquam infimum civem Romanum dixisse aut fecisse quippiam, qui nunc contra praetorem populi Romani magnis iniuriis et magno dolore publice testimonium dicere cogerentur. Vni mehercule huic civitati, Verres, obsistere tua defensio non potest; tanta auctoritas est in eorum hominum fidelitate, tantus dolor in iniuria, tanta religio in testimonio. Verum non una te tantum, sed universae similibus adflictae iniuriis et incommodis civitates legationibus ac testimoniis publicis persequuntur.

32 75 Etenim deinceps videamus Herbitensis civitas honesta et antea copiosa quem ad modum spoliata ab isto ac vexata sit. At quorum hominum! summorum aratorum, remotissimorum a foro, iudiciis, controversiis, quibus parcere et consulere, homo impurissime, et quod genus hominum

2 *malim* At haec obscura sunt. *Num*, si omnes ... esse possunt quae tu &c.? 12 Recita ... publicum *om. O et (in lac.)* π 14 nomen *cO* 21 defensio non potest *O* (*Cluent.* § 48): defensione non potest *p*: defensione non potes *rell.* 23 tantum *c*, tm̄ *O*: *om. Vp rell.* 24 iniuriis et *V*: *om. p rell.* civitates *VO*; *om. p rell.* 30 et *om. V*

studiosissime conservare debuisti. Primo anno venierunt eius agri decumae tritici modium $\overline{\text{XVIII}}$. Atidius, istius item minister in decumis, cum emisset et praefecti nomine cum venisset Herbitam cum Veneriis, locusque ei publice quo deverteretur datus esset, coguntur Herbitenses ei lucri dare tritici modium $\overline{\text{XXXVIII}}$DCCC, cum decumae venissent tritici modium $\overline{\text{XVIII}}$. Atque hoc tantum lucri coguntur dare publice tum cum iam privatim aratores ex agris spoliati atque exagitati decumanorum iniuriis profugissent. Anno 76
secundo cum emisset Apronius decumas tritici modium $\overline{\text{XXV}}$DCCC et ipse Herbitam cum illa sua praedonum copia manuque venisset, populus publice coactus est ei conferre lucri tritici modium $\overline{\text{XXI}}$ et accessionis HS ∞ ∞. De accessione dubito an Apronio ipsi data sit merces operae atque impudentiae: de tritici quidem numero tanto quis potest dubitare quin ad istum praedonem frumentarium sicut Agyrinense frumentum pervenerit? Anno tertio vero in hoc agro 33
consuetudine usus est regia. Solere aiunt reges barbaros Persarum ac Syrorum pluris uxores habere, his autem uxoribus civitates attribuere hoc modo: haec civitas mulieri in redimiculum praebeat, haec in collum, haec in crinis. Ita populos habent universos non solum conscios libidinis suae, verum etiam administros. Eandem istius, qui se 77
regem Siculorum esse dicebat, licentiam libidinemque fuisse cognoscite.

Aeschrionis Syracusani uxor est Pipa, cuius nomen istius nequitia tota Sicilia pervulgatum est; de qua muliere versus plurimi supra tribunal et supra praetoris caput scribebantur.

2 modium *Zumpt, edd.*: ·N· *O*: me. (medimnum) *V*: medimna *rell.* istius item *V p rell.*: item istius *cO* 5 lucri dare ei *O* 6 modium *edd.*: M *V*: m̊ *c*: n̊ *O*: modios *p rell.* xxxviii·d·$\overline{\text{ccc}}$ *O*: $\overline{\text{xxxvii}}$ mil. *p vulg.* 8 cum iam *cOp*: cum *V* privati *cO* 11 xxv·d·ccc *O*: $\overline{\text{xxv}}$· milia· dccc *p*: xxv mil. *q* illa sua *VcO*: illa *p rell.* 19 is *V* 20 mulieri in *Hotom.*: mulierem *V*: mulieri *p rell.* 26 Hippa? *Zielinski* 27 pervulgatum *p et pler.*: pervagatum et pervulgatum *V* (iii, § 129; iv, § 64)

Hic Aeschrio, Pipae vir adumbratus, in Herbitensibus decumis novus instituitur publicanus. Herbitenses cum viderent, si ad Aeschrionem pretium resedisset, se ad arbitrium libidinosissimae mulieris spoliatum iri, liciti sunt usque adeo quoad se efficere posse arbitrabantur. Supra adiecit Aeschrio; neque enim metuebat, ne praetore Verre decumana mulier damno adfici posset. Addicitur medimnum $\overline{\text{VIII}}$C, dimidio fere pluris quam superiore anno. Aratores funditus evertebantur, et eo magis quod iam superioribus annis adflicti erant ac paene perditi. Intellexit iste ita magno venisse ut amplius ab Herbitensibus exprimi non posset: demit de capite medimna DC, iubet in tabulas pro medimnum $\overline{\text{VIII}}$C referri $\overline{\text{VII}}$D.

34 Hordei decumas eiusdem agri Docimus emerat. Hic est
78 Docimus ad quem iste deduxerat Tertiam, Isidori mimi filiam, vi abductam ab Rhodio tibicine. Huius Tertiae plus etiam quam Pipae, plus quam ceterarum, ac prope dicam tantum apud istum in Siciliensi praetura auctoritas potuit quantum in urbana Chelidonis. Veniunt Herbitam duo praetoris aemuli non molesti, muliercularum deterrimarum improbissimi cognitores; incipiunt postulare, poscere, minari; non poterant tamen, cum cuperent, Apronium imitari; Siculi Siculos non tam pertimescebant. Cum omni ratione tamen illi calumniarentur, promittunt Herbitenses vadimonium Syracusas. Eo posteaquam ventum est, coguntur Aeschrioni, hoc est Pipae, tantum dare quantum erat de capite demptum, tritici modium $\overline{\text{III}}$DC. Mulierculae publicanae noluit ex decumis nimium lucri dare, ne forte ab nocturno suo quaestu
79 animum ad vectigalia redimenda transferret. Transactum putabant Herbitenses, cum iste, 'Quid? de hordeo,' inquit,

3 resedisset *VO* : redisset *p rell.* 5 usque adeo *V* : usque eo *p rell.* Supraiecit *O Arus. Mess.* 7 med. $\overline{\text{VIII}}$C *cO* : medimnis ∞ ∞ *p* 9 et eo *codd. praeter V* (adeo) 14 emerat ... Docimus *s.l. p²* 22 imitari Apronium *O* (§ 213 *infra*) 23 tam *om. V* illi tamen *O* 30 Quid? *Muell.* (§§ 128, 139 *infra*) : *sine interrog. vulg.*

'et de Docimo, amiculo meo, quid cogitatis?' Atque hoc agebat in cubiculo, iudices, atque in lecto suo. Negabant illi quicquam sibi esse mandatum. 'Non audio: numerate HS. $\overline{XII}$.' Quid facerent miseri, aut quid recusarent? praesertim cum in lecto decumanae mulieris vestigia viderent recentia, quibus illum inflammari ad perseverandum intellegebant. Ita civitas una sociorum atque amicorum duabus deterrimis mulierculis Verre praetore vectigalis fuit.

Atque ego nunc eum frumenti numerum et eas pecunias publice decumanis ab Herbitensibus datas esse dico; quo illi frumento et quibus pecuniis tamen ab decumanorum iniuriis civis suos non redemerunt. Perditis enim iam et direptis aratorum bonis, haec decumanis merces dabatur ut aliquando ex eorum agris atque ex urbibus abirent. Itaque 80 cum Philinus Herbitensis, homo disertus et prudens et domi nobilis, de calamitate aratorum et de fuga et de reliquorum paucitate publice diceret, animadvertistis, iudices, gemitum populi Romani, cuius frequentia huic causae numquam defuit. Qua de paucitate aratorum alio loco dicam: nunc 35 illud quod praeterii non omnino relinquendum videtur. Nam, per deos immortalis, quod de capite iste dempsit, quo tandem modo vobis non modo ferendum, verum etiam audiendum videtur? Vnus adhuc fuit post Romam con- 81 ditam,—di immortales faxint, ne sit alter!—cui res publica totam se traderet temporibus et malis coacta domesticis, L. Sulla. Hic tantum potuit ut nemo illo invito nec bona nec patriam nec vitam retinere posset; tantum animi habuit ad audaciam ut dicere in contione non dubitaret, bona civium Romanorum cum venderet, se praedam suam vendere. Eius omnis res gestas non solum obtinemus, verum

1 et de *cO* : et *rell.* 2 lectulo *δ* 4 $\overline{XII}$ *cO* : $\overline{XV}$ *rell.* 5 lectulo *π* 9 pecunias publice *O* : publ. pec. *rell.* 12 iam *cO* : *om. p rell.* 17 gemitum iudices *O* (§§ 25, 61) 20 paene praeterii *falso vulg.* 21 iste *cO* : ipsi *p rell.* 25 totam se *Oπ* : se totam *edd.*

etiam propter maiorum incommodorum et calamitatum metum publica auctoritate defendimus; unum hoc aliquot senatus consultis reprehensum, decretumque est ut, quibus ille de capite dempsisset, ii pecunias in aerarium referrent. Statuit senatus hoc ne illi quidem esse licitum cui concesserat omnia, a populo factarum quaesitarumque rerum
82 summas imminuere. Illum viris fortissimis iudicarunt patres conscripti remittere de summa non potuisse: te mulieri deterrimae recte remisisse senatores iudicabunt? Ille, de quo legem populus Romanus iusserat ut ipsius voluntas ei posset esse pro lege, tamen in hoc uno genere veterum religione legum reprehenditur: tu, qui omnibus legibus implicatus tenebare, libidinem tibi tuam pro lege esse voluisti? In illo reprehenditur, quod ex ea pecunia remiserit quam ipse quaesierat: tibi concedetur, qui de capite vectigalium populi Romani remisisti?

36 83 Atque in hoc genere audaciae multo etiam impudentius in decumis Acestensium versatus est; quas cum addixisset eidem illi Docimo, hoc est Tertiae, tritici modium $\bar{V}$, et accessionem ascripsisset HS MD, coegit Acestensis a Docimo tantundem publice accipere; id quod ex Acestensium publico testimonio cognoscite. Recita. *TESTIMONIVM PVBLICVM.* Audistis quanti decumas acceperit a Docimo civitas, tritici modium $\bar{V}$ et accessionem: cognoscite nunc quanti se vendidisse rettulerit. LEX DECVMIS VENDVNDIS C. VERRE PR. Hoc nomine videtis tritici modium CIↃ·CIↃ CIↃ de capite esse dempta, quae cum de populi Romani victu, de vectigalium nervis, de sanguine detraxisset aerari, Tertiae mimae condonavit. Vtrum impudentius ab sociis

3 consultis senatus *O* 5 hoc, ne illi *edd. pler.* (*sed cf. e.g.* § 169 *infra*) 6 a *om. p* ab ipso fact. *coni. Hotom.* 10 legem *cO* : lege *p rell.* 13 tuam tibi *O* 19 Tertiae *cO* : *om. p rell.* 22 Rec. test. pub. *p* (*man. rec. in lacuna ut* § 168 *infra*) : *om. rell.* 26 videtis *cO* : vidistis *p rell.* mod. $\overline{VIIII}$ *O* : modios ∞ ∞ ∞ milia *p*

abstulit an turpius meretrici dedit an improbius populo Romano ademit an audacius tabulas publicas commutavit? Ex horum severitate te ulla vis eripiet aut ulla largitio? Non eripiet. Sed si eripuerit, non intellegis haec quae iam dudum loquor ad aliam quaestionem atque ad peculatus iudicium pertinere? Itaque hoc mihi reservabo genus 84 totum integrum: ad illam quam institui causam frumenti ac decumarum revertar.

Qui cum agros maximos et feracissimos per se ipsum, hoc est per Apronium, Verrem alterum, depopularetur, ad minores civitates habebat alios quos tamquam canis immitteret, nequam homines et improbos, quibus aut frumentum aut pecuniam publice cogebat dari. A. Valentius est in 37 Sicilia interpres, quo iste interprete non ad linguam Graecam, sed ad furta et flagitia uti solebat. Fit hic interpres, homo levis atque egens, repente decumanus; emit agri Liparensis miseri atque ieiuni decumas tritici medimnis DC. Liparenses vocantur; ipsi accipere decumas et numerare Valentio coguntur lucri HS $\overline{XXX}$. Per deos immortalis, utrum tibi sumes ad defensionem, tantone minoris te decumas vendidisse ut ad medimna DC HS $\overline{XXX}$ lucri statim sua voluntate civitas adderet, hoc est tritici medimnum $\overline{II}$, an, cum magno decumas vendidisses, te expressisse ab invitis Liparensibus hanc pecuniam? Sed quid ego ex 85 te quaero quid defensurus sis, potius quam cognoscam ex ipsa civitate quid gestum sit? Recita testimonium publicum Liparensium, deinde quem ad modum nummi Valentio sint dati. TESTIMONIVM PVBLICVM. QVO MODO SOLVTVM SIT, EX LITTERIS PVBLICIS. Etiamne haec tam parva civitas, tam procul a manibus tuis atque a conspectu

3, 4 eripiat . . . eripit *O* 7 totum integrum *VO*: int. totum *p rell.* 9 et *VO*: ac *p rell.* 15 hic interpres *VO*: int. hic *p rell.* 22 med' *Vpq*: mod' (*ut l.* 21) *Or* 30 a (*ante* conspectu) *Vpq*: *om.* *O*

remota, seiuncta a Sicilia, in insula inculta tenuique posita, cumulata aliis tuis maioribus iniuriis, in hoc quoque frumentario genere praedae tibi et quaestui fuit? Quam tu totam insulam cuidam tuorum sodalium sicut aliquod munusculum condonaras, ab hac etiam haec frumentaria lucra tamquam a mediterraneis exigebantur? Itaque qui tot annis agellos suos te praetore redimere a piratis solebant, idem se ipsos a te pretio imposito redemerunt.

38 86 Quid vero? a Tissensibus, perparva ac tenui civitate, sed aratoribus laboriosissimis frugalissimisque hominibus, nonne plus lucri nomine eripitur quam quantum omnino frumenti exararant? ad quos tu decumanum Diognetum Venerium misisti, novum genus publicani. Cur hoc auctore non Romae quoque servi publici ad vectigalia accedunt? Anno secundo Tissenses HS $\overline{\text{XXI}}$ lucri dare coguntur inviti; tertio anno $\overline{\text{XII}}$ mod. tritici lucri Diogneto Venerio dare coacti sunt. Hic Diognetus, qui ex publicis vectigalibus tanta lucra facit, vicarium nullum habet, nihil omnino peculi. Vos etiam nunc dubitate, si potestis, utrum tantum numerum tritici Venerius apparitor istius sibi acceperit an
87 huic exegerit. Atque haec ex publico Tissensium testimonio cognoscite. TESTIMONIVM PVBLICVM TISSENSIVM. Obscure, iudices, praetor ipse decumanus est, cum eius apparitores frumentum a civitatibus exigant, pecunias imperent, aliquanto plus ipsi lucri auferant quam quantum populo Romano decumarum nomine daturi sunt! Haec aequitas in tuo imperio fuit, haec praetoris dignitas, ut servos Venerios Siculorum dominos esse velles; hic dilectus,

1 posita in loco *V* 7 te praetore *VO* : ante te pr. *p rell.* piratis *VcO* : privatis *p rell.* 8 a te *p rell.* *praeter V* (ab te) : abs te *vulg.* 9 vero *VcO* : ergo *p rell.* sed *VcO* : et *p rell.* 11 omnino frumenti *VO* : frum. omn. *p rell.* 14 quoque *VcO* : *om. p rell.* accedunt *cO* : accedant *Vp rell.* 16 $\overline{\text{XII}}$ mod' *cO* : ∞ ∞ modium *p* : *varie turbant rell.* 25 lucri *cO* : *om. rell.* 26 sint *O* 27 praetoria? *Muell.*

hoc discrimen te praetore fuit, ut aratores in servorum numero essent, servi in publicanorum.

Quid? Amestratini miseri, impositis ita magnis decumis 39 88 ut ipsis reliqui nihil fieret, nonne tamen numerare pecunias coacti sunt? Addicuntur decumae M. Caesio, cum adessent legati Amestratini; statim cogitur Heraclius legatus numerare HS $\overline{\text{XXII}}$. Quid hoc est? quae est ista praeda, quae vis, quae direptio sociorum? Si erat Heraclio ab senatu mandatum ut emeret, emisset; si non erat, qui poterat sua sponte pecuniam numerare? Caesio renuntiat se dedisse. Cognoscite renuntiationem ex litteris publicis. Recita. 89 EX LITTERIS PVBLICIS. Quo senatus consulto erat hoc legato permissum? Nullo. Cur fecit? Coactus est. Quis hoc dicit? Tota civitas. Recita testimonium publicum. TESTIMONIVM PVBLICVM. Ab hac eadem civitate anno secundo simili ratione extortam esse pecuniam et Sex. Vennonio datam ex eodem testimonio cognovistis. At Amestratinos, homines tenuis, cum eorum decumas medimnis DCCC vendidisses Bariobali Venerio—cognoscite nomina publicanorum!—cogis eos plus lucri addere quam quanti venierant, cum magno venissent. Dant Bariobali medimna DCCCL, HS MD. Profecto numquam iste tam amens fuisset ut ex agro populi Romani plus frumenti servo Venerio quam populo Romano tribui pateretur, nisi omnis ea praeda servi nomine ad istum ipsum perveniret. Petrini, 90 cum eorum decumae magno addictae essent, tamen invitissimi P. Naevio Turpioni, homini improbissimo, qui iniuriarum Sacerdote praetore damnatus est, HS $\overline{\text{LII}}$ dare coacti sunt. Itane dissolute decumas vendidisti ut, cum esset medimnum HS XV, venissent autem decumae medimnum $\overline{\text{III}}$, hoc est HS $\overline{\text{XXXXV}}$, lucri decumano HS $\overline{\text{LII}}$

11, 12 Recita . . . publicis *O*: litterae publicae *p vulg.* 16 Sex. Vennonio *p al.*: Sexto Mimo *cO* 22 DCCCL *cO*: DCCC *p rell.* 28 HS $\overline{\text{LII}}$ *cO*: HS VII *p rell.*

darentur? At permagno decumas eius agri vendidisti. Videlicet gloriatur non Turpioni lucrum datum esse, sed Petrinis pecuniam ereptam.

40 Quid? Halicyenses, quorum incolae decumas dant, ipsi 91 agros immunis habent, nonne huic eidem Turpioni, cum decumae C med. venissent, HS $\overline{XV}$ dare coacti sunt? Si id quod maxime vis posses probare, haec ad decumanos lucra venisse, nihil te attigisse, tamen hae pecuniae per vim atque iniuriam tuam captae et conciliatae tibi fraudi ac damnationi esse deberent; cum vero hoc nemini persuadere possis, te tam amentem fuisse ut Apronium et Turpionem, servos homines, tuo liberumque tuorum periculo divites fieri velles, dubitaturum quemquam existimas quin illis emissariis haec 92 tibi omnis pecunia quaesita sit? Segestam item ad immunem civitatem Venerius Symmachus decumanus immittitur. Is ab isto litteras adfert, ut sibi contra omnia senatus consulta, contra omnia iura, contraque legem Rupiliam extra forum vadimonium promittant aratores. Audite litteras quas ad Segestanos miserit. LITTERAE C. VERRIS. Hic Venerius quem ad modum aratores eluserit, ex una pactione hominis honesti gratiosique cognoscite; in eodem 93 enim genere sunt cetera. Diocles est Panhormitanus, Phimes cognomine, homo inlustris ac nobilis. Arabat is agrum conductum in Segestano; nam commercium in eo agro nemini est; conductum habebat HS sex milibus. Pro decuma, cum pulsatus a Venerio esset, decidit HS $\overline{XVI}$ et *medimnis* DCLIIII. Id ex tabulis ipsius cognoscite. NOMEN DIOCLIS PANHORMITANI. Huic eidem Symmacho C. Annaeus Brocchus senator, homo eo splendore, ea virtute, qua omnes existimatis, nummos praeter frumentum coactus est

9 et *secl. Muell.* (§ 71 *supra*): esset *O* 11 et *O*: ac *p rell.* 17 contra omnia iura *om. Op* (*hic et* sen. cons.) 22 enim *p rell.*: *om. O* 23 nobilis *cO*: nobilis arator *p rell.* (*om.* Arabat) 25 Pro decuma *om. cO* 26 decidit *cO*: dedit *rell.* 27 medimnis *om. codd.* ipsius tabulis *O*

dare. Venerione servo te praetore talis vir, senator populi Romani, quaestui fuit?

Hunc ordinem si dignitate antecellere non existimabas, 41
ne hoc quidem sciebas, iudicare? Antea cum equester 94
ordo iudicaret, improbi et rapaces magistratus in provinciis inserviebant publicanis; ornabant eos qui in operis erant; quemcumque equitem Romanum in provincia viderant, beneficiis ac liberalitate prosequebantur; neque tantum illa res nocentibus proderat quantum obfuit multis, cum aliquid contra utilitatem eius ordinis voluntatemque fecissent. Retinebatur hoc tum, nescio quo modo quasi communi consilio ab illis diligenter, ut, qui unum equitem Romanum contumelia dignum putasset, ab universo ordine
malo dignus iudicaretur: tu sic ordinem senatorium de- 95
spexisti, sic ad iniurias libidinesque tuas omnia coaequasti, sic habuisti statutum cum animo ac deliberatum, omnis qui habitarent in Sicilia, aut qui Siciliam te praetore attigissent, iudices reicere ut illud non cogitares tamen, ad eiusdem ordinis homines te iudices esse venturum? in quibus si ex ipsorum domestico incommodo nullus dolor insideret, tamen esset illa cogitatio, in alterius iniuria sese despectos dignitatemque ordinis contemptam et abiectam. Quod mehercule, iudices, mihi non mediocriter ferendum videtur; habet enim quendam aculeum contumelia, quem
pati pudentes ac viri boni difficillime possunt. Spoliasti 96
Siculos; solent enim muti esse in iniuriis suis. Vexasti negotiatores; inviti enim Romam raroque decedunt. Equites Romanos ad Aproni iniurias dedisti; quid enim iam nocere possunt quibus non licet iudicare? Quid? cum senatores summis iniuriis adficis, quid aliud dicis nisi hoc, 'Cedo mihi

6 qui *cO* : quicunque *rell.* 15 libidines iniuriasque *O* (§ 63 *supra*) 17 habitarent *p rell.* : haberent *cO* (*fort.* agerent : ii, i, § 149) 18 cogitares tamen, *Muell.* : cogitares, tamen *edd.* (tandem?) 21 se *O* 26 muti *O* : multi *p rell.* in iniuriis suis *cO* : iniuriis (*sine* in) suis graves *rell.* 29 qui cum *O*

etiam istum senatorem, ut hoc amplissimum nomen senatorium non modo ad invidiam imperitorum, sed etiam ad
97 contumeliam improborum natum esse videatur?' Neque hoc in uno fecit Annaeo, sed in omnibus senatoribus, ut ordinis nomen non tantum ad honorem quantum ad ignominiam valeret. In C. Cassio, clarissimo et fortissimo viro, cum is eo ipso tempore primo istius anno consul esset, tanta improbitate usus est ut, cum eius uxor, femina primaria, paternas haberet arationes in Leontino, frumentum omne decumanos auferre iusserit. Hunc tu in hac causa testem, Verres, habebis, quoniam iudicem ne haberes pro-
98 vidisti. Vos autem, iudices, putare debetis esse quiddam nobis inter nos commune atque coniunctum. Multa sunt imposita huic ordini munera, multi labores, multa pericula non solum legum ac iudiciorum, sed etiam rumorum ac temporum: sic est hic ordo quasi propositus atque editus in altum ut ab omnibus ventis invidiae circumflari posse videatur. In hac tam misera et iniqua condicione vitae ne hoc quidem retinebimus, iudices, ut magistratibus nostris in obtinendo iure nostro ne contemptissimi ac despicatissimi esse videamur?

42
99 Thermitani miserunt qui decumas emerent agri sui. Magni sua putabant interesse publice potius quamvis magno emi quam in aliquem istius emissarium inciderent. Adpositus erat Venuleius quidam qui emeret. Is liceri non destitit; illi quoad videbatur ferri aliquo modo posse contenderunt; postremo liceri destiterunt. Addicitur Venuleio tritici medimnum VIII milibus. Legatus Posidorus renuntiat. Cum omnibus hoc intolerandum videretur, tamen

6 et fortissimo *om.* *O* § 52 *supra*: i § 44 9 arat. haberet *O* 10 decum. auferre *cO*: in decumas auferre *p rell.* 17 videatur posse *p*, *sed cum signis transp.* 18 misera atque *O edd.* iniqua *cO*: indigna *p rell.* 20 despicatissimi *cO*: despectissimi *p rell.* 24 inciderent *edd.*: incideret *O*: incidere *rell.* (ii § 91; iv § 39) 28 Pharsidorus *cO*

Venuleio dantur, ne accedat, tritici mod. $\overline{\text{VII}}$ et praeterea HS $\overline{\text{II}}$: ex quo facile apparet quae merces decumani, quae praetoris praeda esse videatur. Cedo Thermitanorum mihi litteras et testimonium. TABVLAE THERMITANORVM ET TESTIMONIVM. Imacharensis iam omni frumento ablato, 100
iam omnibus iniuriis tuis exinanitos, tributum facere miseros ac perditos coegisti, ut Apronio darent HS $\overline{\text{XX}}$. Recita et decretum de tributis et publicum testimonium. SENATVS CONSVLTVM DE TRIBVTO CONFERVNDO. TESTIMONIVM IMACHARENSIVM. Hennenses, cum decumae venissent agri Hennensis med. $\overline{\text{VIII}}$CC, Apronio coacti sunt dare tritici modium $\overline{\text{XVIII}}$ et HS III milia. Quaeso, attendite quantus numerus frumenti cogatur ex omni agro decumano. Nam per omnis civitates quae decumas debent percurrit oratio mea, et in hoc genere nunc, iudices, versor, non in quo singillatim aratores eversi bonis omnibus sint, sed quae publice decumanis lucra data sint, ut aliquando ex eorum agris atque urbibus expleti atque saturati cum hoc cumulo quaestus decederent. Calactinis quam ob rem imperasti 43 101
anno tertio ut decumas agri sui, quas Calactae dare consueverant, Amestrati M. Caesio decumano darent? quod neque ante te praetorem illi fecerant neque tu ipse hoc ita statueras antea per biennium. Theomnastus Syracusanus in agrum Mutycensem cur abs te immissus est? qui aratores ita vexavit ut illi in alteras decumas, id quod in aliis quoque civitatibus ostendam, triticum emere necessario propter inopiam cogerentur. Iam vero ex Hyblensium pactionibus 102
intellegetis, quae factae sunt cum decumano Cn. Sergio, sexiens tanto quam quantum satum sit ablatum esse ab aratoribus. Recita sationes et pactiones ex litteris publicis.

3 esse vid. praeda O (ii §§ 61, 108): praeda *abesse malit Zielinski, p.* 195   7 et decr. O : et *om. p rell.*   15 non in quo O *edd.* : in quo non *p rell.*   20 Calactę *p* : Calacte *q Prisc. edd.*   28 factae *c*O : pactae *p rell.* (partae *q*)   29 tanto O : tantum *p rell.* *An* sexiens tantum quantum ?

Cognoscite pactiones Menaenorum cum Venerio servo. Cognoscite item professiones sationum et pactiones Menaenorum. Patiemini, iudices, ab sociis, ab aratoribus populi Romani, ab eis qui vobis laborant, vobis serviunt, qui ita plebem Romanam ab sese ali volunt ut sibi ac liberis suis tantum supersit quo ipsi ali possint, ab his per summam iniuriam, per acerbissimas contumelias plus aliquanto ablatum esse quam natum sit?

103 Sentio, iudices, moderandum mihi esse iam orationi meae fugiendamque vestram satietatem. Non versabor in uno genere diutius, et ita cetera de oratione mea tollam ut in causa tamen relinquam. Audietis Agrigentinorum, fortissimorum virorum, diligentissimorum aratorum, querimonias; cognoscetis Entellinorum, hominum summi laboris summaeque industriae, dolorem et iniurias; Heracliensium, Gelensium, Soluntinorum incommoda proferentur; Catinensium, locupletissimorum hominum amicissimorumque, agros vexatos ab Apronio cognoscetis; Tyndaritanam, nobilissimam civitatem, Cephaloeditanam, Haluntinam, Apolloniensem, Enguinam, Capitinam perditas esse hac iniquitate decumarum intellegetis; Inensibus, Murgentinis, Assorinis, Helorinis, Ietinis nihil omnino relictum; Cetarinos, Scherinos, parvarum civitatum homines, omnino abiectos esse ac perditos; omnis denique agros decumanos per triennium populo Romano ex parte decuma, C. Verri ex omni reliquo vectigalis fuisse, et plerisque aratoribus nihil omnino superfuisse; si cui quid [autem] aut relictum aut remissum sit, id fuisse tantum quantum ex eo quo istius avaritia contenta fuit redundarit.

44
104 Duarum mihi civitatum reliquos feci agros, iudices, fere

3 a sociis *O* 4 eis *O* : his *π* 8 sit *om. O* : est *Halm* (*prob. Ziel. p.* 195) 9 iam mihi esse *O* 11 in causa tamen *codd.* (*O per compend.*) : tamen in causa (*quod falso dicitur in* '*N*' *fuisse*) *Iordan. Ziel.* (*l. c.*) 13 aratorum *O* : *om. π* *Fort.* diligentissimorumque quer. 14 cognoscetis *cO* : cognoscetis iudices *p rell.* 16 Gelensium *cO* : *om. π* 27 autem *om. O al.* : *ego seclusi*

optimos ac nobilissimos, Aetnensem et Leontinum. Horum ego agrorum missos faciam quaestus trienni; unum annum eligam, quo facilius id quod institui explicare possim. Sumam annum tertium, quod et recentissimus est et ab isto ita administratus ut, cum se certe decessurum videret, non laboraret si aratorem nullum in Sicilia omnino esset relicturus. Agri Aetnensis et Leontini decumas agemus. Attendite, iudices, diligenter. Agri sunt feraces, annus tertius, decumanus Apronius. De Aetnensibus perpauca 105
dicam; dixerunt enim ipsi priore actione publice. Memoria tenetis Artemidorum Aetnensem, legationis eius principem, publice dicere Apronium venisse Aetnam cum Veneriis; vocasse ad se magistratus, imperasse ut in foro sibi medio lecti sternerentur, cotidie solitum esse non modo in publico, sed etiam de publico convivari; cum in eius conviviis symphonia caneret maximisque poculis ministraretur, retineri solitos esse aratores, atque ab eis non modo per iniuriam sed etiam per contumeliam tantum exprimi frumenti quantum Apronius imperasset. Audistis haec, iudices; quae 106
nunc ego omnia praetereo et relinquo. Nihil de luxuria Aproni loquor, nihil de insolentia, nihil de permissa ab isto licentia, nihil de singulari nequitia ac turpitudine: tantum de quaestu ac lucro dicam unius agri et unius anni, quo facilius vos coniecturam de triennio et de tota Sicilia facere possitis. Sed mihi Aetnensium brevis est ratio; ipsi enim venerunt, ipsi publicas litteras deportaverunt; docuerunt vos quid lucelli fecerit homo non malus, familiaris praetoris, Apronius. Id, quaeso, ex ipsorum testimonio cognoscite.

1 Aetnensem et Leontinum *cO* : -ium et -orum *p rell.* 6 nullum in Sic. *p rell.* : in Sic. nullum *O* 11 eius *om. O* 13 magistratus *O* : -um *p rell.* 13 medio foro sibi *O* 15 eius *Oπ* : eis *Mueller non nullos codd. secutus* 16 retineri *cO* : -ere *p rell.* 21 nihil de per. ab isto licentia *πk* : *om. rell.* 23 agri . . . anni *p rell.* : anni . . . agri *O* 25 ratio *O* : oratio *p rell.* 26 deportaverunt *O* : -arunt *p rell.*

45 *Recita.* TESTIMONIVM AETNENSIVM Quid ais? Dic, dic, quaeso, clarius, ut populus Romanus de suis vectigalibus, de suis aratoribus, de suis sociis atque amicis audiat. L̄ MED., HS L̄. Per deos immortalis! unus ager uno anno trecenta milia mod. tritici et praeterea HS L̄ lucri dat Apronio! Tantone minoris decumae venierunt quam fuerunt, an, cum satis magno venissent, hic tantus tamen frumenti pecuniaeque numerus ab aratoribus per vim ablatus est? Vtrum enim
107 horum dixeris, in eo culpa et crimen haerebit. Nam illud quidem non dices—quod utinam dicas!—ad Apronium non pervenisse tantum. Ita te non modo publicis tenebo sed etiam privatis aratorum pactionibus ac litteris ut intellegas non te diligentiorem in faciendis furtis fuisse quam me in deprehendendis. Hoc tu feres? hoc quisquam defendet? hoc hi, si aliter de te statuere voluerint, sustinebunt? uno adventu ex uno agro Q. Apronium, praeter eam quam dixi pecuniam numeratam, CCC milia mod. tritici lucri nomine
108 sustulisse! Quid? hoc Aetnenses soli dicunt? Immo etiam Centuripini, qui agri Aetnensis multo maximam partem possident; quorum legatis, hominibus nobilissimis, Androni et Artemoni, senatus ea mandata dedit quae publice ad civitatem ipsorum pertinebant; de iis iniuriis quas cives Centuripini non in suis sed in aliorum finibus acceperant, senatus et populus Centuripinus legatos noluit mittere; ipsi aratores Centuripini, qui numerus est in Sicilia maximus hominum honestissimorum et locupletissimorum, tris legatos, civis suos, delegerunt, ut eorum testimonio non unius agri sed prope totius Siciliae calamitates cognosceretis. Arant enim tota Sicilia fere Centuripini, et hoc in te graviores certioresque testes sunt, quod ceterae civitates suis solum incommodis commoventur, Centuripini, quod in omnium

1 Recita Test. Aetn. δ: *om. Oπ al.* 13 faciundis fuisse furtis *O* 14 reprehendendis *p codd.* (*cf.* §§ 4, 51) 23 acceperant *O*: -unt *p rell.* 29 graviores certioresque *p rell.*: gravioresque *O*

fere finibus possessiones habent, etiam ceterarum civitatum damna ac detrimenta senserunt.

Verum, uti dixi, ratio certa est Aetnensium et publicis et 46 109
privatis litteris consignata. Meae diligentiae pensum magis in Leontino agro est exigendum propter hanc causam, quod ipsi Leontini publice non sane me multum adiuverunt; neque enim eos isto praetore hae decumanorum iniuriae laeserunt, potius etiam, iudices, adiuverunt. Mirum fortasse hoc vobis aut incredibile videatur, in tantis aratorum incommodis Leontinos, qui principes rei frumentariae fuerint, expertis incommodorum atque iniuriarum fuisse. Hoc causae est, iudices, quod in agro Leontino praeter unam Mnasistrati familiam glebam Leontinorum possidet nemo. Itaque Mnasistrati, hominis honestissimi atque optimi viri, testimonium, iudices, audistis: ceteros Leontinos, quibus non modo Apronius in agris sed ne tempestas quidem ulla nocere potuit, exspectare nolite: etenim non modo incommodi nihil ceperunt, sed etiam in Apronianis illis rapinis in quaestu sunt compendioque versati.

Quapropter, quoniam Leontina civitas me atque legatio 110
propter eam quam dixi causam defecit, mihimet ineunda ratio et via reperiunda est qua ad Aproni quaestum, sive adeo qua ad istius ingentem immanemque praedam possim pervenire. Agri Leontini decumae tertio anno venierunt tritici medimnum $\overline{\text{XXXVI}}$, hoc est tritici mod. CC et XVI milibus. Magno, iudices, magno; neque enim hoc possum negare. Itaque necesse est aut damnum aut certe non magnum lucrum fecisse decumanos; hoc enim solet usu venire iis qui magno redemerunt. Quid, si ostendo in 111
hac una emptione lucri fieri tritici mod. C? quid, si CC? quid, si CCC? quid, si CCCC milia? dubitabitis etiam cui ista

3 uti *cO* : ut *p rell.* 6 multum me *O* 7 hec *O* : haec *Mueller* 15 audistis *cO* : audietis *p rell.* 20 leont. civ. me *π al.* : me leont. civ. *O*, *ut videtur, edd.* 24 veneunt *O* 28 decumanos *O* : -um *p rell.* 31 quid, si CCC *cO* : *om. rell.*

tanta praeda quaesita sit? Iniquum me esse quispiam dicet, qui ex lucri magnitudine coniecturam capiam furti atque praedae. Quid, si doceo, iudices, eos qui $\overline{\text{cccc}}$ mod. lucri faciunt damnum facturos fuisse, si tua iniquitas, si tui ex cohorte recuperatores non intercederent, num quis poterit in tanto lucro tantaque iniquitate dubitare quin propter improbitatem tuam tam magnos quaestus feceris, propter magnitudinem quaestus improbus esse volueris?

47 112 Quo modo igitur hoc adsequar, iudices, ut sciam quantum lucri factum sit? Non ex Aproni tabulis, quas ego cum conquirerem non inveni, et cum in ius ipsum eduxi expressi ut conficere tabulas se negaret. Si mentiebatur, quam ob rem removebat, si hae tabulae nihil tibi erant obfuturae? si omnino nullas confecerat litteras, ne id quidem satis significat illum non suum negotium gessisse? Ea est enim ratio decumanorum ut sine plurimis litteris confici non possit; singula enim nomina aratorum et cum singulis pactiones decumanorum litteris persequi et conficere necesse est. Iugera professi sunt aratores omnes imperio atque instituto tuo: non opinor quemquam minus esse professum quam quantum arasset, cum tot cruces, tot supplicia, tot ex cohorte recuperatores proponerentur. In iugero Leontini agri medimnum fere tritici seritur perpetua atque aequabili satione; ager efficit cum octavo, bene ut agatur; verum ut omnes di adiuvent, cum decumo. Quod si quando accidit, tum fit ut tantum decumae sit quantum severis, hoc est ut, quot iugera
113 sint sata, totidem medimna decumae debeantur. Hoc cum ita esset, primum illud dico, pluribus milibus medimnum venisse decumas agri Leontini quam quot milia iugerum

2 capiam *cO* : faciam *rell.* 6 improbitatem *cO* : iniquitatem *p rell.* 7 tuam tam *Lamb.* : tuam *O* : tam *p rell.* 9 iudices *om. O* quantum lucri *cO* : lucri quantum *p rell.* 12 se tabulas *O* 19 omnes aratores *O* 21 supplicia *cO* : iudicia *pδ* 28 modium *cO*

sata essent in agro Leontino. Quodsi fieri non poterat ut plus quam x medimna ex iugero exararent, medimnum *autem* ex iugero decumano dari oportebat, cum ager, id quod perraro evenit, cum decumo extulisset, quae erat ratio decumanis, siquidem decumae ac non bona venibant aratorum, ut pluribus aliquanto medimnis decumas emerent quam iugera erant sata? In Leontino iugerum subscriptio ac professio non est plus $\overline{XXX}$; decumae $\overline{XXXVI}$ medimnum venierunt. Erravit an potius insanivit Apronius? Immo 48
tum insanisset, si aratoribus id quod deberent licitum esset, et non quod Apronius imperasset necesse fuisset dare.

Si ostendam minus tribus medimnis in iugerum neminem 114
dedisse decumae, concedes, opinor, ut, cum decumo fructus arationis perceptus sit, neminem minus tribus decumis dedisse. Atque hoc in benefici loco petitum est ab Apronio, ut in iugera singula ternis medimnis decidere liceret. Nam cum a multis quaterna, etiam quina exigerentur, multis autem non modo granum nullum, sed ne paleae quidem ex omni fructu atque ex annuo labore relinquerentur, tum aratores Centuripini, qui numerus in agro Leontino maximus est, unum in locum convenerunt, hominem suae civitatis in primis honestum ac nobilem, Andronem Centuripinum, legarunt ad Apronium, (eundem quem hoc tempore ad hoc iudicium legatum et testem Centuripina civitas misit), ut is apud eum causam aratorum ageret, ab eoque peteret ut ab aratoribus Centuripinis ne amplius in iugera singula quam terna medimna exigeret. Hoc vix ab Apronio in summo 115
beneficio pro iis qui etiam tum incolumes erant impetratum est. Id cum impetrabatur, hoc videlicet impetrabatur, ut

1 essent *O*: erant *p rell.* 2 exararent *cO*: ararent *p rell.* 3 autem *suppl. edd.* oportebat *O*: poterit *p rell.* (ii, i, § 75) 9 aut potius *O* 10 id *O*: *om. p rell.* 12 ostendam *O*: ostendo *p rell.* 13 decumo *cO*: decumano *p rell.* 15 Atqui *Hotom.* 18 nullum *cO*: ullum *p rell.* 28 his *Oπ*

pro singulis decumis ternas decumas dare liceret. Quodsi tua res non ageretur, a te potius postularent ne amplius quam singulas, quam ab Apronio ut ne plus quam ternas decumas darent. Nunc ut hoc tempore ea quae regie seu potius tyrannice statuit in aratores Apronius praetermittam, neque eos appellem a quibus omne frumentum eripuit, et quibus nihil non modo de fructu sed ne de bonis quidem suis reliqui fecit, ex hisce ternis medimnis, quod benefici gratiaeque causa concessit, quid lucri fiat cognoscite.

49
116 Professio est agri Leontini ad iugerum $\overline{\text{XXX}}$; haec sunt ad tritici medimnum $\overline{\text{XC}}$, id est mod. $\overline{\text{DXXXX}}$; deductis tritici mod. $\overline{\text{CCXVI}}$, quanti decumae venierunt, reliqua sunt tritici $\overline{\text{CCCXXIIII}}$. Adde totius summae DXXXX milium mod. tris quinquagesimas; fit tritici mod. $\overline{\text{XXXII}}$CCCC (ab omnibus enim ternae praeterea quinquagesimae exigebantur); sunt haec iam ad $\overline{\text{CCCLX}}$ mod. tritici. At ego $\overline{\text{CCCC}}$ lucri facta esse dixeram; non enim duco in hac ratione eos quibus ternis medimnis non est licitum decidere. Verum ut hac ipsa ratione summam mei promissi compleam, ad singula medimna multi HS binos, multi HS singulos semis accessionis cogebantur dare, qui minimum, singulos nummos. Minimum ut sequamur, quoniam $\overline{\text{XC}}$ med. duximus, acce-
117 dant eo novo pessimoque exemplo HS $\overline{\text{XC}}$. Hic mihi etiam dicere audebit magno se decumas vendidisse, cum ex eodem agro dimidio ipse plus abstulerit quam populo Romano miserit? $\overline{\text{CCXVI}}$ decumas agri Leontini vendidisti; si ex lege, magno; si ut lex esset libido tua, si ut quae dimidiae essent decumae vocarentur, parvo vendidisti; multo enim pluris fructus annui Siciliae venire potuerunt, si id te senatus aut populus Romanus facere voluisset. Etenim decumae saepe tanti venierunt, cum lege Hieronica venirent, quanti

11 id est *O* : id est tritici *p rell.* 20 HS binos multi HS singulos semis *cO* : HS duo multi HS quinque *p rell.* 26 agri Leont. decumas *O* 27 *post* tua *habent omnes codd.* parvo : *del. Madvig.* 30 saepe decumae *O*

nunc lege Verria venierunt. Cedo mihi C. Norbani decumas venditas. C. NORBANI DECVMAE VENDITAE AGRI LEONTINI. Atqui tum neque iudicium de modo iugerum dabatur, neque erat Artemidorus Cornelius recuperator, neque ab aratore magistratus Siculus tantum exigebat quantum decumanus ediderat, nec beneficium petebatur a decumano, ut in iugera singula ternis medimnis decidere liceret, nec nummorum accessionem cogebatur arator dare nec ternas quinquagesimas frumenti addere: et tamen populo Romano magnus frumenti numerus mittebatur.

Quid vero istae sibi quinquagesimae, quid porro num- 50 118
morum accessiones volunt? quo id iure atque adeo quo id potius more fecisti? Nummos dabat arator. Quo modo aut unde? qui, si largissimus esse vellet, cumulatiore mensura uteretur, ut antea solebant facere in decumis, cum aequa lege et condicione venibant. Is nummum dabat! Vnde? de frumento? quasi habuisset te praetore quod venderet. De vivo igitur erat aliquid resecandum, ut esset unde Apronio ad illos fructus arationum hoc corollarium nummorum adderetur. Iam id porro utrum libentes an inviti dabant? Libentes? amabant, credo, Apronium. Inviti? qua re nisi vi et malo cogebantur? Iam iste homo amentissimus in vendundis decumis nummorum faciebat accessiones ad singulas decumas, neque multum; bina aut terna milia nummum addebat; fiunt per triennium HS fortasse D milia. Hcc neque exemplo cuiusquam neque ullo iure fecit, neque eam pecuniam rettulit; neque hoc parvum crimen quem ad modum defensurus sit homo quisquam umquam excogitabit.

Quod cum ita sit, audes dicere te magno decumas ven- 119
didisse, cum sit perspicuum te bona fortunasque aratorum

4 neque (*ante* erat) *O* : neque enim *p rell.* 6 ab decum. *O edd.* 12 id *om. O* 13 more *cod. Francii* : ore *p rell.* 18 aliquid erat *O* 25 nummum *cO* : *om. rell.* fortasse ·d· milia *p rell.* : ·d· milia fortasse *O* 26 iure ullo *O* 29 excogitavit *codd.*

non populi Romani, sed tui quaestus causa vendidisse? Vt si qui vilicus ex eo fundo qui sestertia dena meritasset, excisis arboribus ac venditis, demptis tegulis, instrumento, pecore abalienato, domino xx milia nummum pro * miserit, sibi alia praeterea centum confecerit, primo dominus ignarus incommodi sui gaudeat vilicoque delectetur, quod tanto plus [sibi] mercedis ex fundo refectum sit, deinde, cum audierit eas res quibus fundi fructus et cultura continetur amotas et venditas, summo supplicio vilicum adficiat et secum male actum putet: item populus Romanus, cum audit pluris decumas vendidisse C. Verrem quam innocentissimum hominem cui iste successit, C. Sacerdotem, putat se bonum in arationibus fructibusque suis habuisse custodem ac vilicum; cum senserit istum omne instrumentum aratorum, omnia subsidia vectigalium vendidisse, omnem spem posteritatis avaritia sua sustulisse, arationes et agros vectigalis vastasse atque exinanisse, ipsum maximos quaestus praedasque fecisse, intelleget secum actum esse pessime, istum autem summo supplicio dignum existimabit.

51 120 Vnde ergo hoc intellegi potest? Ex hoc maxime, quod ager decumanus provinciae Siciliae propter istius avaritiam desertus est. Neque id solum accidit uti minus multis iugis ararent, si qui in agris remanserunt, sed etiam ut permulti locupletes homines, magni et navi aratores, agros latos ac fertilis desererent totasque arationes derelinquerent. Id adeo sciri facillime potest ex litteris publicis civitatum, propterea quod lege Hieronica numerus aratorum quotannis apud magistratus publice subscribitur. Recita tandem, quot acceperit aratores agri Leontini Verres: LXXXIIII. Quot anno tertio profiteantur: XXXII. Duo et quinquaginta

2 sestertia *Mueller, O secutus* (sext'tia): HS *p rell.* 6, 7 sibi *om.* *π*: plus sibi *O*: sibi plus *vulg.* 11, 12 C. *p rell.*: *om. O* (*Am. J. Ph.* xxvi, *p.* 412) 18 esse actum *O* 22 uti *cO*: uti hae *πk*: ut ei *Halm, Muell.*: uti ei *Kays.* 23 ararent *cO*: arent *p rell.* 25 relinquerent *O*

aratores ita video deiectos ut iis ne vicarii quidem successerint. Quot aratores adveniente te fuerunt agri Mutycensis? Videamus ex litteris publicis. CLXXXVII. Quid? anno tertio? LXXXVI. Centum et unum aratores unus ager istius iniuria desiderat, atque adeo nostra res publica, quoniam illa populi Romani vectigalia sunt, hunc tot patrum familias numerum desiderat et reposcit. Ager Herbitensis primo anno habuit aratores CCLII, tertio CXX: hinc CXXXII patres familias extorres profugerunt. Agyrinensis ager—quorum hominum, quam honestorum, quam locupletium!—CCL aratores habuit primo anno praeturae tuae. Quid? tertio anno? LXXX, quem ad modum legatos Agyrinensis recitare ex publicis litteris audistis. Pro di 52 121 immortales! si ex provincia tota CLXX aratores eiecisses, possesne severis iudicibus salvus esse? Vnus ager Agyrinensis CLXX aratoribus inanior cum sit, vos coniecturam totius provinciae nonne facietis? Atque hoc peraeque in omni agro decumano reperietis; quibus aliquid tamen reliqui fuerit ex magno patrimonio, eos in agris minore instrumento, minus multis iugis remansisse, quod metuebant, si discessissent, ne reliquas fortunas omnis amitterent; quibus autem iste nihil reliqui quod perderent fecerat, eos plane non solum ex agris, verum etiam ex civitatibus suis profugisse. Illi ipsi qui remanserant, vix decuma pars aratorum, relicturi agros omnes erant, nisi ad eos Metellus Roma litteras misisset se decumas lege Hieronica venditurum, et nisi ab iis hoc petivisset, ut sererent quam plurimum; quod illi semper sui causa fecerant, cum eos nemo rogaret, quam diu intellegebant sese sibi et populo Romano, non Verri et Apronio serere, impendere, laborare.

1 his *codd.* (*item l.* 27) 5 nostra *om. O* 13 litteris publicis *O* (§ 225) 14 aratores *O* : *om. p rell.* 20 iugis *cO* : locis *p rell* discessissent *O* : recess. *p rell.* : decess. *Muell.* 23 etiam *O* : *om. p rell.* 26 se *cO* : *om. p rell.* 28 sui *cO* : sua *p* (*erravit Zumpt*) *rell.* (*Div.* § 21)

122 Iam vero, iudices, si Siculorum fortunas neglegitis, si quem ad modum socii populi Romani a magistratibus nostris tractentur non laboratis, at vos communem populi Romani causam suscipite atque defendite. Eiectos aratores esse dico, agros vectigalis vexatos atque exinanitos a Verre, populatam vastatamque provinciam: haec omnia doceo litteris civitatum, ostendo testimoniis et publicis honestissimarum civitatum et privatis primariorum virorum.
53 Quid vultis amplius? Num exspectatis dum L. Metellus, is qui multos in istum testis imperio et potestate deterruit, idem absens de istius scelere, improbitate, audacia testimonium dicat? Non opinor. At is optime qui successit isti potuit cognoscere. Ita est; verum amicitia impeditur. At debet vos certiores facere quo pacto se habeat provincia.
123 Debet; verum tamen non cogitur. Num quis in Verrem L. Metelli testimonium requirit? Nemo. Num quis postulat? Non opinor. Quid? si testimonio L. Metelli ac litteris haec omnia vera esse docebo, quid dicetis? utrum Metellum falsum scribere an amicum laedendi esse cupidum, an praetorem quem ad modum provincia adflicta sit nescire? Recita litteras L. Metelli, quas ad Cn. Pompeium et M. Crassum consules, quas ad M. Mummium praetorem, quas ad quaestores urbanos misit. EPISTVLA L. METELLI. DECVMAS FRVMENTI LEGE HIERONICA VENDIDI. Cum scribit se lege Hieronica vendidisse, quid scribit? Ita se vendidisse ut omnis praeter Verrem. Cum scribit se lege Hieronica vendidisse, quid scribit? Se per istum erepta Siculis maiorum nostrorum beneficia, ius ipsorum, con-
(124) dicionem societatis, amicitiae, foederum reddidisse. Dicit quanti cuiusque agri decumas vendiderit; deinde quid

6 vastatamque *O* : vexatamque *rell.* (*Div.* §§ 2, 7) 7 docebo *c* ostendam *cO* 16 requirit *O* : requiret *p al.* 19 L. Metell. *O* 20 afflicta *cO* : adfecta *p al.* 23 urbanos *cO* : urbis *p rell.* (*utrumque, credo, ex* urb. : *cf. in Cat.* i. § 32)

scribit? Recita de epistula reliqua. SVMMA VI DATA EST A 124
ME OPERA VT QVAM PLVRIMO DECVMAS VENDEREM. Cur igitur, Metelle, non ita magno vendidisti? Quia desertas arationes, inanis agros, provinciam miseram perditamque offendisti. Quid? id ipsum quod satum est qua ratione quisquam qui sereret inventus est? Recita. Litteras ait se misisse et confirmasse, suam se interposuisse auctoritatem; tantum modo aratoribus Metellus obsides non dedit se in nulla re Verri similem futurum. At quid est tandem in quo se elaborasse dicit? Recita. VT ARATORES, QVI RELIQVI ERANT, QVAM PLVRIMVM SERERENT. Qui reliqui? quid hoc est 'reliqui'? quo ex bello, qua ex vastitate? Quaenam in Sicilia tanta clades aut quod bellum tam diuturnum, tam calamitosum te praetore versatum est ut is qui tibi successerit 'reliquos' aratores collegisse et recreasse videatur?

Cum bellis Carthaginiensibus Sicilia vexata est, et post 54 125
nostra patrumque memoria cum bis in ea provincia magnae fugitivorum copiae versatae sunt, tamen aratorum interitio facta nulla est. Tum sementi prohibita aut messe amissa fructus annuus interibat; tamen incolumis numerus manebat dominorum atque aratorum; tum qui M. Laevino aut P. Rupilio aut M'. Aquilio praetores in eam provinciam successerant aratores reliquos non colligebant. Tantone plus Verres cum Apronio provinciae Siciliae calamitatis importavit quam aut Hasdrubal cum Poenorum exercitu, aut Athenio cum fugitivorum maximis copiis, ut temporibus illis, simul atque hostis superatus esset, ager araretur omnis

1 Recita de epistula reliqua δ : *om. in lac.* *Oπ* vi *cO* : *om. p rell.* a me opera *cO* : opera a me *p rell.* 4 perditamque provinciam miseram *O* 5 offendisti *O* : offendi *p rell.* 6 Recita *om. p in lac.* 7 praesentem confirmasse *cod. Hotom.* (§ 126 *infra*) suam se *O* : suam *p rell.* 8 modo *O* : quod *p rell.* 9 nulla *om. O* Verri *p codd.* : Verris *Halm edd.* 10 elaborasse *Mueller* (ii, i, § 31) : laborasse *codd., edd.* (§ 130 *infra*) dicit *O* : dicat *p rell.* 13 Quae enim *O*

neque aratori praetor per litteras supplicaret neque eum praesens oraret ut quam plurimum sereret; nunc autem ne post abitum quidem huius importunissimae pestis quisquam reperiretur qui sua voluntate araret, pauci essent reliqui qui L. Metelli auctoritate in agros atque ad suum larem familiarem redirent?

126 His te litteris, homo audacissime atque amentissime, iugulatum esse non sentis? non vides, cum is qui tibi successit aratores reliquos appellet, hoc eum diserte scribere, reliquos hos esse non ex bello neque ex aliqua eius modi calamitate, sed ex tuo scelere, importunitate, avaritia, crudelitate? Recita cetera. TAMEN PRO EO VT TEMPORIS DIFFICVLTAS ARATORVMQVE PENVRIA TVLIT. 'Aratorum,' inquit, 'penuria.' Si ego accusator totiens de re eadem dicerem, vererer ne animos vestros offenderem, iudices. Clamat Metellus, NISI LITTERAS MISISSEM: non est satis. NISI PRAESENS CONFIRMASSEM: ne id quidem satis est. RELIQVOS, inquit, ARATORES. Reliquos? prope lugubri verbo calamitatem provinciae Siciliae significat: addit, ARATORVM 55 127 PENVRIA. Exspectate etiam, iudices, exspectate, si potestis, auctoritatem accusationis meae. Dico aratores istius avaritia eiectos: scribit Metellus 'reliquos' ab se esse confirmatos. Dico agros relictos arationesque esse desertas: scribit Metellus aratorum esse 'penuriam'. Hoc cum scribit, illud ostendit, deiectos, fortunis omnibus expulsos esse populi Romani socios atque amicos. Quibus si qua calamitas propter istum salvis vectigalibus nostris accidisset, animum advertere tamen in eum vos oporteret, praesertim cum ea lege iudicaretis quae sociorum causa esset constituta: cum vero perditis profligatisque sociis vectigalia populi Romani

5 familiarem *om.* *O* 7 homo *om.* *O* 9 haec *O* 10 eius modi *O* : huius modi *p* *rell.* 12 Recita cetera p^2 *in lac.* 14 de re eadem *p* *rell.* : eadem de re *O* 20 exspectate (*post* iudices) *cO* : *om.* *p* *rell.* 23 esse desertas *Op* *al.* : des. esse *edd.* 25 delectos *p* *al.* : deletos *O* 28 oporteret *O* : oportebat *p* *al.*

sint deminuta, res frumentaria, commeatus, copiae, salus urbis atque exercituum nostrorum in posteritatem istius avaritia interierit, saltem populi Romani commoda respicite si sociis fidelissimis prospicere non laboratis. Atque ut intelle- 128
gatis ab isto prae lucro praedaque praesenti nec vectigalium nec posteritatis habitam esse rationem, cognoscite quid ad extremum scribat Metellus. IN RELIQVVM TAMEN TEMPVS VECTIGALIBVS PROSPEXI. In reliquum tempus vectigalibus ait se prospexisse. Non scriberet se vectigalibus prospexisse nisi hoc vellet ostendere, te vectigalia perdidisse. Quid enim erat quod vectigalibus prospiceret Metellus in decumis et in tota re frumentaria, si iste non vectigalia populi Romani quaestu suo pervertisset? Atque ipse Metellus, qui vectigalibus prospicit, qui 'reliquos' aratores colligit, quid adsequitur nisi hoc, ut arent, si qui possunt, quibus aratrum saltem aliquod satelles istius Apronius reliquum fecit, qui tamen in agris spe atque exspectatione Metelli remanserunt? Quid ceteri Siculi? quid ille maximus numerus aratorum qui non modo ex agris eiecti sunt, sed etiam ex civitatibus suis, ex provincia denique bonis fortunisque omnibus ereptis profugerunt, qua ratione ii revocabuntur? Quot praetorum innocentia sapientiaque opus est ut illa aratorum multitudo aliquando in suis agris ac sedibus conlocetur?

Ac ne miremini tantam multitudinem profugisse quantam 56 129
ex litteris publicis aratorumque professionibus cognovistis, scitote tantam acerbitatem istius, tantum scelus in aratores fuisse,—incredibile dictu est, iudices, sed et factum et tota Sicilia pervagatum,—ut homines propter iniurias licentiamque decumanorum mortem sibi ipsi consciverint. Centuripinum

7 *post* Metellus *habent πk* De (ex *k*) epistula Metelli, *sed punctis supra notavit p* 9 se ait *coni. Zielinski* (*p.* 195) 12 tota *om. O* 13 quaestu suo *codd.*: suo quaestu *edd. praeter Muellerum* 24 sedilibus *O* 28 est dictu *O* 29 pervagatum *O*: pervulgatum *p rell.* (§ 77 *supra*; iv, § 64)

Dioclem, hominem locupletem, suspendisse se constat quo die sit ei nuntiatum Apronium decumas redemisse. Tyracinum, principem civitatis, eadem ratione mortem oppetisse dixit apud vos homo nobilissimus, Archonidas Helorinus, cum audisset tantum decumanum professum esse ex edicto istius sibi deberi quantum ille bonis suis omnibus efficere non posset. Haec tu, tametsi omnium hominum dissolutissimus crudelissimusque semper fuisti, tamen numquam perpeterere, propterea quod ille gemitus luctusque provinciae ad tui capitis periculum pertinebat; non, inquam, perpeterere ut homines iniuriae tuae remedium morte ac suspendio quaererent, nisi ea res ad quaestum et ad praedam tuam pertineret.

130 Quid? illud perpeterere? Attendite, iudices; omnibus enim nervis mihi contendendum est atque in hoc elaborandum, ut omnes intellegant quam improbam, quam manifestam, quam confessam rem pecunia redimere conetur. Grave crimen est hoc et vehemens et post hominum memoriam iudiciaque de pecuniis repetundis constituta gravissi-
57 mum, praetorem socios habuisse decumanos. Non hoc nunc primum audit privatus de inimico, reus ab accusatore: iam antea in sella sedens praetor, cum provinciam Siciliam obtineret, cum ab omnibus non solum, id quod commune est, propter imperium, sed etiam, id quod istius praecipuum est, propter crudelitatem metueretur, miliens audivit, cum eius animum ad persequendum non neglegentia tardaret, sed conscientia sceleris avaritiaeque suae refrenaret. Loquebantur enim decumani palam, et praeter ceteros is qui apud

3 principem *O* : primum *p rell.* 5 decumanum *O* : decumarum *p rell.* 9 ille *cO* : illi *p rell.* 10 pertinebat *VcO* : -ant *p rell.* 14 perpeterere *p* : paterere *O* : pertinerere *V* 15 mihi nervis *O* contendendum *codd.* : connitendum *vulg.* elaborandum *Vp* : labor. *rell.* (§ 124 *supra* : v, § 126) 20 Non nunc primum audit hoc *c* 22 ante *V* (§ 24 *supra*) 27 refrenaret *VcO* : frenaret *p rell.*

istum plurimum poterat maximosque agros populabatur, Apronius, perparvum ex illis magnis lucris ad se pervenire, praetorem esse socium. Hoc cum palam decumani tota 131
provincia loquerentur tuumque nomen in re tam turpi nefariaque interponerent, nihilne tibi venit in mentem existimationi tuae consulere, nihil denique capiti ac fortunis tuis providere? cum tui nominis terror in auribus animisque aratorum versaretur, cum decumani aratoribus ad pactiones faciendas non suam vim, sed tuum scelus ac nomen opponerent. Ecquod iudicium Romae tam dissolutum, tam perditum, tam nummarium fore putasti, quo ex iudicio te ulla Salus servare posset? cum planum fieret, decumis contra instituta leges consuetudinemque omnium venditis, in aratorum bonis fortunisque diripiendis decumanos dictitasse tuas esse partis, tuam rem, tuam praedam, idque te tacuisse et, cum dissimulare non posses, potuisse tamen perpeti et perferre, quod magnitudo lucri obscuraret periculi magnitudinem plusque aliquanto apud te pecuniae cupiditas quam iudici metus posset.

Esto, cetera negare non potes; ne illud quidem tibi 132
reliquum fecisti, ut hoc posses dicere, nihil eorum te audisse, nihil ad tuas auris de infamia tua pervenisse. Querebantur cum luctu et gemitu aratores: tu id nesciebas? Fremebat tota provincia: nemo id tibi renuntiabat? Romae querimoniae de tuis iniuriis conventusque habebantur: ignorabas haec? ignorabas haec omnia? Quid? cum palam Syracusis te audiente maximo conventu L. Rubrius Q. Apronium sponsione lacessivit, NI APRONIVS DICTITARET TE SIBI IN DECVMIS ESSE SOCIVM, haec te vox non perculit, non perturbavit, non ut capiti et fortunis tuis prospiceres excitavit? Tacuisti, sedasti etiam litis illorum, et sponsio

11 immane *O* (*pro* nummarium) 13 leges *cO* : legis *p rell.* 21 reliqui *c* eorum te *p rell.* : te eorum *O* 26 ignorabas haec *om. O* 27 L. *cO* : P. *p rell.*

58 illa ne fieret laborasti. Pro di immortales, hoc aut innocens
homo perpeti potuisset, aut quamvis nocens, qui modo
iudicia Romae fore putaret, non aliqua simulatione existi-
133 mationi se hominum venditasset? Quid est hoc? sponsio
fit de capite ac fortunis tuis: tu sedes et quiescis? non perse-
queris? non perseveras? non perquiris cui dixerit Apronius,
quis audierit? unde hoc natum, quem ad modum prolatum
sit? Si tibi aliquis ad aurem accessisset et dixisset Apro-
nium dictitare te sibi esse socium, commoveri te oportuit,
evocare Apronium, nec illum ante tibi satis facere quam tu
omnium existimationi satis fecisses: cum vero in foro cele-
berrimo tanta frequentia hoc verbo ac simulatione Apronio,
re vera tibi obiectum esset, tu umquam tantam plagam
tacitus accipere potuisses nisi hoc ita statuisses, in re tam
manifesta quicquid dixisses te deterius esse facturum?
134 Quaestores, legatos, praefectos, tribunos suos multi missos
fecerunt et de provincia decedere iusserunt, quod illorum
culpa se minus commode audire arbitrarentur aut quod
peccare ipsos aliqua in re iudicarent: tu Apronium, homi-
nem vix liberum, contaminatum, perditum, flagitiosum, qui
non modo animum integrum sed ne animam quidem
puram conservare potuisset, eum in tanto tuo dedecore
profecto ne verbo quidem graviore appellasses, neque apud
te tam sancta religio societatis fuisset ut tui capitis periculum
neglegeres, nisi rem tam notam esse omnibus et tam mani-
festam videres.

135 Cum eodem Apronio postea P. Scandilius, eques Romanus,
quem vos omnes nostis, eandem sponsionem de societate
fecit quam Rubrius facere voluerat. Institit, oppressit, non
remisit; facta est sponsio HS $\overline{\text{V}}$; coepit Scandilius recupera-
59 tores aut iudicem postulare. Satisne vobis praetori improbo
circumdati cancelli videntur in sua provincia, immo vero in

5 et *om.* O 10 evocare *c*O: vocare *p rell.* 14 tam *om.* O
23 profecto ne *codd.* (i, § 32): non prof. *edd. vett.*: prof. non ne *Mueller*

sella ac tribunali, ut aut de suo capite iudicium fieri patiatur praesens ac sedens, aut confiteatur se omnibus iudiciis convinci necesse esse? Sponsio est, NI TE APRONIVS SOCIVM IN DECVMIS ESSE DICAT; provincia tua est, ades, abs te iudicium postulatur; quid facis, quid decernis? Recuperatores dicis te daturum. Bene agis; tametsi qui tantis erunt cervicibus recuperatores qui audeant in provincia, cum praetor adsit, non solum contra voluntatem eius sed etiam contra fortunas iudicare? Verum esto; manifesta res est; nemo est quin 136
hoc se audisse liquido diceret; locupletissimus quisque ac certissimus testis esset; nemo erat Sicilia tota quin sciret decumas esse praetoris, nemo quin audisset id Apronium dictitasse; praeterea conventus honestus Syracusis, multi equites Romani, viri primarii, ex qua copia recuperatores reici oporteret, qui aliter iudicare nullo modo possent. Instat Scandilius poscere recuperatores. Tum iste homo innocens, qui illam suspicionem levare atque ab sese removere cuperet, recuperatores dicit se de cohorte sua daturum.

Pro deum hominumque fidem, quem ego accuso? in 60
quo meam industriam ac diligentiam spectari volo? quid 137
est quod ego dicendo aut cogitando efficere aut adsequi debeam? Teneo, teneo, inquam, in mediis vectigalibus populi Romani, in ipsis fructibus provinciae Siciliae furem manifesto avertentem rem frumentariam omnem, pecuniam maximam,—teneo, inquam, ita ut negare non possit. Nam quid hic dicet? Sponsio facta est cum cognitore tuo Apronio de fortunis tuis omnibus, ni socium te sibi in decumis esse dictitaret; exspectant omnes quantae tibi ea res curae

9 nemo est *O* : nemo esset *p rell.* 10 hoc se audisse(t) *p* : audisse se (*om.* hoc) *O* ac *O* : *om. p rell.* 11 quin sciret *cO* : qui nesciret *p rell.* 12 quin *cO* : qui non *p rell.* id *O* : ita *p rell.* 23 teneo inquam *cO* : *om. p rell.* 25 averrentem *cO* (*Div.* § 57) 28 nisi *O*

sit, quem ad modum hominum existimationi te atque inno-
centiam tuam probari velis. Hic tu medicum et haruspicem
et praeconem tuum recuperatores dabis aut etiam illum
ipsum quem tu in cohorte tua Cassianum iudicem habebas,
si qua res maior esset, Papirium Potamonem, hominem
severum ex vetere illa equestri disciplina? Scandilius
postulare de conventu recuperatores. Tum iste negat se
de existimatione sua cuiquam nisi suis commissurum. Ne-
gotiatores sibi putant esse turpe id forum sibi iniquum
eierare ubi negotientur; praetor provinciam suam sibi totam
138 iniquam eierat. Impudentiam singularem! Hic postulat se
Romae absolvi qui in sua provincia iudicarit absolvi se
nullo modo posse, qui plus existimet apud lectissimos sena-
tores pecuniam quam apud tris negotiatores metum valere!
Scandilius vero negat sese apud Artemidorum recupera-
torem verbum esse facturum, et tamen auget atque onerat
te bonis condicionibus, si tu uti velis; si ex provincia Sicilia
tota statuas idoneum iudicem aut recuperatorem nullum posse
139 reperiri, postulat abs te ut Romam rem reicias. Hic enim
vero tu exclamas hominem improbum, qui postulet ibi de
tua existimatione iudicium fieri ubi te invidiosum esse
intellegat: negas te Romam reiecturum, negas de conventu
recuperatores daturum, cohortem tuam proponis. Scan-
dilius rem se totam relicturum dicit et suo tempore esse
rediturum. Quid tu ibi tum? quid facis? Scandilium
cogis—quid? sponsionem acceptam facere? Impudenter
tollis exspectatum existimationis tuae iudicium: non facis.
140 Quid ergo? Apronio permittis ut quos velit de cohorte

1 atque elegantiam *O* 3 illum etiam *O* (§ 144) 9 sibi (*ante* putant) *O* : *om.* *p* *rell.* 11 eierat *V* : eiurat (*et l.* 10) *p* *rell.* *edd.* Impudentiam *VO* : O impud. *p* *rell.* (iv, § 8) 12 iudicarit *Zumpt* : -auit *Vp* : -aret *O* (ii, i, § 127) absolvi se *V* : se abs. *Op* *rell.* 15 sese *Op* : se *V* (ii, i, § 127) 17 tu *Op* : *om.* *Vq* 18 statuas alium iudicem idoneum *O* i.e. 'al. iud. idon.' : *cf.* *Cluent.* § 25 19 rem *VcO* : *om.* *p* *rell.* 22 intelligat *cO* : intelligit *V* : intelligebat *p* *rell.* 23 tuam *om.* *V*

sumat recuperatores? Indignum uni potius ex iniquis
sumundi quam utrique ex aequis reiciundi fieri potestatem.
Neutrum facis eorum. Quid ergo? Estne aliquid quod
improbius fieri possit? Est; cogit enim Scandilium quin-
que illa milia nummum dare atque adnumerare Apronio.

Quid potuit elegantius facere praetor cupidus existimationis
bonae, qui ab se omnem suspicionem propulsare, qui se
eripere ex infamia cuperet? Adductus erat in sermonem, 61
invidiam, vituperationem; dictitarat homo improbus atque
impurus, Apronius, socium esse praetorem; venerat res in
iudicium atque discrimen; potestas erat isti homini integro
atque innocenti data, ut, in Apronium cum animum adver-
tisset, sese gravissima levaret infamia. Quid excogitat
poenae, quid animadversionis in Apronium? Cogit Scan-
dilium Apronio ob singularem improbitatem atque audaciam
praedicationemque nefariae societatis HS v̄ mercedis ac
praemi nomine dare. Quid interfuit, homo audacissime, 141
utrum hoc decerneres, an id quod Apronius dictitabat tute
de te profiterere ac dictitares? Quem hominem, si qui pudor
in te atque adeo si qui metus fuisset, sine supplicio dimittere
non debuisti, hunc abs te sine praemio discedere noluisti?
Omnia simul intellegere potestis, iudices, ex hoc uno crimine
Scandiliano: primum hoc non esse Romae natum de socie-
tate decumarum, non ab accusatore fictum, non,—ut solemus
interdum in defensionibus dicere,—crimen domesticum
ac vernaculum, non ex tempore periculi tui constitutum,
sed vetus, agitatum iam et te praetore iactatum, et non ab

2 -undi *VO* : -endi *vulg.* utrique *Vc* : utrisque *p rell.* 3 Estne *VcO* : est *p rell.* 4 possit *Vc* : posset *O* : potest *p rell.* (iii, § 34) 7 ab se *VO* : ab sese *p rell.* 10 socium *VO* : socium sibi *Lamb. in mg.* 1584 (*in π mance est scriptum* in sermonem in invidiam atque discrimen, *mediis omissis*) 11 in discrimen *V* (iii, §§ 60, 155; v, § 107) 12 animum advertisset *V* : animadvertisset *p rell.* (iv, § 58; v, § 105) 16 mercedis ac praemii nomine *V* (v, § 83) : nomine *om. cOpk* : merc. nomine ac praemii *δ* 18 tute *VcO* : tu *p rell.* 19 confiterere *V* 22 potestis *VcO* : potuistis *p rell.*

inimicis Romae compositum sed Romam ex provincia
142 deportatum. Simul illud intellegi potest istius in Apronium studium, Aproni de isto non modo confessio verum etiam commemoratio. Eodem accedit quod hoc quoque intellegere potestis, istum statuisse in provincia sua existimationis suae iudicium extra cohortem suam committendum fuisse nemini.

62 Ecquis est iudex cui non ab initio decumani criminis persuasum sit istum in aratorum bona fortunasque impetum fecisse? Quis hoc non ex eo statim iudicavit, quod ostendi istum decumas nova lege atque adeo nulla lege contra
143 omnium consuetudinem atque instituta vendidisse? Verum ut istos ego iudices tam severos, tam diligentis, tam religiosos non habeam, ecquis est ex iniuriarum magnitudine, improbitate decretorum, iudiciorum iniquitate qui hoc non iam dudum statuerit et iudicarit? Etiam sane sit aliquis dissolutior in iudicando, legum offici rei publicae sociorum atque amicorum neglegentior: quid? is possitne de istius improbitate dubitare, cum tanta lucra facta, tam iniquas pactiones vi et metu expressas cognoverit, cum tanta praemia civitates vi atque imperio, virgarum ac mortis metu, non modo Apronio atque eius similibus verum etiam
144 Veneriis servis dare coactas? Quodsi quis sociorum incommodis minus commovetur,—si quem aratorum fugae calamitates exsilia suspendia denique non permovent,—non possum dubitare quin is tamen, cum vastatam Siciliam, relictos agros ex civitatum litteris et ex epistula L. Metelli cognoverit, statuat fieri non posse ut de isto non severissime iudicetur. Erit etiam aliquis qui haec omnia dissimulare ac neglegere possit? Attuli sponsiones ipso praesente factas

1 ex *VO* : de *p rell.* 2 deportatum *Vc* : adport. *O* : export. *p rell.* 10 iudicavit *VO* : -bit *p rell.* 14 habeam *VcO* : haberem *p rell.* 16 ac *O* (§ 20) aliqui *V* 19 cum *VO* : dum *p rell.* 20 cum *O* : tum *p rell.* : *om. V* 21 atque *VOp* : et *al. Iordan.* 23 qui *V* 27 ex epist. *O* : epistula *p rell.* 29 aliquis etiam *O*

de decumarum societate ab ipso prohibitas iudicari: quid est quod possit quisquam manifestius hoc desiderare? Non dubito quin vobis satis fecerim, iudices; verum tamen progrediar longius, non mehercule quo magis hoc vobis persuadeatur quam iam persuasum esse confido, sed ut ille aliquando impudentiae suae finem faciat, aliquando desinat ea se putare emere quae ipse semper habuit venalia,—fidem ius iurandum veritatem officium religionem,—desinant amici eius ea dictitare quae detrimento maculae invidiae infamiae nobis omnibus esse possint. At qui amici! O 145
miserum, o invidiosum offensumque paucorum culpa atque indignitate ordinem senatorium! Albam Aemilium sedentem in faucibus macelli loqui palam vicisse Verrem, emptos habere iudices, alium HS $\overline{\text{cccc}}$, alium HS $\overline{\text{d}}$, quem minimo, $\overline{\text{ccc}}$! Atque ei cum responsum esset fieri non posse, multos testis esse dicturos, me praeterea causae non defuturum, 'Licet hercle,' inquit, 'omnes omnia dicant, in illo, nisi ita res manifesta erit adlata ut responderi nihil possit, vicimus.' Bene agis, Alba: ad tuam veniam condicionem. 146
Nihil putas valere in iudiciis coniecturam, nihil suspicionem, nihil ante actae vitae existimationem, nihil virorum bonorum testimonia, nihil civitatum auctoritates ac litteras: *res* manifestas quaeris. Non quaero iudices Cassianos, veterem iudiciorum severitatem non requiro, vestram in hac re fidem dignitatem religionem in iudicando non imploro; Albam habebo iudicem, eum hominem qui se ipse scurram improbissimum existimari vult, *cum* a scurris semper potius gladiator quam scurra appellatus sit; adferam rem eius

4 mehercle *O* vobis magis hoc *O* 7 putare posse emere *Victorius* 17 hercle *O*: hercules *p rell.* 18 ita res *p*: ita *ante* adlata *O*, *post* adlata *Lamb. in mg.* 1584 22 res *Lamb. in mg.* 1584: auctoritates ac testimonia litteras manifestas quaeris *p rell.* 24 hac re *O*: hac *sive* hoc *p rell.* 26 habes *O* 27 cum *scripsi*: qui *rell.*: *om. O* semper potius *O*: potius semper *p rell.* 28 sit *codd.*: est *edd.* (i, § 39; iv, § 3)

modi in decumis ut Alba fateatur istum in re frumentaria et in bonis aratorum aperte palamque esse praedatum.

63 Decumas agri Leontini magno dicis te vendidisse. Osten-
147 di iam illud initio, non existimandum magno vendidisse eum qui verbo decumas vendiderit, re et condicione et lege et edicto et licentia decumanorum decumas aratoribus nullas reliquas fecerit. Etiam illud ostendi, vendidisse alios magno decumas agri Leontini ceterorumque agrorum, et lege Hieronica vendidisse et pluris etiam quam te vendidisse, nec aratorem quemquam esse questum; nec enim fuit quod quisquam queri posset, cum lege aequissime scripta venderent, neque illud umquam aratoris interfuit, quanti decumae venirent. Non enim ita est ut, si magno venierint, plus arator debeat, si parvo, minus; ut frumenta nata sunt, ita decumae veneunt; aratoris autem interest ita se frumenta habere ut decumae quam plurimo venire possint; dum arator ne plus decuma det, expedit ei decumam esse
148 quam maximam. Verum hoc, ut opinor, esse vis caput defensionis tuae, magno te decumas vendidisse, atque aliorum quidem agrorum pro portione magno decumas vendidisse, agri vero Leontini, qui plurimum efficit, tritici mod. $\overline{\text{CCXVI}}$. Si doceo pluris aliquanto potuisse te vendere, neque iis voluisse addicere qui contra Apronium licerentur, et Apronio multo minoris quam aliis potueris vendere tradidisse,— si hoc doceo, poteritne te ipse Alba, tuus antiquissimus non solum amicus verum etiam amator, absolvere?

64 Dico equitem Romanum, hominem in primis honestum, Q. Minucium, cum sui similibus ad decumas agri Leontini tritici mod. non mille non duo nec tria milia, sed ad unas

3 dicis te *cO*: dicit se *p rell.* 18 hoc ut opinor *p rell.*: ut opinor hoc *O* 19, 20 atque . . . vendidisse *c Lg.* 45: *om. p rell.* 21 vero *om. O* 22, 23 te vendere . . . addicere *p rell.* (potuisset evendere *p*): vendere . . . te addicere *O edd.* 24 vendere *cO*: *om. p rell.* 25 ipse *π al.*: iste *cO*: *om. δ* 29 nec duo *O*

unius agri decumas tritici modium triginta voluisse addere:
ei potestatem emendi non esse factam, ne res abiret ab
Apronio. Negare hoc, nisi forte negare omnia constituisti, 149
nullo modo potes; palam res gesta est maximo conventu
Syracusis; testis est tota provincia, propterea quod undique
ad emendas decumas solent eo convenire. Quod sive
fateris sive convinceris, quot et quam manifestis in rebus
teneare non vides? Primum tuam rem illam et praedam
fuisse; nam ni ita esset, cur tu Apronium malebas, quem
omnes tuum procuratorem esse in decumis, tuum negotium
agere loquebantur, quam Minucium decumas agri Leontini
sumere? Deinde immensum atque infinitum lucrum esse
factum; nam si $\overline{\text{XXX}}$ tu commotus non esses, certe hoc idem
lucri Minucius Apronio libenter dedisset, si ille accipere
voluisset. Quantam igitur illi spem praedae propositam 150
arbitramur fuisse qui tantum praesens lucrum nulla opera
insumpta contempserit atque despexerit? Deinde ipse
Minucius numquam tanti habere voluisset, si decumas tu
lege Hieronica venderes; sed quia tuis novis edictis et
iniquissimis institutis plus aliquanto se quam decumas ablaturum videbat, idcirco longius progressus est. At Apronio
semper plus etiam multo abs te permissum est quam quod
edixeras. Quantum igitur quaestum putamus factum esse
per eum cui quidvis licitum sit, cum tantum lucri voluerit
addere is cui, si decumas emisset, idem non liceret? Po- 151
stremo illa quidem certe tibi praecisa defensio est, in qua tu
semper omnia tua furta atque flagitia latere posse arbitratus
es, magno te decumas vendidisse, plebi Romanae consuluisse,
annonae prospexisse. Non potest hoc dicere is qui negare
non potest se unius agri decumas XXX milibus modium

2 ei *O* : et ei *p rell.* 3 omnia negare *O* 7 in *om. cO* (iii, § 207): maximis in rebus *ut δ ita p* 9 ni *O* : nisi *p rell.* 10, 11 tuum procuratorem . . . agere *cO*, *manc p rell.* 13 $\overline{\text{XXX}}$ m̄ tritici commotus (*om.* tu) *p et pler.* 18 tanti *p* : *om. O* 26 est defensio *O*

minoris quam potuerit vendidisse; ut etiamsi tibi hoc concedam, Minucio ideo te non tradidisse quod iam addixisses Apronio (aiunt enim te ita dictitare, quod ego exspecto cupioque te illud defendere)—verum ut ita sit, tamen non potes hoc quasi praeclarum aliquid praedicare, magno te decumas vendidisse, cum fuisse fateare qui multo pluris voluerit emere.

65 Tenetur igitur iam, iudices, et manifesto tenetur avaritia,
152 cupiditas hominis, scelus, improbitas, audacia. Quid? si haec quae dico ipsius amici defensoresque iudicarunt, quid amplius vultis? Adventu L. Metelli praetoris, cum omnis eius comites iste sibi suo illo panchresto medicamento amicos reddidisset, aditum est ad Metellum; eductus est Apronius. Eduxit vir primarius, C. Gallus senator; postulavit ab L. Metello ut ex edicto suo iudicium daret in Apronium, QVOD PER VIM AVT METVM ABSTVLISSET, quam formulam Octavianam et Romae Metellus habuerat et habebat in provincia. Non impetrat, cum hoc diceret Metellus, praeiudicium se de capite C. Verris per hoc iudicium nolle fieri. Tota Metelli cohors hominum non ingratorum aderat Apronio; C. Gallus, homo vestri ordinis, a suo familiarissimo L. Metello iudicium ex edicto non potest
153 impetrare. Non reprehendo Metellum,—pepercit homini amico et, quem ad modum ipsum dicere audivi, necessario: non reprehendo, inquam, Metellum, sed hoc miror, quo modo de quo homine praeiudicium noluerit fieri per recuperatores, de hoc ipse non modo praeiudicarit verum gravissime ac vehementissime iudicarit. Primum enim si

2 ideo te *p rell.* : te ideo *O edd.* 4 illud *p rell.* : ita *O* : ita illud '*N*' (*Cl. Rev.* xvi. 404) 5 praedicare *Naugerius* : praedicere *p rell.* : praestare *O* 7 voluerit *O* : -int *p rell.* 11 amplius uoltis *V* (*prob. Zielinski, p.* 196) : u. ampl. *Op rell.* 13 reddidisset *VcO* : redemisset *p rell.* 15 ab *VcO* : a *p rell.* (iii, § 2) 16 et metum *V* 18 diceret ei *V* 19 a se *cO* 21 ignotorum *V* nostri *cO* 27 ipse *VcO* : ipso *p rell.*

Apronium absolutum iri putaret, nihil erat quod ullum praeiudicium vereretur; deinde si condemnato Apronio coniunctam cum eo Verris causam omnes erant existimaturi, Metellus quidem certe iam hoc iudicabat, eorum rem causamque esse coniunctam, qui statueret Apronio condemnato de isto praeiudicium futurum. Et simul una res utrique rei est argumento, et aratores vi et metu coactos Apronio multo plus quam debuerint dedisse, et Apronium istius rem suo nomine egisse, cum L. Metellus statuerit non posse Apronium condemnari quin simul de istius scelere atque improbitate iudicaretur.

Venio nunc ad epistulam Timarchidi, liberti istius et 66 154
accensi; de qua cum dixero, totum hoc crimen decumanum peroraro. Haec epistula est, iudices, quam nos Syracusis in aedibus Aproni cum litteras conquireremus invenimus. Missa est, ut ipsa significat, ex itinere, cum Verres iam de provincia decessisset, Timarchidi manu scripta. Recita. EPISTVLA TIMARCHIDI. *TIMARCHIDES* VERRIS ACCENSVS SALVTEM DICIT. Iam hoc quidem non reprehendo quod adscribit 'accensus'; cur enim sibi hoc scribae soli sumant, 'L. PAPIRIVS SCRIBA'? Volo ego hoc esse commune accensorum, lictorum, viatorum. FAC DILIGENTIAM ADHIBEAS, QVOD AD PRAETORIS EXISTIMATIONEM ATTINET. Commendat Apronio Verrem, et hortatur ut inimicis eius resistat. Bono praesidio munitur existimatio tua, siquidem in Aproni constituitur diligentia atque auctoritate. HABES VIRTVTEM, ELOQVENTIAM. Quam copiose laudatur Apronius a Timar- 155
chide, quam magnifice! Cui ego illum non putem placere

1 putabant *V* (l. 14 *infra*) 5 statueret *O* : -it *p rell.* (*praeter V* statuerat) 12, 17 Timarchidi *cO* : -is *Vp rell.* 14 peroraro *cO* : -abo *Vp rell.* 17 Recita. Epistula Timarchidi *V* : Recita epistolam. Timarchides *Zumpt, edd.* : *om. O et in lac.* π 19 Apronio *ante* salutem *add. edd.* quod adscribit *cO* : quod adscripsit *p rell.* : cum scribat *V* 20 hoc sibi *V* assumant *O* 21 hoc esse *V* : esse hoc *πk* : hoc *om. O* 27 eloq. *VO* : atque eloq. *p rell.*

oportere qui tanto opere Timarchidi probatus sit? HABES SVMPTVM VNDE FACIAS. Necesse est, si quid redundarit de vestro frumentario quaestu, ad illum potissimum per quem agebatis defluxisse. SCRIBAS, APPARITORES RECENTIS ARRIPE; CVM L. VOLTEIO, QVI PLVRIMVM POTEST, CAEDE, CONCIDE. Videte quam valde malitiae suae confidat Timarchides, qui etiam Apronio improbitatis praecepta det. Iam hoc 'caede, concide'! nonne vobis verba domo patroni depromere videtur ad omne genus nequitiae accommodata? VOLO, MI FRATER, FRATERCVLO TVO CREDAS. Consorti quidem in lucris atque furtis, gemino et simillimo nequitia,
67 improbitate, audacia. IN COHORTE CARVS HABEBERE. Quid est hoc 'in cohorte'? quo pertinet? Apronium doces? quid? in vestram cohortem te monitore an sua sponte pervenerat? QVOD CVIQVE OPVS EST, OPPONE. Qua impudentia putatis eum in dominatione fuisse qui in fuga tam improbus sit? Ait omnia pecunia effici posse: dare, profundere oportere, si velis vincere. Non hoc mihi tam molestum est Apronio suadere Timarchidem, quam quod hoc idem patrono suo praecipit. TE POSTVLANTE OMNES
156 VINCERE SOLENT. Verre quidem praetore, non Sacerdote, non Peducaeo, non hoc ipso Metello. SCIS METELLVM SAPIENTEM ESSE. Hoc vero ferri iam non potest, inrideri viri optimi, L. Metelli, ingenium et contemni ac despici a fugitivo Timarchide. SI VOLTEIVM HABEBIS, OMNIA LVDIBVNDVS CONFICIES. Hic vehementer errat Timarchides, qui aut Volteium pecunia corrumpi putet posse, aut Metellum unius arbitratu gerere praeturam, sed errat

1 tanto opere *Vπk*: tantopere *O* 2 redundarit *Vc*: et *p rell.* 8 nonne *c*: neu *O* (iv, § 19): non *π* nobis *O* (§ 152 *supra*) 10 mi frater *cO*: mi *V*: mihi *p rell.* 11 in furtis *V* (iii, §§ 60, 140; v, § 107) 12 habebere *cO*: habere *p*: haberis *V* 15 quod cuique (quidquid *V*) opus est *VO*: quodcumque opus sit *p rell.* 24 et contemni *Vp rell.*: *om. O* 26 conficies *VcO*: perficies *p rell.* 27 corrumpi pecunia *O*

coniectura domestica. Quia multos et per se et per alios multa ludibundos apud Verrem effecisse vidit, ad omnis eosdem patere aditus arbitratur. Facilius vos efficiebatis ludibundi quae volebatis a Verre, quod multa eius ludorum genera noratis. Incvlcatvm est Metello et Volteio te aratores evertisse. Quis istuc Apronio attribuebat, cum aratorem aliquem everterat, aut Timarchidi, cum ob iudicandum aut decernendum aut imperandum aliquid aut remittendum pecuniam acceperat, aut Sextio lictori, cum aliquem innocentem securi percusserat? Nemo; omnes ei tum attribuebant quem nunc condemnari volunt. Ob- 157
tvdervnt eivs avris te socivm praetoris fvisse. Videsne hoc quam clarum sit et fuerit, cum etiam Timarchides hoc metuat? concedesne non hoc crimen nos in te confingere, sed iam pridem ad crimen aliquam defensionem libertum quaerere? Libertus et accensus tuus, et tibi ac liberis tuis omnibus in rebus coniunctus ac proximus, ad Apronium scribit vulgo esse ab omnibus ita demonstratum Metello, tibi Apronium in decumis socium fuisse. Fac sciat improbitatem aratorvm; ipsi svdabvnt, si di volvnt. Quod istuc, per deos immortalis, aut qua de causa excitatum esse dicamus in aratores tam infestum odium atque tantum? Quantam iniuriam fecerunt Verri aratores ut eos etiam libertus et accensus eius tam irato animo ac litteris insequatur?

Neque ego huius fugitivi, iudices, vobis epistulam reci- 68

1 coniectura domestica *Vp rell.* : dom. coni. *O* (*prob. Ziel. p.* 196) et per se *O* : et *om. rell.* 2 ludibundos *O* : lubidinosa *V* : ludibundus libinose *p* : ludibundos libidinose *rell.* videt *O* 9 lictori *Vp rell.* : *om. O* (v. § 118) 10 ei *p rell.* : enim ei *V* (*cf.* primum plurimum *V* § 155 *infra*) 11 tum *V* : tunc *p Videtur O habere* Nemo ei omnes tum 12 eius *om. V* 13 Vides *V* 14 concedisne *O* hoc crimen in te nos non *V* 19 sotium in decumis *O* 19–21 Fac sciat . . . volent *p² in lac.* 21 volunt (dolunt *V*) *Vcp* : volent *Op²* 23 quantam *Vp pler.* : tantam *O* : quam tantam *al.* 25 ac *VcO* : aut *p rell.* 26 iud. vobis epist. *V* : iud. epist. vobis *p rell. praeter O* (vobis iud. epist.)

tassem, nisi ut ex ea totius familiae praecepta et instituta et disciplinam cognosceretis. Videtis ut moneat Apronium quibus rebus ac muneribus se insinuet in familiaritatem Metelli, Volteium corrumpat, scribas accensumque pretio deleniat. Ea praecipit quae vidit, ea monet alienum hominem quae domi didicit ipse; verum in hoc errat uno, quod existimat easdem vias ad omnium familiaritates esse munitas.
158 Quamquam merito sum iratus Metello, tamen haec quae vera sunt dicam. Apronius ipsum Metellum non pretio, ut Verrem, non convivio, non muliere, non sermone impuro atque improbo posset corrumpere, quibus rebus non sensim atque moderate ad istius amicitiam adrepserat, sed brevi tempore totum hominem totamque eius praeturam possederat; cohortem autem Metelli, quam vocat, quid erat quod corrumperet, ex qua recuperatores in aratorem nulli dabantur?
159 Nam quod scribit Metelli filium puerum esse, vehementer errat; non enim ad omnis praetorum filios idem aditus sunt. O Timarchide, Metelli est filius in provincia non puer, sed adulescens pudens ac bonus, dignus illo loco ac nomine; vester iste puer praetextatus in provincia quem ad modum fuisset non dicerem si pueri esse illam culpam ac non patris existimarem. Tune, cum te ac tuam vitam nosses, in Siciliam tecum grandem praetextatum filium ducebas, ut, etiamsi natura puerum a paternis vitiis atque a generis similitudine abduceret, consuetudo tamen eum et disciplina
160 degenerare non sineret? Fac enim fuisse in eo C. Laeli aut M. Catonis materiem atque indolem: quid ex eo boni sperari atque effici potest qui in patris luxurie sic vixerit ut nullum umquam pudicum neque sobrium convivium

1 uti *O* 3 se *cO* : *om. rell.* 4 accensusque *O*, *unde Muell.* -osque 5 deliniat *p* 10 sermone incauto *p* 15 in aratorem *cO* : *om. p et pler.* 19 pudens ac bonus *p et pler.* (§ 160 *infra*) : bonus ac pudens (prudens) *O al.* 20 iste *O* : ille *rell.* 21 [non] *ante* dicerem *Pluyg.*, *Kays.*, *Muell.* 26 eo *cO* : isto *p rell.* 27 aut *cO* : *om. p rell.*

viderit, qui in epulis cotidianis adulta aetate per triennium inter impudicas mulieres et intemperantis viros versatus sit, nihil umquam audierit a patre quo pudentior aut melior esset, nihil umquam patrem facere viderit quod cum imitatus esset non, id quod turpissimum est, patris similis putaretur?

69 161 Quibus in rebus non solum filio, Verres, verum etiam rei publicae fecisti iniuriam. Susceperas enim liberos non solum tibi sed etiam patriae, qui non modo tibi voluptati sed etiam qui aliquando usui rei publicae esse possent. Eos instituere atque erudire ad maiorum instituta, ad civitatis disciplinam, non ad tua flagitia neque ad tuas turpitudines debuisti: esset ex inerti atque improbo et impuro parente navus et pudens et probus filius, haberet aliquid abs te res publica muneris. Nunc pro te Verrem substituisti alterum civitati; nisi forte hoc deteriorem, si fieri potest, quod tu eius modi evasisti non in hominis luxuriosi, sed tantum in furis ac divisoris disciplina educatus; quid isto 162 fore festivius arbitramur, si est tuus natura filius, consuetudine discipulus, voluntate similis? Quem ego, iudices, quamvis bonum fortemque facile paterer evadere; non enim me inimicitiae commovent, si quae mihi cum isto futurae sunt. Nam si in omnibus rebus innocens fuero meique similis, quid mihi istius inimicitiae nocebunt? sin aliqua in re Verris similis fuero, non magis mihi deerit inimicus quam Verri defuit. Etenim, iudices, eius modi res publica debet esse, et erit veritate iudiciorum constituta, ut inimicus neque deesse nocenti possit neque obesse innocenti. Qua

4 facere *cO* : agere *p rell.* 7 Verres *cO* : *om. p rell.* sed etiam *O* 10 esse possent *p rell.* : possent esse *O* 11 ad civit. *O* : atque civit. *p rell.* : atque ad civ. *coni. Lamb.* 12 ad tua flagitia neque *cO al.* : *om. p et pler.* 13 ex *cO* : *om. p rell.* atque *p rell.* : et *O* 14 navus *p rell.* 15 res publica abs te *O* 16 deteriorem *Op rell.* : deterior est *dett.* 18 ac *p rell.* : atque *O* 19 si *O* : qui *p rell.* 28 nocenti deesse *qr*

propter nulla res est quam ob rem ego istum nolim ex paternis probris ac vitiis emergere; id quod tametsi isti difficile est, tamen haud scio an fieri possit, praesertim si, sicut nunc fit, custodes amicorum eum sectabuntur, quo-
163 niam pater tam neglegens ac dissolutus est. Verum huc longius quam voluntas fuit ab epistula Timarchidi digressa est oratio mea, qua recitata conclusurum me esse crimen decumanum dixeram; ex quo intellexistis innumerabilem frumenti numerum per triennium aversum ab re publica esse ereptumque aratoribus.

70 Sequitur ut de frumento empto vos, iudices, doceam, maximo atque impudentissimo furto; de quo dum certa et pauca et magna dicam breviter, attendite. Frumentum emere in Sicilia debuit Verres ex senatus consulto et ex lege Terentia et Cassia frumentaria. Emundi duo genera fuerunt, unum decumanum, alterum quod praeterea civitatibus aequaliter esset distributum; illius decumani tantum quantum ex primis decumis fuisset, huius imperati in annos singulos tritici mod. $\overline{\text{DCCC}}$; pretium autem constitutum decumano in modios singulos HS III, imperato HS III S. Ita in frumentum imperatum HS duodetriciens in annos singulos Verri decernebatur quod aratoribus solveret, in alteras decumas fere ad nonagiens. Sic per triennium ad hanc frumenti emptionem Siciliensem prope centiens et viciens erogatum est.

164 Hanc pecuniam tantam datam tibi ex aerario inopi atque exhausto, datam ad frumentum, hoc est ad necessitatem salutis et vitae, datam ut Siculis aratoribus, quibus tanta

3 si sicut *Halm, edd.* : si cui *O* : ut si *nk* : si ut, si uti *rell.* 6 fuit *p rell.* : *om. O* : tulit *Muell.* (i, § 34) 8 decumanum *Lamb.* : decumarum *codd.* 9 ab *Klotz* : id *O* : a *p rell.* 10 ereptumque *cO* : abreptumque *p rell.* 14 in Sicilia emere *O* 15 emendi *O* 16 decumanum *Zumpt, edd.* : decumarum *cO* : ceterarum decumarum *p rell.* : alterarum decumarum '*cod. Hot., duo codd. Lbi.* (*non F*), *duo codd. Lall.* (?).' *Malim* unum decumarum alterarum, alterum 23 fere *O* : ferme *p rell.* 28 ac vitae *O* ut Sic. ut arator. *O*

onera res publica imponeret, solveretur, abs te sic laceratam
esse dico ut possim illud probare, si velim, omnem te hanc
pecuniam domum tuam avertisse. Etenim sic hanc rem
totam administrasti ut hoc quod dico probari aequissimo
iudici possit. Sed ego habebo rationem auctoritatis meae;
meminero quo animo, quo consilio ad causam publicam
accesserim; non agam tecum accusatorie, nihil fingam,
nihil cuiquam probari volo me dicente quod non ante
mihimet ipsi probatum sit. In hac pecunia publica, iu- 165
dices, haec insunt tria genera furtorum: primum, cum posita
esset pecunia apud eas societates unde erat attributa, binis
centesimis faeneratus est, deinde permultis civitatibus pro
frumento nihil solvit omnino, postremo, si cui civitati solvit,
tantum detraxit quantum commodum fuit, nulli quod
debitum est reddidit.

Ac primum hoc ex te quaero: tu, cui publicani ex Carpi- 71
nati litteris gratias egerunt, pecunia publica ex aerario
erogata, ex vectigalibus populi Romani ad emendum fru-
mentum attributa, fueritne tibi quaestui, pensitaritne tibi
binas centesimas? Credo te negaturum; turpis enim est
et periculosa confessio. Mihi autem hoc perarduum est 166
demonstrare. Quibus enim testibus? publicanis? Tra-
ctati honorifice sunt: tacebunt. Litteris eorum? Decreto
decumanorum remotae sunt. Quo me igitur vertam? rem
tam improbam, crimen tantae audaciae tantaeque impuden-
tiae propter inopiam testium ac litterarum praetermittam?
Non faciam, iudices, utar teste—quo? P. Vettio Chilone,
homine equestris ordinis honestissimo atque ornatissimo,
qui isti ita et amicus et necessarius est ut, etiamsi vir bonus
non esset, tamen quod contra istum diceret grave videretur,
ita vir bonus est ut, etiamsi inimicissimus isti esset, tamen
eius testimonio credi oporteret.

6 et quo cons. *O edd.* 8 volo *cO*: velim *p rell.* 10 fructuum *O* cum pos. esset pecunia *cO* : eam cum pos. esset *p rell.* 22 publicanis *cO* : -ani *p rell.* 23 litteris *cO* : litterae *p rell.* 29 ita *cO* : *om. p rell.*

167 Admiratur et exspectat quidnam Vettius dicturus sit. Nihil dicet ex tempore, nihil ex sua voluntate, nihil, cum utrumvis licuisse videatur. Misit in Siciliam litteras ad Carpinatium, cum esset magister scripturae et sex publicorum, quas ego Syracusis apud Carpinatium in litterarum adlatarum libris, *Romae in litterarum missarum apud magistrum L. Tullium, familiarem tuum, inveni; quibus ex litteris impudentiam faeneratoris, quaeso, cognoscite. LITTERAE MISSAE P. VETTI, P. SERVILI, C. ANTISTI MAGISTRORVM. Praesto se tibi ait futurum Vettius et observaturum quem ad modum rationes ad aerarium referas, ut, si hanc ex faenore pecuniam populo non rettuleris, reddas
168 societati. Possumus hoc teste, possumus P. Servili et C. Antisti magistrorum litteris, primorum hominum atque honestissimorum, possumus auctoritate societatis, cuius litteris utimur, quod dicimus obtinere, an aliqua firmiora aut
72 graviora quaerenda sunt? Vettius, tuus familiarissimus, Vettius, tuus adfinis, cuius sororem habes in matrimonio, tuae frater uxoris, Vettius, frater tui quaestoris, testatur litteris impudentissimum tuum furtum certissimumque peculatum; nam quo alio nomine pecuniae publicae faeneratio est appellanda? RECITA RELIQVA. Scribam tuum dicit, Verres, huius perscriptorem faenerationis fuisse: ei quoque magistri minantur in litteris, et casu scribae tum duo magistri fuerunt cum Vettio. Binas centesimas ab sese ablatas ferendum non putant, et recte non putant. Quis enim hoc fecit umquam, quis denique conatus est facere aut posse fieri cogi-

3 litteras in Sic. *O* 6 adlatarum . . . litterarum *om. cO* 8 faenerationis? 10 ait se tibi *O* 12 pecuniam populo *Op*: pop. pec. *al.* 14 litteris *cO*: *om. p rell.* 19 uxoris frater *O* testatur litteris *cO*: *om. p rell.* 20 impud. tuum *pO*: tuum impud. *al.* 22 Recita reliqua: *haec verba habet in lacuna p, ab eadem scripta manu qua verba* Recita testimonium publicum (§ 83 *supra*): *om. edd. recc.* 25 sese *O*: se *rell.* 26 et recte non putant *om. O, suppl. s.l.* p^2 27 posse fieri *Vp rell.*: fieri posse (v. § 126)

tavit, ut, cum senatus usura publicanos saepe iuvisset, magistratus a publicanis pecuniam pro usura auderet auferre? Certe huic homini spes nulla salutis esset, si publicani, hoc est si equites Romani iudicarent : minor esse nunc, iudices, 169 vobis disceptantibus debet, et tanto minor quanto est honestius alienis iniuriis quam re sua commoveri.

Quid ad haec respondere cogitas? utrum factum negabis an tibi hoc licitum esse defendes? Negare qui potes? an ut tanta auctoritate litterarum, tot testibus publicanis convincare? Licuisse vero qui? Si hercule te tuam pecuniam praetorem in provincia faeneratum docerem, tamen effugere non posses; sed publicam, sed ob frumentum decretam, sed a publicanis faenore acceptam, hoc licuisse cuiquam probabis? quo non modo ceteri, sed tu ipse nihil audacius improbiusque fecisti. Non mehercule hoc, quod omnibus singulare videtur,—de quo mihi deinceps dicendum est,—possum, iudices, dicere audacius esse aut impudentius, quod permultis civitatibus pro frumento nihil solvit omnino: maior haec praeda fortasse, sed illa impudentia certe non minor. Et quoniam de illa faeneratione satis dictum est, 170 nunc de hac tota pecunia aversa, quaeso, cognoscite.

Siciliae civitates multae sunt, iudices, ornatae atque 73 honestae, ex quibus in primis numeranda est civitas Halaesina; nullam enim reperietis aut officiis fideliorem aut copiis locupletiorem aut auctoritate graviorem. Huic iste in annos singulos cum sexagena milia tritici modium imperavisset, pro tritico nummos abstulit, quanti erat in Sicilia triticum; quos de publico nummos acceperat, retinuit omnis.

1 usura pub. *VO* : pub. usura *p rell.* 2 usura *VO* : usuris *p rell.* 4 esse *VcO* : esse cura *p rell.* 9 [publicanis] *Zielinski, p.* 196 10 hercule *V*: hercle *O* : me hercule *p rell.* (§ 32 *supra*) tuam pecuniam *Vp rell.* : pec. tuam *cO* 11 praetorem *VcO* : non populi Romani (·pr· *p*) *p rell.* 13 acceptam *V* : accepto *p rell.* (faen. accept. *om. O*) 14 tu ipse *VcO* : ipse *p rell.* 15 mehercules *O* 19 fortasse *VO* : fortasse est *p rell.* 26 (*et* § 171) sexagena *cO* : sexaginta *p rell.* milia tritici *V* : tritici milia *rell.*

Obstipui, iudices, cum hoc mihi primum Halaesae demonstravit in senatu Halaesinorum homo summo ingenio, summa prudentia, summa auctoritate praeditus, Halaesinus Aeneas, cui senatus dederat publicam causam ut mihi fratrique meo gratias ageret, et simul qui nos ea quae ad iudicium per-
171 tinerent doceret. Demonstravit hanc istius consuetudinem ac rationem fuisse: quod omnis frumenti copia decumarum nomine penes istum esset redacta, solitum esse istum pecuniam cogere a civitatibus, frumentum improbare, quantum frumenti esset Romam mittendum, tantum de suo quaestu ac de sua copia frumenti mittere. Posco rationes, inspicio litteras, video frumenti granum Halaesinos, quibus sexagena milia modium imperata erant, nullum dedisse, pecuniam Volcatio, Timarchidi, scribae dedisse: reperio genus huius modi, iudices, praedae, ut praetor, qui frumentum emere debeat, non emat sed vendat, pecunias, quas civitatibus distribuere debeat, eas omnis avertat atque auferat. Non mihi iam furtum, sed monstrum ac prodigium videbatur civitatum frumentum improbare, suum probare; cum suum probasset, pretium ei frumento constituere; quod constituisset, id a civitatibus auferre, quod a populo Romano accepisset, tenere.

74 172 Quot vultis esse in uno furto peccatorum gradus, ut, si singulis insistere velim, progredi iste non possit? Improbas frumentum Siculorum. Quid? ipse quod mittis? peculiarem habes aliquam Siciliam quae tibi ex alio genere frumentum suppeditare possit? Cum senatus decernit ut ematur in Sicilia frumentum, aut cum populus iubet, hoc,

1 Obstupui *O sol.* (*contra Vcp*) 4 publicam *VO*: publice *p rell.* 6 Demonstravit *V*: demonstrat *p rell.* 7 ac rationem *Op rell.*: *om. V* quod *VO*: quod cum *p rell.*: *forte* cum (ii, § 66; iii, § 154) 10 esset frum. *V* 14 Timarchidi et Volcatio scribae *V* huiusce *πk* 16, 17 debeat *VO*: debebat *p rell.* 19 suum probare *cO*: *om. Vp rell.* cum suum probasset *cO*: *om. p rell.* (*praeter V, in quo est* cum suum frumentum probasset) 24 possit *VcO*: posset *p rell.* (ii, i, § 105)

ut opinor, intellegit, ex Sicilia Siculum frumentum apportari oportere: tu cum civitatum Siciliae vulgo omne frumentum improbas, num ex Aegypto aut Syria frumentum Romam missurus es? Improbas Halaesinum, Thermitanum, Cephaloeditanum, Amestratinum, Tyndaritanum, Herbitense, multarum praeterea civitatum! Quid accidit tandem ut horum populorum agri frumentum eius modi te praetore ferrent,—quod numquam antea,—ut neque tibi neque populo Romano posset probari, praesertim cum ex isdem agris eiusdem anni frumentum ex decumis Romam mancipes advexissent? Quid acciderat ut ex eodem horreo decumanum probaretur, emptum improbaretur? Dubiumne est quin ista omnis improbatio cogendae pecuniae causa nata sit? Esto, improbas Halaesinum, habes ab alio populo 173
quod probes: eme illud quod placet, missos fac eos quorum frumentum improbasti. Sed ab iis quos repudias exigis tantum pecuniae quantum ad eum numerum frumenti satis sit quem ei civitati imperas emendum. In medimna singula video ex litteris publicis tibi Halaesinos HS quinos denos dedisse. Ostendam ex tabulis locupletissimorum aratorum eodem tempore neminem in Sicilia pluris frumentum vendidisse.

Quae est ergo ista ratio aut quae potius amentia, frumentum 75
improbare id quod ex eo loco sit ex quo senatus et populus Romanus emi voluerit, et ex eo acervo ex quo partem tu idem decumarum nomine probaris; deinde a civitatibus pecuniam ad emendum frumentum cogere, cum ex aerario acceperis? Vtrum enim te lex Terentia Siculorum pecunia frumentum

3 aut Syria *VO*: aut ex Syria *p rell.* 4 missurus es *cO*: missurus esses *V*: mittis *p rell.* (§ 222 *infra*) Ceph. Therm. *V* 8 quod numquam antea *om. O* ut *Lamb. edd.*: aut *O*: quod (*pr.* quae) *V*: *om. p* 11 adduxissent *pqk* 16 ab his *Op*: ab aliis *V* 18 ei *cO*: *om. Vp rell.* emendum *VcO*: *om. p rell.* 23 amentia *Vp rell.*: ista amentia *O edd.* 24 ex eo *Vp*: eo *O*. *Forte* et ex eo 25 emere *V* et ex eo *VcO*: ex eo *p rell.* 28 utrum enim te *VcO*: utrum te *p rell.* (§ 201 *infra*)

emere an populi Romani pecunia frumentum a Siculis emere
174 iussit? Iam vero ab isto omnem illam ex aerario pecuniam, quam his oportuit civitatibus pro frumento dari, lucri factam videtis. Accipis enim HS xv pro medimno; tanti enim est illo tempore medimnum; retines HS XXI; tanti enim est frumentum Siciliense ex lege aestimatum. Quid interest utrum hoc feceris an frumentum Siciliense non improbaris, sed frumento probato et accepto pecuniam publicam tenueris omnem neque quicquam ulli dissolveris civitati? cum aestimatio legis eius modi sit ut ceteris temporibus tolerabilis Siculis, te praetore etiam grata esse debuerit. Est enim modius lege HS IIIS aestimatus, fuit autem te praetore, ut tu in multis epistulis ad amicos tuos gloriaris, HS II. Sed fuerit HS IIS, quoniam tu tantum a civitatibus in modios singulos exegisti; cum, si solveres Siculis tantum quantum te populus Romanus iusserat, aratoribus fieri gratissimum posset, tu non modo eos accipere quod oportebat noluisti, sed etiam dare quod non debebant coegisti?
175 Atque haec ita gesta esse, iudices, cognoscite et ex litteris publicis civitatum et ex testimoniis publicis, in quibus nihil fictum, nihil ad tempus accommodatum intellegetis; omnia quae dicimus rationibus populorum non interpositis neque perturbatis neque repentinis, sed certis, institutis, ordine relata atque confecta sunt. Recita. RATIONES HALAESINORVM. Cui pecuniam datam dicit? Dic etiam clarius. VOLCATIO, TIMARCHIDI, MAEVIO.

76 Quid est, Verres? ne illam quidem tibi defensionem reliquam fecisti, mancipes in istis rebus esse versatos, man-

1 emere *VcO* : emere a Siculis *p rell.* 5 XXI *cO* : $\overline{\text{XXII}}$ *p* : *varie rell.* 7 Siciliense *cO* : *om. p rell.* 12 H·S· IIIS *Zumpt* : ·N·S· III *O* : $\overline{\text{HS}}$ iiii *p* 13 HS iis, 14 NS iiis *c* : *quae interpretatus est O, l.* 13 ·NS· N·S·, *l.* 14 NS· MS· tu *om. O* 16 te *om. O* 19 et ex litt. *cO* : ex litt. *Vp rell.* (ii, i, § 7) 21 a te fictum *V* : a me fictum *Klotz* : adfictum *coni. Halm.* 24 Recita Rat. Hal. *V et in lac. p*[2] : *om. cum plerisque O* 27 tibi quidem *O*

cipes frumentum improbasse, mancipes pretio cum civitatibus decidisse, et eosdem abs te illarum civitatum nomine pecunias abstulisse, deinde ipsos sibi frumentum coemisse, nihil haec ad te pertinere? Mala mehercule ac misera defensio praetorem hoc dicere: 'Ego frumentum neque attigi neque aspexi, mancipibus potestatem probandi improbandique permisi; mancipes a civitatibus pecunias extorserunt, ego autem, quam pecuniam populis dare debui, mancipibus dedi!' Mala est haec quidem, ut dixi, ac potius per- 176
dita maximorum peccatorum, huius autem iniquitatis et inertiae confessio, non defensio criminis; sed tamen hac ipsa tibi, si uti cupias, non licet; vetat te Volcatius, tuae tuorumque deliciae, mentionem mancipis facere; Timarchides autem, columen familiae vestrae, premit fauces defensionis tuae, cui simul et Volcatio pecunia a civitate numerata est; iam vero scriba tuus anulo aureo suo, quem ex his rebus invenit, ista te ratione uti non sinet. Quid igitur est reliquum nisi uti fateare te Romam frumentum emptum Siculorum pecunia misisse publicam pecuniam domum tuam convertisse?

O consuetudo peccandi, quantam habes iucunditatem improbis et audacibus, cum poena afuit et licentia consecuta est! Iste in hoc genere peculatus non nunc primum 177
invenitur, sed nunc demum tenetur. Vidimus huic ab aerario pecuniam numerari quaestori ad sumptum exercitus consularis, vidimus paucis post mensibus et exercitum et consulem spoliatum; illa omnis pecunia latuit in illa caligine ac tenebris quae totam rem publicam tum occuparant. Iterum

1 cum civit. pretio *O* 4 ad te haec *O* 6 aspexi *Vp*: inspexi *cO* 9 *sqq. ut ego et Muellerus VcO, nisi quod c habuisse dicitur* confession. defensio, *V* confessione defensio. *Post* ut dixi, *inserit* defensio *p, in quo etiam est* et iniquitatis et (§ 188 *infra*) 15 civitatibus *V* (*Zielinski, p.* 196) 19 pecuniam *om. O* 24 sed . . . tenetur *s.l.* p^2 26 mensibus post paucis et cons. et exerc. spol. *O* 28 occuparant *cO*: -averant *p rell.*

gessit hereditariam quaesturam, cum a Dolabella magnam pecuniam avertit, sed eius rationem cum damnatione Dolabellae permiscuit. Commissa est pecunia tanta praetori; non reperietis hominem timide nec leviter haec improbissima lucra ligurrientem; devorare omnem pecuniam publicam non dubitavit. Ita serpit illud insitum in natura malum consuetudine peccandi libera, finem ut audaciae
178 statuere ipse non possit. Tenetur igitur aliquando, et in rebus cum maximis tum manifestis tenetur; atque in eam fraudem mihi videtur divinitus incidisse, non solum ut eas poenas quas proxime meruisset solveret, sed ut illa etiam scelera eius in Carbonem et in Dolabellam vindicarentur.

77 Etenim nova quoque alia res, iudices, exstitit in hoc crimine, quae tollat omnem dubitationem superioris illius decumani criminis. Nam ut illud missum faciam, permultos aratores in alteras decumas et in haec DCCC milia modium, quod emptum populo Romano darent, non habuisse, et a tuo procuratore, hoc est ab Apronio, emisse, ex quo intellegi potest nihil te aratoribus reliqui fecisse,—ut hoc praeteream, quod multorum est testimoniis expositum, potest illo quicquam esse certius, in tua potestate atque in tuis horreis omne frumentum Siciliae per triennium atque
179 omnis fructus agri decumani fuisse? Cum enim a civitatibus pro frumento pecuniam exigebas, unde erat frumentum quod Romam mitteres, si tu id non omne clausum et compressum possidebas? Ita in eo frumento primus tibi ille quaestus erat ipsum frumentum, quod erat ereptum ab aratoribus, alter, quod frumentum improbissime per triennium partum non semel sed bis, neque uno sed duobus pretiis unum et idem frumentum vendidisti, semel civitatibus HS

1 a *cO* : *om. p rell.* 6 in *om. O* 7 audaciae ut *O* 10 videtur mihi videtur *O* 13 iud. *p* : iudicanda *p*² existit *O* 15 decuma *p* (decumani *p*²) 23 a *om. O* 25 omne non *O* 27 ipsum frumentum *cO* : -ius -ti *p rell.* 28 frumentum *cO* : id frum. *p rell.* per triennium *cO* : *om. p rell.*

xv in medimnum, iterum populo Romano, a quo HS xxi in medimna pro eodem illo frumento abstulisti.

At enim frumentum Centuripinorum et Agrigentinorum 180 et non nullorum fortasse praeterea probasti et his populis pecuniam dissolvisti. Sint sane aliquae civitates in eo numero, quarum frumentum improbare nolueris; quid tandem? his civitatibus omnisne pecunia quae pro frumento debita est dissoluta est? Vnum mihi reperi non populum, sed aratorem: vide, quaere, circumspice, si quis forte est ex ea provincia, in qua tu triennium praefuisti, qui te nolit perisse; unum, inquam, da mihi ex illis aratoribus qui tibi ad statuam pecuniam contulerunt, qui sibi dicat omne esse pro frumento quod oportuerit solutum. Confirmo, iudices, neminem esse dicturum.

Ex omni pecunia quam aratoribus solvere debuisti certis 78 181 nominibus deductiones fieri solebant, primum pro spectatione et collybo, deinde pro nescio quo cerario. Haec omnia, iudices, non rerum certarum, sed furtorum improbissimorum sunt vocabula. Nam collybus esse qui potest, cum utuntur omnes uno genere nummorum? Cerarium vero—quid? quo modo hoc nomen ad rationes magistratus, quo modo ad pecuniam publicam adlatum est? Nam illud genus tertium deductionis erat eius modi, quasi non modo liceret sed etiam oporteret, nec solum oporteret sed plane necesse esset. Scribae nomine de tota pecunia binae quinquagesimae detrahebantur. Quis tibi hoc concessit, quae lex, quae senatus auctoritas, quae porro aequitas, ut tantam pecuniam scriba tuus auferret sive de aratorum bonis sive de populi Romani vectigalibus? Nam si potest 182 ista pecunia sine aratorum iniuria detrahi, populus Roma-

5 sane *cO* : *om. p rell.* 9 est forte *O* 11 mihi da inquam *O* statuas pecunias *O* 21 quid *cO* : quid vocas *p rell.* 25 plane necesse esset *O rell. Muell.* : necesse esset plane *edd. recc.* 26 hoc tibi *O* 28 auferret *p* : averreret *c*, averret *O* : averteret *al.* (§ 224 *infra*)

nus habeat, in tantis praesertim aerari angustiis; sin autem et populus Romanus voluit, et aequum est ita solvi aratoribus, tuus apparitor parva mercede populi conductus de aratorum bonis praedabitur? Et in hac causa scribarum ordinem in me concitabit Hortensius et eorum commoda a me labefactari atque oppugnari iura dicet? Quasi vero hoc scribis ullo exemplo sit aut ullo iure concessum. Quid ego vetera repetam aut quid eorum scribarum mentionem faciam quos constat sanctissimos homines atque innocentissimos fuisse? Non me fugit, iudices, vetera exempla pro fictis fabulis iam audiri atque haberi: in his temporibus versabor miseris ac perditis. Nuper, Hortensi, quaestor fuisti. Quid tui scribae fecerint, tu potes dicere: ego de meis hoc dico, cum in eadem ista Sicilia pro frumento pecuniam civitatibus solverem et mecum duos frugalissimos homines scribas haberem, L. Mamilium et L. Sergium, non modo istas duas quinquagesimas, sed omnino nummum
79 nullum cuiquam esse deductum. Dicerem hoc mihi totum esse attribuendum, iudices, si illi umquam hoc a me postu-
183 lassent, si umquam omnino cogitassent. Quam ob rem enim scriba deducat, ac non potius mulio qui advexerit, tabellarius cuius adventu certiores facti petiverunt, praeco qui adire iussit, viator aut Venerius qui fiscum sustulit? Quae pars operae aut opportunitatis in scriba est cur ei non modo merces tanta detur, sed cur cum eo tantae pecuniae partitio fiat? 'Ordo est honestus.' Quis negat, aut quid ea res ad hanc rem pertinet? Est vero honestus, quod eorum hominum fidei tabulae publicae periculaque magistratuum committuntur. Itaque ex his scribis qui digni sunt

2 est ita *O*: ita est *rell.* 3 populi mercede *O* 7 aut ullo iure sit *O* 8 ego *p et pler.*: ergo *VO* 10 non praeterit *V* 18 totum mihi *π* 21 ac (et *O*) non potius mulio *cO*: non mulio plus (*om.* ac) *V* advexerit *Vp et pler.*: advexit *O* 22 non tabell. *V* 24 cur ei *VcO*: cui rei *p rell.* 25 modo *om. cO*

illo ordine, patribus familiis, viris bonis atque honestis, percontamini quid sibi istae quinquagesimae velint: iam omnibus intellegetis novam rem totam atque indignam videri. Ad eos me scribas revoca, si placet, noli hos colligere, qui 184 nummulis corrogatis de nepotum donis ac de scaenicorum corollariis, cum decuriam emerunt, ex primo ordine explosorum in secundum ordinem civitatis se venisse dicunt. Eos scribas tecum disceptatores huius criminis habebo qui istos scribas esse moleste ferunt. Tametsi cum in eo ordine videamus esse multos non idoneos, qui ordo industriae propositus est et dignitati, mirabimur turpis aliquos ibi esse quo cuivis pretio licet pervenire? Tu ex pecunia pu- 80 blica HS terdeciens scribam tuum permissu tuo cum abstulisse fateare, reliquam tibi ullam defensionem putas esse? hoc quemquam ferre posse, hoc quemquam denique nunc tuorum advocatorum animo aequo audire arbitrare, qua in civitate C. Catoni, consulari homini, clarissimo viro, HS $\overline{\text{VIII}}$ lis aestimata sit, in eadem civitate apparitori tuo esse concessum ut HS terdeciens uno nomine auferret?

Hinc ille est anulus aureus quo tu istum in contione 185 donasti; quae tua donatio singulari impudentia nova Siculis omnibus, mihi vero etiam incredibilis videbatur. Saepe enim nostri imperatores superatis hostibus, optime re publica gesta, scribas suos anulis aureis in contione donarunt: tu vero quibus rebus gestis, quo hoste superato contionem donandi causa advocare ausus es? Neque enim solum scribam tuum anulo, sed etiam virum fortissimum ac tui dissimillimum, Q. Rubrium, excellentem virtute auctoritate copiis, corona et phaleris et torque donasti, M. Cossutium,

1 familias *O* 2 omnibus *VO* : omnes *p rell.* 3 rem novam *O* 9 moleste ferunt esse *V* 11 ibi esse *cO* : in eo esse *pqk. Habet V* quid mirabimur turbis esse aliquos 12 pretio licet *VO* : licet pretio *p rell.* 14 ullam *om. O* 15 quemquam ferre *VO* : ferre quemquam *p rell.* (hoc quemquam denique *s.l.* p^{2}) 21 singulari impudentia *O* : sing. imp. praedita Vp^{2} *rell.* : s. i. donata *p* 28 excellentem *VcO* : -ti *p rell.*

sanctissimum virum atque honestissimum, M. Castricium,
186 summo splendore ingenio gratia praeditum. Quid haec sibi horum trium civium Romanorum dona voluerunt? Siculos praeterea potentissimos nobilissimosque donasti, qui non, quem ad modum sperasti, tardiores fuerunt, sed ornatiores tuo iudicio ad testimonia dicenda venerunt. Quibus ex hostium spoliis, de qua victoria, qua ex praeda aut manubiis haec abs te donatio constituta est? an quod te praetore paucorum adventu myoparonum classis pulcherrima, Siciliae praesidium propugnaculumque provinciae, piratarum manibus incensa est? an quod ager Syracusanus praedonum incendiis te praetore vastatus est? an quod forum Syracusanum nauarchorum sanguine redundavit? an quod in portu Syracusano piraticus myoparo navigavit? Nihil possum reperire quam ob rem te in istam amentiam incidisse arbitrer, nisi forte id egisti ut hominibus ne oblivisci quidem rerum tuarum [male gestarum] liceret.

187 Anulo est aureo scriba donatus, et ad eam donationem contio est advocata. Quod erat os tuum, cum videbas in contione eos homines quorum ex bonis istum anulo aureo donabas, qui ipsi anulos aureos posuerant liberisque suis detraxerant, ut esset unde scriba tuus hoc tuum munus ac beneficium tueretur? quae porro praefatio tuae donationis fuit? Illa scilicet vetus atque imperatoria, QVANDOQVE TV QVIDEM IN PROELIO, IN BELLO, IN RE MILITARI—cuius ne mentio quidem te praetore ulla facta est: an illa, QVANDOQVE TV NVLLA VMQVAM MIHI IN CVPIDITATE AC TVRPITVDINE DEFVISTI OMNIBVSQVE IN ISDEM FLAGITIIS MECVM ET IN LEGATIONE ET IN PRAETVRA ET HIC IN SICILIA VERSATVS

4 nobilissimos *om.* *VO* (iii, § 52) 7 ac man. *O* 12 an *om.* *VO* 17 male gestarum *om.* *cO* : *auct. Halm. secl. edd.* (*Zielinski, p.* 196) 19 in contione *om.* *O*, *secl. edd. recc.* 20 istum anulo aureo donabas *cO* : iste anulus aureus donabatur *p rell.* 23 tua praef. donat. *O edd. recc.* 25 quidem *p rell. praeter O*, *in quo est* quid : *unde* tu . . . quid ? in proelio etc., *Pluygers*

ES, OB EAS RES TE, QVONIAM RE LOCVPLETAVI, HOC ANVLO AVREO DONO? Vera haec fuisset oratio; neque enim iste anulus aureus abs te datus istum virum fortem, sed hominem locupletem esse declarat. Ita eundem anulum ab alio datum testem virtutis duceremus, abs te donatum comitem pecuniae iudicamus.

Dictum, iudices, est de decumano frumento, dictum de 81 empto, extremum reliquum est de aestimato; quod cum 188 magnitudine pecuniae tum iniuriae genere quemvis debet commovere, tum vero eo magis quod ad hoc crimen non ingeniosa aliqua defensio sed improbissima confessio comparatur. Nam cum ex senatus consulto et ex legibus frumentum in cellam ei sumere liceret idque frumentum senatus ita aestimasset, quaternis HS tritici modium, binis hordei, iste *hordei* numero ad summam tritici adiecto tritici modios singulos cum aratoribus denariis ternis aestimavit. Non est in hoc crimen, Hortensi, ne forte ad hoc meditere, multos saepe viros bonos et fortis et innocentis cum aratoribus et cum civitatibus frumentum, in cellam quod sumi oporteret, aestimasse et pecuniam pro frumento abstulisse. Scio quid soleat fieri, scio quid liceat; nihil quod antea fuerit in consuetudine bonorum nunc in istius facto reprehenditur; hoc reprehendo, quod, cum in Sicilia HS binis 189 tritici modius esset, ut istius epistula ad te missa declarat, summum HS ternis, id quod et testimoniis omnium et tabulis aratorum planum factum antea est, tum iste pro tritici modiis singulis ternos ab aratoribus denarios exegit; hoc crimen est, ut intellegas non ex aestimatione neque ex 82

1 eas *O* : hasce *p rell.* te quoniam re *O* : quoniam te *p rell.* 8 reliquum est *O* : et relictum (reliquum *al.*) est *p rell.* 10 tum *ck* : tamen *O* : tu *π* 14 ·N·S· IIII *O* (§ 191 *infra*) 15 iste *p* : *om. O* hordei *suppl.* (*ante* iste) *Pluyg.*, *Kays.*, *post* iste *Klotz*, *Muell.* 16 ternis denariis *O* 18 saepe *et* et (*ante* fortes) *om. O* 19 frumenti *cO* 25 omnium *cO* : omnibus *p rell.* 27 den. ternos ab arat. *O*

ternis denariis pendere crimen, sed ex coniunctione annonae atque aestimationis.

Etenim haec aestimatio nata est initio, iudices, non ex praetorum aut consulum, sed ex civitatum et aratorum commodo. Nemo enim fuit initio tam impudens qui, cum frumentum deberetur, pecuniam posceret. Certe hoc ab aratore primum est profectum, aut ab ea civitate cui imperabatur; cum aut frumentum vendidisset aut servare vellet aut in eum locum quo imperabatur portare nollet, petivit in benefici loco et gratiae ut sibi pro frumento quanti frumentum esset dare liceret. Ex huiusce modi principio atque ex liberalitate et accommodatione magi-
190 stratuum consuetudo aestimationis introducta est. Secuti sunt avariores magistratus, qui tamen in avaritia sua non solum viam quaestus invenerunt, verum etiam exitum ac rationem defensionis. Instituerunt semper in ultima ac difficillima ad portandum loca frumentum imperare, ut vecturae difficultate ad quam vellent aestimationem pervenirent. In hoc genere facilior est existimatio quam reprehensio, ideo quod eum qui hoc facit avarum possumus existimare, crimen in eo constituere non tam facile possumus, quod videtur concedendum magistratibus nostris esse ut iis quo loco velint frumentum accipere liceat. Itaque hoc est quod multi fortasse fecerunt, sed ita multi ut ii quos innocentissimos meminimus aut audivimus non fecerint.

83 191 Quaero nunc abs te, Hortensi, cum utrisne tandem istius factum collaturus es? Cum iis, credo, qui benignitate adducti per beneficium et gratiam civitatibus concesserunt ut nummos pro frumento darent. Ita credo petisse ab isto aratores ut, cum HS ternis tritici modium vendere non

1 coniectione *O*   4 civit. et arat. *π*: arat. et (atque) civit. *rell. edd.*   9 imperabatur *cO* : imper. frumentum *p rell.*   11 huiusce modi *pO* : huius modi *edd.*   17 loca ad portandum *π dett.*   21 in eo *O* : in eum *πk*   24 innocentissimos *pO*. *In 'F' afuisse non credo*   25 audivimus *V* : audimus *π* : vidimus *cO*   26 abs te nunc *V*   utrisne (uirisne *p*) *Vp al.* : utris *O rell.*

possent, pro singulis modiis ternos denarios dare liceret.
An quoniam hoc non audes dicere, illuc confugies, ve-
cturae difficultate adductus ternos denarios dare maluisse?
Cuius vecturae? quo ex loco in quem locum ne portarent?
Philomelio Ephesum? Video quid inter annonam interesse
soleat, video quot dierum via sit, video Philomeliensibus
expedire, quanti Ephesi sit frumentum, dare potius in
Phrygia quam Ephesum portare aut ad emendum frumen-
tum Ephesum pecuniam et legatos mittere. In Sicilia vero 192
quid eius modi est? Henna mediterranea est maxime.
Coge ut ad aquam tibi, id quod summi iuris est, frumentum
Hennenses admetiantur vel Phintiam vel Halaesam vel
Catinam, loca inter se maxime diversa: eodem die quo
iusseris deportabunt. Tametsi ne vectura quidem est opus.
Nam totus quaestus hic, iudices, aestimationis ex annonae
natus est varietate. Hoc enim magistratus in provincia
adsequi potest, ut ibi accipiat ubi est carissimum. Ideo
valet ista ratio aestimationis in Asia, valet in Hispania,
valet in iis provinciis in quibus unum pretium frumento
esse non solet: in Sicilia vero quid cuiusquam intererat
quo loco daret? neque enim portandum erat, et, quo
quisque vehere iussus esset, ibi tantidem frumentum eme-
ret quanti domi vendidisset. Quam ob rem, si vis, Hor- 193
tensi, docere aliquid ab isto simile in aestimatione atque
a ceteris esse factum, doceas oportebit aliquo in loco
Siciliae praetore Verre ternis denariis tritici modium fuisse.

Vide quam tibi defensionem patefecerim, quam iniquam 84
in socios, quam remotam ab utilitate rei publicae, quam
seiunctam a voluntate ac sententia legis. Tu, cum tibi
ego frumentum in meis agris atque in mea civitate, denique

1 ternos denarios *V*: ternos (*om.* denarios) *pr*: denarios III *O* (*etiam l.* 3, *ubi habet p* ternos den.: § 188) 7 dare *p*, *ut VOq*: tantum dare *rell.* 12 admetiantur *V*: metiantur *p rell.* (*ut* § 193) 19 his *codd.* 22 tantidem *p al.*: tanti *V*: tantū *O* 23 si vis H. docere *VcO*: si quid H. docere vis *p dett.* 25 oportebit *cO*: oportere *corr.* -eret *p*: oportet *rell.*

cum in iis locis in quibus es, versaris, rem geris, provinciam administras, paratus sim dare, angulum mihi aliquem eligas provinciae reconditum ac derelictum? iubeas ibi me metiri
194 quo portare non expediat, ubi emere non possim? Improbum facinus, iudices, non ferendum, nemini lege concessum, sed fortasse adhuc in nullo etiam vindicatum! Tamen ego hoc, quod ferri nego posse, Verri, iudices, concedo et largior. Si ullo in loco eius provinciae frumentum tanti fuit quanti iste aestimavit, hoc crimen in istum reum valere oportere non arbitror. Verum enim vero, cum esset HS binis aut etiam ternis quibusvis in locis provinciae, duodenos sestertios exegisti. Si mihi tecum neque de annona neque de aestimatione tua potest esse controversia, quid sedes, quid exspectas, quid defendis? utrum tibi pecuniae coactae conciliatae videntur adversus leges, adversus rem publicam cum maxima sociorum iniuria, an vero id recte, ordine, e re publica, sine cuiusquam iniuria factum esse defendis?

195 Cum tibi senatus ex aerario pecuniam prompsisset et singulos tibi denarios adnumerasset quos tu pro singulis modiis aratoribus solveres, quid facere debuisti? Si quod L. Piso ille Frugi, qui legem de pecuniis repetundis primus tulit, cum emisses quanti esset, quod superaret pecuniae rettulisses; si ut ambitiosi homines aut benigni, cum pluris senatus aestimasset quam quanti esset annona, ex senatus aestimatione, non ex annonae ratione solvisses; sin, ut plerique faciunt, in quo erat aliqui quaestus, sed is honestus atque concessus, frumentum, quoniam vilius erat, ne emisses, sumpsisses id nummorum quod tibi senatus cellae nomine concesserat.

1 cum *p rell.* : *om.* *O* es *p rell.* : *om.* *O* 7 hoc ego *O* 14, 18 defendis *cO* : defendes *p rell.* 15 coactae *cO* : *om. p rell.* : captae *Mueller* (iii, §§ 91, 225) 17 recte] ratione *O* (*etiam* § 206 *infra*) 20 numerasset *O* 21 persolveres *V* 27 erat *VO* : etiam erat *p rell.*

Hoc vero quid est? quam habet rationem non quaero 85
aequitatis, sed ipsius improbitatis atque impudentiae? Neque enim est fere quicquam quod homines palam facere audeant in magistratu quamvis improbe, quin eius facti si non bonam, at aliquam rationem adferre soleant. Hoc 196
quid est? Venit praetor; frumentum, inquit, me abs te emere oportet. Optime. Modium denario. Benigne ac liberaliter; nam ego ternis HS non possum vendere. Mihi frumentum non opus est, nummos volo. Nam sperabam, inquit arator, me ad denarios perventurum; sed, si ita necesse est, quanti frumentum sit considera. Video esse binis HS. Quid ergo a me tibi nummorum dari potest, cum senatus tibi quaternos HS dederit? Quid poscit? Attendite et, vos quaeso, simul, iudices, aequitatem praetoris attendite. Quaternos HS, quos mihi senatus decrevit 197
et ex aerario dedit, ego habebo et in cistam transferam de fisco. Quid postea? quid? Pro singulis modiis, quos tibi impero, tu mihi octonos HS dato. Qua ratione? Quid quaeris rationem? non tantam rationem res habet quantam utilitatem atque praedam. Dic, dic, inquit ille, planius. Senatus te voluit mihi nummos, me tibi frumentum dare: tu eos nummos quos mihi senatus dare voluit ipse habebis; a me, cui singulos denarios a te dari oportuit, binos auferes et huic praedae ac direptioni cellae nomen impones? Haec 198
deerat iniuria et haec calamitas aratoribus te praetore qua reliquis fortunis omnibus everterentur. Nam quid esse reliqui poterat ei qui per hanc iniuriam non modo fructum omnem amitteret, sed etiam omne instrumentum vendere

4 improbe *VO*: improbi *p rell.* 7 denario modium *O* 8 ternis *cO*: tribus *p rell.* 9 frumentum *cO*: frumento *p rell.* Nam *Naugerius* (ii, i, § 133; ii, § 72): non *p rell.*: *om. O* sperabam *cOq*: speraveram *p rell.* 13 poscit *O*: possit *p rell.* 14 iudices simul *O* 17 Quid praeterea O^1 20 dic dic *cO*: dic *p rell.* 22 habes *O* 23 denarios a te dari *πk*: denarios dari *rell. praeter O* (dare denarios) auferes . . . impones *c* (*φ*): aufers . . . imponis *rell. edd.* 28 amitteret *O*: amittere *p rell.* omne *p rell.*: *om. O*

cogeretur? Quonam se verteret? ex quo fructu nummos quos tibi daret inveniret? Decumarum nomine tantum erat ablatum quantum voluntas tulerat Aproni: pro alteris decumis emptoque frumento aut nihil datum aut tantum datum quantum reliqui scribae fecerant, aut ultro etiam, id
86 quod didicistis, ablatum. Cogantur etiam nummi ab aratore? quo modo, quo iure, quo exemplo? Nam cum fructus diripiebantur aratorum atque omni lacerabantur iniuria, videbatur id perdere arator quod aratro ipse quaesisset, in quo elaborasset, quod agri segetesque extulissent;
199 quibus iniuriis gravissimis tamen illud erat miserum solacium, quod id perdere videbatur quod alio praetore eodem ex agro reparare posset. Nummos vero ut det arator quos non exarat, quos non aratro ac manu quaerit, boves et aratrum ipsum atque omne instrumentum vendat necesse est. Non enim debetis hoc cogitare: habet idem in nummis, habet in urbanis praediis. Nam cum aratori aliquid imponitur, non hominis si quae sunt praeterea facultates, sed arationis ipsius vis ac ratio consideranda est, quid ea sustinere, quid pati, quid efficere possit ac debeat; quamquam illi quoque homines sunt ab isto omni ratione exinaniti ac perditi, tamen hoc vobis est statuendum, quid aratorem ipsum arationis nomine muneris in rem publicam fungi ac sustinere velitis. Imponitis decumas, patiuntur; alteras, temporibus vestris serviendum putant; dent emptum praeterea; dabunt, si
200 voletis. Haec quam sint gravia, et quid his rebus detractis possit ad dominos puri ac reliqui pervenire, credo vos ex vestris impensis, ex vestris rebus rusticis coniectura adsequi

4 aut tantum datum *om.* π: datum *om.* O 5 scribae fecerant *c*O: scriba fecerat *p rell.* 13 det *Lamb. in mg.* 1584: daret *p codd.* 14 exarat *c*O: exararat *V*: quos non exarat *om. p rell.* 16 habet (*post* nummis) *c*O: habet idem *V* (*ut videtur*), *p rell.* 17 aliquid *c*O: onus aliquod *p et pler.*: ius aliquod *V*: *fort.* aratoribus aliquid? 18 hominis *Vc*O: homines *p rell.* 20 quoque hom. sunt *V*: quoque sunt hom. *p rell. praeter* O (hom. qu. sunt) 25 dent emptum *p rell.* (demptum O): dent *om. V* 27 ex vestris in pensis *V*: *om. rell.*

posse. Addite nunc eodem istius edicta, instituta, iniurias; addite Aproni Veneriorumque servorum in agro decumano regna ac rapinas. Quamquam haec omitto: de cella loquor. Placet vobis in cellam magistratibus vestris frumentum Siculos gratis dare? Quid hoc indignius, quid iniquius? Atque hoc scitote aratoribus Verre praetore optandum ac petendum fuisse.

Sositheus est Entellinus, homo cum primis prudens et 87
domi nobilis, cuius verba audietis, qui ad hoc iudicium legatus publice cum Artemone et Menisco, primariis viris, missus est. Is cum in senatu Entellino multa mecum de istius iniuriis ageret, hoc dixit: si hoc de cella atque hac aestimatione concederetur, velle Siculos senatui polliceri frumentum in cellam gratis, ne posthac tantas pecunias magistratibus nostris decerneremus. Perspicere vos certo 201
scio Siculis quanto opere hoc expediat non ad aequitatem condicionis, sed ad minima malorum eligenda. Nam qui mille modium Verri suae partis in cellam gratis dedisset, duo milia nummum aut summum tria dedisset, idem nunc pro eodem numero frumenti HS $\overline{\text{VIII}}$ dare coactus est. Hoc arator adsequi per triennium certe fructu suo non potuit: vendiderit instrumentum necesse est. Quodsi hoc munus et hoc vectigal aratio tolerare, hoc est Sicilia ferre ac pati potest, populo Romano ferat potius quam nostris magistratibus. Magna est enim pecunia, magnum praeclarumque vectigal, si modo id salva provincia, si sine iniuria sociorum

4 placet *VO*: placetne *p*: placet nunc *qr rell.* vestris *cO*: nostris *V rell.* 5 gratiis *Zielinski* (*p.* 196): dare gratis *V* *Pro verbis* quid iniquius *habet V iterum* quid hoc indignius 6 Atqui *Victorius* Verre *VcO*: hoc *p rell.* (v, § 125) 8 cum primis *VcO*: cum primis civitatis *p rell.* 9 audietis *cO*: audistis *p rell.* qui ad] atque *O* 14 posthac *VO*: post haec *p rell.* 16 ad aequitatem conditionis *cO*: aequitate condicionis *V*: ad aequitatis conditionem *p rell.* 17 qui *codd.*: qui cum *Muell.*: qui si *Kays.* 20 eodem *Vp rell.*: eo *cO* (§ 216) 23 hoc (*ante* vectigal) *VcO*; *om. p rell.* 24 nostri magistratus *cO* 25 est enim *V*: enim *O*: est *p rell.*

percipere possumus. Nihil detraho magistratibus; tantundem detur in cellam quantum semper datum est; quod praeterea Verres imperat, id, si facere non possunt, recusent; si possunt, populi Romani potius hoc sit vectigal quam
202 praeda praetoris. Deinde cur in uno genere solo frumenti ista aestimatio constituatur, si est aequa et ferenda? Debet populo Romano Sicilia decumas; det pro singulis modiis tritici ternos denarios, sibi habeat frumentum. Data tibi est pecunia, Verres, una qua frumentum tibi emeres in cellam, altera qua frumentum emeres a civitatibus quod Romam mitteres. Tibi datam pecuniam domi retines, et praeterea pecuniam permagnam tuo nomine aufers; fac idem in eo frumento quod ad populum Romanum pertinet; exige eadem aestimatione pecuniam a civitatibus, et refer quam accepisti: iam refertius erit aerarium populi Romani
203 quam umquam fuit. 'At enim istam rem in publico frumento Sicilia non ferret, hanc rem in meo frumento tulit.' Proinde quasi aut aequior sit ista aestimatio in tuo quam in populi Romani commodo, aut ea res quam ego dico et ea quam tu fecisti inter se genere iniuriae, non magnitudine pecuniae differat.

Verum istam ipsam cellam ferre nullo modo possunt: ut omnia remittantur, ut omnibus iniuriis et calamitatibus quas te praetore tulerunt in posterum liberentur, istam se cellam atque istam aestimationem negant ullo modo ferre
88 204 posse. Multa Sosippus Agrigentinus apud Cn. Pompeium consulem nuper, homo disertissimus et omni doctrina et virtute ornatissimus, pro tota Sicilia de aratorum miseriis

1 possumus *VO*: possitis *p rell.* 5 in uno *p rell.* (uno *O*): in isto *V* 6 constituatur *VO*: constituitur *p rell.* (constituatur? Si est . . . ferenda, debet *edd. praeter Muell.*) 7 modiis tritici *cO*: M. TRIT. *V*: trit. mod. *p rell.* 9 est pecunia *V*: pec. est *p rell.* (*om. O ex homoeoteleuto verba* est pecunia . . . frumentum tibi) 15 iam *p ut cO*: tum *pler.* 16 rem quam *cO* 17 feret *π* 18 in publico commodo *O* 24 se *om. V* 26 Sosippus *V*: Sotiis *O*: Sophocles *p rell.* 27 atque virtute *O*

graviter et copiose dixisse ac deplorasse dicitur; ex quibus hoc iis qui aderant,—nam magno conventu acta res est,—indignissimum videbatur, qua in re senatus optime ac benignissime cum aratoribus egisset, large liberaliterque aestimasset, in ea re praedari praetorem, bonis everti aratores, et id non modo fieri sed ita fieri quasi liceat concessumque sit.

Quid ad haec Hortensius? falsum esse crimen? Hoc 205
numquam dicet. Non magnam hac ratione pecuniam captam? Ne id quidem dicet. Non iniuriam factam Siculis atque aratoribus? Qui poterit dicere? Quid igitur dicet? Fecisse alios. Quid est hoc? utrum crimini defensio an comitatus exsilio quaeritur? Tu in hac re publica atque in hac hominum libidine et, ut adhuc habuit se status iudiciorum, etiam licentia, non ex iure, non ex aequitate, non ex lege, non ex eo quod oportuerit, non ex eo quod licuerit, sed ex eo quod aliqui fecerit, id quod reprehenditur recte factum esse defendes? Fecerunt alii 206
quidem aliquam multa; cur in hoc uno crimine isto genere defensionis uteris? Sunt quaedam omnino in te singularia; quae in nullum hominem alium dici neque convenire possint, quaedam tibi cum multis communia. Ergo, ut omittam tuos peculatus, ut ob ius dicendum pecunias acceptas, ut eius modi cetera quae forsitan alii quoque etiam fecerint, illud in quo te gravissime accusavi, quod ob iudicandam rem pecuniam accepisses, eadem ista ratione defendes, fecisse alios? Vt ego adsentiar orationi, defensionem tamen non probabo. Potius enim te damnato ceteris

12 dicit *pq*   crimini] his crimen *O*   14 se habuit *q*   15 iure non ex aeq. non ex *om. O*   16 non ex eo quod oportuerit *cO* : *om. p rell.*   18 alii quidem *O* : alii quid *Vc* (φ) : aliqui *p rell.*   19 aliquam *scripsi*: alia quam *codd.* (iv, § 56).   *Forte* Fecerunt aliqui aliquando multa, ii, i, § 44; ii, § 78; *Sest.* § 14; *Cluent.* § 92

angustior locus improbitatis defendendae relinquetur, quam te absoluto alii quod audacissime fecerunt recte fecisse existimentur.

89 207 Lugent omnes provinciae, queruntur omnes liberi populi, regna denique etiam omnia de nostris cupiditatibus et iniuriis expostulant; locus intra Oceanum iam nullus est neque tam longinquus neque tam reconditus quo non per haec tempora nostrorum hominum libido iniquitasque pervaserit; sustinere iam populus Romanus omnium nationum non vim, non arma, non bellum, sed luctum, lacrimas, querimonias non potest. In eius modi re ac moribus, si is qui erit adductus in iudicium, cum manifestis in flagitiis tenebitur, alios eadem fecisse dicet, illi exempla non deerunt: rei publicae salus deerit, si improborum exemplis improbi 208 iudicio ac periculo liberabuntur. Placent vobis hominum mores? placet ita geri magistratus ut geruntur? placet socios sic tractari, quod restat, ut per haec tempora tractatos videtis? Cur haec a me opera consumitur? quid sedetis? cur non in media oratione mea consurgitis atque disceditis? Vultis autem istorum audacias ac libidines aliqua ex parte resecare? Desinite dubitare utrum sit utilius propter multos improbos uni parcere, an unius improbi supplicio multorum improbitatem coercere.

(90) 209 Tametsi quae ista sunt exempla multorum? Nam cum in causa tanta, cum in crimine maximo dici a defensore coeptum est factitatum esse aliquid, exspectant ii qui audiunt exempla ex vetere memoria, ex monumentis ac 90 litteris, plena dignitatis, plena antiquitatis; haec enim plurimum solent et auctoritatis habere ad probandum et iu-

1 relinquetur *p vulg.*: linquetur *O*: relinquatur *cod. Franc.*, *Muell.* 4 populi liberi *O* 5 etiam *V*: in π (iam?): *om. O* 10 luctus *O edd.* 11 re publica *Koch* 12 in (*ante* flagitiis) *om. cO* (§ 149 *supra*) 13, 14 dĕrunt—dĕrit *Zielinski, p.* 175 18 opera a me *O* (*Ziel. p.* 196) 20 audaciam *O* 25 in causa tanta] in antea causa *O*

cunditatis ad audiendum. Africanos mihi et Catones et Laelios commemorabis et eos fecisse idem dices? Quamvis res mihi non placeat, tamen contra hominum auctoritatem pugnare non potero. An, cum eos non poteris, proferes hos recentis, Q. Catulum patrem, C. Marium, Q. Scaevolam, M. Scaurum, Q. Metellum? qui omnes provincias habuerunt et frumentum cellae nomine imperaverunt. Magna est hominum auctoritas, et tanta ut etiam delicti suspicionem tegere possit. Non habes ne ex 210
his quidem hominibus qui nuper fuerunt ullum auctorem istius aestimationis. Quo me igitur aut ad quae exempla revocas? Ab illis hominibus, qui tum versati sunt in re publica cum et optimi mores erant et hominum existimatio gravis habebatur et iudicia severa fiebant, ad hanc hominum libidinem ac licentiam me abducis, et, in quos aliquid exempli populus Romanus statui putat oportere, ab iis tu defensionis exempla quaeris? Non fugio ne hos quidem mores, dum modo ex his ea quae probat populus Romanus exempla, non ea quae condemnat sequamur. Non circumspiciam, non quaeram foris: habeo iudices tecum principes civitatis, P. Servilium et Q. Catulum, qui tanta auctoritate sunt, tantis rebus gestis, ut in illo antiquissimorum clarissimorumque hominum, de quibus antea dixi, numero reponantur. Exempla quaerimus, et ea non antiqua. Modo 211
uterque horum exercitum habuit. Quaere, Hortensi, quoniam te recentia exempla delectant, quid fecerint. Itane vero? Q. Catulus frumento est usus, pecuniam non coegit; P. Servilius quinquennium exercitui cum praeesset et ista ratione innumerabilem pecuniam facere cum posset, non statuit sibi quicquam licere quod non patrem suum, non

2 idem fecisse *O* 3 mihi res *V* 11 atque *π* quae me *O* 14 et . . . fiebant *s. l. p*[2] 20 habeo *p*, *ut cO*: habes *sive* habeas *rell.* 22 antiquissimorum clarissimorumque *cO*: antiquorum et clarissimorum *p rell.* 25 eorum *O* 29 cum posset *cO*: posset *p rell.*

avum Q. Metellum, clarissimum hominem, facere vidisset: C. Verres reperietur qui, quicquid expediat, id licere dicat? quod nemo nisi improbus fecerit, id aliorum exemplo se fecisse defendat?

91 At in Sicilia factitatum est. Quae est ista condicio Siciliae? cur quae optimo iure propter vetustatem, fidelitatem, propinquitatem esse debet, huic praecipua lex iniuriae
212 definitur? Sed in ista ipsa Sicilia non quaeram exemplum foris: hoc ipso ex consilio utar exemplis. C. Marcelle, te appello. Siciliae provinciae, cum esses pro consule, praefuisti: num quae in tuo imperio pecuniae cellae nomine coactae sunt? Neque ego hoc in tua laude pono: alia sunt tua facta atque consilia summa laude digna, quibus illam tu provinciam adflictam et perditam erexisti atque recreasti; nam hoc de cella ne Lepidus quidem fecerat, cui tu successisti. Quae sunt tibi igitur exempla in Sicilia cellae, si hoc crimen non modo Marcelli facto, sed ne
213 Lepidi quidem potes defendere? An me ad M. Antoni aestimationem frumenti exactionemque pecuniae revocaturus es? 'Ita,' inquit, 'ad Antoni'; hoc enim mihi significasse et adnuisse visus est. Ex omnibus igitur populi Romani praetoribus, consulibus, imperatoribus M. Antonium delegisti, et eius unum improbissimum factum, quod imitarere! Et hic utrum mihi difficile est dicere an his existimare ita se in isto infinito imperio M. Antonium gessisse ut multo isti perniciosius sit dicere se in re improbissima voluisse Antonium imitari quam si posset defendere nihil in vita se M. Antoni simile fecisse? Homines in

1 clar. hom. *cO* : *om. p rell.* 2 quicquid *O* : quod *p rell.* 3 se *om. O* (v, § 85) 7 propinquitatemque *O* praecipue *Hotom.*, *Lamb.* 8 ipsa ista *O* (ii, ii, § 170) 11 in *om. O* 15 ne Lepidus *VO* : ante Lep. *p rell.* 16 in Sicilia *p* : ex Sicilia *V* : Sicilie *O* : *om. rell.* 18 ad Antoni *V* : ad Anthonium *O* : ad M. Antonii *p edd.* 21 omnibus *VO* : omnibusne *p rell.* (v, § 126) populi Romani praetoribus *p edd.* : ·p· r· *O* : praet. *V* 27 M. Antonium *V* : imitari Antonium *O* : *cf.* § 78 *supra* posset *VcO* : possit *p rell.* 28 Antoni *V* : Antonio *p al.*

iudiciis ad crimen defendendum non quid fecerit quispiam proferre solent, sed quid probarit. Antonium, cum multa contra sociorum salutem, multa contra utilitatem provinciarum et faceret et cogitaret, in mediis eius iniuriis et cupiditatibus mors oppressit. Tu mihi, quasi eius omnia facta atque consilia senatus, populus, iudices comprobarint, ita M. Antoni exemplo istius audaciam defendis?

At idem fecit Sacerdos. Hominem innocentem et 92 summa prudentia praeditum nominas; sed tum idem fe- 214 cisse erit existimandus si eodem consilio fecerit. Nam genus aestimationis ipsum a me numquam est reprehensum, sed eius aequitas aratorum commodo et voluntate perpenditur. Non potest reprehendi ulla aestimatio quae aratori non modo incommoda non est sed etiam grata est. Sacerdos ut in provinciam venit, frumentum in cellam imperavit. Cum esset ante novum tritici modius denariis v, petiverunt ab eo civitates ut aestimaret. Remissior aliquanto eius fuit aestimatio quam annona; nam aestimavit denariis III. Vides eandem aestimationem propter temporis dissimilitudinem in illo laudis causam habere, in te criminis, in illo benefici, in te iniuriae. Eodem tempore 215 praetor Antonius III denariis aestimavit post messem, summa in vilitate, cum aratores frumentum dare gratis mallent, et aiebat se tantidem aestimasse quanti Sacerdotem, neque mentiebatur; sed eadem ista aestimatione alter sublevarat aratores, alter everterat. Quod nisi omnis frumenti ratio ex temporibus esset et annona, non ex numero neque ex summa consideranda, numquam tam grati

2 probarit *V*: probarint *p rell.* 3 sociorum contra salutem *O* utilitatem *VcOp*: voluntatem *corr. p²*, *rell.* 4 iniuriis eius *O* 5 omnia eius *O* 6 senatus populus iudices *VO*: *dicitur 'Fabricianus' habuisse cum p et rell.* senatus populusque Romanus iudices 13 illa *F*(?) 17 petierunt *V* 18 annonae *cO* 21 eodem tempore pr. *πk*: eodem ·pr· *O* 22 den. iii *O* 24 mallent *cO*: malebant *p rell.* 25 ista *om. O*

hi sesquimodii, Q. Hortensi, fuissent, quos tu cum ad mensurae tam exiguam rationem populo Romano in capita descripsisses, gratissimum omnibus fecisti; caritas enim annonae faciebat ut istuc, quod re parvum videtur, tempore magnum videretur. Idem istuc si in vilitate populo Romano largiri voluisses, derisum tuum beneficium esset atque contemptum.

93 216 Noli igitur dicere istum idem fecisse quod Sacerdotem, quoniam non eodem tempore neque simili fecit annona: dicito potius, quoniam habes auctorem idoneum, quod Antonius uno adventu et vix menstruis cibariis fecerit, id istum per triennium fecisse, et istius innocentiam M. Antoni facto atque auctoritate defendito. Nam de Sex. quidem Peducaeo, fortissimo atque innocentissimo viro, quid dicetis? de quo quis umquam arator questus est? aut quis non ad hoc tempus innocentissimam omnium diligentissimamque praeturam illius hominis existimat? Biennium provinciam obtinuit. Cum alter annus in vilitate, alter in summa caritate fuerit, num aut in vilitate nummum arator quisquam dedit aut in caritate de aestimatione frumenti questus est? At uberiora cibaria facta sunt caritate.
217 Credo; neque id est novum neque reprehendendum. Modo C. Sentium vidimus, hominem vetere illa ac singulari innocentia praeditum, propter caritatem frumenti quae fuerat in Macedonia permagnam ex cibariis pecuniam deportare. Quam ob rem non ego invideo commodis tuis, si quae ad te lege venerunt: iniuriam queror, improbitatem coarguo, avaritiam in crimen et in iudicium voco.

Quodsi suspiciones inicere velitis ad pluris homines et ad pluris provincias crimen hoc pertinere, non ego istam

3 discrips. *Muell.* 4 istud *O* 9 eodem *O* : eo *p rell.* (§ 201) annona *cO* : anno *p rell.* 17 biennium *cO* : biennio *p rell.* 18 *vulg.* obtinuit, cum . . . fuerit. Num *etc.* 26 quae *O* : qua *p rell.* 27 coarguo *cO* : arguo *p rell.* 29 velitis *O* : voletis *p rell.* et *p rell.* : *om. O edd.*

defensionem vestram pertimescam, sed me omnium provinciarum defensorem esse profitebor. Etenim hoc dico, et magna voce dico, Vbicumque hoc factum est, improbe factum est; quicumque hoc fecit, supplicio dignus est.
Nam, per deos immortalis, videte, iudices, et prospicite 94 218
animis quid futurum sit. Multi magnas pecunias ab invitis civitatibus atque ab invitis aratoribus ista ratione cellae nomine coegerunt,—omnino ego neminem video praeter istum, sed do hoc vobis et concedo, esse multos: in hoc homine rem adductam in iudicium videtis. Quid facere potestis? utrum, cum iudices sitis de pecunia capta conciliata, tantam pecuniam captam neglegere, an, cum lex sociorum causa rogata sit, sociorum querimonias non audire? Verum hoc quoque vobis remitto; neglegite prae- 219
terita, si vultis; sed ne reliquas spes turbetis atque omnis provincias evertatis, id providete, ne avaritiae, quae antehac occultis itineribus atque angustis uti solebat, auctoritate vestra viam patefaciatis inlustrem atque latam. Nam si hoc probatis et si licere pecunias isto nomine capi iudicatis, certe hoc, quod adhuc nemo nisi improbissimus fecit, posthac nemo nisi stultissimus non faciet. Improbi sunt qui pecunias contra leges cogunt, stulti qui quod licere iudicatum est praetermittunt. Deinde, iudices, videte, quam 220
infinitam sitis hominibus licentiam pecuniarum eripiendarum daturi. Si, ternos denarios qui coegit erit absolutus, quaternos, quinos, denos denique aut vicenos coget alius. Quae erit reprehensio? in quo primum iniuriae gradu resistere incipiet severitas iudicis? quotus erit iste denarius qui non sit ferendus, et in quo primum aestimationis iniquitas atque improbitas reprehendatur? Non enim a vobis

1 vestram def. *O* 4 hoc *om. O* 11 sitis iudices *O* 21–3 Improbi . . . praetermittunt *pro spuriis habent Rau, Zielinski* (*p.* 196) 24, 25 sitis hominibus . . . daturi *p rell.* : istis hominibus . . . daturi sitis *O edd.* 25 den. ternos *O* coegerit *Muell.* 26 quinos *cO* : *om. p rell.*

summa, sed genus aestimationis erit comprobatum, neque hoc potestis iudicare, ternis denariis aestimare licere, denis non licere. Vbi enim semel ab annonae ratione et ab aratorum voluntate res ad praetoris libidinem translata est, non est iam in lege neque in officio, sed in voluntate homi-
95 num atque avaritia positus modus aestimandi. Quapropter, si vos semel in iudicando finem aequitatis et legis transieritis, scitote vos nullum ceteris in aestimando finem improbitatis et avaritiae reliquisse.

221 Videte igitur quam multa simul a vobis postulentur. Absolvite eum qui se fateatur maximas pecunias cum summa sociorum iniuria cepisse. Non est satis: sunt alii quoque complures qui idem fecerint. Absolvite etiam illos, si qui sunt, ut uno iudicio quam plurimos improbos liberetis. Ne id quidem satis est: facite ut ceteris posthac idem liceat. Licebit: adhuc parum est. Permittite ut liceat quanti quisque velit tanti aestimare. Permissum est: stultissimus quisque posthac minimo aestimabit. Videtis iam profecto, iudices, hac aestimatione a vobis comprobata neque modum posthac avaritiae cuiusquam neque poenam improbitatis
222 futuram. Quam ob rem quid agis, Hortensi? Consul es designatus, provinciam sortiturus es; de aestimatione frumenti cum dices, sic te audiemus quasi id quod ab isto recte factum esse defendes te facturum profiteare, et quasi quod isti licitum esse dices vehementer cupias tibi licere. Atqui, si id licebit, nihil est quod putetis quemquam posthac commissurum ut de pecuniis repetundis conde-

2 denis non licere *VcO* : *om. p rell.* 4 praetorum *V* 8 improbitati *p et pler.* : *fort. recte* 13 idem qui *O* 14 improbos *VcO* : impios *p rell.* 17, 18 tanti . . . aestimabit, *mediis omissis, p et rell. praeter VO* 17 Permissum esto *Halmio auct. Kays.* : permissum erit *Muell.* 21 quam ob rem *VO* : quas ob res *p rell.* 22 sortiturus es *p Ant. August. al.* : sortitus es *rell. praeter O* (sortiri) : sortiere *Muell.* 24 defendes *V* : -is *rell.* 25 dicis *O* cupias tibi licere at. *suppl. in lac.* p^2

mnari possit. Quantam enim quisque concupierit pecuniam, tantam licebit per cellae nomen aestimationis magnitudine consequatur.

At enim est quiddam quod, etiamsi palam in defendendo 96 223 non dicet Hortensius, tamen ita dicet ut vos id suspicari et cogitare possitis, pertinere hoc ad commodum senatorium, pertinere ad utilitatem eorum qui iudicent, qui in provinciis cum potestate aut cum legatione se futuros aliquando arbitrentur. Praeclaros vero existimas iudices nos habere, quos alienis peccatis concessuros putes quo facilius ipsis peccare liceat. Ergo id volumus populum Romanum, id provincias, id socios nationesque exteras existimare, si senatores iudicent, hoc certe unum genus infinitae pecuniae per summam iniuriam cogendae nullo modo posse reprehendi? Quod si ita est, quid possumus contra illum praetorem dicere qui cotidie templum tenet, qui rem publicam sistere negat posse nisi ad equestrem ordinem iudicia referantur? Quodsi 224 ille hoc unum agitare coeperit, esse aliquod genus cogendae pecuniae senatorium commune et iam prope concessum ordini, quo genere ab sociis maxima pecunia per summam iniuriam auferatur, neque id ullo modo senatoriis iudiciis reprehendi posse, idque, dum equester ordo iudicarit, numquam esse commissum, quis obsistet? quis erit tam cupidus vestri, tam fautor ordinis, qui de transferendis iudiciis possit recusare?

Atque utinam posset aliqua ratione hoc crimen quam- 97 vis falsa, modo humana atque usitata defendere: minore periculo vestro, minore periculo provinciarum omnium

5 non dicet *V*: non dicit *p rell. praeter O* (non dicat) 8 aut cum leg. *p rell.* : aut (atque *O*) leg. *VO* 9 vero *VcO* : viros *p rell.* 12 id *om. V* 16 sb'sistere *cO* 17 nisi *VcO* : ni *p rell.* 19 senatorium *VO* : senatorum *p rell.* aut *p*, *corr.* et iam *p*² 21 auferatur *Vp rell.* : avertatur *c* (?) *Lamb.*, avertantur *O* (§ 181 *supra*) id ullo *cO* : ullo *V*, *ut videtur* : illud *p rell.* 22 iudicarit *O* : iudicauit *V* : iudicaret *p vulg.* 24 vestrum *cO* transferundis *O*

iudicaretis. Negaret hac aestimatione se usum, vos id credidissetis: homini credidisse, non factum comprobasse videremini. Nullo modo negare potest; urgetur a tota Sicilia; nemo est ex tanto numero aratorum a quo pecunia 225 cellae nomine non sit exacta. Vellem etiam hoc posset dicere, nihil ad se istam rationem pertinere, per quaestores rem frumentariam esse administratam. Ne id quidem ei licet dicere, propterea quod ipsius litterae recitantur ad civitates de ternis denariis missae. Quae est igitur defensio? 'Feci quod arguis; coegi pecunias maximas cellae nomine; sed hoc mihi licuit, vobis si prospicitis licebit.' Periculosum provinciis genus iniuriae confirmari iudicio, perniciosum nostro ordini populum Romanum existimare non posse eos homines qui ipsi legibus teneantur leges in iudicando religiose defendere. Atque isto praetore, iudices, non solum aestimandi frumenti modus non fuit, sed ne imperandi quidem; neque enim id quod debebatur, sed quantum commodum fuit imperavit. Summam faciam vobis ex publicis litteris ac testimoniis civitatum frumenti in cellam imperati: reperietis quinquiens tanto, iudices, amplius istum quam quantum in cellam ei sumere licitum sit civitatibus imperasse. Quid ad hanc impudentiam addi potest, si et aestimavit tanti ut homines ferre non possent, et tanto plus quam erat ei concessum legibus imperavit?

226 Quapropter cognita tota re frumentaria, iudices, iam facillime perspicere potestis amissam esse populo Romano Siciliam, fructuosissimam atque opportunissimam provinciam, nisi eam vos istius damnatione recuperatis. Quid est enim

2 hominibus *cO*. *Mance* π id vos credidisse hominum factum comprobasse videremini 8 liceret p^2 10 cepi pec. *O* 13 vestro *O* 17 debetur *cO* 18 fuit *s. l.* p^2 19 literis pub. *O* (§ 120) 21 in cellam ei sumere π*k*: ei *om.* *VO*, *ante* in cellam *habent dett.* sumere *codd.* (*praeter O*, sumere et): sumere ei *Halm*, *edd.* 25 re tota *O* 26 perspicere faci'llime *p* poteritis *O* *edd.* 28 recuperaritis *Kays.*

 226

Sicilia si agri cultionem sustuleris et si aratorum numerum ac nomen exstinxeris? Quid autem potest esse in calamitate residui quod non ad miseros aratores isto praetore per summam iniuriam ignominiamque pervenerit? quibus, cum decumas dare deberent, vix ipsis decumae relictae sunt; cum pecunia deberetur, soluta non est; cum optima aestimatione senatus frumentum eos in cellam dare voluisset, etiam instrumenta agrorum vendere coacti sunt. 98 227 Dixi iam antea, iudices, ut has omnis iniurias tollatis, tamen ipsam rationem arandi spe magis et iucunditate quadam quam fructu atque emolumento teneri. Etenim ad incertum casum et eventum certus quotannis labor et certus sumptus impenditur. Annona porro pretium nisi in calamitate fructuum non habet; si autem ubertas in percipiendis fructibus fuit, consequitur vilitas in vendendis, ut aut male vendendum intellegas, si bene processit, aut male perceptos fructus, si recte licet vendere. Totae autem res rusticae eius modi sunt ut eas non ratio neque labor, sed res incertissimae, venti tempestatesque, moderentur. Hinc cum unae decumae lege et consuetudine detrahantur, alterae novis institutis propter annonae rationem imperentur, ematur praeterea frumentum quotannis publice, postremo etiam in cellam magistratibus et legatis imperetur, quid aut quantum praeterea est quod aut liberum possit habere ille arator ac dominus in potestate suorum fructuum aut in ipsis fructibus solutum? 228 Quodsi haec ferunt omnia, si potius vobis ac rei publicae quam sibi et suis commodis opera sumptu labore deserviunt, etiamne haec nova debent edicta et imperia praetorum et Aproni dominationem et Veneriorum servorum furta rapinasque ferre? etiamne frumentum pro empto

3 reliqui *O sol.* 9 ante *O* (iii, §§ 12, 24) 19 ventus tempestasque *O sol.* 20 consuetudine *cO* : conditione *p rell.* 20, 21 detrahuntur, imperantur *O* 26 ferunt *O* (*om.* omnia) : ferentur *p rell.* nobis *O* (*Div.* § 73) 30 ferre *O edd.* : perferre *p rell.*

gratis dare? etiamne in cellam cum cupiant gratis dare ultro pecuniam grandem addere? etiamne haec tot detrimenta atque damna cum maximis iniuriis contumeliisque perferre? Itaque haec, iudices, quae pati nullo modo potuerunt non pertulerunt. Arationes omnis tota Sicilia desertas atque a dominis relictas esse cognoscitis; neque quicquam aliud agitur hoc iudicio nisi ut antiquissimi socii et fidelissimi, Siculi, coloni populi Romani atque aratores, vestra severitate et diligentia me duce atque auctore in agros atque in sedes suas revertantur.

2 addere *cO* : dare *p rell.* 5 omnes *VcO* : *om. p rell.* 7 uti *O* 8 et fidelissimi *VO* : fidelissimique *p rell.* 9 et auctore *V*

ACTIONIS IN C. VERREM SECVNDAE

LIBRI IV–V

SIGLA PER LIBROS IV–V

R = Regius Parisinus 7774 (*A*), saecl. ix.

S = Parisinus 7775, saecl. xiii.

H = Excerpta quae praebet codex Harleianus 2682, olim Cōloniensis Basilicanus, saecl. xi. (*v. Journal of Philology* xviii. 35 : A. C. Clark).

Praeter hos citantur hic illic, ut per priores libros, alii eiusdem familiae codices, e.g. Par. 7823 (*D*), G_1, G_2, Harl. 4852 (*Z*), Harl. 4105 (*K*), Leidensis (*L*). Hos omnis communi, ut antea, siglo insignivi Ψ. $RG_1 G_2 L = G^3$.

V = Fragmenta Palimpsesti Vaticani (Reginensis 2077), saecl. iii/iv. Continet iv, §§ 6–9 *ho*spes esset Heiorum . . . nihildum etiam: §§ 16–19 domi suae non esse . . . negent isti onerariam: v, §§ 71–72 propter hanc causam . . . crudelissimoque : §§ 80–85 -dio verum etiam . . . vide quid inter tu- : §§ 94–99 sagum sumit . . . milites aratorum: §§ 104–109 *dis*solutus qui solus . . . domi reliquisses : §§ 114–119 isto praetore in Sic. . . . Atque ipsi etiam adulescentes : §§ 120–136 loquebantur . . . Tu in prov. P. R. cum tibi.

π = consensus codicum *pqr*..

p = Parisinus 7776, saecl. xi.

q = Mediceus plut. xlviii, cod. 29 s. Lagomarsinianus 29, saecl. xv.

r = Harleianus 2687, saecl. xv.

k = Parisinus 4588, saecl. xiii.

δ = codd. deteriores.

M. TVLLI CICERONIS

ACTIONIS IN C. VERREM SECVNDAE

LIBER QVARTVS

QVI INSCRIBITVR DE SIGNIS

VENIO nunc ad istius, quem ad modum ipse appellat, I
studium, ut amici eius, morbum et insaniam, ut Siculi, 1
latrocinium; ego quo nomine appellem nescio; rem vobis proponam, vos eam suo non nominis pondere penditote. Genus ipsum prius cognoscite, iudices; deinde fortasse non magno opere quaeretis quo id nomine appellandum putetis. Nego in Sicilia tota, tam locupleti, tam vetere provincia, tot oppidis, tot familiis tam copiosis, ullum argenteum vas, ullum Corinthium aut Deliacum fuisse, ullam gemmam aut margaritam, quicquam ex auro aut ebore factum, signum ullum aeneum, marmoreum, eburneum, nego ullam picturam neque in tabula neque in textili quin conquisierit, inspexerit, quod placitum sit abstulerit. Magnum videor dicere: 2
attendite etiam quem ad modum dicam. Non enim verbi neque criminis augendi causa complector omnia: cum dico nihil istum eius modi rerum in tota provincia reliquisse, Latine me scitote, non accusatorie loqui. Etiam planius: nihil in aedibus cuiusquam, ne in *hospitis* quidem, nihil in

6 magno opere *R* (v, §§ 107, 174; *cf.* iv, § 17 tanto opere *RV*): magnopere *SHp* (i, § 23; ii, i, § 108) 7 locupleti *RSHp*: locuplete *δ* (§§ 29, 46 *infra*) 9 nego ullam *p*: nullam *K* (*ut Serv. ad Verg. Aen.* i. 655, *et Lactantius Placidus ad Stat. Theb.* vi. 63) 12 neque in textili G_1L: neque textili *RSH*: neque textilem fuisse *pδ* 18 hospitis *Jeep*: oppidis *codd.*

locis communibus, ne in fanis quidem, nihil apud Siculum, nihil apud civem Romanum, denique nihil istum, quod ad oculos animumque acciderit, neque privati neque publici neque profani neque sacri tota in Sicilia reliquisse.

3 Vnde igitur potius incipiam quam ab ea civitate quae tibi una in amore atque in deliciis fuit, aut ex quo potius numero quam ex ipsis laudatoribus tuis? Facilius enim perspicietur qualis apud eos fueris qui te oderunt, qui accusant, qui persequuntur, cum apud tuos Mamertinos inveniare improbissima ratione esse praedatus.

2 C. Heius est Mamertinus — omnes hoc mihi qui Messanam accesserunt facile concedunt—omnibus rebus illa in civitate ornatissimus. Huius domus est vel optima Messanae, notissima quidem certe et nostris hominibus apertissima maximeque hospitalis. Ea domus ante istius adventum ornata sic fuit ut urbi quoque esset ornamento; nam ipsa Messana, quae situ moenibus portuque ornata sit, ab his rebus quibus iste delectatur sane vacua atque nuda
4 est. Erat apud Heium sacrarium magna cum dignitate in aedibus a maioribus traditum perantiquum, in quo signa pulcherrima quattuor summo artificio, summa nobilitate, quae non modo istum hominem ingeniosum et intellegentem, verum etiam quemvis nostrum, quos iste idiotas appellat, delectare possent, unum Cupidinis marmoreum Praxiteli; nimirum didici etiam, dum in istum inquiro, artificum nomina. Idem, opinor, artifex eiusdem modi Cupidinem fecit illum qui est Thespiis, propter quem Thespiae visuntur; nam alia visendi causa nulla est. Atque ille L. Mummius, cum Thespiadas, quae ad aedem Felicitatis sunt, ceteraque profana ex illo oppido signa tolleret, hunc marmoreum Cupidinem, quod erat consecratus, non attigit.

12 concedent *pδ* 29 L. *falso in R deesse dicitur*

Verum ut ad illud sacrarium redeam, signum erat hoc 3 5
quod dico Cupidinis e marmore, ex altera parte Hercules
egregie factus ex aere. Is dicebatur esse Myronis, ut
opinor, et certe. Item ante hos deos erant arulae, quae
cuivis religionem sacrari significare possent. Erant aenea
duo praeterea signa, non maxima verum eximia venustate,
virginali habitu atque vestitu, quae manibus sublatis sacra
quaedam more Atheniensium virginum reposita in capitibus
sustinebant; Canephoroe ipsae vocabantur; sed earum arti-
ficem—quem? quemnam? recte admones—Polyclitum
esse dicebant. Messanam ut quisque nostrum venerat, haec
visere solebat; omnibus haec ad visendum patebant coti-
die; domus erat non domino magis ornamento quam civi-
tati. C. Claudius, cuius aedilitatem magnificentissimam 6
scimus fuisse, usus est hoc Cupidine tam diu dum forum dis
immortalibus populoque Romano habuit ornatum, et, cum
hospes esset Heiorum, Mamertini autem populi patronus,
ut illis benignis usus est ad commodandum, sic ipse dili-
gens fuit ad reportandum. Nuper homines nobilis eius
modi, iudices,—sed quid dico 'nuper'? immo vero modo
ac plane paulo ante vidimus, qui forum et basilicas non
spoliis provinciarum sed ornamentis amicorum, commodis
hospitum non furtis nocentium ornarent; qui tamen signa
atque ornamenta sua cuique reddebant, non ablata ex urbi-
bus sociorum atque amicorum quadridui causa, per simu-
lationem aedilitatis, domum deinde atque ad suas villas

4 et certe *codd.* (*ad Att.* vi. 3, 8): *del. Jacoby*: et recte *Bait.*, et recte quidem *A. Eberhard*, et certe ita est *ed. Basil.* 1534 Item *om.* π: *del. Nohl.* *De hoc loco, in quo nihil mutari debet, v. quae scripsi in Cl. Rev.* xviii, *pp.* 208–9 9 earum rerum *Quint.* ix. 2. 61; *Donatus ad Ter. Eun.* 5. 3. 2 9–11 artificem—quem . . . admones—Polyclitum esse dic.; *sic distinxi* 10 quem *om.* *p*δ 12 cottidie *Zielinski*, *p.* 185 17 hospes esset *VSDK*: esset hospes *Rp rell.* (*Cl. Rev.* xviii, *p.* 209) 19 eius modi *V*πδ (ii, i, §§ 17, 151; iii, §§ 60, 69): huius modi *RS*Ψ 20 sed quid *Halm*: et quid VG_3: et quod *RSp*δ 25 sociorum atque amicorum *V*: sociorum *rell.* (*Am. J. Ph.* xxvi. 430) causa *p*δ: causam *VRS*

7 auferebant. Haec omnia quae dixi signa, iudices, ab Heio e sacrario Verres abstulit; nullum, inquam, horum reliquit neque aliud ullum tamen praeter unum pervetus ligneum, Bonam Fortunam, ut opinor; eam iste habere domi suae noluit.

4 Pro deum hominumque fidem! quid hoc est? quae haec causa est, quae ista impudentia? Quae dico signa, antequam abs te sublata sunt, Messanam cum imperio nemo venit quin viserit. Tot praetores, tot consules in Sicilia cum in pace tum etiam in bello fuerunt, tot homines cuiusque modi—non loquor de integris, innocentibus, religiosis—tot cupidi, tot improbi, tot audaces, quorum nemo sibi tam vehemens, tam potens, tam nobilis visus est qui ex illo sacrario quicquam poscere aut tollere aut attingere auderet: Verres quod ubique erit pulcherrimum auferet? nihil habere cuiquam praeterea licebit? tot domus locupletissimas istius domus una capiet? Idcirco nemo superiorum attigit ut hic tolleret? ideo C. Claudius Pulcher rettulit ut C. Verres posset auferre? At non requirebat ille Cupido lenonis domum ac meretriciam disciplinam; facile illo sacrario patrio continebatur; Heio se a maioribus relictum esse sciebat in hereditate sacrorum, non quaerebat meretricis heredem.

8 Sed quid ego tam vehementer invehor? verbo uno repellar. 'Emi,' inquit. Di immortales, praeclaram defensionem! Mercatorem in provinciam cum imperio ac securibus misimus, omnia qui signa, tabulas pictas, omne argentum, aurum, ebur, gemmas coemeret, nihil cuiquam relinqueret! Haec enim mihi ad omnia defensio patefieri videtur, emisse.

2 e *RS*: de *Vpδ* (ii, ii, § 24) 8 nemo Messanam *Vpδ* 9 viserit *Bait.*: viderit *codd.* 10 cuiusque *p*: cuiusce *RS*: eiusce *sive* huiusce *rell.* 16 cuiquam praeterea *VRπ*: praet. cuiq. *SDΨ* 17 istius domus *V* (*Zielinski, p.* 196): domus istius *RSDp*, *Nonius* 24 iam uno *pδ et* (*ut videtur*) *V* 25 di *R*, dii *S*: o di *p*. O *supra lineam habet* R^2 (*item supra voc.* iudices § 6 *supra*; §§ 10, 30 *infra*): *in V est incertum*

Primum, si id quod vis tibi ego concedam, ut emeris, quoniam in toto hoc genere hac una defensione usurus es, quaero cuius modi tu iudicia Romae putaris esse, si tibi hoc quemquam concessurum putasti, te in praetura atque imperio tot res tam pretiosas, omnis denique res quae alicuius preti fuerint, tota ex provincia coemisse?

Videte maiorum diligentiam, qui nihildum etiam istius 5 9
modi suspicabantur, verum tamen ea quae parvis in rebus accidere poterant providebant. Neminem qui cum potestate aut legatione in provinciam esset profectus tam amentem fore putaverunt ut emeret argentum, dabatur enim de publico; ut vestem, praebebatur enim legibus; mancipium putarunt, quo et omnes utimur et non praebetur a populo: sanxerunt ne quis emeret nisi in demortui locum. Si qui Romae esset demortuus? immo, si quis ibidem; non enim te instruere domum tuam voluerunt in provincia, sed illum usum provinciae supplere. Quae fuit causa cur tam dili- 10
genter nos in provinciis ab emptionibus removerent? Haec, iudices, quod putabant ereptionem esse, non emptionem, cum venditori suo arbitratu vendere non liceret. In provinciis intellegebant, si is qui esset cum imperio ac potestate quod apud quemque esset emere vellet, idque ei liceret, fore uti quod quisque vellet, sive esset venale sive non esset, quanti vellet auferret.

Dicet aliquis: 'Noli isto modo agere cum Verre, noli eius facta ad antiquae religionis rationem exquirere; concede ut impune emerit, modo ut bona ratione emerit, nihil pro potestate, nihil ab invito, nihil per iniuriam.' Sic agam: si, quod venale habuit Heius, id quanti aestimabat tanti vendidit, desino quaerere cur emeris.

6 fuerunt *RS* 8 pravis temporibus *Schwabe*, *Eberhard* (*Cl. Rev.* xviii. 210) 16 ipsum usum *Nohl* 27 modo ut *Sδ*: modo ut in *Rp*: modo *Meusel*, *Nohl* 29 si quod venale habuit eius (Heius) id quanti *RS*: si quid (quod *p*) ven. hab. Heius si id quanti *p*, *vulg.* 30 cur *codd.*: iurene *Eberh.*, quo iure *Meyer*

6 11 Quid igitur nobis faciendum est? num argumentis utendum in re eius modi? Quaerendum, credo, est Heius iste num aes alienum habuerit, num auctionem fecerit; si fecit, num tanta difficultas eum rei nummariae tenuerit, tanta egestas, tanta vis presserit ut sacrarium suum spoliaret, ut deos patrios venderet. At hominem video auctionem fecisse nullam, vendidisse praeter fructus suos nihil umquam, non modo in aere alieno nullo, sed in suis nummis multis esse et semper fuisse; si haec contra ac dico essent omnia, tamen illum haec, quae tot annos in familia sacrarioque maiorum fuissent, venditurum non fuisse. 'Quid, si magnitudine pecuniae persuasum est?' Veri simile non est ut ille homo tam locuples, tam honestus, religioni suae
12 monumentisque maiorum pecuniam anteponeret. 'Sunt ista; verum tamen abducuntur homines non numquam etiam ab institutis suis magnitudine pecuniae.' Videamus quanta ista pecunia fuerit quae potuerit Heium, hominem maxime locupletem, minime avarum, ab humanitate, a pietate, ab religione deducere. Ita iussisti, opinor, ipsum in tabulas referre: 'Haec omnia signa Praxiteli, Myronis, Polycliti HS sex milibus quingentis Verri vendita.' Sic rettulit. Recita. Ex TABVLIS. Iuvat me haec praeclara nomina artificum, quae isti ad caelum ferunt, Verris aestimatione sic concidisse. Cupidinem Praxiteli HS MDC! Profecto hinc natum est, 'Malo emere quam rogare.'

7 13 Dicet aliquis: 'Quid? tu ista permagno aestimas?' Ego vero ad meam rationem usumque meum non aestimo; verum tamen a vobis ita arbitror spectari oportere, quanti haec eorum iudicio qui studiosi sunt harum rerum aestimentur, quanti venire soleant, quanti haec ipsa, si palam libereque venirent, venire possent, denique ipse Verres

12 persuasum est ei *pδ*: ei persuasum est *Lamb.*, *Heraeus* 19 ab *πδ*: *om. RS* 21 quingentis *Hotom. ex* § 38: III ∞ *RS* Sic *VHπδ*: sed *RS* 22 iuvant *codd.* 25 emere *r al.*: *om. RSpδ*

quanti aestimet. Numquam enim, si denariis cccc Cupidi-
nem illum putasset, commisisset ut propter eum in sermonem
hominum atque in tantam vituperationem veniret. Quis 14
vestrum igitur nescit quanti haec aestimentur? In auctione
signum aeneum non maximum HS $\overline{\text{XL}}$ venire non vidimus?
Quid? si velim nominare homines qui aut non minoris aut
etiam pluris emerint, nonne possum? Etenim qui modus
est in his rebus cupiditatis, idem est aestimationis; difficile
est finem facere pretio nisi libidini feceris. Video igitur
Heium neque voluntate neque difficultate aliqua temporis
nec magnitudine pecuniae adductum esse ut haec signa
venderet, teque ista simulatione emptionis vi, metu, imperio,
fascibus ab homine eo quem, una cum ceteris sociis, non
solum potestati tuae sed etiam fidei populus Romanus
commiserat eripuisse atque abstulisse.

Quid mihi tam optandum, iudices, potest esse in hoc 15
crimine quam ut haec eadem dicat ipse Heius? Nihil pro-
fecto; sed ne difficilia optemus. Heius est Mamertinus;
Mamertina civitas istum publice communi consilio sola
laudat; omnibus iste ceteris Siculis odio est, ab his solis
amatur; eius autem legationis quae ad istum laudandum
missa est princeps est Heius—etenim est primus civitatis: ne
forte, dum publicis mandatis serviat, de privatis iniuriis re-
ticeat. Haec cum scirem et cogitarem, commisi tamen, 16
iudices, Heio; produxi prima actione, neque id tamen ullo
periculo feci. Quid enim poterat Heius respondere, si
esset improbus, si sui dissimilis? esse illa signa domi suae,
non esse apud Verrem? Qui poterat quicquam eius modi
dicere? Vt homo turpissimus esset impudentissimeque
mentiretur, hoc diceret, illa se habuisse venalia, eaque sese

1 enim si *om.* *RS* (*ante signum* ·)·(: = denariis; *cf. Cl. Rev.* xviii, *p.* 210) 9 est enim *pδ* nisi *πδ*, *Julius Victor*, *Zielinski*: si *RS*: si libidini non *L* (*e coni. Iord.*) 13 cum *om.* *RS* 24 tamen me *pδ* 25 produxi eum *pδ* 30 sese *Vπδ*: se *RS* (*Am. J. Ph.* xxvi, *p.* 430)

quanti voluerit vendidisse. Homo domi suae nobilissimus, qui vos de religione sua ac dignitate vere existimare maxime vellet, primo dixit se istum publice laudare, quod sibi ita mandatum esset; deinde neque se habuisse illa venalia neque ulla condicione, si utrum vellet liceret, adduci umquam potuisse ut venderet illa quae in sacrario fuissent a maioribus suis relicta et tradita.

8 17 Quid sedes, Verres? quid exspectas? quid te a Centuripina civitate, a Catinensi, ab Halaesina, a Tyndaritana, Hennensi, Agyrinensi ceterisque Siciliae civitatibus circumveniri atque opprimi dicis? Tua te altera patria, quem ad modum dicere solebas, Messana circumvenit,—tua, inquam, Messana, tuorum adiutrix scelerum, libidinum testis, praedarum ac furtorum receptrix. Adest enim vir amplissimus eius civitatis legatus huius iudici causa domo missus, princeps laudationis tuae, qui te publice laudat,—ita enim mandatum atque imperatum est; tametsi rogatus de cybaea tenetis memoria quid responderit: aedificatam publicis operis publice coactis, eique aedificandae publice Mamertinum senatorem praefuisse. Idem ad vos privatim, iudices, confugit; utitur hac lege qua iudicium est, communi arce sociorum. Tametsi lex est de pecuniis repetundis, ille se negat pecuniam repetere, quam ereptam non tanto opere desiderat: sacra se maiorum suorum repetere abs te dicit, deos penatis 18 te patrios reposcit. Ecqui pudor est, ecquae religio, Verres, ecqui metus? Habitasti apud Heium Messanae, res illum divinas apud eos deos in suo sacrario prope cotidiano facere vidisti; non movetur pecunia, denique quae ornamenti causa fuerunt non requirit; tibi habe Canephoros, deorum simulacra restitue. Quae quia dixit, quia tempore dato modeste apud vos socius amicusque populi Romani

4 habuisse illa *Vπδ*: illa habuisse *RS* 9 a Tynd. *V*: a *om.* *RSp* 15 huius *VRS*: huiusce *pδ* 16 ita *VRS*: id *pS* 22 de repet. pec. $SG_3\lambda$ 24 te *VRS*: a te *pqδ* 27 cotidiano *RS*: cotidie *VHpδ*

questus est, quia religioni suae non modo in dis patriis repetendis sed etiam in ipso testimonio ac iure iurando proximus fuit, hominem missum ab isto scitote esse Messanam de legatis unum,—illum ipsum qui navi istius aedificandae publice praefuit,—qui a senatu peteret ut Heius adficeretur ignominia.

Homo amentissime, quid putasti? impetraturum te? 9 19
quanti is a civibus suis fieret, quanti auctoritas eius haberetur ignorabas? Verum fac te impetravisse, fac aliquid gravius in Heium statuisse Mamertinos: quantam putas auctoritatem laudationis eorum futuram, si in eum quem constet verum pro testimonio dixisse poenam constituerint? Tametsi quae est ista laudatio, cum laudator interrogatus laedat necesse est? Quid? isti laudatores tui nonne testes mei sunt? Heius est laudator: laesit gravissime. Producam ceteros: reticebunt quae poterunt libenter, dicent quae necesse erit ingratiis. Negent isti onerariam navem maximam aedificatam esse Messanae? Negent, si possunt. Negent ei navi faciundae senatorem Mamertinum publice praefuisse? Vtinam negent! Sunt etiam cetera; quae malo integra reservare, ut quam minimum dem illis temporis ad meditandum confirmandumque periurium. Haec 20
tibi laudatio procedat in numerum? hi te homines auctoritate sua sublevent? qui te neque debent adiuvare si possint, neque possunt si velint; quibus tu privatim iniurias plurimas contumeliasque imposuisti, quo in oppido multas familias totas in perpetuum infamis tuis stupris flagitiisque fecisti. At publice commodasti. Non sine magno quidem rei publicae provinciaeque Siciliae detrimento. Tritici modium (21)

8 is *RSp*: *om. V* 10 quantam *Vpδ*: quam *RS* 13 ista laudatio *VRp*: laud. ista *SDΨ*, *sed S cum levibus signis transpositionis* 14 nonne *Vpδ*: non *RS* (§ 84 *infra*; v, § 149) 17 ingratiis *Muell.*, *Zielinski*: ingratis *codd.*, *edd.* 19 faciundae *pδ*: *om. RS* (§ 23) 21 dem *Rp*: sit *S cum plerisque* (*Cl. Rev.* xviii. 210) 27 totas *om. p* 29 modios *RS*

LX empta populo Romano dare debebant et solebant: abs
te solo remissum est. Res publica detrimentum fecit quod
per te imperi ius in una civitate imminutum est: Siculi,
quod ipsum non de summa frumenti detractum est, sed
translatum in Centuripinos et Halaesinos, immunis populos,
et hoc plus impositum quam ferre possent.
21 Navem imperare ex foedere debuisti; remisisti in trien-
nium; militem nullum umquam poposcisti per tot annos.
Fecisti item ut praedones solent; qui cum hostes communes
sint omnium, tamen aliquos sibi instituunt amicos, quibus
non modo parcant verum etiam praeda quos augeant, et
eos maxime qui habent oppidum oportuno loco, quo saepe
10 (22) adeundum sit navibus. Phaselis illa, quam cepit P. Ser-
vilius, non fuerat urbs antea Cilicum atque praedonum;
Lycii illam, Graeci homines, incolebant. Sed quod erat
eius modi loco atque ita proiecta in altum ut et exeuntes e
Cilicia praedones saepe ad eam necessario devenirent, et,
cum se ex hisce locis reciperent, eodem deferrentur, adsci-
verunt sibi illud oppidum piratae primo commercio, deinde
22 etiam societate. Mamertina civitas improba antea non
erat; etiam erat inimica improborum, quae C. Catonis,
illius qui consul fuit, impedimenta retinuit. At cuius
hominis! Clarissimi ac potentissimi; qui tamen cum consul
fuisset, condemnatus est. Ita, C. Cato, duorum hominum
clarissimorum nepos, L. Pauli et M. Catonis, et P. Africani
sororis filius: quo damnato tum, cum severa iudicia fiebant,
HS VIII lis aestimata est. Huic Mamertini irati fuerunt,

4 quod ipsum *RS*: quod hoc *pδ*: quod id ipsum *Richter* 7 ex foed. debuisti *Rp*: deb. ex foed. *SDΨ* 10 sunt *RSp* 13 *Post* navibus *addunt libri* non numquam etiam necessario, *ex insequenti enuntiato*: *del. Schwabe* 24 Ita, C. Cato *O. Rossbach*, *Rh. Mus.* 54,284: *alii post* sororis filius *excidisse nonnulla arbitrantur.* *Totum locum* (Ita . . . aestimata est) *delevit inter alios Nohl*: ita . . . filius *Ernesti*, qui tamen . . . aestimata est *Ortmann* 26 tum *π*: tunc *RS* severa *πδ* (§ 133 *infra*): *om. RS* 27 VIII *eRS* (*sic* Q II), *ut* iii, § 184: XVIII *p*: *vulgo* IIII *ex Velleio* ii. 8 non fuerunt *pδ*

qui maiorem sumptum quam quanti Catonis lis aestimata
est in Timarchidi prandium saepe fecerunt. Verum haec 23
civitas isti praedoni ac piratae Siciliensi Phaselis fuit; huc
omnia undique deferebantur, apud istos relinquebantur;
quod celari opus erat, habebant sepositum et reconditum;
per istos quae volebat clam imponenda, occulte exportanda
curabat; navem denique maximam, quam onustam furtis
in Italiam mitteret, apud istos faciundam aedificandamque
curavit; pro hisce rebus vacatio data est ab isto sumptus,
laboris, militiae, rerum denique omnium; per triennium
soli non modo in Sicilia verum, ut opinio mea fert, his
quidem temporibus in omni orbe terrarum vacui, expertes,
soluti ac liberi fuerunt ab omni sumptu, molestia, munere.
Hinc illa Verria nata sunt, quod in convivium Sex. Co- 24
minium protrahi iussit, in quem scyphum de manu iacere
conatus est, quem obtorta gula de convivio in vincla atque
in tenebras abripi iussit; hinc illa crux in quam iste civem
Romanum multis inspectantibus sustulit, quam non ausus
est usquam defigere nisi apud eos quibuscum omnia scelera
sua ac latrocinia communicavit.

Laudatum etiam vos quemquam venitis? qua auctoritate? 11
utrum quam apud senatum an quam apud populum Ro-
manum habere debetis? Ecqua civitas est, non modo in 25
provinciis nostris verum in ultimis nationibus, aut tam
potens aut tam libera aut etiam tam immanis ac barbara,
rex denique ecquis est qui senatorem populi Romani tecto
ac domo non invitet? qui honos non homini solum habetur,
sed primum populo Romano, cuius beneficio nos in hunc
ordinem venimus, deinde ordinis auctoritati, quae nisi
gravis erit apud socios et exteras nationes, ubi erit imperi
nomen et dignitas? Mamertini me publice non invitarunt.

8 faciendam aedificandamque *pδ*: faciundamque *R*, -endamque *S* (*cf.* § 103) 14 quod *codd.*: cum *Richter-Eberhard* 23 modo *πδ*: *om. RS*

Me cum dico, leve est: senatorem populi Romani si non invitarunt, honorem debitum detraxerunt non homini sed ordini. Nam ipsi Tullio patebat domus locupletissima et amplissima Cn. Pompei Basilisci, quo, etiamsi esset invitatus a vobis, tamen devertisset; erat etiam Percenniorum, qui nunc item Pompeii sunt, domus honestissima, quo Lucius frater meus summa illorum voluntate devertit. Senator populi Romani, quod in vobis fuit, in vestro oppido iacuit et pernoctavit in publico. Nulla hoc civitas umquam alia commisit. 'Amicum enim nostrum in iudicium vocabas.' Tu quid ego privatim negoti geram inter-
26 pretabere imminuendo honore senatorio? Verum haec tum queremur si quid de vobis per eum ordinem agetur, qui ordo a vobis adhuc solis contemptus est. In populi Romani quidem conspectum quo ore vos commisistis? nec prius illam crucem, quae etiam nunc civis Romani sanguine redundat, quae fixa est ad portum urbemque vestram, revellistis neque in profundum abiecistis locumque illum omnem expiastis, quam Romam atque in horum conventum adiretis? In Mamertinorum solo foederato atque pacato monumentum istius crudelitatis constitutum est. Vestrane urbs electa est ad quam cum adirent ex Italia *cives* crucem civis Romani prius quam quemquam amicum populi Romani viderent? quam vos Reginis, quorum civitati invidetis, itemque incolis vestris, civibus Romanis, ostendere soletis, quo minus sibi adrogent minusque vos despiciant, cum videant ius civitatis illo supplicio esse mactatum.

12
27 Verum haec emisse te dicis. Quid? illa Attalica tota Sicilia nominata ab eodem Heio [peripetasmata] emere oblitus es? Licuit eodem modo ut signa. Quid enim actum est? an litteris pepercisti? Verum hominem amentem hoc

3 et amplissima *pqδ*: *om. RS* (iii, § 52)   11 quod *Bake*   22 cum *codd.* (cum . . . cives Romani *Z*): qui *Lamb.*: quicumque *Muell.* cives *ipse supplevi* (*Cl. Rev.* xviii, 210)   29 peripetasmata *om. Halm, Nohl*

fugit: minus clarum putavit fore quod de armario quam quod de sacrario esset ablatum. At quo modo abstulit? Non possum dicere planius quam ipse apud vos dixit Heius. Cum quaesissem num quid aliud de bonis eius pervenisset ad Verrem, respondit istum ad se misisse ut sibi mitteret Agrigentum peripetasmata. Quaesivi misisset*ne*; respondit, id quod necesse erat, se dicto audientem fuisse praetori, misisse. Rogavi pervenissentne Agrigentum; dixit pervenisse. Quaesivi quem ad modum revertissent; negavit adhuc revertisse. Risus populi atque admiratio omnium vestrum facta est. Hic tibi in mentem non venit iubere ut 28
haec quoque referret HS VI milibus D se tibi vendidisse? Metuisti ne aes alienum tibi cresceret, si HS VI milibus D tibi constarent ea quae tu facile posses vendere HS ducentis milibus? Fuit tanti, mihi crede; haberes quod defenderes; nemo quaereret quanti illa res esset; si modo te posses dicere emisse, facile cui velles tuam causam et factum probares; nunc de peripetasmatis quem ad modum te expedias non habes.

Quid? a Phylarcho Centuripino, homine locupleti ac 29
nobili, phaleras pulcherrime factas, quae regis Hieronis fuisse dicuntur, utrum tandem abstulisti an emisti? In Sicilia quidem cum essem, sic a Centuripinis, sic a ceteris audiebam,—non enim parum res erat clara: tam te has phaleras a Phylarcho Centuripino abstulisse dicebant quam alias item nobilis ab Aristo Panhormitano, quam tertias a Cratippo Tyndaritano. Etenim si Phylarchus vendidisset, non ei, posteaquam reus factus es, redditurum te promisisses. Quod quia vidisti pluris scire, cogitasti, si ei reddidisses, te minus habiturum, rem nihilo minus testatam

6 misissetne *Schwabe*: amisisset *p*: an misisset δ: *in RS desunt verba* peripetasmata, *l.* 6 . . . Agrigentum, *l.* 8 7 se *Hotom. Halm*: scilicet *codd. fort. recte* fuisse, praet. misisse *Schwabe* 12 haec δ: hoc *RSp* 14 posses *p*: possis *RS* 17 dicere *RS*: docere *p*δ 20 locuplete *RS, ut semper* δ (§ 1 *supra*)

futuram : non reddidisti. Dixit Phylarchus pro testimonio se, quod nosset tuum istum morbum, ut amici tui appellant, cupisse te celare de phaleris ; cum abs te appellatus esset, negasse habere sese ; apud alium quoque eas habuisse depositas, ne qua invenirentur ; tuam tantam fuisse sagacitatem ut eas per illum ipsum inspiceres, ubi erant depositae ; tum se deprensum negare non potuisse ; ita ab se invito phaleras sublatas gratiis.

13 Iam, ut haec omnia reperire ac perscrutari solitus sit,
30 iudices, est operae pretium cognoscere. Cibyratae sunt fratres quidam, Tlepolemus et Hiero, quorum alterum fingere opinor e cera solitum esse, alterum esse pictorem. Hosce opinor, Cibyrae cum in suspicionem venissent suis civibus fanum expilasse Apollinis, veritos poenam iudici ac legis domo profugisse. Quod Verrem artifici sui cupidum cognoverant tum, cum iste, id quod ex testibus didicistis, Cibyram cum inanibus syngraphis venerat, domo fugientes ad eum se exsules, cum iste esset in Asia, contulerunt. Habuit eos secum illo tempore et in legationis praedis atque furtis multum illorum opera consilioque usus est.
31 Hi sunt illi quibus in tabulis refert sese Q. Tadius 'dedisse iussu istius, Graecis pictoribus'. Eos iam bene cognitos et re probatos secum in Siciliam duxit. Quo posteaquam venerunt, mirandum in modum (canis venaticos diceres) ita odorabantur omnia et pervestigabant ut, ubi quidque esset, aliqua ratione invenirent. Aliud minando, aliud pollicendo, aliud per servos, aliud per liberos, per amicum aliud, aliud per inimicum inveniebant ; quicquid illis placuerat,

2 ut amici tui appellant (§ 1 *supra*) *secl. Schwabe, Eberh.* : *om. Nohl*
5 tuam tantam *pδ* : istius tantam *RS* : apud illum tant. *Schwabe*, penes illum t. *Eberh.* 7 deprensum *R* : deprehensum *S et codd. pler.* phaleras sublatas *SDΨ* : phalerasublatas *R* : phal. ablatas *π*, *Martianus Capella edd.* 8 gratiis *Halm, Zielinski* : gratis *vulg.* 16 cum *om. RS* 17 profugientes *δ* 18 cum iste esset in Asia *del. Ern. Nohl* 19 ab illo *pδ* 26 minitando *δ*

perdendum erat. Nihil aliud optabant quorum poscebatur argentum nisi ut id Hieroni et Tlepolemo displiceret.

Verum mehercule hoc, iudices, dicam. Memini Pam- 14 philum Lilybitanum, amicum et hospitem meum, nobilem 32 hominem, mihi narrare, cum iste ab sese hydriam Boethi manu factam praeclaro opere et grandi pondere per potestatem abstulisset, se sane tristem et conturbatum domum revertisse, quod vas eius modi, quod sibi a patre et a maioribus esset relictum, quo solitus esset uti ad festos dies, ad hospitum adventus, a se esset ablatum. 'Cum sederem,' inquit, 'domi tristis, accurrit Venerius; iubet me scyphos sigillatos ad praetorem statim adferre. Permotus sum,' inquit; 'binos habebam; iubeo promi utrosque, ne quid plus mali nasceretur, et mecum ad praetoris domum ferri. Eo cum venio, praetor quiescebat; fratres illi Cibyratae inambulabant. Qui me ubi viderunt, "Vbi sunt, Pamphile," inquiunt, "scyphi?" Ostendo tristis; laudant. Incipio queri me nihil habiturum quod alicuius esset preti si etiam scyphi essent ablati. Tum illi, ubi me conturbatum vident, "Quid vis nobis dare ut isti abs te ne auferantur?" Ne multa, HS mille me,' inquit, 'poposcerunt; dixi me daturum. Vocat interea praetor, poscit scyphos.' Tum illos coepisse praetori dicere putasse se, id quod audissent, alicuius preti scyphos esse Pamphili; luteum negotium esse, non dignum quod in suo argento Verres haberet. Ait ille idem sibi videri. Ita Pamphilus scyphos optimos aufert.

Et mehercule ego antea, tametsi hoc nescio quid nugato- 33 rium sciebam esse, ista intellegere, tamen mirari solebam istum in his ipsis rebus aliquem sensum habere, quem scirem nulla in re quicquam simile hominis habere. Tum 15 primum intellexi ad eam rem istos fratres Cibyratas fuisse, ut iste in furando manibus suis oculis illorum uteretur.

2 id *Rπ* : *om.* *S rell.* 8 a (*ante* maioribus) *om.* *δ* 21 poposcerant *RS* : *om.* *pδ*

At ita studiosus est huius praeclarae existimationis, ut putetur in hisce rebus intellegens esse, ut nuper—videte hominis amentiam—posteaquam est comperendinatus, cum iam pro damnato mortuoque esset, ludis circensibus mane apud L. Sisennam, virum primarium, cum essent triclinia strata argentumque expositum in aedibus, cum pro dignitate L. Sisennae domus esset plena hominum honestissimorum, accessit ad argentum, contemplari unum quidque otiose et considerare coepit. Mirari stultitiam alii, quod in ipso iudicio eius ipsius cupiditatis cuius insimularetur suspicionem augeret, alii amentiam, cui comperendinato, cum tam multi testes dixissent, quicquam illorum veniret in mentem. Pueri autem Sisennae, credo, qui audissent quae in istum testimonia essent dicta, oculos de isto nusquam deicere
34 neque ab argento digitum discedere. Est boni iudicis parvis ex rebus coniecturam facere unius cuiusque et cupiditatis et continentiae. Qui reus, et reus lege comperendinatus, re et opinione hominum paene damnatus, temperare non potuerit maximo conventu quin L. Sisennae argentum tractaret et consideraret, hunc praetorem in provincia quisquam putabit a Siculorum argento cupiditatem aut manus abstinere potuisse?

16 35 Verum ut Lilybaeum, unde digressa est oratio, revertamur, Diocles est, Pamphili gener, illius a quo hydria ablata est, Popilius cognomine. Ab hoc abaci vasa omnia, ut exposita fuerunt, abstulit. Dicat se licet emisse; etenim hic propter magnitudinem furti sunt, ut opinor, litterae factae. Iussit Timarchidem aestimare argentum, quo modo qui umquam tenuissime in donationem histrionum aestimavit. Tametsi iam dudum ego erro qui tam multa de tuis emptionibus verba faciam, et quaeram utrum emeris

8, 9 *Fort.* accesserit: coeperit 16 et *om. RS* 23 ut *RS*: uti *edd.* revertamur *Sp* (*'libri duo manuscr.' Lamb.*): revertantur *R*: revertatur *δ edd.* (v, § 59) 29 aestimarit? 30 tametsi ego dudum erro *π*

necne et quo modo et quanti emeris, quod verbo transigere possum. Ede mihi scriptum quid argenti in provincia Sicilia pararis, unde quidque aut quanti emeris. Quid fit? 36
Quamquam non debebam ego abs te has litteras poscere; me enim tabulas tuas habere et proferre oportebat. Verum negas te horum annorum aliquot confecisse. Compone hoc quod postulo de argento, de reliquo videro. 'Nec scriptum habeo nec possum edere.' Quid futurum igitur est? quid existimas hosce iudices facere posse? Domus plena signorum pulcherrimorum iam ante praeturam, multa ad villas tuas posita, multa deposita apud amicos, multa aliis data atque donata; tabulae nullum indicant emptum. Omne argentum ablatum ex Sicilia est, nihil cuiquam quod suum dici vellet relictum. Fingitur improba defensio, praetorem omne id argentum coemisse; tamen id ipsum tabulis demonstrari non potest. Si, quas tabulas profers, in his quae habes quo modo habeas scriptum non est, horum autem temporum cum te plurimas res emisse dicis tabulas omnino nullas profers, nonne te et prolatis et non prolatis tabulis condemnari necesse est?

17
Tu a M. Coelio, equite Romano, lectissimo adulescente, 37
quae voluisti Lilybaei abstulisti, tu C. Cacuri, prompti hominis et experientis et in primis gratiosi, supellectilem omnem auferre non dubitasti, tu maximam et pulcherrimam mensam citream a Q. Lutatio Diodoro, qui Q. Catuli beneficio ab L. Sulla civis Romanus factus est, omnibus scientibus Lilybaei abstulisti. Non tibi obicio quod hominem dignissimum tuis moribus, Apollonium, Niconis filium, Drepanitanum, qui nunc A. Clodius vocatur, omni argento optime facto spoliasti ac depeculatus es; taceo. Non enim putat ille sibi iniuriam factam, propterea quod homini iam perdito et collum in laqueum inserenti subvenisti, cum pupillis

1–3 quod verbo . . . emeris *pδ* : *om. RS* 2 argenti *p rell.* : *δm. q* 7 quod *om. p* : quod postulo *om. q* de argento *secl. Richter, Jacoby* 9 existimes *RS* hosce *pδ* : hoc *RS* : hos *al.*, hic *Halm*

Drepanitanis bona patria erepta cum illo partitus es; gaudeo etiam si quid ab eo abstulisti, et abs te nihil rectius factum esse dico. A Lysone vero Lilybitano, primo homine, apud quem deversatus es, Apollinis signum ablatum certe non oportuit. Dices te emisse. Scio, HS mille. 'Ita opinor.' Scio, inquam. 'Proferam litteras.' Tamen id factum non oportuit. A pupillo Heio, cui C. Marcellus tutor est, a quo pecuniam grandem eripueras, scaphia cum emblematis Lilybaei utrum empta esse dicis an confiteris erepta?

38 Sed quid ego istius in eius modi rebus mediocris iniurias colligo, quae tantum modo in furtis istius et damnis eorum a quibus auferebat versatae esse videantur? Accipite, si vultis, iudices, rem eius modi ut amentiam singularem et furorem iam, non cupiditatem eius perspicere possitis.

18 Melitensis Diodorus est, qui apud vos antea testimonium dixit. Is Lilybaei multos iam annos habitat, homo et domi nobilis et apud eos quo se contulit propter virtutem splendidus et gratiosus. De hoc Verri dicitur habere eum perbona toreumata, in his pocula quaedam, quae Thericlia nominantur, Mentoris manu summo artificio facta. Quod iste ubi audivit, sic cupiditate inflammatus est non solum inspiciendi verum etiam auferendi ut Diodorum ad se vocaret ac posceret. Ille, qui illa non invitus haberet, respondit Lilybaei se non habere, Melitae apud quendam pro-
39 pinquuum suum reliquisse. Tum iste continuo mittit homines certos Melitam, scribit ad quosdam Melitensis ut ea vasa perquirant, rogat Diodorum ut ad illum propinquum suum det litteras; nihil ei longius videbatur quam dum illud videret argentum. Diodorus, homo frugi ac diligens, qui sua servare vellet, ad propinquum suum scribit ut iis qui a Verre venissent responderet illud argentum se paucis

3 a *Spδ*: ab *R* 12 versatae *Lamb.*: versata *codd.* 13 et furorem *RS*: ut fur. *π* 14 iam non *RHp* (v, § 177): non iam *SDΨ* 19 his *SR²Hp*: is *R¹*

illis diebus misisse Lilybaeum. Ipse interea recedit; abesse a domo paulisper maluit quam praesens illud optime factum argentum amittere. Quod ubi iste audivit, usque eo commotus est ut sine ulla dubitatione insanire omnibus ac furere videretur. Quia non potuerat eripere argentum ipse Diodoro, erepta sibi vasa optime facta dicebat; minitari absenti Diodoro, vociferari palam, lacrimas interdum non tenere. Eriphylam accepimus in fabulis ea cupiditate ut, cum vidisset monile, ut opinor, ex aura et gemmis, pulchritudine eius incensa salutem viri proderet. Similis istius cupiditas, hoc etiam acrior atque insanior, quod illa cupiebat id quod viderat, huius libidines non solum oculis sed etiam auribus excitabantur.

19 Conquiri Diodorum tota provincia iubet: ille ex Sicilia 40 iam castra commoverat et vasa collegerat. Homo, ut aliquo modo in provinciam illum revocaret, hanc excogitat rationem, si haec ratio potius quam amentia nominanda est. Apponit de suis canibus quendam qui dicat se Diodorum Melitensem rei capitalis reum velle facere. Primo mirum omnibus videri Diodorum reum, hominem quietissimum, ab omni non modo facinoris verum etiam minimi errati suspicione remotissimum; deinde esse perspicuum fieri omnia illa propter argentum. Iste non dubitat iubere nomen referri, et tum primum ut opinor istum absentis nomen recepisse. 41 Res clara Sicilia tota propter caelati argenti cupiditatem reos fieri rerum capitalium, neque solum reos fieri, sed etiam absentis. Diodorus Romae sordidatus circum patronos atque hospites cursare, rem omnibus narrare. Lit-

3 amitteret *Lg.* 42 (*prob. Hirschfelder*) 5 ipse Diodoro *RSH*: ipse a Diodoro *rell.*, *unde varie distinxerunt edd.*: ipse ⟨Diodoro⟩, a Diodoro erepta sibi *Tiedka*, *Nohl* 6 facta dicebat optime *p*[1]: facta optime dic. *p*[2]*qr* 7 Diodoro *secl. Kays.*, *Halm*, *Nohl* non *SD* (v, § 172): vix *πHδ Serv. ad Aen.* v. 173: *om. R* 8 fuisse ut *Kays.*: *in S est rasura post* fabulis 12 videbat *H* 20 videri fieri *Eberh.* 23 deferri *pδ* 24 ut opinor *RSH*: opinor *pδ edd.* 26 reos *RSHp*: reos praesentes, *vel* praesentes reos *δ*

terae mittuntur isti a patre vehementes, ab amicis item, videret quid ageret de Diodoro, quo progrederetur; rem claram esse et invidiosam; insanire hominem, periturum hoc uno crimine, nisi cavisset. Iste etiam tum patrem, si non in parentis, at in hominum numero putabat; ad iudicium nondum se satis instruxerat; primus annus erat provinciae, non *erat*, ut in Sthenio, iam refertus pecunia. Itaque furor eius paululum non pudore, sed metu ac timore repressus est. Condemnare Diodorum non audet absentem, de reis eximit. Diodorus interea praetore isto prope triennium
42 provincia domoque caruit. Ceteri non solum Siculi, sed etiam cives Romani hoc statuerant, quoniam iste tantum cupiditate progrederetur, nihil esse quod quisquam putaret se, quod isti paulo magis placeret, conservare aut domi
20 retinere posse; postea vero quam intellexerunt isti virum fortem, quem summe provincia exspectabat, Q. Arrium, non succedere, statuerunt nihil se tam clausum neque tam reconditum posse habere quod non istius cupiditati apertissimum promptissimumque esset.

Tum iste ab equite Romano splendido et gratioso, Cn. Calidio, cuius filium sciebat senatorem populi Romani et iudicem esse, eculeos argenteos nobilis, qui Q. Maximi
43 fuerant, aufert. Imprudens huc incidi, iudices; emit enim, non abstulit; nollem dixisse; iactabit se et in his equitabit eculeis. 'Emi, pecuniam solvi.' Credo. 'Etiam tabulae proferentur.' Est tanti; cedo tabulas. Dilue sane crimen hoc Calidianum, dum ego tabulas aspicere possim. Verum tamen quid erat quod Calidius Romae quereretur se, cum tot annos in Sicilia negotiaretur, a te solo ita esse contemptum, ita despectum ut etiam una cum ceteris Siculis despoliaretur,

7 erat *suppl. Schmalz, Thomas*; *post* refertus *Nohl* homo iam *Lehmann* 22 qui quinti maximi *p*: quique maxime *R*: qq; maxime *S*: quique maximi *HDΨ Prisc.* 24 dixissem *δ* 29 a te *RS*: abs te *pδ*

si emeras? Quid erat quod confirmabat se abs te argentum esse repetiturum, si id tibi sua voluntate vendiderat? Tu porro posses facere ut Cn. Calidio non redderes? praesertim cum is L. Sisenna, defensore tuo, tam familiariter uteretur, et cum ceteris familiaribus Sisennae reddidisses. Denique non 44
opinor negaturum esse te homini honesto, sed non gratiosiori quam Cn. Calidius est, L. Curidio, te argentum per Potamonem, amicum tuum, reddidisse. Qui quidem ceterorum causam apud te difficiliorem fecit. Nam cum te compluribus confirmasses redditurum, posteaquam Curidius pro testimonio dixit te sibi reddidisse, finem reddendi fecisti, quod intellexisti praeda te de manibus emissa testimonium tamen effugere non posse. Cn. Calidio, equiti Romano, per omnis alios praetores licuit habere argentum bene factum, licuit posse domesticis copiis, cum magistratum aut aliquem superiorem invitasset, ornare et apparare convivium. Multi domi Cn. Calidi cum potestate atque imperio fuerunt: nemo inventus est tam amens qui illud argentum tam praeclarum ac tam nobile eriperet, nemo tam audax qui posceret, nemo tam impudens qui postularet ut venderet.
Superbum est enim, iudices, et non ferendum dicere prae- 45
torem in provincia homini honesto, locupleti, splendido, 'Vende mihi vasa caelata'; hoc est enim dicere, 'Non es dignus tu qui habeas quae tam bene facta sunt, meae dignitatis ista sunt.' Tu dignior, Verres, quam Calidius? qui, ut non conferam vitam neque existimationem tuam cum illius—neque enim est conferenda; hoc ipsum conferam quo tu te superiorem fingis; quod HS $\overline{\text{ccc}}$ divisoribus ut praetor renuntiarere dedisti, trecenta accusatori ne tibi odiosus esset, ea re contemnis equestrem ordinem et despicis? ea re tibi indignum visum est quicquam, quod tibi placeret, Calidium potius habere quam te?

1 si emeras? Quid *Kayser, Zielinski*: Si emeras, quid *edd.* 2 id *om.* πδ 12 emissa *SDΨ*: amissa *Rpδ edd.* 28 $\overline{\text{ccc}}$ *vulg.*: ccc *RS*: LXXX milia *pδ*: $\overline{\text{DCCC}}$ *Nohl*

21 46 Iactat se iam dudum de Calidio, narrat omnibus emisse se. Num etiam de L. Papinio, viro primario, locupleti honestoque equite Romano, turibulum emisti? qui pro testimonio dixit te, cum inspiciendum poposcisses, evulso emblemate remisisse; ut intellegatis in homine intellegentiam esse non avaritiam, artifici cupidum non argenti fuisse. Nec solum in Papinio fuit hac abstinentia; tenuit hoc institutum in turibulis omnibus quaecumque in Sicilia fuerunt. Incredibile est autem quam multa et quam praeclara fuerint. Credo tum cum Sicilia florebat opibus et copiis magna artificia fuisse in ea insula. Nam domus erat ante istum praetorem nulla paulo locupletior qua in domo haec non essent, etiamsi praeterea nihil esset argenti, patella grandis cum sigillis ac simulacris deorum, patera qua mulieres ad res divinas uterentur, turibulum,—haec autem omnia antiquo opere et summo artificio facta, ut hoc liceret suspicari, fuisse aliquando apud Siculos peraeque pro portione cetera, sed, quibus multa fortuna ademisset, tamen
47 apud eos remansisse ea quae religio retinuisset. Dixi, iudices, multa fuisse fere apud omnis Siculos: ego idem confirmo nunc ne unum quidem esse. Quid hoc est? quod hoc monstrum, quod prodigium in provinciam misimus? Nonne vobis id egisse videtur ut non unius libidinem, non suos oculos, sed omnium cupidissimorum insanias, cum Romam revertisset, expleret? Qui simul atque in oppidum quodpiam venerat, immittebantur illi continuo Cibyratici canes, qui investigabant et perscrutabantur omnia. Si quod erat grande vas et maius opus inventum, laeti adferebant; si minus eius modi quidpiam venari potuerant, illa quidem certe pro lepusculis capiebantur, patellae, paterae, turibula.

2 L *p*: *om.* *RS* 14 patina *RS* 15 haec autem *pkδ*: autem haec *RS*: erant autem haec *Halm* 17 per ea que *RS*, *corr.* *Turnebus* 20 fere fuisse *π* 21 est hoc *π* 24 avarissimorum *p*² 25 quodpiam *Z*: quopiam *πH δ* copiam *RSΨ*

Hic quos putatis fletus mulierum, quas lamentationes fieri solitas esse in hisce rebus? quae forsitan vobis parvae esse videantur, sed magnum et acerbum dolorem commovent, mulierculis praesertim, cum eripiuntur e manibus ea quibus ad res divinas uti consuerunt, quae a suis acceperunt, quae in familia semper fuerunt.

Hic nolite exspectare dum ego haec crimina agam ostiatim, ab Aeschylo Tyndaritano istum pateram abstulisse, 22 48 a Thrasone item Tyndaritano patellam, a Nymphodoro Agrigentino turibulum. Cum testis ex Sicilia dabo, quem volet ille eligat quem ego interrogem de patellis, pateris, turibulis: non modo oppidum nullum, sed ne domus quidem ulla paulo locupletior expers huius iniuriae reperietur. Qui cum in convivium venisset, si quicquam caelati aspexerat, manus abstinere, iudices, non poterat. Cn. Pompeius est, Philo qui fuit, Tyndaritanus. Is cenam isti dabat apud villam in Tyndaritano. Fecit quod Siculi non audebant; ille, civis Romanus quod erat, impunius id se facturum putavit; adposuit patellam in qua sigilla erant egregia. Iste continuo ut vidit, non dubitavit illud insigne penatium hospitaliumque deorum ex hospitali mensa tollere, sed tamen, quod ante de istius abstinentia dixeram, sigillis avulsis reliquum argentum sine ulla avaritia reddidit. Quid? Eupolemo Calactino, homini nobili, Lucul- 49 lorum hospiti ac perfamiliari, qui nunc apud exercitum cum L. Lucullo est, non idem fecit? Cenabat apud eum; argentum ille ceterum purum adposuerat, ne purus ipse relinqueretur, duo pocula non magna, verum tamen cum emblemate. Hic tamquam festivum acroama, ne sine corollario de convivio discederet, ibidem convivis spectantibus emblemata evellenda curavit.

Neque ego nunc istius facta omnia enumérare conor, neque opus est nec fieri ullo modo potest: tantum unius

2 parva *Halm* Nohl 11 de patellis, pateris, turibulis *del.* Ebrh. 13 nulla *RS*

cuiusque de varia improbitate generis indicia apud vos et exempla profero. Neque enim ita se gessit in his rebus tamquam rationem aliquando esset redditurus, sed prorsus ita quasi aut reus numquam esset futurus, aut, quo plura abstulisset, eo minore periculo in iudicium venturus esset; qui haec quae dico iam non occulte, non per amicos atque interpretes, sed palam de loco superiore ageret pro imperio et potestate.

23 Catinam cum venisset, oppidum locuples, honestum,
50 copiosum, Dionysiarchum ad se proagorum, hoc est summum magistratum, vocari iubet; ei palam imperat ut omne argentum quod apud quemque esset Catinae conquirendum curaret et ad se adferendum. Phylarchum Centuripinum, primum hominem genere, virtute, pecunia, non hoc idem iuratum dicere audistis, sibi istum negotium dedisse atque imperasse ut Centuripinis, in civitate totius Siciliae multo maxima et locupletissima, omne argentum conquireret et ad se comportari iuberet? Agyrio similiter istius imperio vasa Corinthia per Apollodorum, quem testem
51 audistis, Syracusas deportata sunt. Illa vero optima [est], quod, cum Haluntium venisset praetor laboriosus et diligens, ipse in oppidum noluit accedere, quod erat difficili ascensu atque arduo, Archagathum Haluntinum, hominem non solum domi, sed tota Sicilia in primis nobilem, vocari iussit. Ei negotium dedit ut, quidquid Halunti esset argenti caelati aut si quid etiam Corinthiorum, id omne statim ad mare ex oppido deportaretur. Escendit in oppidum Archagathus. Homo nobilis, qui a suis amari et diligi vellet, ferebat graviter illam sibi ab isto provinciam datam, nec quid faceret habebat; pronuntiat quid sibi imperatum esset; iubet omnis proferre quod haberent. Metus erat summus; ipse enim tyrannus non discedebat longius; Archagathum et

10, 11 hoc . . . magistratum *secl. Bake, Jacoby* 20 est *secl. aut om. edd. post Victorium*: optima res est *Koch* 26 id *Hotom.*: ut *codd.* 27 escendit R^1p: ascendit $R^2Sq\delta$

argentum in lectica cubans ad mare infra oppidum exspectabat. Quem concursum in oppido factum putatis, quem 52
clamorem, quem porro fletum mulierum? qui videret equum Troianum introductum, urbem captam diceret. Efferri sine thecis vasa, extorqueri alia de manibus mulierum, ecfringi multorum foris, revelli claustra. Quid enim putatis? Scuta si quando conquiruntur a privatis in bello ac tumultu, tamen homines inviti dant, etsi ad salutem communem dari sentiunt, ne quem putetis sine maximo dolore argentum caelatum domo, quod alter eriperet, protulisse. Omnia deferuntur. Cibyratae fratres vocantur; pauca improbant; quae probarant, iis crustae aut emblemata detrahebantur. Sic Haluntini excussis deliciis cum argento puro domum revertuntur.

Quod umquam, iudices, huiusce modi everriculum ulla 24 53
in provincia fuit? Avertere aliquid de publico quam obscurissime per magistratum solebant; etiam cum aliquid a privato non numquam, occulte auferebant, et ii tamen condemnabantur. Et si quaeritis, ut ipse de me detraham, illos ego accusatores puto fuisse qui eius modi hominum furta odore aut aliquo leviter presso vestigio persequebantur. Nam nos quidem quid facimus in Verre, quem in luto volutatum totius corporis vestigiis invenimus? Permagnum est in eum dicere aliquid qui praeteriens, lectica paulisper deposita, non per praestigias sed palam per potestatem uno imperio ostiatim totum oppidum compilaverit. Ac tamen, ut posset dicere se emisse, Archagatho imperat ut illis aliquid, quorum argentum fuerat, nummulorum dicis causa daret. Invenit Archagathus paucos qui vellent accipere; iis dedit. Eos nummos tamen iste Archagatho non reddidit. Voluit Romae repetere Archagathus; Cn. Lentulus Mar-

5 de *Sp rell.*: e *R* (§ 7 *supra*) 17 cum *om. pk*: cum alii (aliqui *Müller*) aliquid *Ernesti* 22 Verrem *RSp* 26 Attamen δ 27 se dicere π

cellinus dissuasit, sicut ipsum dicere audistis. ℞ecita. ARCHAGATHI ET LENTVLI TESTIMONIVM.

54 Et ne forte hominem existimetis hanc tantam vim emblematum sine causa coacervare voluisse, videte quanti vos, quanti existimationem populi Romani, quanti leges et iudicia, quanti testis Siculos [negotiatores] fecerit. Posteaquam tantam multitudinem collegerat emblematum ut ne unum quidem cuiquam reliquisset, instituit officinam Syracusis in regia maximam. Palam artifices omnis, caelatores ac vascularios, convocari iubet, et ipse suos compluris habebat. Eos concludit, magnam hominum multitudinem. Mensis octo continuos his opus non defuit, cum vas nullum fieret nisi aureum. Tum illa, ex patellis et turibulis quae evellerat, ita scite in aureis poculis inligabat, ita apte in scaphiis aureis includebat, ut ea ad illam rem nata esse diceres; ipse tamen praetor, qui sua vigilantia pacem in Sicilia dicit fuisse, in hac officina maiorem partem diei cum tunica pulla sedere solebat et pallio.

25 55 Haec ego, iudices, non auderem proferre, ni vererer ne forte plura de isto ab aliis in sermone quam a me in iudicio vos audisse diceretis. Quis enim est qui de hac officina, qui de vasis aureis, qui de istius pallio non audierit? Quem voles e conventu Syracusano virum bonum nominato; producam; nemo erit quin hoc se audisse aut vidisse dicat.

56 O tempora, o mores! Nihil nimium vetus proferam. Sunt vestrum aliquam multi qui L. Pisonem cognorint, huius L. Pisonis, qui praetor fuit, patrem. Ei cum esset in Hi-

1 audistis. Atque hac tota de re audistis Archagathi *pδ* 6 negotiatores *RSHπ*: negotiatoresque *δ*: *del. Halm, Jacoby, Zielinski* 15 scaphiis *Gulielmius*: scaphis *RSHπ*: scyphis *δ* includebat *πδ*: concludebat *RSH* 16 tamen *codd.*: autem *Madvig*, interim *Eberh.* 22 pallio *rk*, *Lg.* 42: pallio pullo *RS*: pallio po[u]llio *p* (purpureo, v, § 137) audiverit *Zielinski* 26 9nort̄ (= cognorint) *SD*: *unde* gnorunt *sive* norunt Ψ: gonrit *R*: cognoverint *π* 27 Ei *Graevius*: et *RS*: is *pδ*

spania praetor, qua in provincia occisus est, nescio quo pacto, dum armis exercetur, anulus aureus quem habebat fractus et comminutus est. Cum vellet sibi anulum facere, aurificem iussit vocari in forum ad sellam Cordubae et palam appendit aurum; hominem in foro iubet sellam ponere et facere anulum omnibus praesentibus. Nimium fortasse dicet aliquis hunc diligentem; hactenus reprehendet, si qui volet, nihil amplius. Verum fuit ei concedendum; filius enim L. Pisonis erat, eius qui primus de pecuniis repetundis legem tulit. Ridiculum est me nunc 57 de Verre dicere, cum de Pisone Frugi dixerim; verum tamen quantum intersit videte. Iste cum aliquot abacorum faceret vasa aurea, non laboravit quid non modo in Sicilia verum etiam Romae in iudicio audiret: ille in auri semuncia totam Hispaniam scire voluit unde praetori anulus fieret. Nimirum ut hic nomen suum comprobavit, sic ille cognomen.

Nullo modo possum omnia istius facta aut memoria 26 consequi aut oratione complecti: genera ipsa cupio breviter attingere, ut hic modo me commonuit Pisonis anulus, quod totum effluxerat. Quam multis istum putatis hominibus honestis de digitis anulos abstulisse? Numquam dubitavit, quotienscumque alicuius aut gemma aut anulo delectatus est. Incredibile dicam, sed ita clarum ut ipsum negaturum non arbitrer. Cum Valentio, eius interpreti, epistula Agri- 58 gento adlata esset, casu signum iste animadvertit in cretula. Placuit ei; quaesivit unde esset epistula; respondit Agrigento. Iste litteras ad quos solebat misit, ut is anulus ad se primo quoque tempore adferretur. Ita litteris istius patri familias, L. Titio, civi Romano, anulus de digito detractus est.

4 et ei palam πδ 7 dicet *R*: dic̄ *S* 8 id fuit *pqk* 10 me *post* de Verre *habet p* 19 hoc modo *pδ Quint.* ix, 2, 61 21 anulos aureos *p Quint.* 25 anima advertit *R*, anī advertit *SD* (iii, § 140 : v, § 105) 27 ad quos solebat litteras *S in mg.* 29 cuidam civi *pδ*

Illa vero eius cupiditas incredibilis est. Nam ut in
singula conclavia, quae iste non modo Romae sed in
omnibus villis habet, tricenos lectos optime stratos cum
ceteris ornamentis convivi quaereret, nimium multa compa-
rare videretur; nulla domus in Sicilia locuples fuit ubi iste
59 non textrinum instituerit. Mulier [est] Segestana perdives
et nobilis, Lamia nomine, per triennium isti plena domo
telarum stragulam vestem confecit; nihil nisi conchylio
tinctum Attalus, homo pecuniosus, Neti, Lyso Lilybaei,
Critolaus Aetnae, Syracusis Aeschrio, Cleomenes, Theo-
mnastus, Helori Archonidas,—dies me citius defecerit
quam nomina. 'Ipse dabat purpuram, tantum operam
amici.' Credo; iam enim non libet omnia criminari; quasi
vero hoc mihi non satis sit ad crimen, habuisse tam multum
quod daret, voluisse deportare tam multa, hoc denique, quod
concedit, amicorum operis esse in huiusce modi rebus usum.
60 Iam vero lectos aeratos et candelabra aenea num cui praeter
istum Syracusis per triennium facta esse existimatis?
'Emebat.' Credo; sed tantum vos certiores, iudices, facio
quid iste in provincia praetor egerit, ne cui forte neglegens
nimium fuisse videatur neque se satis, cum potestatem
habuerit, instruxisse et ornasse.

27 Venio nunc non iam ad furtum, non ad avaritiam, non ad
cupiditatem, sed ad eius modi facinus in quo omnia nefaria
contineri mihi atque inesse videantur; in quo di immortales
violati, existimatio atque auctoritas nominis populi Romani
imminuta, hospitium spoliatum ac proditum, abalienati
scelere istius a nobis omnes reges amicissimi, nationesque
61 quae in eorum regno ac dicione sunt. Nam reges Syriae,
regis Antiochi filios pueros, scitis Romae nuper fuisse; qui

3 trigeminos *Muell. prob. Hirschfelder*: trinos *Halm* 6 [est] *seclusi* (§ 69) 7 ea per *Ernesti, Bake, Nohl* 11 Helori *Ursinus*: Pelori *codd.* 14 vero *om. Lg.* 42 16 huius *Zielinski* (ii, i, § 36) 24 sed ad *pδ*: sed *RSH, fort. recte*

venerant non propter Syriae regnum, nam id sine contro-
versia obtinebant ut a patre et a maioribus acceperant, sed
regnum Aegypti ad se et ad Selenen, matrem suam, per-
tinere arbitrabantur. Ii posteaquam temporibus rei publicae
exclusi per senatum agere quae voluerant non potuerunt, in
Syriam in regnum patrium profecti sunt. Eorum alter, qui
Antiochus vocatur, iter per Siciliam facere voluit, itaque isto
praetore venit Syracusas. Hic Verres hereditatem sibi 62
venisse arbitratus est, quod in eius regnum ac manus
venerat is quem iste et audierat multa secum praeclara
habere et suspicabatur. Mittit homini munera satis large
haec ad usum domesticum, olei, vini quod visum est,
etiam tritici quod satis esset, de suis decumis. Deinde
ipsum regem ad cenam vocavit. Exornat ample magnifi-
ceque triclinium; exponit ea, quibus abundabat, plurima
et pulcherrima vasa argentea,—nam haec aurea nondum
fecerat; omnibus curat rebus instructum et paratum ut sit
convivium. Quid multa? rex ita discessit ut et istum
copiose ornatum et se honorifice acceptum arbitraretur.
Vocat ad cenam deinde ipse praetorem; exponit suas
copias omnis, multum argentum, non pauca etiam pocula
ex auro, quae, ut mos est regius et maxime in Syria,
gemmis erant distincta clarissimis. Erat etiam vas vina-
rium, ex una gemma pergrandi trulla excavata, manubrio
aureo, de qua, credo, satis idoneum satis gravem testem,
Q. Minucium, dicere audistis. Iste unum quodque vas in 63
manus sumere, laudare, mirari: rex gaudere praetori populi
Romani satis iucundum et gratum illud esse convivium.
Posteaquam inde discessum est, cogitare nihil iste aliud,

4 Ii *edd.*: hii R^1: hi ipsi R^2S: hi *pqδ* 5 in Syriam *del. Lamb., Jacoby* 11 muneri *Heraeus* 14 vocavit *RSp*: vocabit (a) *H*: vocat *δ* 15 atque exponit *H* 23 vas vinarium *del. Kiehl, Kayser* 24 trulla *del. Richter, Schwabe* cum manubrio *πδ* 25 credo satis *RHp*: satis credo *SΨ*

quod ipsa res declaravit, nisi quem ad modum regem ex provincia spoliatum expilatumque dimitteret. Mittit rogatum vasa ea quae pulcherrima apud eum viderat; ait se suis caelatoribus velle ostendere. Rex, qui illum non nosset, sine ulla suspicione libentissime dedit. Mittit etiam trullam gemmeam rogatum; velle se eam diligentius considerare. Ea quoque ei mittitur.

28
64 Nunc reliquum, iudices, attendite, de quo et vos audistis et populus Romanus non nunc primum audiet et in exteris nationibus usque ad ultimas terras pervagatum est. Candelabrum e gemmis clarissimis opere mirabili perfectum reges ii, quos dico, Romam cum attulissent, ut in Capitolio ponerent, quod nondum perfectum templum offenderant, neque ponere potuerunt neque vulgo ostendere ac proferre voluerunt, ut et magnificentius videretur cum suo tempore in cella Iovis Optimi Maximi poneretur, et clarius cum pulchritudo eius recens ad oculos hominum atque integra perveniret: statuerunt id secum in Syriam reportare ut, cum audissent simulacrum Iovis Optimi Maximi dedicatum, legatos mitterent qui cum ceteris rebus illud quoque eximium ac pulcherrimum donum in Capitolium adferrent.
65 Pervenit res ad istius auris nescio quo modo; nam rex id celatum voluerat, non quo quicquam metueret aut suspicaretur, sed ut ne multi illud ante praeciperent oculis quam populus Romanus. Iste petit a rege et eum pluribus verbis rogat ut id ad sè mittat; cupere se dicit inspicere neque se aliis videndi potestatem esse facturum. Antiochus, qui animo et puerili esset et regio, nihil de istius improbitate suspicatus est; imperat suis ut id in praetorium involutum quam occultissime deferrent. Quo posteaquam attulerunt

4 illum *RSHp* : istum *qrδ* RSHΨ (iii, §§ 77, 129) 10 pervagatum *p al.* : pervulgatum 12 *pro* reges ii *habent RS* rege sit : sit rege *H*, *corr.* hi reges *m 2* 28 regio *pδ* : religio R^1H^1 : religioso SR^2H^2

involucrisque reiectis constituerunt, clamare iste coepit dignam rem esse regno Syriae, dignam regio munere, dignam Capitolio. Etenim erat eo splendore qui ex clarissimis et pulcherrimis gemmis esse debebat, ea varietate operum ut ars certare videretur cum copia, ea magnitudine ut intellegi posset non ad hominum apparatum sed ad amplissimi templi ornatum esse factum. Cum satis iam perspexisse videretur, tollere incipiunt ut referrent. Iste ait se velle illud etiam atque etiam considerare; nequaquam se esse satiatum; iubet illos discedere et candelabrum relinquere. Sic illi tum inanes ad Antiochum revertuntur.

29 66 Rex primo nihil metuere, nihil suspicari; dies unus, alter, plures; non referri. Tum mittit, si videatur, ut reddat. Iubet iste posterius ad se reverti. Mirum illi videri; mittit iterum; non redditur. Ipse hominem appellat, rogat ut reddat. Os hominis insignemque impudentiam cognoscite. Quod sciret, quod ex ipso rege audisset in Capitolio esse ponendum, quod Iovi Optimo Maximo, quod populo Romano servari videret, id sibi ut donaret rogare et vehementissime petere coepit. Cum ille se et religione Iovis Capitolini et hominum existimatione impediri diceret, quod multae nationes testes essent illius operis ac muneris, iste homini minari acerrime coepit. Vbi videt eum nihilo magis minis quam precibus permoveri, repente hominem de provincia iubet ante noctem decedere; ait se comperisse ex eius regno piratas ad Siciliam esse venturos. 67 Rex maximo conventu Syracusis in foro, ne quis forte me in crimine obscuro versari atque adfingere aliquid suspicione hominum arbitretur,—in foro, inquam, Syracusis flens ac deos hominesque contestans clamare coepit candelabrum factum e gemmis, quod in Capitolium missurus esset, quod in templo clarissimo populo Romano monu-

7 ornamentum δ   13 Tum mittit rex ad istum si videatur *pq*   24 permoveri *Hpkδ*: removeri *RS*   26 ex *om. RS*   29 suspitioni *H*, *Lamb.*

mentum suae societatis amicitiaeque esse voluisset, id sibi C. Verrem abstulisse; de ceteris operibus ex auro et gemmis quae sua penes illum essent se non laborare, hoc sibi eripi miserum esse et indignum. Id etsi antea iam mente et cogitatione sua fratrisque sui consecratum esset, tamen tum se in illo conventu civium Romanorum dare donare dicare consecrare Iovi Optimo Maximo, testemque ipsum Iovem suae voluntatis ac religionis adhibere.

30 Quae vox, quae latera, quae vires huius unius criminis querimoniam possunt sustinere? Rex Antiochus, qui Romae ante oculos omnium nostrum biennium fere comitatu regio atque ornatu fuisset, is cum amicus et socius populi Romani esset, amicissimo patre, avo, maioribus, antiquissimis et clarissimis regibus, opulentissimo et maximo regno, praeceps provincia populi Romani exturbatus
68 est. Quem ad modum hoc accepturas nationes exteras, quem ad modum huius tui facti famam in regna aliorum atque in ultimas terras perventuram putasti, cum audirent a praetore populi Romani in provincia violatum regem, spoliatum hospitem, eiectum socium populi Romani atque amicum? Nomen vestrum populique Romani odio atque acerbitati scitote nationibus exteris, iudices, futurum, si istius haec tanta iniuria impunita discesserit. Sic omnes arbitrabuntur, praesertim cum haec fama de nostrorum hominum avaritia et cupiditate percrebruerit, non istius solius hoc esse facinus, sed eorum etiam qui adprobarint. Multi reges, multae liberae civitates, multi privati opulenti ac potentes habent profecto in animo Capitolium sic ornare ut templi dignitas imperique nostri nomen desiderat; qui si intellexerint interverso hoc regali dono graviter vos tulisse, grata fore vobis populoque Romano sua studia ac dona

1 id sibi *RSHp*: id ad se G_2L, *unde edd.* id ab se (*Cl. Rev.* xviii, *p.* 210) 10 possunt *RSH*: possint δ: posse *πk* 15 e provincia *p al.* 25 percrebuerit *RSp*[1] (*cf.* ii, § 7)

arbitrabuntur; sin hoc vos in rege tam nobili, re tam eximia, iniuria tam acerba neglexisse audient, non erunt tam amentes ut operam curam pecuniam impendant in eas res quas vobis gratas fore non arbitrentur.

Hoc loco, Q. Catule, te appello; loquor enim de tuo 31 69 clarissimo pulcherrimoque monumento. Non iudicis solum severitatem in hoc crimine, sed prope inimici atque accusatoris vim suscipere debes. Tuus enim honos illo templo senatus populique Romani beneficio, tui nominis aeterna memoria simul cum templo illo consecratur; tibi haec cura suscipienda, tibi haec opera sumenda est, ut Capitolium, quem ad modum magnificentius est restitutum, sic copiosius ornatum sit quam fuit, ut illa flamma divinitus exstitisse videatur, non quae deleret Iovis Optimi Maximi templum, sed quae praeclarius magnificentiusque deposceret. Audisti 70 Q. Minucium dicere domi suae deversatum esse Antiochum regem Syracusis; se illud scire ad istum esse delatum, se scire non redditum; audisti et audies omni e conventu Syracusano qui ita dicant, sese audientibus illud Iovi Optimo Maximo dicatum esse ab rege Antiocho et consecratum. Si iudex non esses et haec ad te delata res esset, te potissimum hoc persequi, te petere, te agere oporteret. Quare non dubito quo animo iudex huius criminis esse debeas, qui apud alium iudicem multo acrior quam ego sum actor accusatorque esse deberes.

32

Vobis autem, iudices, quid hoc indignius aut quid minus 71 ferendum videri potest? Verresne habebit domi suae candelabrum Iovis e gemmis auroque perfectum? cuius fulgore conlucere atque inlustrari Iovis Optimi Maximi templum oportebat, id apud istum in eius modi conviviis constituetur,

2 audierint *pδ* 8 enim est honos *π*: est enim honos *δ* 17 illud candelabrum *Bake* 18 omni *RS*: omnes *pδ*: homines *Cobet. Fort.* homines omni 28 e gemmis auroque perfectum *del. Schwabe* 30 eiusdem conv. *π*

quae domesticis stupris flagitiisque flagrabunt? in istius lenonis turpissimi domo simul cum ceteris Chelidonis hereditariis ornamentis Capitoli ornamenta ponentur? Quid huic sacri umquam fore aut quid religiosi fuisse putatis qui nunc tanto scelere se obstrictum esse non sentiat, qui in iudicium veniat ubi ne precari quidem Iovem Optimum Maximum atque ab eo auxilium petere more omnium possit? a quo etiam di immortales sua repetunt in eo iudicio quod hominibus ad suas res repetendas est constitutum. Miramur Athenis Minervam, Deli Apollinem, Iunonem Sami, Pergae Dianam, multos praeterea ab isto deos tota Asia Graeciaque violatos, qui a Capitolio manus abstinere non potuerit? Quod privati homines de suis pecuniis ornant ornaturique sunt, id C. Verres ab regibus ornari non passus est.

72 Itaque hoc nefario scelere concepto nihil postea tota in Sicilia neque sacri neque religiosi duxit esse; ita sese in ea provincia per triennium gessit ut ab isto non solum hominibus verum etiam dis immortalibus bellum indictum
33 putaretur. Segesta est oppidum pervetus in Sicilia, iudices, quod ab Aenea fugiente a Troia atque in haec loca veniente conditum esse demonstrant. Itaque Segestani non solum perpetua societate atque amicitia, verum etiam cognatione se cum populo Romano coniunctos esse arbitrantur. Hoc quondam oppidum, cum illa civitas cum Poenis suo nomine ac sua sponte bellaret, a Carthaginiensibus vi captum atque deletum est, omniaque quae ornamento urbi esse possent Carthaginem sunt ex illo loco deportata. Fuit apud Segestanos ex aere Dianae simulacrum, cum summa atque antiquissima praeditum religione tum singulari opere artificioque perfectum. Hoc translatum Carthaginem locum tantum hominesque mutarat, religionem quidem pristinam

13 Quod . . . 15 passus est *secl. Eberh. Richter, del. Nohl* 25 cum (*ante* illa) *om. p*

conservabat; nam propter eximiam pulchritudinem etiam hostibus digna quam sanctissime colerent videbatur. 73 Aliquot saeculis post P. Scipio bello Punico tertio Carthaginem cepit; qua in victoria,—videte hominis virtutem et diligentiam, ut et domesticis praeclarissimae virtutis exemplis gaudeatis et eo maiore odio dignam istius incredibilem audaciam iudicetis,—convocatis Siculis omnibus, quod diutissime saepissimeque Siciliam vexatam a Carthaginiensibus esse cognorat, iubet omnia conquiri; pollicetur sibi magnae curae fore ut omnia civitatibus, quae cuiusque fuissent, restituerentur. Tum illa quae quondam erant Himera sublata, de quibus antea dixi, Thermitanis sunt reddita, tum alia Gelensibus, alia Agrigentinis, in quibus etiam ille nobilis taurus, quem crudelissimus omnium tyrannorum Phalaris habuisse dicitur, quo vivos supplici causa demittere homines et subicere flammam solebat. Quem taurum cum Scipio redderet Agrigentinis, dixisse dicitur aequum esse illos cogitare utrum esset Agrigentinis utilius, suisne servire anne populo Romano obtemperare, cum idem monumentum et domesticae crudelitatis et nostrae mansuetudinis haberent.

34 74 Illo tempore Segestanis maxima cum cura haec ipsa Diana, de qua dicimus, redditur; reportatur Segestam; in suis antiquis sedibus summa cum gratulatione civium et laetitia reponitur. Haec erat posita Segestae sane excelsa in basi, in qua grandibus litteris P. Africani nomen erat incisum eumque Carthagine capta restituisse perscriptum. Colebatur a civibus, ab omnibus advenis visebatur; cum quaestor essem, nihil mihi ab illis est demonstratum prius. Erat admodum amplum et excelsum signum cum stola; verum tamen inerat in illa magnitudine aetas atque habitus virginalis; sagittae pendebant ab umero, sinistra manu

3 bello Punico tertio *codd.*: *del. Bake, Richter, Nohl* 11 fuerant *pδ* 18 Agrigentinis *RS*: Siculis *δ*: *del. Garatoni* 19 anne *RS*: an *pδ* 22 et in suis *cod. Vrs., K*

75 retinebat arcum, dextra ardentem facem praeferebat. Hanc cum iste sacrorum omnium et religionum hostis praedoque vidisset, quasi illa ipsa face percussus esset, ita flagrare cupiditate atque amentia coepit; imperat magistratibus ut eam demoliantur et sibi dent; nihil sibi gratius ostendit futurum. Illi vero dicere sibi id nefas esse, seseque cum summa religione tum summo metu legum et iudiciorum teneri. Iste tum petere ab illis, tum minari, tum spem, tum metum ostendere. Opponebant illi nomen interdum P. Africani; populi Romani illud esse dicebant; nihil se in eo potestatis habere quod imperator clarissimus urbe hostium capta monumentum victoriae populi Romani esse
76 voluisset. Cum iste nihilo remissius atque etiam multo vehementius instaret cotidie, res agitur in senatu: vehementer ab omnibus reclamatur. Itaque illo tempore ac primo istius adventu pernegatur. Postea, quidquid erat oneris in nautis remigibusque exigendis, in frumento imperando, Segestanis praeter ceteros imponebat, aliquanto amplius quam ferre possent. Praeterea magistratus eorum evocabat, optimum quemque et nobilissimum ad se arcessebat, circum omnia provinciae fora rapiebat, singillatim uni cuique calamitati fore se denuntiabat, universis se funditus eversurum esse illam civitatem minabatur. Itaque aliquando multis malis magnoque metu victi Segestani praetoris imperio parendum esse decreverunt. Magno cum luctu et gemitu totius civitatis, multis cum lacrimis et lamentationibus virorum mulierumque omnium simulacrum Dianae tollendum locatur.

35
77 Videte quanta religio fuerit apud Segestanos. Repertum

3 ipsa illa δ 8 tum petere π: cum petere *RS* ab eis *S*. *Forte* cum petere ab illis tum minari, cum spem tum metum? 20 arcessebat π: accersebat *RHδ*: arcersibat *S*: accersibat *DΨ* 23 esse *RSH*: *male secl. Muell.*, G_1 *secutus*: illam eversurum esse *pδ* 25 esse parendum decreverunt *Zielinski* 29 fuerit. Apud *Muell. edd. recc.*: *v. Zielinski, p.* 197

 77

esse, iudices, scitote neminem, neque liberum neque servum, neque civem neque peregrinum, qui illud signum auderet attingere; barbaros quosdam Lilybaeo scitote adductos esse operarios; ii denique illud ignari totius negoti ac religionis mercede accepta sustulerunt. Quod cum ex oppido exportabatur, quem conventum mulierum factum esse arbitramini, quem fletum maiorum natu? quorum non nulli etiam illum diem memoria tenebant cum illa eadem Diana Segestam Carthagine revecta victoriam populi Romani reditu suo nuntiasset. Quam dissimilis hic dies illi tempori videbatur! Tum imperator populi Romani, vir clarissimus, deos patrios reportabat Segestanis ex urbe hostium recuperatos: nunc ex urbe sociorum praetor eiusdem populi turpissimus atque impurissimus eosdem illos deos nefario scelere auferebat. Quid hoc tota Sicilia est clarius, quam omnis Segestae matronas et virgines convenisse cum Diana exportaretur ex oppido, unxisse unguentis, complesse coronis et floribus, ture, odoribus incensis usque ad agri finis prosecutas esse? Hanc tu tantam religionem si tum in imperio 78
propter cupiditatem atque audaciam non pertimescebas, ne nunc quidem in tanto tuo liberorumque tuorum periculo perhorrescis? Quem tibi aut hominem invitis dis immortalibus aut vero deum tantis eorum religionibus violatis auxilio futurum putas? Tibi illa Diana in pace atque in otio religionem nullam attulit? quae cum duas urbis in quibus locata fuerat captas incensasque vidisset, bis ex duorum bellorum flamma ferroque servata est; quae Carthaginiensium victoria loco mutato religionem tamen non amisit, P. Africani virtute religionem simul cum loco recuperavit. Quo quidem scelere suscepto cum inanis esset basis et in ea P. Africani nomen incisum, res indigna atque intoleranda videbatur omnibus non solum religiones esse violatas, verum etiam P. Africani, viri fortissimi, rerum gestarum gloriam, memoriam virtutis, monumenta victoriae

79 C. Verrem sustulisse. Quod cum isti renuntiaretur de basi ac litteris, existimavit homines in oblivionem totius negoti esse venturos si etiam basim tamquam indicem sui sceleris sustulisset. Itaque tollendam istius imperio locaverunt; quae vobis locatio ex publicis litteris Segestanorum priore actione recitata est.

36 Te nunc, P. Scipio, te, inquam, lectissimum ornatissimumque adulescentem, appello, abs te officium tuum debitum generi et nomini requiro et flagito. Cur pro isto, qui laudem honoremque familiae vestrae depeculatus est, pugnas, cur eum defensum esse vis, cur ego tuas partis suscipio, cur tuum munus sustineo, cur M. Tullius P. Africani monumenta requirit, P. Scipio eum qui illa sustulit defendit? Cum mos a maioribus traditus sit, ut monumenta maiorum ita suorum quisque defendat ut ea ne ornari quidem nomine aliorum sinat, tu isti aderis, qui non obstruxit aliqua ex parte monumento P. Scipionis sed id
80 funditus delevit ac sustulit? Quisnam igitur, per deos immortalis, tuebitur P. Scipionis memoriam mortui, quis monumenta atque indicia virtutis, si tu ea relinques aut deseres, nec solum spoliata illa patieris sed etiam eorum spoliatorem vexatoremque defendes? Adsunt Segestani, clientes tui, socii populi Romani atque amici; certiorem te faciunt P. Africanum Carthagine deleta simulacrum Dianae maioribus suis restituisse, idque apud Segestanos eius imperatoris nomine positum ac dedicatum fuisse; hoc Verrem demoliendum et asportandum nomenque omnino P. Scipionis delendum tollendumque curasse; orant te atque obsecrant ut sibi religionem, generi tuo laudem

1 de basi ac litteris *secl. Richter*, *del. Nohl* 3 basin *pq* 15 ea *om. S* 16 alieno *δ* 20 relinques aut (ac *pr. S*) deseres *RS*: relinquis ac deseris *p al.* 21 patieris *RS*: patiere *p*: pateris *Halm.*, *edd.* etiam eorum *Sδ*: eorum etiam *R*: etiam *om. pq* (§ 90 *infra*; *Cl. Rev. l. c.*) 22 defendes *δ*: defendis *RSpq* 25 apud Segestanos *codd.*: apud ipsos *Eberh.*: apud se *Schwabe*, *Nohl*

gloriamque restituas, ut, quod per P. Africanum ex urbe hostium recuperarint, id per te ex praedonis domo conservare possint.

Quid aut tu his respondere honeste potes aut illi facere, 37
nisi ut te ac fidem tuam implorent? Adsunt et implorant. Potes domesticae laudis amplitudinem, Scipio, tueri, potes; omnia sunt in te quae aut fortuna hominibus aut natura largitur; non praecerpo fructum offici tui, non alienam mihi laudem appeto, non est pudoris mei P. Scipione, florentissimo adulescente, vivo et incolumi me propugnatorem monumentorum P. Scipionis defensoremque profiteri.
Quam ob rem si suscipis domesticae laudis patrocinium, 81
me non solum silere de vestris monumentis oportebit, sed etiam laetari P. Africani eius modi fortunam esse mortui ut eius honos ab iis qui ex eadem familia sint defendatur, neque ullum adventicium auxilium requiratur. Sin istius amicitia te impedit, si hoc quod ego abs te postulo minus ad officium tuum pertinere arbitrabere, succedam ego vicarius tuo muneri, suscipiam partis quas alienas esse arbitrabar. Deinde ista praeclara nobilitas desinat queri populum Romanum hominibus novis industriis libenter honores mandare semperque mandasse. Non est querendum in hac civitate, quae propter virtutem omnibus nationibus imperat, virtutem plurimum posse. Sit apud alios imago P. Africani, ornentur alii mortui virtute ac nomine; talis ille vir fuit, ita de populo Romano meritus est ut non uni familiae sed universae civitati commendatus esse debeat. Est aliqua mea pars virilis, quod eius civitatis sum quam ille amplam inlustrem claramque reddidit, praecipue quod in his rebus pro mea parte versor quarum ille princeps fuit, aequitate, industria, temperantia, defensione

11 monumentorum *pδ* : *om. RS* 15 sunt *S* 17 impediet *pδ* 19 esse *om. π* 25 virtute *codd.* : genere *Kiehl* (generis et nominis, *infra*) : *Zielinski, p.* 197 30 his partibus *p* : his artibus *δ*

miserorum, odio improborum; quae cognatio studiorum et artium prope modum non minus est coniuncta quam ista qua vos delectamini generis et nominis.

38 82 Repeto abs te, Verres, monumentum P. Africani. Causam Siculorum quam suscepi relinquo, iudicium de pecuniis repetundis ne sit hoc tempore, Segestanorum iniuriae neglegantur: basis P. Scipionis restituatur, nomen invicti imperatoris incidatur, signum pulcherrimum Carthagine captum reponatur. Haec abs te non Siculorum defensor, non tuus accusator, non Segestani postulant, sed is qui laudem gloriamque P. Africani tuendam conservandamque suscepit. Non vereor ne hoc officium meum P. Servilio iudici non probem, qui cum res maximas gesserit monumentaque suarum rerum gestarum cum maxime constituat atque in iis elaboret profecto volet haec non solum suis posteris verum etiam omnibus viris fortibus et bonis civibus defendenda, non spolianda improbis tradere. Non vereor ne tibi, Q. Catule, displiceat, cuius amplissimum orbi terrarum clarissimumque monumentum est, quam plurimos esse custodes monumentorum et putare omnis bonos alienae gloriae defensionem ad officium suum perti-
83 nere. Equidem ceteris istius furtis atque flagitiis ita moveor ut ea reprehendenda tantum putem; hic vero tanto dolore adficior ut nihil mihi indignius, nihil minus ferendum esse videatur. Verres Africani monumentis domum suam plenam stupri, plenam flagiti, plenam dedecoris ornabit? Verres temperantissimi sanctissimique viri monumentum, Dianae simulacrum virginis, in ea domo conlocabit in qua semper meretricum lenonumque flagitia versantur?

39 84 At hoc solum Africani monumentum violasti. Quid? a Tyndaritanis non eiusdem Scipionis beneficio positum simulacrum Mercuri pulcherrime factum sustulisti? At

15 laboret *Sπ* (*cf.* v, §§ 126, 158, 188) 16 suis *om. pq* 18 Q. *om. pq* 19 in orbe *pδ* 29 lenonumque *pδ*: lenonum *RS* 31 nonne *Lg.* 42 (§§ 19, 93)

quem ad modum, di immortales! quam audacter, quam libidinose, quam impudenter! Audistis nuper dicere legatos Tyndaritanos, homines honestissimos ac principes civitatis, Mercurium, qui sacris anniversariis apud eos ac summa religione coleretur, quem P. Africanus Carthagine capta Tyndaritanis non solum suae victoriae sed etiam illorum fidei societatisque monumentum atque indicium dedisset, huius vi scelere imperioque esse sublatum. Qui ut primum in illud oppidum venit, statim, tamquam ita fieri non solum oporteret sed etiam necesse esset, tamquam hoc senatus mandasset populusque Romanus iussisset, ita continuo signum ut demolirentur et Messanam deportarent imperavit. Quod cum illis qui aderant indignum, qui audiebant in- 85
credibile videretur, non est ab isto primo illo adventu perseveratum. Discedens mandat proagoro Sopatro, cuius verba audistis, ut demoliatur; cum recusaret, vehementer minatur et statim ex illo oppido proficiscitur. Refert rem ille ad senatum; vehementer undique reclamatur. Ne multa, iterum iste ad illos aliquanto post venit, quaerit continuo de signo. Respondetur ei senatum non permittere; poenam capitis constitutam, si iniussu senatus quisquam attigisset; simul religio commemoratur. Tum iste, 'Quam mihi religionem narras, quam poenam, quem senatum? vivum te non relinquam; moriere virgis nisi mihi signum traditur.' Sopater iterum flens ad senatum rem defert, istius cupiditatem minasque demonstrat. Senatus Sopatro responsum nullum dat, sed commotus perturbatusque discedit. Ille praetoris arcessitus nuntio rem demonstrat, negat ullo modo fieri posse.

Atque haec—nihil enim praetermittendum de istius im- 40
pudentia videtur—agebantur in conventu palam de sella ac 86

11 populusque *Rpr*: populus *SDΨ* 14 illo primo *π* 17 refert *RS rell.*: defert *Muell. edd. rec.* 18 ille *om. π* 26 rem defert *R rell.*: refert *π*

(86) de loco superiore. Erat hiems summa, tempestas, ut ipsum Sopatrum dicere audistis, perfrigida, imber maximus, cum iste imperat lictoribus ut Sopatrum de porticu, in qua ipse sedebat, praecipitem in forum deiciant nudumque constituant. Vix erat hoc plane imperatum cum illum spoliatum stipatumque lictoribus videres. Omnes id fore putabant ut miser atque innocens virgis caederetur; fefellit hic homines opinio. Virgis iste caederet sine causa socium populi Romani atque amicum? Non usque eo est improbus; non omnia sunt in uno vitia; numquam fuit crudelis. Leniter hominem clementerque accepit. Equestres sunt medio in foro Marcellorum statuae, sicut fere ceteris in oppidis Siciliae; ex quibus iste C. Marcelli statuam delegit, cuius officia in illam civitatem totamque provinciam recentissima erant et maxima; in ea Sopatrum, hominem cum domi nobilem tum summo magistratu praeditum, divaricari
87 ac deligari iubet. Quo cruciatu sit adfectus venire in mentem necesse est omnibus, cum esset vinctus nudus in aere, in imbri, in frigore. Neque tamen finis huic iniuriae crudelitatique fiebat donec populus atque universa multitudo, atrocitate rei misericordiaque commota, senatum clamore coegit ut isti simulacrum illud Mercuri polliceretur. Clamabant fore ut ipsi se di immortales ulciscerentur; hominem interea perire innocentem non oportere. Tum frequens senatus ad istum venit, pollicetur signum. Ita Sopater de statua C. Marcelli, cum iam paene obriguisset, vix vivus aufertur.

Non possum disposite istum accusare, si cupiam: opus est non solum ingenio verum etiam artificio quodam singu-
41 lari. Vnum hoc crimen videtur esse et a me pro uno
88 ponitur, de Mercurio Tyndaritano; plura sunt, sed ea quo

5 *Inter verba* plane *et* imperatum *habent* *pδ* (*per dittograph.*) etiam 16 domo *RS* 17 diligari *RS* 22 isti *R rell.*: ei *pδ*: *om. q* 23 ipsi se *S vulg.*: ipsese *R*: ipsi sese *rδ* 24 cum *π*

pacto distinguere ac separare possim nescio. Est pecuni-
arum captarum, quod signum ab sociis pecuniae magnae
sustulit; est peculatus, quod publicum populi Romani
signum de praeda hostium captum, positum imperatoris
nostri nomine, non dubitavit auferre; est maiestatis, quod
imperi nostri, gloriae, rerum gestarum monumenta evertere
atque asportare ausus est; est sceleris, quod religiones
maximas violavit; est crudelitatis, quod in innocentem
hominem, in socium vestrum atque amicum, novum et
singulare supplici genus excogitavit: illud vero quid sit iam 89
non queo dicere, quo nomine appellem nescio, quod in
C. Marcelli statua. Quid est hoc? patronusne quod erat?
Quid tum? quo id spectat? utrum ea res ad opem an ad
calamitatem clientium atque hospitum valere debebat? an
ut hoc ostenderes, contra vim tuam in patronis praesidi nihil
esse? Quis non hoc intellegeret, in improbi praesentis
imperio maiorem esse vim quam in bonorum absentium
patrocinio? An vero ex hoc illa tua singularis significatur
insolentia, superbia, contumacia? Detrahere videlicet ali-
quid te de amplitudine Marcellorum putasti. Itaque nunc
Siculorum Marcelli non sunt patroni, Verres in eorum locum
substitutus est. Quam in te tantam virtutem esse aut digni- 90
tatem arbitratus es ut conarere clientelam tam splendidae,
tam inlustris provinciae traducere ad te, auferre a certissimis
antiquissimisque patronis? Tu ista nequitia, stultitia, in-
ertia non modo totius Siciliae, sed unius tenuissimi Siculi
clientelam tueri potes? tibi Marcelli statua pro patibulo in
clientis Marcellorum fuit? tu ex illius honore in eos ipsos
qui honorem illi habuerant supplicia quaerebas? Quid
postea? quid tandem tuis statuis fore arbitrabare? an vero
id quod accidit? Nam Tyndaritani statuam istius, quam

2 ab *om.* π 8 innocentem in hominem *RS* (in *supra* innocentem): in innoc. in hom. *DΨ*: in hom. inn. *p*: inn. in hom. *Z* 9 nostrum *pδ* 13 quid spectat π 23 splendidam π

sibi propter Marcellos altiore etiam basi poni iusserat, de-
42 turbarunt simul ac successum isti audierunt. Dedit igitur tibi nunc fortuna Siculorum C. Marcellum iudicem, ut, cuius ad statuam Siculi te praetore alligabantur, eius religione te *his iudicibus* vinctum adstrictumque dedamus.

91 Ac primo, iudices, hoc signum Mercuri dicebat iste Tyndaritanos M. Marcello huic Aesernino vendidisse, atque hoc sua causa etiam M. Marcellum ipsum sperabat esse dicturum; quod mihi numquam veri simile visum est, adulescentem illo loco natum, patronum Siciliae, nomen suum isti ad translationem criminis commodaturum. Verum tamen ita mihi res tota provisa atque praecauta est ut, si maxime esset inventus qui in se suscipere istius culpam crimenque cuperet, tamen is proficere nihil posset. Eos enim deduxi testis et eas litteras deportavi ut de istius facto
92 dubium esse nemini possit. Publicae litterae sunt deportatum Mercurium esse Messanam sumptu publico; dicunt quanti; praefuisse huic negotio publice legatum Poleam. Quid? is ubi est? Praesto est, testis est. Proagori Sopatri iussu. Quis est hic? Qui ad statuam adstrictus est. Quid? is ubi est? Vidistis hominem et verba eius audistis. Demoliendum curavit Demetrius gymnasiarchus, quod is ei loco praeerat. Quid? hoc nos dicimus? Immo vero ipse praesens. Romae nuper ipsum istum esse pollicitum sese id signum legatis redditurum si eius rei testificatio tolleretur cautumque esset eos testimonium non esse dicturos,—dixit

2 successum esse *π* igitur tibi nunc *R*: nunc igitur tibi *S*: tibi *om.* *π* (§ 80 *supra*) 4 eius religione te his iudicibus vinctum *scripsi* (*cf. Cl. Rev.* xviii, p. 211): eius religione te isti devinctum *RS* (isti *sc. iudici Marcello? Halm*): eius religioni te eundem vinctum *pδ*. *Locus varie emendatus*: eius religione te *isdem* devinctum *Muell.* (*editio minor* 1898): istis (*sc. Siculis*) *Zumpt*: eius religioni te *testibus istis* dev. *Lehmann*, te *ipsum* dev. *Nohl*, te *ipsi* . . . dedant *Kays.* 5 adstrictumque *δ*: abstrinctumque *p*: adscriptumque *R*: asscriptumque *S* 14 nil *Zielinski*, *p.* 178 16 possit *qk*: posset *RS rell.* 17 dicunt *pδ*: dicent *RS* 20 Quis . . . adstrictus est *del. Kays.* 21 Quid? is ubi est *del. Schwabe*, *Jacoby* 25 esse redditurum *p al.*

hoc apud vos Zosippus, et Ismenias, homines nobilissimi et principes Tyndaritanae civitatis.

43 93 Quid? Agrigento nonne eiusdem P. Scipionis monumentum, signum Apollinis pulcherrimum, cuius in femore litteris minutis argenteis nomen Myronis erat inscriptum, ex Aesculapi religiosissimo fano sustulisti? Quod quidem, iudices, cum iste clam fecisset, cum ad suum scelus illud furtumque nefarium quosdam homines improbos duces atque adiutores adhibuisset, vehementer commota civitas est. Vno enim tempore Agrigentini beneficium Africani, religionem domesticam, ornamentum urbis, indicium victoriae, testimonium societatis requirebant. Itaque ab iis qui principes in ea civitate erant praecipitur et negotium datur quaestoribus et aedilibus ut noctu vigilias agerent ad aedis sacras. Etenim iste Agrigenti—credo propter multitudinem illorum hominum atque virtutem, et quod cives Romani, viri fortes atque honesti, permulti in illo oppido coniunctissimo animo cum ipsis Agrigentinis vivunt ac negotiantur—non audebat palam poscere aut tollere quae placebant. Herculis templum est apud Agrigentinos non longe 94 a foro, sane sanctum apud illos et religiosum. Ibi est ex aere simulacrum ipsius Herculis, quo non facile dixerim quicquam me vidisse pulchrius—tametsi non tam multum in istis rebus intellego quam multa vidi—usque eo, iudices, ut rictum eius ac mentum paulo sit attritius, quod in precibus et gratulationibus non solum id venerari verum etiam osculari solent. Ad hoc templum, cum esset iste Agrigenti, duce Timarchide repente nocte intempesta servorum armatorum fit concursus atque impetus. Clamor a vigilibus fanique custodibus tollitur; qui primo cum obsistere ac defendere conarentur, male mulcati clavis ac fustibus

3 non *q* 9 commotast civitas *Zielinski* 13 praecipitur et *secl. Rinkes* 17 atque (ac δ) strenui et honesti πδ 20 apud Agrig. *abesse malit Jacoby*

repelluntur. Postea convulsis repagulis ecfractisque valvis demoliri signum ac vectibus labefactare conantur. Interea ex clamore fama tota urbe percrebruit expugnari deos patrios, non hostium adventu necopinato neque repentino praedonum impetu, sed ex domo atque ex cohorte praetoria
95 manum fugitivorum instructam armatamque venisse. Nemo Agrigenti neque aetate tam adfecta neque viribus tam infirmis fuit qui non illa nocte eo nuntio excitatus surrexerit, telumque quod cuique fors offerebat arripuerit. Itaque brevi tempore ad fanum ex urbe tota concurritur. Horam amplius iam in demoliendo signo permulti homines moliebantur; illud interea nulla lababat ex parte, cum alii vectibus subiectis conarentur commovere, alii deligatum omnibus membris rapere ad se funibus. Ac repente Agrigentini concurrunt; fit magna lapidatio; dant sese in fugam istius praeclari imperatoris nocturni milites. Duo tamen sigilla perparvula tollunt, ne omnino inanes ad istum praedonem religionum revertantur. Numquam tam male est Siculis quin aliquid facete et commode dicant, velut in hac re aiebant in labores Herculis non minus hunc immanissimum verrem quam illum aprum Erymanthium referri oportere.

44 96 Hanc virtutem Agrigentinorum imitati sunt Assorini postea, viri fortes et fideles, sed nequaquam ex tam ampla neque tam ex nobili civitate. Chrysas est amnis qui per Assorinorum agros fluit; is apud illos habetur deus et religione maxima colitur. Fanum eius est in agro, propter ipsam viam qua Assoro itur Hennam; in eo Chrysae simulacrum est praeclare factum e marmore. Id iste poscere Assorinos propter singularem eius fani religionem non ausus est; Tlepolemo dat et Hieroni negotium. Illi noctu facta manu

3 percrebruit *Hp*: percrebuit *RS* 5 ex (*ante* cohorte) *om.* δ praetoria manum *Hp* : praetoris amanum (c *supra*) *R* : praetoris ac manum *SD* 7 infirmis *Hp* : infirmus *RS*

armataque veniunt, foris aedis effringunt; aeditumi custodesque mature sentiunt; signum quod erat notum vicinitati bucina datur; homines ex agris concurrunt; eicitur fugaturque Tlepolemus, neque quicquam ex fano Chrysae praeter unum perparvulum signum ex aere desideratum est.

Matris Magnae fanum apud Enguinos est,—iam enim 97
mihi non modo breviter de uno quoque dicendum, sed etiam praetereunda videntur esse permulta, ut ad maiora istius et inlustriora in hoc genere furta et scelera veniamus: in hoc fano loricas galeasque aeneas, caelatas opere Corinthio, hydriasque grandis simili in genere atque eadem arte perfectas idem ille Scipio, vir omnibus rebus praecellentissimus, posuerat et suum nomen inscripserat. Quid iam de isto plura dicam aut querar? Omnia illa, iudices, abstulit, nihil in religiosissimo fano praeter vestigia violatae religionis nomenque P. Scipionis reliquit; hostium spolia, monumenta imperatorum, decora atque ornamenta fanorum posthac his praeclaris nominibus amissis in instrumento atque in supellectile Verris nominabuntur. Tu videlicet 98
solus vasis Corinthiis delectaris, tu illius aeris temperationem, tu operum liniamenta sollertissime perspicis! Haec Scipio ille non intellegebat, homo doctissimus atque humanissimus: tu sine ulla bona arte, sine humanitate, sine ingenio, sine litteris, intellegis et iudicas! Vide ne ille non solum temperantia sed etiam intellegentia te atque istos qui se elegantis dici volunt vicerit. Nam quia quam pulchra essent intellegebat, idcirco existimabat ea non ad hominum luxu-

1 aeditumi *Gellius* xii, 10, 6 '*in exemplaribus fidelissimis' invenisse se testatur*: aeditui *codd.*: aeditimi *malit Hirschfelder* 6 ęguinos *S*: eguinos *RH*: inguinos δ 7 non modo breviter mihi *S*Ψ dicendum est *p*δ 11 grandis simili in *edd.*: grandis simili λ (*i.e. cod. Lamb.*): grandissimi hii in *R et* (*corr.* grandissimas) *S* (*J. Ph.* xxx, 201) 12 P. Scipio *p*δ (*Div.* § 22) 13 inscripserat δ: suum inscripserat *p* (*om.* nomen): scripserat *RS*Ψ (§ 103 *infra*) 19 atque in *RS*: atque *p*, ac δ (*om.* in) Verris *RS al.*: C. Verris *L* λδ (*Am. J. Ph.* xxvi, 412)

riem, sed ad ornatum fanorum atque oppidorum esse facta, †ut posteris nostris monumenta religiosa esse videantur†.

45 99 Audite etiam singularem eius, iudices, cupiditatem, audaciam, amentiam, in iis praesertim sacris polluendis quae non modo manibus attingi, sed ne cogitatione quidem violari fas fuit. Sacrarium Cereris est apud Catinensis eadem religione qua Romae, qua in ceteris locis, qua prope in toto orbe terrarum. In eo sacrario intimo signum fuit Cereris perantiquum, quod viri non modo cuius modi esset sed ne esse quidem sciebant; aditus enim in id sacrarium non est viris; sacra per mulieres ac virgines confici solent. Hoc signum noctu clam istius servi ex illo religiosissimo atque antiquissimo loco sustulerunt. Postridie sacerdotes Cereris atque illius fani antistitae, maiores natu, probatae ac nobiles mulieres, rem ad magistratus suos deferunt. Omnibus
100 acerbum, indignum, luctuosum denique videbatur. Tum iste permotus illa atrocitate negoti, ut ab se sceleris illius suspicio demoveretur, dat hospiti suo cuidam negotium ut aliquem reperiret quem illud fecisse insimularet, daretque operam ut is eo crimine damnaretur, ne ipse esset in crimine. Res non procrastinatur. Nam cum iste Catina profectus esset, servi cuiusdam nomen defertur; is accusatur, ficti testes in eum dantur. Rem cunctus senatus Catinensium legibus iudicabat. Sacerdotes vocantur; ex iis quaeritur secreto in curia quid esse factum arbitrarentur, quem ad modum signum esset ablatum. Respondent illae praetoris in eo loco servos esse visos. Res, quae esset iam antea non obscura, sacerdotum testimonio perspicua esse coepit. Itur in consilium; servus ille innocens omnibus sententiis absolvitur,—quo facilius vos hunc omnibus

2 ut posteris . . . videantur *del. Eberh. edd.*: *fieri potest ut post* facta *non nulla verba exciderint, e.g. vos facile ut* (s. *vos severe vindicando facite ut*) . . . *videantur* (*Madvig*) 4 iis *Lamb. edd.* : his *codd.* 14 antistitae *p Gellius* : antistite *DHZ* : antististite *S* : antistatae *R* : antistites δ 17 iste] ille π permotus . . . negoti *del. Eberh., Nohl*

sententiis condemnare possitis. Quid enim postulas, 101 Verres? quid speras, quid exspectas, quem tibi aut deum aut hominem auxilio futurum putas? Eone tu servos ad spoliandum fanum immittere ausus es quo liberos adire ne ornandi quidem causa fas erat? iisne rebus manus adferre non dubitasti a quibus etiam oculos cohibere te religionum iura cogebant? Tametsi ne oculis quidem captus in hanc fraudem tam sceleratam ac tam nefariam decidisti; nam id concupisti quod numquam videras, id, inquam, adamasti quod antea non aspexeras; auribus tu tantam cupiditatem concepisti ut eam non metus, non religio, non deorum vis, 102 non hominum existimatio contineret. At ex bono viro, credo, audieras et bono auctore. Qui id potes, qui ne ex viro quidem audire potueris? Audisti igitur ex muliere, quoniam id viri nec vidisse neque nosse poterant. Qualem porro illam feminam fuisse putatis, iudices, quam pudicam, quae cum Verre loqueretur, quam religiosam, quae sacrari spoliandi rationem ostenderet? Ac minime mirum, quae sacra per summam castimoniam virorum ac mulierum fiant, eadem per istius stuprum ac flagitium esse violata. 46

Quid ergo? hoc solum auditione expetere coepit, cum id ipse non vidisset? Immo vero alia complura; ex quibus eligam spoliationem nobilissimi atque antiquissimi fani, de qua priore actione testis dicere audistis. Nunc eadem illa, quaeso, audite et diligenter, sicut adhuc fecistis, attendite. 103

Insula est Melita, iudices, satis lato a Sicilia mari periculosoque diiuncta; in qua est eodem nomine oppidum, quo iste numquam accessit, quod tamen isti textrinum per triennium ad muliebrem vestem conficiendam fuit. Ab eo oppido

2 quid expectas *pq*: quid spectas *RS*: spectas δ 5 ornandi *RSHπ*: orandi δ *et edd.* 15 nec nosse *Zielinski, p.* 197 16 illam *om.* *SΨ* putastis fuisse π 18 Ac π: an *RS*: at δ *edd.* minime *del. Halm*: minime est mirum π 19 virginum ac mul. *Hotoman* 22 conplura *RS*: compluria *Prisc.* 23 unam eligam *pq cod. Urs.* 26 ab Sicilia δ (*Div.* § 28) 27 diiuncta R^1 (ii, §§ 1, 154): disiuncta R^2*Sp* (§ 117 *infra*) 28 cum tamen *Weidner*

non longe in promunturio fanum est Iunonis antiquum, quod tanta religione semper fuit ut non modo illis Punicis bellis quae in his fere locis navali copia gesta atque versata sunt, sed etiam hac praedonum multitudine semper inviolatum sanctumque fuerit. Quin etiam hoc memoriae proditum est, classe quondam Masinissae regis ad eum locum adpulsa praefectum regium dentis eburneos incredibili magnitudine e fano sustulisse et eos in Africam portasse Masinissaeque donasse. Regem primo delectatum esse munere; post, ubi audisset unde essent, statim certos homines in quinqueremi misisse qui eos dentis reponerent. Itaque in iis scriptum litteris Punicis fuit regem Masinissam imprudentem accepisse, re cognita reportandos reponendosque curasse. Erat praeterea magna vis eboris, multa ornamenta, in quibus eburneae Victoriae antiquo opere ac summa arte perfectae.
104 Haec iste omnia, ne multis morer, uno impetu atque uno nuntio per servos Venerios, quos eius rei causa miserat, tollenda atque asportanda curavit.

47 Pro di immortales! quem ego hominem accuso? quem legibus aut iudiciali iure persequor? de quo vos sententiam per tabellam feretis? Dicunt legati Melitenses publice spoliatum templum esse Iunonis, nihil istum in religiosissimo fano reliquisse; quem in locum classes hostium saepe accesserint, ubi piratae fere quotannis hiemare soleant, quod neque praedo violarit ante neque umquam hostis attigerit, id ab uno isto sic spoliatum esse ut nihil omnino sit relictum. Hic nunc iste reus aut ego accusator aut hoc iudicium appellabitur? Criminibus enim coarguitur aut

4 in hac *pδ*   11 reportarent *δ* (*l.* 13)   inscriptum *prδ* (§§ 97, 127)   13 reportandos reponendosque *Halm, edd.* : reportandosque *R*, reportandos *SD et pler.* (§§ 23, 140: v, § 44): preponendo restituendosque *pr*: reportandos restituendosque *Nohl*: reponendos restituendosque *δ*   16 impetu atque uno *om. pδ*   20 aut iudiciali *RS*: ac iud. *δ*: ac sociali *Cobet*: atque soc. *Eberh.*: ac iudicio sociali *Heraeus* (ii, § 15)   25 ante *RS* (antae *R*, añ. *S*): antea *pδ* (§ 132; v, §§ 20, 167)   28 arguitur *K, Bake, Nohl* (*sed cf.* § 74; v, § 153)

suspicionibus in iudicium vocatur! Di ablati, fana vexata, nudatae urbes reperiuntur; earum autem rerum nullam sibi iste neque infitiandi rationem neque defendendi facultatem reliquit; omnibus in rebus coarguitur a me, convincitur a testibus, urgetur confessione sua, manifestis in maleficiis tenetur,—et manet etiam ac tacitus facta mecum sua recognoscit!

Nimium mihi diu videor in uno genere versari criminum; 105
sentio, iudices, occurrendum esse satietati aurium animorumque vestrorum. Quam ob rem multa praetermittam; ad ea autem quae dicturus sum reficite vos, quaeso, iudices, per deos immortalis,—eos ipsos de quorum religione iam diu dicimus,—dum id eius facinus commemoro et profero quo provincia tota commota est. De quo si paulo altius ordiri ac repetere memoriam religionis videbor, ignoscite: rei magnitudo me breviter perstringere atrocitatem criminis non sinit.

Vetus est haec opinio, iudices, quae constat ex antiquis- 48 106
simis Graecorum litteris ac monumentis, insulam Siciliam totam esse Cereri et Liberae consecratam. Hoc cum ceterae gentes sic arbitrantur, tum ipsis Siculis ita persuasum est ut in animis eorum insitum atque innatum esse videatur. Nam et natas esse has in iis locis deas et fruges in ea terra primum repertas esse arbitrantur, et raptam esse Liberam, quam eandem Proserpinam vocant, ex Hennensium nemore, qui locus, quod in media est insula situs, umbilicus Siciliae nominatur. Quam cum investigare et conquirere Ceres vellet, dicitur inflammasse taedas iis ignibus qui ex Aetnae vertice erumpunt; quas sibi cum ipsa praeferret, orbem omnem peragrasse terrarum. Henna autem, ubi ea quae 107

12 eos ipsos *RS*: per eos ipsos *pδ*: per deos ipsos *q* 16 praestringere *R et corr. S* 22 in *om. pδ* 23 iis *Orelli, edd.*: his *codd.* 28 iis *R*[1]: his *R*[2]*Sπ*: ex iis *δ* 29 orbem omnem *R*: orbem omnium *pδ*: omnem orbem *SDΨ*

dico gesta esse memorantur, est loco perexcelso atque edito, quo in summo est aequata agri planities et aquae perennes, tota vero ab omni aditu circumcisa atque directa est; quam circa lacus lucique sunt plurimi atque laetissimi flores omni tempore anni, locus ut ipse raptum illum virginis, quem iam a pueris accepimus, declarare videatur. Etenim prope est spelunca quaedam conversa ad aquilonem infinita altitudine, qua Ditem patrem ferunt repente cum curru exstitisse abreptamque ex eo loco virginem secum asportasse et subito non longe a Syracusis penetrasse sub terras, lacumque in eo loco repente exstitisse, ubi usque ad hoc tempus Syracusani festos dies anniversarios agunt celeberrimo virorum mulie-
49 rumque conventu. Propter huius opinionis vetustatem, quod horum in his locis vestigia ac prope incunabula reperiuntur deorum, mira quaedam tota Sicilia privatim ac publice religio est Cereris Hennensis. Etenim multa saepe prodigia vim eius numenque declarant; multis saepe in difficillimis rebus praesens auxilium eius oblatum est, ut haec insula ab ea non solum diligi sed etiam incoli custo-
108 dirique videatur. Nec solum Siculi, verum etiam ceterae gentes nationesque Hennensem Cererem maxime colunt. Etenim si Atheniensium sacra summa cupiditate expetuntur, ad quos Ceres in illo errore venisse dicitur frugesque attulisse, quantam esse religionem convenit eorum apud quos eam natam esse et fruges invenisse constat? Itaque apud patres nostros atroci ac difficili rei publicae tempore, cum Tiberio Graccho occiso magnorum periculorum metus ex ostentis portenderetur, P. Mucio L. Calpurnio consulibus aditum est ad libros Sibyllinos; ex quibus inventum est Cererem antiquissimam placari oportere. Tum ex amplissimo collegio decemvirali sacerdotes populi Romani, cum

3 directa *RS* π: direpta δ: derecta *Muell.*, *Nohl* 14 horum in his *RS*: hor. in iis *Halm*: eorum in his δ 17 declarant *codd.*, *Zielinski*: declararunt *Benedict*, *edd.* 27 Tiberio *RSp*: Ti. *edd.*

esset in urbe nostra Cereris pulcherrimum et magnificen-
tissimum templum, tamen usque Hennam profecti sunt.
Tanta enim erat auctoritas et vetustas illius religionis ut,
cum illuc irent, non ad aedem Cereris sed ad ipsam
Cererem proficisci viderentur. Non obtundam diutius; 109
etenim iam dudum vereor ne oratio mea aliena ab iudici-
orum ratione et a cotidiana dicendi consuetudine esse
videatur. Hoc dico, hanc ipsam Cererem antiquissimam,
religiosissimam, principem omnium sacrorum quae apud
omnis gentis nationesque fiunt, a C. Verre ex suis templis
ac sedibus esse sublatam. Qui accessistis Hennam, vidistis
simulacrum Cereris e marmore et in altero templo Liberae.
Sunt ea perampla atque praeclara, sed non ita antiqua. Ex
aere fuit quoddam modica amplitudine ac singulari opere
cum facibus perantiquum, omnium illorum quae sunt in eo
fano multo antiquissimum; id sustulit. Ac tamen eo con-
tentus non fuit. Ante aedem Cereris in aperto ac propa- 110
tulo loco signa duo sunt, Cereris unum, alterum Triptolemi,
pulcherrima ac perampla. Pulchritudo periculo, amplitudo
saluti fuit, quod eorum demolitio atque asportatio perdiffi-
cilis videbatur. Insistebat in manu Cereris dextra grande
simulacrum pulcherrime factum Victoriae; hoc iste e signo
Cereris avellendum asportandumque curavit.

Qui tandem istius animus est nunc in recordatione 50
scelerum suorum, cum ego ipse in commemoratione eorum
non solum animo commovear verum etiam corpore per-
horrescam? Venit enim mihi fani, loci, religionis illius in
mentem; versantur ante oculos omnia, dies ille quo, cum
ego Hennam venissem, praesto mihi sacerdotes Cereris
cum infulis ac verbenis fuerunt, contio conventusque

3 enim erat *SΨpδ*: erat enim *R* (v, § 79) 5 diutius aures vestras *πδ* 7 a *om. pδ* 19 His (iis) pulchritudo *pδ* 21 grande *om. pδ*: gracile *Schwabe* 24 recognitione *δ* 28 quo *om. pr. R* (*deinde eadem manus* quo *pro* cum) *S*: quo ego Hennam cum *pδ*

dico gesta esse memorantur, est loco perexcelso atque edito, quo in summo est aequata agri planities et aquae perennes, tota vero ab omni aditu circumcisa atque directa est; quam circa lacus lucique sunt plurimi atque laetissimi flores omni tempore anni, locus ut ipse raptum illum virginis, quem iam a pueris accepimus, declarare videatur. Etenim prope est spelunca quaedam conversa ad aquilonem infinita altitudine, qua Ditem patrem ferunt repente cum curru exstitisse abreptamque ex eo loco virginem secum asportasse et subito non longe a Syracusis penetrasse sub terras, lacumque in eo loco repente exstitisse, ubi usque ad hoc tempus Syracusani festos dies anniversarios agunt celeberrimo virorum mulie-
49 rumque conventu. Propter huius opinionis vetustatem, quod horum in his locis vestigia ac prope incunabula reperiuntur deorum, mira quaedam tota Sicilia privatim ac publice religio est Cereris Hennensis. Etenim multa saepe prodigia vim eius numenque declarant; multis saepe in difficillimis rebus praesens auxilium eius oblatum est, ut haec insula ab ea non solum diligi sed etiam incoli custo-
108 dirique videatur. Nec solum Siculi, verum etiam ceterae gentes nationesque Hennensem Cererem maxime colunt. Etenim si Atheniensium sacra summa cupiditate expetuntur, ad quos Ceres in illo errore venisse dicitur frugesque attulisse, quantam esse religionem convenit eorum apud quos eam natam esse et fruges invenisse constat? Itaque apud patres nostros atroci ac difficili rei publicae tempore, cum Tiberio Graccho occiso magnorum periculorum metus ex ostentis portenderetur, P. Mucio L. Calpurnio consulibus aditum est ad libros Sibyllinos; ex quibus inventum est Cererem antiquissimam placari oportere. Tum ex amplissimo collegio decemvirali sacerdotes populi Romani, cum

3 directa *RS* π : direpta δ : derecta *Muell.*, *Nohl*   14 horum in his *RS* : hor. in iis *Halm* : eorum in his δ 17 declarant *codd.*, *Zielinski* : declararunt *Benedict*, *edd.*   27 Tiberio *RSp* : Ti. *edd.*

esset in urbe nostra Cereris pulcherrimum et magnificentissimum templum, tamen usque Hennam profecti sunt. Tanta enim erat auctoritas et vetustas illius religionis ut, cum illuc irent, non ad aedem Cereris sed ad ipsam Cererem proficisci viderentur. Non obtundam diutius; 109
etenim iam dudum vereor ne oratio mea aliena ab iudiciorum ratione et a cotidiana dicendi consuetudine esse videatur. Hoc dico, hanc ipsam Cererem antiquissimam, religiosissimam, principem omnium sacrorum quae apud omnis gentis nationesque fiunt, a C. Verre ex suis templis ac sedibus esse sublatam. Qui accessistis Hennam, vidistis simulacrum Cereris e marmore et in altero templo Liberae. Sunt ea perampla atque praeclara, sed non ita antiqua. Ex aere fuit quoddam modica amplitudine ac singulari opere cum facibus perantiquum, omnium illorum quae sunt in eo fano multo antiquissimum; id sustulit. Ac tamen eo contentus non fuit. Ante aedem Cereris in aperto ac propa- 110
tulo loco signa duo sunt, Cereris unum, alterum Triptolemi, pulcherrima ac perampla. Pulchritudo periculo, amplitudo saluti fuit, quod eorum demolitio atque asportatio perdifficilis videbatur. Insistebat in manu Cereris dextra grande simulacrum pulcherrime factum Victoriae; hoc iste e signo Cereris avellendum asportandumque curavit.

Qui tandem istius animus est nunc in recordatione 50
scelerum suorum, cum ego ipse in commemoratione eorum non solum animo commovear verum etiam corpore perhorrescam? Venit enim mihi fani, loci, religionis illius in mentem; versantur ante oculos omnia, dies ille quo, cum ego Hennam venissem, praesto mihi sacerdotes Cereris cum infulis ac verbenis fuerunt, contio conventusque

3 enim erat *SΨpδ*: erat enim *R* (v. § 79) 5 diutius aures vestras *πδ* 7 a *om. pδ* 19 His (iis) pulchritudo *pδ* 21 grande *om. pδ*: gracile *Schwabe* 24 recognitione *δ* 28 quo *om. pr. R* (*deinde eadem manus* quo *pro* cum) *S*: quo ego Hennam cum *pδ*

civium, in quo ego cum loquerer tanti gemitus fletusque fiebant ut acerbissimus tota urbe luctus versari videretur.
111 Non illi decumarum imperia, non bonorum direptiones, non iniqua iudicia, non importunas istius libidines, non vim, non contumelias quibus vexati oppressique erant conquerebantur; Cereris numen, sacrorum vetustatem, fani religionem istius sceleratissimi atque audacissimi supplicio expiari volebant; omnia se cetera pati ac neglegere dicebant. Hic dolor erat tantus ut Verres alter Orcus venisse Hennam et non Proserpinam asportasse sed ipsam abripuisse Cererem videretur. Etenim urbs illa non urbs videtur, sed fanum Cereris esse; habitare apud sese Cererem Hennenses arbitrantur, ut mihi non cives illius civitatis, sed omnes sacerdotes, omnes accolae atque antistites Cereris esse
112 videantur. Henna tu simulacrum Cereris tollere audebas, Henna tu de manu Cereris Victoriam eripere et deam deae detrahere conatus es? quorum nihil violare, nihil attingere ausi sunt in quibus erant omnia quae sceleri propiora sunt quam religioni. Tenuerunt enim P. Popilio P. Rupilio consulibus illum locum servi, fugitivi, barbari, hostes; sed neque tam servi illi dominorum quam tu libidinum, neque tam fugitivi illi ab dominis quam tu ab iure et ab legibus, neque tam barbari lingua et natione illi quam tu natura et moribus, neque tam illi hostes hominibus quam tu dis immortalibus. Quae deprecatio est igitur ei reliqua qui indignitate servos, temeritate fugitivos, scelere barbaros, crudelitate hostes vicerit?

51
113 Audistis Theodorum et Numenium et Nicasionem, legatos Hennensis, publice dicere sese a suis civibus haec habere mandata, ut ad Verrem adirent et eum simulacrum Cereris

1 fletus gemitusque *pδ*, *Martianus Capella* (v, § 163 : *S. Rosc.* § 24) 9 Verres *om. Servius ad Aen.* vi. 237, *del. Garatoni* : *ipse malim* venisse Hennam Verres 16 deripere *pδ* 19 enim *om.* *π* 22 ab dominis *Rp*, *Arus. Mess.* : a dom. *Sδ* ab legibus *RSp* : a leg. *δ*, *Arus. Mess.*

 113

et Victoriae reposcerent; id si impetrassent, tum ut morem veterem Hennensium conservarent, publice in eum, tametsi vexasset Siciliam, tamen, quoniam haec a maioribus instituta accepissent, testimonium ne quod dicerent; sin autem ea non reddidisset, tum ut in iudicio adessent, tum ut de eius iniuriis iudices docerent, sed maxime de religione quererentur. Quas illorum querimonias nolite, per deos immortalis, aspernari, nolite contemnere ac neglegere, iudices! Aguntur iniuriae sociorum, agitur vis legum, agitur existimatio veritasque iudiciorum. Quae sunt omnia permagna, verum illud maximum: tanta religione obstricta tota provincia est, tanta superstitio ex istius facto mentis omnium Siculorum occupavit ut quaecumque accidant publice privatimque incommoda propter eam causam sceleris istius evenire videantur. Audistis Centuripinos, Agyrinensis, 114 Catinensis, Aetnensis, Herbitensis complurisque alios publice dicere quae solitudo esset in agris, quae vastitas, quae fuga aratorum, quam deserta, quam inculta, quam relicta omnia. Ea tametsi multis istius et variis iniuriis acciderunt, tamen haec una causa in opinione Siculorum plurimum valet, quod Cerere violata omnis cultus fructusque Cereris in iis locis interisse arbitrantur. Medemini religioni sociorum, iudices, conservate vestram; neque enim haec externa vobis est religio neque aliena; quodsi esset, si suscipere eam nolletis, tamen in eo qui violasset sancire vos velle oporteret. Nunc vero in communi omnium gentium reli- 115 gione, inque iis sacris quae maiores nostri ab exteris nationibus adscita atque arcessita coluerunt,—quae sacra, ut erant re vera, sic appellari Graeca voluerunt,—neglegentes ac dissoluti si cupiamus esse, qui possumus?

5 uti de *δ* 6 multo maxime *pδ* 13 privatimque *RS*: privatim *π*: vel privatim *δ* 22 iis *R*: his *Sδ*: *om.* *p* 27 iis *R*: his *Sδ* 28 arcessita *vulg.*: accersa *RSD* (accersita? § 76 *supra*): arcessa *p*: accessa *δ*

52 Vnius etiam urbis omnium pulcherrimae atque ornatissimae, Syracusarum, direptionem commemorabo et in medium proferam, iudices, ut aliquando totam huius generis orationem concludam atque definiam. Nemo fere vestrum est quin quem ad modum captae sint a M. Marcello Syracusae saepe audierit, non numquam etiam in annalibus legerit. Conferte hanc pacem cum illo bello, huius praetoris adventum cum illius imperatoris victoria, huius cohortem impuram cum illius exercitu invicto, huius libidines cum illius continentia: ab illo qui cepit conditas,
116 ab hoc qui constitutas accepit captas dicetis Syracusas. Ac iam illa omitto quae disperse a me multis in locis dicentur ac dicta sunt, forum Syracusanorum, quod introitu Marcelli purum a caede servatum est, id adventu Verris Siculorum innocentium sanguine redundasse, portum Syracusanorum, qui tum et nostris classibus et Carthaginiensium clausus fuisset, eum isto praetore Cilicum myoparoni praedonibusque patuisse; mitto adhibitam vim ingenuis, matres familias violatas, quae tum in urbe capta commissa non sunt neque odio hostili neque licentia militari neque more belli neque iure victoriae; mitto, inquam, haec omnia, quae ab isto per triennium perfecta sunt; ea quae coniuncta cum illis rebus sunt de quibus antea dixi cognoscite.

117 Vrbem Syracusas maximam esse Graecarum, pulcherrimam omnium saepe audistis. Est, iudices, ita ut dicitur. Nam et situ est cum munito tum ex omni aditu vel terra vel mari praeclaro ad aspectum, et portus habet prope in aedificatione amplexuque urbis inclusos; qui cum diversos inter se aditus habeant, in exitu coniunguntur et confluunt. Eorum coniunctione pars oppidi quae appellatur Insula,

12 in *om.* *pδ* 14 purum a caede *Turnebus*: purum caede *RS*: plurima caede *pqk*: a plurima caede *δ* esset *Bake* 19 in *om.* *pδ* 28 amplexuque *Classen*: aspectuque *codd.* 30 Eorum in *Eberh.*, *Nohl*

mari disiuncta angusto, ponte rursus adiungitur et continetur. Ea tanta est urbs ut ex quattuor urbibus maximis 53
constare dicatur; quarum una est ea quam dixi Insula, 118
quae duobus portibus cincta in utriusque portus ostium aditumque proiecta est; in qua domus est quae Hieronis regis fuit, qua praetores uti solent. In ea sunt aedes sacrae complures, sed duae quae longe ceteris antecellant, Dianae, et altera, quae fuit ante istius adventum ornatissima, Minervae. In hac insula extrema est fons aquae dulcis, cui nomen Arethusa est, incredibili magnitudine, plenissimus piscium, qui fluctu totus operiretur nisi munitione ac mole lapidum diiunctus esset a mari. Altera autem est urbs Syra- 119
cusis, cui nomen Achradina est; in qua forum maximum, pulcherrimae porticus, ornatissimum prytanium, amplissima est curia templumque egregium Iovis Olympii ceteraeque urbis partes, quae una via lata perpetua multisque transversis divisae privatis aedificiis continentur. Tertia est urbs quae, quod in ea parte Fortunae fanum antiquum fuit, Tycha nominata est; in qua gymnasium amplissimum est et complures aedes sacrae, coliturque ea pars et habitatur frequentissime. Quarta autem est quae, quia postrema coaedificata est, Neapolis nominatur; quam ad summam theatrum maximum, praeterea duo templa sunt egregia, Cereris unum, alterum Liberae, signumque Apollinis, qui Temenites vocatur, pulcherrimum et maximum; quod iste si portare potuisset, non dubitasset auferre.

Nunc ad Marcellum revertar, ne haec a me sine causa 54 120
commemorata esse videantur. Qui cum tam praeclaram urbem vi copiisque cepisset, non putavit ad laudem populi Romani hoc pertinere, hanc pulchritudinem, ex qua prae-

1 disiuncta *RSp* (§ 103 *supra*): diiuncta *edd. recc.* (*infra*, *l.* 12; ii, ii, § 154) 2 Ea *RS*: et *Hpq* 4 portubus *δ* 5 regis Hieronis *δ* 7 antecedant *pr.* *S* Dianae *RSHp*: una Dianae G_1: Dianae una *δ* *edd.* 16 quae *om.* *pδ* lata via *p* 23 theatrum est *δ* *edd.*

sertim periculi nihil ostenderetur, delere et exstinguere. Itaque aedificiis omnibus, publicis privatis, sacris profanis, sic pepercit quasi ad ea defendenda cum exercitu, non oppugnanda venisset. In ornatu urbis habuit victoriae rationem, habuit humanitatis; victoriae putabat esse multa Romam deportare quae ornamento urbi esse possent, humanitatis non plane exspoliare urbem, praesertim quam
121 conservare voluisset. In hac partitione ornatus non plus victoria Marcelli populo Romano adpetivit quam humanitas Syracusanis reservavit. Romam quae adportata sunt, ad aedem Honoris et Virtutis itemque aliis in locis videmus. Nihil in aedibus, nihil in hortis posuit, nihil in suburbano; putavit, si urbis ornamenta domum suam non contulisset, domum suam ornamento urbi futuram. Syracusis autem permulta atque egregia reliquit; deum vero nullum violavit, nullum attigit. Conferte Verrem, non ut hominem cum homine comparetis, ne qua tali viro mortuo fiat iniuria, sed ut pacem cum bello, leges cum vi, forum et iuris dictionem cum ferro et armis, adventum et comitatum cum exercitu et victoria conferatis.

55
122 Aedis Minervae est in Insula, de qua ante dixi; quam Marcellus non attigit, quam plenam atque ornatam reliquit; quae ab isto sic spoliata atque direpta est non ut ab hoste aliquo, qui tamen in bello religionem et consuetudinis iura retineret, sed ut a barbaris praedonibus vexata esse videatur. Pugna erat equestris Agathocli regis in tabulis picta praeclare; iis autem tabulis interiores templi parietes vestiebantur. Nihil erat ea pictura nobilius, nihil Syracusis quod magis visendum putaretur. Has tabulas M. Marcellus, cum

2 aed. publicis omnibus *RSΨ* 4 oppugnanda *SDΨ* : exoppugnanda *R* : expugnanda *pδ* 6 urbi *Naugerius, edd.* : urbis *codd.* 7 praesertim *secl. Richter, Eberh.* 10 adportata (app. *R*) *RSD* : asportata *pδ* 21 Aedis *RSH* : aedes *δ* 24 religionem *RS, Gellius* : religionum *δ* 25 retineret *p, Gellius* : contineret *RSH* 26 praeclare *Eberh., Zielinski* (*p.* 197) : praeclaris *pδ* : *om. codd. pler.*

omnia victoria illa sua profana fecisset, tamen religione impeditus non attigit; iste, cum illa propter diuturnam pacem fidelitatemque populi Syracusani sacra religiosaque accepisset, omnis eas tabulas abstulit, parietes quorum ornatus tot saecula manserant, tot bella effugerant, nudos ac deformatos reliquit. Et Marcellus qui, si Syracusas 123
cepisset, duo templa se Romae dedicaturum voverat, is id quod erat aedificaturus iis rebus ornare quas ceperat noluit: Verres qui non Honori neque Virtuti, quem ad modum ille, sed Veneri et Cupidini vota deberet, is Minervae templum spoliare conatus est. Ille deos deorum spoliis ornari noluit, hic ornamenta Minervae virginis in meretriciam domum transtulit. Viginti et septem praeterea tabulas pulcherrime pictas ex eadem aede sustulit, in quibus erant imagines Siciliae regum ac tyrannorum, quae non solum pictorum artificio delectabant, sed etiam commemoratione hominum et cognitione formarum. Ac videte quanto taetrior hic tyrannus Syracusanis fuerit quam quisquam superiorum, quia, cum illi tamen ornarint templa deorum immortalium, hic etiam illorum monumenta atque ornamenta sustulit.

56
Iam vero quid ego de valvis illius templi commemorem? 124
Vereor ne haec qui non viderunt omnia me nimis augere atque ornare arbitrentur; quod tamen nemo suspicari debet, tam esse me cupidum ut tot viros primarios velim, praesertim ex iudicum numero, qui Syracusis fuerint, qui haec viderint, esse temeritati et mendacio meo conscios. Confirmare hoc liquido, iudices, possum, valvas magnificentiores, ex

1 illa victoria *pδ* 5 manserat . . . effugerat *pδ* 7 is id *RH*: is *S pr.*, *deinde* id *add. s. l.*: is *om. pδ* 12 ornari *RH*: ornare *Spδ* (*cf.* v, § 68) 18 tyrannus Syracusanis *RS*: -is -is *pk*: Syrac. *abesse voluit Jacoby* 19 quia, cum *scripsi* (quod cum?): quia *S*: quā *RH* (*unde* umquam *Orelli*, *edd.*): cum *pqk* (*Cl. Rev.* xviii, *p.* 211) ornarint (ornarent *H*) . . . sustulit *RSH*: ornarent . . . sustulerit *pδ* 23 viderunt *RHDp*: viderint *S*: viderint G_1

auro atque ebore perfectiores, nullas umquam ullo in templo fuisse. Incredibile dictu est quam multi Graeci de harum valvarum pulchritudine scriptum reliquerint. Nimium forsitan haec illi mirentur atque efferant; esto; verum tamen honestius est rei publicae nostrae, iudices, ea quae illis pulchra esse videantur imperatorem nostrum in bello reliquisse quam praetorem in pace abstulisse. Ex ebore diligentissime perfecta argumenta erant in valvis; ea detrahenda curavit omnia. Gorgonis os pulcherrimum cinctum anguibus revellit atque abstulit, et tamen indicavit se non solum artificio sed etiam pretio quaestuque duci; nam bullas aureas omnis ex iis valvis, quae erant multae et graves, non dubitavit auferre; quarum iste non opere delectabatur sed pondere. Itaque eius modi valvas reliquit ut quae olim ad ornandum templum erant maxime nunc tantum ad claudendum factae esse videantur.

125 Etiamne gramineas hastas—vidi enim vos in hoc nomine, cum testis diceret, commoveri: quod erat eius modi ut semel vidisse satis esset,—in quibus neque manu factum quicquam neque pulchritudo erat ulla, sed tantum magnitudo incredibilis de qua vel audire satis esset, nimium videre plus quam semel,—etiam id concupisti?

57 126 Nam Sappho quae sublata de prytanio est dat tibi iustam excusationem, prope ut concedendum atque ignoscendum esse videatur. Silanionis opus tam perfectum, tam elegans, tam elaboratum quisquam non modo privatus sed populus potius haberet quam homo elegantissimus atque eruditissimus, Verres? Nimirum contra dici nihil potest. Nostrum enim unus quisque, qui tam beati quam iste est non sumus, tam delicati esse non possumus, si quando aliquid istius modi videre volet, eat ad aedem Felicitatis, ad

1 ullo in templo *pq cod. Vrs.* (ullo *add. s. l. p*[2]): illo templo *RSD* (*in mg. v. l.* ullo): ullo templo *H*[2] (*corr. ex* illo) *Z*: ullo in tempore *δ* 16 cludendum *RS* 18 erat *scripsi*: erant *codd.*: quod . . . satis esset *del. W. Meyer* 22 etiamne *pδ* 25 esse *om. π* 28 nil *Zielinski, p.* 178 29 est *om. pq*

monumentum Catuli, in porticum Metelli, det operam ut admittatur in alicuius istorum Tusculanum, spectet forum ornatum, si quid iste suorum aedilibus commodarit: Verres haec habeat domi, Verres ornamentis fanorum atque oppidorum habeat plenam domum, villas refertas. Etiamne huius operari studia ac delicias, iudices, perferetis? qui ita natus, ita educatus est, ita factus et animo et corpore ut multo appositior ad ferenda quam ad auferenda signa esse videatur. Atque haec Sappho sublata quantum desiderium 127
sui reliquerit, dici vix potest. Nam cum ipsa fuit egregie facta, tum epigramma Graecum pernobile incisum est in basi, quod iste eruditus homo et Graeculus, qui haec subtiliter iudicat, qui solus intellegit, si unam litteram Graecam scisset, certe non sustulisset. Nunc enim quod scriptum est inani in basi declarat quid fuerit, et id ablatum indicat.

Quid? signum Paeanis ex aede Aesculapi praeclare factum, sacrum ac religiosum, non sustulisti? quod omnes propter pulchritudinem visere, propter religionem colere solebant. Quid? ex aede Liberi simulacrum Aristaei non tuo imperio 128
palam ablatum est? Quid? ex aede Iovis religiosissimum simulacrum Iovis Imperatoris, quem Graeci Vrion nominant, pulcherrime factum nonne abstulisti? Quid? ex aede Liberae †parinum† caput illud pulcherrimum, quod visere solebamus, num dubitasti tollere? Atque ille Paean sacrificiis anniversariis simul cum Aesculapio apud illos colebatur; Aristaeus, qui [ut Graeci ferunt, Liberi filius] inventor olei esse dicitur, una cum Libero patre apud illos eodem erat in templo

4 ornamentis *δ*: ornamentum *RS*: ornamentorum *Kays.* 14 non *codd.*, *del. Garatoni*, *al.*: una *Herelius*, *edd.* (*Cl. Rev.* xviii. 211) inscriptum *πδ* (§ 103, *supra*) 21 urion *S*: uriom *corr.* urion *R* 22–24 Quid? . . . tollere *del. Ernesti* 22 Liberi *p et in mg. D* 23 parinum *codd.* (paruum *G*, *et in mg. D*): porcinum *Georges*: aprinum *Schlenger*: porinum (*πώρινον*) *Fröhner*: puerinum *Richter*: Paninum *Halm* 24 num *ed. Asc.*: non *RS*: *om.* *δ* 26 ut Graeci ferunt, Liberi filius, *del. Ernesti*

58 consecratus. Iovem autem Imperatorem quanto honore in
129 suo templo fuisse arbitramini? Conicere potestis, si re-
cordari volueritis quanta religione fuerit eadem specie ac
forma signum illud quod ex Macedonia captum in Capitolio
(58) posuerat *T.* Flamininus. Etenim tria ferebantur in orbe
terrarum signa Iovis Imperatoris uno in genere pulcherrime
facta, unum illud Macedonicum quod in Capitolio vidimus,
alterum in Ponti ore et angustiis, tertium quod Syracusis
ante Verrem praetorem fuit. Illud Flamininus ita ex aede
sua sustulit ut in Capitolio, hoc est in terrestri domicilio
130 Iovis poneret. Quod autem est ad introitum Ponti, id,
cum tam multa ex illo mari bella emerserint, tam multa
porro in Pontum invecta sint, usque ad hanc diem integrum
inviolatumque servatum est. Hoc tertium, quod erat Syra-
cusis, quod M. Marcellus armatus et victor viderat, quod
religioni concesserat, quod cives atque incolae colere,
advenae non solum visere verum etiam venerari solebant,
131 id C. Verres ex templo Iovis sustulit. Vt saepius ad Mar-
cellum revertar, iudices, sic habetote, pluris esse a Syra-
cusanis istius adventu deos quam victoria Marcelli homines
desideratos. Etenim ille requisisse etiam dicitur Archimedem
illum, summo ingenio hominem ac disciplina, quem cum
audisset interfectum permoleste tulisse: iste omnia quae
requisivit, non ut conservaret verum ut asportaret requisivit.

59 Iam illa quae leviora videbuntur ideo praeteribo, quod
mensas Delphicas e marmore, crateras ex aere pulcherrimas,
vim maximam vasorum Corinthiorum ex omnibus aedibus
132 sacris abstulit Syracusis. Itaque, iudices, ii qui hospites ad
ea quae visenda sunt solent ducere et unum quidque

4 captum *p al.*: capud *R*: cap̄ *S* 5 T. *add. Eberhard* Flaminius *codd.* 7 videmus *codd.* 14 quod erat Syr. *abesse voluit Jacoby* 16 incolae Syracusani *codd.*: Syr. *del. Bake* 18 C. *om.* *δ* M. Marcellum *δ* 22 eumque cum audisset *pδ* 25 illa quia *pδ* 28 Syr. abstulit *pδ*, *fort. recte*

 132

ostendere,—quos illi mystagogos vocant,—conversam iam habent demonstrationem suam. Nam ut ante demonstrabant quid ubique esset, item nunc quid undique ablatum sit ostendunt.

Quid tum? mediocrine tandem dolore eos adfectos esse arbitramini? Non ita est, iudices, primum quod omnes religione moventur et deos patrios quos a maioribus acceperunt colendos sibi diligenter et retinendos esse arbitrantur; deinde hic ornatus, haec opera atque artificia, signa, tabulae pictae Graecos homines nimio opere delectant. Itaque ex illorum querimoniis intellegere possumus haec illis acerbissima videri quae forsitan nobis levia et contemnenda esse videantur. Mihi credite, iudices,—tametsi vosmet ipsos haec eadem audire certo scio,—cum multas acceperint per hosce annos socii atque exterae nationes calamitates et iniurias, nullas Graeci homines gravius ferunt ac tulerunt quam huiusce modi spoliationes fanorum atque oppidorum.
Licet iste dicat emisse se, sicuti solet dicere, credite hoc 133
mihi, iudices: nulla umquam civitas tota Asia et Graecia signum ullum, tabulam pictam *ullam*, ullum denique ornamentum urbis sua voluntate cuiquam vendidit; nisi forte existimatis, posteaquam iudicia severa Romae fieri desierunt, Graecos homines haec venditare coepisse, quae tum non modo non venditabant, cum iudicia fiebant, verum etiam coemebant; aut nisi arbitramini L. Crasso, Q. Scaevolae, C. Claudio, potentissimis hominibus, quorum aedilitates ornatissimas vidimus, commercium istarum rerum cum Graecis hominibus non fuisse, iis qui post iudiciorum dissolutionem aediles facti sunt fuisse.

Acerbiorem etiam scitote esse civitatibus falsam istam 60
et simulatam emptionem quam si qui clam surripiat aut 134

2 antea *π* (§§ 104, 137) 5 eos dolore *pq* 11 possimus *RS* 18 se *om. RS* mihi hoc *p*G_1 *al.* 20 ullam *add. Gulielmius, edd.* 25 coemptabant *L. Havet* 31 si qui *π* : si quis *δ* : si *RS*

eripiat palam atque auferat; nam turpitudinem summam esse arbitrantur referri in tabulas publicas pretio adductam civitatem, et pretio parvo, ea quae accepisset a maioribus vendidisse atque abalienasse. Etenim mirandum in modum Graeci rebus istis, quas nos contemnimus, delectantur. Itaque maiores nostri facile patiebantur haec esse apud illos quam plurima: apud socios, ut imperio nostro quam ornatissimi florentissimique essent; apud eos autem quos vectigalis aut stipendiarios fecerant tamen haec relinquebant, ut illi, quibus haec iucunda sunt quae nobis levia videntur, haberent haec oblectamenta et solacia servitutis.

135 Quid arbitramini Reginos, qui iam cives Romani sunt, merere velle ut ab iis marmorea Venus illa auferatur? quid Tarentinos, ut Europam in tauro amittant, ut Satyrum qui apud illos in aede Vestae est, ut cetera? quid Thespiensis ut Cupidinis signum, propter quod unum visuntur Thespiae, quid Cnidios ut Venerem marmoream, quid ut pictam Coos, quid Ephesios ut Alexandrum, quid Cyzicenos ut Aiacem aut Medeam, quid Rhodios ut Ialysum, quid Athenienses ut ex marmore Iacchum aut Paralum pictum aut ex aere Myronis buculam? Longum est et non necessarium commemorare quae apud quosque visenda sunt tota Asia et Graecia; verum illud est quam ob rem haec commemorem, quod existimare vos hoc volo, mirum quendam dolorem accipere eos ex quorum urbibus haec auferantur.

61 136 Atque ut ceteros omittamus, de ipsis Syracusanis cognoscite. Ad quos ego cum venissem, sic primum existimabam, ut Romae ex istius amicis acceperam, civitatem

2 publicas *om.* *SD al.* ($G_2\lambda$)   adductam . . . pretio *om. ex homoeoteleuto* π *al.* (*Am. J. Ph.* xxvi, *p.* 431)   4 Etenim . . . delectantur *secl. Richter-Eberhard*   5 nos *om.* *RS*   14 in tauro sedentem *pδ* (v, § 27)   16 propter . . . Thespiae *del. Bake* (§ 4, *supra*)   20 pictam *Bursian*   22 sunt *SDpδ* : sint *R*   23 hoc *RS*   24 vos hoc volo *p* : vos *om.* *RS al.* : hoc vos volo *δ*   27 primo *pδ*

Syracusanam propter Heracli hereditatem non minus esse isti amicam quam Mamertinam propter praedarum ac furtorum omnium societatem; simul et verebar ne mulierum nobilium et formosarum gratia, quarum iste arbitrio praeturam per triennium gesserat, virorumque quibuscum illae nuptae erant, nimia in istum non modo lenitudine sed etiam liberalitate oppugnarer, si quid ex litteris Syracusanorum conquirerem. Itaque Syracusis cum civibus Romanis eram, 137 eorum tabulas exquirebam, iniurias cognoscebam. Cum diutius in negotio curaque fueram, ut requiescerem curamque animi remitterem, ad Carpinati praeclaras tabulas revertebar, ubi cum equitibus Romanis, hominibus ex illo conventu honestissimis, illius Verrucios, de quibus ante dixi, explicabam; a Syracusanis prorsus nihil adiumenti neque publice neque privatim exspectabam, neque erat in animo postulare.

Cum haec agerem, repente ad me venit Heraclius, is qui tum magistratum Syracusis habebat, homo nobilis, qui sacerdos Iovis fuisset, qui honos est apud Syracusanos amplissimus. Agit mecum et cum fratre meo ut, si nobis videretur, adiremus ad eorum senatum; frequentis esse in curia; se iussu senatus a nobis petere ut veniremus. Primo (62) 138 nobis fuit dubium quid ageremus; deinde cito venit in mentem non esse vitandum illum nobis conventum et locum; itaque in curiam venimus. Honorifice sane con- 62 surgitur; nos rogatu magistratus adsedimus. Incipit is loqui qui et auctoritate et aetate et, ut mihi visum est, usu rerum antecedebat, Diodorus Timarchidi, cuius omnis oratio hanc habuit primo sententiam: senatum et populum Syra-

6 lentitudine *Lamb.* 10 in eo *pδ* 11 Carpinati π: Carpinatium *RS* praeclaras tabulas *secl. Kays.* 13 illius *RS*: illos *pδ* antea πδ 17 is . . . habebat *abesse voluit Jacoby* 19 fuit *pδ* 20 cum Q. fratre *RS* 21 frequentem *Ernesti* 22 curiam *RS* 29 primo *secl. Richter-Eberhard*

cusanum moleste graviterque ferre quod ego, cum in ceteris Siciliae civitatibus senatum populumque docuissem quid iis utilitatis, quid salutis adferrem, et cum ab omnibus mandata, legatos, litteras testimoniaque sumpsissem, in illa civitate nihil eius modi facerem. Respondi neque Romae in conventu Siculorum, cum a me auxilium communi omnium legationum consilio petebatur causaque totius provinciae ad me deferebatur, legatos Syracusanorum adfuisse, neque me postulare ut quicquam contra C. Verrem decerneretur in ea curia in qua inauratam C. Verris statuam viderem.
139 Quod posteaquam dixi, tantus est gemitus factus aspectu statuae et commemoratione ut illud in curia positum monumentum scelerum non beneficiorum videretur. Tum pro se quisque, quantum dicendo adsequi poterat, docere me coepit ea quae paulo ante commemoravi, spoliatam urbem, fana direpta, de Heracli hereditate, quam palaestritis concessisset, multo maximam partem ipsum abstulisse; neque postulandum fuisse ut ille palaestritas diligeret, qui etiam inventorem olei deum sustulisset; neque illam statuam esse ex pecunia publica neque publice datam, sed eos qui hereditatis diripiendae participes fuissent faciendam statuendamque curasse; eosdem Romae fuisse legatos, illius adiutores improbitatis, socios furtorum, conscios flagitiorum; eo minus mirari me oportere si illi communi legatorum voluntati et saluti Siciliae defuissent.

63 140 Vbi eorum dolorem ex illius iniuriis non modo non minorem sed prope maiorem quam Siculorum ceterorum esse cognovi, tum meum animum in illos, tum mei consili negotique totius suscepti causam rationemque proposui, tum eos hortatus sum ut causae communi salutique ne deessent, ut illam laudationem, quam se vi ac metu coactos

7 ad me provinciae π   26 illius *RS* : istius π : *om.* δ (§ 146)   28 tum ego meum *Lamb.* tum ego (egomet *q*) mei *pq al.*   29 negotii consiliique *KZ*

paucis illis diebus decresse dicebant, tollerent. Itaque, iudices, Syracusani haec faciunt, istius clientes atque amici. Primum mihi litteras publicas, quas in aerario sanctiore conditas habebant, proferunt; in quibus ostendunt omnia quae dixi ablata esse perscripta, et plura etiam quam ego potui dicere; perscripta autem hoc modo: Quod ex aede Minervae hoc et illud abesset, quod ex aede Iovis, quod ex aede Liberi—ut quisque iis rebus tuendis conservandisque praefuerat, ita perscriptum erat—cum rationem e lege redderent et quae acceperant tradere deberent, petisse ut sibi, quod eae res abessent, ignosceretur; itaque omnis liberatos discessisse, et esse ignotum omnibus. Quas ego litteras obsignandas publico signo deportandasque curavi.

De laudatione autem ratio sic mihi reddita est. Primum, 141
cum a C. Verre litterae aliquanto ante adventum meum de laudatione venissent, nihil esse decretum; deinde, cum quidam ex illius amicis commonerent oportere decerni, maximo clamore esse et convicio repudiatos; postea, cum meus adventus adpropinquaret, imperasse eum qui summam potestatem haberet ut decernerent; decretum ita esse ut multo plus illi laudatio mali quam boni posset adferre. Id adeo, iudices, ut mihi ab illis demonstratum est, sic vos ex me cognoscite.

Mos est Syracusis ut, si qua de re ad senatum referant, 64 142
dicat sententiam qui velit; nominatim nemo rogatur, et tamen, ut quisque aetate et honore antecedit ita primus solet sua sponte dicere, itaque a ceteris ei conceditur; sin aliquando tacent omnes, tunc sortito coguntur dicere. Cum hic mos esset, refertur ad senatum de laudatione Verris. In quo primum, ut aliquid esset morae, multi interpellant;

8 tuendis conservandisque *prδ* : tuendisque *R* : tuendis *SΨ* (§§ 23, 103 *supra*) 9 ex lege δ 10 acceperant *SDΨ* : acceperat *Rpδ* 11 eae π : hae *RSδ* 15 C. *om.* δ 18 postea cum] postea quam *codd.* 24 referant *SD al.* : referatur R^2δ : referetur R^1 : refertur *p Lg.* 42 27 si quando *pδ* 28 tunc *SDΨ* : tum *R*

de Sex. Peducaeo, qui de illa civitate totaque provincia optime meritus esset, sese antea, cum audissent ei negotium facessitum, cumque eum publice pro plurimis eius et maximis meritis laudare cuperent, a C. Verre prohibitos esse; iniquum esse, tametsi Peducaeus eorum laudatione iam non uteretur, tamen non id prius decernere quod ali-
143 quando voluissent quam quod tum cogerentur. Conclamant omnes et adprobant ita fieri oportere. Refertur de Peducaeo. Vt quisque aetate et honore antecedebat, ita sententiam dixit ex ordine. Id adeo ex ipso senatus consulto cognoscite; nam principum sententiae perscribi solent. Recita. 'Qvod verba facta svnt de Sex. Pedvcaeo.' Dicit qui primi suaserint. Decernitur. Refertur deinde de Verre. Dic, quaeso, quo modo? 'Qvod verba facta svnt de C. Verre'—quid postea scriptum est?—'Cvm svrgeret nemo neqve sententiam diceret'—quid est hoc?—'Sors dvcitvr.' Quam ob rem? nemo erat voluntarius laudator praeturae tuae, defensor periculorum, praesertim cum inire a praetore gratiam posset? Nemo. Illi ipsi tui convivae, consiliarii, conscii, socii verbum facere non audent. In qua curia statua tua stabat et nuda fili, in ea nemo fuit, ne quem nudus quidem filius nudata provincia commoveret.
144 Atque etiam hoc me docent, eius modi senatus consultum fecisse laudatores ut omnes intellegere possent non laudationem sed potius inrisionem esse illam quae commonefaceret istius turpem calamitosamque praeturam. Etenim

2 sese antea . . . eum *om.* *RSΨ* (*spatio vac. relicto R*) 11 solent *S*: solet *Rpδ* Recita . . . Peducaeo *suppl. in lac. p²* 12 Peducaeo . . . decernitur *om.* *RSΨ* dicit quod *p*: dic qui *Eberh.*: dic et qui *Richter*: dicitur qui *Schwabe* 13 dein *RS* 19 ipsi illi *pδ* 21 tua *om.* *π* 22 nuda prov. *π* 23 eius modi senatus consultum fecisse laudatores *scripsi*: eius modi s. c. fecisse laudationis (-es) *RSDΨ*: eius modi Siciliam sese fecisse laudationes *pδ* (*Cl. Rev.* xviii, *p.* 211): laudationis nomine *Lehmann*: eius modi sen. con. sese fecisse *Nohl*: eius modi se consulto fecisse laudationem *Koch* 25 commonefaceret *Sp*: commefaceret *R*

scriptum esse ita: QVOD IS VIRGIS NEMINEM CECIDISSET—a quo cognostis nobilissimos homines atque innocentissimos securi esse percussos; QVOD VIGILANTER PROVINCIAM ADMINISTRASSET—cuius omnis vigilias in stupris constat adulteriisque esse consumptas; [cuius modi constat, hoc vero scriptum esse, quod proferre non auderet reus, accusator recitare desineret] QVOD PRAEDONES PROCVL AB INSVLA SICILIA PROHIBVISSET [VERRES]—quos etiam intra Syracusanam insulam recepisset.

Haec posteaquam ex illis cognovi, discessi cum fratre (65) 145 e curia, ut nobis absentibus, si quid vellent, decernerent. Decernunt statim primum ut cum Lucio fratre hospitium 65 publice fieret, quod is eandem voluntatem erga Syracusanos suscepisset quam ego semper habuissem. Id non modo tum scripserunt, verum etiam in aere incisum nobis tradiderunt. Valde hercule te Syracusani tui, quos crebro commemorare soles, diligunt, qui cum accusatore tuo satis iustam causam coniungendae necessitudinis putant quod te accusaturus sit et quod inquisitum in te venerit. Postea decernitur, ac non varie sed prope cunctis sententiis, ut laudatio quae C. Verri decreta esset tolleretur. In eo cum 146 iam non solum discessio facta esset, sed etiam perscriptum atque in tabulas relatum, praetor appellatur. At quis appellat? magistratus aliqui? Nemo. Senator? Ne id quidem. Syracusanorum aliqui? Minime. Quis igitur praetorem appellat? Qui quaestor istius fuerat, P. Caesetius. O rem ridiculam! o desertum hominem, desperatum, relictum! A magistratu Siculo, ne senatus consultum Siculi homines facere possent, ne suum ius suis moribus, suis

1 esse *ed. Hervagiana*: est *RSδ* quod iste *π al.* 5 adulteriisque *prδ*: *om. RSΨ* 5 *Verba* cuius modi constat . . . recitare non desineret *del. Halm* 8 Verres *del. Halm* 9 recepisset *RS et rell.* (*Zielinski, p.* 197): recepit *Halm, edd.* 12 cum fratre L. *SΨ* 26 istius *Rp*: illius *SD* (§ 140) P. *Jordan e* v, § 63: G. *R*: S. *SD*: *om. δ* 27 o desperatum ac relictum *pδ*

legibus obtinere possent, non amicus istius, non hospes, non denique aliquis Siculus, sed quaestor populi Romani praetorem appellat! Quis hoc vidit, quis audivit? Praetor aequus et sapiens dimitti iubet senatum. Concurrit ad me maxima multitudo. Primum senatores clamare sibi eripi ius, eripi libertatem, populus senatum laudare, gratias agere, cives Romani a me nusquam discedere. Quo quidem die nihil aegrius factum est multo labore meo quam ut manus ab illo appellatore abstinerentur.

147 Cum ad praetorem in ius adissemus, excogitat sane acute quid decernat; nam ante quam verbum facerem, de sella surrexit atque abiit. Itaque tum de foro, cum iam ad-
66 vesperasceret, discessimus. Postridie mane ab eo postulo ut Syracusanis liceret senatus consultum, quod pridie fecissent, mihi reddere. Ille enim vero negat et ait indignum facinus esse quod ego in senatu Graeco verba fecissem; quod quidem apud Graecos Graece locutus essem, id ferri nullo modo posse. Respondi homini ut potui, ut debui, ut volui. Cum multa tum etiam hoc *me* memini dicere, facile esse perspicuum quantum inter hunc et illum Numidicum, verum ac germanum Metellum, interesset; illum noluisse sua laudatione iuvare L. Lucullum, sororis virum, quicum optime convenisset, hunc homini alienissimo a civitatibus laudationes per vim et metum comparare.
148 Quod ubi intellexi, multum apud illum recentis nuntios, multum tabellas non commendaticias sed tributarias valuisse, admonitu ipsorum Syracusanorum impetum in eas tabulas facio in quibus senatus consultum perscripserant. Ecce autem nova turba atque rixa, ne tamen istum omnino Syracusis sine amicis, sine hospitibus, plane nudum esse ac

2 quaestor P. R. *R* : quaestor *SDΨδ* 8 labore meo multo *SΨ* 10 acute *RS* : diligenter et caute *δ* 19 me *suppl. edd.* 21 ac *RSp* : et *δ Mueller* 23 optime ei *Lamb.* 26 tabulas *pδ* 27 Syracusanorum ipsorum *SλLKZ* : Syr. *om. pq*

desertum putetis! Retinere incipit tabulas Theomnastus quidam, homo ridicule insanus, quem Syracusani Theoractum vocant; qui illic eius modi est ut eum pueri sectentur, ut omnes cum loqui coepit inrideant. Huius tamen insania, quae ridicula est aliis, mihi tum molesta sane fuit; nam cum spumas ageret in ore, oculis arderet, voce maxima vim me sibi adferre clamaret, copulati in ius pervenimus. Hic ego postulare coepi ut mihi tabulas 149 obsignare ac deportare liceret; ille contra dicere, negare esse illud senatus consultum in quo praetor appellatus esset, negare id mihi tradi oportere. Ego legem recitare, omnium mihi tabularum et litterarum fieri potestatem; ille furiosus urgere nihil ad se nostras leges pertinere. Praetor intellegens negare sibi placere, quod senatus consultum ratum esse non deberet, id me Romam deportare. Quid multa? nisi vehementius homini minatus essem, nisi legis sanctionem poenamque recitassem, tabularum mihi potestas facta non esset. Ille autem insanus, qui pro isto vehementissime contra me declamasset, postquam non impetravit, credo, ut in gratiam mecum rediret, libellum mihi dat in quo istius furta Syracusana perscripta erant, quae ego antea iam ab aliis cognoram et acceperam.

67 150 Laudent te iam sane Mamertini, quoniam ex tota provincia soli sunt qui te salvum velint, ita tamen laudent ut Heius, qui princeps legationis est, adsit, ita laudent ut ad ea quae rogati erunt mihi parati sint respondere. Ac ne subito a me opprimantur, haec sum rogaturus: navem populo Romano debeantne? fatebuntur. Praebuerintne praetore C. Verre? negabunt. Aedificarintne navem onerariam maximam publice, quam Verri dederunt? negare non poterunt. Frumentum ab iis sumpseritne C. Verres,

4 coeperit *pδ* 12 potestatem oportere *π* 19 impetravisset *RSΨ* 21 ab illis *pδ* 23 ex tanta *δ* 28 P. R. *R*: praetori *SΨ*: *om. pδ* 30 negare . . . frumentum *suppl. in mg. p*[2]

quod populo Romano mitteret, sicuti superiores? negabunt. Quid militum aut nautarum per triennium dederint? nullum datum dicent. Fuisse Messanam omnium istius furtorum ac praedarum receptricem negare non poterunt; permulta multis navibus illinc exportata, hanc navem denique maximam a Mamertinis datam onustam cum isto profectam fatebuntur.

151 Quam ob rem tibi habe sane istam laudationem Mamertinorum; Syracusanam quidem civitatem ut abs te adfecta est ita in te esse animatam videmus, apud quos etiam Verria illa flagitiosa sublata sunt. Etenim minime conveniebat ei deorum honores haberi qui simulacra deorum abstulisset. Etiam hercule illud in Syracusanis merito reprehenderetur, si, cum diem festum ludorum de fastis suis sustulissent celeberrimum et sanctissimum, quod eo ipso die Syracusae a Marcello captae esse dicuntur, idem diem festum Verris nomine agerent, cum iste a Syracusanis quae ille calamitosus dies reliquerat ademisset. At videte hominis impudentiam atque adrogantiam, iudices, qui non solum Verria haec turpia ac ridicula ex Heracli pecunia constituerit, verum etiam Marcellia tolli imperarit, ut ei sacra facerent quotannis cuius opera omnium annorum sacra deosque patrios amiserant, eius autem familiae dies festos tollerent per quam ceteros quoque festos dies recuperarant.

9 affecta sit *pδ* 13 mehercule *pδ* 18 calamitoso dies: *in his verbis hic desinit R* reliquerat *Spq al.* : reliquerit *δ* At *Spδ* : ac G_3 *edd.* (*Div.* § 44 : v, § 9) 22 omnium annorum *S et codd. rell.* : omnia maiorum *Jeep*

LIBRARY OF THE BOMBAY BRANCH OF THE ROYAL ASIATIC SOCIETY

M. TVLLI CICERONIS
ACTIONIS IN C. VERREM SECVNDAE

LIBER QVINTVS

QVI INSCRIBITVR DE SVPPLICIIS

NEMINI video dubium esse, iudices, quin apertissime I 1
C. Verres in Sicilia sacra profanaque omnia et privatim et
publice spoliarit, versatusque sit sine ulla non modo religione
verum etiam dissimulatione in omni genere furandi atque
praedandi. Sed quaedam mihi magnifica et praeclara eius
defensio ostenditur; cui quem ad modum resistam multo
mihi ante est, iudices, providendum. Ita enim causa con-
stituitur, provinciam Siciliam virtute istius et vigilantia
singulari dubiis formidolosisque temporibus a fugitivis atque
a belli periculis tutam esse servatam. Quid agam, iudices? 2
quo accusationis meae rationem conferam? quo me vertam?
ad omnis enim meos impetus quasi murus quidam boni
nomen imperatoris opponitur. Novi locum; video ubi se
iactaturus sit Hortensius. Belli pericula, tempora rei
publicae, imperatorum penuriam commemorabit; tum de-
precabitur a vobis, tum etiam pro suo iure contendet ne
patiamini talem imperatorem populo Romano Siculorum
testimoniis eripi, ne obteri laudem imperatoriam criminibus
avaritiae velitis.

Non possum dissimulare, iudices; timeo ne C. Verres 3

5 eius defensio *Rp* : def. eius *S*Ψ   7 mihi ante est iudices *Rp*δ : ante est mihi (*om.* iud.) *S*Ψ

propter hanc eximiam virtutem in re militari omnia quae fecit impune fecerit. Venit enim mihi in mentem in iudicio M'. Aquili quantum auctoritatis, quantum momenti oratio M. Antoni habuisse existimata sit; qui, ut erat in dicendo non solum sapiens sed etiam fortis, causa prope perorata ipse arripuit M'. Aquilium constituitque in conspectu omnium tunicamque eius a pectore abscidit, ut cicatrices populus Romanus iudicesque aspicerent adverso corpore exceptas; simul et de illo vulnere quod ille in capite ab hostium duce acceperat multa dixit, eoque adduxit eos qui erant iudicaturi vehementer ut vererentur ne, quem virum fortuna ex hostium telis eripuisset, cum sibi ipse non pepercisset, hic non ad populi Romani laudem sed ad iudicum
4 crudelitatem videretur esse servatus. Eadem nunc ab illis defensionis ratio viaque temptatur, idem quaeritur. Sit fur, sit sacrilegus, sit flagitiorum omnium vitiorumque princeps; at est bonus imperator, at felix et ad dubia rei publicae
2 tempora reservandus. Non agam summo iure tecum, non dicam id quod debeam forsitan obtinere, cum iudicium certa lege sit,—non quid in re militari fortiter feceris, sed quem ad modum manus ab alienis pecuniis abstinueris abs te doceri oportere; non, inquam, sic agam, sed ita quaeram, quem ad modum te velle intellego, quae tua opera et quanta fuerit in bello.

5 Quid dicis? an bello fugitivorum Siciliam virtute tua liberatam? Magna laus et honesta oratio; sed tamen quo bello? Nos enim, post illud bellum quod M'. Aquilius confecit, sic accepimus, nullum in Sicilia fugitivorum bellum fuisse. 'At in Italia fuit.' Fateor, et magnum quidem ac vehemens. Num igitur ex eo bello partem aliquam laudis appetere conaris? num tibi illius victoriae gloriam cum

3 M. *codd.* (*ut etiam* §§ 5, 7, 14) 6 ipsum *Eberh. Zielinski*
17 ac felix $G_{12}K$

M. Crasso aut Cn. Pompeio communicatam putas? Non arbitror hoc etiam tuae deesse impudentiae, ut quicquam eius modi dicere audeas. Obstitisti videlicet ne ex Italia transire in Siciliam fugitivorum copiae possent. Vbi, quando, qua ex parte? cum aut ratibus aut navibus conarentur accedere? Nos enim nihil umquam prorsus audivimus, sed illud audivimus, M. Crassi, fortissimi viri, virtute consilioque factum ne ratibus coniunctis freto fugitivi ad Messanam transire possent, a quo illi conatu non tanto opere prohibendi fuissent, si ulla in Sicilia praesidia ad illorum adventum opposita putarentur.

At cum esset in Italia bellum tam prope a Sicilia, tamen 6 in Sicilia non fuit. Quid mirum? ne cum in Sicilia quidem fuit eodem intervallo, pars eius belli in Italiam ulla pervasit. Etenim propinquitas locorum ad utram partem hoc loco 3 profertur? utrum aditum facilem hostibus an contagionem imitandi belli periculosam fuisse? Aditus omnis hominibus sine ulla facultate navium non modo disiunctus sed etiam clausus est, ut illis quibus Siciliam propinquam fuisse dicis facilius fuerit ad Oceanum pervenire quam ad Peloridem accedere. Contagio autem ista servilis belli cur abs te 7 potius quam ab iis omnibus qui ceteras provincias obtinuerunt praedicatur? An quod in Sicilia iam antea bella fugitivorum fuerunt? at ea ipsa causa est cur ista provincia minimo in periculo sit et fuerit. Nam posteaquam illinc M'. Aquilius decessit, omnium instituta atque edicta praetorum fuerunt eius modi ut ne quis cum telo servus esset. Vetus est quod dicam, et propter severitatem exempli nemini fortasse vestrum inauditum, L. Domitium praetorem in Sicilia, cum aper ingens ad eum adlatus esset, admiratum requisisse quis eum percussisset; cum audisset pastorem

4 quō DG_2 (*falsa interpr.* q̄no *S*) : quomodo G_1 *L al.* 6 sed *Halm* : et *codd.* 18 disiunctus *RSp* (iv, § 103) : diiunctus *Halm*, *edd.* 22 iis *edd.* : his *p* : istis *R* : histis *S*

cuiusdam fuisse, eum vocari ad se iussisse; illum cupide ad praetorem quasi ad laudem atque ad praemium accucurrisse; quaesisse Domitium qui tantam bestiam percussisset; illum respondisse, venabulo; statim deinde iussu praetoris in crucem esse sublatum. Durum hoc fortasse videatur, neque ego ullam in partem disputo: tantum intellego, maluisse Domitium crudelem in animadvertendo quam in
4 8 praetermittendo dissolutum videri. Ergo his institutis provinciae iam tum, cum bello sociorum tota Italia arderet, homo non acerrimus nec fortissimus, C. Norbanus, in summo otio fuit: perfacile enim sese Sicilia iam tuebatur, ut ne quod ex ipsa bellum posset exsistere. Etenim cum nihil tam coniunctum sit quam negotiatores nostri cum Siculis usu, re, ratione, concordia, et cum ipsi Siculi res suas ita constitutas habeant ut iis pacem expediat esse, imperium autem populi Romani sic diligant ut id imminui aut commutari minime velint, cumque haec a servorum bello pericula et praetorum institutis et dominorum disciplina provisa sint, nullum est malum domesticum quod ex ipsa provincia nasci possit.

9 Quid igitur? nulline motus in Sicilia servorum Verre praetore, nullaene consensiones factae esse dicuntur? Nihil sane quod ad senatum populumque Romanum pervenerit, nihil quod iste publice Romam scripserit; et tamen coeptum esse in Sicilia moveri aliquot locis servitium suspicor. Id adeo non tam ex re quam ex istius factis decretisque cognosco. Ac videte quam non inimico animo sim acturus: ego ipse haec quae ille quaerit, quae adhuc numquam audistis, commemorabo et proferam.

10 In Triocalino, quem locum fugitivi iam ante tenuerunt,

15 ut iis *edd.*: uti is *R*, uti his *S*, ut his δ 17 ab δ 27 Ac *p*: ad *pr. R*, *dein corr.* At, *et sic SDψ* (iv, § 151) 30 tenuerant *Ernesti*

Leonidae cuiusdam Siculi familia in suspicionem est vocata coniurationis. Res delata ad istum. Statim, ut par fuit, iussu eius homines qui fuerant nominati comprehensi sunt adductique Lilybaeum; domino denuntiatum est, causa dicta, damnati. Quid deinde? quid censetis? furtum 5 fortasse aut praedam exspectatis aliquam. Nolite usque quaque idem quaerere. In metu belli furandi locus qui potest esse? etiam si qua fuit in hac re occasio praetermissa est. Tum potuit a Leonida nummorum aliquid auferre, cum denuntiavit ut adesset; fuit nundinatio aliqua, et isti non nova, ne causam dicerent; etiam alter locus, ut absolverentur: damnatis quidem servis quae praedandi potest esse ratio? produci ad supplicium necesse est. Testes enim sunt qui in consilio fuerunt, testes publicae tabulae, testis splendidissima civitas Lilybitana, testis honestissimus maximusque conventus civium Romanorum: fieri nihil potest, producendi sunt. Itaque producuntur et ad palum alligantur. Etiam nunc mihi exspectare videmini, iudices, 11 quid deinde factum sit, quod iste nihil umquam fecit sine aliquo quaestu atque praeda. Quid in eius modi re fieri potuit? Quod commodum est, exspectate facinus quam vultis improbum; vincam tamen exspectationem omnium. Homines sceleris coniurationisque damnati, ad supplicium traditi, ad palum alligati, repente multis milibus hominum inspectantibus soluti sunt et Triocalino illi domino redditi.

Quid hoc loco potes dicere, homo amentissime, nisi id quod ego non quaero, quod denique in re tam nefaria, tametsi dubitari non potest, tamen ne si dubitetur quidem quaeri oporteat, quid aut quantum aut quo modo acceperis? Remitto tibi hoc totum atque ista te cura libero; neque enim metuo ne hoc cuiquam persuadeatur, ut, ad quod

3 fuerant *RS*: erant *pδ* 6 spectatis *RS* 11 diceret *pδ* 12 potest *Kδ*: posset *RS* 15 Lilybitana *Mommsen, ut Div.* § 55: Lilybaetana *vulg.*

facinus nemo praeter te ulla pecunia adduci potuerit, id tu gratis suscipere conatus sis. Verum de ista ſurandi praedandique ratione nihil dico, de hac imperatoria iam tua
6 laude disputo. Quid ais, bone custos defensorque pro-
12 vinciae? Tu quos servos arma capere et bellum facere in Sicilia voluisse cognoras et de consili sententia iudicaras, hos ad supplicium iam more maiorum traditos ex media morte eripere ac liberare ausus es, ut, quam damnatis crucem servis fixeras, hanc indemnatis videlicet civibus Romanis reservares? Perditae civitates desperatis iam omnibus rebus hos solent exitus exitialis habere, ut damnati in integrum restituantur, vincti solvantur, exsules reducantur, res iudicatae rescindantur. Quae cum accidunt, nemo est quin intellegat ruere illam rem publicam haec ubi eveniant; nemo est qui ullam spem salutis reliquam esse
13 arbitretur. Atque haec sicubi *facta sunt*, ita facta sunt ut homines populares aut nobiles supplicio aut exsilio levarentur, at non ab iis ipsis qui iudicassent, at non statim, at non eorum facinorum damnati quae ad vitam et ad fortunas omnium pertinerent. Hoc vero novum et eius modi est ut magis propter reum quam propter rem ipsam credibile videatur, ut homines servos, ut ipse qui iudicarat, ut statim e medio supplicio dimiserit, ut eius facinoris damnatos servos quod ad omnium liberorum caput et sanguinem
14 pertineret. O praeclarum imperatorem nec iam cum M'. Aquilio, fortissimo viro, sed vero cum Paulis, Scipionibus, Mariis conferendum! tantumne vidisse in metu periculoque provinciae! Cum servitiorum animos in Sicilia suspensos propter bellum Italiae fugitivorum videret, ne

1 tum *RS* 7 traditos et ad palum alligatos δ (§§ 10, 11 *supra*) 5 eveniant *RS*: eveniunt *p*, veniunt δ: haec ubi even. *secl. Ern. Kays.* 16 facta sunt *add. edd.*: sicubi ita facta sunt π: sicubi facta sunt *RS*Ψ 17 aut (*ante* nobiles) *p*δ: ac *RS* (§ 34 *infra*) 18 at non (*ter*) *Lamb.*: ut non (*ter*) *RSp* 19 ad (*ante* fortunas) *om. p*δ: ad omnium fort. *S*Ψ 24 servos *del. Zielinski*

quis se commovere auderet, quantum terroris iniecit! Comprendi iussit; quis non pertimescat? causam dicere dominos; quid servo tam formidolosum? FECISSE VIDERI pronuntiat; exortam videtur flammam paucorum dolore ac morte restinxisse. Quid deinde sequitur? Verbera atque ignes et illa extrema ad supplicium damnatorum, metum ceterorum, cruciatus et crux. Hisce omnibus suppliciis sunt liberati. Quis dubitet quin servorum animos summa formidine oppresserit, cum viderent ea facilitate praetorem ut ab eo servorum sceleris coniurationisque damnatorum vita vel ipso carnifice internuntio redimeretur?

Quid? hoc in Apolloniensi Aristodamo, quid? in Leonte 7
Imacharensi non idem fecisti? Quid? iste motus servi- 15
tiorum bellique subita suspicio utrum tibi tandem diligentiam custodiendae provinciae an novam rationem improbissimi quaestus attulit? Halicyensis Eumenidae, nobilis hominis et honesti, magnae pecuniae vilicus cum impulsu tuo insimulatus esset, HS $\overline{LX}$ a domino accepisti, quod nuper ipse iuratus docuit quem ad modum gestum esset. Ab equite Romano C. Matrinio absente, cum is esset Romae, quod eius vilicos pastoresque tibi in suspicionem venisse dixeras, HS $\overline{DC}$ abstulisti. Dixit hoc L. Flavius, qui tibi eam pecuniam numeravit, procurator C. Matrini, dixit ipse Matrinius, dicit vir clarissimus, Cn. Lentulus censor, qui Matrini honoris causa recenti negotio ad te litteras misit mittendasque curavit.

Quid? de Apollonio, Diocli filio, Panhormitano, cui 16
Gemino cognomen est, praeteriri potest? Ecquid hoc tota Sicilia clarius, ecquid indignius, ecquid manifestius proferri potest? Quem, ut Panhormum venit, ad se vocari et de tribunali citari iussit concursu magno frequentiaque conventus. Homines statim loqui: 'Mirabar quod Apollonius,

1 comprendi *RS*: comprehendi *p vulg.* 7 cruciatus *pδ*: et cruc. *RSΨ* 13 Imacharensi *Prisc.*: macharensi *codd.* 22 DC *sine lineola RS*: centies *δ* 24 dicit *q*: dicet *pδ*: *om. RS* 27 Diocli *pδ*: Dioclis *RSΨ*

homo pecuniosus, tam diu ab isto maneret integer; excogitavit nescio quid, *nescio quid* attulit; profecto homo dives repente a Verre non sine causa citatur.' Exspectatio summa omnium quidnam id esset, cum exanimatus subito ipse accurrit cum adulescente filio; nam pater grandis natu iam
17 diu lecto tenebatur. Nominat iste servum, quem magistrum pecoris esse diceret; eum dicit coniurasse et familias concitasse,—is omnino servus in familia non erat,—eum statim exhiberi iubet. Apollonius adfirmare se omnino nomine illo servum habere neminem: iste hominem abripi a tribunali et in carcerem conici iubet. Clamare ille, cum raperetur, nihil se miserum fecisse, nihil commisisse, pecuniam sibi esse in nominibus, numeratam in praesentia non habere. Haec cum maxime summa hominum frequentia testificaretur, ut quivis intellegere posset eum, quod pecuniam non dedisset, idcirco illa tam acerba iniuria adfici—cum maxime, ut dico, hoc de pecunia clamaret, in vincla coniectus est.

8
18 Videte constantiam praetoris, et eius praetoris qui in his rebus non ita defendatur ut mediocris praetor, sed ita laudetur ut optimus imperator. Cum servorum bellum metueretur, quo supplicio dominos indemnatos adficiebat, hoc servos damnatos liberabat: Apollonium, hominem locupletissimum, qui, si fugitivi bellum in Sicilia facerent, amplissimas fortunas amitteret, belli fugitivorum nomine indicta causa in vincla coniecit: servos, quos ipse de consili sententia belli faciendi causa consensisse iudicavit, eos sine consili sententia sua sponte omni supplicio liberavit.
19 Quid? si aliquid ab Apollonio commissum est quam ob rem in eum iure animadverteretur, tamenne hanc rem sic

2 nescio quid *addidi*: excog. nescio quid attulit *RSΨ*: attulit profecto excog. nescio quid *π* (*sed p cum signis transp.*) *et sic Thomas del.* excogitavit 4 omnium *pδ* (*Cluent.* § 75): hominum *RSΨ* (§ 75 *infra*) 7 diceret *codd.*: diceba(n)t *Serv. ad Aen.* xii. 717, *Zielinski, p.* 197 18 et eius praetoris *om. RSΨ* his *Sp*: iis *R*: *om. δ* 25 de consilii sententia *Lamb.*: de consilio *RSΨ*: cum consilio *pδ* (*forte* cum consilio . . . sine consilio)

agemus ut crimini aut invidiae reo putemus esse oportere si quo de homine severius iudicaverit? Non agam tam acerbe, non utar ista accusatoria consuetudine, si quid est factum clementer, ut dissolute factum criminer, si quid vindicatum est severe, ut ex eo crudelitatis invidiam colligam. Non agam ista ratione; tua sequar iudicia, tuam defendam auctoritatem, quoad tu voles; simul ac tute coeperis tua iudicia rescindere, mihi suscensere desinito; meo iure enim contendam eum qui suo iudicio damnatus sit iuratorum iudicum sententiis damnari oportere. Non 20 defendam Apolloni causam, amici atque hospitis mei, ne tuum iudicium videar rescindere; nihil de hominis frugalitate, virtute, diligentia dicam; praetermittam illud etiam de quo ante dixi, fortunas eius ita constitutas fuisse familia, pecore, villis, pecuniis creditis ut nemini minus expediret ullum in Sicilia tumultum aut bellum commoveri; non dicam ne illud quidem, si maxime in culpa fuerit Apollonius, tamen in hominem honestissimae civitatis honestissimum tam graviter animadverti causa indicta non oportuisse. Nullam in te invidiam ne ex illis quidem rebus concitabo, 21 cum esset talis vir in carcere, in tenebris, in squalore, in sordibus, tyrannicis interdictis tuis patri exacta aetate et adulescenti filio adeundi ad illum miserum potestatem numquam esse factam. Etiam illud praeteribo, quotienscumque Panhormum veneris illo anno et sex mensibus—nam tam diu fuit Apollonius in carcere—totiens te senatum Panhormitanum adisse supplicem, cum magistratibus sacerdotibusque publicis, orantem atque obsecrantem ut aliquando ille miser atque innocens calamitate illa liberaretur. Relinquo haec omnia; quae si velim persequi, facile ostendam

14 antea δ (iv, §§ 104, 132; v, § 167)   18 honestissimae (-ę) civ. honestissimum *SD*: honestissimae (-e) maximae (-e) civ. hon. *RΨ*: honestissimum civitatis honestissimae *pδ*, civitatis *suppl. in lac.* p^2 (iii, § 56; v, §§ 117, 122): *cf. Am. J. Ph.* xxvi, *p.* 431   26 ad te δ   28 publicis *om.* π   29 relinquam δ

tua crudelitate in alios omnis tibi aditus misericordiae
9 22 iudicum iam pridem esse praeclusos. Omnia tibi ista concedam et remittam; provideo enim quid sit defensurus Hortensius; fatebitur apud istum neque senectutem patris neque adulescentiam fili neque lacrimas utriusque plus valuisse quam utilitatem salutemque provinciae; dicet rem publicam administrari sine metu ac severitate non posse; quaeret quam ob rem fasces praetoribus praeferantur, cur secures datae, cur carcer aedificatus, cur tot supplicia sint in improbos more maiorum constituta. Quae cum omnia graviter severeque dixerit, quaeram cur hunc eundem Apollonium Verres idem repente nulla re nova adlata, nulla defensione, sine causa de carcere emitti iusserit; tantumque in hoc crimine suspicionis esse adfirmabo ut iam ipsis iudicibus sine mea argumentatione coniecturam facere permittam quod hoc genus praedandi, quam improbum, quam indignum, quamque ad magnitudinem quaestus immensum
23 infinitumque esse videatur. Nam quae iste in Apollonio fecit, ea primum breviter cognoscite quot et quanta sint, deinde haec expendite atque aestimate pecunia: reperietis idcirco haec in uno homine pecunioso tot constituta ut ceteris formidines similium incommodorum atque exempla periculorum proponeret. Primum insimulatio est repentina capitalis atque invidiosi criminis, — statuite quanti hoc putetis et quam multos redemisse; deinde crimen sine accusatore, sententia sine consilio, damnatio sine defensione,—aestimate harum omnium rerum pretia et cogitate in his iniquitatibus unum haesisse Apollonium, ceteros profecto multos ex his incommodis pecunia se liberasse; postremo tenebrae, vincla, carcer, inclusum supplicium atque a conspectu parentium ac liberum, denique a libero spiritu atque a communi luce seclusum,—haec vero, quae

19 recognoscite *Wurm*, *edd.* 23 proponerentur *δ* 31 a (*ante* conspectu) *om.* *RSD* parentium *RSD* : parentum *Ψpδ* 32 atque a *RS al.* : ac G_2L : et *pδ*

vel vita redimi recte possunt, aestimare pecunia non queo. Haec omnia sero redemit Apollonius iam maerore ac miseriis 24 perditus, sed tamen ceteros docuit ante istius avaritiae scelerique occurrere; nisi vero existimatis hominem pecuniosissimum sine causa quaestus electum ad tam incredibile crimen aut sine eadem causa repente e carcere emissum, aut hoc praedandi genus ab isto in illo uno adhibitum ac temptatum, et non per illum omnibus pecuniosissimis Siculis metum propositum et iniectum.

X

Cupio mihi ab illo, iudices, subici, quoniam de militari 25 eius gloria dico, si quid forte praetereo. Nam mihi videor iam de omnibus rebus eius gestis dixisse, quae quidem ad belli fugitivorum suspicionem pertinerent; certe nihil sciens praetermisi. Habetis hominis consilia, diligentiam, vigilantiam, custodiam defensionemque provinciae. Summa illuc pertinet, ut sciatis, quoniam plura genera sunt imperatorum, ex quo genere iste sit, ne qui diutius in tanta penuria virorum fortium talem imperatorem ignorare possit. Non ad Q. Maximi sapientiam neque ad illius superioris Africani in re gerunda celeritatem, neque ad huius qui postea fuit singulare consilium, neque ad Pauli rationem ac disciplinam, neque ad C. Mari vim atque virtutem; sed aliud genus imperatoris sane diligenter retinendum et conservandum, quaeso, cognoscite.

Itinerum primum laborem, qui vel maximus est in re 26 militari, iudices, et in Sicilia maxime necessarius, accipite quam facilem sibi iste et iucundum ratione consilioque reddiderit. Primum temporibus hibernis ad magnitudinem frigorum et tempestatum vim ac fluminum praeclarum hoc sibi remedium compararat. Vrbem Syracusas elegerat,

5 sine aliqua causa *pδ* 7 et tempt. *SG*, 8 pecuniosissimis *RSDΨ* : pecuniosis *δ* 9 metum *om. RSΨ* 10 illo *codd.* : ipso *Halm* 29 et ad temp. *pδ* 30 compararat *Lamb.* : comparat *RSD* : comparet *pδ*

cuius hic situs atque haec natura esse loci caelique dicitur ut nullus umquam dies tam magna ac turbulenta tempestate fuerit quin aliquo tempore eius diei solem homines viderint. Hic ita vivebat iste bonus imperator hibernis mensibus ut eum non facile non modo extra tectum, sed ne extra lectum quidem quisquam viderit; ita diei brevitas conviviis, noctis longitudo stupris et flagitiis continebatur.

27 Cum autem ver esse coeperat—cuius initium iste non a Favonio neque ab aliquo astro notabat, sed cum rosam viderat tum incipere ver arbitrabatur—dabat se labori atque itineribus; in quibus eo usque se praebebat patientem atque impigrum ut eum nemo umquam in equo sedentem
11 viderit. Nam, ut mos fuit Bithyniae regibus, lectica octaphoro ferebatur, in qua pulvinus erat perlucidus Melitensis rosa fartus; ipse autem coronam habebat unam in capite, alteram in collo, reticulumque ad naris sibi admovebat tenuissimo lino, minutis maculis, plenum rosae. Sic confecto itinere cum ad aliquod oppidum venerat, eadem lectica usque in cubiculum deferebatur. Eo veniebant Siculorum magistratus, veniebant equites Romani, id quod ex multis iuratis audistis; controversiae secreto deferebantur, paulo post palam decreta auferebantur. Deinde ubi paulisper in cubiculo pretio non aequitate iura discripserat, Veneri
28 iam et Libero reliquum tempus deberi arbitrabatur. Quo loco non mihi praetermittenda videtur praeclari imperatoris egregia ac singularis diligentia. Nam scitote oppidum esse in Sicilia nullum ex iis oppidis in quibus consistere praetores et conventum agere soleant, quo in oppido non isti ex aliqua familia non ignobili delecta ad libidinem mulier esset. Itaque non nullae ex eo numero in convivium adhibebantur

3 viderent *S* 6 viderit *Kornitzer, Zielinski* (*p.* 197) : videret *codd., edd.* 7 conterebatur δ 9 astro *ed. Ascens.* 1511 : austro *codd.* 10 tunc δ 13 videret δ 19 usque ad δ 23 discripserat *Halm* : descrips. *codd.* 27 his *RSp* 28 solent *p*δ 29 dilecta *RS* 30 Atque non *Weidner*

palam; si quae castiores erant, ad tempus veniebant, lucem conventumque vitabant. Erant autem convivia non illo silentio populi Romani praetorum atque imperatorum, neque eo pudore qui in magistratuum conviviis versari soleat, sed cum maximo clamore atque convicio; non numquam etiam res ad pugnam atque ad manus vocabatur. Iste enim praetor severus ac diligens, qui populi Romani legibus numquam paruisset, illis legibus quae in poculis ponebantur diligenter obtemperabat. Itaque erant exitus eius modi ut alius inter manus e convivio tamquam e proelio auferretur, alius tamquam occisus relinqueretur, plerique ut fusi sine mente ac sine ullo sensu iacerent,—ut quivis, cum aspexisset, non se praetoris convivium, sed Cannensem pugnam nequitiae videre arbitraretur.

Cum vero aestas summa esse coeperat, quod tempus 12 29
omnes Siciliae semper praetores in itineribus consumere consuerunt, propterea quod tum putant obeundam esse maxime provinciam, cum in areis frumenta sunt, quod et familiae congregantur et magnitudo serviti perspicitur et labor operis maxime offendit, frumenti copia commonet, tempus anni non impedit: tum, inquam, cum concursant ceteri praetores, iste novo quodam genere imperator pulcherrimo Syracusarum loco stativa sibi castra faciebat. Nam in ipso aditu atque ore portus, ubi primum ex alto 30
sinus ab litore ad urbem inflectitur, tabernacula carbaseis intenta velis conlocabat. Huc ex illa domo praetoria, quae regis Hieronis fuit, sic emigrabat ut eum per illos dies nemo extra illum locum videre posset. In eum autem ipsum locum aditus erat nemini, nisi qui aut socius aut minister

4 soleat *RSΨ* : solet *pδ* 6 vocabatur *RSp* : veniebat *δ* 7 qui *om.* *RS* p.r. praetorum *RS* : praetorum *δ* (iv, § 146; v, § 81) 11 ut *RS* : *om.* *pδ* 12 quivis ut *Nohl*, *Muell.* 13 non ut se *RSΨ* sed Cann. *Lamb.* : sed ut Cann. *RSΨp* : sed vel Cann. *Eberh.* 15 esse iam *pδ* 17 tunc *RS* 22 ex genere *pδ* 24 ut primum *RSΨp*

libidinis esse posset. Huc omnes mulieres, quibuscum iste consuerat, conveniebant, quarum incredibile est quanta multitudo fuerit Syracusis; huc homines digni istius amicitia, digni vita illa conviviisque veniebant. Inter eius modi viros et mulieres adulta aetate filius versabatur, ut eum, etiamsi natura a parentis similitudine abriperet, consuetudo tamen ac disciplina patris similem esse cogeret.
31 Huc Tertia illa perducta per dolum atque insidias ab Rhodio tibicine maximas in istius castris effecisse dicitur turbas, cum indigne pateretur uxor Cleomenis Syracusani, nobilis mulier, itemque uxor Aeschrionis, honesto loco nata, in conventum suum mimi Isidori filiam venisse. Iste autem Hannibal, qui in suis castris virtute putaret oportere non genere certari, sic hanc Tertiam dilexit ut eam secum ex provincia
13 deportaret. Ac per eos dies, cum iste cum pallio purpureo talarique tunica versaretur in conviviis muliebribus, non offendebantur homines neque moleste ferebant abesse a foro magistratum, non ius dici, non iudicia fieri; locum illum litoris percrepare totum mulierum vocibus cantuque symphoniae, in foro silentium esse summum causarum atque iuris, non ferebant homines moleste; non enim ius abesse videbatur a foro neque iudicia, sed vis et crudelitas et bonorum acerba et indigna direptio.

32 Hunc tu igitur imperatorem esse defendis, Hortensi? huius furta, rapinas, cupiditatem, crudelitatem, superbiam, scelus, audaciam rerum gestarum magnitudine atque imperatoriis laudibus tegere conaris? Hic scilicet est metuendum ne ad exitum defensionis tuae vetus illa Antoniana dicendi ratio atque auctoritas proferatur, ne excitetur Verres, ne denudetur a pectore, ne cicatrices populus Romanus

8 ab Rhodio tibicine *et* 12 Isidori *secl. Heraeus* 15 deportarit *Halm* 16 talarique *Naugerius*: parique *RS rell.* 17 homines in eo *pδ* (*Nonius, p.* 358) a foro *SDq al.*: foro *Rpk* 26 imperatoriis *corr. qr*: imperatoris *R*: imperatoribus *prk*

aspiciat, ex mulierum morsu vestigia libidinis atque ne-
quitiae. Di faciant ut rei militaris, ut belli mentionem 33
facere audeas! Cognoscentur enim omnia istius aera illa
vetera, ut non solum in imperio verum etiam in stipendiis
qualis fuerit intellegatis. Renovabitur prima illa militia,
cum iste e foro abduci, non, ut ipse praedicat, perduci
solebat; aleatoris Placentini castra commemorabuntur, in
quibus cum frequens fuisset tamen aere dirutus est; multa
eius in stipendiis damna proferentur, quae ab isto aetatis
fructu dissoluta et compensata sunt. Iam vero, cum in 34
eius modi patientia turpitudinis aliena non sua satietate
obduruisset, qui vir fuerit, quot praesidia, quam munita
pudoris et pudicitiae vi et audacia ceperit, quid me attinet
dicere aut coniungere cum istius flagitio cuiusquam prae-
terea dedecus? Non faciam, iudices; omnia vetera praeter-
mittam, duo sola recentia sine cuiusquam infamia ponam,
ex quibus coniecturam facere de omnibus possitis,—unum
illud, quod ita fuit inlustre notumque omnibus ut nemo
tam rusticanus homo L. Lucullo [et] M. Cotta consulibus
Romam ex ullo municipio vadimoni causa venerit, quin
sciret iura omnia praetoris urbani nutu atque arbitrio Cheli-
donis meretriculae gubernari, alterum quod, cum paludatus
exisset votaque pro imperio suo communique re publica
nuncupasset, noctu stupri causa lectica in urbem introferri
solitus est ad mulierem nuptam uni, propositam omnibus,
contra fas, contra auspicia, contra omnis divinas atque
humanas religiones!

O di immortales! quid interest inter mentes hominum et 14
cogitationes! Ita mihi meam voluntatem spemque reliquae 35
vitae vestra populique Romani existimatio comprobet, ut
ego, quos adhuc mihi magistratus populus Romanus man-

1 ex mulierum morsu *secl. Rau* 3 istius *om. πk* 14 aut *pδ*: ac *RS*: et *Z* (iii, § 23) 19 et *RS*: *om. pδ* (ii, i, § 60)

davit, sic eos accepi ut me omnium officiorum obstringi religione arbitrarer! Ita quaestor sum factus ut mihi illum honorem tum non solum datum, sed etiam creditum et commissum putarem; sic obtinui quaesturam in Sicilia provincia ut omnium oculos in me unum coniectos esse arbitrarer, ut me quaesturamque meam quasi in aliquo terrarum orbis theatro versari existimarem, ut semper omnia quae iucunda videntur esse, ea non modo his extraordinariis cupiditatibus,
36 sed etiam ipsi naturae ac necessitati denegarem. Nunc sum designatus aedilis; habeo rationem quid a populo Romano acceperim; mihi ludos sanctissimos maxima cum cura et caerimonia Cereri, Libero, Liberaeque faciundos, mihi Floram matrem populo plebique Romanae ludorum celebritate placandam, mihi ludos antiquissimos, qui primi Romani appellati sunt, cum dignitate maxima et religione Iovi, Iunoni, Minervaeque esse faciundos, mihi sacrarum aedium procurationem, mihi totam urbem tuendam esse commissam; ob earum rerum laborem et sollicitudinem fructus illos datos, antiquiorem in senatu sententiae dicendae locum, togam praetextam, sellam curulem, ius imaginis ad
37 memoriam posteritatemque prodendae. Ex his ego omnibus rebus, iudices,—ita mihi omnis deos propitios velim,—etiamsi mihi iucundissimus est honos populi, tamen nequaquam capio tantum voluptatis quantum et sollicitudinis et laboris, ut haec ipsa aedilitas, non quia necesse fuerit, alicui candidato data, sed, quia sic oportuerit, recte conlocata et iudicio populi in loco esse posita videatur.

15 38 Tu cum esses praetor renuntiatus quoquo modo,—mitto enim et praetereo quid tum sit actum,—sed cum esses renuntiatus, ut dixi, non ipsa praeconis voce excitatus es, qui te totiens seniorum iuniorumque centuriis illo honore

2 arbitrer *RS* 5 unum *Rp*: *om.* *SΨ* 8 esse videntur *SΨ* ea *om.* *pδ* 15 Romani sunt nominati *pδ* 21 prodendae *Gronovius*: prodendam *codd.* 23 etiamsi *RS*: ut tametsi *pkδ* (v, § 81)

adfici pronuntiavit, ut hoc putares, aliquam rei publicae partem tibi creditam, annum tibi illum unum domo carendum esse meretricis? Cum tibi sorte obtigisset uti ius diceres, quantum negoti, quid oneris haberes, numquam cogitasti? neque illud rationis habuisti, si forte te expergefacere posses, eam provinciam, quam tueri singulari sapientia atque integritate difficile esset, ad summam stultitiam nequitiamque venisse? Itaque non modo a domo tua Chelidonem in praetura excludere noluisti, sed in Chelidonis domum praeturam totam detulisti. Secuta provincia 39 est; in qua numquam tibi venit in mentem non tibi idcirco fascis ac securis et tantam imperi vim tantamque ornamentorum omnium dignitatem datam ut earum rerum vi et auctoritate omnia repagula pudoris officique perfringeres, ut omnium bona praedam tuam duceres, ut nullius res tuta, nullius domus clausa, nullius vita saepta, nullius pudicitia munita contra tuam cupiditatem et audaciam posset esse; in qua tu te ita gessisti ut, omnibus cum teneare rebus, ad bellum fugitivorum confugias; ex quo iam intellegis non modo nullam tibi defensionem, sed maximam vim criminum exortam. Nisi forte Italici fugitivorum belli reliquias atque illud Tempsanum incommodum proferes, ad quod recens cum te peropportune fortuna attulisset, si quid in te virtutis aut industriae habuisses, idem qui semper fueras inventus es.

16

Cum ad te Valentini venissent et pro iis homo disertus ac 40 nobilis, M. Marius, loqueretur, ut negotium susciperes, ut, cum penes te praetorium imperium ac nomen esset, ad illam

5 si *om.* *SD* *Post* forte, te experg. *scripsi* (§ 56 *infra*) : expergete facere *p* (*sed cum signo transp.* = te experg.) : experg. te δ *edd.* : te *om.* *RS* 8 domo (*om.* a) . . . extrudere δ 19 intelliges *p*δ 20 criminum *p* *edd.* : criminis *RS* 21 fugitivorum *secl.* *Richter* (§ 14 *supra*) 22 tempsanum *p* : temanum *R* 23 obtulisset δ 24 industriae fuisset δ 26 iis *Bait.* : his *codd.* 27 quereretur *RS* 28 imperium ac *om.* *RS*Ψ

parvam manum exstinguendam ducem te principemque praeberes, non modo id refugisti, sed eo ipso tempore, cum esses in litore, Tertia illa tua, quam tu tecum deportaras, erat in omnium conspectu; ipsis autem Valentinis ex tam inlustri nobilique municipio tantis de rebus responsum dedisti, cum esses cum tunica pulla et pallio. Quid hunc proficiscentem, quid in ipsa provincia fecisse existimatis qui, cum iam ex provincia non ad triumphum sed ad iudicium decederet, ne illam quidem infamiam fugerit quam sine ulla
41 voluptate capiebat? O divina senatus frequentis in aede Bellonae admurmuratio! Memoria tenetis, iudices, cum advesperasceret et paulo ante esset de hoc Tempsano incommodo nuntiatum, cum inveniretur nemo qui in illa loca cum imperio mitteretur, dixisset*que* quidam Verrem esse non longe a Tempsa, quam valde universi admurmuraverint, quam palam principes dixerint contra. Et his tot criminibus testimoniisque convictus in eorum tabella spem sibi aliquam proponit, quorum omnium palam causa incognita voce damnatus est?

17 42 Esto; nihil ex fugitivorum bello aut suspicione belli laudis adeptus est, quod neque bellum eius modi neque belli periculum fuit in Sicilia, neque ab isto provisum est ne quod esset; at vero contra bellum praedonum classem habuit ornatam diligentiamque in eo singularem, itaque ab isto praeclare defensa provincia est. Sic de bello praedonum, sic de classe Siciliensi, iudices, dicam ut hoc iam ante confirmem, in hoc uno genere omnis inesse culpas istius maximas avaritiae, maiestatis, dementiae, libidinis, crudelitatis. Haec dum breviter expono, quaeso, ut fecistis adhuc, diligenter attendite.

3 tu *om.* δ 14 dixissetque quidam *Ernesti*: dixisse quendam *codd.* (*unde* 15, 16 admurmuraverunt—dixerunt G_3, *contra RS*) 15 admurmuraverint *RS*: -arint *pδ* 16 Et his *pk*: sed iis *R*: sed his *S pr.*, *corr.* sed is: et is δ 23 praedonum *om.* *RS* 25 praetore praeclare *prkδ*

Rem navalem primum ita dico esse administratam, non uti provincia defenderetur, sed uti classis nomine pecunia quaereretur. Superiorum praetorum consuetudo cum haec fuisset, ut naves civitatibus certusque numerus nautarum militumque imperaretur, maximae et locupletissimae civitati Mamertinae nihil horum imperavisti. Ob hanc rem quid tibi Mamertini clam pecuniae dederint, post, si videbitur, ex ipsorum litteris testibusque quaeremus. Navem vero 44
cybaeam maximam triremis instar, [pulcherrimam atque ornatissimam cybaeam], palam aedificatam sumptu publico tuo nomine, publice, sciente tota Sicilia, per magistratum senatumque Mamertinum tibi datam donatamque esse dico. Haec navis onusta praeda Siciliensi, cum ipsa quoque esset ex praeda, simul cum ipse decederet, adpulsa Veliam est cum plurimis rebus, et iis quas iste Romam mittere cum ceteris furtis noluit, quod erant clarissimae maximeque eum delectabant. Eam navem nuper egomet vidi Veliae multique alii viderunt, pulcherrimam atque ornatissimam, iudices: quae quidem omnibus qui eam aspexerant prospectare iam exsilium atque explorare fugam domini videbatur.

18 45 Quid mihi hoc loco respondebis? nisi forte id quod, tametsi probari nullo modo potest, tamen dici quidem in iudicio de pecuniis repetundis necesse est, de tua pecunia aedificatam esse navem. Aude hoc saltem dicere quod necesse est; noli metuere, Hortensi, ne quaeram qui licuerit aedificare navem senatori; antiquae sunt istae leges et mortuae, quem ad modum tu soles dicere, quae vetant. Fuit ista res publica quondam, fuit ista severitas in iudiciis, ut istam rem accusator in magnis criminibus obiciendam

9 cybaeam *del. Klotz* 9–10 pulcherrimam . . . cybaeam *om. Halm, Zielinski, secl. Muell.* (*l.* 18 *infra*) 10 cybaeam *om. prk* 11 tuo nomine publice *om. prkδ* per magistratumque *RS* (iv, § 103) 14 ipse *RS* : iste *pδ* 15 iste *RS* ; ante δ *Nohl* 16 clarissimae *RSΨ* : carissimae *pδ cdd.* 24 eam navem δ : navem *del. Eberhard* 25 cui licuerit *RS* 26 senatori *del. Zielinski*

putaret. Quid enim tibi navi? qui si quo publice proficisceris, praesidi et vecturae causa sumptu publico navigia praebentur; privatim autem nec proficisci quoquam potes nec arcessere res transmarinas ex iis locis in quibus te habere
46 nihil licet. Deinde cur quicquam contra leges parasti? Valeret hoc crimen in illa vetere severitate ac dignitate rei publicae; nunc non modo te hoc crimine non arguo, sed ne illa quidem communi vituperatione reprehendo: Tu tibi hoc numquam turpe, numquam criminosum, numquam invidiosum fore putasti, celeberrimo loco palam tibi aedificari onerariam navem in provincia quam tu cum imperio obtinebas? Quid eos loqui qui videbant, quid existimare eos qui audiebant arbitrabare? inanem te navem esse illam in Italiam adducturum? navicularíam, cum Romam venisses, esse facturum? Ne illud quidem quisquam poterat suspicari, te in Italia maritimum habere fundum et ad fructus deportandos onerariam navem comparare. Eius modi voluisti de te sermonem esse omnium palam ut loquerentur te illam navem parare quae praedam ex Sicilia deportaret,
47 et ad ea furta quae reliquisses commearet. Verum haec omnia, si doces navem de tua pecunia aedificatam, remitto atque concedo. Sed hoc, homo amentissime, non intellegis priore actione ab ipsis istis Mamertinis, tuis laudatoribus, esse sublatum? Nam dixit Heius, princeps civitatis, princeps istius legationis quae ad tuam laudationem missa est, navem tibi operis publicis Mamertinorum esse factam, eique faciendae senatorem Mamertinum publice praefuisse. Reliqua est materies. Hanc Reginis, ut ipsi dicunt—tametsi tu negare non potes—publice, quod Mamertini

1 Quo enim *Prisc.* navi (nave) opus fuit *Prisc.* δ proficisceris . . . praebentur π : proficiscereris . . . praeberentur *RS* 2 et praesidii δ 4 arcessere π : accersere *RS*δ (iv, § 115) 9 turpe numquam *om. p*δ : turpe *om. qk* 11 in ea δ 14 deducturum δ naviculariam te δ 23 istis ipsis tuis Mam. laud. *pk*δ 24 princeps civitatis *prk*δ : *om. RS*Ψ (ii, § 13) 26 esse aedificatam *p*δ 27 senatum *Monet*

materiem non habent, imperavisti. Si et ex quo fit navis, 19
et qui faciunt, imperio tibi tuo, non pretio praesto fuerunt,
ubi tandem istud latet quod tu de tua pecunia dicis im-
pensum? At Mamertini in tabulis nihil habent. Primum 48
video potuisse fieri ut ex aerario nihil darent; etenim vel
Capitolium, sicut apud maiores nostros factum est, publice
coactis fabris operisque imperatis gratiis exaedificari atque
effici potuit; deinde—id quod perspicio et quod ostendam,
cum ipsos produxero, ipsorum ex litteris—multas pecunias
isti erogatas in operum locationes falsas atque inanis esse per-
scriptas. Iam illud minime mirum est, Mamertinos a quo
summum beneficium acceperant, quem sibi amiciorem quam
populo Romano esse cognoverant, eius capiti litteris suis
pepercisse. Sed si argumento est Mamertinos tibi pecuniam
non dedisse, quia scriptum non habent, sit argumento tibi
gratiis stare navem, quia, quid emeris aut quid locaris,
scriptum proferre non potes.

At enim idcirco navem Mamertinis non imperasti, quod 49
sunt foederati. Di adprobent! Habemus hominem in
fetialium manibus educatum, unum praeter ceteros in pu-
blicis religionibus foederum sanctum ac diligentem; omnes
qui ante te fuerunt praetores dedantur Mamertinis, quod iis
navem contra pactionem foederis imperarint. Sed tamen
tu, sancte homo ac religiose, cur Tauromenitanis item foe-
deratis navem imperasti? An hoc probabis, in aequa causa
populorum sine pretio varium ius et disparem condicionem
fuisse? Quid? si eius modi esse haec duo foedera duorum 50
populorum, iudices, doceo, ut Tauromenitanis nominatim
cautum et exceptum sit foedere ne navem dare debeant,
Mamertinis in ipso foedere sanctum atque praescriptum sit
ut navem dare necesse sit, istum autem contra foedus et

4, 5 nil *Zielinski, p.* 178 8 deinde id quod perspicio et quod *RSp rell.* : deinde perspicio id quod ostendam *Zumpt* 9 istos *p*[2] ipsorum ex *Rpδ* : ex ipsorum *SΨ*

Tauromenitanis imperasse et Mamertinis remisisse, num cui dubium poterit esse quin Verre praetore plus Mamertinis cybaea quam Tauromenitanis foedus opitulatum sit? Recitentur foedera.

20 Isto igitur tuo, quem ad modum ipse praedicas, beneficio, ut res indicat, pretio atque mercede minuisti maiestatem rei publicae, minuisti auxilia populi Romani, minuisti copias maiorum virtute ac sapientia comparatas, sustulisti ius imperi, condicionem sociorum, memoriam foederis: qui ex foedere ipso navem vel usque ad Oceanum, si imperassemus, sumptu periculoque suo armatam atque ornatam mittere debuerunt, hi ne in freto ante sua tecta et domos navigarent, ne sua moenia portusque defenderent, pretio abs te ius
51 foederis et imperi condicionem redemerunt. Quid censetis in hoc foedere faciendo voluisse Mamertinos impendere laboris, operae, pecuniae ne haec biremis adscriberetur, si id ullo modo possent a nostris maioribus impetrare? Nam cum hoc munus imponebatur tam grave civitati, inerat nescio quo modo in illo foedere societatis quasi quaedam nota servitutis. Quod tum, recentibus suis officiis, integra re, nullis populi Romani difficultatibus, a maioribus nostris foedere adsequi non potuerunt, id nunc, nullo novo officio suo, tot annis post,—iure imperi nostri quotannis usurpatum ac semper retentum,—summa in difficultate navium, a C. Verre pretio adsecuti sunt, ac non hoc solum adsecuti, ne navem darent: ecquem nautam, ecquem militem, qui aut in classe aut in praesidio esset, te praetore per triennium Mamertini dederunt?

21
52 Denique cum ex senatus consulto itemque ex lege Te-

1 num cui *pkδ*: num quid *RSΨ*   12 hi *pkδ*: et *RS*, ei *Iordan.*, *edd.*   ante *om. RS* (*ut etiam* § 55 *infra*)   15 faciundo *pδ*   18 imponeretur *p*   inerant *S* (*habet R* n *supra lin.*): *an* inerant . . . quaedam notae?   22 novo *pkδ*: *om. RS*   23 tot annis . . . nostri *om. RS*   iure imperii . . . semper retentum *Cinnam secutus secl. Brugnola*   usurpato . . . retento *p* (*ut coni. Th. Luther*)

rentia et Cassia frumentum aequabiliter emi ab omnibus Siciliae civitatibus oporteret, id quoque munus leve atque commune Mamertinis remisisti. Dices frumentum Mamertinos non debere. Quo modo non debere? an ut ne venderent? non enim erat hoc genus frumenti ex eo genere quod exigeretur, sed ex eo quod emeretur. Te igitur auctore et interprete ne foro quidem et commeatu Mamertini iuvare populum Romanum debuerunt. Quae tandem 53
civitas fuit quae deberet? Qui publicos agros arant, certum est quid e lege censoria debeant: cur his quicquam praeterea ex alio genere imperavisti? Quid? decumani num quid praeter singulas decumas ex lege Hieronica debent? cur his quoque statuisti quantum ex hoc genere frumenti empti darent? Quid immunes? hi certe nihil debent. At eis non modo imperasti, verum etiam, quo plus darent quam poterant, haec sexagena milia modium, quae Mamertinis remiseras, addidisti. Neque hoc dico, ceteris non recte imperatum, sed Mamertinis, qui erant in eadem causa, et quibus superiores omnes item ut ceteris imperarant pecuniamque ex senatus consulto et ex lege dissolverant, his dico non recte remissum.

Et ut hoc beneficium, quem ad modum dicitur, trabali clavo figeret, cum consilio causam Mamertinorum cognoscit et de consili sententia Mamertinis se frumentum non imperare pronuntiat. Audite decretum mercennarii praetoris 54
ex ipsius commentario, et cognoscite quanta in scribendo gravitas, quanta in constituendo iure sit auctoritas. Recita. COMMENTARIVS. De consili sententia libenter ait se facere itaque perscribit. Quid, si hoc verbo non esses usus 'libenter'? nos videlicet invitum te quaestum facere puta-

4 ne *p* : *om.* *RS* 11 imperavisti *RSp* : imperasti G_1 (*Ziel. p.* 197) 12 ex lege *Spδ* : e lege *R al.* 15 his *pδ* 19 omnes *RSp* : omnes praetores δ (§ 49 *supra*) 20 his *RSδ* : is *p* : iis *Halm* 27 Recita. Commentarius *Halm, edd.* : R. commentarium *RSp*² 28 C. S. *RS al.* : r. c. *p*² : De cons. sententia (D.C.S.) *Zumpt*

remus. Ac 'de consili sententia'! Praeclarum recitari consilium, iudices, audistis; utrum vobis consilium tandem praetoris recitari videbatur, cum audiebatis nomina, an
55 praedonis improbissimi societas atque comitatus? En foederum interpretes, societatis, pactionis, religionis auctores! Numquam in Sicilia frumentum publice est emptum quin Mamertinis pro portione imperaretur, antequam hoc delectum praeclarumque consilium iste dedit, ut ab his nummos acciperet ac sui similis esset. Itaque tantum valuit istius decreti auctoritas quantum debuit eius hominis qui, a quibus frumentum emere debuisset, iis decretum vendidisset. Nam statim L. Metellus ut isti successit, ex C. Sacerdotis et ex Sex. Peducaei instituto ac litteris fru-
22 mentum Mamertinis imperavit. Tum illi intellexerunt se
56 id quod a malo auctore emissent diutius obtinere non posse.

(22) (56) Age porro, tu, qui tam religiosum existimari te voluisti interpretem foederum, cur Tauromenitanis frumentum, cur Netinis imperasti? quarum civitatum utraque foederata est. Ac Netini quidem sibi non defuerunt ac, simul pronuntiasti libenter te Mamertinis remittere, te adierunt et eandem suam causam foederis esse docuerunt. Tu aliter decernere eadem in causa non potuisti; pronuntias Netinos frumentum dare non debere et ab his tamen exigis. Cedo mihi eiusdem praetoris litteras et rerum decretarum et frumenti imperati. LITTERAE RERVM DECRETARVM. Quid potius in hac tanta et tam turpi inconstantia suspicari possumus, iudices, quam id quod necesse est, aut isti a Netinis pecuniam cum posceret non datam, aut id esse actum ut intellegerent Mamertini bene se apud istum tam

5 pactionis *Nohl* : pactiones *RS* : pactores *pkδ*   13 ex (*post* et) *om.* *pδ*   20 def. nam simul ac *pδ*   21 te *pkδ* : *om.* *RS* (§ 38 *supra*) : adierunt te et *Halm*   26 Litterae rerum decretarum *Zumpt.* *Post* imperati *habent* *RS* eum decretarum, *pδ* et rerum decretarum tritici empti

multa pretia ac munera conlocasse, cum idem alii iuris ex eadem causa non obtinerent?

Hic mihi etiam audebit mentionem facere Mamertinae 57 laudationis! in qua quam multa sint vulnera quis est vestrum, iudices, quin intellegat? Primum *enim* in iudiciis qui decem laudatores dare non potest, honestius est ei nullum dare quam illum quasi legitimum numerum consuetudinis non explere. Tot in Sicilia civitates sunt quibus tu per triennium praefuisti: arguunt ceterae, paucae et parvae et metu repressae silent, una laudat. Hoc quid est nisi intellegere quid habeat utilitatis vera laudatio, sed tamen ita provinciae praefuisse ut hac utilitate necessario sit carendum? Deinde, quod alio loco antea dixi, quae est ista tandem 58 laudatio, cuius laudationis legati et principes et publice tibi navem aedificatam et privatim se ipsos abs te spoliatos expilatosque esse dixerunt? Postremo quid aliud isti faciunt, cum te soli ex Sicilia laudant, nisi testimonio nobis sunt omnia te sibi esse largitum quae tu de re publica nostra detraxeris? Quae colonia est in Italia tam bono iure, quod tam immune municipium, quod per hosce annos tam commoda vacatione omnium rerum sit usum quam Mamertina civitas? Per triennium soli ex foedere quod debuerunt non dederunt, soli isto praetore omnium rerum immunes fuerunt, soli in istius imperio ea condicione vixerunt ut populo Romano nihil darent, Verri nihil negarent.

Verum ut ad classem, quo ex loco sum digressus, revertar, 23 accepisti a Mamertinis navem contra leges, remisisti contra 59 foedera. Ita in una civitate bis improbus fuisti, cum et remisisti quod non oportebat, et accepisti quod non licebat. Exigere te oportuit navem quae contra praedones, non quae

5 enim *scripsi*: ut *RSpδ Prisc.* (*Gr. Lat.* iii, *p.* 338): *om. Hotoman, Zielinski* (Primum *om.* p^1) 9 et (*ante* metu) *om.* *δ* 13 id quod *δ* 16 exspoliatosque *RSp*: *corr. Hotoman* 18 de *pδ Arusianus*: *om. RS* (reip. G_1) 24 vitae fuerunt *δ* 25 denegarent *δ* (nil negarent *Zielinski*, *p.* 178)

cum praeda navigaret, quae defenderet ne provincia spoliaretur, non quae provinciae spolia portaret. Mamertini tibi et urbem quo furta undique deportares, et navem in qua exportares praebuerunt; illud tibi oppidum receptaculum praedae fuit, illi homines testes custodesque furtorum, illi tibi et locum furtis et furtorum vehiculum comparaverunt. Itaque ne tum quidem cum classem avaritia ac nequitia tua perdidisti Mamertinis navem imperare ausus es; quo tempore in tanta inopia navium tantaque calamitate provinciae, etiamsi precario essent rogandi, tamen ab iis impetraretur. Reprimebat enim tibi et imperandi vim et rogandi conatum praeclara illa non populo Romano reddita biremis, sed praetori donata cybaea. Ea fuit merces imperi, auxili, iuris, consuetudinis, foederis.

60 Habetis unius civitatis firmum auxilium amissum ac venditum pretio: cognoscite nunc novam praedandi rationem
24 ab hoc primum excogitatam. Sumptum omnem in classem frumento stipendio ceterisque rebus suo quaeque nauarcho civitas semper dare solebat. Is neque ut accusaretur a nautis committere audebat, et civibus suis rationes referre debebat, et in illo omni negotio non modo labore sed etiam periculo suo versabatur. Erat hoc, ut dico, factitatum semper, nec solum in Sicilia sed in omnibus provinciis, etiam in sociorum et Latinorum stipendio ac sumptu, tum cum illorum auxiliis uti solebamus: Verres post imperium constitutum primus imperavit ut ea pecunia omnis a civitatibus sibi adnumeraretur, ut is eam pecuniam tractaret quem
61 ipse praefecisset. Cui potest esse dubium quam ob rem et omnium consuetudinem veterem primus immutaris, et tantam utilitatem per alios tractandae pecuniae neglexeris, et tantam difficultatem cum crimine, molestiam cum su-

2 quae nova prov. *pδ* spolia provinciae *SG*₂ 3 portares *δ* 4 praebuerunt *SDp*: praebuere *R* 10 iis *Zumpt*, *edd.*: his *codd.* 13 ea *δ*: *om.* *RSp al.* fuit *RSΨ*: tui *pk al.* 20 rationes referre *Graevius*: rationes ferre *RS*: rationem referre *pδ*

spicione susceperis? Deinde alii quaestus instituuntur, ex uno genere navali videte quam multi! accipere a civitatibus pecuniam ne nautas darent, pretio certo missos facere nautas, missorum omne stipendium lucrari, reliquis quod deberet non dare,—haec omnia ex civitatum testimoniis cognoscite. Recita. TESTIMONIA CIVITATVM. Huncine hominem, 25 hancine impudentiam, iudices, hanc audaciam! civitatibus 62 pro numero militum pecuniarum summas discribere, certum pretium, sescenos nummos, nautarum missionis constituere! quos qui dederat commeatum totius aestatis abstulerat, iste, quod eius nautae nomine pro stipendio frumentoque acceperat, lucrabatur. Ita quaestus duplex unius missionis fiebat. Atque haec homo amentissimus in tanto praedonum impetu tantoque periculo provinciae sic palam faciebat ut et ipsi praedones scirent et tota provincia testis esset.

Cum propter istius hanc avaritiam nomine classis esset in 63 Sicilia, re quidem vera naves inanes, quae praedam praetori non quae praedonibus metum adferrent, tamen, cum P. Caesetius et P. Tadius decem navibus suis semiplenis navigarent, navem quandam piratarum praeda refertam non ceperunt, sed abduxerunt onere suo plane captam atque depressam. Erat ea navis plena iuventutis formosissimae, plena argenti facti atque signati, multa cum stragula veste. Haec una navis a classe nostra non capta est, sed inventa ad Megaridem, qui locus est non longe a Syracusis. Quod ubi isti nuntiatum est, tametsi in acta cum mulierculis iacebat ebrius, erexit se tamen et statim quaestori legatoque suo custodes misit compluris, ut omnia sibi integra quam primum exhiberentur. Adpellitur navis Syracusas; exspecta- 64 tur ab omnibus supplicium. Iste quasi praeda sibi advecta,

6 recita testimonia civitatum *suppl. in lac. p*[2]: recita testimonium (*om.* civit.) *RS* 7 hancine aud. *pδ* 8 describere *R*[1]*Sp* 10 cum commeatum *RS* 12 itaque δ 19 navibus his δ 21 adduxerunt *RS* plane tardam *Eberh.*

non praedonibus captis, si qui senes ac deformes erant, eos in hostium numero ducit; qui aliquid formae aetatis artificique habebant, abducit omnis, non nullos scribis filio cohortique distribuit, symphoniacos homines sex cuidam amico suo Romam muneri misit. Nox illa tota in exinaniunda nave consumitur. Archipiratam ipsum videt nemo, de quo supplicium sumi oportuit. Hodie omnes sic habent —quid eius sit vos coniectura adsequi debetis—istum clam a piratis ob hunc archipiratam pecuniam accepisse.

26 65 'Coniectura est.' Iudex esse bonus nemo potest qui suspicione certa non movetur. Hominem nostis, consuetudinem omnium tenetis,—qui ducem praedonum aut hostium ceperit, quam libenter eum palam ante oculos omnium esse patiatur. Hominem in tanto conventu Syracusis vidi neminem, iudices, qui archipiratam captum sese vidisse diceret, cum omnes, ut mos est, ut solet fieri, concurrerent, quaererent, videre cuperent. Quid accidit cur tanto opere iste homo occultaretur ut eum ne casu quidem quisquam aspicere posset? Homines maritimi Syracusis, qui saepe istius ducis nomen audissent, saepe timuissent, cum eius cruciatu atque supplicio pascere oculos animumque exsaturare vellent, potestas aspiciendi nemini facta est.

66 Vnus pluris praedonum duces vivos cepit P. Servilius quam omnes antea. Ecquando igitur isto fructu quisquam caruit, ut videre piratam captum non liceret? At contra, quacumque iter fecit, hoc iucundissimum spectaculum omnibus vinctorum captorumque hostium praebebat; itaque ei concursus fiebat undique ut non modo ex iis oppidis qua ducebantur sed etiam ex finitimis visendi causa convenirent. Ipse autem triumphus quam ob rem omnium triumphorum

1 ac *RS*: aut *pkδ* (§ 34 *supra*) 5 exinanienda navi *δ* 7 de quo . . . oportuit *del. Zielinski* (*p.* 197) Hodieque *δ* sic habent persuasum *pδ* 14 patiatur *pδ*: patitur *RSΨ* 15 sese *Zumpt*: esse *RS*: vidisse se *pq* (*om.* esse) 28 fiebat *RSp*: fiebant *δ edd.* iis *Orelli*: his *codd.*

gratissimus populo Romano fuit et iucundissimus? Quia nihil est victoria dulcius, nullum est autem testimonium victoriae certius quam, quos saepe metueris, eos te vinctos ad supplicium duci videre. Hoc tu quam ob rem non 67 fecisti? quam ob rem ita pirata iste occultatus est quasi eum aspici nefas esset? quam ob rem supplicium non sumpsisti? quam ob causam hominem reservasti? ecquem scis in Sicilia antea captum archipiratam qui non securi percussus sit? Vnum cedo auctorem tui facti, unius profer exemplum. Vivum tu archipiratam servabas: quo? Per triumphum, credo, quem ante currum tuum duceres; neque enim quicquam erat reliquum nisi uti classe populi Romani pulcherrima amissa provinciaque lacerata triumphus tibi navalis decerneretur.

Age porro, custodiri ducem praedonum novo more quam 27 68 securi feriri omnium exemplo magis placuit. Quae sunt istae custodiae? apud quos homines, quem ad modum est adservatus? Lautumias Syracusanas omnes audistis, plerique nostis. Opus est ingens, magnificum, regum ac tyrannorum; totum est e saxo in mirandam altitudinem depresso et multorum operis penitus exciso; nihil tam clausum ad exitum, nihil tam saeptum undique, nihil tam tutum ad custodiam nec fieri nec cogitari potest. In has lautumias, si qui publice custodiendi sunt, etiam ex ceteris oppidis Siciliae deduci imperantur. Eo quod multos captivos civis 69 Romanos coniecerat, quod eodem ceteros piratas condi imperarat, intellexit, si hunc subditivum archipiratam in eandem custodiam dedisset, fore ut a multis in lautumiis verus ille dux quaereretur. Itaque hominem huic optimae tutissimaeque custodiae non audet committere, denique

3 eosdem vinctos δ 5 celatus est δ 7 ecquem audisti δ 8 in Sicilia *del. Zielinski* 12 erat iam δ 16 ferire *RS* (iv, § 123) 20 e *cod. Lamb.*: a *RS*: ex *p*δ depressum . . . excisum δ 21 exitus δ 28 in lautumiis *secl. Richter-Eberhard*

Syracusas totas timet, amandat hominem—quo? Lilybaeum fortasse? Video; tamen homines maritimos non plane reformidat. Minime, iudices. Panhormum igitur? Audio; quamquam Syracusis, quoniam in Syracusano ca-
70 ptus erat, maxime, si minus supplicio adfici, at custodiri oportebat. Ne Panhormum quidem. Quo igitur? quo putatis? Ad homines a piratarum metu et suspicione alienissimos, a navigando rebusque maritimis remotissimos, ad Centuripinos, homines maxime mediterraneos, summos aratores, qui nomen numquam timuissent maritimi praedonis, unum te praetore horruissent Apronium, terrestrem archipiratam. Et ut quivis facile perspiceret id ab isto actum esse ut ille suppositus facile et libenter se illum qui non erat esse simularet, imperat Centuripinis ut is victu ceterisque rebus quam liberalissime commodissimeque adhiberetur.

28 71 Interea Syracusani, homines periti et humani, qui non modo ea quae perspicua essent videre verum etiam occulta suspicari possent, habebant rationem omnes cotidie piratarum qui securi ferirentur; quam multos esse oporteret, ex ipso navigio quod erat captum et ex remorum numero coniciebant. Iste, quod omnis qui artifici aliquid habuerant aut formae removerat atque abduxerat, reliquos si, ut consuetudo est, universos ad palum alligasset, clamorem populi fore suspicabatur, cum tanto plures abducti essent quam relicti; propter hanc causam cum instituisset alios alio tempore producere, tamen in tanto conventu nemo erat quin rationem numerumque haberet, et reliquos non
72 desideraret solum sed etiam posceret et flagitaret. Cum

1 amendat *Rp al.* 7 putastis *RS* 8 a navigando remotissimos rebusque maritimis *suppl. s. l.* p^2 : *sine signis transp. qr* 11 terr. hominem arch. *π* 14 ut is (his *pr*) victu *pkδ* : ut ei victus *RS* : uti victu *Halm* 16 haberetur *πk* 19 omnium *Ern.*, *Eberh.* 23 removerat atque *pδ* : *om. RS* si ut *edd.* : sicut *RSp* : si sicut *Halm* 28 quin *VRp* : qui non *Sal.* 29 et flagitaret *om. V*

magnus numerus deesset, tum iste homo nefarius in eorum locum quos domum suam de piratis abduxerat substituere et supponere coepit civis Romanos, quos in carcerem antea coniecerat; quorum alios Sertorianos milites fuisse insimulabat, et ex Hispania fugientis ad Siciliam adpulsos esse dicebat, alios, qui a praedonibus erant capti, cum mercaturas facerent aut aliquam ob causam navigarent, sua voluntate cum piratis fuisse arguebat. Itaque alii cives Romani, ne cognoscerentur, capitibus obvolutis e carcere ad palum atque ad necem rapiebantur, alii, cum a multis civibus Romanis cognoscerentur, ab omnibus defenderentur, securi feriebantur. Quorum ego de acerbissima morte crudelissimoque cruciatu dicam cum eum locum tractare coepero, et ita dicam ut, si me in ea querimonia quam sum habiturus de istius crudelitate et de civium Romanorum indignissima morte non modo vires verum etiam vita deficiat, id mihi praeclarum et iucundum putem. Haec 73 igitur est gesta res, haec victoria praeclara: myoparone piratico capto dux liberatus, symphoniaci Romam missi, formosi homines et adulescentes et artifices domum abducti, in eorum locum et ad eorum numerum cives Romani hostilem in modum cruciati et necati, omnis vestis ablata, omne aurum et argentum ablatum et aversum.

At quem ad modum ipse se induit priore actione! Qui 29 tot dies tacuisset, repente in M. Anni, hominis splendidissimi, testimonio,—cum is civem Romanum dixisset, archipiratam negasset securi esse percussum,—exsiluit conscientia sceleris et furore ex maleficiis concepto excitatus;

1 maximus *pδ* 3 quos ceruos *V* 4 insimulat *V* 6 praetoribus *RSD* (*corr. in mg.* praedonibus *D*) erant capti *RSp*: capti erant *V* 7 alios quam *V* 9 cap. obv. e carcere *RSp*: involutis e carc. capitibus *V* 12 ego *om.* *π* 18 vict. parta *s.* patrata *Bonnet* 22 et necati *pkδ*: *om.* *RS* ablata *secl.* *Bonnet*: sublata *Heraeus*, *Eberh.* 23 ablatum et *Halmio auctore del.* *Zielinski* 24 sese *δ*

dixit se, quod sciret sibi crimini datum iri pecuniam accepisse neque de vero archipirata sumpsisse supplicium, ideo se securi non percussisse; domi esse apud sese archipiratas
74 dixit duos. O clementiam populi Romani seu potius patientiam miram ac singularem! Civem Romanum securi esse percussum M. Annius, eques Romanus, dicit, taces: archipiratam negat, fateris. Fit gemitus omnium et clamor, cum tamen a praesenti supplicio tuo continuit populus Romanus se et repressit et salutis suae rationem iudicum severitati reservavit. Quid? sciebas tibi crimini datum iri? quam ob rem sciebas, quam ob rem etiam suspicabare? Inimicum habebas neminem; si haberes, tamen non ita vixeras ut metum iudici propositum habere deberes. An te, id quod fieri solet, conscientia timidum suspiciosumque faciebat? Qui igitur, cum esses cum imperio, iam tum crimen et iudicium horrueris, cum tot testibus coarguare
75 potes de damnatione dubitare? Verum si crimen hoc metuebas, ne quis suppositum abs te esse diceret qui pro archipirata securi feriretur, utrum tandem tibi ad defensionem firmius fore putasti, in iudicio coactu atque efflagitatu meo producere ad ignotos tanto post eum quem archipiratam esse diceres, an recenti re, Syracusis, apud notos, inspectante Sicilia paene tota, securi ferire? Vide quid intersit utrum faciendum fuerit: in illo reprehensio nulla esset, hic defensio nulla est. Itaque illud semper omnes fecerunt, hoc quis ante te, quis praeter te, fecerit quaero.

Piratam vivum tenuisti. Quem ad finem? Dum cum imperio fuisti. Quam ob causam, quo exemplo, cur tam diu? cur, inquam, civibus Romanis quos piratae ceperant

2 se securi *SDΨ* : esse curi *R* : securi *pkδ* 8 se continuit *p* : cont. se *q* 16 iudicium et crimen *p* horrueris G_{12} *K* : horreris *RS* : horreres *cod. Lamb.* : horrebas *pkδ* cum *RS* : his cum *pqk* : hic cum *δ Nohl* : nunc cum *C. Schenkl* coarguare *Rp* : arguare *SDΨ* (iv, § 104) 19 tibi *om. π* 25 esset (est *δ*) . . . est *πkδ* : *om. RSΨ* omnes] homines *RS* (§ 16 *supra*)

securi statim percussis, ipsis piratis lucis usuram tam diu-
turnam dedisti? Verum esto, sit tibi illud liberum omne 76
tempus quoad cum imperio fuisti: etiamne privatus, etiamne
reus, etiamne paene damnatus hostium duces privata in
domo retinuisti? Vnum, alterum mensem, prope annum
denique domi tuae piratae a quo tempore capti sunt, quoad
per me licitum est, fuerunt, hoc est quoad per M'. Glabrio-
nem licitum est, qui postulante me produci atque in carcerem
condi imperavit. Quod est huiusce rei ius, quae consue- 30
tudo, quod exemplum? Hostem acerrimum atque infestis-
simum populi Romani seu potius communem hostem
gentium nationumque omnium quisquam omnium mortalium
privatus intra moenia domi suae retinere poterit? Quid? 77
si pridie quam a me tu coactus es confiteri civibus Romanis
securi percussis praedonum ducem vivere, habitare apud
te,—si, inquam, pridie domo tua profugisset, si aliquam
manum contra rem publicam facere potuisset, quid diceres?
'Apud me habitavit, mecum fuit; ego illum ad iudicium
meum, quo facilius crimen inimicorum diluere possem,
vivum atque incolumem reservavi.' Itane vero? tu tua
pericula communi periculo defendes? tu supplicia quae
debentur hostibus victis ad tuum, non ad rei publicae
tempus conferes? populi Romani hostis privati hominis
custodiis adservabitur? At etiam qui triumphant eoque
diutius vivos hostium duces reservant, ut his per triumphum
ductis pulcherrimum spectaculum fructumque victoriae
populus Romanus percipere possit, tamen cum de foro in
Capitolium currus flectere incipiunt illos duci in carcerem
iubent, idemque dies et victoribus imperi et victis vitae
finem facit.

2 siti *R*: si tibi *SD* 3 quoad *RS*: quod *δ* 6 a quo tempore capti sunt *Richt. auctore del. Zielinski* 7 Acilium *add. δ* 12 quisquam omnium *pk*: *om. RSΨ* 14 postridie *RSΨ* 17 contra populum romanum *pδ*

78 Et nunc cuiquam credo esse dubium quin tu id commissurus non fueris,—praesertim cum statuisses, ut ais, tibi causam esse dicendam,—ut ille archipirata non potius securi feriretur quam, quod erat ante oculos positum, tuo periculo viveret! Si enim esset mortuus, tu, qui crimen ais te metuisse, quaero, cui probares? Cum constaret istum Syracusis a nullo visum esse archipiratam, ab omnibus desideratum, cum dubitaret nemo quin abs te pecunia liberatus esset, cum vulgo loquerentur suppositum in eius locum quem pro illo probare velles, cum tu te fassus esses id crimen tanto ante metuisse: si eum diceres esse mortuum, quis te audiret? 79 Nunc cum vivum nescio quem istum producis, tamen te derideri vides. Quid? si aufugisset, si vincla rupisset ita ut Nico, ille nobilissimus pirata, fecit, quem P. Servilius qua felicitate ceperat eadem recuperavit, quid diceres? Verum hoc erat: si ille semel verus pirata securi percussus esset, pecuniam illam non haberes; si hic falsus esset mortuus aut profugisset, non esset difficile alium in suppositi locum supponere. Plura dixi quam volui de illo archipirata, et tamen ea quae certissima sunt huius criminis argumenta praetermisi. Volo enim esse totum mihi crimen hoc integrum: est certus locus, certa lex, certum tribunal quo hoc reservetur.

31 80 Hac tanta praeda auctus, mancipiis argento veste locupletatus, nihilo diligentior ad classem ornandam milites revocandos alendosque esse coepit, cum ea res non solum provinciae saluti verum etiam ipsi praedae posset esse. Nam aestate summa, quo tempore ceteri praetores obire provinciam et concursare consuerunt aut etiam in tanto praedonum metu et periculo ipsi navigare, eo tempore ad

1 et nunc (non *q*) cuiquam dubium π 6 ab δ 14 Nico *ed. Cratandr.*: in eo *codd.* 21 enim esse *SD al.*: esse enim *R*, *sed cum signo transp.* (iv, § 108) totum mihi *RSD*: mihi totum *pqk*: (enim mihi totum esse *s*. enim totum esse mihi δ) 27 ipsi *om.* *V* 29 tot praed. *V* (§ 62 *supra*)

luxuriem libidinesque suas domo sua regia—quae regis Hieronis fuit, qua praetores uti solent—contentus non fuit; tabernacula, quem ad modum consuerat temporibus aestivis, quod antea demonstravi, carbaseis intenta velis conlocari iussit in litore, quod est litus in Insula Syracusis post Arethusae fontem propter ipsum introitum atque ostium portus amoeno sane et ab arbitris remoto loco. Hic dies aestivos 81 praetor populi Romani, custos defensorque provinciae, sic vixit ut muliebria cotidie convivia essent, vir accumberet nemo praeter ipsum et praetextatum filium—etsi recte sine exceptione dixeram virum, cum isti essent, neminem fuisse. Non numquam etiam libertus Timarchides adhibebatur, mulieres autem nuptae nobiles praeter unam mimi Isidori filiam, quam iste propter amorem ab Rhodio tibicine abduxerat. *Erat* Pipa quaedam, uxor Aeschrionis Syracusani, de qua muliere plurimi versus qui in istius cupiditatem facti sunt tota Sicilia percelebrantur; erat Nice, facie 82 eximia, ut praedicatur, uxor Cleomeni Syracusani. Hanc vir amabat, verum tamen huius libidini adversari nec poterat nec audebat, et simul ab isto donis beneficiisque multis devinciebatur. Illo autem tempore iste, tametsi ea est hominis impudentia quam nostis, ipse tamen cum vir esset Syracusis, uxorem eius parum poterat animo soluto ac libero tot in acta dies secum habere. Itaque excogitat rem singularem; navis quibus legatus praefuerat Cleomeni tradit, classi populi Romani Cleomenem Syracusanum praeesse

1 luxuriem *RSD* : -am *Vδ* quae . . . solent *del. Ern. et codd. recc.* : iv, § 118 4 antea iam *pkδ* 5 in (*ante* Insula) *om. RS* 7 aestivos iam continuos *V* (§§ 94, 137 *infra*) : aestivos LX *pδ* 8 praetor p. r. *pδ* : PRO PR. *V* : PR. *R* : ·pr· *SD* : pop. Rom. praetor *Klotz* (iv, § 146; v, § 136) 9 accubaret *V* 10 etsi *RS* : tametsi *Vpkδ* (§ 37 *supra*) 12 libertus etiam *k* 15 Erat (*post* abduxerat) *suppl. Schuetz* : Pipa *RS rell.* : et Pipa *V*: in his erat Pipa *Richter* 16–17 de qua . . . percelebr. *secl. Bake* cupiditate *codd. praeter Lg.* 42 18 Cleomenis *Vδ* 19 Cleomenes·vir *RS rell.* : vir Cleomenes *V* : Cleomenes *secl. Kays.*, *ego delevi*

iubet atque imperare. Hoc eo facit ut ille non solum abesset a domo dum navigaret, sed etiam libenter cum magno honore beneficioque abesset, ipse autem remoto atque ablegato viro non liberius quam antea—quis enim umquam istius libidini obstitit?—sed paulo solutiore animo tamen secum illam haberet, si non tamquam virum sed tamquam aemulum removisset.

83 Accipit navis sociorum atque amicorum Cleomenes Syra-
32 cusanus. Quid primum aut accusem aut querar? Siculone homini legati, quaestoris, praetoris denique potestatem, honorem, auctoritatem dari? Si te impediebat ista conviviorum mulierumque occupatio, ubi quaestores, ubi legati, ubi ternis denariis aestimatum frumentum, ubi muli, ubi tabernacula, ubi tot tantaque ornamenta magistratibus et legatis a senatu populoque Romano permissa et data, denique ubi praefecti, ubi tribuni tui? Si civis Romanus dignus isto negotio nemo fuit, quid civitates quae in amicitia fideque populi Romani perpetuo manserant? ubi Segestana, ubi Centuripina civitas? quae cum officiis fide vetustate,
84 tum etiam cognatione populi Romani nomen attingunt. O di immortales! quid? si harum ipsarum civitatum militibus, navibus, nauarchis Syracusanus Cleomenes iussus est imperare, non omnis honos ab isto dignitatis, aequitatis, officique sublatus est? Ecquod in Sicilia bellum gessimus quin Centuripinis sociis, Syracusanis hostibus uteremur? Atque haec ego ad memoriam vetustatis, non ad contumeliam civitatis referri volo. Itaque ille vir clarissimus summusque imperator, M. Marcellus, cuius virtute captae, misericordia conservatae sunt Syracusae, habitare in ea parte urbis quae

2 dum *V*: tum dum *RS*: tum cum *p*, tunc cum *δ*   4 ablegato *Vpkδ*: abalienato *RSΨ*   5 animo tamen *Vp*: tamen animo *R et pler.*   6 set *RS*: at *Vpδ* (ii, i, § 94)   8 Accepit *V*   13–15 ubi ternis . . . et data *secl. aut del. Eberh., Nohl, Schmalz*   20 P.R. nomen *Vpδ*: P.R. *RSD*   26 haec ego ad *RS*: ego haec ad *V*: haec omnia ad *pk*

in Insula est Syracusanum neminem voluit; hodie, inquam, Syracusanum in ea parte habitare non licet; est enim locus quem vel pauci possent defendere. Committere igitur eum non fidelissimis hominibus noluit, simul quod ab illa parte urbis navibus aditus ex alto est; quam ob rem qui nostros exercitus saepe excluserant, iis claustra loci committenda non existimavit. Vide quid intersit inter tuam libidinem 85 maiorumque auctoritatem, inter amorem furoremque tuum et illorum consilium atque prudentiam. Illi aditum litoris Syracusanis ademerunt, tu imperium maritimum concessisti; illi habitare in eo loco Syracusanum, qua naves accedere possent, noluerunt, tu classi et navibus Syracusanum praeesse voluisti; quibus illi urbis suae partem ademerunt, iis tu nostri imperi partem dedisti, et quorum sociorum opera Syracusani nobis dicto audientes sunt, eos Syracusano dicto audientis esse iussisti.

Egreditur in Centuripina quadriremi Cleomenes e portu; 33 86 sequitur Segestana navis, Tyndaritana, Herbitensis, Heracliensis, Apolloniensis, Haluntina, praeclara classis in speciem, sed inops et infirma propter dimissionem propugnatorum atque remigum. Tam diu in imperio suo classem iste praetor diligens vidit quam diu convivium eius flagitiosissimum praetervecta est; ipse autem, qui visus multis diebus non esset, tum se tamen in conspectum nautis paulisper dedit. Stetit soleatus praetor populi Romani cum pallio purpureo tunicaque talari muliercula nixus in litore. Iam hoc istum vestitu Siculi civesque Romani permulti saepe viderant. Posteaquam paulum provecta 87 classis est et Pachynum quinto die denique adpulsa, nautae coacti fame radices palmarum agrestium, quarum erat in

1 in insula *Vp al.* : insula *RS* (§ 80 *supra*) Syracusanum *Vpkδ* : -anorum *RSΨ* 3 possent *VRS* : possunt *p* : possint *Ern. edd.* (§ 139 *infra*) 19 in speciem *kδ* : in specie *RSDp* : specie *al.* (*fort.* ad speciem : ii, i, § 58) 27 hoc ipso *δ* 28 viderant *Benedict, edd. recc.* : viderunt *codd.* (*Zielinski, pp.* 197–8)

illis locis, sicuti in magna parte Siciliae, multitudo, colligebant et iis miseri perditique alebantur; Cleomenes autem, qui alterum se Verrem cum luxurie ac nequitia tum etiam imperio putaret, similiter totos dies in litore tabernaculo
34 posito perpotabat. Ecce autem repente ebrio Cleomene esurientibus ceteris nuntiatur piratarum esse navis in portu Odysseae; nam ita is locus nominatur; nostra autem classis erat in portu Pachyni. Cleomenes autem, quod erat terrestre praesidium non re sed nomine, speravit iis militibus quos ex eo loco deduxisset explere se numerum nautarum et remigum posse. Reperta est eadem istius hominis avarissimi ratio in praesidiis quae in classibus; nam erant
88 perpauci reliqui, ceteri dimissi. Princeps Cleomenes in quadriremi Centuripina malum erigi, vela fieri, praecidi ancoras imperavit, et simul ut se ceteri sequerentur signum dari iussit. Haec Centuripina navis erat incredibili celeritate velis; nam scire isto praetore nemo poterat quid quaeque navis remis facere posset; etsi in hac quadriremi propter honorem et gratiam Cleomenis minime multi remiges et milites deerant. Evolarat iam e conspectu fere fugiens quadriremis, cum etiam tum ceterae naves uno in loco
89 moliebantur. Erat animus in reliquis; quamquam erant pauci, quoquo modo res se habebat, pugnare tamen se velle clamabant, et quod reliquum vitae viriumque fames fecerat id ferro potissimum reddere volebant. Quodsi Cleomenes non tanto ante fugisset, aliqua tamen ad resistendum ratio fuisset. Erat enim sola illa navis constrata et ita magna ut propugnaculo ceteris posset esse, quae si in praedonum pugna versaretur, urbis instar habere inter illos piraticos myoparones videretur; sed tum inopes, relicti ab duce

3 cum imperio, tum etiam luxurie ac nequitia *Zielinski* : luxurie *Madv.* : luxuriaę *R* : luxuria *SDδ*   ac *Rq* : atque *pδ*   23 res se *RS* : res sese *q* : sese res *pδ*   25 Quodsi Cleom. non *pq* : Quod Cleom. non *R et pr. S* : quod Cleom. nisi *corr. SDδ* : quod nisi Cleom. λ

praefectoque classis, eundem necessario cursum tenere coeperunt. Helorum versus, ut ipse Cleomenes, ita ceteri 90 navigabant, neque ii tam praedonum impetum fugiebant quam imperatorem sequebantur. Tum ut quisque in fuga postremus, ita in periculo princeps erat; postremam enim quamque navem piratae primam adoriebantur. Ita prima Haluntinorum navis capitur, cui praeerat Haluntinus homo nobilis, Phylarchus, quem ab illis praedonibus Locrenses postea publice redemerunt; ex quo vos priore actione iurato rem omnem causamque cognostis. Deinde Apolloniensis navis capitur, et eius praefectus Anthropinus occiditur. Haec dum aguntur, interea Cleomenes iam ad Helori litus 35 pervenerat; iam sese in terram e navi eiecerat quadriremem- 91 que fluctuantem in salo reliquerat. Reliqui praefecti navium, cum in terram imperator exisset, cum ipsi neque repugnare neque mari effugere ullo modo possent, adpulsis ad Helorum navibus Cleomenem persecuti sunt. Tum praedonum dux Heracleo, repente praeter spem non sua virtute sed istius avaritia nequitiaque victor, classem pulcherrimam populi Romani in litus expulsam et eiectam, cum primum invesperasceret, inflammari incendique iussit.

O tempus miserum atque acerbum provinciae Siciliae! 92 o casum illum multis innocentibus calamitosum atque funestum! o istius nequitiam ac turpitudinem singularem! Vna atque eadem nox erat qua praetor amoris turpissimi flamma, classis populi Romani praedonum incendio conflagrabat. Adfertur nocte intempesta gravis huiusce mali nuntius Syracusas; curritur ad praetorium, quo istum ex illo praeclaro convivio reduxerant paulo ante mulieres cum cantu atque symphonia. Cleomenes, quamquam nox erat, tamen in publico esse non audet; includit se domi; neque

2 Helorum *Augustinus*: Pelorum *codd.* 8 nobilis *RS*: nobilissimus *pqk* 21 advesp. δ 27 huiusce cladis (*om.* gravis) *Iul. Severianus*

aderat uxor, quae consolari hominem in malis posset.
93 Huius autem praeclari imperatoris ita erat severa domi disciplina ut in re tanta et tam gravi nuntio nemo admitteretur, nemo esset qui auderet aut dormientem excitare aut interpellare vigilantem. Iam vero re ab omnibus cognita concursabat urbe tota maxima multitudo. Non enim, sicut erat antea semper consuetudo, praedonum adventum significabat ignis e specula sublatus aut tumulo, sed flamma ex ipso incendio navium et calamitatem acceptam et periculum
36 reliquum nuntiabat. Cum praetor quaereretur et constaret neminem ei nuntiasse, fit ad domum eius cum clamore
94 concursus atque impetus. Tum iste excitatus audit rem omnem ex Timarchide, sagum sumit,—lucebat iam fere,—procedit in medium vini somni stupri plenus. Excipitur ab omnibus eius modi clamore ut ei Lampsaceni periculi similitudo versaretur ante oculos; hoc etiam maius hoc videbatur, quod in odio simili multitudo hominum haec erat maxima. Tum istius acta commemorabatur, tum flagitiosa illa convivia, tum appellabantur a multitudine mulieres nominatim, tum quaerebant ex isto palam tot dies continuos per quos numquam visus esset ubi fuisset, quid egisset, tum imperator ab isto praepositus Cleomenes flagitabatur, neque quicquam propius est factum quam ut illud Vticense exemplum de Hadriano transferretur Syracusas, ut duo sepulchra duorum praetorum improborum duabus in provinciis constituerentur. Verum habita est a multitudine ratio temporis, habita tumultus, habita etiam dignitatis existimationisque communis, quod is est conventus Syracusis civium Romanorum ut non modo illa provincia,

7 antea semper *Halm*, *edd.* : anper R^1 : nuper $R^2S\Psi$: antea δ. *Habent pq* sicut antea cons. erat (*Cl. Rev.* xviii. 212) 12 excitatus exit *pδ* 14 excipit *Vpδ* 15 clamorem $VpR^1\delta$ (excipit . . . clamores *k*) 16 maius hoc *Vpδ* : maius $RS\Psi$ 18 commemorabatur *Hotoman* : -antur *codd.* 27 est tumultus *pδ* (*Am. J. Ph.* xxvi. 430) 28 esset $RS\Psi$

verum etiam hac re publica dignissimus existimetur. Con- 95
firmant ipsi se, cum hic etiam tum semisomnus stuperet,
arma capiunt, totum forum atque Insulam, quae est urbis
magna pars, complent.

Vnam illam noctem solam praedones ad Helorum com-
morati, cum fumantis etiam nostras navis reliquissent,
accedere incipiunt Syracusas; qui videlicet saepe audissent
nihil esse pulchrius quam Syracusarum moenia ac portus,
statuerant se, si ea Verre praetore non vidissent, numquam
esse visuros. Ac primo ad illa aestiva praetoris accedunt, 37 96
ipsam illam ad partem litoris ubi iste per eos dies taber-
naculis positis castra luxuriae conlocarat. Quem postea-
quam inanem locum offenderunt et praetorem commosse
ex eo loco castra senserunt, statim sine ullo metu in ipsum
portum penetrare coeperunt. Cum in portum dico, iudices,—
explanandum est enim diligentius eorum causa qui locum
ignorant,—in urbem dico atque in urbis intimam partem
venisse piratas; non enim portu illud oppidum clauditur,
sed urbe portus ipse cingitur et continetur, ut non ad-
luantur mari moenia extrema, sed ipse influat in urbis sinum
portus. Hic te praetore Heracleo pirata cum quattuor 97
myoparonibus parvis ad arbitrium suum navigavit. Pro
di immortales! piraticus myoparo, cum imperi populi
Romani nomen ac fasces essent Syracusis, usque ad forum
Syracusanorum et ad omnis crepidines urbis accessit, quo
neque Carthaginiensium gloriosissimae classes, cum mari
plurimum poterant, multis bellis saepe conatae umquam
aspirare potuerunt, neque populi Romani invicta ante te

1 etiam hac *Vpδ* : hac etiam *RSD* : [etiam]? 2 stuperet *RS rell.* : stupri plenus stuperet *V* (*l.* 14 *supra*) 5 Pelorum *codd.* 7 Syracusas *RSΨ* : ad Syr. *Vpδ* qui *om.* *π* 10 ad *om.* *V* 13 commosse *RSp* : commovisse *Vδ* 19 adluantur *Vp* : abluantur *RSΨ* 22 parvis myop. *V* 23 myoparo *Vpδ* : myoparon, muoparon *RSΨ* imperii *RSp* : imp. *V* (imperatoriis, *Klotz*, *Nohl*) : imperium *δ* 25 Syracusanorum *RSΨ* (§§ 84, 140) : Syracusanum *V* : *om.* *pδ* 28 potuerant *π*

praetorem gloria illa navalis umquam tot Punicis Siciliensibusque bellis penetrare potuit; qui locus eius modi est ut ante Syracusani in moenibus suis, in urbe, in foro hostem armatum ac victorem quam in portu ullam hostium navem
98 viderint. Hic, te praetore, praedonum naviculae pervagatae sunt quo Atheniensium classis sola post hominum memoriam trecentis navibus vi ac multitudine invasit; quae in eo ipso portu loci ipsius portusque natura victa atque superata est. Hic primum opes illius civitatis comminutae depressaeque sunt: in hoc portu Atheniensium nobilitatis, imperi, gloriae naufragium factum existimatur.
38 Eone pirata penetravit quo simul atque adisset non modo a latere sed etiam a tergo magnam partem urbis relinqueret? Insulam totam praetervectus est, quae est urbs Syracusis suo nomine ac moenibus, quo in loco maiores, ut ante dixi, Syracusanum habitare vetuerunt, quod, qui illam partem urbis tenerent, in eorum potestatem portum
99 futurum intellegebant. At quem ad modum est pervagatus! Radices palmarum agrestium, quas in nostris navibus invenerant, iactabant, ut omnes istius improbitatem et calamitatem Siciliae possent cognoscere. Siculosne milites, aratorumne liberos, quorum patres tantum labore suo frumenti exarabant ut populo Romano totique Italiae suppeditare possent, eosne in insula Cereris natos, ubi primum fruges inventae esse dicuntur, eo cibo esse usos a quo maiores eorum ceteros quoque frugibus inventis removerunt! Te praetore Siculi milites palmarum stirpi-
100 bus, piratae Siculo frumento alebantur! O spectaculum miserum atque acerbum! ludibrio esse urbis gloriam, populi Romani nomen, *omnium* hominum conventum atque

5 viderent *Vδ* 7 trecentis navibus *del. Zielinski* 8 portusque *RSp*: *om. V*: *secl. Halm, Muell.* 17 potestatem *'VR al.*: potestate *pδ* 20 invenerat iaciebat *Vpδ* 21 et *om. π* 30 omnium *addidi*, tot *Zielinski*, tantum *Muell.*: hominum honestissimorum *Eberh.* (§ 107)

multitudinem piratico myoparoni! in portu Syracusano de classe populi Romani triumphum agere piratam, cum praetoris inertissimi nequissimique oculos praedonum remi respergerent!

Posteaquam e portu piratae non metu aliquo adfecti sed satietate exierunt, tum coeperunt quaerere homines causam illius tantae calamitatis. Dicere omnes et palam disputare minime esse mirandum si remigibus militibusque dimissis, reliquis egestate et fame perditis, praetore tot dies cum mulierculis perpotante, tanta ignominia et calamitas esset
accepta. Haec autem istius vituperatio atque infamia con- 101
firmabatur eorum sermone qui a suis civitatibus illis navibus praepositi fuerant. Qui ex illo numero reliqui Syracusas classe amissa refugerant dicebant quot ex sua quisque nave missos sciret esse. Res erat clara, neque solum argumentis
sed etiam certis testibus istius audacia tenebatur. Homo 39
certior fit agi nihil in foro et conventu toto die nisi hoc, quaeri ex nauarchis quem ad modum classis sit amissa; illos respondere et docere unum quemque, missione remigum, fame reliquorum, Cleomenis timore et fuga. Quod posteaquam iste cognovit, hanc rationem habere coepit. Causam sibi dicendam esse statuerat iam antequam hoc usu venit, ita ut ipsum priore actione dicere audistis. Videbat illis nauarchis testibus tantum hoc crimen sustinere se nullo modo posse. Consilium capit primo stultum,
verum tamen clemens. Nauarchos ad se vocari iubet; 102
veniunt. Accusat eos quod eius modi de se sermones habuerint; rogat ut in sua quisque dicat navi se tantum habuisse nautarum quantum oportuerit, neque quemquam esse dimissum. Illi enim vero se ostendunt quod vellet

14 quot *Lamb.*: quod *RS*, quos *pδ* nave *RS*: navi *pδ* (§ 102) 17 et in *p* toto *RSp*: tota *q*Ψ 18 esset δ 24 vidistis *RS* ille is *R*: ille his (hiis) *SD*Ψ 27 se *om.* *R*[1]*p*[1]: sermones de se *S*Ψ 28 rogat ut id facere desistant et in sua *pδ*

esse facturos. Iste non procrastinat, advocat amicos statim; quaerit ex iis singillatim quot quisque nautas habuerit. Respondet unus quisque ut erat praeceptum. Iste in tabulas refert; obsignat signis amicorum providens homo, ut contra hoc crimen, si quando opus esset, hac videlicet testificatione
103 uteretur. Derisum esse credo hominem amentem a suis consiliariis et admonitum hasce ei tabulas nihil profuturas, etiam plus ex nimia praetoris diligentia suspicionis in eo crimine futurum. Iam iste erat hac stultitia multis in rebus usus ut publice quoque quae vellet in litteris civitatum tolli et referri iuberet; quae omnia nunc intellegit sibi nihil prodesse, posteaquam certis litteris testibus auctori-
40 tatibusque convincitur. Vbi hoc videt, illorum confessionem, testificationem suam, tabellas sibi nullo adiumento futuras, init consilium non improbi praetoris,—nam id quidem esset ferendum,—sed importuni atque amentis tyranni: statuit, si hoc crimen extenuari vellet,—nam omnino tolli posse non arbitrabatur,—nauarchos omnis, testis sui sceleris, vita esse
104 privandos. Occurrebat illa ratio: 'Quid Cleomene fiet? poterone animum advertere in eos quos dicto audientis esse iussi, missum facere eum cui potestatem imperiumque permisi? poterone eos adficere supplicio qui Cleomenen secuti sunt, ignoscere Cleomeni qui secum fugere et se consequi iussit? poterone esse in eos vehemens qui navis non modo inanis habuerunt sed etiam apertas, in eum dissolutus qui solus habuerit constratam navem et minus exinanitam? Pereat Cleomenes una!' Vbi fides, ubi exsecrationes, ubi dexterae complexusque, ubi illud contubernium muliebris militiae in illo delicatissimo litore? Fieri nullo modo

2 iis δ : his *RS et suppl. p* : illis *Stephanus*   respondet *SDΨ* : respondit (*corr. R ex* respondis) *Rpkδ* (ii, ii, § 98)   10 litteris *πδ* (ii, i, § 57; iv, § 31) : litteras *R rell.*   11 tolli et *RS* : *secl. Zumpt, Muell.* : et tolli et *δ*   12 auctoribusque *R*   19 Cleomene *RS* : Cleomeni *pδ* : de Cleomene G_3 22 Cleomenen *R* : -em *S rell.* (*l.* 1 *infra* -en *R* : -em *VS rell.*)

poterat quin Cleomeni parceretur. Vocat Cleomenen, 105 dicit ei se statuisse animadvertere in omnis nauarchos; ita sui periculi rationes ferre ac postulare. 'Tibi uni parcam et potius istius culpae crimen vituperationemque inconstantiae suscipiam quam aut in te sim crudelis aut tot tam gravis testis vivos incolumisque esse patiar.' Agit gratias Cleomenes, adprobat consilium, dicit ita fieri oportere, admonet tamen illud, quod istum fugerat, in Phalacrum, Centuripinum nauarchum, non posse animadverti, propterea quod secum una fuisset in Centuripina quadriremi. Quid ergo? iste homo ex eius modi civitate, adulescens nobilissimus, testis relinquetur? 'In praesentia,' inquit Cleomenes, 'quoniam ita necesse est; sed post aliquid videbimus ne iste nobis obstare possit.'

Haec posteaquam acta et constituta sunt, procedit iste 41 106 repente e praetorio inflammatus scelere furore crudelitate; in forum venit, nauarchos vocari iubet. Qui nihil metuerent, nihil suspicarentur, statim accurrunt. Iste hominibus miseris innocentibus inici catenas imperat. Implorare illi fidem praetoris, et quare id faceret rogare. Tum iste hoc causae dicit, quod classem praedonibus prodidissent. Fit clamor et admiratio populi tantam esse in homine impudentiam atque audaciam ut aut aliis causam calamitatis attribueret quae omnis propter avaritiam ipsius accidisset, aut, cum ipse praedonum socius arbitraretur, aliis proditionis crimen inferret; deinde hoc quinto decimo die crimen esse natum postquam classis esset amissa. Cum haec ita 107 fierent, quaerebatur ubi esset Cleomenes, non quo illum

2 animadvertere *Vπk*: animum adverti *RS*: animum advertere *Z* (*ut codd. supra l.* 20: *cf.* iv, § 28) 5 quam aut *Vpkδ*: quam ut *R*: quam *SDΨ* 8 id quod *V* (ii, i, § 111) 17 ad se vocari *V* 20 tum *VRSp*: tunc *δ* 22 et *om. RS* admurmuratio *V* (*Meusel, p.* 33) 25 arbitraretur *RSΨ*: putaretur *Vπδ* 27 ita *om. Vδ* 28 illum *om. SD*

ipsum, cuicuimodi est, quisquam supplicio propter illud incommodum dignum putaret; nam quid Cleomenes facere potuit?—non enim possum quemquam insimulare falso—quid, inquam, magno opere potuit Cleomenes facere istius avaritia navibus exinanitis? Atque eum vident sedere ad latus praetoris et ad aurem familiariter, ut solitus erat, insusurrare. Tum vero omnibus indignissimum visum est homines honestissimos, electos e suis civitatibus, in ferrum atque in vincla coniectos, Cleomenem propter flagitiorum ac turpitudinum societatem familiarissimum esse praetori.
108 Adponitur iis tamen accusator Naevius Turpio quidam, qui C. Sacerdote praetore iniuriarum damnatus est, homo bene adpositus ad istius audaciam, quem iste in decumis, in rebus capitalibus, in omni calumnia praecursorem habere solebat et emissarium.

42 Veniunt Syracusas parentes propinquique miserorum adulescentium hoc repentino calamitatis suae commoti nuntio; vinctos aspiciunt catenis liberos suos, cum istius avaritiae poenam collo et cervicibus suis sustinerent; adsunt, defendunt, proclamant, fidem tuam, quae nusquam erat neque umquam fuerat, implorant. Pater aderat Dexo Tyndaritanus, homo nobilissimus, hospes tuus. Cuius tu domi fueras, quem hospitem appellaras, eum cum illa auctoritate miseria videres perditum, non te eius lacrimae, non senectus, non hospiti ius atque nomen a scelere aliquam
109 ad partem humanitatis revocare potuit? Sed quid ego

1 cuicuimodi *Cledonius Gr. Lat.* v, *p.* 52, *et Pompeius ibid. p.* 207 (*Sext. Rosc.* § 95, *Cael.* § 24): cuimodi *R*: cuimodi *S*: cuicuiusmodi *Vp*: cuiusmodi *s.* eiusmodi *δ* esset *kδ* 4 magno opere *Rp*: magnopere *S* (iv, § 1) 8 ex suis *Vδ* 11 iis *R*: eis *V*: his *SDpδ* 17 commoti nuntio *Vpδ* (*Zielinski, p.* 198): nuntio commoti *RSΨ* 18 catenis aspiciunt *Vk* 22-23 hospes tuus. Cuius . . . appellaras, eum *Rau, Richter, Muell., Zielinski*: hosp. tuuus, cuius . . . appellaras. Eum *vulg.* 23 eum quoniam *R*: eum qm̄ *SD* (*in mg.* quem) auctoritate et aetate *Lamb., Nohl*: illa auct. hominem *Kays.*: illa aetate *Eberh.*: auctoritate *secl. Madv.* 24 miseria *VRS*: ac miseria *p*, et mis. *δ* praeditum *codd.* 25 ab scelere *V*

hospiti iura in hac immani belua commemoro? Qui Sthenium Thermitanum, hospitem suum, cuius domum per hospitium exhausit et exinanivit, absentem in reos rettulerit, causa indicta capite damnarit, ab eo nunc hospitiorum iura atque officia quaeramus? Cum homine [enim] crudeli nobis res est an cum fera atque immani belua? Te patris lacrimae de innocentis fili periculo non movebant; cum patrem domi reliquisses, filium tecum haberes, te neque praesens filius de liberum caritate neque absens pater de indulgentia patria commonebat? Catenas habebat hospes 110 tuus Aristeus, Dexonis filius. Quid ita? 'Prodiderat classem.' Quod ob praemium? 'Deseruerat.' Quid Cleomenes? 'Ignavus fuerat.' At eum tu ob virtutem corona ante donaras. Dimiserat nautas.' At ab omnibus tu mercedem missionis acceperas. Alter parens ex altera parte erat Herbitensis Eubulida, homo domi suae clarus et nobilis; qui quia Cleomenem in defendendo filio laeserat, nudus paene est destitutus. Quid erat autem quod quisquam diceret aut defenderet? 'Cleomenem nominare non licet.' At causa cogit. 'Moriere, si appellaris'; numquam enim iste cuiquam est mediocriter minatus. At remiges non erant. 'Praetorem tu accuses? frange cervices.' Si neque praetorem neque praetoris aemulum appellari licebit, cum in his duobus tota causa sit, quid futurum est?

Dicit etiam causam Heracleus Segestanus, homo domi suae 43 111 nobilissimo loco natus. Audite, ut vestra humanitas postulat, iudices; audietis enim de magnis incommodis iniuriisque sociorum. Hunc scitote fuisse Heracleum in ea causa, qui propter gravem morbum oculorum tum non navigarit, et iussu eius qui potestatem habuit in commeatu Syracusis

4 indicta causa *V* 5 enim *seclusi* (§§ 127, 143 *infra*): hominene *Eberh., edd. recc.* 6 lacr. patris *SΨ* 12 deseruerat exercitum *pδ* 14 at ab *π*: ab *RS*: ut . . . . acciperes *δ* 22 se accuses *RS*: tu accusas *pr* 23 appellare *δ* 25 (*et* 28) Heracleus *Rrq*: eraclius *S*: Heraclius *pδ edd.*

remanserit! Is certe neque classem prodidit neque metu perterritus fugit neque exercitum deseruit; etenim tum esset hoc animadvertendum cum classis Syracusis proficiscebatur. Is tamen in eadem causa fuit, quasi esset in aliquo manifesto scelere deprehensus, in quem ne falsi quidem causa
112 conferri criminis potuit. Fuit in illis nauarchis Heracliensis quidam Furius,—nam habent illi non nulla huiusce modi Latina nomina,—homo, quam diu vixit, non domi suae solum, post mortem tota Sicilia clarus et nobilis. In quo homine tantum animi fuit non solum ut istum libere laederet,—nam id quidem, quoniam moriundum videbat, sine periculo se facere intellegebat,—verum morte proposita, cum lacrimans in carcere mater noctes diesque adsideret, defensionem causae suae scripsit; quam nunc nemo est in Sicilia quin habeat, quin legat, quin tui sceleris et crudelitatis ex illa oratione commonefiat. In qua docet quot a civitate sua nautas acceperit, quot et quanti quemque dimiserit, quot secum habuerit; item de ceteris navibus dicit; quae cum apud te diceret, virgis oculi verberabantur. Ille morte proposita facile dolorem corporis patiebatur; clamabat, id quod scriptum reliquit, facinus esse indignum plus impudicissimae mulieris apud te de Cleomenis salute
113 quam de sua vita lacrimas matris valere. Deinde etiam illud video esse dictum quod, si recte vos populus Romanus cognovit, non falso ille de vobis iam in morte ipsa praedicavit, non posse Verrem testis interficiendo *testimonium*

2 tum *pkδ* : tunc *RS*. *Coni. Zielinski* neque exercitum deseruit. At enim ⟨nautas dimisit. Accusationem audimus an tui tuorumque sceleris improbam confessionem? etenim⟩ tum esset hoc animadv. *etc.* 3 animadvertendum *RS* : animadversum *pδ* cum *om. RS* 6 potest *s.l. S et in mg. D* eraclesis *RS* : Heraclensis *pq* 12 se *om. RSpq* : facere se *Nohl* : *an* se sine? 18 dimiseris *Zielinski* 22 *Post* salute *addidit Titler* savia *et sic fere edd. recc.* : *post* mulieris *Heraeus*. *Forte* plus *os* impud. mulieris 23 etiam illud *Rp* : illud etiam *S al.* 26 testimonium *scripsi* (§ 163) : nos *RSD* : vos G_1, *Madvig* : iis *Eberh.*, *Zielinski*, *Mueller* : crimina sua *pδ* (*Cl. Rev.* xviii. 212)

exstinguere; graviorem apud sapientis iudices se fore ab inferis testem quam si vivus in iudicium produceretur; tum avaritiae solum, si viveret, nunc, cum ita esset necatus, sceleris audaciae crudelitatis testem fore. Iam illa praeclara: non testium modo catervas, cum tua res ageretur, sed ab dis manibus innocentium Poenas sceleratorumque Furias in tuum iudicium esse venturas; sese ideo leviorem suum casum fingere, quod iam ante aciem securium tuarum Sextique, tui carnificis, vultum et manum vidisset, cum in conventu civium Romanorum iussu tuo securi cives Romani ferirentur. Ne multa, iudices, libertate quam vos 114 sociis dedistis, hac ille in acerbissimo supplicio miserrimae servitutis abusus est.

Condemnat omnis de consili sententia; tamen neque 44 iste in tanta re tot hominum T. Vettium ad se arcessit, quaestorem suum, cuius consilio uteretur, neque P. Cervium, talem virum, legatum, qui quia legatus isto praetore in Sicilia fuit primus ab isto iudex reiectus est, sed de latronum, hoc est de comitum suorum sententia condemnat omnis. Hic cuncti Siculi, fidelissimi atque antiquissimi 115 socii, plurimis adfecti beneficiis a maioribus nostris, graviter commoventur et de suis periculis fortunisque omnibus pertimescunt: indigne ferunt illam clementiam mansuetudinemque nostri imperi in tantam crudelitatem inhumanitatemque esse conversam, condemnari tot homines uno tempore nullo crimine, defensionem suorum furtorum praetorem improbum ex indignissima morte innocentium quaerere. Nihil addi iam videtur, iudices, ad hanc improbitatem amentiam crudelitatemque posse, et recte nihil videtur. Nam si cum aliorum improbitate certet, longe

5 sed tum ab *p* 6 sceleratorumque *pkδ* (sceleratorum *q*) *Cluent.* § 171: scelere quam quae *RSD*: scelerumque *Lamb. edd.* 11 libertate *R*²*SD*: -em *R*¹*δ* 24 in tantam *Vpδ*: tantam in *RS* 27 innocentium *Vδ*: -um *RS* 29 nil *Zielinski*, *p.* 178

116 omnis multumque superabit; sed secum *cum* ipse certat, id agit ut semper superius suum facinus novo scelere vincat. Phalacrum Centuripinum dixeram exceptum esse a Cleomene, quod in eius quadriremi Cleomenes vectus esset; tamen, quia pertimuerat adulescens, quod eandem suam causam videbat esse quam illorum qui innocentes peribant, accedit ad hominem Timarchides; a securi negat esse ei periculum, virgis ne caederetur monet ut caveat. Ne multa, ipsum dicere adulescentem audistis se ob hunc
117 metum pecuniam Timarchidi numerasse. Levia sunt haec in hoc reo. Metum virgarum nauarchus, homo nobilissimus nobilissimae civitatis, pretio redemit: humanum est. Alius ne condemnaretur pecuniam dedit: usitatum est. Non vult populus Romanus obsoletis criminibus accusari Verrem, nova postulat, inaudita desiderat; non de praetore Siciliae, sed de nefario tyranno fieri iudicium arbitratur.
45 Includuntur in carcerem condemnati; supplicium constituitur in illos, sumitur de miseris parentibus nauarchorum; prohibentur adire ad filios, prohibentur liberis suis cibum
118 vestitumque ferre. Patres hi quos videtis iacebant in limine, matresque miserae pernoctabant ad ostium carceris ab extremo conspectu liberum exclusae; quae nihil aliud orabant nisi ut filiorum suorum postremum spiritum ore

1 superabit *Vpδ* : -avit *RSD* sed secum cum *scripsi* : sed secum *prkδ* : sed cum *RS* : secum *V* (ii, § 90; *Cl. Rev. l. c.*). *Fort.* secum cum; *cf. Div.* § 53 tu dum . . . . id agis ut 4 Cleomenes *om. V* 9 se *om. V* 10 numerasse (§ 120) *Zielinski, p.* 166 sunt haec *Vprkδ, Quint.* viii. 4, 19 : haec sunt *RSΨ* 11 nauarchus homo nobilissimus nobilissimae civitatis *scripsi* (*Am. J. Phil.* xxvi. *p.* 431) : nav. nobilissimae civitatis *Vprk, Quint. l. c.* : nav. homo nobilissimae civ. *R* : nav. homo nobilis summae civ. *SD* (*cp.* iii, § 56; v, §§ 20, 122) 12 est *VR* : *om. δ* 13 ne *Vpδ* : ut *RSΨ* (ne securi feriretur *Quint. l. c.*) est *Vpkδ, Quint.* : *om. RSΨ* 14 vult *Vpδ Quint.* ix. 4, 70 : volet *RSΨ* 18 navarchorum *male secl. Memmius, Lamb., edd. recc.* (*Zielinski, p.* 198) 20 intro ferre *Vpδ* (*l.* 5 *infra*) 21 limine *Rp rell. Iul. Sever.* : limine ipso *V* ante ostium *V* 23 postremum *V* : postremo *RS* : supremum *pq* : extremum *δ* ore *om. pk*

excipere liceret. Aderat ianitor carceris, carnifex praetoris, mors terrorque sociorum et civium Romanorum, lictor Sextius, cui ex omni gemitu doloreque certa merces comparabatur. 'Vt adeas, tantum dabis, ut cibum tibi [vestitumque] intro ferre liceat, tantum.' Nemo recusabat. 'Quid? ut uno ictu securis adferam mortem filio tuo, quid dabis? ne diu crucietur, ne saepius feriatur, ne cum sensu doloris aliquo spiritus auferatur?' Etiam ob hanc causam pecunia lictori dabatur. O magnum atque intolerandum 119
dolorem! o gravem acerbamque fortunam! Non vitam liberum, sed mortis celeritatem pretio redimere cogebantur parentes. Atque ipsi etiam adulescentes cum Sextio suo de plaga et de uno illo ictu loquebantur, idque postremum parentis suos liberi orabant, ut levandi cruciatus sui causa lictori pecunia daretur. Multi et graves dolores inventi parentibus et propinquis, multi; verum tamen mors sit extremum. Non erit. Estne aliquid ultra quo crudelitas progredi possit? Reperietur; nam illorum, cum erunt securi percussi ac necati, corpora feris obicientur. Hoc si luctuosum est parentibus, redimant pretio sepeliendi potestatem. Onasum Segestanum, hominem nobilem, dicere 120
audistis se ob sepulturam Heraclei nauarchi pecuniam Timarchidi numerasse; ne hoc possis dicere, 'Patres enim veniunt amissis filiis irati,' vir primarius, homo nobilissimus, dicit, neque de filio dicit. Iam hoc quis tum fuit Syracusis

2 Romanorum *V*, *Quint.* viii. 4, 27, *Iul. Sever.* : *om. RSpδ* (ii, ii, § 6) 3 omni *pδ* : omnium *RS* : *om. V* 4 cibum tibi *RSpδ* : tibi cibum vestitumque *V* : cibum vestitumque (*om.* tibi) *Quint.* ix. 4, 71 ; *l.* 19 *supra* (*Meusel*, *p.* 25). 6 ictu *om. RS al.* mortem filio tuo adferam *V* 8 ei auferatur *V* 9 lictori dabatur *p Zielinski* (*p.* 198) : dabatur *RS*, datur *Vδ* (*om.* lictori) intolerabilem *V* 10 non ut tam *R* : non ut tantum *SD* (*corr. in mg.* non vitam) 11 liberorum *V* (*etiam l.* 22 *supra*) 12 suo *R* : *om. pδ* : sua *Madv.* : servo *Landgraf* 16 mors sit *prk* : morxit *R* : mori *SD* 17 extremum *Eberh.* (iii, § 70) : extremo *RS* : extrema *pδ* 20 parentibus redimat *RSpk* : parenti redimat *rδ* 23 ne hoc posses *RS* : hoc ne possis *pδ*

quin audierit, quin sciat, has Timarchidi pactiones sepulturae cum vivis etiam illis esse factas? Non palam cum Timarchide loquebantur, non omnes omnium propinqui adhibebantur, non palam vivorum funera locabantur?

Quibus omnibus rebus actis atque decisis producuntur 46 e carcere, deligantur. Quis tam fuit illo tempore ferreus, 121 quis tam inhumanus praeter unum te, qui non illorum aetate nobilitate miseria commoveretur? Ecquis fuit quin lacrimaret, quin ita calamitatem illam putaret illorum ut fortunam tamen non alienam, periculum autem commune arbitraretur? Feriuntur securi. Laetaris tu in omnium gemitu et triumphas; testis avaritiae tuae gaudes esse sublatos. Errabas, Verres, et vehementer errabas, cum te maculas furtorum et flagitiorum tuorum sociorum innocentium sanguine eluere arbitrabare; praeceps amentia ferebare, qui te existimares avaritiae vulnera crudelitatis remediis posse sanare. Etenim quamquam illi sunt mortui sceleris tui testes, tamen eorum propinqui neque tibi neque illis desunt, tamen ex ipso illo numero nauarchorum aliqui vivunt et adsunt, quos, ut mihi videtur, ad illorum innocentium poenas fortuna et ad hanc causam reservavit. 122 Adest Phylarchus Haluntinus, qui quia cum Cleomene non fugit, oppressus a praedonibus et captus est; cui calamitas saluti fuit, qui nisi captus a piratis esset in hunc praedonem sociorum incidisset. Dicit is pro testimonio de missione nautarum, de fame, de Cleomenis fuga. Adest Centuripinus Phalacrus in amplissima civitate amplissimo loco natus; eadem dicit, nulla in re discrepat.

123 Per deos immortalis! quo tandem animo sedetis, iudices,

1 has per Timarchidem *pδ* 2 cum *del. Eberh., Zielinski* 6 deligantur ad palum *πδ* ferreus *RSΨ* : durus *V* : durus et ferreus *pδ* 9 lacrimaret *π* : lacrumarum *R* : lacrimaretur *Sδ* : lacrumarum et *V* 15 eluere posse *Heraeus* 18 neque tibi neque illis *RS* : neque illis neque tibi *V* : neque tibi *δ* 19 illo ipso *Vpδ* 20 et *om. V* 25 dicet *pδ*

aut haec quem ad modum auditis? Vtrum ego desipio et plus quam satis est doleo tanta calamitate miseriaque sociorum, an vos quoque hic acerbissimus innocentium cruciatus et maeror pari sensu doloris adficit? Ego enim cum Herbitensem, cum Heracliensem securi percussum esse dico, versatur mihi ante oculos indignitas calamitatis.
Eorumne populorum civis, eorum agrorum alumnos, ex 47
quibus maxima vis frumenti quotannis plebi Romanae illorum operis ac laboribus quaeritur, qui a parentibus spe nostri imperi nostraeque aequitatis suscepti educatique sunt, ad C. Verris nefariam immanitatem et ad eius funestam securem esse servatos?
Cum mihi Tyndaritani illius 124
venit in mentem, cum Segestani, tum iura simul civitatum atque officia considero. Quas urbis P. Africanus etiam ornandas esse spoliis hostium arbitratus est, eas C. Verres non solum illis ornamentis sed etiam viris nobilissimis nefario scelere privavit. En quod Tyndaritani libenter praedicent: 'Nos in septemdecim populis Siciliae numeramur, nos semper omnibus Punicis Siciliensibusque bellis amicitiam fidemque populi Romani secuti sumus, a nobis omnia populo Romano semper et belli adiumenta et pacis ornamenta ministrata sunt.' Multum vero haec iis iura profuerunt in istius imperio ac potestate!
Vestros quondam 125
nautas contra Carthaginem Scipio duxit, at nunc navem contra praedones paene inanem Cleomenes ducit; vobiscum Africanus hostium spolia et praemia laudis communicavit, at nunc, per *Verrem* spoliati, nave a praedonibus abducta, ipsi in hostium loco numeroque ducimini. Quid

1 auditis *pδ* (audietis *V*?) : audistis *RSΨ* 2 est *om.* *V* 3 vos hic quoque *RSΨ* 21 omnia *Vpδ* : *om.* *RSΨ* 22 ministrata *RSΨ*: administrata *Vpδ* iis *VR*: his *p* : is *q* 24 adduxit *V* 25 ducit *codd. praeter RS* (duxit et) 27 per me *RSpδ* (*i.e.* per urē = per Verrem, *ut coni. Nettleship, Nohl*): *cp.* iii, § 200 *ubi* ure = Verre (*J. Ph.* xxx, 195): per hunc *V* : per praetorem populi Romani *Mueller, ed. minor* 1898 spoliata navi a praedonibus *V* (*om.* abducta) 28 ducemini *Vδ* : ducamini *q* : duceamini *p*

vero? illa Segestanorum non solum litteris tradita neque commemorata verbis, sed multis officiis illorum usurpata et comprobata cognatio quos tandem fructus huiusce necessitudinis in istius imperio tulit? Nempe hoc iure fuit, iudices, ut ex sinu patriae nobilissimus adulescens istius carnifici Sextio dederetur. Cui civitati maiores nostri maximos agros atque optimos concesserunt, quam immunem esse voluerunt, haec apud te cognationis fidelitatis vetustatis auctoritatis ne hoc quidem iuris obtinuit, ut unius honestissimi atque innocentissimi civis mortem ac sanguinem deprecaretur.

48 126 Quo confugient socii? quem implorabunt? qua spe denique, ut vivere velint, tenebuntur, si vos eos deseretis? Ad senatumne venient? Quid? ut de Verre supplicium sumat? Non est usitatum, non senatorium. Ad populum Romanum confugient? Facilis est populi causa; legem enim se sociorum causa iussisse et eius legis custodes ac vindices praeposuisse dicet. Hic locus igitur est unus quo perfugiant, hic portus, haec arx, haec ara sociorum; quo quidem nunc non ita confugiunt ut antea in suis repetundis rebus solebant. Non argentum, non aurum, non vestem, non mancipia repetunt, non ornamenta quae ex urbibus fanisque erepta sunt; metuunt homines imperiti ne iam haec populus Romanus concedat et ita velit fieri. Patimur enim multos iam annos et silemus, cum videamus ad paucos homines omnis omnium nationum pecunias pervenisse.

5 patriae *RSp* : patrio *V* : patris *δ* *post* adulescens *habent Vpδ* et ex complexu matris ereptus innocens (filius *δ*) : *om. RS* (ii, i, § 7) 14 senatumne *V* : senatum *RSΨ* venient *RSΨ* : veniant *V* : senatum devenient *pδ* 15 sumant *VRSp* non senatorum *RS* : non est senatorium *V* 16 populi causa *RSΨ* : causa pop. *pδ* : causa *PR V* 17 eius legis (leges *p*) *RSp* : eius *V* : eis legi *δ* : vos eius leges *q* : vos ei legi *Victorius* : ei vos legi *Iord. et edd.* 19 haec arx *om. RSΨ* 20 repetundis *V* : -endis *RS* 21 Non aurum non arg. *Vq* 24 velit fieri *V*, *Halm*, *Zielinski* (*p.* 198) : fieri velit *rell.* (iii, § 168) 26 omnis *Vp* : *om. RSΨ*

Quod eo magis ferre animo aequo et concedere videmur, quia nemo istorum dissimulat, nemo laborat ut obscura sua cupiditas esse videatur. In urbe nostra pulcherrima atque 127 ornatissima quod signum, quae tabula picta est quae non ab hostibus victis capta atque deportata sit? at istorum villae sociorum fidelissimorum plurimis et pulcherrimis spoliis ornatae refertaeque sunt. Vbi pecunias exterarum nationum esse arbitramini, quae nunc omnes egent, cum Athenas, Pergamum, Cyzicum, Miletum, Chium, Samum, totam denique Asiam, Achaiam, Graeciam, Siciliam tam in paucis villis inclusas esse videatis? Sed haec, ut dico, omnia iam socii vestri relinquunt et neglegunt, iudices. Ne publice a populo Romano spoliarentur officiis ac fide providerunt; paucorum cupiditati tum, cum obsistere non poterant, tamen sufficere aliquo modo poterant; nunc vero iam adempta est non modo resistendi verum etiam suppeditandi facultas. Itaque res suas neglegunt; pecunias, quo nomine iudicium hoc appellatur, non repetunt, relinquunt; hoc iam ornatu ad vos confugiunt. Aspicite, aspicite, 128 iudices, squalorem sordisque sociorum!

Sthenius hic Thermitanus cum hoc capillo atque veste, **49** domo sua tota expilata, mentionem tuorum furtorum non facit; sese ipsum abs te repetit, nihil amplius; totum enim tua libidine et scelere ex sua patria, in qua multis virtutibus ac beneficiis princeps fuit, sustulisti. Dexo hic, quem videtis, non quae publice Tyndaride, non quae privatim sibi eripuisti, sed unicum miser abs te filium optimum atque innocentissimum flagitat; non ex litibus aestimatis tuis pecuniam domum, sed ex tua calamitate cineri atque ossibus fili sui solacium vult aliquod reportare. Hic tam

2 elaborat *V* (iii, § 130; v, §§ 158, 188) 5 adportata (app. *p*) *Vpδ* 10 totam denique *Vpδ* : totamque *RSΨ* Graeciam *del. Zielinski* 11 videtis *δ* 13 ne enim *V* (*contra RSpδ*) officio *V* 19 aspicite *semel Vpδ* 22 domo *VSpδ* : domu *R* (*Phil.* 2, 45) 23 a te *V*

grandis natu Eubulida hoc tantum exacta aetate laboris itinerisque suscepit, non ut aliquid de suis bonis recuperaret, sed ut, quibus oculis cruentas cervices fili sui viderat, 129 isdem te condemnatum videret. Si per L. Metellum licitum esset, iudices, matres illorum miserorum sororesque veniebant; quarum una, cum ego ad Heracleam noctu accederem, cum omnibus matronis eius civitatis et cum multis facibus mihi obviam venit, et ita,—me suam salutem appellans, te suum carnificem nominans, fili nomen implorans,—mihi ad pedes misera iacuit quasi ego eius excitare ab inferis filium possem. Faciebant hoc itidem ceteris in civitatibus grandes natu matres et item parvi liberi miserorum; quorum utrumque aetas laborem et industriam 130 meam, fidem et misericordiam vestram requirebat. Itaque ad me, iudices, hanc querimoniam praeter ceteras Sicilia detulit; lacrimis ego huc, non gloria inductus accessi, ne falsa damnatio, ne carcer, ne catenae, ne verbera, ne secures, ne cruciatus sociorum, ne sanguis innocentium, ne denique etiam exsanguia corpora mortuorum, ne maeror parentum ac propinquorum magistratibus nostris quaestui posset esse. Hunc ego si metum Siciliae damnatione istius per vestram fidem et veritatem deiecero, iudices, satis officio meo, satis illorum voluntati qui a me hoc petiverunt factum esse arbitrabor.

50 131 Quapropter si quem forte inveneris qui hoc navale crimen conetur defendere, is ita defendat *ut* illa communia quae ad causam nihil pertinent praetermittat, me culpae fortunam adsignare, calamitatem crimini dare, me amissionem classis

4 isdem (iisdem) te *Vpδ* : iste *RS*   sibi ·pr· *RS* : *an* si sibi per ?   5 sororesque *RS* : sorores uxoresque *V* : uxores sororesque *δ*   10 eius *om.* *V*   11 itidem *RSΨ* : idem *Vpδ*   13 utrumque *VRS* : utrorumque *pδ*   14 requirebat *V* : -ant *RSpδ*   19 exangula *V* : exsanguium *Rpkδ* : exangium *S*   20 possit *Bake*   22 veritatem *V* i, § 3) : severitatem *RS* (i, § 43) : virtutem *pδ*   26 ut *suppl. Hotom.*   27 culpae fortunam *V* : culpam fortunae *RSpδ*

obicere, cum multi viri fortes in communi incertoque periculo belli et terra et mari saepe offenderint. Nullam tibi obicio fortunam, nihil est quod ceterorum res minus commode gestas proferas, nihil est quod multorum naufragia fortunae colligas. Ego navis inanis fuisse dico, remiges nautasque dimissos, reliquos stirpibus vixisse palmarum; praefuisse classi populi Romani Siculum, perpetuo sociis atque amicis Syracusanum; te illo tempore ipso superioribusque diebus omnibus in litore cum mulierculis perpotasse dico; harum rerum omnium auctores testisque produco. Num tibi insultare in calamitate, num intercludere perfugia 132 fortunae, num casus bellicos exprobrare aut obicere videor? Tametsi solent ii fortunam tibi obici nolle qui se fortunae commiserunt, qui in eius periculis sunt ac varietate versati. Istius quidem calamitatis tuae fortuna particeps non fuit. Homines enim in proeliis, non in conviviis belli fortunam periclitari solent; in illa autem calamitate non Martem fuisse communem, sed Venerem possumus dicere. Quodsi fortunam tibi obici non oportet, cur tu fortunae illorum innocentium veniam ac locum non dedisti?

Etiam illud praecidas licet, te, quod supplicium more 133 maiorum sumpseris securique percusseris, idcirco a me in crimen et in invidiam vocari. Non in supplicio crimen meum vertitur; non ego nego securi quemquam feriri debere, non ego metum ex re militari, non severitatem imperi, non poenam flagiti tolli dico oportere; fateor non modo in socios sed etiam in civis militesque nostros persaepe esse severe ac vehementer vindicatum. Quare haec quoque praetermittas 51 licet. Ego culpam non in nauarchis sed in te fuisse

2 tibi *om.* π 13 ii *V*: hii *RS*: hi *p* 19 tibi *om.* *V* 21 te quod *Vpq*: quod δ: hii quod *R*, hi[s] quod *S*, his quod *D*, quod hiis *Z* *An* quod de his? 23 in invidiam *V*: in *om.* *RSp*δ (§ 107 *supra*) 24 vertetur *RS*Ψ non ego nego securi *V*: non ego quemquam ex re militari *mance RS* debere δ: oportere *V*

demonstro, te pretio remiges militesque dimisisse arguo. Hoc nauarchi reliqui dicunt, hoc Netinorum foederata civitas publice dicit, hoc Amestratini, hoc Herbitenses, hoc Hennenses, Agyrinenses, Tyndaritani publice dicunt, tuus denique testis, tuus imperator, tuus aemulus, tuus hospes Cleomenes hoc dicit, sese in terram esse egressum ut Pachyno e terrestri praesidio milites colligeret, quos in navibus conlocaret; quod certe non fecisset si suum numerum naves haberent; ea est enim ratio instructarum ornatarumque navium ut non modo plures sed ne singuli quidem
134 possint accedere. Dico praeterea illos ipsos reliquos nautas fame atque inopia rerum omnium confectos fuisse ac perditos; dico aut omnis extra culpam fuisse, aut, si uni attribuenda culpa sit, in eo maximam fuisse qui optimam navem, plurimos nautas haberet, summum imperium obtineret, aut, si omnes in culpa fuerint, non oportuisse Cleomenen constitui spectatorem illorum mortis atque cruciatus; dico etiam in ipso supplicio mercedem lacrimarum, mercedem vulneris atque plagae, mercedem funeris ac sepulturae
135 constitui nefas fuisse. Quapropter si mihi respondere voles haec dicito, classem instructam atque ornatam fuisse, nullum propugnatorem afuisse, nullum vacuum tractum esse remum, rem frumentariam esse suppeditatam; mentiri nauarchos, mentiri tot tam gravis civitates, mentiri etiam Siciliam totam; proditum esse te a Cleomene, qui se dixerit exisse in terram ut Pachyno deduceret milites; animum illis, non copias defuisse; Cleomenem acerrime pugnantem ab iis relictum esse atque desertum; nummum ob sepulturam datum nemini. Quae si dices, tenebere; sin alia dices, ea quae a me dicta sunt non refutabis.

3 hoc Herb., hoc Amestr. *Vδ* hoc Hennenses *om.* *RS* 4 Tynd. Locrenses *pδ* 9 ornatarumque *om.* *V* 11 possent *RSπδ* (§ 84 *supra*) 16 Cleomenen *VR* : -em *S* 24 tot tam *RS*: totam *V*: tot et tam *π* 25 totam *om.* *V*: totam Sic. *k* te *Vp* : *om.* *RSΨ*

52 136 Hic tu etiam dicere audebis, 'Est in iudicibus ille familiaris meus, est paternus amicus ille.' Non ut quisque maxime est quicum tibi aliquid sit, ita te in huiusce modi crimine maxime eius pudet? 'Paternus amicus est.' Ipse pater si iudicaret, per deos immortalis, quid facere posset? Cum tibi haec diceret, 'Tu in provincia populi Romani praetor, cum tibi maritimum bellum esset administrandum, Mamertinis ex foedere quam deberent navem per triennium remisisti, tibi apud eosdem privata navis oneraria maxima publice est aedificata, tu a civitatibus pecunias classis nomine coegisti, tu pretio remiges dimisisti, tu, navis cum esset ab quaestore et ab legato capta praedonum, archipiratam ab oculis omnium removisti, tu, qui cives Romani esse dicerentur, qui a multis cognoscerentur, securi ferire potuisti, tu tuam domum piratas abducere, tu in iudicium archipiratam domo producere ausus es, tu in provincia tam splendida, tu apud socios fidelissimos, civis Romanos 137 honestissimos, in metu periculoque provinciae dies continuos compluris in litore conviviisque iacuisti, te per eos dies nemo tuae domi convenire, nemo in foro videre potuit, tu sociorum atque amicorum ad ea convivia matres familias adhibuisti, tu inter eius modi mulieres praetextatum tuum filium, nepotem meum, conlocavisti, ut aetati maxime lubricae atque incertae exempla nequitiae parentis vita praeberet, tu praetor in provincia cum tunica pallioque purpureo visus es, tu propter amorem libidinemque tuam imperium navium legato populi Romani ademisti, Syracusano tradidisti, tui milites in provincia Sicilia frugibus frumentoque caruerunt, tua luxurie atque avaritia classis populi Romani a praedoni- 138

3 quocum *V* 5 posset *RSp*: possets *V* (*Meusel, pp.* 30-31): facere posses cum *Heraeus, cp. Quint.* vi. 1, 3 6 cum diceret tibi haec *SDΨ* pop. Rom. praetor *δ*: P. R. *V*: PR *RSD* (iv, § 146; v, §§ 28, 136) 12 ab (a *p*) quaestore et ab (a *p*) legato *Rpδ*: ab legato et questore *SDΨ* 13 ab omnium oculis remisisti *p* 15 tu (*ante* in) *om. δ* tu in iud. . . . ausus es *om. RSΨ* 29 luxurie *Madv.*: luxuriae *R* (§ 87 *supra*): luxuria *SD*

138 bus capta et incensa est; post Syracusas conditas quem in portum numquam hostis accesserat, in eo te praetore primum piratae navigaverunt; neque haec tot et tanta dedecora dissimulatione tua neque oblivione hominum ac taciturnitate tegere voluisti, sed etiam navium praefectos sine ulla causa de complexu parentum suorum, hospitum tuorum, ad mortem cruciatumque rapuisti, neque te in parentum luctu atque lacrimis mei nominis commemoratio mitigavit; tibi hominum innocentium sanguis non modo
53 voluptati sed etiam quaestui fuit!'—haec si tibi tuus parens diceret, posses ab eo veniam petere, posses ut tibi ignosceret postulare?

139 Satis est factum Siculis, satis officio ac necessitudini, satis promisso nostro ac recepto. Reliqua est ea causa, iudices, quae iam non recepta sed innata, neque delata ad me sed in animo sensuque meo penitus adfixa atque insita est; quae non ad sociorum salutem, sed ad civium Romanorum, hoc est ad unius cuiusque nostrum, vitam et sanguinem pertinet. In qua nolite a me, quasi dubium sit aliquid, argumenta, iudices, exspectare: omnia quae dicam sic erunt inlustria ut ad ea probanda totam Siciliam testem adhibere possem. Furor enim quidam, sceleris et audaciae comes, istius effrenatum animum importunamque naturam tanta oppressit amentia ut numquam dubitaret in conventu palam supplicia, quae in convictos malefici servos constituta
140 sunt, ea in civis Romanos expromere. Virgis quam multos ceciderit quid ego commemorem? Tantum brevissime, iudices, dico: nullum fuit omnino civitatis isto praetore in hoc genere discrimen. Itaque iam consuetudine ad corpora civium Romanorum etiam sine istius nutu ferebatur manus ipsa lictoris.

3 tot tanta *p*   6, 8 parentium *p* (*Prisc. Gr. Lat.* ii, *p.* 355) *contra RSδ*   13 necessitudini iudices *pδ*   22 possem *RSΨ* : possim *pδ* (§§ 84, 158)   28 dicam *q*

Num potes hoc negare, Verres, in foro Lilybaei maximo 54
conventu C. Servilium, civem Romanum e conventu Pan-
hormitano, veterem negotiatorem, ad tribunal ante pedes
tuos ad terram virgis et verberibus abiectum? Aude hoc
primum negare, si potes; nemo Lilybaei fuit quin viderit,
nemo in Sicilia quin audiverit. Plagis confectum dico a
lictoribus tuis civem Romanum ante oculos tuos concidisse.
At quam ob causam, di immortales! tametsi iniuriam facio 141
communi causae et iuri civitatis; quasi enim ulla possit
esse causa cur hoc cuiquam civi Romano iure accidat, ita
quaero quae in Servilio causa fuerit. Ignoscite in hoc uno,
iudices; in ceteris enim non magnopere causas requiram.
Locutus erat liberius de istius improbitate atque nequitia
Quod isti simul ac renuntiatum est, hominem iubet Lily-
baeum vadimonium Venerio servo promittere. Promittit;
Lilybaeum venitur. Cogere eum coepit, cum ageret nemo,
nemo postularet, sponsionem mille nummum facere cum
lictore suo, 'Ni furtis quaestum faceret.' Recuperatores se
de cohorte sua dicebat daturum. Servilius et recusare et
deprecari ne iniquis iudicibus nullo adversario iudicium
capitis in se constitueretur. Haec cum maxime loqueretur, 142
sex lictores circumsistunt valentissimi et ad pulsandos ver-
berandosque homines exercitatissimi, caedunt acerrime
virgis; denique proximus lictor, de quo iam saepe dixi,
Sextius, converso baculo oculos misero tundere vehemen-
tissime coepit. Itaque ille, cum sanguis os oculosque com-

2 Panormitano *p*: Panhormitanorum *RS* 6 audiverit *Zielinski*: audierit *codd.* 9 possit ulla *π*: possit esse ulla *δ* 16 nemo *semel habent codd.*: *iteravit Naugerius*: cum nemo postularet (*del.* ageret) *Zielinski* 17 mille *Mommsen*: militum *RS*: HS duobus sponsionem facere *pδ*: sponsionem II milium nummum facere *Zielinski* 18 recuperatores se *Zumpt*: recuperor esse *RS*: recuperatores (*om.* se) *δ* (*ante vocab.* reciperatores *habet p* sedego, *i. e.* se de co⟨horte⟩, *cum signis transp.*) 19 dicit *δ* 24 iam saepe *R*: tam saepe *SD*: saepe iam *p*: saepe *om. qr* 25 baculo *RSD*: bacillo *pδ Nonius*

plesset, concidit, cum illi nihilo minus iacenti latera tunderent, ut aliquando spondere se diceret. Sic ille adfectus illim tum pro mortuo sublatus perbrevi postea est mortuus. Iste autem homo Venerius, adfluens omni lepore ac venustate, de bonis illius in aede Veneris argenteum Cupidinem posuit. Sic etiam fortunis hominum abutebatur ad nocturna vota cupiditatum suarum.

55 143 Nam quid ego de ceteris civium Romanorum suppliciis singillatim potius quam generatim atque universe loquar? Carcer ille qui est a crudelissimo tyranno Dionysio factus Syracusis, quae lautumiae vocantur, in istius imperio domicilium civium Romanorum fuit. Vt quisque istius animum aut oculos offenderat, in lautumias statim coniciebatur. Indignum hoc video videri omnibus, iudices, et id iam priore actione, cum haec testes dicerent, intellexi. Retineri enim putatis oportere iura libertatis non modo hic ubi tribuni plebis sunt, ubi ceteri magistratus, ubi forum plenum iudiciorum, ubi senatus auctoritas, ubi existimatio populi Romani et frequentia, sed ubicumque terrarum et gentium violatum ius civium Romanorum sit, statuitis id pertinere ad
144 communem causam libertatis et dignitatis. In externorum hominum maleficorum sceleratorumque, in praedonum hostiumque custodias tu tantum numerum civium Romanorum includere ausus es? Numquamne tibi iudici, numquam contionis, numquam huius tantae frequentiae, quae nunc te animo iniquissimo infestissimoque intuetur, venit in mentem? numquam tibi populi Romani absentis dignitas, numquam species ipsa huiusce multitudinis in oculis animoque versata est? numquam te in horum conspectum rediturum, numquam in forum populi Romani venturum,

2 adfectus (aff. *p*) *Rp al.* : affatus *SD* 3 illim *p* : illum *RSD* : illinc *s.* illic *al.* 14 indignum *p* : indignum enim *RS*Ψ (§ 109) 20 est *Halm* statuitis *Naugerius*, statuistis *p*δ : statis *R*¹, sciatis *R*²*SD*Ψ 25 contentionis *RS* 28 ipsa *om.* π

numquam sub legum et iudiciorum potestatem casurum esse duxisti?

At quae erat ista libido crudelitatis exercendae, quae tot 56
scelerum suscipiendorum causa? Nulla, iudices, praeter 145
praedandi novam singularemque rationem. Nam ut illi quos a poetis accepimus, qui sinus quosdam obsedisse maritimos aut aliqua promunturia aut praerupta saxa tenuisse dicuntur, ut eos qui essent adpulsi navigiis interficere possent, sic iste in omnia maria infestus ex omnibus Siciliae partibus imminebat. Quaecumque navis ex Asia, quae ex Syria, quae Tyro, quae Alexandria venerat, statim certis indicibus et custodibus tenebatur; vectores omnes in lautumias coniciebantur, onera atque merces in praetoriam domum deferebantur. Versabatur in Sicilia longo intervallo alter non Dionysius ille nec Phalaris,—tulit enim illa quondam insula multos et crudelis tyrannos,—sed quoddam novum monstrum ex vetere illa immanitate quae in isdem locis versata esse dicitur. Non enim Charybdim tam in- 146
festam neque Scyllam nautis quam istum in eodem freto fuisse arbitror; hoc etiam iste infestior, quod multo se pluribus et immanioribus canibus succinxerat, Cyclops alter multo importunior; hic enim totam insulam obsidebat, ille Aetnam solam et eam Siciliae partem tenuisse dicitur.

At quae causa tum subiciebatur ab ipso, iudices, huius tam nefariae crudelitatis? Eadem quae nunc in defensione commemorabitur. Quicumque accesserant ad Siciliam paulo pleniores, eos Sertorianos milites esse atque a Dianio fugere dicebat. Illi ad deprecandum periculum proferebant alii purpuram Tyriam, tus alii atque odores vestemque

6 qui *secl. Heraeus* 8 intercipere *Lamb.* 11 Alexandria *SD rell. praeter R, in quo est* ex Alexandria 17 veteri *S al.* (*Div.* § 5) 18–20 non enim . . . arbitror *del. Zielinski* 19 in *om. RS* 21 immanioribus *Z, corr. D, ut Memmius* : immaioribus *R*, in maioribus *S et pr. D* : maioribus *pkδ* 23 et *om. RS* : et . . . partem *abesse malit Thomas*

linteam, gemmas alii et margaritas, vina non nulli Graeca venalisque Asiaticos, ut intellegeretur ex mercibus quibus ex locis navigarent. Non providerant eas ipsas sibi causas esse periculi, quibus argumentis se ad salutem uti arbitrabantur. Iste enim haec eos ex piratarum societate adeptos esse dicebat; ipsos in lautumias abduci imperabat, navis
57 eorum atque onera diligenter adservanda curabat. His
147 institutis cum completus iam mercatorum carcer esset, tum illa fiebant quae L. Suettium, equitem Romanum, lectissimum virum, dicere audistis, et quae ceteros audietis. Cervices in carcere frangebantur indignissime civium Romanorum, ut iam illa vox et imploratio, 'Civis Romanus sum,' quae saepe multis in ultimis terris opem inter barbaros et salutem tulit, ea mortem illis acerbiorem et supplicium maturius ferret.

Quid est, Verres? quid ad haec cogitas respondere? num mentiri me, num fingere aliquid, num augere crimen? num quid horum dicere istis defensoribus tuis audes? Cedo mihi, quaeso, ex ipsius sinu litteras Syracusanorum, quas ipse ad arbitrium suum confectas esse arbitratur, cedo rationem carceris, quae diligentissime conficitur, quo quisque die datus in custodiam, quo mortuus, quo necatus sit.
148 LITTERAE SYRACVSANORVM. Videtis civis Romanos gregatim coniectos in lautumias, videtis indignissimo in loco coacervatam multitudinem vestrorum civium. Quaerite nunc vestigia quibus exitus eorum ex illo loco compareant. Nulla sunt. Omnesne mortui? Si ita posset defendere, tamen fides huic defensioni non haberetur. Sed scriptum exstat in isdem litteris quod iste homo barbarus ac dissolutus neque attendere umquam neque intellegere

4 arbitrarentur *p* 8 cum plenus iam *Heraeus* 9 Suettium *RSD* : Suetium δ *edd.* 12 illa imploratio *p* 18 istis def. tuis *Rp* : istis tuis def. *SDΨ* 20 quas ipse ad *SDΨ* : quasise *R* : quas iste ad *p* 22 quo emissus, quo mortuus *Zielinski* 26 conpareat *SD*

potuit: ἐδικαιώθησαν, inquit, hoc est, ut Siculi loquuntur,
supplicio adfecti ac necati sunt.

Si qui rex, si qua civitas exterarum gentium, si qua natio 58
fecisset aliquid in civis Romanos eius modi, nonne publice 149
vindicaremus, nonne bello persequeremur? possemus hanc
iniuriam ignominiamque nominis Romani inultam impunitamque dimittere? Quot bella maiores nostros et quanta
suscepisse arbitramini, quod cives Romani iniuria adfecti,
quod navicularii retenti, quod mercatores spoliati dicerentur? At ego iam retentos non queror, spoliatos ferendum puto; navibus, mancipiis, mercibus ademptis in vincla
mercatores esse coniectos et in vinclis civis Romanos
necatos esse arguo. Si haec apud Scythas dicerem, non 150
hic in tanta multitudine civium Romanorum, non apud
senatores, lectissimos civitatis, non in foro populi Romani
de tot et tam acerbis suppliciis civium Romanorum, tamen
animos etiam barbarorum hominum permoverem; tanta
enim huius imperi amplitudo, tanta nominis Romani dignitas est apud omnis nationes ut ista in nostros homines
crudelitas nemini concessa esse videatur. Nunc tibi ego
ullam salutem, ullum perfugium putem, cum te implicatum
severitate iudicum, circumretitum frequentia populi Romani
esse videam? Si mehercule, id quod fieri non posse in- 151
tellego, ex his te laqueis exueris ac te aliqua via ac ratione
explicaris, in illas tibi maiores plagas incidendum est in
quibus te ab eodem me superiore ex loco confici et concidi
necesse est.

Cui si etiam id quod defendit velim concedere, tamen
ipsa illa falsa defensio non minus esse ei perniciosa quam
mea vera accusatio debeat. Quid enim defendit? Ex
Hispania fugientis se excepisse et supplicio adfecisse
dicit. Quis tibi id permisit? quo iure fecisti? quis idem

1 ἐδικαιώθησαν *RSDp* : *om. codd. plerique* 5 nonne *RSq* : non *pδ* (iv, § 19) 7 Quot bella arbitramini *SDΨ* 23 mehercules *δ*

152 fecit? qui tibi id facere licuit? Forum plenum et basilicas
istorum hominum videmus, et animo aequo videmus;
civilis enim dissensionis et seu amentiae seu fati seu
calamitatis non est iste molestus exitus, in quo reliquos
saltem civis incolumis licet conservare. Verres, ille vetus
proditor consulis, translator quaesturae, aversor pecuniae
publicae, tantum sibi auctoritatis in re publica suscepit ut,
quibus hominibus per senatum, per populum Romanum,
per omnis magistratus, in foro, in suffragiis, in hac urbe, in
re publica versari liceret, iis omnibus mortem acerbam
crudelemque proponeret si fortuna eos ad aliquam partem
153 Siciliae detulisset. Ad Cn. Pompeium, clarissimum virum
et fortissimum, permulti occiso Perperna ex illo Sertoriano
numero militum confugerunt. Quem non ille summo cum
studio salvum incolumemque servavit? cui civi supplicanti
non illa dextera invicta fidem porrexit et spem salutis
ostendit? Itane vero? quibus fuit portus apud eum
quem contra arma tulerant, iis apud te, cuius nullum in
re publica momentum umquam fuit, mors et cruciatus erat
59 constitutus? Vide quam commodam defensionem excogitaris! Malo mehercule id quod tu defendis his iudicibus populoque Romano quam id quod ego insimulo probari, malo, inquam, te isti generi hominum quam mercatoribus et naviculariis inimicum atque infestum putari; meum enim crimen avaritiae te nimiae coarguit, tua defensio furoris cuiusdam et immanitatis et inauditae crudelitatis et paene novae proscriptionis.

154 Sed non licet me isto tanto bono, iudices, uti, non licet. Adsunt enim Puteoli toti; frequentissimi venerunt ad hoc iudicium mercatores, homines locupletes atque honesti, qui

1 id *om. pδ* 2 et . . . videmus *om. RSΨ* 3 et seu *Jordan.*: et si *RSD*: et sive *pδ* seu fati *SDp*: sive fati *Rq* 10 omnibus *SD*: hominibus *Rpq* (§ 75 *supra*) 15 supplicanti *SΨ*: supplici *p edd.*: suplici *R*, *corr. m.* 2 suplicii 19 monimentum *codd. pler.*

partim socios suos, partim libertos, partim conlibertos spoliatos in vincla coniectos, partim in vinclis necatos, partim securi percussos esse dicunt. Hic vide quam me sis usurus aequo. Cum ego P. Granium testem produxero qui suos libertos abs te securi percussos esse dicat, qui abs te navem suam mercesque repetat, refellito, si poteris; meum testem deseram, tibi favebo, te, inquam, adiuvabo; ostendito illos cum Sertorio fuisse, ab Dianio fugientis ad Siciliam esse delatos. Nihil est quod te mallem probare; nullum enim facinus quod maiore supplicio dignum sit reperiri neque proferri potest. Reducam iterum equitem Romanum, 155 L. Flavium, si voles, quoniam priore actione,—ut patroni tui dictitant, nova quadam sapientia, ut omnes intellegunt, conscientia tua atque auctoritate meorum testium,—testem nullum interrogasti. Interrogetur Flavius, si voles, quinam fuerit T. Herennius, is quem ille argentariam Lepti fecisse dicit; qui cum amplius centum civis Romanos haberet ex conventu Syracusano qui eum non solum cognoscerent sed etiam lacrimantes ac te implorantes defenderent, tamen inspectantibus omnibus Syracusis securi percussus est. Hunc quoque testem meum refelli et illum Herennium Sertorianum fuisse abs te demonstrari et probari volo.

Quid de illa multitudine dicemus eorum qui capitibus 60 involutis in piratarum captivorum numero producebantur, 156 ut securi ferirentur? Quae ista nova diligentia, quam ob causam abs te excogitata? an te L. Flavi ceterorumque de T. Herennio vociferatio commovebat? an M. Anni, gravissimi atque honestissimi viri, summa auctoritas paulo diligentiorem timidioremque fecerat? qui nuper pro testimonio non advenam nescio quem nec alienum, sed eum

2 partim . . . necatos *om.* *RSΨ*   3 dicunt *RS* : dicent *p*   5 a te (*bis*) *δ*   8 a Dianio *δ*   9 malim *δ*   16 T. *SDp et corr. R* (*etiam l.* 27) : L. *Rpr.*   18 Syracusano *RSD* : -anorum *R²p*   20 Syracusis *RSΨ* : -anis *pkδ edd.*

civem Romanum qui omnibus in illo conventu notus, qui Syracusis natus esset, abs te securi percussum esse dixit.
157 Post hanc illorum vociferationem, post hanc communem famam atque querimoniam non mitior in supplicio, sed diligentior esse coepit; capitibus involutis civis Romanos ad necem producere instituit; quos tamen idcirco necabat palam quod homines in conventu, id quod antea dixi, nimium diligenter praedonum numerum requirebant. Haecine plebi Romanae te praetore est constituta condicio, haec negoti gerendi spes, hoc capitis vitaeque discrimen? Parumne multa mercatoribus sunt necessario pericula subeunda fortunae, nisi etiam hae formidines ab nostris magistratibus atque in nostris provinciis impendebunt? Ad eamne rem fuit haec suburbana ac fidelis provincia, plena optimorum sociorum honestissimorumque civium, quae civis Romanos omnis suis ipsa sedibus libentissime semper accepit, ut, qui usque ex ultima Syria atque Aegypto navigarent, qui apud barbaros propter togae nomen in honore aliquo fuissent, qui ex praedonum insidiis, qui ex tempestatum periculis profugissent, in Sicilia securi ferirentur, cum se iam domum venisse arbitrarentur?

61
158 Nam quid ego de P. Gavio, Consano municipe, dicam, iudices, aut qua vi vocis, qua gravitate verborum, quo dolore animi dicam? tametsi dolor me non deficit; ut cetera mihi in dicendo digna re, digna dolore meo, suppetant magis laborandum est. Quod crimen eius modi est ut, cum primum ad me delatum est, usurum me illo non putarem; tametsi enim verissimum esse intellegebam, tamen credibile fore non arbitrabar. Coactus lacrimis omnium civium Romanorum qui in Sicilia negotiantur, adductus Valentinorum, hominum honestissimorum, omni-

1 qui omnibus in illo *p*: quibus illo *R*: qui illo *SΨ* 14 provincia *pk*: Sicilia *RS*: provincia Sicilia *δ* 22 Consano *RS*: Cosano *π*: Cossano *δ* 26 elaborandum *δ*

umque Reginorum testimoniis multorumque equitum
Romanorum qui casu tum Messanae fuerunt, dedi tantum
priore actione testium res ut nemini dubia esse possit.
Quid nunc agam? Cum iam tot horas de uno genere ac 159
de istius nefaria crudelitate dicam, cum prope omnem
vim verborum eius modi, quae scelere istius digna sint,
aliis in rebus consumpserim, neque hoc providerim, ut
varietate criminum vos attentos tenerem, quem ad modum
de tanta re dicam? Opinor, unus modus atque una ratio
est; rem in medio ponam; quae tantum habet ipsa gravitatis ut neque mea, quae nulla est, neque cuiusquam ad inflammandos vestros animos eloquentia requiratur.

Gavius hic quem dico, Consanus, cum in illo numero 160
civium Romanorum ab isto in vincla coniectus esset et
nescio qua ratione clam e lautumiis profugisset Messanamque venisset, qui tam prope iam Italiam et moenia Reginorum, civium Romanorum, videret et ex illo metu mortis ac tenebris quasi luce libertatis et odore aliquo legum recreatus revixisset, loqui Messanae et queri coepit se civem Romanum in vincla coniectum, sibi recta iter esse
Romam, Verri se praesto advenienti futurum. Non intelle- 62
gebat miser nihil interesse utrum haec Messanae an apud istum in praetorio loqueretur; nam, ut antea vos docui, hanc sibi iste urbem delegerat quam haberet adiutricem scelerum, furtorum receptricem, flagitiorum omnium consciam. Itaque ad magistratum Mamertinum statim deducitur Gavius, eoque ipso die casu Messanam Verres venit. Res ad eum defertur, esse civem Romanum qui se Syracusis in lautumiis fuisse quereretur; quem iam ingredientem in navem et Verri nimis atrociter minitantem ab se retra-

3 possit *RSpqδ* : posset *edd.* 8 attentos *S rell.* : adtentos *R* 11 cuiuspiam *p* 13 dico cosanus *S* : dicosanus *R* 15 e *om.* *π* 17 civ. Rom. *om.* *δ* (*et l.* 20) 23 ipsum *δ* 27 gravius *R*, *et pr.* *S* 30 ab se *Halm* : ad se *RS* : a se *pδ*

ctum esse et adservatum, ut ipse in eum statueret quod
161 videretur. Agit hominibus gratias et eorum benivolentiam
erga se diligentiamque conlaudat. Ipse inflammatus scelere
et furore in forum venit; ardebant oculi, toto ex ore cru-
delitas eminebat. Exspectabant omnes quo tandem pro-
gressurus aut quidnam acturus esset, cum repente hominem
proripi atque in foro medio nudari ac deligari et virgas
expediri iubet. Clamabat ille miser se civem esse Ro-
manum, municipem Consanum; meruisse cum L. Raecio,
splendidissimo equite Romano, qui Panhormi negotiaretur,
ex quo haec Verres scire posset. Tum iste, se comperisse
eum speculandi causa in Siciliam a ducibus fugitivorum
esse missum; cuius rei neque index neque vestigium ali-
quod neque suspicio cuiquam esset ulla; deinde iubet
162 undique hominem vehementissime verberari. Caedebatur
virgis in medio foro Messanae civis Romanus, iudices, cum
interea nullus gemitus, nulla vox alia illius miseri inter
dolorem crepitumque plagarum audiebatur nisi haec, 'Civis
Romanus sum.' Hac se commemoratione civitatis omnia
verbera depulsurum cruciatumque a corpore deiecturum
arbitrabatur; is non modo hoc non perfecit, ut virgarum
vim deprecaretur, sed cum imploraret saepius usurparetque
nomen civitatis, crux,—crux, inquam,—infelici et aerum-
noso, qui numquam istam pestem viderat, comparabatur.
63 O nomen dulce libertatis! o ius eximium nostrae civi-
163 tatis! o lex Porcia legesque Semproniae! o graviter desi-
derata et aliquando reddita plebi Romanae tribunicia
potestas! Hucine tandem haec omnia reciderunt ut civis
Romanus in provincia populi Romani, in oppido foedera-
torum, ab eo qui beneficio populi Romani fascis et securis

5 homines *SΨ* (§ 152 *supra*) 9 Cosanum *RSp* Raecio *Halm*: Recio *R*, Retio *SD*: Pretio *pδ* 11 comperisse ait *δ* 12 ab *δ* 18 Civis Rom. sum. *Ab his verbis usque ad verba* non ad eos § 171 *deficiunt codd. RSΨ* 19 se *om. Gell.* x. 3, 12 21 at non *Eberh.* 24 pestem *πk*: potestatem *δ*: *del. Sedlmayer* (*cf. in Cat.* i. § 2) 28 haec *Gell.*: *om. πk*

 163

haberet deligatus in foro virgis caederetur? Quid? cum ignes ardentesque laminae ceterique cruciatus admovebantur, si te illius acerba imploratio et vox miserabilis non inhibebat, ne civium quidem Romanorum qui tum aderant fletu et gemitu maximo commovebare? In crucem tu agere ausus es quemquam qui se civem Romanum esse diceret? Nolui tam vehementer agere hoc prima actione, iudices, nolui; vidistis enim ut animi multitudinis in istum dolore et odio et communis periculi metu concitarentur. Statui egomet mihi tum modum et orationi meae et C. Numitorio, equiti Romano, primo homini, testi meo; et Glabrionem id quod sapientissime fecit facere laetatus sum, ut repente consilium in medio testimonio dimitteret. Etenim verebatur ne populus Romanus ab isto eas poenas vi repetisse videretur, quas veritus esset ne iste legibus ac vestro iudicio non esset persoluturus. Nunc quoniam iam 164
exploratum est omnibus quo loco causa tua sit et quid de te futurum sit, sic tecum agam. Gavium istum, quem repentinum speculatorem fuisse dicis, ostendam in lautumias Syracusis a te esse coniectum, neque id solum ex litteris ostendam Syracusanorum, ne possis dicere me, quia sit aliqui in litteris Gavius, hoc fingere et eligere nomen, ut hunc illum esse possim dicere, sed ad arbitrium tuum testis dabo qui istum ipsum Syracusis abs te in lautumias coniectum esse dicant. Producam etiam Consanos municipes illius ac necessarios, qui te nunc sero doceant, iudices non sero, illum P. Gavium quem tu in crucem egisti civem Romanum et municipem Consanum, non speculatorem fugitivorum fuisse.

2 ardentesque *codd.*: candentesque *Iord.*, *tamquam e q* 4 inhibebat *r al.*: iniebat (b *s. l.*) *p*: leniebat *Gell.* 5 fletu gemituque *Gell.* 10 et orationi meae *πk*: orat. meae (*om.* et) *δ edd.*: *del. Eberh.*, *Nohl* 12 M'. Glabr. *Mueller* 13 consilio *et* testem *codd.*: *corr. Hotom.* 16 iam *p*: *om. qrk* 22 aliq *p*: aliqui *qr*: aliquis *edd.* 27 tu *om. qrk* 28 et *pk*: *om. qr*

64 165 Cum haec omnia quae polliceor cumulate tuis proximis plana fecero, tum istuc ipsum tenebo quod abs te mihi datur; eo contentum esse me dicam. Quid enim nuper tu ipse, cum populi Romani clamore atque impetu perturbatus exsiluisti, quid, inquam, elocutus es? Illum, quod moram supplicio quaereret, ideo clamitasse se esse civem Romanum, sed speculatorem fuisse. Iam mei testes veri sunt. Quid enim dicit aliud C. Numitorius, quid M. et P. Cottii, nobilissimi homines ex agro Tauromenitano, quid Q. Lucceius, qui argentariam Regi maximam fecit, quid ceteri? Adhuc enim testes ex eo genere a me sunt dati, non qui novisse Gavium, sed se vidisse dicerent, cum is, qui se civem Romanum esse clamaret, in crucem ageretur. Hoc tu, Verres, idem dicis, hoc tu confiteris, illum clamitasse se civem esse Romanum; apud te nomen civitatis ne tantum quidem valuisse ut dubitationem aliquam [crucis], ut crudelissimi taeterrimique supplici aliquam parvam 166 moram saltem posset adferre. Hoc teneo, hic haereo, iudices, hoc sum contentus uno, omitto ac neglego cetera; sua confessione induatur ac iuguletur necesse est. Qui esset ignorabas, speculatorem esse suspicabare; non quaero qua suspicione, tua te accuso oratione: civem Romanum se esse dicebat. Si tu apud Persas aut in extrema India deprensus, Verres, ad supplicium ducerere, quid aliud clamitares nisi te civem esse Romanum? et si tibi ignoto apud ignotos, apud barbaros, apud homines in extremis atque ultimis gentibus positos, nobile et inlustre apud omnis nomen civitatis tuae profuisset, ille, quisquis erat, quem tu in crucem rapiebas, qui tibi esset ignotus, cum civem se

1 tuis proximis *p rell.* : testibus productis *Lamb.*, *Nohl* (ii, i, § 13) 3 esse me π : me esse δ *edd.* 5 elocutus πk : locutus δ *edd.* 15 Romanum esse *q* (*Ziel. p.* 198) 16 crucis πk (*e* crudelissimi *ortum, ut videtur; secl. aut om. edd. recc.*) : dilationem aliquam crucis *Victorius* 17 ut *om.* δ 18 possit π 23 se *om.* πk 24 depñsus *p*, deprensus *qrk* : deprehensus *vulg.*

Romanum esse diceret, apud te praetorem si non effugium ne moram quidem mortis mentione atque usurpatione civitatis adsequi potuit? Homines tenues, obscuro loco nati, 65
navigant, adeunt ad ea loca quae numquam antea viderunt, 167
ubi neque noti esse iis quo venerunt, neque semper cum cognitoribus esse possunt. Hac una tamen fiducia civitatis non modo apud nostros magistratus, qui et legum et existimationis periculo continentur, neque apud civis solum Romanos, qui et sermonis et iuris et multarum rerum societate iuncti sunt, fore se tutos arbitrantur, sed, quocumque venerint, hanc sibi rem praesidio sperant futuram. Tolle hanc spem, tolle hoc praesidium civibus Romanis, 168
constitue nihil esse opis in hac voce, 'Civis Romanus sum,' posse impune praetorem aut alium quempiam supplicium quod velit in eum constituere qui se civem Romanum esse dicat, quod qui sit ignoret: iam omnis provincias, iam omnia regna, iam omnis liberas civitates, iam omnem orbem terrarum, qui semper nostris hominibus maxime patuit, civibus Romanis ista defensione praecluseris. Quid? si L. Raecium, equitem Romanum, qui tum erat in Sicilia, nominabat, etiamne id magnum fuit, Panhormum litteras mittere? Adservasses hominem custodiis Mamertinorum tuorum, vinctum clausum habuisses, dum Panhormo Raecius veniret; cognosceret hominem, aliquid de summo supplicio remitteres; si ignoraret, tum, si ita tibi videretur, hoc iuris in omnis constitueres, ut, qui neque tibi notus esset neque cognitorem locupletem daret, quamvis civis Romanus esset, in crucem tolleretur.

1 praet. populi Romani *Eberh.* (v, §§ 28, 136) 4 ante *πk* (iv, §§ 104, 132; v, §§ 20, 167): antea adierant neque *Gell.* i. 7, 2 5 semper *om. πk* 9 rerum *om. prk* 11 futuram *prk* (futurum *Gell. l. c.*): esse futuram *q* 14 quempiam *πk*: quemlibet *δ vulg.* 16 qui sit *Halm*: quis *δ*: eum quis *πk*: eum qui sit *Richt.*, *Eberh.* 19 ista *pk*: hac *qr* 20 Raecium *Halm* (§ 161 *supra*): Recium, Pretium *codd.* erat *om. δ*: in Sicilia erat *q*

66 169 Sed quid ego plura de Gavio? quasi tu Gavio tum fueris infestus ac non nomini generi iuri civium hostis. Non illi, inquam, homini sed causae communi libertatis inimicus fuisti. Quid enim attinuit, cum Mamertini more atque instituto suo crucem fixissent post urbem in via Pompeia, te iubere in ea parte figere quae ad fretum spectaret, et hoc addere,—quod negare nullo modo potes, quod omnibus audientibus dixisti palam,—te idcirco illum locum deligere, ut ille, quoniam se civem Romanum esse diceret, ex cruce Italiam cernere ac domum suam prospicere posset? Itaque illa crux sola, iudices, post conditam Messanam illo in loco fixa est. Italiae conspectus ad eam rem ab isto delectus est, ut ille in dolore cruciatuque moriens perangusto fretu divisa servitutis ac libertatis iura cognosceret, Italia autem alumnum suum servitutis extremo summoque 170 supplicio adfixum videret. Facinus est vincire civem Romanum, scelus verberare, prope parricidium necare: quid dicam in crucem tollere? Verbo satis digno tam nefaria res appellari nullo modo potest. Non fuit his omnibus iste contentus; 'spectet,' inquit, 'patriam; in conspectu legum libertatisque moriatur.' Non tu hoc loco Gavium, non unum hominem nescio quem, sed communem libertatis et civitatis causam in illum cruciatum et crucem egisti. Iam vero videte hominis audaciam! Nonne eum graviter tulisse arbitramini quod illam civibus Romanis crucem non posset in foro, non in comitio, non in rostris defigere? Quod enim his locis in provincia sua celebritate simillimum, regione proximum potuit, elegit; monumentum sceleris audaciaeque suae voluit esse in conspectu Italiae, vestibulo Siciliae, praetervectione omnium qui ultro citroque navigarent.

4 more *Naugerius*: nomine *codd.* 14 fretu *Gell.* xiii. 21, 15: freto *codd.* 16 adfixum *Naugerius*: defixum *πk*: fixum *Nonius*: ea fixum *δ* 22 sed *Severianus*, *Rhett. Lat. Min. p.* 367: c. r. sed *prk*: civem Romanum sed *edd.* 28 eligit *πk*

Si haec non ad civis Romanos, non ad aliquos amicos 67 171 nostrae civitatis, non ad eos qui populi Romani nomen audissent, denique si non ad homines verum ad bestias, aut etiam, ut longius progrediar, si in aliqua desertissima solitudine ad saxa et ad scopulos haec conqueri ac deplorare vellem, tamen omnia muta atque inanima tanta et tam indigna rerum acerbitate commoverentur. Nunc vero cum loquar apud senatores populi Romani, legum et iudiciorum et iuris auctores, timere non debeo ne non unus iste civis Romanus illa cruce dignus, ceteri omnes simili periculo indignissimi iudicentur. Paulo ante, iudices, 172 lacrimas in morte misera atque indigna nauarchorum non tenebamus, et recte ac merito sociorum innocentium miseria commovebamur: quid nunc in nostro sanguine tandem facere debemus? Nam civium Romanorum omnium sanguis coniunctus existimandus est, quoniam et salutis omnium ratio et veritas postulat. Omnes hoc loco cives Romani, et qui adsunt et qui ubique sunt, vestram severitatem desiderant, vestram fidem implorant, vestrum auxilium requirunt; omnia sua iura commoda auxilia, totam denique libertatem in vestris sententiis versari arbitrantur. A me tametsi satis habent, tamen, si res aliter 173 acciderit, plus habebunt fortasse quam postulant. Nam si qua vis istum de vestra severitate eripuerit, id quod neque metuo, iudices, neque ullo modo fieri posse video,—sed si in hoc me ratio fefellerit, Siculi causam suam perisse querentur et mecum pariter moleste ferent, populus quidem Romanus brevi, quoniam mihi potestatem apud se agendi dedit, ius suum me agente suis suffragiis ante Kalendas Februarias recuperabit. Ac si de mea gloria atque amplitudine quaeritis, iudices, non est alienum meis rationibus

6 inanima *Naugerius* : inanimata *RSΨ* : inanimalia *pk* 8 et *om.* *δ* 9 et iuris *RS*: et *om.* *πk* 18 vestram sever. desid. *πk* : *om.* *RSΨ*

istum mihi ex hoc iudicio ereptum ad illud populi Romani iudicium reservari. Splendida est illa causa, probabilis mihi et facilis, populo grata atque iucunda; denique si videor hic, id quod ego non quaesivi, de uno isto voluisse crescere, isto absoluto, quod sine multorum scelere fieri non potest, de multis mihi crescere licebit.

68 Sed mehercule vestra reique publicae causa, iudices, nolo in hoc delecto consilio tantum flagiti esse commissum, nolo eos iudices quos ego probarim atque delegerim sic in hac urbe notatos isto absoluto ambulare ut non cera
174 sed caeno obliti esse videantur. Quam ob rem te quoque, Hortensi, si qui monendi locus ex hoc loco est, moneo videas etiam atque etiam et consideres quid agas, quo progrediare, quem hominem et qua ratione defendas. Neque de illo tibi quicquam praefinio quo minus ingenio mecum atque omni dicendi facultate contendas; cetera si qua putas te occultius extra iudicium quae ad iudicium pertineant facere posse, si quid artificio consilio potentia gratia, copiis istius moliri cogitas, magno opere censeo desistas, et illa quae temptata iam et coepta sunt ab isto, a me autem pervestigata et cognita, moneo ut exstinguas et longius progredi ne sinas. Magno tuo periculo pecca-
175 bitur in hoc iudicio, maiore quam putas. Quod enim te liberatum iam existimationis metu, defunctum honoribus designatum consulem cogites, mihi crede, ornamenta ista et beneficia populi Romani non minore negotio retinentur quam comparantur. Tulit haec civitas quoad potuit, quoad necesse fuit, regiam istam vestram dominationem in iudiciis et in omni re publica, tulit; sed quo die populo Romano tribuni plebi restituti sunt, omnia ista vobis, si forte nondum intellegitis, adempta atque erepta sunt. Omnium

8 flagitii *RSDΨp* : flagitium *δ* 19 magno opere *Rpq* : magnopere *S* 25 ista ornamenta *pq* 30 plebi *RS* : PL. *p* : plebis *δ* non intell. *π*

nunc oculi coniecti sunt hoc ipso tempore in unum quemque nostrum, qua fide ego accusem, qua religione hi iudicent, qua tu ratione defendas. De omnibus nobis, si qui 176
tantulum de recta regione deflexerit, non illa tacita existimatio quam antea contemnere solebatis, sed vehemens ac liberum populi Romani iudicium consequetur. Nulla tibi, (176)
Quinte, cum isto cognatio, nulla necessitudo; quibus excusationibus antea nimium in aliquo iudicio studium tuum defendere solebas, earum habere in hoc homine nullam potes. Quae iste in provincia palam dictitabat, cum ea quae faciebat tua se fiducia facere dicebat, ea ne vera 69
putentur tibi maxime est providendum. Ego mei rationem 177
iam offici confido esse omnibus iniquissimis mei persolutam; nam istum paucis horis primae actionis omnium mortalium sententiis condemnavi. Reliquum iudicium iam non de mea fide, quae perspecta est, nec de istius vita, quae damnata est, sed de iudicibus et, vere ut dicam, de te futurum est.

At quo tempore futurum est?—nam id maxime providendum est; etenim cum omnibus in rebus, tum in re publica permagni momenti est ratio atque inclinatio temporum. Nempe eo, cum populus Romanus aliud genus hominum atque alium ordinem ad res iudicandas requirit, nempe lege de iudiciis iudicibusque novis promulgata; quam non is promulgavit quo nomine proscriptam videtis, sed hic reus,—hic, inquam, sua spe atque opinione quam de vobis habet legem illam scribendam promulgandamque curavit. Itaque cum primo agere coepimus, lex non erat 178
promulgata; cum iste vestra severitate permotus multa signa dederat quam ob rem responsurus non videretur, mentio de lege nulla fiebat; posteaquam iste recreari et confirmari visus est, lex statim promulgata est. Cui legi

8 alio quodam iud. *Kays.* 10 potes *S*: potest *R* 24 nempe *del. Kays.* novis *om.* π 25 quo *RSΨ* : cuius δ : *om.* *p*

cum vestra dignitas vehementer adversetur, istius spes falsa et insignis impudentia maxime suffragatur. Hic si quid erit commissum a quoquam vestrum quod reprendatur, aut populus Romanus iudicabit de eo homine quem iam ante iudiciis indignum putarit, aut ei qui propter offensionem iudiciorum de veteribus iudicibus lege nova novi iudices
70 erunt constituti. Mihi porro, ut ego non dicam, quis
179 omnium mortalium non intellegit quam longe progredi sit
necesse? Potero silere, Hortensi, potero dissimulare, cum tantum res publica vulnus acceperit ut expilatae provinciae, vexati socii, di immortales spoliati, cives Romani cruciati et necati impune me actore esse videantur? potero ego hoc onus tantum aut in hoc iudicio deponere aut tacitus sustinere? Non agitanda res erit, non in medium proferenda, non populi Romani fides imploranda, non omnes qui tanto se scelere obstrinxerunt ut aut fidem suam corrumpi paterentur aut iudicium corrumperent in discrimen aut iudicium vocandi?

180 Quaeret aliquis fortasse, 'Tantumne igitur laborem, tantas inimicitias tot hominum suscepturus es?' Non studio quidem hercule ullo neque voluntate; sed non idem licet mihi quod iis qui nobili genere nati sunt, quibus omnia populi Romani beneficia dormientibus deferuntur; longe alia mihi lege in hac civitate et condicione vivendum est. Venit mihi in mentem M. Catonis, hominis sapientissimi et vigilantissimi; qui cum se virtute non genere populo Romano commendari putaret, cum ipse sui generis initium ac nominis ab se gigni et propagari vellet, hominum potentissimorum suscepit inimicitias, et maximis laboribus suis usque

3 reprendatur *R* : reprehendatur *SΨp* 4 eo *Rp* : eodem *S al.* 5 putarit *Halm* : putavit *SDpδ* : putaret *R* (§ 187 *infra*) aut et hi *RSΨ* 6 de veteribus iudicibus (iudiciis δ) *del. Kays.* 10 expilatae provinciae δ : -a -a (evexati *R*) *RSD* 12 ego hoc *RSDq* : hoc ego *pδ* (iii, § 4) 13 aut diutius tacitus *πδ* 18 ac δ 19 tantum tibi lab. *SΨ* 20 es *om.* π 29 suis usque *SDΨ* : suisque *R* : usque *pδ*

ad summam senectutem summa cum gloria vixit. Postea 181 Q. Pompeius, humili atque obscuro loco natus, nonne plurimis inimicitiis maximisque suis periculis ac laboribus amplissimos honores est adeptus? Modo C. Fimbriam, C. Marium, C. Caelium vidimus non mediocribus inimicitiis ac laboribus contendere ut ad istos honores pervenirent ad quos vos per ludum et per neglegentiam pervenistis. Haec eadem est nostrae rationis regio et via, horum nos hominum sectam atque instituta persequimur. Videmus 71 quanta sit in invidia quantoque in odio apud quosdam nobilis homines novorum hominum virtus et industria; si tantulum oculos deiecerimus, praesto esse insidias; si ullum locum aperuerimus suspicioni aut crimini, accipiendum statim vulnus esse; semper nobis vigilandum, semper laborandum videmus. Inimicitiae sunt, subeantur; labor, 182 suscipiatur; etenim tacitae magis et occultae inimicitiae timendae sunt quam indictae atque apertae. Hominum nobilium non fere quisquam nostrae industriae favet; nullis nostris officiis benivolentiam illorum adlicere possumus; quasi natura et genere diiuncti sint, ita dissident a nobis animo ac voluntate. Quare quid habent eorum inimicitiae periculi, quorum animos iam ante habueris inimicos et invidos quam ullas inimicitias susceperis?

Quam ob rem mihi, iudices, optatum illud est, in hoc 183 reo finem accusandi facere, cum et populo Romano satis factum et receptum officium Siculis, necessariis meis, erit persolutum; deliberatum autem est, si res opinionem meam quam de vobis habeo fefellerit, non modo eos persequi ad quos maxime culpa corrupti iudici, sed etiam illos ad quos

1 senect. summa *om.* *RSD* 5 C. *ante* Marium *om.* *RSΨ* 7 per (*ante* negleg.) *om.* *π* 9 videamus *RSΨ* 10 in (*ante* invidia) *om. codd. pler.* 12 tantum oculum *RSΨ* 15 labores suscipiantur *pδ* 21 ac *R* : et *SΨ* 24 mihi iud. optatum illud est *RSD* : optandum mihi iud. illud est (iud. *om.* *q*) *pqk* : iud. optandum est illud *δ*

conscientiae contagio pertinebit. Proinde si qui sunt qui in hoc reo aut potentes aut audaces aut artifices ad corrumpendum iudicium velint esse, ita sint parati ut disceptante populo Romano mecum sibi rem videant futuram; et si me in hoc reo, quem mihi inimicum Siculi dederunt, satis vehementem, satis perseverantem, satis vigilantem esse cognorunt, existiment in iis hominibus quorum ego inimicitias populi Romani salutis causa suscepero multo graviorem atque acriorem futurum.

72 184 Nunc te, Iuppiter Optime Maxime, cuius iste donum regale, dignum tuo pulcherrimo templo, dignum Capitolio atque ista arce omnium nationum, dignum regio munere, tibi factum ab regibus, tibi dicatum atque promissum, per nefarium scelus de manibus regiis extorsit, cuiusque sanctissimum et pulcherrimum simulacrum Syracusis sustulit; teque, Iuno Regina, cuius duo fana duabus in insulis posita sociorum, Melitae et Sami, sanctissima et antiquissima, simili scelere idem iste omnibus donis ornamentisque nudavit; teque, Minerva, quam item duobus in clarissimis et religiosissimis templis expilavit, Athenis, cum auri grande pondus, Syracusis, cum omnia praeter tectum et parietes
185 abstulit; teque, Latona et Apollo et Diana, quorum iste Deli non fanum, sed, ut hominum opinio et religio fert, sedem antiquam divinumque domicilium nocturno latrocinio atque impetu compilavit; etiam te, Apollo, quem iste Chio sustulit; teque etiam atque etiam, Diana, quam Pergae spoliavit, cuius simulacrum sanctissimum Segestae, bis apud Segestanos consecratum, semel ipsorum religione, iterum P. Africani victoria, tollendum asportandumque curavit; teque, Mercuri, quem Verres in domo et in privata aliqua palaestra posuit, P. Africanus in urbe sociorum

14 manibus regis *q*λ (*i. e. cod. Lamb.*): manis regibus *R* : magnis regibus *SD*Ψ : regis (regiis δ) manibus *pk*δ 19 item *R* : iste (*s. l.* item) *S* : item iste *D*Ψ : iste *p*δ 30 in villa *pk* 31 aliqua *pk* : aitqua *R* : altaque *SD* posuit *p*δ : *om. RSD*

et in gymnasio Tyndaritanorum iuventutis illorum custodem ac praesidem voluit esse; teque, Hercules, quem iste 186 Agrigenti nocte intempesta servorum instructa et comparata manu convellere suis sedibus atque auferre conatus est; teque, sanctissima mater Idaea, quam apud Enguinos augustissimo et religiosissimo in templo sic spoliatam reliquit ut nunc nomen modo Africani et vestigia violatae religionis maneant, monumenta victoriae fanique ornamenta non exstent; vosque, omnium rerum forensium, consiliorum maximorum, legum iudiciorumque arbitri et testes celeberrimo in loco populi Romani locati, Castor et Pollux, quorum e templo quaestum iste sibi et praedam improbissimam comparavit; omnesque di qui vehiculis tensarum sollemnis coetus ludorum invisitis, quorum iter iste ad suum quaestum, non ad religionum dignitatem faciundum exigendumque curavit; teque, Ceres et Libera, quarum sacra, sicut opi- 187 niones hominum ac religiones ferunt, longe maximis atque occultissimis caerimoniis continentur, a quibus initia vitae atque victus, morum, legum, mansuetudinis, humanitatis hominibus et civitatibus data ac dispertita esse dicuntur, quarum sacra populus Romanus a Graecis adscita et accepta tanta religione et publice et privatim tuetur, non ut ab illis huc adlata, sed ut ceteris hinc tradita esse videantur, quae ab isto uno sic polluta ac violata sunt ut simulacrum Cereris unum, quod a viro non modo tangi sed ne aspici quidem fas fuit, e sacrario Catina convellendum auferendumque curarit, alterum autem Henna ex sua sede ac domo sustulerit, quod erat tale ut homines, cum viderent, aut ipsam videre se Cererem aut effigiem Cereris non

4 convellere suis *RSΨ* : conv. ex suis *pδ* (e suis *Zumpt*): ex tuis *Madv.* 6 in *p* : *om. RSΨ* 10 legum *pδ* : reliquum *RSΨ* 12 sibi iste *p* improbissimam *SDΨ* : improvisissimam *R* : maximam improbissime *pδ* (*fort.* improbissime maximam) 14 invisitis *pk* : inutilis *R* : initis *SDΨ* 15 non *S* : *om. R* 24 isto uno *Rp* : uno isto *SDΨ* 26 Catinae *δ* 27 curarit *scripsi* (§ 178 *supra*) : curauit *RSΨ* : curaverit *edd.*

humana manu factam, sed de caelo lapsam arbitrarentur,
188 —vos etiam atque etiam imploro et appello, sanctissimae deae, quae illos Hennensis lacus lucosque incolitis, cunctaeque Siciliae, quae mihi defendenda tradita est, praesidetis, a quibus inventis frugibus et in orbem terrarum distributis omnes gentes ac nationes vestri religione numinis continentur; ceteros item deos deasque omnis imploro et obtestor, quorum templis et religionibus iste nefario quodam furore et audacia instinctus bellum sacrilegum semper impiumque habuit indictum, ut, si in hoc reo atque in hac causa omnia mea consilia ad salutem sociorum, dignitatem rei publicae, fidem meam spectaverunt, si nullam ad rem nisi ad officium et virtutem omnes meae curae vigiliae cogitationesque elaborarunt, quae mea mens in suscipienda causa fuit, fides in agenda, eadem
189 vestra sit in iudicanda; deinde uti C. Verrem, si eius omnia sunt inaudita et singularia facinora sceleris, audaciae, perfidiae, libidinis, avaritiae, crudelitatis, dignus exitus eius modi vita atque factis vestro iudicio consequatur, utique res publica meaque fides una hac accusatione mea contenta sit, mihique posthac bonos potius defendere liceat quam improbos accusare necesse sit.

5 fructibus *RSΨ* 6 si omnes *RS* nominis *RS* 12 rei pub. *RSΨp*: populi Romani *qδ* 13 virtutem *RSΨ*: veritatem *pδ* (§ 130 *supra*) 14 elaborarunt *K vulg.*: -abunt *RSD*: laborarunt *p*: -abunt *δ* (v, §§ 126, 158) 20 utique *Madvig*: ut hi qui *R*: utque *pδ*. *In SDΨ est* ut hi quibus res p. placet servanda eorumque fides 21 sint? mihique posthac *SDp*: mihi quae potest hac *R* 22 defendere liceat *p vulg.*: dereliceat *R*: laudare liceat *SDΨ*

LIBRARY OF THE BOMBAY BRANCH OF THE ROYAL ASIATIC SOCIETY

00079671

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 18 July, 2018